

בסייעתא דשמיא

פרקי אבות

עם ביאור

מאירת עיניים שמחת הלב

מסדרת החוברות "בהלכה ובאגדה"

חיברתיו וערכתיו בחסד ה' עלי

הצעיר באלפי ישראל

דוד שלום נקי ס"ט

שנת: "וישם לך שלום" (במדרב"ו כו)

ניסן תשפ"ב לפ"ק

חוברות שיצאו לאור בסייעתא דשמיא – בהלכה ובאגדה:

השבת: הלכות שבת המעשיות, בערוף דברי אגדה להבנת יקרתה וחשיבותה של שבת קודשנו.
סדר היום: השכמת הבוקר, ציצית, תפילין, תפילה ועוד, בערוף דברי אגדה נעימים ומחזקים עד מאוד.
הסעודה: נטילת ידיים, הפסק באכילה, הנהגות הסעודה, מאה ברכות, ברכת המזון ועוד. ודברי אגדה מרתקים.
כשרות המטבח: בשר בחלב, הכשרת כלים, תולעים, מליחה, פת גויים, טבילת כלים ועוד. ודברי אגדה מרתקים.
הטהרה: הלכות בלשון ברורה, אף למתחילים. שאלות אקטואליות ועוד. **פורמט צבעוני** מרהיב עין.
להיות את: חוברת נרחבת לאשה בנושאים: עוצמת נשים, צניעות, האשה במעגלי החיים ועוד. חובה לכל אשה!
ראש חודש ברכת הלבנה וברכת החמה: ביאורים וחיידשים נפלאים על המאורות ופלאי הבריאה, שובה לב.
כבוד אב ואם: ההלכות המעשיות דבר יום ביומו, עם מדרשי חז"ל וסיפורים מרתקים ומחזקים.
ראש השנה ויום הכיפורים: הלכות ודברי אגדה מחזקים לימים אלו. **כולל סדר הסליחות והתרת נדרים.**
חג הסוכות: ניסי ישראל, המן, הבאר, ענני כבוד, חג הסוכות בירושלים, שמחת בית השואבה, האוספיזין, ועוד.
ימי החנוכה: הלכות חנוכה לפרטיהם, עם סיפור נס חנוכה מדברי חז"ל וממקורות היסטוריים, מרתק במיוחד.
ט"ו בשבט: מהות היום ומנהגיו, שבה ארץ ישראל ופירותיה, ענני ברכות ועוד. **סדר לשלחן ט"ו בשבט צבעוני.**
ימי הפורים: הלכות פורים, וסיפור המגילה בהרחבה על פי מדרשי חז"ל, מרתק במיוחד! **כולל מגילת אסתר.**
חג הפסח: הלכות הפסח, וסיפור יציאת מצרים וקריעת ים סוף, ועוד. **כולל הגדה של פסח** עם פירוש קצר ומתוק.
ימי העומר: ספירת העומר, ל"ג בעומר, פסח שני ועוד. עם הרחבה מרתקת על מהות הימים בעבר ובהווה.
חג השבעות: דיני החג ויום טוב, סיפור מרתק של מתן תורה. **מגילת דות** משולבת בסיפורי המגילה. שובה לב.
ארבע התעניות וביין המצרים: פרטי ההלכות, וסיפורי החורבן בהרחבה, הגאולה, ביאת המשיח ועוד. נוגע ללב.
פרקי אבות: עם פירוש מאירת עיניים להבנת פשט המשנה ופירוש שמחת הלב מדרשים, סיפורים וחיזוקים מרתקים.
מצוות הארץ: הלכות שמיטה, חלה, כלאים, ערלה, תרומות ומעשרות, יישוב ארץ ישראל, ודברי אגדה מרתקים.
הרפואה: הלכות שמירת הגוף והנפש, מצות ביקור חולים, סיעוד הורים זקנים ועוד, ודברי אגדה מרתקים.
ברית מילה: דברי אגדה מרתקים, ופרטי ההלכות ליולדת, לברית, בחירת שם ועוד. עם סדר הלימוד לברית יצחק.
בר מצוה: הכנה והדרכה מיוחדת לחתן, ביאורים במצוות ציצית ותפילין, הלכות אקטואליות, עם דיני חינוך קטן.
הנישואין: גיל הנישואין, שידוכים, אירוסין, חופה, כתובה, מהלך השמחה, שבע ברכות, הנהגות הבית ועוד.
האבלות: דיני ימי השבעה, השלושים, השנה ועוד. וכן ענייני ילולי נשמה, דברי נחמה, אגדה וחיזוק מרתקים.
מרחן הרב עובדיה: הנהגות, מעשים, דרכי לימוד והשקפה על מרחן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, מזווית אישית.
תבורך מנשים יעל: קיום לדמותה של הרבנית, מזכה הרבים, אצילת הנפש ורבת האמונה, מרת יעל נקי ע"ה.
השבת \ סדר היום – מחולק ללימוד יומי: מארג' חלקים פורמט כיס. בלימוד 3 דקות סמימים כל ההלכות בשנה.

מחירי החוברות:

שבת, טהרה, סדר היום, להיות את, נישואין, אבלות, פרקי אבות, ברית מילה - 7 ₪.

יתר החוברות - 5 ₪. **מחיר כל הסדרה** [26 חוברות] - 145 ₪.

מארג' השבת \ סדר היום - לימוד יומי ג' חלקים - 10 ₪.

חוברות מקוצרות [טהרה, שבת, להיות את] - 3 ₪. ברכישה מעל 100 חוברות מקוצרות - 1.5 ₪ לחוברת.

אפשרות להטבעת זהב על כל החוברות [עלות 70 אגורות לחוברת + מחיר המשלוח, החל מ-100 חוברות זהות] - 054-8517294.

רשימת נקודות המכירה בערים השונות – בעמוד האחרון

© כל הזכויות שמורות לעמותת אפיקי מים ע.ר. 580540094

ניתן בשמחה לצלם קטעים לצורך לימוד בבתי הספר, שיעורי תורה, עלונים וכדומה. לא למטרות מסחר.

אפיקי מים

היה אצל בהשקיה - קנה אג' זכש' מנהיג! להשתתפות בזיכוי הרבים ובחלוקת חוברות לאחינו בית ישראל

קבלת טופס הו"ק: 6410995@okmail.co.il. חשבון בבנק הדואר 8413671 סניף 01 - עמותת אפיקי מים

תרומה באשראי בקהילות - 073-2757000 שלוחה 16563.

ניתן לשלוח מייל לקבלת העלון השבועי "ותתענג בדשן" - משא ומתן הלכתי בדרכו של מרחן.

☞ תוכן העניינים ☞

פרק א	11
פרק ב	58
פרק ג	116
פרק ד	176
פרק ה	274
פרק ו	342

ויחנו על אלו הפרקים, שני ביאורים מתוקים:

מאירת עיניים

להאיר העיניים בפשט המשנה, לבאר קושט דברי התנא,
מפירושי רבותינו היושבים ראשונה, עדות ה' נאמנה,
לפתי מחכימה, למען ישכיל הלומד בה, ביושר ההבנה.

שמחת הלב

לשמח הלבבות, בדברי חן ואמרות חביבות,
סיפורים ומעשיות עריבות, ומוסרי חז"ל חוצבי להבות,
ליישר אורחות ונתיבות, ללכת בדרכי אבות.

ביאור המשניות "מאירת עיניים", על פי פירושי: רש"י, הרמב"ם, רבנו בחיי,

רבנו יונה, המאירי, הרשב"ץ, ברטנורא, ספורנו ועוד, וכן "משנת ראובן"

ו"משניות קהתי". מפרשים נוספים - נזכרו במקומם.

ביאור "שמחת הלב" מיוסד מדברי חז"ל ומספר "ענף עץ אבות".

י" ניסן ה'תשפ"ב

בס"ד

הסכמה

הובא לפני הקונטרס היקר **"פרקי אבות"** מסדרת החוברות **"בהלכה ובאגדה"**, ערוך בטוב טעם ודעת ובסדר נכון, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, שאסף וקיבץ כעמיר גורנה, הרב היקר מאוד, שוקד באוהלה של תורה, לילה כיום יאיר כחשכה כאורה, יראת ה' היא אוצרו, ועליו יציץ נזרו, שמן תורק שמו, טעמו ונימוקו עמו, אשרי יולדתו, צינה וסוחרה אמתו, מריבין תורה רביים ומורה הוראה, כבוד שם תפארתו, הרב הגאון רבי **דוד שלום נקי שליט"א**, מתלמידיו המובהקים של מרן אאמו"ר פוסק הדור רבנו **עובדיה יוסף זצוק"ל**, והולך בדרכו ההלכתית, לא זו מפסקיו ימין או שמאל, בין להקל ובין להחמיר.

ועתה רחש ליבו דבר טוב, ונפשו איותה ויעש, פירוש נחמד על **"פרקי אבות"** בשם **"מאירת עיניים"**, המיוסד מפירושיהם של רבותינו הראשונים והאחרונים, בשפה קלה ונעימה השווה לכל נפש, ונלווה אליו ביאור המקיף **"שמחת הלב"**, מלא וגדוש במעשיות והנהגות והשקפה נכונה ואמיתית מדברי רבותינו הקדושים והטהורים המורים לנו את הדרך אשר נלך בה, ואף קיבץ מספר **"ענף עץ אבות"** למרן אאמו"ר עטרת ראשנו רבן של כל בני הגולה רבנו **עובדיה יוסף זצוק"ל**, זיע"א, ואין ספק כי הדבר הוא לתועלת כל שכבות הציבור, הן לאברכים, והן לבעלי הבתים, ולפעלא טבא אמניא, איישר חיליה לאורייתא.

זכורני כי עשרות בשנים היה מרן אאמו"ר זצוק"ל רגיל לדרוש בפרקי אבות בין פסח לעצרת בכל ערב וערב בין מנחה לערבית למעלה ממחצית שעה, והיה משלב בדבריו משלים ומעשיות כפנינים ומרגליות, והקהל היו שמחים על דבריו, מבחינת "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב". ומכאן ילמדו האברכים היקרים הע"ז, וישתדלו אף הם לעשות כל מאמץ לזכות את הציבור, ובפרט בימים אלו שנפטרו בעוונות עשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא, ונוהגים בהם מנהגי אבלות, והלבבות פתוחים לקבל יותר דברי מוסר ותוכחה, ואולי בזכות זה ימשיכו בשיעורים כל ימות השנה.

משנה שמחה יש בליבי בשומעי, כי אף אנשים ונשים הרחוקים מתורה ומצוות, קובעים סדר לימוד בחוברות אלו הנכתבות בשפה קלה ונעימה, ואט אט מתקרבים לצור מחצבתם, וכן שיעורים רבים לציבור הרחב קובעים בהן, וזכות הרבים גדולה היא עד מאוד. כמו כן, רבים עורכים מבחנים לציבור הרחב ובבתי הספר לתלמידים מתוך החוברות עם חלוקת מלגות ותעודות הוקרה, ואין ספק שדבר זה נותן להם חשק ורצון להתחזק בלימוד ההלכה למעשה. ואף בחוברת זו המלאה מוסר ודעת, רבים מלמדים בשיעורים ובבתי הספר, ובכך מקבלים חיזוק לתורה וליראת שמים טהורה.

ברצוני לחזק את ידי הרב המחבר שליט"א כמה שסיפר לי שזוכה לצאת ולזכות את הרבים מידי פעם בפעם בשבתות קודש בכל ערי הארץ בהלכה ובאגדה, וברוך ה' דבריו עושים פירות. וכמה מרן אאמו"ר זצ"ל היה מעורר אותנו על כך, לפני כשלושים שנה כשהייתי הולך בשבתות לזכות את הרבים בדבר ה' זו הלכה, מטעם הארגון של האדמו"ר מקאליב זצ"ל, ובכל שבת הייתי הולך לעיר אחרת, וכמעט אין עיר בארץ שלא היינו שם בשבת, ואין ספק שדבר זה חשוב עד מאוד.

ועתה אשיחה וירווח לי, אזכרה ימים מקדם, כי מלבד השיעורים שהיה רגיל בהם מרן אאמו"ר מידי יום ביומו, היה רגיל גם בשבתות להתאמץ ביתר שאת וביתר עוז ולמסור שבעה שיעורים בכל מהלך

השבת, בשכונות ירושלים, ובהם השתתפו מאות בעלי בתים. והיה נאה דורש נאה מקיים, כמו שכתב בשו"ת יביע אומר (חלק ב סוף סימן יח): "ועל תלמידי החכמים שבדור מוטל לשמור משמרת הקודש, לפקוח עיניים עיוורות, ולהבין ולהורות, להלכה ולדורות, את החוקים והמשפטים והתורות. ואם אמור יאמרו תלמידי החכמים לקיים "וקראת לשבת עונג" באכילה ושתייה ושינה, מי אפוא ידריך את העם להנחותם הדרך אשר חפץ בה ה'. ואם לא עכשיו אימתי." וביביע אומר הנדפס מחדש (הערה 5) הוסיף וזו לשונו: "ועיקר התועלת היוצאת מן הדרוש, להדריך את העם במידות ישרות, ומעשים טובים וכיוצא בזה. וכן הורגלתי אני בעניי מנעורי, אף שאיני כדאי מכל מקום החלל שאמר גיבור אני, והוי עז כנמר וקל כנשר... לעשות רצון אביך שבשמים. ואף על פי שזה גורם עייפות גדולה לדבר שלוש וארבע שעות רצופות ביום שבת קודש, מחיל אל חיל, מבית הכנסת לבית המדרש, אין מקום פיטור לומר הלא מנוחה בשבת תענוג, כי אם לא עכשיו אימתי. הלא זה היום עשה ה' כדי שבעלי בתים יעסקו בתורה, כמו שאמרו לא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לעסוק בתורה.

[ועל זה אמר הכתוב (ישעיה מג כב): "וְלֹא אֶתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב, פִּי יִגְעַת בִּי יִשְׂרָאֵל", וכתבו המפרשים, כי מה טעם 'לא אותי קראת יעקב' - אלו המוני העם שמכונים בשם יעקב, (שאינם קוראים בשם ה', ולא עוסקים בתורה)? מפני 'כי יגעתי בי ישראל', דהיינו שתלמידי החכמים ראו יגיעה ועייפות ולא רצו לייגע את עצמם ללמד תורה לאחרים, באמרו "שינה בשבת תענוג", והניחו את ההמון הפשוט בלי מנהיג, והצאן בלי רועה. ומטעם זה בכמה בתי כנסת שאין תלמידי חכמים הולכים ללמד שם תורה, יש קצת אנשים הלומדים תהילים וזוהר הקדוש מבלי הבנה, והולכים ומתמעטים כפרי החג].

והואיל ועמי הארץ הולכים ומדלדלים, ואינם יודעים ללמוד לבדם מבלי שיעוררו אותם תלמידי חכמים שבדור, להבין ולהורות הלכה לדורות, לפקוח עיניים עיוורות, וללקט אורות בחוקים והמשפטים והתורות. הלא יסמרו שערות אנוש בראותו את דברי המדרש שמוכיח את הזקנים והשופטים על שלא קשרו חבלים במתניהם לדלג כאיל מעיר לעיר לעורר את העם לעבודת ה'. ומי יוכל לומר זיכיתי לבבי ויצאתי ידי חובתי. ומי יאמר לנו שמה שאמרו (ילקוט ראובני פרשת ואתחנן) "שינה בשבת תענוג" לתלמידי חכמים, כגון אנוחנו שהרבה מתרשלים בעסק התורה, ולא עושים כמו שצריך לעשות. ואיני מדבר חס ושלום על הגדולים ממני, אלא רק לאנשים אשר כגילי. וה' יתברך יזכנו להכיר מיעוט ערכנו, ולזכות בדבר הגדול הזה של זיכוי הרבים שמפליג הזוהר הקדוש בשבח המגיע לזה. והקב"ה ברחמי יחזקנו ויאמצנו לעשות רצונו כרצונו תמיד כל הימים, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, אמן ואמן. עד כאן מדברי מרן אאמו"ר זצוק"ל.

זכה הרה"ג המחבר שליט"א להימנות עם מזכי הרבים, תמידין כהלכתן, מזה שנים, להרבות חיילים לתורה, להגדיל תורה ולהאדירה, ועליו יאות להמליץ מה שאמרו חז"ל: "כל מי שיש בו ראת שמים, דבריו מתקבלים". וברכתי אליו שיזכה לברך על המוגמר ולחבר עוד חיבורים יקרים טובים ומועילים, לזכות את הרבים, ועוד יפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה, ולהרבות חיילים לתורה ולתעודה. והיה רצון שזכות זיכוי הרבים יגן בעדם ובעד בניהם אלף המגן, ולא תמוש התורה מפיהם ומפי זרעם ומפי זרע זרעם עד עולם, לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים. "והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו, ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח", אמן.

בברכת התורה בהשקפה ובאהבה רבה

יצחק יוסף
הראשון לציון והרב הראשי לישראל

הגאון הרב משה מרדכי קארפ שליט"א

מחבר סדרת הספרים "הלכות חג בחג" ועוד

דברי ברכה

הן ידידי היקר הרב הגאון המובהק רבי **דוד שלום נקי שליט"א**, זכה להסתופף בצלו של גאון ישראל ומגדולי מזכי הרבים, ומקימי עולה של תורה, הראשון לציון הגאון רבנו **עובדיה יוסף זצ"ל**, אשר כל רז לא אניס ליה, וזיכה את הרבים באור תורתו ובספריו הרבים ובישחות חיזוק שהיה מכתת רגליו מעיר לעיר לדרוש לעם שבשדות, וזכה להחזיר עטרה ליושנה ליהדות ספרד, והגאון רבי **דוד שלום נקי שליט"א** אשר הוא מתלמידי, יצק מים אף על ידי בנו הראשון לציון הגאון רבי **יצחק יוסף שליט"א** בעל ה"**ילקוט יוסף**", וזכה לחבר חיבורים רבים "**בהלכה ובאגדה**" לחיזוק הרבים, והכל בשפה קלה וברורה אך ורק על פי פסקי רבותיו הנ"ל, ושילב בהם הרבה דברי חכמה ומוסר והתעוררות לעבודת השם יתברך, ותהילה להשם יתברך התקבלו החוברות לאלפיהם ורבותיהם בתפוצות ישראל.

והנני לברכו שימשיך ליכות את הרבים בחיבורים הקדושים של תורה ומוסר, ולהשיב רבים מעוון, עדי נזכה במהרה ל"זמלאה הארץ דעה את ה'".

כעתירת ידידו הדורש שלומו וטובתו

משה מרדכי קארפ

הגאון הרב זמיר כהן שליט"א

יו"ר ארגון "הידברות"

מכתב ברכה

הנני בזה בשבח הסדרה הנפלאה שחבורה על ידי ידיד נפשי המאור הגדול, גרים באורייתא תדירא ויראת ה' היא אוצרו, מרביץ תורה ברבים בפה מפיק מרגליות, הרה"ג הרב **דוד שלום נקי שליט"א**, אשר בהן אסף איש טהור וכתב בלשון בהירה את ההלכות העוסקות בחיי היום יום ומועדי ישראל, בדברים שכל יהודי צריך ללומדם היטב, לדעת את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, שהרי "לא עם הארץ חסיד", וללא ידיעת ההלכה אי אפשר לקיים את המצוות כראוי, גם כשהוא ירא שמים החפץ בכל נפשו ומאודו להתקרב לבוראו ולעשות רצונו בלב שלם.

ומה גם שהוסיף הרב שליט"א דברי מוסר ומאמרי ומדרשי חז"ל בדברים המאירים את המצוות ומחזקים ומעוררים להבין את מהות המצוות והחגים, בשפה השווה לכל נפש, וכבר פשטה סדרה זו בכל רחבי העולם היהודי באין ספור עותקים, ורבים מעידים כי היא שעמדה להם לשמור מצוות כראוי לאחר שקבעו לימודם בו בשבתם בביתם ובלכתם בדרך.

אשר על כן מצוה רבה לסייע ולפעול להדפסת סדרה חשובה זו, למען יגיעו לכל תפוצות ישראל בארץ ובעולם, להגדיל תורה ולהאדירה. ולא נצרכה אלא לברכה להרב המחבר שליט"א שיזכה להמשיך להרביץ תורה ברבים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, ויזכה את הרבים בעוד חיבורים רבים טובים ומועילים, מתוך הרחבת הדעת ושפע רב ברוחניות ובגשמיות.

"והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר יתן פרוי בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח", אמן.

זמיר כהן

מזמור לתודה

אֹדָה ה' בְּכָל לֵבָב, בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה (ותהלים קיא א), אֹדָה ה' בְּכָל לִבִּי, אֲסַפְּרָה כָּל נִפְלְאוֹתֶיךָ (שם ט ב), אֹדָה ה' כְּצִדְקוֹ, וְאֲזַמְּרָה שֵׁם ה' עֲלֵיוֹן (שם ז יח), חֲסִדֵי ה' אֲזַכִּיר תְּהִלַּת ה', כְּעַל כָּל אֲשֶׁר גִּמְלָנוּ ה' (וישעיה סג ז), הָאֱלֹהִים הִרְעָה אֹתִי, מֵעוֹדֵי עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (בראשית מח טו), אֲשֶׁר שֵׁם חֲלָקֵי הַדָּל וְהַרְשָׁ, מִיוֹשְׁבֵי בֵּית הַמְּדַרְשׁ, וְהַטַּעֲמֵנִי צוֹף דָּבֵשׁ, הֵם הֵם דְּבָרֵי תוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה וְהַנִּפְלְאוֹת, מִיָּס קָרִים עַל נֶפֶשׁ עֵינֶיךָ. פִּיקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל, מִתּוֹקִים מִדְּבֵשׁ וְנוֹפֵת צוֹפִים. מִזֶּהָב וּמִפָּז נַחֲמָדִים, הַמְּשַׁמְחִים אֱלֹוִקִים וְאֲנָשִׁים. אֵת עֵינֵינוּ מֵאִירִים [מֵאִירֵת עֵינֵינוּ], וְאֵת לֵיבָנוּ מִשְׂמַחִים [שְׂמַחַת הַלֵּב]. שְׂמַחוּ בַּה' וְגִלּוּ צְדִיקִים, בַּתּוֹרָה הַיִּקְרָה מִפְּנִינִים, וְלֹא יִשׁוּ בַּה' כָּל חַפְצִים.

עַל הַכֹּל אֹדָה שְׂמֵךְ ה' כִּי טוֹב (ותהלים נד ח), הַנּוֹתֵן לְכָל הַחַפֵּץ מֵהַלְכִים, לֵאסוֹף נִידְחִים, וְלִקְבֵץ שֶׁה פְּזוּרִים, בָּנִים שׁוֹבְבִים, מַחִיק אֲבוֹתָם גְּזוּרִים, וְלֹהֲשִׁיבָם אֵל חַי הַעוֹלָמִים. וּמִצִּדִּיקֵי הַרְבִּים כְּכּוֹכְבִים, אֲשֶׁר נַחַת רוּחַ רַבָּה עוֹשִׂים, לְמַלְךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִים. וּבִשְׂפִלְנוּ זָכַר לָנוּ, וְזִכְנוּ אִף אֲנֹו, לְהִימָנוֹת בֵּין מִזְכֵי הַרְבִּים, בְּאַמְצָעוֹת סִדְרַת הַחוֹבְרוֹת "בַּהֲלָכָה וּבִאֲגָדָה", תְּשׁוּאוֹת חֵן חֵן לָהּ, אֲשֶׁר נִתְקַבְּלוּ בְּשִׂמְחָה וּבְרִנָּה, בְּכָל מַדִּינָה וּמַדִּינָה, בְּשִׁפְהָ קֵלָה וְנַעִימָה, אֲצַל כָּל שׁוֹחֲרֵי תּוֹרָה. רַבִּים הֵמָּה הַקְּרוּבִים וְהַרְחוּקִים, אֲלֵיו כַּמְהִים וּמַחֲכִים, רַעֲבִים גַּם צִמְאִים, יִגְעֵי כַּפֵּיִם וְאַבְרָכִים, וּמִשְׁתַּה הַנְּשִׁים כְּאַנְשִׁים, קוֹבְעִים בְּהֵם שִׁיעוּרִים, תְּמִידִין כְּסִדְרֵן לּוֹמְדִים, כִּי אֲרָכוּ לוֹ שֵׁם הַיָּמִים, מִיָּדֵי יוֹם בְּיוֹמוֹ וּמִיָּדֵי שַׁבַּת בְּשַׁבְתּוֹ, הַלְכוֹת חָג בְּחָג וְהַלְכוֹת עֲצֵרַת בְּעֲצֵרַת, בְּפִינַת יִקְרַת תְּפִאֲרַת. וְאֵילּוֹ פִּינוּ מִלֵּא שִׁירָה כִּים, וְלִשׁוֹנֵנוּ רִינָה כַּהֲמוֹן גִּלְיוֹ, וּשְׂפִתוֹתֵינוּ שִׁבַּח כְּמַרְחָבֵי רִקִּיעַ, אֵין אֲנַחְנוּ מִסְּפִיקִים לְהוֹדוֹת לוֹ וּלְבַרֵךְ בְּשִׁמוֹ, לְשַׁבְּחוֹ וּלְקַלְסוֹ, בְּשִׁיר וּרְנָה, לֵאל הַחוֹנֵן לְאָדָם חַכְמָה, דַּעַת וּבִינָה.

וְאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֲזַבְּחָה לָךְ (ויונה ב יא), לְשִׁמְעַע בְּקוֹל תּוֹדָה וְלִסְפֵּר כָּל נִפְלְאוֹתֶיךָ (ותהלים כו ז), עַת נִיִּצְבִּים אֲנֹו בְּפִתַח הַחוֹבְרַת "פְּרָקֵי אֲבוֹת" עִם פִּירוּשׁ "מֵאִירֵת עֵינֵינוּ" הַמְּבַאֵר כָּל מִשְׁנָה וּמִשְׁנָה בְּקִצְרָה, בְּשִׁפְהָ קֵלָה וְנַעִימָה, לְכָל נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ שׁוּוֹה, יַחַד עִם בְּאוּר "שְׂמַחַת הַלֵּב" הַמִּיּוֹסֵד עַל מְדַרְשֵׁי חו"ל הַקְּדוּשִׁים, מִפְּנֵי סוֹפְרִים וּמִפְּנֵי סַפְרִים, הַמֵּאִירִים לְאַרְץ וְלַדְרִים, מוֹר וְאַהֲלוֹת עִם כָּל רֵאשִׁי בְּשִׁמִּים, מַעֲיֵן גָּנִים בְּאַר מִים חַיִּים, מַעֲשִׂיּוֹת וּמִשְׁלִים, הַמְּשַׁמְחִים אֱלֹוִקִים וְאַנְשִׁים, כְּמַרְגְּלוֹת וּפְנִינִים חֲבִיבִים, וְעַל הוֹגִיָּהם עֲרָבִים. גַּם דְּלִינוּ מִסִּפֵּר "עֵנָף עֵץ אֲבוֹת" לְרַב רַבְּנָן זִית רַעֲנָן, אֹוֹר עֵינֵינוּ וּמִשׁוֹשׁ לִבְנוֹ, רֵאשׁ מִמְּשַׁלַּת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר הַקְּרִין וְהַאִיר עֲלֵינוּ מֵאוּרָה, מֵאִיר דְּרַכְנוּ וּמִיִּשְׂרָאֵל נִתִּיבּוֹתֵינוּ, שֶׁר הַצֶּבֶא, דְּגוֹל מִרְבֵּבָה, כְּבוֹד קְדוּשַׁת הַדְּרַת וְיִקְרַת, מִרְן פּוֹסֵק הַדּוֹר, גְּדוֹל הַדּוֹר, הַרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבְנוּ עוֹבְדֵי יוֹסֵף זְצוּק"ל.

וְהִנֵּה אֵין סִפֵּק כִּי שִׁיעוּרֵי הַתּוֹרָה לְצִיּוֹר, צְרִיכִים לְהִיּוֹת בְּעִיקָר בְּדַבְרִים הַנוֹגְעִים לְהַלְכָה וּלְמַעֲשֵׂה, מִבְּחִינַת (שְׂמוֹת יח כ): "וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדְּרָךְ יִלְכוּ בָּהּ, וְאֵת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ", וְכִמוֹ שֶׁאֲמָרוּ מִבְּמַדְרַשׁ תְּנַחֲמוּמָא עַל הַפְּסוּק: "וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל...", אֲמָר לוֹ הַקַּב"ה: עֲשֵׂה לָךְ קֵהִילוֹת קֵהִילוֹת בְּכָל שַׁבַּת וְשַׁבַּת, וְדַרוּשׁ לְפָנֵיהֶם בְּרַבִּים בְּהַלְכוֹת שַׁבַּת, כְּדִי שִׁלְמָדוּ מִמֶּךָ הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים לְהַקְהִיל קֵהִילוֹת בְּבִתֵּי כְּנַסִּיּוֹת

ובבתי מדרשות ללמד ולהורות לישראל דברי התורה, והלכות האסור והמותר. וכתב רבנו יעקב (טור סימן רצ): צריך שיקבעו בית מדרש בשבת להודיע לעם את חוקי האלהים ואת תורותיו. וכתב הב"ח: ונראה שדעתו לבאר שקביעות בית מדרש אינו לדרוש "באגדה" אלא לדרוש "דינים והלכות", וכמבואר במדרש הנ"ל. אלא שיראה גם להמשיך את לב השומעים בדברי אגדה המדריכים ליראת השם למנעם מלחטוא לפניו יתברך ולמושכם לתשובה. עי"ש. על כן, מה טוב שהרב ישלב בשיעוריו ענייני אגדה המושכים את הלב לעבודת השם עם מעשיות ומשלים, כדי שיהיו דבריו ערבים, "נְכַחֵים לְמַבִּין, וְיִשְׁרִים לְמַצְאֵי דָעַת" (משלי ח ט), ויתן אל לבו שעיקר התועלת היוצאת מן הדרוש, תהיה להדריך את העם במידות ישרות, ומעשים טובים וכיוצא.

בגמרא (מסכת סנהדרין לח סע"ב) מסופר, שפעם בא מין רשע לרבי ישמעאל ברבי יוסי להתריס בשאלה על התורה נגד השם ונגד משיחו. באותה עת היה ניצב שם יהודי כובס, וביקש רשות מרבי ישמעאל להשיב תשובה למין, ובאמת השיב הכובס תשובה ניצחת. אמר לו רבי ישמעאל, מנין לך זאת? אמר לו מדרשותיו של רבי מאיר, שהיה רגיל לדרוש שליש הלכות, שליש אגדות, ושלש משלי שועלים.

ואמר רבי לוי: לשעבר היתה הפרוטה [פרנסה] מצויה, והיה אדם מתאוה לשמוע דבר משנה, הלכה ותלמוד, אבל עכשיו שאין הפרוטה מצויה, והם חלשים מעבודתם, אין מבקשים לשמוע אלא דברי ברכות ונחמות (שיר השירים רבה ב). ואמרו במכילתא (טז לא), "והמן כזרע גד לבן", כבעלי אגדה המושכים לב האדם כמן. ואמרו במדרש (שיר השירים א ח): אל יהיה המשל קל בעיניך, שעל ידי המשל, אדם מבין דברי תורה. משל למלך שאבדה לו מרגלית טובה, האם לא על ידי פתילה כאיסר [נר ששוה פרוטה] שמאירה לו הוא מוצא אותה? כך על ידי המשל, אדם מבין דברי תורה.

וכתב מרן החיד"א (מחזיק ברכה ס"ס רצ) שתלמידי חכמים העוסקים כל השבוע בגמרא והלכה, יקבעו זמן בשבת גם למדרש ואגדה, שכן הוא מנהג רוב תלמידי החכמים בכל המקומות. כי לימוד המדרש והאגדות מכניס באדם יראת שמים טהורה. ואמרו חז"ל (מסכת שבת לא ע"ב): אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים בלבד, שנאמר "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה...". וכן מצאנו בגמרא (מסכת גיטין ס ע"א ותמורה יד ע"ב) שרבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש היו רגילים ללמוד בספרי אגדות בכל שבת ושבת.

ועוד אמרו בגמרא (מסכת סוטה מט ע"א), העולם עומד בזכות 'יהא שמיא רבא' שעונים הציבור לאחר השיעור באגדה. וכיוצא בזה אמרו במדרש (משלי י יד): אמר הקב"ה, בשעה שהחכם יושב ודורש ברבים, אני מוחל וסולח ומכפר עוונותיהם של ישראל. ובשעה שאומרים "יהא שמיא רבא מברך וכו'", אפילו אם נחתם גזר דינם, אני מוחל וסולח ומכפר עוונותיהם. ובשעה שנאספים ובאים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ושומעים אגדה מפי החכם, אני מתעלה בעולמי.

על כן מה טוב ומה נעים ללמוד ולשנן מידי פעם בפעם משניות מסכת אבות,

המלאות מוסר, דעת ויראת השם. ויש הנוהגים בכל שבת ושבת ללמוד את כל מסכת אבות, כמובא בסידור רב עמרם גאון (למעלה מ-1,100 שנה) שכתב: "מנהג בית רבנו בבבל שלאחר תפילת מנחה בשבת שונים אבות ופרק קנין התורה". [פרק שהוסיפו בזמן מאוחר יותר על מסכת אבות, והתקבל כפרק שיש]. וכבר פשט המנהג ללמוד בימי העומר משניות אבות, כי בימים אלו תקופת האביב, יוצא אדם לטייל בשדות דשא ולשמוח עם חבריו, ועלול להימשך אחר תענוגי והבלי העולם הזה, ויתבטל מעבודת הבורא. לכן לומדים מסכת אבות, שכולה דברי מוסר ודרך ארץ ומידות טובות, למען נסור מדרכנו הרעה ונדבק בדרך אבותינו הישרה. גם האבודרהם (סוף תפילות הפסח) כתב: נוהגים בספרד לקרוא במסכת אבות בשבתות שבין פסח לשבועות בכל שבת פרק אחד. וכתב הרב רבי ישראל הטעם לזה, לפי שהם ימים המנויים למתן תורה, ורוב ענייני המסכת הם הזירוז על קריאת התורה ומעשי המצוות. וגם זה זמן הקציר המוכן ומזומן לנוע החלק המתעורר מן הנפש וללהטו אחר רוב התאוה ובקשת רוב ההנאות, וצריך להשקיטו ולתקנו במוסרים ממסכת זו המביאים לפרישות והכנעת הנפש ושבירוה, ומניעתה מלבקש מה שיזיקה, כדי להצילה ולתקן הנהגת המידות, להיותה הולכים על קו המוסר והדעת. גם המקובל רבי שמואל בן יצחק אוזידה, מתלמידי האר"י ז"ל (ובהקדמתו לפירוש על מסכת אבות "מדרש שמואל") כתב: לפי שמתקופת האביב מתחיל הזמן להתחמם, ומתעוררות התאוות הגופניות, ויצר הרע מתחיל להשתחרר ולהתגבר, ומסכת זו מלאה תוכחות המעוררות לרדוף אחר כל מידה טובה, ולהגביר את יצר הטוב על יצר הרע. ועוד, לפי שבעצרת, הוא חג השבועות, ניתנה לנו התורה, לפיכך קוראים במסכת זו שיהיה לבנו מוכן לקבלת התורה בלב שלם, ולהתנהג בה כדת וכשורה. ועוד טעם לפי שימים אלו הם ימי דין, כי בהם מתו עשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא, וזהו מורה שמידת הדין מתוחה בעולם, וכל חרד לדבר השם, נכנע בימים אלו שנוהגים בהם מקצת מנהגי אבלות, ולבו מוכן לקבל דברי מוסר ותוכחה. על כן, אל לנו להסתפק בקריאת המשניות בלבד, כדרך הקוראים פרק אחד לאחר מוסף של שבת, אלא ישתדל להתבונן בדברים ולהבינם היטב, וכך הדברים יחלחלו בו, ויקבל מוסר דעת ויראת השם טהורה.

יזכנו השם יתברך לעשות נחת רוח לפניו בשמחה ובטוב לבב, ולעלות מעלה מעלה במידות טובות וביראת שמים טהורה, ולהמשיך במלאכת הקודש בהפצת התורה והיראה בבריאיות איתנה לאורך ימים ושנים טובים. ויקויים בנו הפסוק (ישעיה נט כא): "לא ימושו מפיד, ומפי זרעך, ומפי זרעך, אמר ה', מעתה ועד עולם", אמן.

הכותב וחותם לכבוד התורה ולומדיה

ערב ראש חודש ניסן - חודש הגאולה

שנת: "שמעו שמוע אלי ואכלו טוב, ותתענג בדישן נפשכם. הטו אזנכם ולכו אלי, שמעו ותחי נפשכם, ואכרתה לכם ברית עולם" (ישעיה נה ב), ה'תשע"ט [5,779] לפ"ג

מסכת "אבות"

מסכת אבות כוללת דברי מוסר ודרך ארץ ומידות טובות, שנאמרו מפי רבותינו התנאים הקדושים הנקראים "אבות העולם" (עדייות פ"א מ"ד), ומכאן שם המסכת: "אבות". שכל דבריהם נאמרו לנו כאב המדריך ומוליך את בנו בדרך ישרה, וכן אמר שלמה (משלי א ח): "שְׁמַע בְּנֵי מוֹסֵר אָבִיד".

וזו לשון רש"י (בסיום מסכת אבות): "ונקראו אלו פרקי אבות, מפני שנסדרו הנה דברי אבות הראשונים שקבלו את התורה זה מזה, כגון משה ויהושע והזקנים זה מזה עד אנשי כנסת הגדולה, ושמאי והלל, רבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו, והודיענו רבי [רבי יהודה הנשיא] איך היו מעשיהם נכונים, והיו מזהירים לאנשי דורם ומדריכים אותם בדרך ישרה, וכמו כן ראוי לכל חכם להזהיר את בני דורו ולהודיעם דרך ישרה".

ועוד טעם, כי חכמי אומות העולם, כשרוצים להוכיח את עמם, בודים מלבם דברי תוכחות ומוסר מדעתם הכוזבת. אבל דברי רבותינו ז"ל, כולם ניתנו מרועה אחד בהר סיני מפי הקב"ה, וקיבלנום בקבלה איש מפי איש, מרב לתלמיד ומאב לבן, לכך נקראת מסכת "אבות".

יש אומרים, שהדברים המובאים במסכת זו הם אבות ועיקרים לכל חכמה ומצוה, ומורי דרך לכל מעלה ומידה. וכמו שאמרו חז"ל (בבא קמא ל ע"א): הרוצה להיות חסיד, יקיים את מה שאמרו במסכת אבות.

פרקי אבות

פרק א

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא,

שנאמר: ועמד כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשה ידי להתפאר.

א משה קבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים, הוו מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סיג לתורה.

מאירת עיניים

לנביאים – שתקופתם נמשכה משמואל הנביא עד חגי, זכריה ומלאכי שהם היו הנביאים האחרונים. **ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה** – כנסיה של מאה ועשרים גדולי עולם, נביאים וחכמים, שנוסדה על ידי עזרא הסופר בתחילת בנין בית המקדש השני. ומהם: חגי, זכריה, מלאכי, דניאל, חנניה, מישאל ועזריה, נחמיה, מרדכי הצדיק ועוד. תקופתם נמשכה כמאתים שנה, עד שמעון הצדיק. **הם אמרו שלושה דברים** – הקשורים לקיום התורה והעברתה מדור לדור: **הוו מתונים בדין** – אל תמהרו לחרוץ משפט ולפסוק הלכה, אלא עיינו בדברים היטב במתינות וביישוב הדעת. **והעמידו תלמידים הרבה** – שלא לדחות תלמידים שאינם

א מסכת אבות פותחת ומלמדת על העברת התורה מדור לדור בשרשרת איתנה ורצופה. **משה קבל תורה מסיני** – התורה כולה, על כל פרטיה ודקדוקיה, ניתנה למשה בסיני. **ומסרה ליהושע** – משה לימד את התורה לכל ישראל. אבל דווקא יהושע, אשר לא מש מתוך אוהלו של משה, והיה צמוד אליו תמיד, הוא זכה שנמסרה לו התורה בשלימותה, ונסמך להעביר אותה לדורות הבאים. וכן הלאה, בכל שושלת העברת התורה, אף שכל ישראל למדו אותה, רק יחידים "נסמכו" למוסרה הלאה. **ויהושע לזקנים** – גדולי העם ושופטיו לאחר יהושע. מהראשונים שבהם עתניאל בן קנז, ומהאחרונים שבהם עלי הכהן. **וזקנים**

מאירת עיניים

לתורה – על חכמי הדור לעשות גדרים וסייגים לעם, שלא יבואו להיכשל חלילה בדברי תורה. כפי שאומרת התורה: "ושמרתם את משמרתני" – הקב"ה נתן סמכות לחז"ל הקדושים לקבוע תקנות, גזירות וגדרים, כדי לעמוד על משמר התורה ולחזק את קיום התורה.

בעלי מידות נעלות או ייחוס וכדומה. אלא לנהוג כבית הלל שאמרו (אבות דרבי נתן פרק ב הלכה ט): "לכל אדם ישנה [למד], שהרבה פושעים היו בישראל והתקברו לתלמוד תורה ויצאו מהם צדיקים, חסידים וכשרים". ועוד, שרק אחוז קטן מהתלמידים יוצאים גדולי תורה והוראה, ולכן יש להעמיד מתחילה תלמידים הרבה. **ועשו סייג**

שמחת הלב

א משה קיבל תורה מסיני. יש להבחין, כי בהעברת התורה ישנן שתי לשונות: קבלה, ומסירה. אצל משה כתוב "משה קיבל תורה", ולא ה' מסר לו את התורה, כי באמת לא נמסרה לו התורה בשלימות, וכמו שאמרו (מסכת ראש השנה כא ע"ב) חמשים שערי בינה נבראו בעולם, וכולם ניתנו למשה חסר אחד, שנאמר "ותחסרהו מעט מאלהים", נמצא ששער החמישים לא נמסר בידו. לא כן משה "מסר" בשלימות את כל התורה שבידו ליהושע, וכן יהושע לזקנים וכו' עד אנשי כנסת הגדולה. אולם במשניות הבאות כתוב בלשון קבלה: "אנטיגנוס איש סוכו קיבל משמעון הצדיק", "יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן קיבלו מהם" וכו', מפני שנתמעטו ונחלשו הדורות, לכן לא נמסרה התורה כולה, אלא כל אחד קיבל כפי כוחו. ומכל מקום התורה שבידו, קבלה היא איש מפי איש עד משה רבנו עליו השלום (עתי"ו. ועיי' הרחבה נפלאה ומרתקת בנושא זה בחוברת "ימי העומר בהלכה ובאגדה" – פרק תורה שבעל פה)

משה קיבל תורה מסיני. אמרו חז"ל (מסכת מגילה כט ע"א): בשעת מתן תורה באו ההרים הגבוהים, הר תבור, הר כרמל, הר בשן, וכל הר ביקש: רבונו של עולם, עלי תנתן התורה, עלי תנתן התורה. יצאה בת קול ואמרה (תהלים סח יז): "לְמַה תִּרְצְדוּן הָרִים גְּבֻנָיִם, הָהָר חָמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ", למה תרצו דין עם הר סיני, כולכם בעלי מומים אצל הר סיני, הר סיני עניו ואתם גאווותנים.

ויש להבין, היכן ראינו שהר סיני עניו, ושאר ההרים גאווותנים? הלוא ברור הדבר שההרים הגבוהים יציעו את עצמם שעליהם תנתן התורה, מאחר ויש להם מה להציע, הם גבוהים מאוד, וזו היא כבוד של תורה שתנתן על הר גבוה ככל היותר; לא כן הר סיני ששתק, כי יודע הוא שאינו מתאים, שהרי הוא הנמוך ביותר, והיאך תנתן התורה עליו? ונרחיב את השאלה **במשל**, נתאר לעצמנו רב גדול בישראל אמור לנסוע בשבוע הבא לצרפת למסור שיעורים ולזכות את הרבים. ויחלו עשירי צרפת לדון ביניהם מי יזכה להסיע את הרב ברכבו

ב שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר,

מאירת עיניים

ב שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה – שאחר שמתו כולם, היה הוא היחיד שנשתיירה הקבלה בשלימותה
בידו. הוא היה אומר – היה דבר זה מורגל בפיו תמיד. על שלושה דברים העולם עומד – שבלעדיהם אין זכות

שמחת הלב

משדה התעופה לאכסניה, מובן הדבר, שמפני הערכתם הגדולה לתורה, כל עשיר יציע את רכבו היותר חשוב ויותר משוכלל. בעל הוולוו יציע, ובעל הלימוזינה יציע, ובעל הוויאמווה וכן הלאה, כי זהו כבודה של תורה שהרב יסע ברכב היותר חשוב ומהודר. אבל אם אחד העם שיש לו סובארו, סוסיתא או חיפושית, יציע את רכבו, הלאו ללעג וקלס יחשב. ואם הוא ישתוק ולא יציע את רכבו, האם נוכיח מכאן שהוא עניו? בודאי שלא. פשוט יש לו שכל ולא יותר. אם כן במתן תורה שהר סיני שתק, לכאורה אין זה מעיד על ענוותנותו, כי לא מתאים שיציע את עצמו מפאת כבודה של תורה.

אולם הענין הוא כך, נחזור למשל הנ"ל, אם בעל הסובארו מצרפת, ביקר כאן בארץ ישראל שבוע ימים קודם שאמור הרב להגיע אליהם, ויבוא לקבל את פני הרב, ויאמר לו הרב, יען כי שמעתי עליך שאתה ירא שמים, מזכה את הרבים וגומל חסדים טובים, כאות הוקרה לי אליך, בבואי אליכם בשבוע הבא לצרפת, אסע ברכב שלך משדה התעופה. כמובן שישמח האיש מאוד על הזכות הגדולה שנפלה בחלקו. והנה בחזרתו לצרפת, כשישמע את העשירים מתדיינים ביניהם, מי אשר יקח את הרב ברכבו, כאן כבר מובן הדבר אם יתערב בוויכוח ויאמר להם: חברי, אין מה לדון בנושא, כבר הבטיח לי הרב שהוא נוסע ברכבי. אך אם בכל זאת הוא לא יתערב בוויכוח, אלא ישתוק עד אשר יפול דבר, לזה יקרא עניו, כי יש לו טענה בפיו ובכל זאת הוא שותק.

והנמשל, הלאו זמן רב לפני מתן תורה, אמר לו הקב"ה למשה (שמות ג יב): "בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה", נמצא שכבר הובטח להר סיני שעליו תנתן התורה, ובכל זאת כשההרים החלו בוויכוח, עלי תנתן התורה, עלי תנתן התורה, יכל הר סיני להשתיקם ולומר להם, מה לכם להתדיין, כבר הקב"ה הבטיח לי, "הָהָר חָמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ", אך העדיף לשתוק, מכאן ראינו שהוא עניו, ולכן זכה שעליו דוקא תנתן התורה. מעתה מבוארת כוונת המשנה "משה קיבל תורה מסיני", מפני מה זכה דוקא משה לקבל את התורה מהקב"ה? לזה ענה "מסיני", מחמת שעשה עצמו כהר סיני, שהיה עניו ושפל, וכמו שהתורה העירה עליו "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה". (עין

מעין אומר חלק א עמוד ד) [וזכיתי להרצות דברים אלו לאדמו"ר המלוכין רבי אלעזר אביחצירא זצוק"ל ושמת בהם].

עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים.

מֵאִירַת עֵינַיִם

שמים וארץ". וכיום שאין קורבנות, באה התפילה שהיא "עבודה שבלב", במקום עבודת הקרבנות (רשב"ץ). ועל גמילות חסדים – כמו שנאמר "עולם חסד יבנה", שאין קיום לעולם ללא חסד ועזרה הדדית.

קיום לעולם. על התורה – כמו שנאמר (ירמיה לג כח): "אם לא בריתי יומם ולילה, חוקות שמים וארץ לא שמתיו". על העבודה – עבודת הקורבנות, שממנה הגיע שפע וברכה לעולם. ואמרו חז"ל (תענית כז ע"ב): "אלמלא מעמדות [משמרות העומדים על הקרבנות] לא נתקיימו

שְׂמַחַת הַלֵּב

ב על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. בשעה שהגיע יוסף הצדיק עם בניו מנשה ואפרים להתברך מפי יעקב אביו לפני פטירתו, אמר להם: "המלאך הגאֵל אתי מִכָּל רָע יִכְרֵךְ אֶת הַנְּעָרִים וְיִקְרָא בְּהֵם שְׁמֵי וְשֵׁם אָבְתֵי אֲבִרְהֵם וְיִצְחָק...". ויש לשאול, וכי כך נאה להקדים את עצמו, 'שמי' ואחר כך שם אבותיו אברהם ויצחק? אלא, שלושת אבות העולם הם כנגד שלושת עמודי העולם: אברהם – עמוד החסד, יצחק – עמוד העבודה, שעקד את עצמו על גבי המזבחה, ויעקב – עמוד התורה, כמו שנאמר: "יעקב איש תם יושב אהלים". על זה לימדנו יעקב אבינו ארחות חיים, ראשית, על האדם להשקיע בעמוד התורה, שיעיקר עסקו יהיה אך ורק בתורה, ואחר כך יוסיף גם לעסוק במידת החסד והתפילה ככל האפשר, אבל עיקר הדגש ישים בעסק התורה. לכן מתחילה אמר "ויקרא בהם שמי" – כנגד עמוד התורה, ואחר כך "שם אבותי".

ועל גמילות חסדים. הנה נאמר בנביא (מיכה ו ח): "בְּמַה אֶקְדֶּם ה' אִפְףָּ לְאֵלֹקֵי מְרוֹם? [כלומר, עם ישראל שואלים: במה אתרצה לבוא לפני ה', ובמה אהיה כפוף ומוכנע אליו, להביא איוז תשורה כדי להתרצות לה?]. הַאֶקְדָּמְנוּ בְּעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה, הַיִּרְצָה ה' בְּאַלְפֵי אֵילִים, בְּרִבְבוֹת נְחָלֵי שָׁמֶן? [וכי נבוא לפניו בעולות של עגלים בני שנה שהם טובים ומובחרים. וכי הוא צריך לתקרובות, וכי תועלת יש לו בהם?]. הַאֶתֶן בְּכוֹרֵי פִשְׁעֵי? פְּרֵי בְטָנֵי חַטָּאת נַפְשֵׁי? [וכי הוא רוצה שאקריב לו את בניי? אם כן מה הגמול שאעשה לכבוד השם?] על זה עונה: הַגִּיד לָךְ אֲדָם מַה טוֹב, וּמַה ה' דוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ? בִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט, וְאַהֲבַת חֶסֶד, וְהִצַּנֵּעַ לְכַתּוּב עִם אֱלֹהֶיךָ" [בצנעה ולא בהתייירוות]. דייק הנביא בלשונו "עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט", כי "משפט" לא אהבים, ואדרבה עדיף שלא להגיע אליו, אלא הנכון ביותר לוותר ולהגיע לעמק השווה בשלום ובמישור, ורק כשאין ברירה עושים משפט. אבל ב"חסד" כתוב "וְאַהֲבַת חֶסֶד", כי חסד צריך לאהוב, צריך לרדוף אחריו כדי לזכות בו, אבל חסד שנעשה ללא אהבה, לא

שמחת הלב

נהנים ממנו כל כך, ושווה לוותר עליו. למשל: מי שביקש עזרה מחברו, וחברו עזר לו בשמחה ובמאור פנים, יש לו חשק לקבל ממנו. אבל אם חברו עזר לו בלי חשק, כי לא נעים לו, וכל שכן אם הוא דואג גם להראות לו שהוא עושה לו טובה ומרחם עליו, אז אין חשק לקבל חסד כזה.

על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. חז"ל במסכת יומא (ט ע"ב) אמרו בית המקדש הראשון נחרב מפני שלש עבירות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. אבל בית המקדש השני שעסקו בו בתורה ובמצוות ובגמילות חסדים, מפני מה נחרב? מפני שנאת חינם. ללמדך ששקולה שנאת חינם כנגד שלוש עבירות. ועוד אמרו (ע"ט): ראשונים שנתגלה עוונם [שעוונותיהם היו גלויים, עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים], נתגלה קיצם, [גילה להם הקב"ה שלאחר 70 שנה הוא גואל אותם, כמו שנאמר (ירמיה כ"ט): "כי לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקד אתכם"]. אבל אחרונים שלא נתגלה עוונם, לא נתגלה קיצם, [עדין אנחנו לא יודעים מתי נגאל ומתי יבנה המקדש]. ואמר רבי יוחנן, טובה ציפורנס של ראשונים מכריסם של אחרונים, שהבירה [בית המקדש] תוכיח, שהזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים.

ויש להבין, למה אמרו שאחרונים לא נתגלה עוונם, והרי עוונם גלוי וידוע – מפני שנאת חינם? ועוד, הלוא מפורש בגמרא שבבית שני היו בעלי חסד, שהרי עסקו בתורה ובמצוות ובגמילות חסדים, אם כן איך אפשר שהחסד ישתלב עם שנאת חינם? אלא בבית שני כלפי חוץ הכל היה נראה בסדר, למדו תורה, היו ישיבות, שיעורי תורה לנערים, למבוגרים, היו כל סוגי הגמחים, פלאטות לשבת, כסאות, שולחנות, מוצעים וכו' וכו', אבל הבעיה עם החבר היתה בתוך הלב, מבחינת: 'בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני' (ישעיה כ"ג), הם היו אחד בפה ואחד בלב, לכן הם לא הרגישו במעשיהם הרעים, הם חשבו את עצמם צדיקים. לא כן בבית ראשון, על אף שגם שם היו בעיות קשות של בין אדם לחברו, כמו שאומר בנביא (ירמיה פרק ט): 'וידרבבו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה... איש מרעהו השמר, ועל כל אה אה תבטחו, אתה לא יכול לסמוך על אף אחד, כי כל אה עקוב ועקב, וכל רע רכיל יהלף. אתה יכול להגיד סוד למישהו והוא ילך ויעביר את הדברים. ואיש מרעהו יתלול, ואמת לא ידברו, למדו לשונם דבר שקר, העוה נלאו [מרוב שהתרגלו לעוות את דרכם, כבר נלאו, התעייפו]. חץ שחוט לשונם, מרמה דבר, בפיו שלום את רעהו ידבר, ובקרבו ישים ארבו. הוא יגיד לך שלום כלפי חוץ, הוא ידבר אתך כאילו הוא חבר שלך, אבל בתוך תוכו הוא אורב להזיק לך. העל אלה לא אפקד גם נאם ה', אם בגוי אשר בזה לא תתנקם נפשי? השם יעילנו. אך בכל זאת, שמה כל האוירה היתה עכורה, היו עבירות קשות, עבודה זרה, חילולי שבת, רוצחים,

שמחת הלב

נואפים, שודדים, גנבים... כמבואר בגמרא שבת (ק"ט ע"ב), ממילא הם ידעו שהם לא בסדר, לכן הם בגדר "נתגלה עוונם". אבל בבית שני כלפי חוץ כולם נראים צדיקים, עוסקים בתורה ובמצוות, אבל בסתר היו רשעים, הבלגן היה מתחת השלחן, מבחינת "מִכָּה רָעוּהוּ בַּסֵּתֶר", לכן הם בגדר "לא נתגלה עוונם", כי הכל היה בהחבא, והצביעות הזאת היתה קשה בעיני הקב"ה יותר. לכן אומר רבי יוחנן, טובה ציפורנם של ראשונים מכריסם של אחרונים, עדיף להיות רשע בגלוי, מלהיות רשע בסתר. כי בגלוי, אדם יודע שהוא לא בסדר, יש סיכוי יותר שהוא יחזור בתשובה. אבל בסתר, קשה לחזור בתשובה, הוא חושב שהוא צדיק, הוא לומד תורה ועושה חסדים.

וכן מבואר בירושלמי (מסכת יומא פרק א הלכה א), אך בלשון חדה יותר: רבי יוחנן בן תורתא אומר, מצאנו שלא חרב הבית בראשונה אלא שהיו עובדי עבודה זרה, ומגלי עריות ושופכים דמים. אבל בבית שני מכירים אנו אותם שהיו יגעים בתורה, וזהירים במצוות, ובמעשרות, וכל מיידה טובה היתה בהם, ולמה נחרב? אלא שהיו אוהבים את הממון, ושונאים אלו לאלו שנאת חינם, וקשה היא שנאת חינם שהיא שקולה כנגד עבודה זרה, וגילוי עריות ושפיכות דמים. עד כדי כך, היו יגעים בתורה ובמצוות, אבל היתה שנאת חינם. שאלו את רבי אליעזר, האם הדורות האחרונים כשרים מן הראשונים? אמר להם "עדיכם הבחירה תוכיח", כלומר, מזה שלא נבנה הבית לאחרונים ואילו לראשונים נבנה לאחר שבעים שנה, זו עדות שהראשונים כשרים מהאחרונים. ולמה? כי עם כל העוונות הקשים של הראשונים הם כביכול שברו רק את התקרה, כמו שנאמר (ישעיה כב ח): "וַיִּגְלֹ אֶת מָסַךְ יְהוּדָה", אבל אנחנו עפעפנו את הכתלים, [עקרנו כביכול את היסודות שזה הרבה יותר גרוע מהתקרה], שנאמר (תהילים קלו ז): "הָאֲמָרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוּד בָּהּ". ע"כ.

אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, כמה חמור המשל של עבירות שבין אדם לחברו מהמשל של עבירות החמורות ביותר שיהרג ואל יעבור, כי אלו הן עבירות שעוקרות את היסוד. מפחיד לומר ואפילו לחשוב על זה, אבל זה מה שכתוב פה: עדיף להקב"ה עובדי עבודה זרה, ומגלי עריות ושופכי דמים, מאשר יגעים בתורה ובמצוות, אבל יש ביניהם שנאת חינם, עד כדי כך!!! ממשיך הירושלמי (מסכת פאה פרק א הלכה א): דורו של דוד המלך כולם צדיקים היו, ועל ידי שהיה להם דילטורים [לשון הרע], היו יוצאים במלחמה ונופלים... אבל דורו של אחאב עובדי עבודה זרה היו, ועל ידי שלא היה להם דילטורים, היו יורדים למלחמה ונוצחים. הוא שעובדיה הנביא אמר לאליהו (מלכים א י"א): "הֲלֹא הִגַּדְתָּ לָאֲדָנִי אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּהַרְגֵי אִיזָבֵל אֶת נְבִיאֵי ה', וְאַחַב מְנַבֵּיאֵי ה' מֵאֵה אִישׁ, חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ בְּמַעְרָה, וְאַכְלָפֶלֶם לָחֶם וְמִיִּם... מַלְמֹד שֶׁהָיוּ הַמִּיִּם קָשִׁים לוֹ לְהַבִּיאַ יוֹתֵר מִן הַלֶּחֶם. [כלומר,

ג אַנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק. הוא היה אומר, אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אלא

מאירת עיניים

שיקבל. אך יחד עם אהבת ה', יהי מורא שמים עליכם – עבדו את ה' גם מתוך יראה. שהיראה יש בה תחושת חובה ואחריות, ובלעדיה האדם עלול לבוא למרד ופריקת עול. ולכך אין די באהבה בלבד. האהבה מזרזת את האדם לקיום המצוות, והיראה מרסנת אותו להיזהר מעבירות, ובשילוב שתיהן עבודתו שלימה.

ג אַנטיגנוס, בן העיר סוכו שבנחלת יהודה, היה תלמידו של שמעון הצדיק, ובא בזאת ללמדנו את הדרך השלימה בעבודת ה': באהבה וביראה! באהבה: הוּו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס – שיעשה האדם את מצוות ה' בחשק ובשמחה ומתוך אהבה לבורא שקידשנו במצוותיו, כאדם המשתדל תמיד להפיק את רצון אהובו, ואין מגמתו בעבור השכר

שמחת הלב

שניהם היו קשים עליו להביא, אלא שהמים היו קשים לו ביותר, והיה צריך לטרוח ולשאול ולחקור אחריהם הרבה מאוד, ומרוב שטרח לחפש אחריהם, נודע הדבר לרבים שעובדיה מחפש מים בשביל להחיות את הנביאים, ובכל זאת אף אחד מהם לא גילה דבר לאחאב. ואלוהו מכריז בהר הכרמל (שם כב): "אֲנִי נִוְתַרְתִּי נְבִיא לַה' לְבַדִּי", וכל עמא ידעין [כל העם יודעים שיש עוד מאה נביאים שמחביא עובדיה שהרי הם רואים שהוא מחפש להם מים], ולא מפרסמין למלכא [ואף אחד מהם לא פרסם למלך, מכאן רואים שלא היו באותו הדור בעלי לשון הרע]. ע"כ.

פלא פלאות, דורו של דוד המלך, שאומר המדרש (ויקרא רבה פרשת אמור פרשה כו סימן ב), תינוקות בימי דוד שעד שלא טעמו טעם חטא [לפני גיל מצוות], היו יודעים לדרוש את התורה מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור. כל כך ריבוי של תורה, ובכל זאת יוצאים למלחמה ונופלים. למה? כאן לומדים, כמה חמור בעיני הקב"ה הזלזול במצוות של "בין אדם לחברו", הרבה הרבה מאוד יותר ממצוות של "בין אדם למקום".

לא לחינם אותו גוי שבא להלל הזקן ואמר לו, גיירני על מנת שתלמדני את כל התורה כולה על רגל אחת. אמר לו הלל: "דעלך סני, לחברך לא תעביד [מה ששנוי עליך, אל תעשה לחברך] – זו היא כל התורה כולה, ואידך [והשאר] – פירושה הוא, זיל גמור [לך תלמד]" (שבת לא ע"א), כי עיקר התורה היא בעניינים שבין אדם לחברו. זה עיקר רצון השם.

הוּו כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְשִׁין אֶת הָרֵב שְׁלֹא עַל מַנְת לְקַבֵּל פְּרִס, וַיְהִי מוֹרָא שְׁמַיִם עֲלֵיכֶם.

מאירת עיניים

כהלכה. על כך נאמר: "כִּי יִשְׂרִים דְּרָכֵי ה', וְצִדִּיקִים יִלְכוּ בָּם, וּפּוֹשְׁעִים יִפְּשְׁלוּ בָּם". שכן אנטיגנוס רבם לא התכוון לשלול את האמונה בשכר ועונש חלילה, אלא רצה לזרז את תלמידיו שיעבדו את ה' מיראה ומאהבה, שכן עבודה זו יותר נעלה ויותר נשגבה, ומרוממת את האדם להיות עבד ה' באמת, וסוף השכר לבוא. והם הם שפשעו וסילפו את דבריו.

היו שניים מתלמידיו של אנטיגנוס, צדוק ובייתוס, אשר טעו בדבריו, וטענו כי ניתן ללמוד מהם, שחלילה אין שכר בעולם הבא, שהרי אמר "הוּו כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְשִׁים אֶת הָרֵב שְׁלֹא עַל מַנְת לְקַבֵּל פְּרִס", ועל כן, עמדו ופרשו מן התורה, ומהם יצאו הצדוקים והבייתוסים שכפרו בתורה שבעל פה, וסילפו את התורה שבכתב כאוות נפשם, וגילו בה פנים שלא

שמחת הלב

ג אַל תְּהִי כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְשִׁים אֶת הָרֵב עַל מַנְת לְקַבֵּל פְּרִס. יש להתבונן, מה כל כך גרוע בזה שאדם יעבוד את הקב"ה על מנת לקבל פרס? הלוא כל פקיד וכל עובד זוטר שהולך לעבודה, אם נשאלהו למה תעבוד? יאמר שמטרתו על מנת לקבל משכורת בסוף החודש, ולמה אם כן במצוות השם יתברך מוטל עלינו לעובדו שלא על מנת לקבל פרס?

ניתן לבאר על פי משל למושל עיר שהיה אהוב מאוד על בני עירו, וטורח מאוד עבורם ועושה כל שביכולתו להנעים להם ולשפר את פני העיר. לימים התעייף המושל, וחשקה נפשו לנפוש שבוע אחד בבית מלון. ויסע אל בית מלון יוקרתי, וכראות בעל המלון את המושל, ויכבדהו כבוד גדול, ויצוה על משרתיו לתת לו את הסוויטה הטובה ביותר ולפנקו במיני מאכלים ומעדנים משובחים. ויהי בהניח המושל את מטלטליו לנוח מעט מן הדרך, תיכף שמע דפיקה קלה בחדרו, ויפתח ויראה מלצר הדור בלבושו עם כוס קפה בידו ועוגה משובחת בשם "עקיצת דבורה", ויתפלא על הדבר כי תיכף קיבל זאת, ויאמר לו המלצר, אדוני המושל, כבודו יהנה בשבוע זה מאוד, כי כך נצטוונו מפי בעל המלון לשרת את כבודו בשירות א' א'. וישמח המושל עד מאוד ויאכל וישת, וינוח מעט מן הדרך. לעת הצהריים יבוא אל חדר האוכל, וירא מינים ממינים שונים של מיני בשרים ותוספות, אשר עין לא ראתה, ויאכל מכל טוב אשר בא לידו, ויכבדהו במשקה משכר הנקרא ז'יסקי, וישמח מאוד, וילך לנוח מעט מכובד מאכלו. בהגיע שעה 4 אחר הצהריים וישמע דפיקה בחדרו, וירא והנה מלצר מגיש לפניו מיץ רימונים טבעי שנשחט זה עתה, ובצידו קערת סלט

שמחת הלב

פירות העונה משובחים עד מאוד, וישמח האיש. וכך העביר את זמנו עד הגיע ארוחת הערב, ויבוא שוב לחדר האוכל, וירא מינים ממינים שונים של דגים מיוחדים שלא שזפתן עין, ויאכל וישת כיד השם הטובה עליו. ובהגיע עת הלילה וישן שינה עמוקה ומתוקה, לקיים מה שנאמר 'מתוקה שנת העובד'. ויקם בבוקר, וילך אל חדר האוכל, ושוב מינים ממינים שונים של גבינות: מלוחה, צהובה, צפתית, בולגרית... וסוגי לחמים למיניהם, באגט, פרנה, פיתה, לחם מלא, מלא לחם, עם שום, עם שום דבר, עם בצל... בכל מכל כל. ואף עוגות גבינה למיניהן ומשקאות חלביים משובחים, כשוקו, וניל, פונצ' בננה, קפוצ'ינו, ויאכל וישת וישמח עד מאוד. וכך במשך שבוע שלם, ארוחות גורמה כיד המלך, ומלצרים עד החדר פעמיים ביום, בבוקר עם משקה חם מתוק וממריץ ועוגה מיוחדת 'היער השחור' וכדומה, ואחר הצהריים מיץ טבעי תפוזים, אשכוליות, גזר וכדומה.

בסיום הנופש, ניגש המושל אל בעל המלון ויודה לו על כל השירות, הטעם המשובח והשפע הגדול, ויבקש ממנו שיגיש לפניו חשבון כמה עליו לשלם. ויוציא לו חשבונית ארוכה, על כל כוס מיץ ועל כל עוגה... ויגש לפניו לתשלום בסך: 10,000 שקלים, ויוציא המושל מכיסו פנקס צ'יקים ויכתוב לו צ'יק ויתן בשמחה לבעל המלון, ויודה לו וילך.

עתה, כשאגר המושל כוחות רעננים וטובים, חזר אל בני עירו במשנה כוחות, ויוסף להיטיב עימיהם כמיטב יכולתו, וכך במשך שנה שלימה טרח ויגע לשפר ולייעל עבורם. לימים שוב התעייף, וילך לנפוש בבית מלון אחר. וגם שם קיבלוהו בכבוד גדול וישרתוהו המלצרים מעל ומעבר, וכמעשהו בראשון כך מעשהו בשני, במיטב המאכלים והמשקים, הקינוחים והפינוקים.

בסיום הנופש, ניגש המושל אל בעל המלון ויודה לו על כל השירות והפינוק, ויבקש את החשבון לשלם, ויסרב בעל המלון בכל תוקף ולא אבה לתת לו חשבונית, באומרו, זו זכות עבורי לשרת את כבוד אדוני המושל, וככל שהמושל הפציר בו, כך גדלה התנגדותו של בעל המלון יותר, ולא הסכים לקחת ממנו תשלום בשום אופן. וירא כן המושל ויבקש ממנו את כתובת מקום מגוריו, ויודה לו במאוד מאוד ויפרד ממנו לשלום.

בהגיע המושל אל משרדו אשר בבנין העיריה, ויקרא לאיש סודו ויתן לו את כתובת ביתו של בעל המלון, ויאמר לו, לך נא ותברר לי אצל שכניו ומכריו, האם יש לו בבית איזו שמחה בקרוב. ויבוא האיש ויאמר למושל כי בעוד חודשיים ימים בנו של בעל המלון יבוא בברית הנישואין עם כלתו. וישמח המושל מאוד, וישלח אותו לחנות יוקרתית למכשירי

ד יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם. יוסי בן יועזר איש צרדה אומר, יהי ביתך בית ועד לחכמים, והוי מתאבק בעפר רגליהם, והוי שותה בצמא את דבריהם.

מאירת עיניים

בתורה באמת מבלי לסטות, היא על ידי היצמדות לחכמי התורה. **יהי ביתך בית ועד לחכמים** – כשירצו החכמים להתקבץ ולהתוועד, יהיה ביתך הכתובת לכך. שעל ידי זה בהכרח תלמד מהם ותתבשם מחכמתם. כאדם הנכנס לחנות בשמים, אף אם אינו לוקח עימו בשמים, מכל מקום קלט והוציא עימו ריח טוב. **והוי מתאבק בעפר רגליהם** – תלך אחריהם לכל מקום. שההולך על שבילי העפר [שהיו מצויים בזמנם] מעלה אבק ברגליו, וההולך אחריו מתאבק ממנו. **והוי שותה בצמא את דבריהם** – תהיה להוט לשמוע את דבריהם, ותבלע בשקיקה כל מילה.

ד אחרי אנטיגנוס התחילה תקופת הזוגות, דהיינו שבראש ההנהגה הרוחנית של העם עמדו שניים: האחד – נשיא, והשני – אב בית דין. בפרק זה מוזכרים חמישה זוגות, כשתמיד הראשון הוא הנשיא, והשני אב בית דין. **יוסי בן יועזר** – שהיה נשיא ואחראי להנהגת העם, הורה לעם להתאמץ לדבוק ככל היותר בחכמי התורה. הדברים נצרכו להיאמר במיוחד בתקופה זו, שבה התחילו צדוק ובייתוס להפיץ את דעותיהם הכוזבות, כפי שראינו במשנה הקודמת, ואף השפעתה של תנועת ההתנוונות הלכה וגברה, והערובה היחידה לדבוק

שמחת הלב

חשמל, ויאמר לו לך נא והזמן את כל מכשירי החשמל לבית, מהחברות הטובות ביותר: מקרר, מדיח כלים, מכונת כביסה, מייבש, תנור וגז, מיקרוגל, מיחם לשבת ועוד ועוד, ויעלו המכשירים בסך 50,000 שקל, וישלח את הכל בעגלה אל בית בעל המלון, עם מכתב תודה הערכה והוקרה על כל פעולתו עמו.

ועתה נתבונן, מי הרוויח יותר, האם בעל המלון הראשון שקיבל את תשלום שהותו של המושל בבית מלוננו, או בעל המלון השני? אין ספק כי בעל המלון השני הרוויח יותר, כי אף שלא קיבל את הדמים בתחילה, קיבל אחר כך מתנות פי כמה וכמה...

והנמשל: העובד את השם על מנת לקבל פרס, אומר לו הקב"ה אתה תקבל בדיוק את הימחירי של כל מצוה ומצוה, לא כן העובד את השם שלא על מנת לקבל פרס, מיטיב עמו הקב"ה, וירב תפארתו וגדולתו פי כמה וכמה יותר. (אהל יעקב מדובנא פרשת חיי שרה דף נא ע"א)

שמחת הלב

ד' יהי ביתך בית ועד לחכמים. כותב המהרש"א (קידושין ל ע"ב) על הפסוק בתהלים (קכו ד): פְּחָצִים בְּיַד גְּבוּרָה, כִּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים, אֲשֶׁר־י הַגְּבֹר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת אֲשֶׁפְתּוֹ מִהֶם. "כי עיקר החידוד והשינון הם בימי הנערות, ויש בעלי בתים המונעים את הנערים מללמוד בביתם, שאומרים שהם ממלאים ביתם באשפה, על כן אמר, אשרי הגבר אשר מלא על ידי הנערים הללו את ביתו באשפה, ואינו מונע את ביתו מהם". ע"כ. ואם כך הוא על המונעים את הנערים מללמוד בביתם הפרטי, קל וחומר על המונעים את הנערים מללמוד בבית ה', אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות.

ובספר קדושת בית הכנסת (עמוד קטו), הובא מעשה על הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל, הסטייפלר, שפעם בא אליו אדם מלונדון, וכשאמר לו את שמו, שאלו הרב האם יש לך אח שגר בשיכון ויזניץ בכני ברק, ושמו כך וכך? השיב לו, כן. אמר לו הרב תבקש ממנו שיבוא אלי. כאשר בא אליו, שאלו הרב, האם כשהיית בחור למדת בבית מדרש פלוני בימי שישי אחר הצהריים? השיב, כן. שאלו הרב, האם אתה זוכר את השמש שהיה פעם מנקה את בית המדרש? השיב, כן. אמר לו הרב, הנה הלילה הזה בא אלי אותו שמש בחלום, ואמר לי שאין לו מנוחה בעולם העליון, בגלל שהיה מפריע לך בלימוד והיה מקים אותך ממקום למקום, ולכן אני מבקש ממך שתלך מיד על קברו ותמחל לו על כל מה שזעזעך וביטל אותך מלימודך, וכך עשה. ואמר הרב, שאף על פי שהיה השמש צריך לנקות את בית המדרש, בכל זאת לא היתה לו מנוחה בעולם הבא. ע"כ. ישמע חכם ויוסף לקח, ואדרבה ישמח על הזכות שניתנה לו מאת הבורא יתברך לשרת את הציבור. וינצל זכותו להנעים ללומדים, וירבה חשקם לבוא לבית המדרש, ולהביא עימיהם עוד חברים לעסוק בתורה, ואשריו בעולם הזה, וטוב לו לעולם הבא.

והוי מתאבק בעפר רגליהם. הגאון רבי חיים מוולוז'ין בספרו רוח חיים פירש: "מתאבק" מלשון "ויאבק איש עמו", שהוא ענין התאבקות של מלחמה, שאם יש לתלמיד קושיות על שיטת רבותיו, חייב להאבק על דעתו, ואסור לו לקבל דבריהם כשיש לו קושיות עליהם, כי לפעמים תהיה האמת עם התלמיד, כמו שעץ קטן מדליק את הגדול, ומלחמת מצוה היא. שאף שאנו סוברים נגד רבותינו הקדושים אשר בארץ בספריהם שלפנינו, הנה על ידי הספרים אשר בביתנו, נעשה ביתנו בית ועד לחכמים, והוזהרנו וניתנה לנו רשות להאבק וללחום בדברי תורה, ולא לישא פני איש, רק לאהוב האמת. גם בספרו שו"ת חוט המשולש (סימן ט) כתב: ואף על פי שאני שמשתי את מורי ורבי הכהן הגדול מאחיו [כוונתו לשאגת אריה הגאון רבי אריה לייב, שמתחילה למד אצלו, ואחר כך למד אצל הגאון מוילנא ונעשה רבו המובהק], ומחויב אני בכבודו ובמוראו כמורא שמים, אני שומר מה שאמר רבא לתלמידיו (בבא בתרא קל ע"ב): **כד אתי פיסקא דדינא דידי קמייכו, כאשר יגיע פסק דין שלי לפניכם, וחזיתו**

שמחת הלב

בית פירכא, וראיתם לפסק שלי קושיא, לא תגמרו מניה, אל תלמדו מזה, אל תגידו ככה הרב אמר, וזהו! כי אין לדיין אלא מה שענינו רואות. וכבר הוזהרתי מפי מורי קדוש ישראל הגאון מוילנא שלא לישא פנים בהוראה. עיי"ש. והיינו שאף שמתאבק ומקשה על דבריהם, אבל תמיד יהיה מבחינת "בעפר רגליהם", שיכיר מעוט ערכו וידבר בענוה ובדרך ארץ.

על כן ברור שכאשר אברך לומד את הנושא היטב היטב ומקשה על איזה חכם, זה לא מוריד שום דבר מגדלותו של אותו חכם. ומי לנו גדול ממרן מלכא עליו השלום, שכבר בעצירותו הרבה להקשות על גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים בעל ה"בן איש חי" זיע"א, וכמו שפרסם אחר כך בספרו הליכות עולם ח' חלקים, ובשו"ת יביע אומר חלק י' (אורח חיים סימן נה, יורה דעה סימן נח) ועוד. ופעם כשהיה בחור צעיר בן 17-18, ניגש לראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטיה לשואלו שאלה על שו"ת רב פעלים, והיה שם הגאון רבי יהודה צדקה שהוא אחיין - בן אחותו - של הבן איש חי, אמר לו הרב צדקה: רבי עובדיה, אתה יודע מי זה הבן איש חי? אמר לו, בטח שאני יודע, סיימתי את שו"ת רב פעלים כבר כמה וכמה פעמים. ומעתה, וכי יעלה על הדעת שכאשר מרן הקשה על הבן איש חי, זה הוריד חלילה מכבודו, מגדלותו?! חלילה וחס! אדרבה זו היא דרכה של תורה בכל הש"ס והפוסקים, זה מקשה על זה, וזה דוחה את זה.

הנה לנו רבנו זרחיה הלוי - בעל המאור, חיבר חיבור שלם קושיות על הרי"ף, וכי זה הוריד מגדלותו של הרי"ף?! ומאיך, הרמב"ן יש לו חיבור "מלחמות ה'" לדחות את קושיות הרז"ה מהרי"ף. כמו כן, הרא"ה - רבנו אהרן הלוי נכד הרז"ה, חיבר ספר שלם קושיות על ספר "תורת הבית" של הרשב"א, וקרא לזה "ברק הבית", כביכול בודק אותו... ואחר כך הרשב"א השיב לו ספר שלם "משמרת הבית" להשיב על דבריו, כלומר, אם אתה עושה קושיות על הבית, אני בא לשמור על הבית! זו דרכם של כל רבותינו הראשונים והאחרונים. לך תפתח את כל השו"תים של כל גדולי האחרונים, זה מקשה על זה, וזה מיישב את זה, וזה דוחה את זה. ועל זה אנחנו מבקשים בכל יום כמה פעמים בתפילה: "ותן חלקנו בתורתך", שנזכה לקבל את חלקנו בתורה שחנן אותנו בורא עולם.

והוי שותה בעמא את דבריהם. אמרו חז"ל (מסכת ברכות מד ע"א): "השותה מים לצמא, מברך שהכל נהיה בדברו", אבל אם אינו צמא, אלא ששותה את המים בשביל לבלוע כדור לרפואה וכיוצא בזה, אינו מברך עליהם, כי אינו נהנה מהם. אולם השותה מיץ, מברך אף אם אינו צמא, מאחר והוא נהנה מהמתיקות שבו. על כן אומר התנא, דע לך, כי התורה נמשלה למים, כמו שנאמר "הוי כל צמא לכו למים", אם אתה שותה בעמא את דברי התורה, בהרגשה שאני תאב וצמא ורוצה לקבל את התורה, אז תזכה שהתורה תרווה אותך,

ה יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר, יהי ביתך פתוח לרוחה, ויהיו ענייך בני ביתך, ואל תרבה שיחה עם האשה. באשתו

מאירת עיניים

בדברים בענייני צדקה וחסד, שלא תמנעהו מכך. [ואולם אין מדובר על שיחה שהיא לצורך, אף כשמאריך בכך. וכדברי המאירי: "...להודיע שלא הזהירו שלא לדבר עימה כפי הצורך, אם מעט ואם הרבה, במה שיש מקום לדבר עם האשה בעניין צורכי הבית בכלליו ופרטיו וענייני הוצאותיו, ושאר הדברים, הכל לפי מה שהוא, שכל שדיבורו עימה בדברים הצריכים, אין הדבר גורם רעה...".] ונכלל בזה גם דברי פיוס וריצוי, שיש למלא בזה את צורכה כראוי. וכדברי המהר"ל: "לא בא התנא למעט אהבת האישה לאשתו, שבודאי עליו לאוהבה כגופו... וההזהרה היא על ריבוי שיחה ופטפוטים שלא לתועלת]. עד כאן דברי רבי יוחנן. ומוסיפה על כך המשנה:

ה יוסי בן יוחנן הורה על הנהגת האדם בתוך ביתו. ומפני שהיה איש ירושלים, ובירושלים מצויים עולי רגלים הזקוקים להכנסת אורחים, הדגיש עניין זה. **יהי ביתך פתוח לרוחה** – לקבלת אורחים, שיוכל כל רעב וצמא, וכל עייף ויגע, להיכנס לביתך ללא קושי, ולמצוא בו סעד ומנוחה. **ויהיו ענייך בני ביתך** – כשתצטרך עבדים לשמשך, אל תיקח עבדים גויים, אלא תיקח ענייך מישראל, שהם יהיו בני ביתך וישרתוך, וכך תפרנסם בכבוד. **ואל תרבה שיחה עם האשה** – אין לך להרבות, יותר מכפי הצורך, בשיחה ופטפוט עם אשתך. וביותר הוצרך להזהיר על עניין זה אחר שדיבר על חסד והכנסת אורחים, והאשה עיניה צרה באורחים, לכן לא ירבה עימה

שמחת הלב

תיכנס בך, תשפיע עליך, תעודך אותך, ותפעל בך להעלותך ממדרגה למדרגה, הן בקיום המצוות, והן במידות טובות ועוד ועוד. אבל אם הנך לומד הלילה כמי שאינו צמא, או שאתה בא לשיעור תורה, ומרגיש בתוכך מה כבר יגיד הרב היום, באופן שאינך מרגיש את הצמאון והחשק לתורה, קשה שתזכה למתיקות התורה, קשה שהתורה תשפיע עליך ותחלחל בך, כי את התורה צריכים ללמוד מבחינת "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים".

ה יהי ביתך פתוח לרוחה, ויהיו ענייך בני ביתך. מעשה ברבי עקיבא וחבריו שהוצרכו פעם לדפוק על פתחי נדיבים לבניית בית מדרש לתורה, והלכו מבית לבית ואספו תרומות מעשירי ישראל. בבואם לבית עשיר אחד, שמעו מבחוץ את קול הילד שואל את אביו העשיר: מה נקנה היום לארוחת הערב? השיב לו אביו: לך וקנה ירקות, אולם אל תקנה ירקות טריים שעולים יקר, אלא ירקות של תמול שלשום שהם כמושים ועולים בזול. כששמעו רבי עקיבא וחבריו כן, עזבו את המקום ולא נכנסו אצל העשיר. לאחר כמה ימים,

אָמְרוּ, קַל וְחֹמֶר בְּאֵשֶׁת חֵבְרוֹ. מִפֶּאֱן אָמְרוּ חֲכָמִים, כָּל זְמַן שְׂאָדָם מְרֵבָה שִׁיחָה עִם הָאִשָּׁה, גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ, וּבּוֹטֵל מִדְּבַרֵי תּוֹרָה, וְסוֹפּוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהִנּוֹם.

מאירת עיניים

(רמב"ם). ואף יכול להביא לעצמו מכשולים, כמו אשת קורח שהסיתה אותו נגד משה. וכן אם יספר לאשתו על מריבה שהיתה לו עם חברו, עלולה לבזותו בלבה (ברטנורא). **ובוטל מדברי תורה** – שמאבד זמן יקר שיכול לנצלו ללימוד התורה, ומעסיק את ראשו בהבלים. **וסופו יורש גהינם** – שעלול הוא להיכשל בעבירה ולרדת לגהינם.

באשתו אמרו – שלא להרבות שיחה. **קל וחומר באשת חברו** – שאסור לדבר עימה יותר מן ההכרח ממש. **כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו** – אין טוב לאיש להרגיל עצמו לפטפוטי נשים, אף כשאין בזה איסור, כגון עם אמו, אחותו ובתו, שבזה מאבד את זמנו לריק, ונוטה ממדרגתו וממציאותו כאיש (מהר"ל). וכן מגביר בזה בעצמו את יצר התאוה

שמחת הלב

פגש בהם העשיר, אמר להם, מדוע לא באתם אלי לזכותני במצות צדקה שאתם עוסקים בה? אמרו לו, שמענו את השיחה שבינך ובין ילדך, וחשבנו שכנראה מצבך הכלכלי לא שפיר עליך. אמר להם: מה שביני לבין בני ידעתם, אבל מה שביני לבין בוראי לא ידעתם! אנא מכם, היות ועלי ללכת עתה בדחופות לאיזה מקום, לכו אצל רעייתי ואמרו לה בשמי, שתתן לכם כד מלא זהב. כשהגיעו אליה, קיבלה אותם בכבוד גדול, ואמרו לה ככל אשר אמר בעלה העשיר. שאלה אותם: האם אמר לכם מלא הכד במידה גדושה, או במידה מחוקקת? אמרו לה: סתם אמר לנו ולא פירט. אמרה להם: לכבודכם אני נותנת כד מלא זהב במידה גדושה, ואם כשיבוא בעלי יאמר שהתכוון רק למידה מחוקקת, נלך לרבנות ויוריד לי מסכום כתובתי את ההפרש שבין מידה מחוקקת לגדושה. כיון שחזר בעלה לביתו ושמע את אשר עשתה אשתו, משמחתו הכפיל לה את סכום כתובתה. וזהו שאמר התנא, "יהי ביתך פתוח לרוחחה", לתרום לכל באי שעריך בעין יפה, אף על פי ש"יהיו עניים בני ביתך" אצל בני ביתך אתה מתנהג בצמצום ובעניות. (ירושלמי פסחים סוף פרק ד)

וכיוצא בזה כתב מרן החיד"א (בספר כסא דוד דף נט), מעשה בחכם אחד, שליח של חכמי ארץ ישראל, שהודמן לעיר 'ברטנורא' באיטליה, והיה שם גביר אחד מכניס אורחים גדול. כשהלך החכם אצלו, קודם היכנסו לבית שמע שהגביר מצווה למשרתו לקנות ירק לסעודתו, מן הירק של אתמול שהוא בזול מאד, וכששמע כן החכם רצה לחזור וללכת לעשיר אחר. הגביר השקיף בחלון וראה את החכם שהיה חוזר, ויקראהו שיבוא אליו, ויאמר לו: כנראה שכבודו שמע מה שציויתי למשרת שלי, אולם שמענה ואתה דע לך, כי נפשי חשקה מאוד במצות

ו יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם. יהושע בן פרחיה

מאירת עיניים

לבחור כדי לשמור על עצמו. יהושע בן פרחיה מדבר על חשיבות רכישת חברה חיובית וסביבה תומכת. ונתאי הארבלי מדבר על הזהירות הנדרשת מפני חברה שלילית וקלוקלת. **יהושע בן פרחיה אומר** – מורה דרך לאדם, שלא יהא בודד לנפשו, שכן הבודד עלול לטעות, להיכשל, להתייאש

ו יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי [מן העיר ארבל שבגליל התחתון] היו הזוג השני שעמד בראש הסנהדרין, בימי ינאי המלך, כמאתים וחמישים שנה לפני החורבן. בימיהם פשתה עד מאוד השפעת המתיוונים, והיתה סכנה גדולה של היסחפות אחריהם. שניהם מדברים על החברה והסביבה שהאדם צריך

שמחת הלב

הכנסת אורחים והחזקת התורה, ובנוסף לכך צריך אני לשלוח לאחי רבנו עובדיה [מפרש המשניות], הנמצא בעיר הקודש ירושלים, סכום נכבד לפרנסתו, ואם אתנהג בביתי כמשפט העשירים באכילה ושתיה, לא ישאר בידי מאומה לקיים מצוות אלו. לכן בשלי אני רשאי לעצמם, אך לא בהוצאות של מצוה.

יהי ביתך פתוח לדווחה ויהיו... בני ביתך. ניתן לפרש שיש לנהוג עם האורחים בעין יפה כדי שירגישו טוב ובנחת כבני ביתך, וכמו שאומרים: "תרגישו בבית". ומעשה שהיה לפני כ-65 שנה שמרן צוק"ל היה גר בפתח תקוה, הרבנית מרגלית ע"ה ילדה תאומות, והיתה צריכה עזרה מאוד. וכיון שמרן היה עסוק בתורתו, בבית הדין ובשיעוריו, על כן ביקש מתלמידיו ר' מנשה נקי ע"ה מירושלים שישלח לו את שתי בנותיו שהיו לערך בגיל 12 שיגורו תקופה בבית הרב, כדי לעזור לרבנית. ביום מן הימים הגיע מרן ומצא את בני הבית בארוחת הצהריים, ועל השלחן כבר לחם, וכל אחד חותך לעצמו מהככר. חשש מרן שמא הבנות תתביישנה לחתוך מהככר, לכן לקח את הככר וחתך אותו לחתיכות חתיכות, ופיזר את כולן בשלחן על יד כל אחד ואחד, כדי שחלילה לא תתביישנה להושיט ידן לקחת. ע"כ. ומכאן ילמד כל אדם, שכאשר מביא גם סלטים לשלחן, מינים ממינים שונים, יפזר מכל סלט בכמה וכמה מקומות בשלחן, באופן שכל אחד יוכל לקחת בקלות, ולא יצטרך לבקש מאחרים שיגישו לפניו, כי האורחים מתביישים לבקש מזה ומזה.

ו וקנה לך חבר. בגמרא מסכת תענית (ו ע"א) אמרו, מהו שכתוב (משלי כו יז): "בְּרִזָּל בְּבְרִזָּל יָחַד, וְאִישׁ יָחַד פְּנֵי יָרְעוּהוּ?" לומר לך מה ברזל זה אחד מיוחד [משחיו] את חברו, אף שני תלמידי חכמים מיוחדים זה את זה בהלכה. ואמר רבה בר בר חנה, למה נמשלו דברי תורה כאש, שנאמר (ירמיה כג כט): "הֲלֹא כה דְּבָרֵי פֶּאֶשׁ נָאִם ה'?" לומר לך מה אש אינו דולק יחידי [אינו

אומר, עשה לך רב, וקנה לך חבר, והוי דן את כל האדם לכף זכות.

מאירת עיניים

לאדם יחס חיובי כללי לבריות, ימנע מחשדות שוא ומהסתכלות שלילית על הבריות. וכאשר רואה את חברו עושה דבר, שניתן לפרשו ולהכריעו לעבירה, ואפשר להכריעו לזכות, יש להכריעו לזכות. וזאת דווקא כשמעשי חברו כמונחים על כפות המאזניים, ואין הכרע לכאן או לכאן. אבל המוחזק ברשע, מותר לדונו לחובה.

ולהתנוון. לפיכך זקוק האדם לשלושה דברים: **עשה לך רב** – רב קבוע ללמוד ממנו תורה ודעת, שיתיר את ספקותיך, וינחה אותך בדרך הישרה, הן בלימוד התורה והן בחיי המעשה. **וקנה לך חבר** – תתאמץ מאוד לרכוש חבר אמיתי, ישר ונאמן, שיחדד את שכלך בלימוד התורה, ואף יעודד את רוחך, ויעזור לך בשעת צרה ומצוקה. **והוי דן את כל האדם לכף זכות** – שיהא

שמחת הלב

מחזיק כל כך בעץ לבד], אף דברי תורה אין מתקיימים ביחודי. וכמו שאמר רבי יוסי בר חנינא, מהו שכתוב (ירמיה נ לו): **”חָרַב אֶל הַבָּדִים וְנֹאֲלוּ”**, חרב על צווארי שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים ועוסקים בתורה לבד, ולא עוד אלא שמיטפשים. וכן אמרו (תענית כג סע”א) **”או חברותא או מיתותא”**.

וכתב השל”ה הקדוש (שער האותיות אות ח”ת – חבר טוב), אמר החכם: **”אדם בלא חבר, כשמאל בלא ימין”**. וכשיש לאדם חבר טוב שמתחברים יחד לתורה ומעשים טובים, והם באמונה זה לזה בלב שלם, לעבודת האל יתברך, אשריהם ומה טוב חלקם, כי כל אחד יסייע לחברו בהתעוררות, ויעשו קביעות בכל יום נוסף על לימודם, שעה אחת שיפשטו במעשיהם, וידברו מהתעוררות תשובה ותיקון מעשיהם, ויהיו אוהבים זה לזה כנפשם. וכתב רבנו תם בספר הישר, ובכלל חבר טוב, שיתחבר לאנשים שיעוררוהו לעבודת השם, כגון, החכמים, והחסידים, והעניים, והחולים, והשרויים בצרות. וירחק מהיפוך כל אלו, והם: אנשי התענוג, והנשים, והעשירים, והרשעים, והכסילים, ונעדרי השכל, והאפיקורסים, כי חברת כל אלו, ישחיתו האמונה, ולא תתקיים עמהם עבודת השם. עוד אמר החכם: **”חברו של אדם – שכלו, ואויבו תאוותו”**. על כן, יתחבר אל השכל והנשמה. ע”כ.

וקנה לך חבר. מעשה שהיה אצל הגאון רבי אברהם [חתנו של סנגורן של ישראל רבי לוי יצחק מברדיטשוב], שכאשר נתמנה לרב הקהילה בבוטשאטש, דאג איך יסתדר שם, כי לא היו לו שם חברים תלמידי חכמים, ומה יעשה עם דרשת הו”ל הנ”ל, **”חרב על צווארי**

שמחת הלב

שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים ועוסקים בתורה בד בבד". עד שמצא שפירש השל"ה הקדוש: "וקנה לך חבר", אל תקרא "וקנה" אלא "וקנה", דהיינו העט סופר שהוא נקרא קנה, יהיה לו לחבר, וכל מה שיחדש יכתוב בעט סופר, למען יעמוד ימים רבים. וכך עשה לכתוב את חידושי תורתו ולהוציאם לאור עולם.

וכך סיפר הגאון רבי בן ציון מוצפי שליט"א: בזמנו לפני כ-20 שנה, מחותנו הגאון רבי מרדכי טולידנו שליט"א חתנו של מרן מלכא זצוק"ל, הזמין את מרן לארוחת הצהריים בחול המועד סוכות, והוזמן גם המחותן הרב מוצפי, ובתוך הסעודה מרן דיבר והשיח לפי תומו על מעלת כתיבת חידושי תורה, להרפיסם ולהוציאם לאור עולם. ואמר, שבמשך הדורות היו לנו הרבה הרבה גדולי עולם ראשונים ואחרונים, אבל מי מהם נשאר לנו? רק אותם שכתבו את תורתם על ספר, אבל אותם שלא כתבו, במשך הזמן נשכחו כל חידושיהם ותורתם. שמע זאת הרב מוצפי, ולקח את הדברים לתשומת ליבו, והתחיל לכתוב ולחבר חיבורים טובים ומועילים לכלל ישראל הידועים והמפורסמים: שו"ת מבשרת ציון, שיבת ציון, ועוד ספרים רבים על המועדים, ועוד נושאים שונים ומגוונים.

כך היתה דרכו של מרן מלכא זצוק"ל תמיד לעודד ולחזק את ענין הכתיבה, ולכן הקים בזמנו את המפעל האדיר "ועתה כתבו לכם", ומידי שנה בשנה היו שולחים אלפי בחורים ואברכים תשובות בהלכה, ומתגמלים אותם כדי לעודדם ולחזקם להמשיך ביתר שאת וביתר עוז. (עיין בכל זה בחוברת "מרן הרב עובדיה" מזווית אישית עמוד 124. ועיין עוד להלן פרק ב משנה יז)

ומסופר על הגאון רבנו יונה נבון (עיין להלן פרק ו משנה א ד"ה ומלכשתו עונה) שביקש מתלמידו הגאון החיד"א לכתוב תשובה על נושא מסוים, וניכר שם בתשובה שרצה לזרוז בהיותו עוד צעיר לימים לכתוב ולחדש, כי אין מזרזים אלא למזרזים, ולכן פקד עליו לכתוב תשובה זו, ואחר כך הביא אותה בספרו "נחפה בכסף" (סימן ד), ובסימן ה' שאחריו השתעשע בדבריו כדרכה של תורה, הפלא ופלא. (ועיין עלון "התענג בדשן" גיליון מס' 29, 30 ותרוה נחת)

דבר זה מזכיר לי מעשה שהיה עמנו בימי הבחרות כשזכינו ללמוד בישיבת "חזון עובדיה", והנה פעם אחת [טבת תשנ"ז] בעת 'רעוא דרעוין' בסעודה שלישית, אחז בחור בידית של דלת חדר האוכל כדי לפותחה, ופתאום נשמטה הידית מהדלת ונשארה בידו, ועמד הבחור ככה תוהה ובוהה, כמי שאינו יודע מה לעשות, האם מותר להחזיר את הידית לדלת או שאסור משום מלאכת "בונה". מרן ראש הישיבה הראשון לציון שליט"א שהיה נוכח במקום, [כי בכל שבת היה עמנו בסעודה שלישית], שאל את הבחורים מי יודע מה ההלכה בזה? וכולם עשו "פותרת את ידך", "ואין קול ואין ענה ואין קשב". פתאום פנה ראש הישיבה אלי

שמחת הלב

במפתיע, ואמר לי: "דוד נקי, תכתוב תשובה על זה". הרהרתי בעצמי, אם זכיתי וראש הישיבה פנה אלי, למה לי לפספס הזדמנות פז זו? מיד במוצאי שבת לאחר ההבדלה, פניתי לעיין בנושא, ובסייעתא דשמיא התחלתי לכתוב תשובה מהגמרות והראשונים וכו', כפי שחונכנו בדרכו של מרן זצוק"ל (ועיין עוד להלן פרק ד משנה א ד"ה איזהו חכם הלומד מכל אדם). וכמדומני שזו היתה התשובה הראשונה שכתבתי בענייני הלכה.

ותהילות לאל יתברך, זכיתי וראיתי את יד ההשגחה בכתיבת תשובה זו, פלא והפלא, ומעשה שהיה כך היה: לילה אחת בהיותי כותב את התשובה לאחר סדרי הישיבה, פתאום קרא לי בחור שהיה לומד דף יומי ממסכת זבחים, וביקש שאסביר לו קטע בגמרא, אמרתי לו, ידידי אני לא למדתי מסכת זבחים ולא אוכל לעזור לך. אבל הוא כמו שכפה עלי שאבוא להסביר לו. ניסיתי שוב להתחמק, אמרתי לו אני עסוק בענין אחר בהלכות שבת, אל תפציר בי, אבל הוא התעקש בשלו שאבוא להסביר לו. לא הרגשתי בנח לסרב כל כך, סוף סוף כתוב בתורה: "עֹזֵב תֵּעָזֵב עִמּוֹ", ונאמר (ישעיה מא ו): "אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ", הלכתי אליו. ופתאום, אני רואה שהסוגיא שהוא שואל אותי בדף כד ע"א, הגמרא מסתפקת שם על כהן שהיה עובד בבית המקדש ונדלדלה אבן אחת מאבני הרצפה ומתנענעת לכאן ולכאן, ועמד עליה הכהן ועבד את עבודתו, האם האבן חוצצת ונחשב שלא עבד את עבודתו במקומה ועבודתו פסולה או לא. והגמרא מחלקת אם דעתו לחבר את האבן או לא. עי"ש. ומסוגיא זו יש דיוק נפלא לענין ידית שהתפרקה, אם דעתו לחברה או לא. וממש הרגשתי סייעתא דשמיא בזה ששמעתי לראש הישיבה ולא דחיתי על הסף. כי הלא נער אנכי, ומי אני שאכתוב תשובה בהלכה, ועדיין לא הורגלתי בזה.

כשסיימתי את התשובה לאחר כמה ימים, הראיתי את התשובה לראש הישיבה, ושמח שמחה גדולה עד מאוד, והביע קורח רוח גדולה על פניו, ולאות חיזוק והוקרה, חתם עליה חתימת יד קדשו בצירוף כמה מילים מחזקות. כך ראש הישיבה שליט"א הנחיל בבחורים את החשק והרצון לעיין ולכתוב ולהדש עוד ועוד. מה גם שראינו דוגמא אישית מול עינינו, שהוא עצמו יושב כל היום בבית המדרש, בבחינת: "נַעַר לֹא יִמִּישׁ מִתּוֹךְ הָאֵהָל", ומעיין בספרים ומברר ומחדש וכותב וכותב... אין ספק שמי שרואה דוגמא כזו יום יום, אט אט הדברים פועלים בו, והוא מתחיל גם לכתוב, ועולה מעלה מעלה מחיל אל חיל. (עיין עלון

"זתתענג ברטן" גיליון מס' 50 אות יז ותרזה נחת)

והוי דן את כל האדם לכף זכות. מעשה שהיה אצל הגאון רבי צבי הירש הורביץ [אב בית דין צירטקוב, אביהם של הגאונים רבי שמואל הורביץ, ורבי פנחס הורביץ בעל ההפלאה], שהיה לו משרת בשם רבי מאיר אנשיל רוטשילד [ראש משפחת רוטשילד]. לרב היתה בת רווקה, והיה חוסך מפיו, בעבור שתהיה לו נדוניה לצורך נישואי בתו, עד שאסף כחמש מאות דינרי זהב, ונתנם

שמחת הלב

בכיס אחד בתוך תיבת הסטנדר שלומד עליה. בליל ארבעה עשר בניסן, כשבא לבדוק את החמץ, פתח את התיבה, והנה הכיס עם המעות איננו. באותו פרק זמן, ר' מאיר אנשיל עזב את בית הרב, בעבור שנשא לו אשה, ופתח חנות מכולת לפרנסתו, והצליח קצת, וכשראו בני ביתו של הרב שהכיס איננו, החליטו בהשערותם שהשמש ר' מאיר אנשיל גנב את המעות, וראיה שפתח לו חנות וכו'. הרב גער בהם והשתיק אותם, באומרו שאסור לחשוך בכשרים, בפרט שכל ימי שהותו בבית הרב היה ישר דרך וירא שמים, ובכל ביתו נאמן הוא. אבל בני הבית לא נתנו לו מרגוע, וטענו שרק הוא גנב את הכיס עם המעות, ואילצוהו ללכת אליו, לחקור ולדרוש אותו. בלית ברירה הלך הרב לחנותו, כשראה ר' מאיר אנשיל את רבו הקדוש, שמח מאד לקראתו, בחושבו שבא לברכו ברכת הצלחה לפרנסת ביתו. אחר שהרב נח בחנותו קימעא, סיפר לו את אשר קרהו, שנגנב כסף הנדוניא, והיה כמו רומז לו שהוא נחשד על כך בפני בני הבית. כשהבין ר' מאיר אנשיל את הענין, אמר לו, דע לך כבוד הרב, כנים הם הדברים, אני לקחתי את הכסף לצורך פתיחת החנות, ועתה אני אשיב לכבודו מאתים זהובים על החשבון, והשאר אשיב לו בתשלומים במשך תקופה של ששה חדשים. אחר שנתן לרב את הסך הנ"ל, חזר הרב לביתו בשמחה ובטוב לבב.

אולם לא זו היתה האמת, כי משרתת גויה היתה עובדת בביתו של הרב, והיא שגנבה את הכסף, והלכה ומסרה הכל לבעלה, ולאחר זמן, שראה שאין כל רעש מענין הגניבה, הלך עם חבריו לבית מרזח, ושתו משקאות חריפים, ולבסוף ניגש למוזג בעל המשקאות ושילם לו דינר זהב אחד, באומרו שמצא את הדינר בדרך, וקיבל עודף. לאחר שבוע שוב בא לבית המרזח עם רעיו, וישתו וישכרו עמו, ושוב שילם למוזג דינר זהב, ואמר שגם דינר זה מצא אותו בדרך. כשראה כן המוזג, נפל חשד בלבו, היאך איש זה מוצא דינרי זהב פעם אחר פעם, ומיד הלך אל השר המושל הפולני, וסיפר לו את המעשה. ביקש ממנו השר, שכאשר יבוא שוב לשתות, יתן לו לשתות הרבה עד שישתכר, ואולי אז יגלה לו מהיכן הוא מביא את הזהובים. וכן היה, ויספר למוזג ולרעיו את אשר עשתה אשתו, שגנבה את הכסף מאת הרב של היהודים, וכי גנו וקבר את כל הכסף בחצר ביתו. מיד הלך המוזג וסיפר לשר את הדברים כהוויתן. שלח השר שוטרים ועצרו את הבעל במשטרה, ואחר חקירה ודרישה נמצא הכיס עם הזהובים, אלא שחסרו כמה זהובים אשר בזבו אותם כבר. ואז שלח השר וקרא לרב, והתחיל לחקור אם נגנב ממנו איזה כסף. והרב סיפר למושל כל מה שידוע לו בענין זה, ויקח השר את הכיס והזהובים וימסרם לרב, ויספר לו את מעשה המשרתת שגנבה את הכיס, ואת מעשה בעלה כאמור.

באותה עת נבון היה הרב מאוד על הודאתו של נאמן ביתו ר' מאיר אנשיל, ועל שהשיב מה שלא גנב. וילך הרב אל ביתו של ר' מאיר אנשיל, וישאלהו מדוע אמרת לי שאתה לקחת את

ז נתאי הארבלי אומר, הרחק משכן רע, ואל תתחבר לרשע, ואל תתיאש מן הפרענות.

מאירת עיניים

הרעים, בהכרח תהיה לו השפעה עליך, כמו אדם שנכנס לבורסקי [מקום עיבוד עורות], אף שלא לקח ממנו כלום, מכל מקום ריח רע קלט והוציא עמו. **ואל תתיאש מן הפרענות** – גם אם תראה שהרשעים מצליחים, וכביכול משתלם להתחבר עימם, תדע שפורענותם בוא תבוא, לכן "אל תלך בדרך אֶתֶם, מִנֶּע רָגֵלְךָ מִנְתִּיבָתָם".

ז נתאי הארבלי מדבר על הצד שכנגד – הזהירות הנדרשת מחברה שלילית: שים לב להתרחק משכן רע, לא להתחבר לרשע. וגם תדע מהי ההתייחסות הנכונה כלפי הרשעים. **הרחק משכן רע** – שלא תלמד ממנו. וגם שלא תיענש יחד איתו שהרי "אוי לרשע ואוי לשכנו". **ואל תתחבר לרשע** – אף אם נראה לך שלא תלמד ממעשיו

שמחת הלב

כיס הזהובים? וישב לרב, ראיתי את הרב בעצור גדול, לכן קבלתי עלי את האחריות לגניבת כיס הזהובים, כדי שלא ימשיך להצטער. אז ביקש ממנו הרב מחילה וסליחה על שנשמע מדבריו שהיה הוא חשוד על גניבת הכיס, ויפייסו מאור ויחזיר לו את כספו. ויברכו שבעבור זה לא תמוש הברכה מביתו ומזרעו עד עולם, ויזכה לעלות מעלה מעלה בעושר וכבוד, ומאז שרתה ברכה והצלחה בביתו של ר' מאיר אנשיל רוטשילד, וגם זרעו לברכה, שהעושר מלווה אותם במשך כמה דורות, מברכתו של הרב. (דובר שלום את קנב)

ז אל תתיאש מן הפרענות. מעשה באחד שהשכיר דירה לאלמנה עניה עם ילדיה היתומים, וכשעבר חודש ימים בא ותבע שכר הדירה, ולא היה לאלמנה מהיכן לשלם, וידרוש ממנה לפנות את הדירה, אך לא היה לה מקום אחר לדור שם, והימים היו בעיצומם של חורף קשה, ברד וכפור ורוח זלעפות. מה עשה? הלך והסיר את הרעפים שעל הגג, והגשם והברד ירדו לתוך הבית. באו אליו אנשים רחמנים ויתחננו בפניו שיחוס עליה ועל יתומיה הקטנים, ויניח לה עד סוף ימי החורף, ולא אבה שמוע, ונאלצה בעל כרחה לעזוב את הדירה ביום סגריר, ודמעתה על לחיה, ואין חומל ואין מנחם, עד שמצאה מנוח לרגלה באיזו מערה. כולם דיברו על שערוריה זו, ועל אכזריותו של בעל הדירה הנזכר.

הגאון החפץ חיים, שהיה עד למעשה נבלה זה, הצטער עד מאוד, וקרא בקול את הפסוקים: "כל אלמנה ויתום לא תענון, אם ענה תענה אותו כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו, וחרה אפי והרגתי אתכם וכו'". ותהה לומר מה יהיה אפוא סופו של ברנש אכזרי

ח יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי אומר, אל תעש עצמך כעורכי הדינין. וכשיהיו בעלי דינין

מאירת עיניים

בראש הסנהדרין ופעלו לתיקונם של חיי התורה. בראש ובראשונה שמו ליבם לתיקונה של מערכת המשפט, ולחידוש כבודה בקרב העם. במשנתנו דיברו שניהם אל הדיינים: יהודה בן טבאי מורה להם כיצד להתנהל מול בעלי הדין עצמם. ושמעון בן שטח מורה להם כיצד לפעול מול העדים. **אל תעש עצמך כעורכי הדיינים** – כאשר אתה הדיין שומע את טענותיהם של בעלי הדין, אל תהיה העורך דין שלהם, לעזור להם לסדר את דבריהם, ואל תלמד אותם מה עליהם לטעון כדי לצאת זכאים. כי כך עלולים לחשוך בך שאתה נוטה להצדיק צד אחד ולעזור לו. **וכשיהיו בעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים** – בשעת ברור

ח יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח – הזוג השלישי, עמדו בראש הסנהדרין גם כן בימי ינאי המלך, ואחריו בימי אשתו המלכה שלומציון [הנקראת גם שלומית אלכסנדרה] [עין שבת טז ע"ב]. שמעון בן שטח היה אחיה של המלכה, וכשהרג ינאי את חכמי ישראל, החביאה אותו אחותו, ואף השפיעה לאחר מכן על בעלה ינאי, להחזיר אותו לשבת בסנהדרין. כשנכנס מחדש לסנהדרין, היו בעוונות כל חברי הסנהדרין צדוקים! ממינויו של ינאי. אך ברוב חכמתו השכיל להוציאם מן הסנהדרין ולהושיב במקומם חכמי ישראל אמתיים, וכך "החזיר עטרה ליושנה". ואז שלח אחר יהודה בן טבאי שברח לאלכסנדריה שבמצרים, ושניהם עמדו

שמחת הלב

זה? עברו שנים והעונש בושש לבוא [כי השם יתברך אך אפים אף לרשעים (סנהדרין ק"א ע"א)], אך כעבור עשר שנים, בא כלב שוטה ונשך את האיש הנזכר בעל הדירה, והתייסר ביסורים קשים ומרים והתפתל במכאוביו במשך כמה שבועות, והיה נובח ככלב, ולבסוף מת ביסוריו. ועל זה נאמר, "אל תתיאש מן הפורענות", כי סופה לבוא על מי שמגיע לו, וכבר אמר דוד המלך: "אָנָּה מִפְּנֵיךָ אֶבְרָחָם". (ספר החפץ חיים ח"ג עמוד תתל"ח)

עוד סיפר הגאון החפץ חיים: היתה תקופה שהיו חוטפים ילדים לצבא של ניקולאי הרשע. קצב אחד שתפסו את בנו, הלך וחסף נער בן ישיבה אחד, ומסרו לצבא שישרת במקום בנו. צער רב הצטערתי על כך, ולמעלה משלושים שנה עקבתי בסקרנות לראות מה עונשו של רשע זה, עד שנודע לי כי בנו של הקצב הודעל כל דמו, ולא הועילו לו כל הרפואות, ולאחר שסבל יסורים קשים מת. אנשי חברא קדישא חששו לטפל בו לרגל סכנת ההתרבקות, והקצב היה נאלץ בעצמו לקבור את בנו במו ידיו. (ספר החפץ חיים שם)

עומדים לפניך, יהיו בעיניך כרשעים. וכשנפטרים מלפניך, יהיו בעיניך כזכאין, כשקבלו עליהם את הדין.

מאירת עיניים

הדין – אחר שקיבלו עליהם את פסק הדין, הסתכל על שניהם כזכאים, ואף זה שיצא חייב בדין, ונמצא שטעה בטענותיו, תדון אותו לכף זכות שלא היה זה מתוך רצון לגזול. וכן אם הוצרך אחד מהם להישבע, אל תחשוד בו שנשבע לשקר.

הטענות, עליך להתייחס לשני הצדדים בחוסר אמון, להטיל ספק בדבריהם, לחשוב שאולי הם מערימים, ומתוך כך תחקור ותברר את הצדדים היטב, ולא תצדיק בלבך מראש את אחד מהם. ואולם **כשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין, כשקיבלו עליהם את**

שמחת הלב

ח וכשיהיו בעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים. הגאון רבי משה זאב וואלף [בעל מראות הצובאות], היה אחד המיוחד מן המועמדים לכהן פאר בעיר תהילה ביאליסטוק, ושמו הלך לפניו, מיחידי גאוני הדור. שנים מחשובי פרנסי העיר, רבי זימל אפשטיין ורבי קופל הלפרין, עשו מאמצים כבירים, וברוב השפעתם נבחר הגאון לרבה של העיר. שני הפרנסים האלו היו עשירים מאד, כי היו הקבלנים של הממשלה לסלול מסילות וכבישים ולבנות גשרים בסכומים ענקיים, והם היו שותפים בכל עסקיהם, וגם ידם היתה פתוחה לכל דבר שבקדושה, מקוואות טהרה, בתי כנסיות ובתי מדרשות, וידם רב להם בהגדלת התורה והאדרתה. הם עצמם היו למודנים וקובעי עתים לתורה, והארץ האירה מכבודם. והנה פרץ ביניהם סכסוך כספי בעניני עסקיהם, והחליטו להביא את עצמותיהם לפני הגאון רבי משה זאב וואלף. ערב לפני בואם לבית הדין התכונן כל אחד בפני עצמו, בעיון בחושן משפט ובספרי הפוסקים, כדי להוכיח צדקת טענותיהם, על פי ההלכה.

באותו יום שבאו להתדיין לפני הרב ובית דינו, והופיעו בפרוודור בית הדין, נכנס שמש בית הדין כשהוא מבוהל, והודיע לרב כי שני הפרנסים ממתניים בפרוודור. אמר לו הרב בנחת, תשאל אותם לשם מה באו לכאן, אם לצורך הקהילה, או שיש להם דין תורה. יצא השמש וחזר והודיע כי הם באו לדון דין תורה בעניינם. אמר הרב, אם כן שימתינו ויכנסו לפי התור של המתדיינים.

כשנכנסו שני הפרנסים, שלשל הרב את תליתו על עיניו, ולא אמר להם שלום, ולא ביקש מהם לשבת, אלא ניגש מיד לדיון. פתח ואמר: זימל וקופל מי מכם התובע, שהוא יהיה הטוען הראשון. הפרנסים, שהכל קראו להם בתואר "רבי" בגלל עשרם וחכמתם, נפגעו מאד, והתמרמרו בלבותם על קבלת הפנים הזו, ועל שקראם בשמותם בלי תואר "רבי" וגם לא

שמחת הלב

נתן להם שלום כדרכו תמיד, וכמעט נסתתמו טענותיהם. פתח ר' זימל ואמר: "אני התובע", והתחיל לסדר את טענותיו בקיצור נמרץ, בלי "הראיות" מכל הפוסקים שישיב להכין לילה קודם. כשסיים, פנה הרב אל הפרנס השני: "ואתה קופל מה אתה משיב על טענת זימל?", גם קופל ענה בקיצור נמרץ לגוף הענין, מבלי להוכיח את טענותיו על פי הפוסקים. כשסיים, ציוה עליהם הרב לצאת החוצה להתייעצות של חברי בית הדין. והתחיל לשאת ולתת בחכמתו הגדולה ובבקיאותו העצומה עם חבריו הדיינים. לאחר שהגיעו להסכמה, ציוה הרב להכניס שוב את פרנסי הקהל לשמוע את פסק הדין. לאחר מתן פסק הדין, שאל הרב: "האם אתם מקבלים עליכם לבצע את פסק הדין כדת?", שניהם השיבו: "כן". מיד הפשיל הרב את טליתו מעל פניו, הושיט את ידו לקראתם, ועמד ואמר: שלום עליכם רבי זימל, שלום עליכם רבי קופל, ברוכים הבאים, וציוה לשמש להביא להם כיבוד וקפה. נענו הפרנסים ואמרו: "רבנו, עד עתה היינו זימל וקופל, ורק עכשיו נעשינו ר' זימל ור' קופל? ומדוע לא נתן לנו שלום בבואנו לבית הדין?" השיב הרב: הלוא משנה מפורשת היא, 'וכשיהיו בעלי הדין עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים', וכתוב (ישעיה מה כב) 'אין שלום אמר ה' לרשעים'. ורק לאחר שקבלתם עליכם את הדין, חזרתם לצדקתכם ויושרכם, ואז 'יהיו בעיניך כזכאים', וברוכים תהיו בכל הברכות שבתורה. כך היא מידתם וצדקתם של גדולי ישראל, ללא משוא פנים, וכמו שנאמר "לא תכירו פנים במשפט... כי המשפט לאלקים הוא".

והנה בנביא מסופר על כך שאבשלום, בנו של דוד המלך, ניצל עובדה זו כדי להמריד את העם נגד אביו! ככתוב (שמואל ב טו ב): "וַיְהִי כֹל הַאִישׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ רֵיב לְבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ [דוד] לְמִשְׁפָּט, וַיִּקְרָא אֲבָשָׁלֹם אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֵי מַה עֵייר אַתָּה, וַיֹּאמֶר מֵאַחַד שְׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדְךָ. וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲבָשָׁלֹם רָאָה דְבָרְךָ טוֹבִים וְנִכְחִים וְשָׁמַע אֵין לְךָ מֵאַת הַמֶּלֶךְ. וַיֹּאמֶר אֲבָשָׁלֹם מִי יִשְׁמַנִּי שֵׁפֶט בְּאַרְצְךָ וְעָלִי יְבֹא כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ רֵיב וּמִשְׁפָּט וְהִצַּדְקָתוֹ. וְהִנֵּה בְקִרְבִּי אִישׁ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לוֹ וְשַׁלַּח אֶת יָדוֹ וְהִחְזִיק לוֹ וְנָשַׁק לוֹ. וַיַּעַשׂ אֲבָשָׁלֹם כְּדַבְּרֵי הַזֶּה לְכָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יְבֹאוּ לְמִשְׁפַּט אֶל הַמֶּלֶךְ וַיִּגְנַב אֲבָשָׁלֹם אֶת לֵב אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל".

אבשלום, כהכנה למרד שהוביל נגד אביו דוד המלך, ניסה לגנוב את לב אנשי ישראל אליו. הוא ניצל את העובדה שאביו אינו מכיר פנים לבעלי הדין, ואינו מכבדם בכבוד הראוי להם, לקרוא להם בתואר 'רבי' ולהקדים להם 'שלום' בסבר פנים יפות, אלא נוהג עימם בתחילה בחשדנות וב"התנכרות" כאילו הם רשעים, וכדברי התנא במשנתנו. אבשלום דאג להציג את הדברים בצורה מעוותת, כאילו אביו אינו מחשיב אותם כראוי ואינו קשוב היטב לטענותיהם. כל הבא למשפט, היה שואלו: "אי מַה עֵייר אַתָּה?" אם מעיר מיוחסת אתה, כגון בית לחם הקרובה למלכות [כי ישי אבי דוד ואחיו היו מעיר בית לחם], יש לך סיכויים לנצח במשפט, אך אם מעיר אחרת, בלתי מיוחסת, קטנים סיכוייך מראש, כי כאן הכל מתנהל

ט שמעון בן שטח אומר, הוי מרבה לחקר את העדים, והוי זהיר בדבריך, שמא מתוכם ילמדו לשקר.

מאירת עיניים

לשלם את הנזק. אומר הדיין: יש לבחון, האם מישהו מהמוזמנים הוצרך לקבל טיפול רפואי? האם היו מקרים של הקאות? שאלות אלו עלולות לגרום לבעלי השמחה או לעדים לשקר ולומר שכן היו הקאות וכדומה כדי להגדיל את הנזק. לכן עליו לשאול בסתם, מה ההוכחה לכך שהדגים לא היו טריים.

ט שמעון בן שטח, כאמור, פונה בדבריו אל הדיינים, ומורה להם כיצד לנהוג עם העדים. **הוי מרבה לחקור את העדים** – יש להרבות בחקירות ודרישות ובפרטי המעשה, כדי לבחון האם מעידים הם עדות אמת. **והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר** – כגון: בעלי שמחה תובעים את בעל האולם שהדגים לא היו טריים ועליו

שמחת הלב

על פי פרוטקציה. והיה עונה האיש, מה פתאום! "מאחד טבטי ישראל עבדך", והיה תמה האיש מה ההבדל, הלא כתוב בתורה "כקטן כגדול תשמעון", והכל שוים בפני המשפט. ועל זה היה עונה לו אבשלום במרמה: "ראה דברך טובים ונכחים", הצדק איתך, כך צריך להיות, אבל לדאבוני, כאן בית המשפט מתייחס יותר לאנשים מיוחסים, הבאים מעיר הקרובה למלכות, לכן "ושמע אין לך מאת המקל", ואל תתפלא על היחס המנוכר שאתה מקבל. והמשיך ואמר: "מי ישמני שפט בארץ, ועלי יבוא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט, והצדקתי", דהיינו שעוד בתחילת המשפט כבר הייתי מצדיקו, ונוהג עם בעלי הדין בכבוד כצדיקים. בכך ניסה לקנות את ליבם של הבאים לדין. אבל האמת היא כדור, אשר ה' עמו שהלכה כמותו. וכאמור התנא: כשיהיו בעלי הדין עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים, ורק לבסוף, כשקיבלו עליהם את הדין, יהיו בעיניך כזכאים.

ט הוי מרבה לחקור את העדים. מעשה שהיה בזמן הגאון המהרשד"ם [רבי שמואל די מודינא], בנערה שקבלה קידושין משני בני אדם בזה אחר זה, ולא נתברר מי היה המקדש הראשון. מה עשה אחד מהם? הלך ושכר שני עדי שקר, שיעידו בבית הדין לפסול את העדים שהעידו על הקידושין של חברו, כדי שישאנה. ובאו העדים לפני מהרשד"ם ובית דינו והעידו בפניהם איך שראו בעיניהם שהעדים הללו אכלו שקצים ורמשים, וממילא הם פסולים לעדות. ונודמן שבבית הדין היה תלמיד חכם שליח מארץ ישראל, ובשמעו את העדים, ביקש רשות מהגאון אב בית הדין שירשה לו לחקור את העדים, כי הבין שעדים אלו עמי הארץ גמורים, ורק הבעל דין שם בפיהם הרברים שהעידו. ויצו על העד האחד לצאת החוצה, והתחיל לחקור את העד שנשאר, לאמר: הגידה נא לי מה היו אלו השקצים ורמשים שאכלו העדים, האם מבשר שור או כבש, והתחיל העד להתבלבל באין מענה בפיו, ואז נאלץ להודות על האמת,

י שְׁמַעִיהָ וְאַבְטָלִיוֹן קָבְלוּ מֵהֶם. שְׁמַעִיהָ אֹמֵר, אֶהֱבֶה אֶת

מאירת עיניים

טליון - אביהם של יתומים קטנים]. שמעיה מורה לאדם לאיזה מעמד חברתי עליו לשאוף ולרצות. ואומר כי מוטב לאדם להיות מהאנשים העמלים כל אחד בעבודתו ובמלאכתו, ולא לחתור להגיע למשרות ציבוריות. ובודאי שלא לנסות להכניס עצמו אצל גדולי

י שמעיה ואבטליון - הזוג הרביעי, עמדו בראש הסנהדרין בסוף תקופת החשמונאים ובתחילת ימי הורדוס. הם היו גרים, מבני בניו של סנחריב. [אבטליון נקרא כן על שם תפקידו, שהיה אב בית דין, והיה כאפוטרופוס ליתומים לדון את דינם. "טליא" בלשון ארמית - קטן. אב

שמחת הלב

באמרו: האמת אני וחברי העד, היינו אורגים בגדים, ובא זה ושכר אותנו בעשרה דינרים לכל אחד, ושם בפינו כל הדברים שהעדנו. אז ביטלו הרבנים את עדותם של עדי השקר, והמהרש"ם נשק את החכם על ראשו, ואמר לו: ברוך אתה לה, שהצלחנו מדין מרומה.

י וּשְׂנֵא אֶת הַרְבֵּנוֹת. הרה"ג רבי אברהם פלאגי הביא בספרו "וימהר אברהם" (מערכת ש אות תקפב), בשם סדר הדורות, כי אוגוסטוס קיסר כשמלך היה כבן עשרים שנה, והיה עניו ונבון דעת, וכשבאו לתת כתר מלכות בראשו, נטל את הכתר והניחו לפניו, וכה דיבר האישי: כתר, כתר! אילו היה נודע לכל אדם בר דעת, את כל הצרות והדאגות החרדות והתנוגות אשר יהיו תחתיו, אפילו אם ימצאוך מוטל בשוק בין האבנים והסלעים, לא יקחוך ולא ירוממוך מעל הארץ. אך אני, לעבד נמכרתי לכל העם הזה, ולא לאדון ולמושל, ואין הכתר הזה לאות למלכות, אלא חבלי עוני וברזל. ובספר נחלת אבות האריך בשבח דבריו, ושהאריך ימים יותר משאר המלכים.

אמרו חז"ל: כל הרודף אחר הכבוד, הכבוד בורח ממנו, וכל הבורח מן הכבוד, הכבוד רודף אחריו (עין עירובין יג ע"ב. תנחומא ויקרא פרק א פסוק א). ודרך הלצה אמרו, איש אחד בא אל רבי שמחה בונם מפשיסחה, ושאל אותו: הנה אני תמיד בורח מן הכבוד, ואף על פי כן אין הכבוד רודף אחרי, אם כן איך אמרו חז"ל שהכבוד רודף אחריו? השיב לו רבי שמחה בונם: מתוך שאלתך משמע שבטעה שאתה בורח מן הכבוד, אתה פונה מדי פעם בפעם לאחוריק, לראות אם הכבוד רודף אחריך, ומיד הכבוד חושב שאתה רוצה לרדוף אחריו ואינו יודע שאדרבה הנך בורח ממנו, לכן פונה לך עורף ובורח מפניך... והכוונה בזה, כי הבורח מן הכבוד בכוונה כדי שהכבוד ירדוף אחריו, מנעו ה' מכבוד, כי הוא רק מתחזה להיות עניו, כדי שיזכה לכבוד יותר, כדי שישבחוהו שהוא עניו, ובזה עצמו הרי הוא רודף אחר הכבוד.

הַמְּלֵאכָה, וְשָׂנֵא אֶת הַרְבָּנוֹת, וְאֵל תִּתּוֹדַע לְרִשׁוֹת.

יֵא אַבְטְלִיוֹן אוֹמֵר, חֲכָמִים, הִזְהָרוּ בְּדַבְרֵיכֶם, שְׂמָא תְּחֻבּוּ חוּבַת גְּלוֹת וְתִגְלוּ לְמָקוֹם מִיַּם הָרַעִים, וְיִשְׁתּוּ הַתְּלַמִּידִים

מֵאִירַת עֵינָיִם

בעיניהם, עד שתתירשל בכל דבר אחר, אף בתורה ובעבודת ה' (מאירי). ובסופו של דבר תצא מהם מופסד, כי הם אינטרסנטים, ואינם מקרבים לאדם אלא לצורך עצמם, וכל מגמתם רק לנצל אותך לצורכיהם (רש"י).

יֵא אַבְטְלִיוֹן פּוֹנֵה לַחֲכָמֵי הַתּוֹרָה: חֲכָמִים הִיזְהָרוּ בְּדַבְרֵיכֶם – הִיזְהָרוּ לדקדק בדבריכם שלא ישתמעו לשני פנים, ויטעו לפרשם בצורה לא נכונה, הן בהלכה והן בהשקפה. ושמא תאמרו: מה לנו לדקדק כל כך בדברינו, הלוא אומרים אנו את דברינו לתלמידים הגונים, שיודעים ומבינים את כוונתנו, ובכל מקרה של ספק, יכולים לשאול אותנו. אל תאמרו כן! אלא תבינו ותדעו שדבריכם יכולים להתגלגל הלאה, ואינכם יכולים לדעת לאן יגיעו וכיצד יפרשו אותם! **כִּי שְׂמָא תְּחֻבּוּ חוּבַת גְּלוֹת וְתִגְלוּ לְמָקוֹם מִיַּם הָרַעִים** – שמא ביום מן הימים תצטרכו לגלות ולעבור למקום אחר, שיש בו תלמידים שאינם הגונים, ומצויים ביניהם דעות כוזבות של כפירה, זלזול וכדומה. [התורה נמשלה למים, ו"מים רעים" הכוונה לתורה מסולפת ומשובשת]. והם יקחו את הדברים שאמרתם, ויפרשו אותם כרצונם לפי הבנתם. **וְיִשְׁתּוּ הַתְּלַמִּידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם –** התלמידים שיבואו לאחר מכן, ישמעו

המלכות. **אהוב את המלאכה** – כתב רבנו עובדיה מברטנורא, אפילו יש לו במה להתפרנס, חייב לעסוק במלאכה, כי הבטלה מביאה לידי שעמום. [וכן אמר רבי מאיר (קידושין פב ע"ב): לעולם ילמד אדם לבנו אומנות נקיה וקלה, ויבקש רחמים למי שהעושר והנכסים שלו, שאין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות אלא למי שהעושר שלו, שנאמר: "לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות". ועיין עוד להלן (פרק ד משנה י) בענין הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה]. **וְשָׂנֵא אֶת הַרְבָּנוֹת –** אין הכוונה לרבנות בתורה, אלא לקבלת תפקיד של שררה וכבוד ["רב" בלשון חז"ל הוא אדון, כגון "עָבַד שְׂבָא לְמֻזֹּג פּוֹס לְרַבּוֹ" – לאדוני]. "וענין רבנות – שלטנות. וחלילה למנוע לאדם שלא להשתדל לבוא לידי רבנות של תורה" (רש"י). אומר התנא כי על האדם לשנוא ולברוח ממשרות של כבוד, שזהו אחד הדברים המקצרים ימיו של אדם, שהרי יוסף הצדיק נפטר לפני אחיו "מפני שהנהיג עצמו ברבנות" – היה בעל משרה. אמנם בעת הצורך, כשהדבר הוא לתועלת הציבור, צריך האדם לשאת בעול הציבור, אך עדיין זה בגדר אילוץ – "שנא את הרבנות". **וְאֵל תִּתּוֹדַע לְרִשׁוֹת –** רשות היא השלטון העליון, שהרשות נתונה בידם לעשות כרצונם. הימנע מלהתוודע ולהיות מוכר אצלם, כי ראשך יהיה טרוד תמיד למצוא חן

הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וַיְמוֹתוּ, וְנִמְצָא שָׁם שְׁמִים מִתְחַלְלִל.

יב הלל ושמאי קבלו מהם. הלל אומר, הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

מאירת עיניים

הולך לכל אחד מהם, שלא בידיעת חברו, ואומר לו: ראה חברך, היאך הוא מתחרט ומכה את עצמו על שחטא לך! והוא אמר לי שאבוא אליך לפייסך שתמחל לו! ומתוך כך, כשהיו פוגשים זה בזה, היו מנשקים זה את זה! וכיצד היה מקרב את הבריות לתורה? כשהיה יודע באדם שעבר עבירה, היה מתחבר עמו, ומאיר לו פנים, והיה אותו אדם מתבייש ואומר: אילו היה יודע צדיק זה את מעשי הרעים, כמה היה מתרחק ממני! ומתוך כך היה חוזר למוטב. והו שהנביא מעיד עליו: "בְּשָׁלוֹם וּבְקִיּוּר הֵלַךְ אֲתִי, וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעֶוֹן". **אוהב שלום ורודף שלום** - כפי שאמרו חז"ל (ויקרא רבה ט ט): "בקש שלום ורדפהו" - בקשהו - לאוהבך, ורודפהו - עם שונאך. בקשהו - ממקומך, ורדפהו - במקומות אחרים. בקשהו - בגופך, ורדפהו - בממונך. בקשהו - לעצמך, ורדפהו - לאחרים. בקשהו - היום, ורדפהו - מחר. כלומר: את השלום - אין זה מספיק רק לבקש ולאהוב, כשהוא קרוב, זמין וקל להשגה, אלא יש לרדוף אחריו - גם כשהוא רחוק וקשה, ואף כשהוא חלילה בורח...

מהם את דבריכם עם הפרשנות המוטעית שהצמידו להם, ויחשבו שזו באמת היתה כוונתכם, וימותו - מיתה רוחנית, כי יגיעו לידי כפירה או זלזול. **ונמצא שם שמים מתחלל - על ידכם!** הדברים הללו רומזים למה שקרה ולעיל משנה ג) לאנטיגנוס איש סוכו, שאמר לתלמידיו "הו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס", ובאו תלמידיו צדוק ובייתוס וסילפו את דבריו שכאילו אין שכר לעולם הבא, והפיצו את דעותיהם הכוזבות, כשהם סומכים דבריהם על דברי רבם!

יב הלל ושמאי - הזוג האחרון מחכמי הזוגות - עמדו בראש הסנהדרין בימי מלכות הורדוס, כמאה שנה לפני חורבן בית המקדש השני. הלל, שהיה הנשיא, היה ידוע כענוותן גדול, ונקט בגישה של קירוב ואהבת הבריות. שמאי לעומתו, היה קפדן, כי הקפיד מאוד על כבוד התורה. לאחר שנביא ונבאר דבריהם, נסביר כיצד משתקפות בהם גישותיהם השונות.

הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן - כיצד היה אהרן אוהב שלום? כשהיה רואה שני בני אדם מתקוטטים, היה

שמחת הלב

יב אוהב שלום ורודף שלום. כמה הפליגו חז"ל במעלת השלום וברעת המחלוקת, וכמו שכותב הרמב"ם בעזוואתו לבנו רבי אברהם, וזו לשונו: "אל תשקצו את נפשותיכם במחלוקת, המכלה הגוף, הנפש והממון, ומה נשאר עוד? ראיתי לַבְּנִים גדולות שהשחירו, ופחות [שרים] נפחתו, ומשפחות נספו, ושרים הורדו מגדולתם, ועיירות גדולות נתערערו, וקבוצות נפרדו, ויחידים נפסדו, ואנשי אמונה אבדו, ונכבדים נקלו והתבזו, בסיבת המחלוקת". "נביאים ניבאו, וחכמים חכמו, ופילוסופים חיפשו והוסיפו לספר רעת המחלוקת, ולא הגיעו לתכליתה. לכן שנאו אותה ונסו מפניה, והתרחקו מכל אוהביה וגואליה ורעיה. וגם אם כל שאר בשרכם אוהב מדנים, התנכרו ורחקו מקרבתם, פן תספו בכל חטאתם". ע"כ. וכידוע כי בזמנו יצאו מתנגדים נגד הרמב"ם וחיבוריו, ואף שרפו את ספריו, ובכל זאת הזהיר הרמב"ם את בנו שלא יתערב במחלוקת כלל ועיקר, אף על פי שאין ספק שהצדק היה עם הרמב"ם. אם כן על אחת כמה וכמה, בויכוח שיש לאדם עם חברו, שהרבה פעמים אין הצדק עמו.

תנא דבי אליהו (רבה פרק כו): "אמר להם הקב"ה לישראל: בני אוהבי, כלום חיסרתי לכם דבר, ומה אני מבקש מכם? הא איני מבקש מכם, אלא שתהיו אוהבים זה את זה, ותהיו מכבדים זה את זה...". ולא לחינם מצא לנכון רבי יהודה הנשיא לסיים את ששה סדרי משנה, בלשון זו: אמר רבי שמעון בן חלפתא: לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר: "ה' עוז לעמו יתן, ה' יברך את עמו בשלום".

וכתב השל"ה הקדוש (שער האותיות אות ב - בריות, אות טז): "בודאי הגרוע שבישראל, היה סובל ארבע מיתות בית דין קודם שיעבוד עבודה זרה, וחז"ל אמרו שהמחלוקת קשה היא לפני הקב"ה יותר מעבודה זרה, ואיך לא יכבוש את עצמו מלעורר מחלוקת שהיא קשה מעבודה זרה, ועל כן לא זו בלבד שלא יצטער על דבר שנעשה לו, ובגלל זה יחזיק במחלוקת, אלא אדרבה ישיש וישמח בניסונו להעביר על מידותיו, ובעבור זה יעבירו לו על כל פשעיו".

והנה ציוותה התורה שלא לחתוך את אבני המזבח בברזל, שנאמר (שמות כ כב): "וְאִם מִזְבֵּחַ אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִּי, לֹא תִבְנֶה אֶתֶּחָן גְּזִית, כִּי חֲרָבָה הַנֶּפֶת עָלֶיהָ וְתַחלָּהּ", וכתב רש"י: "הא למדת, שאם הנפת עליה ברזל חללת, שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, לפיכך לא יבוא עליו ברזל שהוא כורת ומחבל. והרי דברים קל וחומר, ומה אבנים שלא רואות ולא שומעות ולא מדברות, על ידי שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהן ברזל, המטיל שלום בין איש לאשתו, בין משפחה למשפחה, בין אדם לחברו, על אחת כמה וכמה שלא תבואוהו פורענות".

ומעשה שהיה עם הרה"ג רבי אייל עמרמי שליט"א שבאו אליו זוג לקבל ברכה, כי בעוונות האשה חלתה מאוד בליבה, עד שהלב לא פעל אלא 25% בלבד, והרופאים אמרו שחלילה אין לה סיכוי לחיות אלא חודשיים שלושה. אמר הרב, שיש לו לייעץ דבר שבעזרת השם

שמחת הלב

תוכל להרפא, אך אינו יודע אם היא תעמוד בזה. אמרה האשה שהיא תשתדל מאוד ככל יכולתה, והרב אמר: ובכן העצה היא לעשות שלום עם כולם, וכל שכן שלא לעשות מחלוקת חלילה עם אף אדם. אפילו אמרה לך חברתך, גיסתך או חמותך דברים שלא כהוגן, תעני לכולן בנעימות, והעיקר לשמור על השלום. האשה שאלה בסקרנות, מנין שדבר זה יביא את הישועה? אמר הרב, פסוק מפורש הוא (ישעיה נז יט) "שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרַחוּק וְלְקָרוֹב אָמַר ה' וּרְפָאתָיו". האשה קיבלה זאת בלב שלם, והרב ברך אותה ברפואה שלימה והחלמה מהירה. לאחר כעשרה חודשים הזמינו את הרב לדרשה בישוב מסוים. לאחר הדרשה נגשו בני הזוג הנ"ל אל הרב באמרום שבחסדי השם, הלב של האשה פועל עתה 75%, כי האשה קבלה על עצמה ומתאמצת להרבות שלום עם כולם, ולמנוע מחלוקות וריבים. גדול כח השלום.

והנה בדורותינו אלו, לשמחתנו, רבו בעלי תשובה השבים בכל לתורה ולמצוות ולמעשים טובים, אך יש כאלו שהקצינו מאד, מן הקצה אל הקצה, ומפני חוסר ידיעתם בתורה, והתנהגותם בקיצוניות רבה, גורמים להפרת השלום בבית, ובפרט אלו שאין להם פנאי ללמוד הלכות כדת, ומתנהגים בחומרות יתירות ומכבידים על בני ביתם. ולא זו הדרך ולא זו העיר. אשר על כן אנו אומרים בתפילה: "השיבנו אבינו לתורתך... והחזירנו בתשובה שלמה לפניך", שרק על ידי לימוד התורה וההלכה יוכלו לכלכל דבריהם במשפט, ויחיו בשלום ובמישור, אז יקראו בעלי תשובה שלמה.

אוהב שלום ורודף שלום. מעשה באחד שבא לאחר ימי הפסח לגרש את אשתו, בבית דינו של הרב הקדוש רבי אברהם יהושע העשיל מאפטא. שאל אותו הרב: מה לך כי תרצה לגרש את אשתך? השיב הבעל: האשה הזאת האכילה אותי בפסח מצה שרויה, בניגוד למסורת אבותי! צוה הרב באותו מעמד לקרוא את אשתו הרבנית, וכשבאה, שאל אותה: הגידי נא לי באמת, אלו מצות הנחת לפני בליל הסדר? הרבנית החרישה, כי יראה לספר. אמר לה הרב: אל תיראי, הגידי לי את האמת. ותען הרבנית: שמתי לפניך מצות פשוטות, בלתי שמורות, ומעשה שהיה כך היה: את המצה השמורה שנאפתה בערב פסח לשם מצוה, הנחתי במפה מיוחדת בארון שבהדר, ובהיותי טרודה בהכנת הסדר, בא איש עני אחד ואמר שאין לו מצה שמורה לליל הסדר. אחד מבני הבית, שלא ידע שהמצה הזאת הוכנה לרבנו לליל הסדר, נטל את המצה ונתן אותה לעני, ובבואי לקחת את המצה, נדהמתי בראותי שנלקחה מן הארון, ולא ידעתי מה לעשות, ויראתי לספר לבעלי הקדוש, נמלכתי ולקחתי מצה פשוטה והנחתי בתוך המפה, ועשיתי עצמי כלא יודעת דבר מכל הנעשה, והרב הקדוש ערך את הסדר על מצה פשוטה זו. אז אמר הרב הקדוש לזה שבא לגרש את אשתו, ראה בני, אני אכלתי מצה פשוטה בליל הסדר ועשיתי את עצמי כלא יודע ולא מרגיש, למען לא אבוא לידי כעס והקפדה, והכל למען השלום, ואתה בא לגרש את אשתך בשביל מנהג של מצה שרויה, הרי אין זה מן הדין כלל?! עשה הרב ביניהם שלום, ונתפייסו, והלכו לביתם לשלום.

שמחת הלב

אוהב שלום ורודף שלום. בגמרא (תולין ה ע"ב) דרשו על הפסוק (תהלים לו ז): "אֲדָם וּבְהֶמְהָ תוֹשִׁיעַ ה'". אלו בני אדם שהם ערומים בדעת ומשימים עצמם כבהמה! ופירש רש"י, שהם ערומים בדעת כאדם הראשון. כלומר, הם חכמים מאוד, יודעים טוב מאוד מה הם עושים, ובכל זאת הם משימים עצמם כבהמה, מוכנים להשפיל את עצמם עד שהשני יכול לחשוב שכאילו הם בהמה, וכל מטרתם רק כדי להרבות שלום ולמנוע מחלוקת חלילה. לדוגמא: ראובן יש לו ויכוח עם שמעון על סכום כסף או על ענין אחר כמקום חניה, הרחבת דירה וכדומה, וראובן יודע בבירור שהוא צודק, הוא שאל דעת תורה, והתורה באמת מצדיקה אותו במאה אחוז, אבל שמעון מתעקש על שלו, ולא מוכן לקבל בשום פנים ואופן. וכמה שראובן ניסה להשפיע עליו ולהסביר לו, הוא עומד בשלו, ויהי מה. ראובן מתבונן ורואה, שאם הוא ילך ראש בראש עם שמעון, תיווצר מחלוקת ומריבה חלילה, שאחריתה מי ישרנו, על כן לכבוד בורא עולם, הוא מוריד את הראש, ועושה את עצמו כבהמה, ונותן לשמעון את ההרגשה, 'תעשה מה שנראה לך', 'תעשה מה שליבך חפץ', העיקר שלא תהיה מחלוקת, אינני רוצה לצער את הקב"ה חלילה כשיראה שהילדים שלו בקטטה. והנה בזה שראובן התקפל, יכול יצר הרע להכניס לו הרגשות פנימיות, איזה "פראייר" אתה, למה שתקת לו, הרי אתה יודע שאתה צודק, היית מראה לו מי אתה, למה ויתרת? אבל ראובן עושה את עצמו כאילו הוא "בהמה", כאילו אין לו שכל ואינו מבין כלום, למה? כי גדול השלום. עליו נאמר "תושיע ה'", השם נותן לו סייעתא דשמיא, הצלחות, רפואות, ישועות בכל העניינים, ומי לא צריך ישועות. הנה לנו מתכון לישועה והצלחה, להוריד את הראש, אף שברור לנו שהצדק איתנו.

אין ספק שדברים אלו, הם לא קלים בכלל, כי פעמים והדיון של ראובן עם שמעון, הוא על משהו רציני הרבה יותר, דברים שלא קל לו לוותר עליהם ולהוריד את הראש, דברים מהותיים וחשובים, ואם בכל זאת הוא מוריד את הראש, כמה נחת רוח הוא עושה לאבא שבשמים, כמה הקב"ה גאה בנן שכזה. הלוא זה בעצם השאיפות של כל יהודי ויהודי, שהלוואי שאזכה שהקב"ה ישמח בי, שיאמר עלי "אני גאה בך", שיאמר עלי (ישעיה מט א): "עֲבָדִי אֶתָּה, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּךְ אֶתְפָּאֵר". הרי כל מאוויינו ורצוננו לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו, ואם זה רצון השם שאוריד את הראש, אם בזה אעשה נחת רוח לבורא יתברך, האם לא שווה לי לעשות את עצמי כ"בהמה" - כן כפשוטו "ב-ה-מ-ה", אבל העיקר שלהשם יתברך תהיה נחת גדולה ממני.

לבד מזה, הלוא בזכות הוויתורים הללו, הוא יזכה שגם יתכפרו לו עוונותיו, כי הרי אין ספק שראובן שיודע בבירור שהוא צודק בויכוח, ובכל זאת הוא מוריד את הראש ומוותר ועושה עצמו כ"בהמה", זה קשה לו מאוד, ופעמים שיש לו צער ועוגמת נפש גדולים מזה, אבל הקב"ה ישתבח שמו ויתעלה כבוד הדרו, דוקא בצער הזה מושיע אותו ופודה אותו ומכפר לו על עוונותיו. ובמקום שחלילה יכפר לו ביסורים וחולאים רעים, עושה איתו הקב"ה חסד ומכפר לו בצער הזה שהוא מוותר ומתכופף בפני השני.

יג הוא הִיָּה אוֹמֵר, נִגְדַּ שְׁמָא, אָבֵד שְׁמָה. וְדִלָּא מוֹסִיף, יִסֵּף. וְדִלָּא יִלִּיף, קִטְלָא חֵיב. וְדִאֲשַׁתְּמֵשׁ בְּתַגָּא, חֵלְף.

מאירת עיניים

כריתה [כמו "זכרם לא יסוף מזרעם"], שייאבד וישכח גם את מה שכבר למד (רשב"י). וכיון שמתנער מללמוד עוד, ראוי הוא להיאסף אל עמיו ולמות (רבנו יונה. ברטנורא ועוד). **וְדִלָּא יִלִּיף** – גרוע מכך, מי שאינו לומד כלל, **קטלא חייב** – חייב מיתה, שהרי מאבד הוא את תכלית חייו. ואין ראוי לחיות אפילו יום אחד ואפילו שעה אחת (רבנו יונה). **וְדִאֲשַׁתְּמֵשׁ בְּתַגָּא** – המשתמש בכתרה של תורה כאילו התורה היא כלי לשמשו, כגון המתגאה ומשתחף בעצמו ומראה לבריות לכבדו בשביל כבוד תורתו (רבי יעקב ב"ר שמשון), **חֵלְף** – יחלוף מן העולם, יתקצרו ימיו.

יג משנה זו נאמרה בלשון ארמית – לשונו של הלל אשר עלה מבבל. וכתב רש"י (פרק ה משנה כב), שמצאנו לעיתים שהשאירו במשנה את לשון הארמית, כיון שכך היה מורגל ושגור בפי העם לומר, כגון כאן, וכגון "לפום צערא אגרא", "על דאטת אטפוד" ועוד כיוצא בהם.

אומר הלל, כי חובתו של האדם לעסוק כל חייו בתורה, לשם שמים. **נִגְדַּ שְׁמָא** – הלומד כדי למשוך לו שם ולהגדיל את כבודו, **אבד שמה** – יאבד שמו. כדרך שאומרים: כל הרודף אחר הכבוד, הכבוד בורח ממנו. **וְדִלָּא מוֹסִיף** – מי שאינו מוסיף על לימודו, ומסתפק במה שכבר למד. **יִסֵּף** – לשון

שמחת הלב

זהו שאומר הפסוק: "צְדָקְתָּךְ כְּהַרְרֵי אֵל, מְשֻׁפָּטָךְ תְּהוּם רְבֵה, אָרֶם וּבְהֶמְהָ תוֹשִׁיעַ הִי", כלומר מצד אחד, צדקותיו וחסדיו וטובותיו של השם, הם גבוהים מאוד "כהררי אל", ומאידך המשפט של הקב"ה על העוונות, הוא עמוק ומפחיד מאוד מאוד עד "תהום רבה", כמו שאמר דוד המלך (תהלים קיט קב): "סִמְרַם מִפְּחָדְךָ בְּשָׂרֵי וּמִמְשֻׁפָּטֶיךָ יִרְאֵתִי", וכן אמר (שם קמג ב): "יָאֵל תְּבוֹא בְּמִשְׁפָּט אֶת עַבְדְּךָ, כִּי לֹא יִצְדַּק לְפָנֶיךָ כָּל חַי", ומי יכול לעמוד בזה? לכן אומר הקב"ה, לוותר לך על העוונות אי אפשר, כמו שאמר חז"ל (בבא קמא נ ע"א) כל האומר הקב"ה ותרן, יוותרו חייו, שנאמר (דברים לב ה): "הַצֹּדֵר תָּמִים פָּעְלוּ כִּי כָּל דְּרָכָיו מְשֻׁפָּטִים". אבל מאהבתי אליך, אביא לך ניסיון שחברך יתנהג איתך שלא כהוגן, ואם תעמוד בניסיון ותוותר ותעשה את עצמך כבהמה, תדע לך שאני מושיע אותך, אני מוחל לך על עוונותיך, כי אני "רחום וחנון" ומתנהג איתך בצדקה ורחמים, "צדקתך כהררי אל".

יג וְדִלָּא מוֹסִיף יִסֵּף. נאמר בפסוק (משלי טו), "אַרְחַח חַיִּים לְמַעַלָּה לְמִשְׁכִּיל, לְמַעַן סוּר מִשְׂאוֹל מִטָּה". ויש לבאר: שמא יאמר האדם בלבו, די לי אם אחזיק בתומתי ובריאתי, ולא אוסיף

שמחת הלב

עוד להתעלות ברוחניות ובמעלות התורה והיראה? על זה אמר, כי אין הדבר כן, שאם לא יעלה ממדרגה למדרגה, ומחיל אל חיל, בעל כרחו יפול מטה, וזהו שאמר "אורח חיים למעלה למשכיל", שאם לא כן, "למען סור משאול מטה". נמצא שתמיד צריך להיות בגדר מוסיף והולך. וזהו שנאמר "מתהלך בתומו צדיק", דהיינו שאינו עומד במקום אחד, אלא מתהלך וגדל, צעד אחר צעד, כי בלתי אפשרי שיעמוד במדרגה אחת, פן יפול למטה. (הגר"ח מוואלוז'ין בספר רוח חיים כאן, והגר"א משלי טו כד)

מספרים על הגאון רבי זלמן בעל התניא, שהיה גר סמוך לחצר של תלמוד תורה, ובאמצע החצר היה עמוד גבוה עשרה מטרים, והילדים התחרו ביניהם מי יצליח לעלות לפסגת ראש העמוד. בין המתחרים היה נכדו של הרב, הילד מנחם מנדל [שנתפרסם אחר כך כהגאון רבי מנחם מנדל מליבאוויטש, בעל צמח צדק]. התחילו התלמידים להעפיל ולעלות, אך כשהגיעו לחצי העמוד המה כרעו ונפלו, ואילו הילד מנחם מנדל הצליח לעלות עד רום פסגת העמוד, והכל מחאו לו כפים. בשמוע הגאון את ההמולה, הסתכל דרך החלון, וראה את נכדו עומד למעלה בראש פסגת העמוד, וכולם מוחאים לו כפים. רמוז לו באצבעו שיבוא אליו, וכשבא, שאל אותו: מנדלי, למה עלית לראש העמוד? ענה: סבא, זוהי תחרות בינינו, כולם לא הצליחו לעלות, ורק אני הצלחתי. שאל אותו: למה רק אתה הצלחת? ענה לו: סבא! אני הסתכלתי בפניהם וראיתי שכאשר הגיעו לחצי גובה העמוד, הביטו למטה וראו שהם גבוהים מן הקרקע, קבלו סחרחורת, וירדו. אני החלטתי לא להסתכל למטה, אלא רק למעלה, ולכן אזרתי עוז ועליתי לרום פסגת העמוד. אמר לו: בני, טוב עשית, קיימת מה שכתוב, "אורח חיים למעלה למשכיל, למען סור משאול מטה", על כן גם בלימודיך, לא תסתכל על קטנים ממך בחכמה, פן תסתפק במועט, ואפשר שגם תרד מרמת הלימוד שלך, אלא הסתכל רק בגדולים ממך, באופן שגם אתה תעלה מעלה מעלה, ובזה תזכה להיות ברום המעלה! ישמע חכם ויוסף לקח.

ובדרך זו רמזו על הפסוק (שמות כ ד): "אֲשֶׁר בְּשִׁמּוֹתַי מִמַּעַל, וְאֲשֶׁר בְּאָרְצֵי מִתְחַת", כלומר בדברים שמימיים – רוחניים, צריך לחשוב תמיד "ממעל", מה אוכל להוסיף, מה אוכל לשפר ולייעל עוד ועוד, וכגון אדם שעובד ולומד תורה שעתיים ביום, יסתכל על אותם שלמעלה ממנו שלומדים שלש וארבע שעות ביום, וישתדל להיות כמותם. ולא יסתכל על אותם שפחות ממנו ובקושי באים לשיעור תורה כחצי שעה בין מנחה לערבית. לא כן בדברים גשמיים יחשוב "מתחת", ויסתכל תמיד על אותם שלמטה ממנו. וכגון: אם יש לו רכב, ישמח בחלקו ויאמר, אני ברוך השם יש לי רכב, ישנם אנשים שאין להם רכב. ולא יסתכל להיפך על אותם שיש להם רכב יקר ומשובח ממנו, ויאמר, מתי גם לי יהיה רכב כמותם.

יָד הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם אֵין אֲנִי לִי, מִי לִי. וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי, מֶה אֲנִי. וְאִם לֹא עֲכָשְׁיוֹ, אֵימָתִי.

מאירת עיניים

שכל מה שעשיתי הוא עדיין מועט ביחס למה שאני זקוק לעשות. על כן כמה עלי להתאמץ ולהשתדל לעשות כל אשר בכוחי! (רש"י, רבנו בחיי ועוד) **וְאִם לֹא עֲכָשְׁיוֹ, אֵימָתִי!!** – אם אין אני עושה מיד מה שאני מחוייב לעשות, מתי אעשה?! הלוא כל רגע עובר ואינו חוזר, ומי יודע אם הזמן עוד יעמוד לרשותי, שאוכל למלא את חובותיי?!

יָד עוֹד אוֹמֵר הֵלֵל, כִּי חוֹבֵת הָאָדָם לַעֲשׂוֹת לְנַפְשׁוֹ כִּכֵּל שְׂיוּכֵל, בְּכֹל רֵגַע נִתּוּן. **אִם אֵין אֲנִי לִי מִי לִי** – אם לא אקיים מצוות ואתקן את נפשי, מי יוכל לעשות זאת בשבילי?! **וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי מֶה אֲנִי** – אף אני לכשעצמי, מה כבר הכח שלי?! כלומר אחרים בודאי אינם יכולים לעזור לי בתיקון נפשי, ואף אני, כשאני עוזר לעצמי, כמה כבר אני יכול לפעול?! נמצא

שמחת הלב

יָד אִם אֵין אֲנִי לִי מִי לִי. אין לאדם לסמוך על זכות אבות, שהרי אמרו חז"ל (סנהדרין קד ע"א) על הפסוק (דברים לב לט): **"אֵין מִיָּדִי מִצִּיל"**, אין אברהם מציל את ישמעאל, ואין יצחק מציל את עשיו. על כן יסמוך רק על עצמו, ללמוד תורה ולסגל מצוות ומעשים טובים. ואף על פי שאם הניח בנים תלמידי חכמים וצדיקים, יש לו מעלה, ש"ברא [בן] מזכה אבא", מכל מקום יותר טוב שיסמוך על עצמו, ולא יצפה לזכויות בניו, כי "הסומך על שולחנם של אחרים, עולם חשך בעדו" (ביצה לב ע"ב), ורבים אשר חשבו לסמוך על בניהם, לבסוף גם בניהם החליטו לסמוך על בניהם, ויצאו קרחים מכאן ומכאן. וכן אמרו (עבודה זרה ג ע"א): **"מִי שֶׁטָרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת, יֹאכֵל בְּשַׁבָּת"**. ומי שלא טרח בערב שבת, מה יאכל בשבת?!

וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי מֶה אֲנִי. "זִמְדָּה יִצְדָּק אֲנוֹשׁ עִם אֱלֹ" (איוב ט ב). צא ולמד ממועשה שהיה במר עוקבא שלפני שנפטר, אמר לבני ביתו: הביאו לי את הפנקס שרשמתי בו חשבון הצדקות שנתתי כל חיי, ומצא שהסכום הכללי הגיע "רק" לשבעת אלפים דינרי זהב. אמר: הצידה שהכנתי מועטת, והדרך למקום מנוחתי רחוקה! קם ובזבז חצי מממונו לצדקה (כתובות סז ע"ב). ומזה ילמד כל אדם, שימעטו בעיניו זכויותיו, כדי להוסיף כמיטב יכולתו בתורה ובמצוות, שנאמר (דברים ז יא): **"הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתֶם"**, ולא מחר לעשותם. וכמו שכתב הפלא יועץ (ערך בזיון): **וְאִם לַמִּדָּה תוֹרָה הִרְבָּה וּכְבִיר מִצָּאָה יָדוֹ וְהַפְּלִיא לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, הֲכֹל יִקְטֵן בְּעֵינָיו נִגְדַּל גּוֹדֵל חַיּוּבוֹ לְפִי הַשְּׂגָתוֹ וּלְפִי יְכוּלָתוֹ, וּנְגַד מִיַּעוֹט עֲרָכּוֹ וּמִיַּעוֹט זְהִירוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת הַדְּבָרִים כְּתִיקוֹנָם בְּכוּוֹנָה וִירָאָה וְאֶהְבָּה וְשִׂמְחָה רַבָּה כִּדְת מֶה לַעֲשׂוֹת**. ע"ש.

טו שְׁמַאי אֹמֵר, עֲשֵׂה תוֹרַתְךָ קֶבֶעַ. אָמַר מַעַט וְעֲשֵׂה הַרְבֵּה, וְהָיָה מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסִבֵּר פְּנִים יְפוֹת.

מאירת עיניים

יש ליזום מעצמו ולפעול רבות כדי לקרב אחים תועים אל התורה "אוהב את הבריות ומקרבן לתורה". אך במשנתו השניה הוא מזהיר שלא יבוא האדם להיות "עסקן ציבורי", המחפש רק להגדיל את שמו בציבור, שהרי "נגד שמייה - אבד שמייה!" כמו כן הוא מזהיר שעל אף פעילותך בקרב התועים, אל תזניח את לימודך, שהרי "ודלא מוסיף - יסף!" לכן תמשיך להתמיד בתורה, לשם שמים. ובמשנתו השלישית הוא אומר, שלא יחשוב אדם זה שכשם שהוא "מתקן" ופועל למען אחרים, כך גם יהיה תיקון לנפשו על ידי אחרים שיעוררוהו. אלא ידע גודל האחריות המוטלת עליו לדאוג ולעשות לנפשו! כי "אם אין אני לי מי לי".

לעומתו שמאי שהיה קפדן, תחילה אמר "עשה תורתך קבע". קודם כל תשקיע את עצמך ותקבע עיקר עסקך בתורה! אל תחפש עיסוקים אחרים. ואמנם, אם הוכרחת לעסוק גם בצורכי ציבור או שבאים אליך לדרוש את ה', אכן תפעל ותתאמץ לטובתם, מבחינת "אמור מעט ועשה הרבה", 'פחות דיבורים יותר מעשים', ובודאי שעליך לקרבתם ולקבלם בסבר פנים יפות כדי ללמדם תורה, אחר שכבר באו אליך. [ואף היום בולטות שתי גישות אלו בקרב לומדי התורה. יש שיותר יורדים אל העם ויוזמים פעילות של קירוב רחוקים. ויש שיותר מתבצרים באהלי התורה]. ויעיין בחוברת "מרו הרב עובדיה" - מזוית אישית)

טו עשה תורתך קבע - שיהיה עיקר עסקך בתורה, ואילו עסקי העולם הזה יהיו עראי, כפי המסתדר והמזדמן. שאם תעשה להיפך, שתתן קודם חשיבות לעסקיך ורק אחר כך לתורה, לא תתפנה לתורה כראוי. עליך להציב ולקבוע לעצמך את התורה במקום הראשון, במרכז חייך. **אמור מעט ועשה הרבה** - כדרך שנהג אברהם אבינו, שאמר לאורחיו "ואקחה פת לחם", ולבסוף ערך לפניהם מטעמים רבים ומשובחים - "ויקח בן בקר רך וטוב...". **והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות** - כל אדם הבא לפניך, הראה לו פנים שמחות ומאירות. ואפילו גוי קבלהו בסבר פנים יפות, ולא בפנים זועפות, כיון שהוא בכלל "האדם" שנברא בצלם אלקים (ותוספות יבמות סא ע"א). וכן כשאתה מכניס אורחים לביתך, לא תתן להם ופניך כבושות בקרקע, שכל הנותן ופניו כבושות בקרקע, אפילו נתן כל מתנות שבעולם, נחשב לו כאילו לא נתן כלום!

לימוד תורה מול קירוב רחוקים - יתכן כי הלל ושמאי רמזו בדבריהם על שתי גישות שונות בהנהגת הלומד תורה, היאך ינהג כלפי הציבור, עד כמה יפעל כדי לקרב את העם לתורה ולמצוות. הלל היה בגישה יותר של קירוב, לרדת אל העם ולקרבו לתורה. במשנתו הראשונה הוא מורה שאכן

שמחת הלב

טו עשה תורתך קבע. מעשה שהיה עם הגאון רבי אפרים זלמן מרגליות [בעל שו"ת בית אפרים], אשר תורה וגדולה התאחדו על שולחנו, ואשתו הרבנית היתה אשת חיל ומנהלת לו עסקים גדולים, ואילו הגאון לא זו מאהלה של תורה, ורק במקרים בודדים היתה הרבנית מתייעצת עמו אודות מסחרם, בשעת האוכל, לדקות מספר בלבד.

פעם הגיע לבית מסחרם סוחר יהלומים, ובידו הצעה נפלאה לעסקת יהלומים מוצלחת, אשר רווח עצום מובטח לה. אולם מכיון שנדרשה לכך השקעה עצומה של כסף, ראתה הרבנית צורך להתייעץ עם בעלה על כך. היא שלחה אל בעלה בבית המדרש, שבקשתה היא שאך הפעם יפסיק מלימודו ויסוד לבית מסחרם, על מנת לסיים עסקה נפלאה ומוצלחת, כי הסוחר ממהר לדרכו, ובלעדי הסכמתו לא תוכל לעשותה לבדה. הגאון ביקש את סליחתה והתנצל, כי אין ביכולתו לבטל את שיעורו הקבוע, והעסקה בוטלה.

כאשר שב הגאון לביתו ונוכח בצערה של רעייתו הרבנית, פייס את דעתה, וכך אמר לה: בשעה שנקראתי לבוא לבית המסחר ולהפסיק מלימודי, עלה בלבי מה שאמרו חכמים (ברכות סג ע"ב) "אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה". וכך פירשתי מאמר זה: אין התורה מתקיימת אלא באדם שמשים עצמו כמת, בענייני העולם הזה, באותן שעות שקבע לו ללימוד התורה. כלומר שלעולם לא יפסוק ממשנתו כלל ועיקר בשעות שהקציב לתורה. ואמרתי אל לבי, אילו חלילה הייתי מת, האם יכולתי ליעץ ולהביע דעה בעסק זה או אחר? אף עכשיו, שברוך השם חי אנכי, ויושב והוגה בתורה, אשים עצמי כמת, ולא אחליף חיי עולם בחיי שעה החולפים. אז נחה דעתה של הרבנית, והוסיפה לו הערצה על הערצתה. (ועיין עוד להלן פרק ו משנה ז)

עשה תורתך קבע. מורנו הגאון רבנו עזרא עטייה זצ"ל, סיפר מעשה שהיה בזמנו בארם צובה [הלב] באיש ירא השם מרבים, בשם רבי אהרן. בכל יום ויום קבע לו ר' אהרן לאחר תפילת שחרית ללמוד "חק לישראל" בעיון, בהבנת המשנה והגמרא והזוהר, ואחר כך למד שלחן ערוך בעיון, וכשחזר לביתו כבר היתה שעה מאוחרת, אחרי עשר בבוקר, וסעד את לבו בפת שחרית ובירך ברכת המזון בנחת, ולקח את מפתחות חנותו שהיתה במרכז העיר. הוא היה מומחה באבנים טובות ומרגליות, ובקי בשמותם ובערך שוויים, ושמו הלך לפניו כאיש ישר ונאמן. אשתו היתה מעירה לו על שהולך לחנות בשעה מאוחרת כל כך, ומאין יתפרנסו כראוי, אך הוא היה משיב לה, כי בוטח בהשם יתברך שבזכות התורה יתפרנסו בכבוד ונחת ולא בצער, על כן לא זו ממנהגו, והמשיך בקביעת עתו לתורה. יום אחד כשניגש לפתוח את חנותו, וימצא שם ערבי מעיר חברון יושב על הארץ, רובץ בין המשפתיים, ושאלו לחפצו. ענה לו: אנא פתח את החנות, ואומר לך את חפצי. נכנס הערבי לפני ולפנים, והוציא מעל ראשו את התרבוש, אשר היה מורכב מכמה תרבושים אחד בתוך

שמחת הלב

השני, והנה בין שני תרבושים פנימיים נמצאה מרגלית אחת יקרה עד מאוד להפליא, והראה אותה לר' אהרן, ושאלתו בפיו מה מחירה. רבי אהרן הסתכל היטב, ואמר לו: מרגלית זו יקרה עד מאד, שוויה למעלה ממאה אלף דולר! [בזמן ההוא שהדולר היה יקר שבעתיים מן הדולר שבזמנינו]. אני אתעניין אצל חובבי מרגליות אם יחפצו לקנותה, ואשיב לך דבר. הערבי אמר לו: אני מתאכסן במלון פלוני, ומצפה שבהקדם תשיבני דבר. החזיר הערבי את המרגלית לתוך התרבושים שלו, והלך.

למחרת בבוקר, אחר שרבי אהרן סיים את קביעות לימודו, ואכל פת שחרית, ויקם וילך אל חנותו, ובדרכו עבר על פני המלון הנזכר, וראה שם התקהלות ההמון פתח המלון. שאל לפשר דבר, וענו לו: ערבי אחד בא מחברון, והתאכסן כאן זה שבוע ימים, אבל ושבוע ודשו, ולפתע פתאום אמש קיבל שבץ לב ומת. וכיון שלא שילם כלל, ולא נמצא בכיסו כסף לתשלום ימי אירוחו וסעודותיו, הגיש בעל המלון תביעה במשטרה, ועתה קצין המשטרה מוכר במכירה פומבית את חפצי האיש, כדי לסלק את החוב לבעל המלון.

עמד רבי אהרן שם, והאיש משתאה לדעת היצליח השם דרכו אם לא, והחל הקצין למכור את בגדיו ושאר חפציו, וכשהכריז על התרבוש של הערבי, אמר רבי אהרן שמוכן לקנותו בעשרה בישליק (מטבע קטן), ואיש אחר הוסיף עליו ואמר חמשה עשר בישליק, רבי אהרן הוסיף ואמר שמנה עשר בישליק, ולא נמצא מי שיוסיף עליו. שילם רבי אהרן את המחיר, ולקח את התרבוש עמו לחנותו. בבואו לחנות, נכנס לפני ולפנים ופתח את התרבושים אחד לאחד, עד שהגיע ומצא את המרגלית שהיתה בין תרבוש לתרבוש, ומכר אותה והתעשר עושר גדול. וזהו מה שאמרו "אוכל מפירותיהם בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא". "אורך ימים בימינה, בשמאלה עושר וכבוד".

והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. רבי ישראל מסלנט היה מזהיר ואומר: יש אדם אשר מרוב חרדתו הגדולה מיום הדין, אזי בכל עשרת ימי תשובה פניו זועפות, וכמעט לבו כל עמו, ועל ידי כך הוא נכשל ביחסו עם הבריות, מבלי לקבלם בסבר פנים יפות ולהתנהג עמהם בכבוד הראוי. וסיפר הרב, כי פעם בערב יום הכיפורים בלכתו לבית הכנסת, פגש בחכם אחד מגדולי היראים אשר פחד ה' והדר גאונו וחרדת הדין של היום הקדוש היו ניכרים על פניו, ודמעתו על לחייו, רבי ישראל פנה אליו באיזו שאלה נחוצה, אך מגודל חרדתו ועצבונו לא השיב מאומה, אמר רבי ישראל, כאשר עברתי מעל פני האיש, חשבתי בלבי, מה אני אשם כי הוא ירא ומפחד מיום הדין, ומה זה נוגע אלי, הלא מדרכי ההטבה עם הבריות, וגמילות חסדים, עליו להשיבני בנחת רוח ובסבר פנים יפות. (אור ישראל, נתיבות

טז רבן גמליאל היה אומר, עשה לך רב, והסתלק מן הספק, ואל תרבה לעשר אמדות.

מאירת עיניים

ואלו דברי אלוקים חיים" כמבואר בהרחבה נפלאה בחוברת "ימי העומר בהלכה ובאגדה" (שער האגדה, פרק "תורה שבעל פה"). **ואל תרבה לעשר אמדות** – ברר לך פסק הלכה ברור, ואל תתהלך בספקות ובהשערות! וכדוגמא לכך, בעניין המעשרות, אל תעשר על פי אומדן, כי הרי אף אם תרבה את כמות המעשר, יצא מזה קלקול [כמבואר במסכת עירובין ו] ע"א: "המרבה במעשרות פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלים", כי הכמות שהוספת במעשרות נשארה עדין טבל. עי"ש]. על כן הדרך הנכונה היא שיהיו מעשיך מוכרעים וברורים לך מבלי ספקות.

טז רבן גמליאל, המכונה "רבן גמליאל הזקן", היה נכדו של הלל הזקן, בן לבנו רבי שמעון (רש"י). כאן מסתיימת תקופת הזוגות ומתחילה שושלת נשיאי בית הלל: הלל, רבן שמעון, רבן גמליאל הזקן, רבן שמעון, רבן גמליאל דיבנה, רבן שמעון, רבי יהודה הנשיא והלאה. החל מתלמידי הלל ושמאי, נתרבו מחלוקות בהלכה יותר ויותר, לפיכך אמר רבן גמליאל: **עשה לך רב והסתלק מן הספק** – קבע לך רב קבוע ללמוד ממנו פסקי הלכות, וכך לא תתבלבל דעתך מריבוי הדעות בהלכה, ותסלק מעליך את הספיקות. [ואמנם, כל הדעות בהלכה הם בבחינת "אלו

שמחת הלב

טז עשה לך רב והסתלק מן הספק. מעשה שהיה אצל הגאון רבי מרדכי בנט, שהוצרך להתרחץ במעינות הרפואה של העיר קורלסבר, ושם נפגש עם "רב" רפורמי מעיירה אחת, והלה התפאר בפניו כי כל ענייני קהילתו הדתיים נחתכים על פיו. תהה רבי מרדכי על קנקנו ומצאו ריק מכל וכל. שאלו, ומה עושה מר כאשר נשאל בהלכות טריפות, כשצריך לתת להם תשובה ברורה, כשר או טרף? ענה לו "הרב" הרפורמי, אני נוהג להטריף מספק. אמר לו רבי מרדכי, אספר לך מעשה: יהודי אחד גר בכפר רחוק מעיר פרנקפורט, והיה מגדל עופות, אווזים ותרנגולים לשחיטה. הוא היה מביא אותם לשוחט הכפר, ולאחר מכן מוכרם לבני הכפר. כשמצאו איזו שאלה בעוף, כגון מחט בקורקבן או שבר בגף, וכיוצא בזה, היה הכפרי רותם את סוסו ונוסע לפרנקפורט, לשאול את רב העיר, כדי להורות לו הלכה למעשה. פעם אחת נכנס ליצן אחד וקל דעת לביתו של הכפרי, ואמר לו: למה לך לנסוע העירה מרחק רב, שמע נא לעצתי, הלוא כתוב בתורה: "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו, לכלב תשליכונו אותו", מכאן מבואר שהבשר הטרף מגיע לכלב, לכן אם תהיה איזו שאלה בעוף אם כשר או טרף, הניח את העוף לעיני הכלב, אם יאכלנו סימן שהוא טרף, ואם לאו בודאי שהוא כשר. הכפרי, שהיה עם הארץ, שמח על העצה, ומאז היה נוהג לתת כל עוף

**יֵז שְׁמַעוֹן בְּנוֹ אוֹמֵר, כָּל יְמֵי גְדֻלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלֹא מִצְאָתִי
לְגוֹף טוֹב אֶלָּא שְׁתִּיקָה. וְלֹא הַמְדַרְשׁ הוּא הָעֵקֶר, אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה.
וְכָל הַמְרַבֶּה דְבָרִים, מִבֵּיא חֲטָא.**

מאירת עיניים

ומריבה המכלים את הגוף והנפש. **ולא המדרש הוא העיקר, אלא המעשה** – תתבונן ותראה, שאפילו בדברי תורה, שמצוה להרבות בדיבורים של תורה, מכל מקום לא הדיבורים הם העיקר, אלא המעשים, שכל הדורש ואינו מקיים – טוב יותר שהיה שותק. תבין מכך כי אין ערך לדיבורים בפני עצמם. כל שכן כשמדובר בדיבורים בטלים. **וכל המרבה דברים מביא חטא** – המרבה בדיבורים, בהכרח תצא תקלה מכך. כמו שנאמר (משלי י יט): **"בְּרַב דְּבָרִים – לֹא יִחְדַּל פֶּשַׁע. וְחֲשָׁד שְׁפָתָיו – מְשָׁפִיל!"** ובסיכום: פחות דיבורים יותר חכם ויותר טוב.

יֵז רבן שמעון בן גמליאל, הנהיג את העם בתקופה סוערת וכאובה, בשנים האחרונות שלפני החורבן. היו אז פילוגים קשים בעם, שנאת חנם ודיבורי לשון הרע אלו על אלו. לעת שכזו, דיבר רבן שמעון בשבח השתיקה וגנות הדיבורים המיותרים, הגורמים רעות רבות. **כל ימי גדלתי בין החכמים, ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה** – תדע, כי השתיקה אינה מעידה על חוסר חכמה, אלא להיפך, על חכמה! אני, שגדלתי בין החכמים, נוכחתי לראות כמה טובה היא השתיקה, וממידת החכמה היא. טובה ובריאה היא לגוף, שהרי על ידה האדם שקט ושאנו, נמנע מכעס

שמחת הלב

שיש בו שאלה לפני הכלב, והכלב כמובן אכל את כל העוף ראשו על כרעיו ועל קרבו. לאחר כחודש ימים החליט הכפרי שוב לנסוע העירה אצל הרב. שאל אותו הרב: מפני מה לא באת זה זמן רב לשאול שאלות? השיב הכפרי: אדוני הרב, אמנם שאלות רבות היו לי בעופות, אלא שהכלב שלי היה פוסק בהם. שאל אותו הרב: ועכשיו למה באת אלי? השיב הכפרי לתומו: הכלב שלי מחמיר יותר מדי, כמעט אינו יודע אלא להטריף!... ואז פנה הגאון אל "הרב" הרפורמי לאמר: כנראה שגם אתה פוסק באותה שיטה...

יֵז **ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה**. מעשה בהרב הצדיק רבי ישראל מויזניצא, שפנה אל הגבאי משמשו בקודש, ואמר לו, בא נלך ונטייל. כשיצאו לדרך, הגיע הרב לביתו של מנהל בנק ידוע, שהיה מן ה"משכילים". בעל הבית פתח את הדלת והופתע לראות את הרב בא לביתו, אולם הוא היה אינטליגנט ומנומס, וקיבלו בסבר פנים יפות, ובכל הדרת הכבוד והביא כיבוד. גם הגבאי נכנס אחרי הרב, וישב על ידו. בעל הבית לא הרהיב עוז לשאול את הרב, "מה לידידי בבית", ופנה בלחישה אל הגבאי ושאלו לפשר הדבר. השיבו הגבאי:

שמחת הלב

גם אני אינני יודע למה בא הרב לכאן. לאחר דקות ספורות, קם הרבי מכסאו להיפרד מבעל הבית. מפני כבוד הרב, יצא בעל הבית אחרי הרב ללוותו, ואז פנה אל הרב בשאלה: יסלח לי כבוד הרב על שאלתי, הנה בביתי לא היה מן הנימוס לשאול את כבודו, מפני מה כיבדני בביקורו, אבל עכשיו, כאן, ברצוני לדעת מה סיבת הביקור. השיב לו הרבי: באתי לבית כבודו לקיים מצוה, וקיימתיה. תמה המנהל: איזו מצוה? השיב לו הרבי: רבותינו אמרו, כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. והנה אני רציתי להגיד לכבודו איזה דבר, וידעתי כי לא תשמע לי, אך אילו נשארתי לשבת בביתי וכבודו בביתו, לא הייתי מקיים את מצות חז"ל, לכן הייתי צריך לבוא לביתך, ולשתוק שם, ואז קיימתי את המצוה כתיקונה. אמר לו הגביר, יסלח לי רבי להגיד לי מהו הדבר, אולי כן אשמע לו. הרבי השיב, לא, ידעתי שכבודו לא ישמע. וככל שהרבי מסרב לומר מהו הדבר, כך גברה סקרנותו של מנהל הבנק יותר ויותר לדעת מהו הדבר, והפציר מאד ברבי שיגלה לו מהו הדבר שאינו נשמע, עד שלבסוף נעתר לו הרבי, ואמר לו: הנה אלמנה פלונית שוכנת בבית בשכונתנו, והיא עניה מרודה, ועליה לכלכל את שבעת יתומיה, והיא חייבת לבנק שלכם דמי משכנתא שצריכה לשלם מידי חודש בחודשו, ומכיון שאין באפשרותה לשלם, שלחתם אליה התראה אחרונה, שאם לא תשלם המשכנתא, ביתה ימכר במכירה פומבית, והיא עם היתומים יוצאו החוצה, ורציתי מאד מכבודו שיוותר על החוב של האלמנה, כדי לא להוסיף צרה על צרותיה. ענה לו הגביר, אבל ארוני הרב, איך אפשר דבר זה, וכי אני הבעלים של הבנק? אמנם אני מנהל הבנק, אבל אינני אלא פקיד ולא בעל הבנק, והחוב הוא כמה מאות רובל, ואיך אוכל לוותר על מכתב ההתראה שכתבת? הפסיקו הרבי ואמר: הלא כה דברי אשר דברתי, שאתה לא תשמע לי, והתחיל הרבי להביע צער ולהתמרמר, היאך נואלתי לעבור על דברי חכמים, ואמרת דבר שלא נשמע, והכל בגלל הפצרותיך. והרבי הפסיק את השיחה ופנה עורף, וחלף הלך לו. אף הגביר נכנס חזרה לביתו, אבל הדברים של הרב נכנסו ללבו כחץ מקשת. ולא נתנו לו מנוח, לבסוף קיבל את החוב על עצמו, ושילם מכיסו את כל החוב של האלמנה לקופת הבנק, והאלמנה נשארה בביתה עם יתומיה. כששמע זאת הרב בירך את הגביר שיזכה כל ימיו לעושר וכבוד. מכאן שצריכים חכמה ובינה יתרה לדעת מתי יפה שתיקה לחכמים, ומתי יש סיכויים שדבריו יעשו פירות.

ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. כתב הרמב"ם בפירושו המשנה: הדיבור יתחלק לפי תורתנו לחמשה חלקים: מצוה, אסור, מאוס, אהוב, ומותר. החלק הראשון, והוא המצוה, הוא קריאת התורה ולימודה והעיון בה, וזו מצוה עשה מחויבת: "ודברת בם", והיא כמו כל המצוות. החלק השני, הוא הדיבור אשר נאסר והוזהרנו ממנו, כעדות שקר וכזב ורכילות ומלשינות וקללה, נבלות פה ולשון הרע. החלק השלישי, הוא הדיבור המאוס, אשר אין בו תועלת לאדם בנפשו, כרוב סיפורי ההמון במה שארע ומה שהיה, ואיך מנהג מלך פלוני

שמחת הלב

בארמונו, ומה היתה סיבת מות פלוני, או עושר פלוני, ואלה יקראו אצל החכמים שיחה בטלה, ואנשי המעלה ישתדלו בנפשם להניח זה הדיבור. ואמרו על רב תלמידו של רבי חייא שהוא לא שח שיחה בטלה מימיו. החלק הרביעי, והוא האהוב, הוא הדיבור בשבח המעלות השכליות והמידותיות, ובגנות הפחיתויות משני המינים גם יחד. וכן לשבח המעולים ולהללם במעלותיהם, כדי שייטב מנהגם בעיני בני אדם וילכו בדרכם, ולגנות הרעים בפחיתותם, כדי שיתגנו מעשיהם וזיכרם בעיני בני אדם, ויתרחקו מהם ולא ינהגו במנהגם. ויש אשר יקרא זה החלק – "דרך ארץ", דהיינו לימוד המידות המעולות והרחקת המידות הפחותות. החלק החמישי, והוא המותר, הוא הדיבור במה שמיוחד לאדם מסחורתו ופרנסתו ומאכלו ומשתהו ולבושו ושאר מה שצריך לו, וזה מותר, אין בו אהבה ולא מיאוס, אלא אם ירצה ידבר בו במה שירצה, ואם ירצה ימנע. ובזה החלק ישובח לאדם מיעוט הדיבור, ועל הריבוי בו, יזהר בספרי המוסר. אבל הדיבור האסור והמאוס, ברור שראוי לשתוק ממנו לגמרי. ואמנם הדיבור המצוה והאהוב, אם יוכל לדבר בהם כל ימיו, הרי זו התכלית. אבל ראוי לו עם זה שני דברים: האחד – שיהיה מעשהו מתאים לדיבור, כמו שאמרו: "נאים הדברים היוצאים מפי עושיהם", ועל זה הענין אמרו: "לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה", והחכמים יאמרו לאיש מעלה שילמד המעלות: "דרוש, ולך נאה לדרוש", ואמר הנביא: "רננו צדיקים בה', לישרים נאווה תהלה". והשני – הקיצור, שישתדל להרבות העניינים במעט הדברים, לא שיהיה הענין בהיפך, והוא אומרם: "לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה". (ועיין עוד בעלון

"ותענג בדשן" גיליון מס' 19 הארה 5 ותרוה נחת)

ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. באחד מימי שישי של ימי השובבי"ם, שאל אותי יהודי מתחזק שמארגנים אצלם בבית הכנסת "תענית דיבור", וקשה לאשתו ולילדיו שהוא לא ידבר איתם בסעודות שבת ובכל זמן שהותו בבית, על כן כיצד ינהג? אמרתי לו, דע לך ידידי כי לצער בני אדם, הוא איסור גמור, 'צער בעלי חיים דאורייתא'... ואילו תענית דיבור זו מעלה, אם כן בודאי שאינך רשאי לצער אותם בשביל זה. וכי בזמן שאתה בבית, ומתייחס לאשתך יפה, ומפרגן לה כמה מילים טובות על הדגים ועל החמין, או עונה לילדים כפי הצורך, וכי יש בזה בעיה?! אשריך ואשרי חלקך, אתה מקיים מצות עשה מן התורה 'ואהבת לרעך כמוך'. וכי בתענית דיבור, לא צריך אדם לומר לחברו "שלום", 'בוקר טוב', וכבר אמר התנא (להלן פרק ד משנה טו): "הוי מקדים בשלום כל אדם". גם הגמרא (ברכות ו ט"ב) אומרת, כל שיודע בחברו שהוא רגיל לומר לו שלום, יקדים לו שלום, שנאמר (תהלים לד טו): "בִּקֶּשׂ שְׁלוֹם וְיִרְדְּפֶהוּ". ומי שאמר שלום לחברו, ולא החזיר לו, נקרא גזלן. ואם כן, וכי מותר בתענית דיבור לגזול בני אדם ולא לומר להם שלום?! לכן, ברור שעיקר תענית דיבור הוא מדברים בטלים, שאין בהם צורך, אבל דיבורים טובים והתייחסות יפה לבני הבית, אדרבה ואדרבה הם דיבורים של מצוה, כי התורה שלנו: "דְּרָכֶיהָ דְּרָכֵי נֶעֱם, וְכָל נְתִיבֹתֶיהָ שְׁלוֹם"

יח רבן שמעון בן גמליאל אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על הדין ועל האמת ועל השלום, שנאמר (זכריה ח) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם.

רבי חנניא בן עקשיא אומר,

רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר: "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר".

מאירת עיניים

במשנה זו הוא מדבר על הצורך ההכרחי לעולם שיהיה בו משפט מתוקן. **על שלושה דברים העולם עומד** – שלושה דברים מאפשרים את קיומו התקין של ישוב בני האדם. **על הדין** – לזכות את הזכאי ולחייב את החייב, שאם לא כן תהיה אנדרלמוסיה בעולם, אין דין ואין דין, איש הישר בעיניו יעשה. **על האמת** – שלא ישקרו זה לזה, שהרי חברה אינה יכולה להתקיים ללא אמון בסיסי בין בני אדם. **על השלום** – אי אפשר לחיות במלחמות, יש צורך הכרחי בשלום, בין איש לרעהו ובין מדינה למדינה. **אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם** – שלושתם כרוכים זה בזה. "נעשה הדין – נעשתה האמת, נעשה השלום"

(ירושלמי מגילה פ"ג ה"ו)

יח רבן שמעון בן גמליאל במשנה זו הוא נכדו של רבן שמעון שבמשנה הקודמת. הוא עמד בראש הסנהדרין לאחר מרד בר כוכבא. בשנות המרד והשמד היה מסתתר, כנראה, בבבל. כששקטו הרוחות, חזר לארץ ישראל ונבחר למלא את מקום אבותיו בנשיאות. כאביו [רבן גמליאל דיבנה, אשר עמד בתוקף על כבוד ומעמד הנשיאות, והיה זה לשם שמים לאחד את ישראל תחת הנהגה אחת, כפי שהעיד ואמר: "רבנו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל" (בבא מציעא נט ע"ב)], הקפיד אף הוא על כבודה של הנשיאות ועמל בכל כוחו לחזקה ולבצרה, כדי שתוכל לאחד תחת הנהגתה את האומה בכל פזוריה.

שמחת הלב

יח על הדין. מעשה שהיה אצל הגאון רבי אליהו חיים מייזל מלודז', שבא אליו יהודי תמים ושפך שיחו לפניו: לפני כחודש ימים הייתי מהלך ברחוב העיר ומצאתי ארנק מלא כסף, באתי לביתי, פתחתי את הארנק, ומצאתי בו סך אלף רובל. למחרת קראתי בעיתון מודעה מאת הנסיך הפולני שאבד לו ארנק ובתוכו זהובים הרבה, ומי שימצא ויחזירנה לו, יטול מאה רובל בשכרו. מיד הלכתי אל הנסיך והחזרתי לו אבידתו. הנסיך מנה את המעות שבו, והנה כולו מלא אף וחימה, והחל לצעוק עלי, הוי יהודי גנב, אלפיים רובל היו בארנק,

שמחת הלב

ואתה מחזיר לי אלף בלבד? וחירף וגידף אותי, ותבע אותי למשפט, מי יודע איזה תוצאות יהיו למשפט, יואיל נא כבוד תורתו לתת לי עצה לחלצני מן הצרה שבאה עלי. הרב עודד אותו בדברים נוחים, ושאל אותו אם יש לו עורך דין ליצגו במשפט, והשיב שכן. ביקש הרב להביא לפניו את עורך הדין, והרב בא עמו בדברים. בהגיע עת המשפט עמד הנסיך וטען בפני השופטים: אבד לי ארנק ובו אלפיים רובל, יהודי זה מצא אבידתי, אבל החזיר לי מתוכו אלף רובל בלבד. והיהודי לעומתו טוען, לא מצאתי בתוך הארנק אלא אלף רובל בלבד. העורך דין התחיל להצדיק את היהודי, שהלוא אדם שמחזיר אבידה אינו חשוד לקחת חלק ממנה, שהרי יכול לקחת את כולה, ואף אחד לא ידע מי המוצא. ובתוך דבריו פנה אל הנסיך, ושאל: האם אדוני יכול להשבע שבארנק האבוד היו אלפיים רובל? הנסיך השיב, כן, ובתוך כך קפץ ונשבע שאיבד בארנק אלפיים רובל. פנה העורך דין אל השופטים ואמר: רבותי! אי אפשר לפקפק בשבועתו של הנסיך הנכבד, אבל שבועתו זו מעידה כי האבידה שנמצאה אינה שלו, חזקה על מחזיר אבידה שאדם כשר הוא, כי כפי שאמרת, אדם גנב או רמאי אינו משיב אבידה כלל, ואם לא נמצא בארנק אלא אלף רובל, הדבר ברור כי זוהי אבידה אחרת ולא של הנסיך כלל! אני דורש אפוא מהנסיך שיחזיר את האבידה למי שמצאה! פני הנסיך הסמיקו, השופטים כנראה הבינו כי הוא נשבע לשקר. אבל כדי שלא להאשים את הנסיך בשבועת שקר, קיבלו את הטענה, והוציאו פסק דין כי הארנק שבו אלף רובל יוחזר ליהודי המוצאו. כל זה נעשה בעצה אחת עם הגאון רבי אליהו חיים מייזל.

על הדין. לצערנו הרב, ישנם רבים הטועים בזה וכשנצרכים לתביעה ממונית עם חבר, תובעים אותו בבית משפט. ויש לדעת שעוון גזל בידם, ולבד ממה שחייבים להחזיר את הממון לנגזל, חייבים גם לפייסו שימחל על הצער ועוגמת נפש שגרמו לו. וסיפר לי דיין חשוב על בעל שהעביר את כל נכסיו על שם אשתו, מחמת סיבות של פטור ממס הכנסה וכיוצא בזה, ולאחר תקופה הסתכסכו הוא ואשתו והחליטו להתגרש, ובחלוקת הנכסים תבעה אותו לבית משפט, והוא הסביר שעשה זאת רק כדי להבריא את נכסיו מהמיסים, אבל באמת כל הנכסים שייכים לו בלבד, ואין לה שום חלק בהם. ולפי ההלכה ברור שכל הנכסים לבעל, כמבואר בגמרא בכתובות (ע"ה סע"ב), וכן פסק הרמב"ם (הלכות זכיה ומתנה פ"ו ה"ב). הרוצה להינשא וכתבה את כל נכסיה בין לבנה בין לאחר, ואחר כך נשאת והתגרשה או שמת בעלה, מתנתה בטילה, שזו מברחת היא, שלא כתבה כל נכסיה אלא להבריא מבעלה שלא יירשנה, וכשתהיה צריכה להם, יחזרו לה. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (אבן העזר סימן צ סעיף ז). והרי זה דומה לאדם שפחד שיתפסו אותו ליסטים וישדדו את כל נכסיו, והלך ומכר את כל נכסיו, ולימים ניצל מהם, ועכשיו הוא רוצה לחזור לנכסיו, הרי שהמכירה בטלה ומחזירים לו את הכל, כי לא עשה זאת אלא בשביל להבריא. אבל השופט בבית המשפט, כתב בנימוקי הפסק שלו, שאף על פי שההיגיון אומר לתת את הכל לבעל, כי באמת הכל

שמחת הלב

שלו, אבל כיון שהוא עשה נגד החוק והעביר את הכל על שם אשתו, אנחנו קונסים אותו ונותנים חצי לאשה. אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה, מי אתה ומה אתה שתחליט לקנוס את הבעל על דעת עצמך. השם יצילנו. לית דין ולית דיין. והלוא אפילו לחכמי ישראל הקדושים והטהורים מזמן התלמוד לא היה כח לקנוס, (עין סנהדרין יד ר"א). ובעוונותינו הרבים, מצויים הרבה סיפורים כאלו שהאשה תובעת את בעלה בבית משפט, והם השופטים תמיד מצדדים לטובת האשה, ולוקחים חצי מנכסיו ונותנים לה. וסיפר לי גרוש שתבעה אותו גרושתו בבית משפט חצי מכל הדירות שהיו לו, ופסקו כדבריה. ובלי ספק שגזל גמור בידה. וברור שכל התובע בבית משפט, עובר גם על עבירות שבין אדם לחברו, וגם על עבירות שבין אדם למקום.

והנה מלבד כל זה, גם אם היו פוסקים בבית משפט במקרה מסוים כדין תורה, עצם זה שהלך זה ותבע בבית משפט, הריהו עובר איסור חמור, וכמו שכתבו הרמב"ם (סוף הלכות סנהדרין) ומרן השלחן ערוך (חושן משפט סימן כו ס"א): **"אסור לדון בפני דיני עובדי כוכבים ובערכאות שלהם, אפילו בדין שדנים בדיני ישראל, ואפילו התרעו שני בעלי דינים לדון בפניהם, אסור. וכל הבא לידון בפניהם, הרי זה רשע, וכאילו חרף וגידף והרים יד בתורת משה רבנו עליו השלום"**. ואין הבדל אם השופטים גויים או יהודים, שמכיון שהם פוסקים שלא לפי חוקי התורה המבוארים בשלחן ערוך חושן משפט ובפוסקים אשר מפיהם אנו חיים, אלא על פי חוקי הגויים, ועוברים בשאט נפש על מה שאמרה תורה (דברים יט טו): **"לא יקום עד אַחַד בְּאִישׁ"**, והם מקבלים עדות מעד אחד, וגם מקבלים עדות מקרובים ומפסולים. ועליהם אמר דוד מלך ישראל (תהלים פב ב): **"עַד מִתִּי תִשְׁפְּטוּ עוֹל וּפְגַי רָשָׁעִים תִּשְׂאוּ סֵלָה... לֹא יִדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ בַּחֲשֵׁהָ יִתְהַלְכוּ"**, וכן נאמר (ישעיה מד יח): **"לֹא יִדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ, כִּי טַח מְרָאוֹת עֵינֵיהֶם מִהַשְׂכִּיל לְבַתָּם. וְלֹא יֵשִׁיב אֵל לְבוֹ, וְלֹא דַעַת וְלֹא תְבוּנָה"**. על כן, אפילו אם ימצאו שם שופטים שקוראים לעצמם "דתיים", ויש להם כיפה על הקרחת... ואומרים ששומרים שבת וכו', הרי דינם ככל המינים והאפיקורסים, וינם יין נסך, ואינם מצטרפים למנין. והרי הם גרועים יותר מערכאות של גויים, שכיון שהם יהודים ומושבעים מהר סיני לשפוט רק על פי התורה [אילו היו ראויים לשפוט], ואילו הם פנו עורף לתורה ומאסו בה, עליהם נאמר (ירמיה ב יא): **"אֲתִי עֲזְבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים לְחַצֵּב לָהֶם בְּאֲרוֹת, בְּאֲרֹת נְשִׁבָרִים אֲשֶׁר לֹא יִכְלוּ הַמַּיִם"**, נמצא שעוונם גדול שבעתיים. וההולך לדון אצלם, גרוע יותר מההולך לדון אצל שופטים גויים שלא נעטו לדון על פי התורה. ולכן גם עורך דין ירא שמים שביקשו ממנו לייצג בבית משפט אדם שתובע ממון מחברו, אסור לו לייצגו שם, כיון שהוא מסייע בידי עוברי עבירה.

ובזמנו התפרסמה תשובה שכתב הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל, רבה של ירושלים, לעורך דין דתי, שהשתומם שהרב דן את בתי המשפט במדינת ישראל לערכאות, וכתב לו הרב:

שמחת הלב

כאשר נתבונן בטעם האיסור לדון בערכאות של גויים, מפני שהדן בפניהם הוא מייקר שם אליליהם להחשיבם, ולכן הדן בפניהם, הרי זה רשע וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה. אם כן מטעם זה עצמו, גם יהודי ששופט על פי חוקתיהם, בודאי שהוא גרוע יותר מגוי, שהרי הגוי לא הצטווה לשפוט דוקא על פי דת ישראל, אבל יהודי זה שמצווה לדון על פי התורה, והוא מתנכר אליה ודן על פי המגילה של העותומנים ושאר חוקי אומות העולם, שעליהם נאמר (תהלים צד ב): "יִצַר עֵמֶל עֲלֵי חַק, יִגְדֹדוּ עַל נַפְשׁ צְדִיק וְדָם נָקִי יִרְשָׁעוּ", הרי הוא רשע ומרים יד בתורת משה, ובלשון הרשב"א: "הרי הוא הורס חומות הדת, ועוקר ממנה שורש וענף, והתורה מידו תבקש". והוא הדין למי שהולך להתדיין בפניו. גם הגאון החזון איש צ"ל (סנהדרין סימן טו אות ד) כתב, והדבר ברור שאין שום נפקא מינה בין הדן בפני גויים, לבין הדן אצל שופט יהודי הדן על פי חוקים זרים שבדו אומות העולם מליבם. ואדרבה, הדבר יותר מגונה ששופטים יהודים המירו את משפטי ה' ותורתו הקדושה למשפטי ההבל של הגויים. ואפילו אם יסכימו כל בני העיר על זה, אין שום ממש בהסכמתם, ומשפטם חמס עושק וגזל, ומרימים יד בתורת משה. (עיין שו"ת יתוה דעת חלק ד סימן סה)

ועל האמת. בגמרא מסכת שבת (לא ס"א) אמרו, בשעה שמכניסים את האדם לדין, שאלה ראשונה שואלים אותו: "נשאת ונתת באמונה?", כי כאשר האדם מתנהג עם ממונו באמת ובאמונה, ולא חלילה מרמה ומאנה את אחרים, זוכה לקבל ברכה בכספו. ומרן זצוק"ל היה רגיל לומר רמז על זה: ראשי תיבות אבג"ד, אמונה – ברכה. גזל – דלות. כי זו עצת יצר הרע לפתות את האדם שלא לנהוג ביושר בממונו, ומראה לו כאילו הוא מרוויה, אבל האמת שאינו מרוויה כלום, כי כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים (ביצה סז ע"א), ואם לקח ממון מחברו שלא כשורה, הרי שהפסיד לעצמו, כי במקום שיגיע אליו הממון בהיתר, הגיע אליו באיסור, וגם חלילה יכול להעניש על זה, וכמו שנאמר (ירמיה יז יא): "עֵשָׂה עֵשֶׂר וְלֹא בְמִשְׁפָּט, בְּחֻצֵי יָמָיו יַעֲזָבֵנוּ וּבְאַחֲרֵיתוֹ יִהְיֶה נֶבֶל". וכן אמרו בגמרא ביומא (לח ס"א): "בשמך יקראוך, ובמקומך יושיבוך, ומשלך יתנו לך. אין אדם נוגע במוכן לחברו, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימה".

צא וראה מהמעשה שהובא בחז"ל על דמא בן נתינה, [הרבה גרסאות יש במעשה זה, הגרסא המפורסמת היא בגמרא קידושין (לא ע"א), ועיין בתוספות שם ובירושלמי]. ומצאתי נוסחא ממש פלא והפלא (פתרון תורה פרשת תוקת עמוד 178): אמר רבי אבהו, מעשה בגוי אחד באשקלון דמה בן נתינה שמו, והיו גזברים מבקשים ממנו אבנים לאפוד באלף אלפים דינרי זהב, ובא ומצא מפתח של אוצר תחת ראשו של אביו, והיה נכנס ויוצא ולא העירו, אפילו היו מוסיפים לו עד מאה אלפים דינרי זהב. אמרו, שמא ריבוי הוא מתכוון [כלומר עדיין הוא רוצה יותר].

שמחת הלב

כיון שניעור אביו, נתן להם ולא נטל מהם אלא דינר. אמר להם, על שאיני מצער את אבי, אטול מכם שכר? מיד שילם לו הקב"ה שכרו, ובאותו יום נולדה לו פרה אדומה בביתו, לשנה אחרת באו חכמי ישראל ובקשוה, אמרו לו בכמה אתה מוכרה? אמר להם בכמה אתם רוצים, לפי שנאמנים אתם, כלומר אני סומך עליכם, תגידו לי אתם את המחיר. אמרו לו בא עיימנו ללשכה בבית המקדש וטול את דמיה, בא עמהם. כיון שפתחו לו את הלשכה, מצאוה מליאה דינרי זהב. והיו נוהנים לו, עד שצווח ואמר: די די, כיון שלא נטל [לא רצה ליטול עוד], נדבקו כל הדינרים זה בזה, ואין כל בריה יכולה ליטול מהם אחד אפילו בקרדום, עד שנטלם כולם. מיד נתן שבח והודאה לפני הקב"ה. ע"כ. פלא פלאות, כל הדינרים נדבקו אחד לשני, ואי אפשר להוציא מהם אפילו בקרדום, עד שלקח הוא בעצמו. ללמדנו כי כסף שמגיע לאדם, אף אחד בעולם לא יכול לקחת לו. פלא והפלא.

ועל השלום. אומר המדרש (פרשת שופטים פרשה ה סימן טו): אמר דוד, מבקש הייתי לשמוע מהי שיחתו של הקב"ה על ישראל? ושמעתי שהיה עסוק בשלומם, שנאמר (תהלים פה ט): "אֲשַׁמְעָה מִה יְדַבֵּר הָאֵל ה', כִּי יְדַבֵּר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ, וְאֶל חֲסִידָיו וְאֶל יְשׁוּבוֹ לְכֶסֶלָה". כלומר, מהי השיחה, מהו הדיבור של הקב"ה על עם ישראל? "שלום". הקב"ה חפץ שנהיה כולנו בשלום, ולכן הוא גם מדגיש "אֶל עַמּוֹ, וְאֶל חֲסִידָיו", אפילו אדם שהוא חסיד, אבל אם אינו בשלום, חלילה זה בגדר "וְאֶל יְשׁוּבוֹ לְכֶסֶלָה". כי לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום (סוף מסכת עוקצין), ואם אין את כלי הקיבול שקוראים לו "שלום", אפילו יהיה חסיד, אין זה כלום אלא כסלה, כי העיקר חסר מן הספר, והרי זה כמו בור ללא תחתית, כי כביכול אין לתורה ולמצוות מקום לשכון, והכל כאילו נופל ונעלם.

ועל השלום. לפני כשלוש מאות שנה, כאשר קמה תנועת "החסידות", היו לה מתנגדים רבים, אף מקרב גדולי ישראל הליטאים. המחלוקת הלכה והתלבתה, והיו שיצאו באגרות ובחרמות נגד החסידות. כשניסו להחתים את הגאון רבי חיים מוולוז'ין, תלמידו המובהק של הגאון מוילנא, סירב לחתום, ועשה כל שביכולתו להרבות אהבה ושלום בעם ישראל, ולמנוע מחלוקות. לישיבתו, ישיבת "עץ חיים" המעטירה, לא נמנע כלל מלקבל "חסידים", ואדרבה קירב אותם, ורבים מגדולי החסידות למדו אצלו. גם הגאון רבי יעקב מליטא היה מתריע מאוד על הפירוד הזה, ובקהל ספרו "דרך החיים" כתב: הס כי לא להזכיר כסילות כזו, לעשות את עם ישראל שתי אגודות, הלא בכל ימינו אנו מתפללים "אתה אחד ושמך אחד, ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". והעושה פירוד למטה בין אחדות ישראל עם קדוש, עושה חס ושלום פירוד למעלה, וגדול עווננו מנשוא. וכמה ראוי לצווח ככרוכיב ולבקש רחמים מהשם יתברך שיעשו כולם אגודה אחת, לעשות רצונו בלבב שלם, ועד מתי ימשיכו במחלוקת ובפירוד לבבות, זה יאמר, זו הדרך אשר תלכו בה לעבוד את השם יתברך, וזה

שמחת הלב

יאמר, לא, כי שקר אתה דובר, אלא זוהי הדרך הנכונה, ואין לזוז ממנה. ועבירה גוררת עבירה, זה פוסל דְיָנּוּ של זה, וזה פוסל דְיָנּוּ של זה. ולפעמים האיש הפחות שבפחותים, ידבר עתק על גדול בישראל מן החסידים, וכן להיפך, אוי לנו שכך עלתה בימינו! עיי"ש.

ומכל זה נלמד גם שצריכה להיות אחדות בדורותינו בין בני אשכנז לבני ספרד. ואף על פי שבענייני הלכה, בני ספרד קיבלו הוראות מרן השלחן ערוך רבנו יוסף קארו, בין להקל ובין להחמיר, ואין להם לזוז כלל מהוראותיו אפילו לחומרא, וכמבואר בפוסקים, ואילו בני אשכנז יוצאים ביד רמ"א, וכל מנהגייהם על פיו, מכל מקום זהו רק בענייני הלכה, שאלו ואלו דברי אלהים חיים, "איש על מחנהו ואיש על דגלו". אבל בשאר העניינים בהכוונה לתורה ולמצוות ומעשים טובים, כולנו בני איש אחד נחנו, וחייבים לשתף פעולה כאיש אחד בלב אחד, בכל הנוגע בהנהגת מצוות התורה, נגד מפירי ברית, ולעשות כל מעשינו לשם שמים. ואז "כל כלי יוצר עליך לא יצלח...", וה' יברך את עמו בשלום.

ועל השלום. בזמנו לפני כ-250 שנה, היו קוראים את תלמידי הגאון מוילנא "פרושים", כלומר מיוחדים במעשיהם בדקדוקי מצוות, מעין מה שאמרו בגמרא בבא בתרא (ס"ט ע"ב), כשחרב בית המקדש, רבו "פרושים" בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין כל השנה. עיי"ש. וזכורני לפני כ-35 שנה שהיתה תקופה מיוחדת של אחדות יותר בקרב בני התורה, היה כנס באצטדיון "יד אליהו" לפני חג הפסח, ובאו כולם ספרדים ואשכנזים כאחד, ומרן זצוק"ל שמח מאוד, וכשעמד ודיבר אמר: "פֶּסַח הוּא לְהָ", פסח ראשי תיבות: פרושים, ספרדים, חסידים.

לצערנו הרב, היו כאלו בשנים עברו שלא הכירו שיש בבני ספרד תלמידי חכמים גדולי עולם וענקי הרוח, וחשבו לתומם שאולי הם באו מעשרת השבטים שגלו ל"לְחָלַח וְחָבּוּר" (דברי הימים א' ה' כו), שגדלו ללא תלמידי חכמים ומנהיגים גדולי עולם. ועד כדי כך, סיפר מרן זצוק"ל, שבזמנו לפני כ-80 שנה, ביקר בישיבת "פורת יוסף", הגאון רבי ראובן זליג בנגיס זצ"ל ראב"ד העדה החרדית מחבר ספרי "לפלגות ראובן", והסתכל על הגמרות שהבחורים לומדים, ושאל בתמיהה: "גם לכם יש גמרות כמו שלנו?" או אז מרן זצ"ל, הצביע לו על הכריכה של הגמרא, וענה לו בצחות וחדות לשונו: "סליחה כבוד הרב, כתוב על הגמרא "תלמוד בבלי, ולא תלמוד פולני, לכם יש כמו שלנו". כי בעוונות, בזמנו אפילו רבים מהרבנים האשכנזים לא הכירו ולא ידעו מי הם בכלל הספרדים.

וחלילה לחשוב שהיה זה מחמת קנאות ורעות חס ושלום, הס מלהזכיר כן על גדולי

שמחת הלב

עולם, "יִסְכַּר פִּי דוֹבְרֵי שְׁקֵר" (תהלים סג יב). אלא אך ורק מחמת ריחוק המקומות שבין מדינה למדינה, לכן לא הכירו אלו את אלו, כי לא היתה תחבורה קלה ונוחה כמו היום שישנם מטוסים מסוף העולם ועד סופו ביממה אחת. הגע עצמך, הלוא הגאון החפץ חיים בעל ה"משנה ברורה" היה בדור אחד ממש עם גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים זיע"א בעל "בן איש חי", [שהיה גדול מהחפץ חיים ב-4 שנים בלבד], ובכל זאת לא הכירו זה את זה. גם הספרים של חכמי ספרד לא הגיעו כמעט אצל רבני אשכנז, מחמת שהדפוס היה ביוקר עד מאוד, וכמו שיראה הרואה בהקדמה למשנה ברורה חלק א', שלא היו מצויים ביד הרב ספרי אחרונים רבים מרבני הספרדים גדולי עולם, ולכן לא הזכירם הרב, כי לא היו בנמצא אצלו מחמת ריחוק המקומות וקשיי ההדפסה של אז.

בספר הנפלא ביותר "אור לציון" מעשיות והנהגות ממורנו ורבנו הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל (חלק ב עמוד 631) הובא מעשה נפלא בזה: בזמנו שהיה המצב הכלכלי בארץ קשה ביותר, היו הישיבות נתמכות מ"ועד הישיבות" שהיה מגייס כספים מחוץ לארץ. אחד האחראים על תמיכות אלו, היה הגאון הרב אליעזר סילבר, רבה של סיניסיטי ונשיא איחוד הרבנים בארצות הברית. בתמיכות אלו זכו הישיבות המוכרות לו: עץ חיים, חברון, פוניבז', מיר וקול תורה. או אז פנה הגאון רבי עזרא עטיה ראש ישיבת "פורת יוסף" כדי שיכללו גם את הישיבה בתקציב, אבל הם ענו שהם לא מכירים את טיבה של הישיבה, מה הרמה והשקידה שם. ולכן בעוד זמן יבוא הרב סילבר מחוץ לארץ, והוא יחליט אם "פורת יוסף" מוגדרת כישיבה או לא. רבי עזרא היה בעער גדול שלא מכירים בטיב הישיבה, והשיח את דאגתו לפני תלמידו רבי בן ציון, מאחר והקו בישיבה לא כאצל בני אשכנז שהם יותר בשיטת הפלפולים, ואולי לא ימצאו חן בעיני הבוחן. רבי בן ציון נעצב על הפגיעה בכבוד התורה, ואזר עוז ואמר, כבודו לא ידאג, הכל יהיה כשורה. לימים הגיע הרב סילבר והשמיע פלפול עמוק ומחודד מסוגיות הבבלי והירושלמי עם זוהר ומדרשים. ובסוף השיעור הפתיע את כולם בקושיא עצומה על הרמב"ם בענייני טהרות מגמרא מפורשת. עוד לא הספיק הרב לסיים את הקושיא, קם רבי בן ציון ואמר, יש ראייה לרמב"ם ממשנה בטהרות. הגאון תמה, את המשנה הזאת למדת? ענה רבי בן ציון, במשנה כתוב ככה, רבנו שמשון מפרש ככה, והרמב"ם מפרש ככה, והקושיא עליו ככה, ומיד תירץ את הקושיא תירוץ חד וקולע. הרב נפעם ושאלו, האם ראית תירוץ זה בספר שהוא? השיב רבי בן ציון, לא. ואז החל הרב סילבר להמטיר שאלות מסדר טהרות, ורבי בן ציון היה עונה על אתר. כולו היה המום על שליטתו גם בטהרות. בסיום השיעור, אמר להם, שאלה זו שאלתי את הגאון האדיר בעל האור שמת, והוא חשב כעשרים דקות עד שהשיב את התשובה שהשיב האברך הזה מיד. לאות הוקרה, הוא כתב במשרד הישיבה מכתב בלשון זו: "מעולם לא ראו עיני, מה שראיתי כאן בישיבת 'פורת יוסף' שעתידיים לצאת ממנה גדולי עולם". ישמע חכם ויוסף לקח.

פרק ב

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא,

שנאמר: ועמד כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשה ידי להתפאר.

א רבי אומר, איזוהי דרך ישרה שיבר לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. והוי מחשב

מאירת עיניים

ותפארת לו מן האדם – ינהג באופן שיהיה טוב ונח בעבורו, וגם נח והגון לסביבתו, ולא יקצין בהנהגתו לצד אחד. לדוגמא: לא יהיה קמצן ביותר השומר ממונו רק לעצמו, ומאידך לא יהיה פזרן מידי לפזר כל כספו לאחרים, אלא ילך ב"שביל הזהב" – בדרך ישרה אמצעית שגם הוא יהנה מממונו וגם אחרים יהנו ממנו. כעת ממשיך רבי כמה יש לרדוף אחר המצוות, ולהתרחק מן העבירות. **והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות** – התורה גילתה לנו מהו עונשן של עבירות [מיתה, כרת, מלקות וכדומה], אך לא גילתה לנו שכרן של מצוות. ומדוע? כדי שהאדם לא ינסה לחשב ולשקול, מה כדאי לו יותר ומה פחות, ומתוך כך יזניח חלק מהמצוות. אלא על האדם לעשות את כל המצוות בתום, שכולן נצרכות לו כדי להגיע אל תכליתו ואל שלמותו. בכל אחת ממצוות התורה צפונה תועלת מיוחדת והכרחית. לכן יש להקפיד כראוי על כל מצוה ומצוה:

א "רבי" הוא רבי יהודה הנשיא, וקראוהו תלמידיו בסתם "רבי" מבלי להזכירו בשמו, כי הוא זה שסידר את ששת סדרי המשנה. בדורות שלפניו התרבו מחלוקות בתורה, ומפאת דוחק השעה והגזירות הקשות, לא יכלו לברר ולהכריע בין המחלוקות, עד אשר הגיע רבי, אשר ה' נתן לו חן בעיני אנטונינוס קיסר רומי, ונחו ישראל מצרה, והיתה זו שעת כושר באין שטן ובאין פגע רע, ללקט ולאסוף ולסדר את דברי התורה שנמסרו בעל פה מדור לדור. הוא שלח וקיבץ לכל חכמי ארץ ישראל, ושנו לפניו איש איש מה ששמע מפי רבותיו, ונתנו לב לברר טעמי כל שיטה ושיטה ולהכריע ביניהם, ורבי ערך את הדברים וסידרם ב"ששה סדרי משנה". (רש"י בבא מציעא לג ע"ב)

רבי אומר איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם – מלמד את האדם מהי הדרך הנכונה שיברור ויבחר לו באורחות חייו. **כל שהיא תפארת לעושיה**

**הַפֶּסֶד מִצּוּהַ כְּנֹגֵד שְׂכָרָה, וְשֹׁכֵר עֲבָרָה כְּנֹגֵד הַפֶּסֶדָּה. וְהִסְתַּכַּל
בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים וְאִי אֶתָּה בֶּא לַיְדֵי עֲבָרָה, דַּע מָה לְמַעַלָּה מִמֶּךָ,
עַיִן רוֹאָה וְאֵזֶן שׁוֹמְעֵת, וְכָל מַעֲשֵׂיךָ בְּסֵפֶר נִכְתָּבִים.**

מאירת עיניים

והוא מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה – כשנראה לך שיש לך "הפסד" מן המצוה, כגון הוצאה כספית, טירחה וכדומה, חשב ושקול לעומת זאת את השכר העצום שתקבל עליה! **ושכר עברה כנגד הפסדה** – כשנראה לך שיש לך "שכר" ורווח מעשיית עבירה, כגון רווח כספי, נוחות, הנאה, כבוד

והוא מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה – כשנראה לך שיש לך "הפסד" מן המצוה, כגון הוצאה כספית, טירחה וכדומה, חשב ושקול לעומת זאת את השכר העצום שתקבל עליה! **ושכר עברה כנגד הפסדה** – כשנראה לך שיש לך "שכר" ורווח מעשיית עבירה, כגון רווח כספי, נוחות, הנאה, כבוד

שמחת הלב

א והוא מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה. מעשה בשני יהודים שותפים, שהיו קונים ומוכרים חפצים יד שניה: כסאות, מיטות, בגדים וכדומה. יום אחד, בעת שהיו עסוקים בקניית חפצים בהזדמנות, הגיע זמן תפילת מנחה. אמר אחד השותפים לחברו: "אלך להתפלל מנחה, התבוא עמי?" השיב השותף, "אין זמן כעת, חבל להפסיד מציאות כה רווחית והזדמנותיות! אם ברצונך ללכת – לך, אך כמובן שאין אנו שותפים בחפצים שאקנה בזמן זה". הלך הראשון להתפלל מנחה, ואילו השני קנה מזרנים ומיטות במחירי מציאה. כשחזר הראשון מן התפילה, התאכזב לגלות כי כבר לא נותר כמעט כלום לקנות. בין החפצים המועטים שנשארו היה מזרן אחד, קרוע למדי. החליט לקנותו לתקנו ולמכרו. בהגיעו לביתו, החל לפרוץ את התפרים, והנה הוא מגלה שהמזרן – לא יאומן – מלא מטבעות זהב! זכה יהודי זה לאכול מפירות מצוותו בעולם הזה, כשהקרן כמובן שמורה לו לנצח לעולם הבא.

שוב מעשה שהיה במדינת פרס, ביהודי ירא שמים, שהיה מתפרנס בעמצום וברוחק ממכירת בדים. באחד הימים, נודמן לו לעבור על יד דוכן שמכרו בו תפוחים גדולים, יפים וריחניים במיוחד. הביט היהודי בתפוחים, וחשב בלבו: כמה נאה וכמה יאה לשבח את הבורא יתברך על פרי כה יפה! ניגש אל הדוכן, וביקש לקנות תפוח. המחיר היקר – "שומן" [כ-10 שקל] עבור תפוח אחד – לא הרתיע אותו. הוא לקח את התפוח, ובירך עליו בכוונה, בתחילה ברכת הריח "הנותן ריח טוב בפירות" והריחו, אחר כך עוד שתי ברכות "בורא פרי העץ" ו"שהחיינו" ואכלו, ובגמר האכילה ברך ברכה אחרונה "בורא נפשות רבות". את כל זה ראתה מחלון ביתה אשה זקנה גויה עשירה גדולה, והתפלאה מאוד. קראה לו ואמרה: "אמור

שמחת הלב

נא לי יהודי, הכיניד זה קנית תפוח כה יקר?! וכי כמה מרויח אתה ליום? אמר לה: מרויח אני סך הכל ארבע או חמש טומן ליום, אבל לכבוד ה' יתברך, שווה לי לקנות תפוח בטומן שלם, כדי לזכות לברך עליו ארבע ברכות".

התפעלה הזקנה ואמרה לו: "הנה אני עשירה גדולה, יש לי כסף רב מאוד, ובכל זאת אינני מרשה לעצמי לקנות תפוח אחד בטומן שלם!" תוך כדי דיבורה, הציגה בפניו את עושרה הרב. "הרואה אתה את כדי הקמת הללו? בא ואראה לך מהי תכולתם האמיתיתנו! לנגד עיניו המשתאות, פינתה האשה מעט מן הקמת, והנה הכדים מלאים כולם – במטבעות זהב! התפעל האיש עד מאוד והלך לו דרכו.

כעבור מספר ימים, עבר היהודי שוב באותו מקום, והנה הוא שומע רעש והמולה על יד ביתה. הוא התקרב וראה את בני ביתה צועקים, שורטים את בשרם, ומכים את עצמם, כדרך הגויים, והבין שהאשה מתה. מה עשה? נכנס לביתה והחל לצעוק ולבכות: "כמה טובה היתה אשה זו, כמה טובות עשתה לי! איזו בעלת חסד...!", לאחר מכן השתתף גם בהלווייתה כשהוא בוכה בדמעות שלישי, וצועק ואומר "כמה צדקת היתה, תמיד היתה נותנת לי קמת, עבור המשפחה והילדים, וכך לא ידענו מחסור, עכשיו מי יתן לי קמת, מי יתן לי קמת...". כך, בכל ימי האבל, היה נכנס מידי פעם וחוזר על דבריו, ועשה עצמו מצטער מאוד. משראו הבנים כך, סיכמו ביניהם שאת כל כדי הקמת יתנו ליהודי זה לפרנסת בני ביתו, כמו שהיתה "רגילה" הסבתא. וכך היה, שמח היהודי שמחה רבה הלך והביא עגלה גדולה, העמיס את כל כדי הקמת, ובכך התעשר עושר גדול עד מאוד, בזכות מצוה שעלתה לו טומן.

והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה. בדרך רמזו ניתן לפרש, כי על אף שעל האדם לחטוף מצוות ככל היותר, וכמו שאמרו חז"ל (עירובין נד ע"א) העולם הזה דומה לבית הילולא, חטוף ואכול חטוף ושתה, בכל זאת פעמים שיש מצוה שעדיף לזכות בה את חברו, כי היא מדברת אל לבו יותר, וטוב לזכותו שהוא יעשנה ולא אתה. כגון במעשה שבא לידי בעת כתיבת שורות אלו: משפחה שערכה אזכרה לעילוי נשמת אביהם. אחד הבנים ירא שמים, שומר תורה ומצוות, אך שאר אחיו לא זכו לשמור מצוות, ולצערנו פוקדים את בית הכנסת מאזכרה לאזכרה. והנה מאחר והם מסכנים שמצוותיהם מועטות ודלות תואר מאוד מאוד, עתה זו הזדמנות פז לזכותם במצות כיבוד אב לאחר מותו. על כן, האח השומר מצוות, אף שהוא ירא שמים ורוצה לחטוף מצוות, עתה יאמר להם שהם יוציאו מכיסם לעשיית האזכרה כקניית הברכות ועוד, כי סוף סוף במצוה זו הם 'מבינים' ומוכנים לקיימה, ולא יאמר אני אקנה, כי אדרבה יחוס על אחיו לזכותם, ואולי בזכות מצוה זו יתעוררו לעשיית עוד ועוד מצוות, כי 'מצוה גוררת מצוה'. דבר זה רמזו בדברי התנא באומר: "והוי מחשב הפסד

שמחת הלב

מצוה כנגד שכרה", כלומר, התבונן וחשוב, אף שלכאורה נראה שאתה מפסיד מצוה זו שאינך עושה אותה כעת, אך תחשב כנגד שכרה של אחיך המסכן שלא זכה לקיים המצוות, ועתה תוכל לזכות את נשמתו. גם יש בזה ממה שאמרו להלן (פרק ה משנה יג): "הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים – עיינו רעה בשל אחרים. שיתן ויתנו אחרים – חסיד".

דוגמא נוספת: הזדמנה לפניך מצוה חשובה ונחוצה, לתרום עבור מצרכים או תשלום חשמל למשפחה נזקקת. והנה יש לך חבר שליבו פתוח לתת לנזקקים, הוא 'מבין' בזה. לעומת זאת, אינו 'מבין' באחזקת תורה ובזיכוי הרבים, לתת 'אוכל רוחני' לנזקקים ברוחניות שנשמתם רעבה וצמאה. אם תדבר עימו למשל שיתרום עבור דיסקים של דברי תורה או חוברות "בהלכה ובאגדה" להפיץ לעמך ישראל הרחוקים מתורה ומצוות, כדי להציל את נשמתם מחטא ועוון, ולהשיבם לאביהם שבשמים, ובכך ישמרו שבת, טהרה ועוד. הוא יתחמק בתירוצים שונים ומשונים, כי יצר הרע ידבר מתוך גרונו, בטענות של: מי אמר שילמדו בזה? ניחו אותן בגניזה וילכו לאיבוד, ועוד כהנה וכהנה טענות עד בלי די. ואף שרואה בעיניו שברוך השם רבים לומדים בחוברות ובזכותן התעלו בתורה ובמצוות, אך זה דרכו של יצר הרע להתעות העולם, ושערי תירוצים לא ננעלו. אולם עתה שהזדמנה לפניך מצוה זו של עזרה למשפחה נזקקת, כיון שחברך מבין בזה, ויוכל לדאוג לכל מחסורם, אדרבה ואדרבה תזכה אותו שיעשה הוא את המצוה, ואף שנראה לך שאתה מפסיד למצוה זו, אך תחשב כנגד שכרה של אחיך המסכן, וכנגד שכר המצוות האחרות הגדולות יותר, שהוא לא זכה להבין בהן ואינו מקיימן, ואילו אתה זכית להבין בהן ולקיימן, כעזרה רוחנית שמעלתה פי אלף יותר. (שוב ראיתי שכתב כיוצא בזה בשו"ת רב פעלים חלק ב יורה דעה סימן לה סוף דיבור והשתא) ועיין עוד בזה להלן (פרק ג משנה א ד"ה ולפני מי אתה עתיד ליתן... ופרק ד משנה ג ד"ה אל תהי בו לכל אדם) ובדברי פתיחה לחוברת "הסעודה בהלכה ובאגדה".

ושכר עבירה כנגד הפסדה. משל מן המתרחש בזמנינו, אדם אמיד שיש לו בנים ובנות, נפטר, והניח מיליון דולר מעזבונו לירושת בניו. והנה, אף שבבית הדין הרבני פוסקים כדין תורה שהבנים יורשים ולא הבנות, [כמו שנאמר (במדבר כו ח): "וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּדְבַּר לְאָמֹר אִישׁ כִּי יָמוּת וְיָבֵן אִין לוֹ, וְהֵעֲבָרְתָם אֶת נַחְלָתוֹ לְבָתוֹ", ואמרו בגמרא (בבא בתרא קטו ע"ב) כל האומר הבת יורשת עם הבן, אפילו אם הוא נשיא שבישראל, אין שומעים לו, שאינו אלא מעשה צדוקים הכופרים בתורה], מכל מקום בערכאות שדנים על פי משפטי הגויים, פוסקים "שוויון זכויות", וגם הבנות יורשות כמו הבנים. ואז פונה החתן באמצעות עורך דין אל שופטי הערכאות כדי שיפסקו לו חלק בירושה, ומקבל מהירושה, הרי זה "שכר עבירה", שעל זה כתבו הרמב"ם ומרן השלחן ערוך: "ההולך לדון בערכאות, הרי זה רשע, וכאלו חירף וגידף, והרים יד בתורת משה רבנו". (ועיין לעיל פרק א משנה יח ד"ה על הדין) וכל הכסף שקיבל בניגוד לדין תורה, הוא גזל גמור, ובשמים יענישוהו, ויוציא הכסף לרופאים ורפואות ויסבול יסורים קשים ומרים. האם

ב רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עון. וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה וגוררת עון. וכל העמלים עם הצבור, יהיו עמלים עמהם לשם שמים, שזכות אבותם מסייעתן וצדקתם עומדת לעד. ואתם, מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם.

מאירת עיניים

לשם שמים – מי שעמלו ועיסוקו עם הציבור, יכוון ליבו לשם שמים ולא לשם שררה, כבוד וטובת הנאה. **שזכות אבותן מסייעתן וצדקתם עומדת לעד** – זכות האבות וזכות הצדקות של הציבור, היא שעומדת ונותנת סייעתא דשמיא מיוחדת לעוסקים בצורכי ציבור. לכן אל להם להתגאות ולזקוף את ההצלחות לזכותם. **ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם** – ובכל זאת, אתם, העושים לשם שמים ולא מתגאים, ויודעים שהצלחתכם אינה בזכותכם, אזי אדרבה, מעשיכם ייזקפו לזכותכם ותקבלו עליהם שכר הרבה כאילו עשיתם מכוחכם.

ב דרך ארץ – עיסוק בפרנסה ובצורכי החיים, כדרכו של עולם. **יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ** – העוסק בתורה צריך אף לעסוק לפרנסתו. **שיגיעת שניהם משכחת עון** – גם יגיעת התורה, וגם יגיעת הפרנסה, בכוחן להכניע את לב האדם ולמנוע אותו מלחטוא. לכן ההכרח לא יגונה, לעמול אף לפרנסתו כפי הצורך. **וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון** – אם האדם יעסוק בתורה מבלי לעסוק במלאכה לפרנסתו, לא יחזיק מעמד, ועלול לחמוד ולגזול ממון אחרים. (ועיין עוד להלן (פרק ד משנה ז) בענין "הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה"). **וכל העמלים עם הציבור, יהיו עמלים עמהם**

שמחת הלב

היה כדאי לו כל זה, הרי עליו לחשוב "שכר עבירה" כנגד הפסדה, וכבר נאמר (ירמיה ז יא): "עֲשֵׂה עֵשֶׂר וְלֹא בְמִשְׁפָּט, בְּחֻצֵי יָמָיו יַעֲזֹבֵנוּ וּבְאַחֲרֵיתוֹ יִהְיֶה נִבְלָה". [ולעניין שהבנות אינן יורשות, וזה הוא הצדק האלוקי האמיתי, ולעומת זאת יש להן זכויות אחרות יתרות על הבנים, ראה הרחבה נפלאה בחוברת "להיות את – בהלכה ובאגדה" בנושא "שוויון זכויות"].

ב וכל העמלים עם הציבור, יהיו עמלים עמהם לשם שמים. כתב רבנו יונה בפירושו: "ואל תאמר למה לי הצרה הזאת לטרור בצרכי ציבור, ואף כי יזכה אותם במעשה הצדקה, עליהם לבד מתן השכר כי ממונם הוא. אין לך לחשוב דבר זה, כי כפליים תטיב לעצמך בעבורך, מפני שזכות אבותם מסייעתם, ותצליח במעשיהם מאשר תוכל להצליח במעשיך. ומעלה אני עליך שכר כאילו עשית אותה משלך את הכל, וכאילו מכיסך נתת את אשר נתנו על ידך,

ג הוּו זְהִירִין בְּרִשׁוֹת, שְׂאִין מְקַרְבִּין לוֹ לְאָדָם אֲלֵא לְצַרְךָ עֲצָמֶן. נְרָאִין כְּפֹאֲהֵבִין בְּשַׁעַת הַנֶּאֱתָן, וְאִין עוֹמְדִין לוֹ לְאָדָם בְּשַׁעַת דְּחֶקוֹ.

מאירת עיניים

ג כהמשך לדבריו של רבן גמליאל במשנה הקודמת לעוסקים בצורכי ציבור, ממשיד ואומר כי אמנם יצטרכו במסגרת תפקידם לפנות לרשויות השלטון, אך עליהם להיזהר בכך - הוּו זְהִירִים בְּרִשׁוֹת! ומדוע?

שׂאִין מְקַרְבִּין לוֹ לְאָדָם אֲלֵא לְצַרְךָ עֲצָמֶן... - הם אינטרסנטים ודואגים רק לטובתם האישית! מראים קירבה וידידות כשנח להם, אך עשויים לבעוט ולהתנכר לאדם כשהוא זקוק להם.

שמחת הלב

והנך מרוויח בטרחק במעשיהם מאשר אם תטרח לעצמך, כי מעשיהם מרובים מומעשיך. וכל אשר אתה עושה, ה' מצליח בידך, שזכות אבותם מסייעתם. לכן העוסק בצרכי ציבור, היטיב לעצמו הרבה מאוד, ובלבד שיכוון לבו לשמים".

וכל העמלים עם הציבור, יהיו עמלים עמהם לשם שמים. תנא דבי אליהו (רבה פרשה יח): כל המלמד תורה ברבים לישראל לשם שמים, ואינו נושא פנים לעשיר ולעני, מתוך כך הקב"ה מרחם עליו, ונותן בו רוח חכמה ובינה ודעה והשכל, ונותן חלקו עם שלושה צדיקים אברהם יצחק ויעקב.

ג הוּו זְהִירִים בְּרִשׁוֹת, שְׂאִין מְקַרְבִּים לוֹ לְאָדָם אֲלֵא לְצַרְךָ עֲצָמֶן. מעשה שהיה עם השר חיים פרחי אשר עמד למגן ולמחסה על העיר עכו במלחמת נפוליון בשנת תקנ"ט, והפר את עצת נפוליון אשר זמם ללכדה. ולאחר מכן המושל של עכו כפר בטובתו, והתאכזר עליו ושם לו עלילות דברים, וניקר לו עין אחת, וחתך את ראש חוטמו. לאחר מותו של המושל האכזר, נתמנה למושל עכו הפחה סולימאן, והוא קירב שוב את חיים פרחי ויהי לו לשר. ואחר מותו של סולימאן, נתמנה במקומו בנו עבדאללה. ואחר שנה למולכו, ראה השר פרחי כי הוא מועל בכספי הציבור, ויוכיחהו על כך, ויחר מאד לעבדאללה וישם עליו עלילות דברים, כי הוא מורד במלכות. ויוגד לשר פרחי שהמושל מבקש את נפשו, ועליו לברוח ולהמלט על נפשו, אבל הוא מאן לברוח, ביראתו פן יוציא המושל את חמתו על כלל יהודי עכו. וביום חמישי, ערב ראש חודש אלול תקע"ט בא קצין משטרה אחד ועמו אנשי חיל, ויקרא בפני השר פרחי פסק דין של בית המשפט אשר חרץ עליו גזר דין מוות, ובו במקום חנקו אותו וימות. והפחה הרשע לקח את כל רכוש השר פרחי לעצמו, ואת גופתו השליך לים, ואף לא נתן אותה לבוא לקבורת ישראל. השם יקום דמו. "אָמַר ה' מְבַשֵּׁן אֲשִׁיב, אֲשִׁיב מִמְצֵלוֹת יָם".

ד הוא הִיה אֹמֵר, עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כְּרְצוֹנְךָ, כְּדִי שְׂיַעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כְּרְצוֹנוֹ. בְּטֵל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, כְּדִי שְׂיִבְטֵל רְצוֹן אַחֲרִים מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ.

מאירת עיניים

ימלא ה' את רצונך ומשאלות ליבך לטובה, כפי שבאמת רצונו להיטיב לברואיו. **בטל רצונך מפני רצונו** – בטל את רצונותיך כאשר הם נוגדים לרצון ה'. **כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך** – הקב"ה ינהג עמך מידה כנגד מידה, ויבטל אף הוא רצונות של אחרים שהם נגד רצונך.

ד עשה רצונו כרצונך – כשאתה עושה את רצונו של ה' ומקיים מצוותיו, עשה זאת כפי שאתה עושה את רצונותיך שלך, בחשק בשמחה ובשלימות! וכגון כשאתה מוציא כסף לצדקה ולהוצאות מצוה, עשה זאת בנדיבות ובחפץ לב בצורה מושלמת, כפי שאתה מוציא להוצאות ביתך, למזון, רהיטים וכדומה. **כדי שיעשה רצונך כרצונו** – כנגד זה

שמחת הלב

שוב מעשה עם הגאון רבנו חיים פלאגי זצ"ל, שהיה החכם באשי ליהודי איזמיר והמחוז. יום אחד נקרא אל המושל הפחה, והלך אליו עם פרנסי העדה, ולא נתנו להם להכנס עמו, ונאלץ להכנס יחידי, והמושל הביע תרעומת בכעס ובקצף גדול על הקהילה, והאשים את הרב בדבר, ובתוך כך העז והכה על ראשו של הרב וסטר לו פעם ושתים על לחייו, ואיים עליו להורגו בחרב, והיה הרב בעער גדול, ובפחד ואימה. אך בצאתו משם, יצא הרב בפנים שוחקות, ולא גילה דבר וחצי דבר אל הפרנסים, ובתוך ימים אחדים לקה המושל הרשע בגופו ובממונו עד אשר מת ביסורים קשים ומרים עד מאוד. ואז סיפר הרב לבנו הגאון רבי אברהם את אשר עשה לו המושל הרשע הלזה. (צוואה מהיים דף ב ע"ב)

ד עשה רצונו כרצונך. משל לאחד שלא היתה לו פרנסה, ונסע לחוץ לארץ לעבוד לפרנסת בני ביתו. לאחר ימים רבים שעבד ועבר סך עשרת אלפים דולר, חשב לשלחם לבני ביתו על ידי שליח נאמן, אך השליח סירב לקחת את הסכום, אלא אם כן יקבל שכר טרחה בסך תשעת אלפים דולר, בניגוד לשכל הישר. בלית ברירה הסכים המשלח, אך אמר לו: כדי שהאשה תאמין לך, ולא תחשוד בך שאתה משקר, אכתוב לך אישור בכתב ידי, וכתב בזו הלשון: "הריני מפקיד ביד מוכז" [מוסר כתב זה] סך עשרת אלפים דולר, ותן לאשתי כמה שאתה רוצה". ובאר את דבריו, שתלה הדבר בדעתו של השליח, שאם יתחרט וירצה לתת לה יותר, אזי יתן לה כפי שרוצה. בבוא השליח אל בית האישה, נתן לאשתו רק אלף דולר, והודה שלקח לעצמו תשעת אלפים דולר, כפי המבואר בשטר. האשה התפלאה על זאת ותבעה אותו לבית הדין, ולהפתעתו בית הדין פסקו, שעליו לתת לאשה סך תשעת אלפים

ה הלל אומר, אל תפרש מן הצבור, ואל תאמין בעצמך עד יום מותך, ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר

מאירת עיניים

הצביור גדולה מזכות היחיד. ורק אם הצביור אינו הגון ונוטה לדרך רעה, יש לפרוש ממנו. **ואל תאמין בעצמך עד יום מותך** – אף פעם אל תרגיש שאתה כבר בטוח ומחוסן מפני היצר הרע, ותישאר לעד במעלתך, כי היצר הרע תמיד עומד עליך להכשילך, ועליך להיזהר מפניו תמיד. וכפי שמצאנו ביוחנן כהן גדול, ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה, ולבסוף נעשה צדוקי ואיבד את עולמו! **ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו** – כשאתה רואה שחברך נכשל, אל תאשים אותו ואל תדון ותפסול אותו, עד שתגיע גם אתה לאותו מצב, ותראה אם תצליח אתה לעמוד בו. **ואל תאמר דבר...** – לפי גירסת רש"י כתוב במשנה:

ה הלל אומר – עד כה הובאו דבריהם של הנשיאים לשושלת בית הלל, בן אחר בן. כעת חוזרת המשנה כמה דורות אחורה שוב אל הלל עצמו, כדי להמשיך ממנו הפעם את דברי תלמידו – רבי יוחנן בן זכאי [כדלהלן במשנה ט], ולאחר מכן את תלמידיו הלאה. הלל אומר במשנתנו כמה דברים, שהמשותף להם הוא שהאדם לא יתהלך בשאננות ובגאוות לב, לפסול בלבו את חבריו, ולהחשיב ולהאמין בעצמו. **אל תפרוש מן הצביור** – אל תהיה מאותם ש"לא נאה להם" להשתתף עם הצביור, מחמת שמחשיבים את עצמם יותר מידי, אלא השתתף עימם בשמחתם ובצרתם, וכן השתתף עימם במצוות ובתפילה, שברוב עם הדרת מלך, וזכות

שמחת הלב

דולר, ולעצמו די שיקח אלף דולר. והבהירו לו דבריהם, הנה בעל זה היה פיקח, וכך רמז את דעתו במכתב, "תן לאשתי כמה שאתה רוצה", דהיינו כפי הסכום שאתה רוצה לעצמך, שזה תשעת אלפים דולר, את זה תתן לה... זהו שאומר התנא, "עשה רצונו כרצונך", כמו שרצונך לעשות את הפצץ בשמחה ובשלימות, כך תעשה גם במצוות השם יתברך, בקניית ספרי קודש, ומצה ואתרוג וכו', לקנותם בשמחה ואהבה. וכן סיפרו על רבנו האר"י ז"ל שכשהיה קונה אתרוג, לא היה נושא ונותן עם המוכר על המחיר, אלא פותח ארנקו, ואומר למוכר, טול מה שמגיע לך. כזה ראה וקדש! ומובן שכל זה רק במוכר ישר ונאמן.

ה אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע, שסופו להישמע. וכבר אמר החכם מכל האדם (קהלת י ב: "פי עוף השמים יולך את הקול"). והנה גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים בספרו בן יהוידע (תענית ח ע"א) כתב, מעשה ביהודי עשיר ששכר חמור אצל גוי אחד לנסוע לעיר אחת לרגל עסקיו, וכשהגיעו למקום שאין איש רואה אותם ואין קולם נשמע, ירד הגוי ושלף חרבו, וכפת את העשיר לשחוט אותו כדי לגזול את צרורות כספו. היהודי שראה כי כלתה

דָּבַר שְׂאֵי אִפְשֵׁר לְשִׁמְעַ, שְׁסוּפוּ לְהִשְׁמַע. וְאֵל תֹּאמַר לְכַשְׁאֲפָנָה אֲשֶׁנָּה, שְׂמָא לֹא תִפְנָה.

מֵאִירַת עֵינַיִם

יובנו לבסוף, שמא לא יובנו כראוי ויצא מהם מכשול. ורבינו יונה פירש לענין איסור גילוי סוד לחברו, שלא יחשוב שיגלה ואי אפשר לאחרים לשמוע אותו ולא יודע הדבר, שהרי סופו להשמע, כי עוף השמים יוליך את הקול, ואזנים לכותל. **ואל תאמר לכשאפנה אשנה** – אל תאמר כשאתפנה מעיסוקיי ומטרדותיי, אזי אשנה ואלמד תורה, **שמא לא תיפנה** – כי טרדה רודפת טרדה ולבסוף יכול אתה לצאת מהעולם ריקם.

"ואל תאמר דבר שאפשר לשמוע שסופו להשמע" – כלומר דבר תורה שביכולתך לשמוע וללמוד היום, אל תאמר שסופו להישמע, שבמילא תוכל בסוף לשומעו בפעם אחרת, אלא הט אוזנך ושמע מיד. וגירסה זו תואמת עם המשך המשנה – "אל תאמר לכשאפנה אשנה...". ולגרסתנו, שאומרת המשנה "אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע", מפרש הברטנורא: אל תאמר דברים סתומים שאי אפשר להבינם בשמיעה ראשונה, ורק אחר דרישות והתעמקות

שִׁמְחַת הַלֵּב

אליו הרעה, ויפן כה וכה וירא עוף אחד יושב על סלע אחד, ויאמר לנכרי: עוף זה יעיד על דמי לנקום נקם! והנכרי הוציא מחשבתו לפועל ויהרוג את היהודי, ולקח את כל צרור כספו, וחזר לביתו בעושר רב. על ידי עושר זה שגזל מהיהודי, הצליח להתקדם ולהיות אחד משרי המלוכה, ובמעט שנים עלה לגדולה ונעשה משנה למלך, ומפעם לפעם היה סועד עם המלך. ויהי היום, ויקנה הטבח של המלך מאותו המין של העוף שהעידו היהודי על דמו, ועשה ממנו מטעמים, וישם לפני המלך ולפני המשנה. וישאל המשנה את המלצר: מהו העוף הזה? ואמר לו: זהו עוף פלוני שנזדמן לי, ועשיתי ממנו מטעמים לכבוד המלך. כששמע המשנה כן, פרץ בצחוק, כי נזכר מה שאמר לו היהודי קודם הירצחו. כשראהו המלך צוחק, ולא היתה סיבה ראויה לכך, אמר לו: אמור לי למה צחקת? אך המשנה התבלבל והתגמגם שאין ביכולתו לענות. ויקצוף המלך מאד, ויאמר: אם לא תגיד לי את האמת למה צחקת, אעניש אותך עונש גדול! ויאמר המשנה בלבבו, אספר למלך, וכי מה הוא דם יהודי חשוב לפני המלך? ויספר לו את כל המעשה שהרג את היהודי העשיר, ובשעת הריגתו אמר היהודי שיעיד העוף על דמו, והנה עתה אנכי אוכל מן העוף על שלחן המלך. ויאמר המלך בלבבו, כנראה שכל זה נעשה בהשגחה מן השמים, כדי שאנקום נקמת היהודי שנשפך דמו על חינם, ועל לא חמס בכפו. מיד שלח לביתו של היהודי העשיר הנרצח, וביאום ליד בית המשנה הרוצח, ויגזור אומר לתלות את הרוצח על פתח ביתו, ויצו להחזיר את כל הממון, ואת כל נכסי המשנה, לידי אשת הנרצח ובניו. "אל נקמות ה', אל נקמות הופיע".

שמחת הלב

ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה. אף אם יש לך רק מעט זמן פנוי מטרוודתיך, עליך לנצל אותו, ולא תאמר מה כבר אוכל ללמוד בזמן מועט זה. כי כל רגע מחיי האדם לא יסולא בפז, וכגון הממתין בתחנת האוטובוס, ינצל את אותם רגעים לפרק משנה או מזמורי תהילים, וכיוצא בזה, ולא ישב בטל לגמרי, כי אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוון לבו לשמים. והגאון בעל פלא יועץ היה אומר: זכור אני שלפני שלשים וארבעים שנה, הייתי שואל בעלי מסחר ובעלי חנויות מכולת וכיוצא בהם מה נשמע בעניין פרנסתם, והיו משיבים בפנים צוהלות: 'ברוך ה', הודו לה' כי טוב, וכדומה. ואילו עתה כשאני שואל, משיבים לי בשפה רפה ובכובד ראש, באנחה ובקול בוכים, שאין פרנסה. ומה טעם ההבדל בזה, וחקרתי וראיתי, כי בשנים קדמוניות היה לכל סוחר ספר 'חק לישראל' ותהלים וכיוצא בהם, ובין קליינט לקליינט היו פותחים את הספר ולומדים, והיה הדבר רע בעיני היצר הרע, לכך היה ממחר לשלוח להם לקוחות להפסיק את לימודם, וכך היו מתפרנסים בשפע ורווח, אך עתה, מה הם עושים בחנות? קוראים עיתונים, 'ויפתח ה' את פי העיתון', וצופים מראות נגעים בכלי משחית כאיפונים וכדומה, והיצר הרע שמח וטוב לב, ומונע את הלקוחות מלבוא אליהם... ולכן נתמעטה הפרנסה, שאם אין תורה אין קמה.

ובעוונות הרבים, עיינו הרואות לאותם אנשים אשר בצעירותם היו עובדים ולא קבעו עיתים לתורה בערב לאחר עבודתם, בטענות של יצר הרע כעייפות וחולשה וכיוצא בהם, אך היו אומרים שכשיצאו לפנסיה ילמדו. והנה גם עתה שיצאו לפנסיה, מאחר ולא הורגלו ללכת לשיעורי תורה, נעשה הדבר קשה בעיניהם ביותר, ומעבירים זמנם בשי"ה פ"ה [שיחות הבל ופסוטי הבל], וצופים במכשירים טמאים, ומטיילים מעיר לעיר וממדינה למדינה. ולפני איזה זמן בקרתי באחד ממשרדי העירייה לענין מסויים, ולפניי עמד יהודי עם מסמכים, וביקש מהממונה שיעזור לו בדבר. אמר לו הממונה שיבוא ביום שני הבא ויעזור לו, אמר לו האיש, אינני יכול לבוא בשבוע הבא, כי אנחנו קבוצה של חמישה עשר פנסיונרים, וכל שלושה חודשים אנחנו טסים למדינה אחרת, פעם לאמריקה, למרוקו, ללונדון וכו', וככה מבזבזים זמנם בהבל וריק.

ומעשה שהיה לפני כשישים שנה בארם בעל כשרונות נפלאים מאוד, שהיה אחראי בבית הדין לכתוב את מהלך הדין. ומרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף צוקל' היה מתריע בו תמיד חוזר ונשנה, שחבל על כשרונותיו המזהירים, ובמקום לעבוד בבית הדין, שילך ויעסוק בתורה ויהיה הוא בעצמו דיין, אך לשוא. אותו אדם היה חוזר ואומר: כשאצא לפנסיה אלמד. ומרן היה אומר לו, 'אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה'. אך אותו אדם נשאר בעקשנותו, ולבסוף כשיצא לפנסיה בגיל מבוגר, אט אט כשרונותיו נחלשו, ואף חוש השמיעה שלו נחלש, והחל שוכח דברים רבים, ולא הצליח לעסוק בתורה.

ו הוא הִיָּה אֹמֵר, אֵין בּוֹר יֵרָא חֲטָא, וְלֹא עִם הָאֲרֵץ חֲסִיד. וְלֹא הִבִּישָׁן לָמַד, וְלֹא הִקְפְּדוּן מִלְּמַד. וְלֹא כָּל הַמְרַבָּה בְּסַחֲוֵרָה מַחֲסִים. וּבְמָקוֹם שְׂאִין אֲנָשִׁים, הַשְׁתַּדֵּל לֵהוּיֹת אִישׁ.

מאירת עיניים

רש"י: "שאינו יודע בדקדוקי מצוות ואין חסידותו שלימה וסופך ללמוד ממנו". **ולא הביישן למד** – המתבייש לשאול שמא ילעגו עליו, ישאר תמיד בספקותיו. **ולא הקפדן מלמד** – הרב שמקפיד על התלמידים כששואלים אותו, לא ילמד כראוי. אלא צריך שיסביר פנים לתלמידיו, לכן הישמר מללמוד מאיש קפדן (ספורנו). **ולא כל המרבה בסחורה מחכים** – מי שמרבה בסחורות ועסקים, הדבר מונע אותו מלהחכים בתורה. **ובמקום שאין אנשים** – במקום שאין לך אנשים הגדולים ממך בחכמה שילמדוך תורה, **השתדל להיות איש** – תתאמץ בכל כוחך להיות אתה המלמד לעצמך ולהיות מוסיף והולך. (רמב"ם. רבנו בחיי)

ו עוד אומר הלל, בעניין דרכי קניית תורה וחכמה: **אין בור ירא חטא** – "בור" הוא אדם ריק מכל תוכן, גם מתורה וגם מחכמות העולם, ואדם כזה אינו יכול להגיע אף למינימום בתורה – להיות ירא חטא, כי אין לו די דעת להבחין בין טוב לרע ולהימנע מלחטוא. **ולא עם הארץ חסיד** – "עם הארץ" הוא אדם המוני שאין לו ידיעות ראויות בתורה, אך טוב הוא מן הבור, כי יש לו הבנה בענייני העולם, כמו משא ומתן, ויכול הוא להיות ירא חטא, אך אינו יכול להיות "חסיד", לנהוג בהנהגות רמות ונעלות בתורה וביראה, כי בודאי ישבש בזה. ולפיכך אמרו (שבת סג ע"א): **"אם עם הארץ חסיד, אל תדור בשכונתו"**, ומבאר

שמחת הלב

ו ולא עם הארץ חסיד. בספר בן יהוידע (שבת סג ע"א) כתב: מעשה בעם הארץ שהיה גר מול ביתו של הרב, והרחוב מפסיק ביניהם. והנה בשבת אחת ראה עם הארץ זה כי בבית הרב הדליקו מדורה. ויאמר, אלך עתה אל הרב להוכיחו על חילול השבת! באותה עת ירדו גשמים מרובים ורוח זלעפות, ויקח מטריה להינצל מן הגשם הכבד, ורץ אצל הרב ונתן בקולו קול עוז: **היאך אתם מדליקים אש בשבת, ומחללים את השבת?! ויען אותו הרב: בביתנו נמצאת כלתי, ואחווה צירים ללדת, והמיילדת דרשה להדליק אש, וציוויתי לעשות כדבריה, משום פקוח נפש שדוחה שבת, ואם כן מה לך כי נזעקת. אבל הבט נא וראה, כמה איסורים עברת אתה, ראשית, הלוא אין עירוב ברשות הרבים, והוצאת את המטריה מרשות היחיד לרשות הרבים, ושוב מרשות הרבים לרשות היחיד. ופתיחת המטריה בשבת, יש בה משום איסור עשיית אהל, וכסגירת אותה כדי להכנס לחצר שלנו, עברת משום סתירת אהל בשבת. גם ראיתי שבכניסתך לחצר שלנו, סחטת את המטריה מן הגשמים הרבים שהיו עליה, ויש בזה איסור סחיטה. ובעצם נטילת המטריה יש איסור מוקצה. ראה כמה מכשולות**

ז אף הוא ראה גלגלת אחת שצפה על פני המים. אמר לה, על דאטפת, אטפוך. וסוף מטיפיך יטופון.

מאירת עיניים

את הרוצחים נתונה אך ורק לבית הדין]. וזהו כעין משל לכך שמה שהאדם פועל ועושה, בין לטוב ובין לרע, חוזר אליו, כמו שנאמר: "כי פועל אדם - ישלם לו". "שכל מי שעושה פעולת רע, הוא עצמו יבואהו נזק מאותן הרעות עצמן שהוא המציא... וכן המלמד מידה נעלה והמנהיג עשיית טובה מן הטובות, הרי תבוא לו תועלת אותה הפעולה" (רמב"ם).

ז במשנתנו מדבר הלל על כך שפעולות הרע חוזרות על עושיהן. אף הוא ראה גולגולת אחת שצפה על פני המים - ראה גולגולת של אדם שרצחו אותו והשליכו עצמותיו. ואמר שבודאי לא לחינם קיבל עונש כזה, אלא על דאטפת אטפוך - על שרצח והציף ראשו של אדם אחר, הציפו את ראשו. וסוף מטיפיך יטופון - סופם של אלה שרצחוהו, שגם הם יירצחו [כיון שלא היו צריכים להורגו, כי הסמכות להרוג

שמחת הלב

נכשלת בחשבך להיות חסיד לבוא להוכיחנו. ויען האיש ויאמר, אמת הדבר כי לא ידעתי שום דבר מכל האיסורים הללו. ויאמר לו הרב, היה לך ללמוד הלכה, ואחר כך להוכיח לאחרים, וכי לא היה לך לחשוב אולי יש כאן חולה שיש בו סכנה, או יולדת שהשבת נדחית בשבילם? קשט עצמך, ואחר כך קשט אחרים.

ז וסוף מטיפיך יטופון. כתב מרן החיד"א בספר פתח עיניים: דקדק התנא לומר "וסוף" מטיפיך יטופון, שאף על פי שאפשר שהם ימותו על משכבם כדרך העולם, מכל מקום סופם לבוא בגלגול וליהרג, ואם לא בגלגול זה יהיה בגלגול אחר [וכן כתב במדרש שמואל]. ואלו דברים מפלאות תמים דעים. וכמו שנאמר (במדבר לה לג): "וְלֹאֲרָץ לֹא יִכְפַּר לְדָם אֲשֶׁר שָׁפַךְ בָּהּ, כִּי אִם בְּדָם שֹׁכְנוֹ". ובמדרש רבה (פרשת אמור כו ט"ז), מלמד שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה דור דור ושופטיו, דור דור ומלכיו, דור דור וחכמיו, דור דור ומנהיגיו, והראהו שאול ובניו נופלים בחרב במלחמה. אמר לפניו: מלך ראשון שיעמוד על בניך, ידקך בחרב? אמר לו הקדוש ברוך הוא: ולי אתה אומר? אמור אל הכהנים שהרגם בנוב, שהם מקטרגים עליו! וכן מצינו במלך אחאב שהרג את נבות היזרעאלי, ונאמר במלכים (א כב ב): "וַיֹּאמֶר ה' מִי יִפְתָּה אֶת אַחָאָב וַיַּעַל וַיַּפֵּל בְּרַמֹּת גִּלְעָד... וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֵד לְפָנָי ה'". אמר רבי יוחנן: זה רוחו של נבות [שהיה מצפה לנקום באחאב על שהרגו], "וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶפְתְּנֵהוּ... וַיֹּאמֶר אֵצֶא וְהִיִּיתִי רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל נְבִיאָיו, וַיֹּאמֶר תִּפְתָּה וְגַם תּוֹכֵל, צֵא וְעִשֵׂה כן". ונאמר (ס"ח לד) "וַיֹּאֵשׁ מְשֻׁךְ בְּקֶשֶׁת לְתַמּוֹ וַיִּכֶּה אֶת מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל...". הא למדת שסוף רוצח להריגה.

ח הוא הָיָה אוֹמֵר, מְרֵבָה בָּשָׂר, מְרֵבָה רֵמָה. מְרֵבָה נְכָסִים, מְרֵבָה דְּאָגָה. מְרֵבָה נְשִׁים, מְרֵבָה כְּשָׁפִים. מְרֵבָה שְׁפָחוֹת, מְרֵבָה זְמָה.

מאירת עיניים

מרבּה דאגה – המרבּה לעצמו הון ונכסים, מרבּה דאגה כיצד לשמור על רכושו, שלא יהיו לו הפסדים, שלא יגזלו ממנו וכו'. **מרבּה נשים** **מרבּה כשפים** – אף שהאשה מועילה לאדם, ככתוב "אעשה לו עזר כנגדו", מכל מקום ריבוי הנשים מרבּה כשפים, שכל אחת מהן תבקש להטות לב בעלה אליה ותכשפהו בכישופיה [כפי שהיה מצוי בזמנם]. **מרבּה שפחות מרבּה**

ח כאן מבאר הלל, כי ריבוי בדברים החומריים, עשוי להביא נזק ורעה לאדם, ולכן עליו להשיג מהם רק לפי הצורך ההכרחי. לעומת זאת ברוחניות, ככל שירבה, ישיג לעצמו תועלת רבה יותר. **מרבּה בשר מרבּה רימה** – מי שמרבּה באכילה ושתיה עד שנעשה שמן ובעל בשר, מרבּה רימה ועיפוש בקבר לאחר מותו. ואף בחייו עלול להביא לעצמו חולאים. **מרבּה נכסים**

שמחת הלב

ח **מרבּה בשר מרבּה רימה**. בגמרא (מסכת שבת יג ע"ב) אמרו: "קשה רימה למת, כמחט בבשר החי". ובאר התוספות יום טוב, שאף שאין המת מרגיש, מכל מקום הקושי הוא כלפי נפשו שרואה בניוול הגוף אשר שכנה בו, ומצטערת מאוד על כך. ולכן דייקו לומר "קשה רימה למת", ולא אמרו לבשר המת, שהגוף דומם ולא מרגיש כלל, ורק הנפש שרואה בניוולו קשה עליה הדבר מאד, כמחט בבשר החי. ואמנם יחיד סגולה, מן השרידים אשר ה' קורא, זוכים שיתקיים בהם הפסוק, "אף בשרי ישכון לבטח". (עיין בבא בתרא יז ע"א ועוד)

מעשה נורא ומפליא בזה, סיפר מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל בשיעורו, על המנוח רבי יעקב בן שושן זצ"ל, תושב העיר דימונה. ולהלן הבאנו ממה שכתב בנו הגאון רבי מאיר שליט"א (בהקדמה לספרו "נחלת יעקב" על התורה): זכה אבינו לקדש שם שמים במותו, וכך היה המעשה: ביום י"ד בסיון בשבת קודש פרשת בהעלותך תשס"ב, בעת עלות המנחה, עלתה נשמתו הטהורה. ומפני דוחק השעה, ושעת חימום לקוברו סמוך לחצות לילה, נטמן בבית החיים בבאר שבע. וכיון שלא הכירוהו אנשי החברא קדישא שם, מפאת שרוב ימיו גר בעיר דימונה יע"א, נטמן שלא לפי כבודו ולא לפי מעשיו, במקום אשר אין ראוי לו. [והיו ביניהם קבורים בני אדם שספק היה ביהדותם בכלל]. וכבר אמרו אין קוברים צדיק אצל רשעי. ומפני החשכה, וגם שלא הלכנו אחר המיטה עד מקום הקבר, כמנהג ירושלים, על כן לא עלה על ליבנו לברר איה מקום קבורתו, וה' הטוב יכפר בעדנו. [והנה בליל שבת ויחלום הבן רבי מאיר את אביו שנמצא בצער, ויאמר לו בחלום "תוציאו אותי מפה". אך לא התייחס לחלום כל כך,

מְרַבֵּה עֲבָדִים, מְרַבֵּה גִזְלִים. מְרַבֵּה תּוֹרָה, מְרַבֵּה חַיִּים. מְרַבֵּה יְשִׁיבָה, מְרַבֵּה חֲכָמָה. מְרַבֵּה עֲצָה, מְרַבֵּה תְבוּנָה. מְרַבֵּה צְדָקָה, מְרַבֵּה שְׁלוֹם. קָנָה שֵׁם טוֹב, קָנָה לְעַצְמוֹ. קָנָה לֹא דְבָרֵי תּוֹרָה, קָנָה לֹא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

מאירת עיניים

ומבין את הדברים לאשורם מהיבטים שונים. **מרבֵּה צדקה מרבֵּה שלום** – על ידי שנהנים ממנו, אוהבים אותו, ומרבֵּה שלום בעולם. ואף מרבֵּה שלום בין העני להקב"ה, שבכך שיש לו פרנסה, אינו מתריס נגד השם על עניותו. **קנה שם טוב, קנה לעצמו** – הרוכש לעצמו שם טוב, קנה בזה את עצמו והוויתו בעולם הזה. השם שרכש לעצמו – זה מה שהוא, בעולם הזה. והמעלה הגדולה יותר: **קנה לו דברי תורה, קנה לו חיי העולם הבא** – אדם שדברי התורה נעשו קניין בנפשו וחלק מאישיותו, בזה קונה הוא את חיי בעולם הבא.

זימה – כי השפחות הכנעניות פרוצות מאוד בזנות. **מרבֵּה עבדים מרבֵּה גזל** – העבדים הכנעניים מרבים לגזול. כפי שאומרת הגמרא (פסחים ק"ג ע"ב), שכנען ציוה לבניו: "אהבו את הגזל, ואהבו את הזימה, ושנאו את אדוניכם". ולעומת כל זאת: **מרבֵּה תורה מרבֵּה חיים** – כמו שנאמר: "כי היא חייד ואורך ימיד", "אורך ימים בימינה" ועוד. **מרבֵּה ישיבה מרבֵּה חכמה** – המרבֵּה לשבת בהתקבצות חכמים יחדיו, מרבֵּה להחכים עוד ועוד. **מרבֵּה עצה מרבֵּה תבונה** – המרבֵּה להתייעץ עם חכמים ואינו סומך רק על דעת עצמו, מרבֵּה בכך תובנות חדשות,

שמחת הלב

ואמר בלבו חלומות שוא ידברו. [לאחר השבעה, עלינו למקום קבורתו וחשכו עינינו, ותירב האניה על אשר נטמן שלא לפי כבודו במקום הראוי לו. [ואז הבין את ענין החלום שראה בשבת. ואף גם זאת, שראו הבנים על הקברים שמסביב לו ריבוי זבובים עד מאוד, ואילו על קבר אביהם לא היה אפילו זבוב אחד, ויהי הדבר לפלא. השווה מסכת ברכות (י"ג) במה שאמרה האשה השונמית לבעלה על אלישע הנביא (מלכים ב פרק ד פסוק ט) "הֲגֵיָה נָא יְדַעְתִּי פִי אִישׁ אֱלֹהִים קְדוֹשׁ הוּא עִבְרָ עָלֵינוּ תְּמִיד", ושאלה הגמרא מנין לה שהוא קדוש? וענתה שלא ראתה זבוב עובר על שלחנו. ומיד עלתה על ליבי להעבירו למקום קבורת אבותיו, וכפי אשר ידוע לי שזה היה ודאי רצונו מתחילה, להיטמן במקום קבורת אבותיו בעיר דימונה. ושאלתי לעצת רבותי, והורו לי כן. ובסייעתא דשמיא, אחר רוב השתדלויות עלה הדבר בירי, ויזכרו לטובה אנשי החברא קדישא של דימונה, אשר לקחו על עצמם במסירות לטפל בזה. וכעבור עשרה ימים מיום הקבורה, ביום שלישי כ"ד סיון תשס"ב הגיעו אנשי החברא קדישא למקום קבורת אבינו ז"ל, כדי להעבירו למקומו אשר הוכן לו בדימונה על יד מקום

שמחת הלב

קבורת אבותיו וצדיקים ואנשי צורה זקני העדה. והיה צריך לזה הכנה גדולה, ורופא מטעם הרשות מפני הסכנה שבזה מגודל הסרחון שהגוף נרקב ומסריח אחר עשרה ימים, ובפרט בעיצומם של ימות החמה.

ויהי כאשר ניגשו להעלותו, ויתפלאו האנשים מאור, בהיות גופו טהור ונקי בלא שום ריח רע, ורימה ותולעה לא שלטה בו כלל. והיו תכריכיו נקיים כביום קבורתו, בלא שום רבב, והעלוהו בידיהם ממקום קבורתו, וכבוד גדול עשו לו במותו, ונטמן בו ביום בדימונה בחלקת הרבנים ויראי אלוקים, סמוך למקום קבר אביו רבי חיים ז"ל. והיה הדבר לפלא, וכבר עברו עשרה ימים מיום קבורתו ורימה לא שלטה בו.

ובעיני יפלא על מה זכה אבינו ז"ל למה שגדולים וטובים לא זכו לכל זה. וה' יודע תעלומות. ומידי שוטטי ברעיוני עלתה מחשבה בלבי, אשר אפשר זכות זו עמדה לו, שבחיים חיותו כל ימיו היה משמר ומכין גופו בטהרה ונקיות לפני כל תפילה. והיה ממשכימי קום, בערך שעה קודם זמן תפילה לנקות גופו ולטהרו בעומדו לפני ה' בתפילה. וכן בכל תפילות היום, למען הזכיר שם ה' בטהרה ובגוף נקי. זאת ועוד, אשר כבוד התורה היה גדול בעיניו, וכשהיה מגיע בתפילתו להזכיר שמות הקדושים היה מנשקו בפיו והיה מזכירו בסילודין והיה מפליא כל רואיו, שפעמים היה מנשק כמה וכמה פעמים שם הקדוש. וכן נהג כל ימיו לנשק המזווה קודם צאתו מפתח ביתו, והיה נעמד לידה ולא כמעביר ידו בלבד. וכשהיה ספר תורה יוצא מהיכל הקודש, היה רץ וממהר לנשקו וללזות את ספר התורה עד מקומו בתיבה. וכן בהחזרת ספר התורה למקומו להיכל. וכבוד תלמידי חכמים היה גדול בעיניו, אשר בהיותו פוגש בתלמיד חכם היה מבטל כל מציאותו בפניו, ואפילו הוא צעיר לימים. וכן כבוד שבתות וימים טובים היה טורח ומכין בעצמו לסעודת היום מבעוד יום. ולזה מידה כנגד מידה, כיון שכיבד התורה בחייו, גופו נמצא נקי ומכובד ולא נתבטל כבודו. וכמו שאמרו חז"ל: כל המכבד את התורה, גופו מכובד על הבריות. וגדול היה בכח מידת השתיקה, וכל ימיו היה מן הנעלבים ואינם עולבים, שומע חרפתו ואינו משיב, וכל זה ודאי עמד לו לזכות שלא יתבזה במותו. (עיין "משוש תבל" ויקרא רצ. "זמתוק האור" ויקרא ב עמוד טא)

מרבח נכסים מרבח דאגה. כתב הרשב"ץ במגן אבות, ריבוי הנכסים גורם דאגה רבה, כי קול פחדים באזניו, שמא יגזלוהו בבית המלך, או יבואו עליו לסטים ויהרגוהו, או פקידי מס הכנסה לחקור אותו על רכושיו, וגם בלילה לא שכב לבו בנחת. וכבר אמר החכם (קהלת ה יא): "מִתּוֹקָה שְׁנַת הַעֲלֵבֵד אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה יֵאבֵל, וְהַשְּׁבַע לְעֵשִׂיר אֵינְנָה מְנִיחַ לֹא לִישׁוֹן. יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רְאִיתִי תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ, עֹשֶׂר שְׁמוֹר לְבַעְלָיו לְרַעְתּוֹ". ורק אם מפזר מממונו לצדקה וחסד כראוי לפי ממונו, נכון לבו בטוח בהשם יתברך ובישועתו שלא יאונה לו כל און.

שמחת הלב

מרבח צדקה מרבח שלום. הגאון רבי יחזקאל לנדא [בעל שו"ת נודע ביהודה] היה יושב ועוסק בתורה בלילה סגרירי עד מאוד. לפתע הוא שומע קול בכי מבחוץ, הפסיק מלימודו ויצא החוצה, ופגש בנער נוצרי יושב על סלע ובוכה. ניגש אליו הרב ושאל אותו מדוע הוא בוכה, השיב לו הנער: אבי הוא מאחד האופים שבעיר, אמי מתה עלי, ואבי נשא לו אשה אחרת, והיא אכזרית, בכל יום עלי לצאת עם סלים מלאים לחם למוכרם בשוק, ואת מחיר הלחם שנמכר, עלי למסור לידה. היום אירע לי אסון, אמנם הצלחתי למכור את הלחם, אבל עכשיו כשרציתי לחזור הביתה, רואה אני שכל הכסף אבד, ואם אשוב הביתה בידיים ריקות, צפויות לי מכות ומהלומות מיד האם חורגת המרשעת, ואיני יודע מה לעשות בקור וברוח של הלילה, ואני רעב וצמא. נכמרו רחמיו של רבי יחזקאל, ושאל את הנער, כמה כסף אבד לך, ויתן לו הרב את כל הסכום, ואף תחב בידו עוד מעות כדי שיקנה דברי מאכל ומשקה.

עברו כשלושים שנה מהמעשה הנזכר, והדבר נשכח מזכרונו של הרב. והנה בליל שביעי של פסח, קרוב לחצות הלילה, נשמעו דפיקות על דלת ביתו של הרב. הרב פתח את הדלת, ואיש נכנס לביתו, באומרו שיש לו לגלות סוד כמוס הגובל בפיקוח נפש. הרב הושיבו על כסא, והלה התחיל לספר: זוכר אני את החסד שעשית עמדי לפני עשרות שנים, בימי נעורי, כשהצללת אותי מרעב ומקור, וממכות של אם חורגת, משום כך ראיתי חובה לעצמי לעשות חסד עמך ועם היהודים תושבי העיר הזאת פראג. אחד הכמרים שונא ישראל מושבע, קרא לאסיפה של כל האופים הנוצרים, ואני בתוכם, והציע להם שבמוצאי חג הפסח, שאז היהודים ממהרים לקנות לחם חמץ מן הגויים, ישימו האופים רעל בתוך הלחם שיאכלו היהודים, ויעשו כלה עם קהילת היהודים שבפראג, ותמורת זה יקבלו מחילה וכפרה על כל עוונותיהם, ויכנסו ישר לגן עדן. לא יכולתי להתאפק ולעמוד מנגד, בזוכרי את חמלתך ורחמך עלי כשהייתי בצרה, לכן באתי להודיעך על כך, כדי שתוכל להציל את אחיך היהודים, אך בבקשה ממך, היזהר מאוד לבל ידעו שאתה יודע מהעניין, פן יחשדו בי ויבולע לי, ועשה כחכמתך.

הרב הודה לאופה הנוצרי מקרב לב, וניסה לטכס עצה כיצד למנוע את היהודים מלאכול את הלחם, מבלי להוציא הודעה שהוא מורעל. בהגיע יום שמיני של פסח [ח'ו'ל], הוכרז בכל בתי הכנסת של העיר פראג, כי הרב רוצה לשאת דברים בבית הכנסת המרכזי, ואיש בל יעדר. ואכן כאשר התכנסו כולם, פתח הרב ואמר: יען כי נפל חשש מסויים לגבי קביעת זמנו של חג הפסח, יש לחשוש שלא לאכול חמץ בשנה זו אף באסרו חג, ולכך גוזר אני בגזירה חמורה לכל בני קהילת פראג, לבל יאכלו חמץ עד מוצאי אסרו חג!

עשו היהודים כדברי הרב, ולהפתעתם ואכזבתם הרבה של האופים הגויים, לא הגיע אף

ט רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי. הוא היה אומר, אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת.

מאירת עיניים

לעצמך – להשתבח ולומר הרבה תורה למדתי. **כי לכך נוצרת!** – ודומה הדבר לאדם הפורע את חובו, שאינו משתבח בכסף שנותן. ונאים הדברים למי שאמרם, שהרי אמרו על רבן יוחנן בן זכאי וסוכה כח ע"א: "שלא הניח מקרא ומשנה, גמרא, הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלים וחמורים וגזירות שוות, תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים, משלי כובסים, משלי שועלים, דבר גדול ודבר קטן".

ט אחר דברי הלל במשניות הקודמות, מתחיל רצף חדש, החל מתלמידו רבן יוחנן בן זכאי, ולאחריו תלמידיו. במשנה זו מובאים דברי רבן יוחנן עצמו, ובמשניות הבאות מפורטים חמשת תלמידיו המובחרים, מוזכרת מעלתו הייחודית של כל תלמיד ותלמיד, כפי שהעיד עליהם רבם, ולאחר מכן מובאים דבריהם.

אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה

שמחת הלב

יהודי לקנות מהלחם שהציעו למכירה בשפע רב במוצאי החג. הסחורות הרבות שנותרו ללא קונים, ופטפוטיהם המשתאים של האופים, עוררו רעש ועניין ציבורי, ובין כה וכה, טעם מישהו מן הלחם, ונוכחו הכל לראות שככרות הלחם מורעלים! השמועה התפשטה חיש מהר, המשטרה העמידה לדין את האופים, והיהודים שמחו וצהלו על הצלתם המופלאה, כשאינם יודעים איך קרה הדבר שבדיוק השנה היה עליהם להימנע מלאכול חמץ יום נוסף...! הרב מצידו חתם פיו ולא סיפר דבר, ורק לפני פטירתו גילה את הדברים לבנו הרב שמואל לנדא [בעל שו"ת "שיבת ציון"], ואמר לו: לא חכמתי היא שעמדה לי בזה, אלא מידת הרחמים שבליבי, שחמלתי גם על נער נוצרי אומלל לעמוד לו בשעת דחקו וצרתו. (סיפורי החג – פסח עמוד ט"ט)

מרבח עדקה מרבח שלום. אמרו בגמרא מסכת בבא בתרא (י ע"א): דרש רבי דוסתאי ברבי ינאי, בוא וראה שלא כמירת הקדוש ברוך הוא מירת בשר ודם, שהרי מירת בשר ודם, אם מביא דורון גדול למלך, ספק מקבלים אותו ממנו, ספק אין מקבלים אותו ממנו. ואם מקבלים אותו ממנו, ספק רואה פני המלך ספק אינו רואה פני המלך. ואילו הקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא הנותן פרוטה לעני, זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר: "אני בצדק אֶחְזָה פְּנֵיךָ", שעל ידי הצדקה, זוכה לחזות כביכול בפני הקדוש ברוך הוא.

ט אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך. כלומר את טוב התורה אל תשאירנו ותחזיקנו לעצמך בלבד, אלא עליך ללמד אותנו לאחרים. כי לכך נוצרת, כמו שנאמר "אדם

שמחת הלב

לעמל יולד, לעמל ראשי תיבות, ללמוד על מנת ללמד. וכמה הפליגו חז"ל בגודל עוונו של מי שאינו מלמד לאחרים, עד שאמרו (סנהדרין עט ע"א) כל הלומד תורה ואינו מלמדה לאחרים, הרי זה בכלל "כי דבר ה' בזה". ובמדרש רבה (רברים ב כו) אמרו, מי שלומד תורה ואינו מלמדה, אין לך הבל גדול מזה.

להלן מלל הוצב להבות אש באחד משיעוריו של מרן מלכא זצוק"ל שכאב לבו מאוד על אותם שלומדים לעצמם ואינם מזכים את האחרים (מתוך הספר "מעדני המלך" חלק א עמוד קיג. המלל המלא הובא בחוברת "מרן הרב עובדיה" - מזוית אישית): הרב שיודע תורה חייב ללמד את בני ישראל תורה. זו חובתו, הוא לא עושה טובה למישהו, אם אינו מלמד תורה לעם ישראל, הוא עתיד ליתן את הדין לפני הקב"ה. כך כותב הרמב"ם: ושננתם לבניך, מפי השמועה אמרו בניך אלו תלמידך, מכאן שכל חכם וחכם בישראל חייב ללמד תורה. ולכתת את רגליו, כמו שאמרו חז"ל במדרש זוהם תוכו לרגליך, אלו תלמידי חכמים שהולכים ומכתתים רגליהם מעיר לעיר וממקום למקום, כמו רבי חייא עליו השלום (מסכת בבא מציעא פה ע"ב) שלא היה דוגמתו איש שכיתת את רגליו מעיר לעיר ומכפר לכפר, כדי ללמד תורה את נערי ישראל, את הצעירים שלהם. לא היו אז בתי ספר מעוגגים במקום אחד, הוא בעצמו היה טורה והולך, לוקח חמישה תלמידים, מלמד את האחד בראשית, את השני שמוות, שלישי ויקרא, רביעי במדבר, חמישי דברים, עד שיודעים את כל החומש, אומר להם, בנים יקרים, כל אחד ילמד לחברו את החומש שהוא עדיין לא יודע, אתה יודע רק בראשית תלמד אותם בראשית, זה שיודע שמוות ילמד אותם שמוות, זה שיודע ויקרא ילמד אותם ויקרא. אחרי ששה חודשים אבוא עוד הפעם, אבחון אתכם לראות שאתם יודעים חמישה חומשי תורה, ואלמד אתכם משניות. וכך היה, לאחר ששה חודשים חוזר אליהם יודעים הכל, כל אחד לימד את חברו מה שחסר לו, לא לימוד של פירוש המקרא, אלא לימוד של עומק המקרא עם הברייתות המשניות כל מה שנאמר על כל פסוק ופסוק. הוא היה תנא, והוא הולך לומד עם ילדים חומש. וכך אחרי ששה חודשים רואה שיודעים את כל התורה מתחיל ללמד אותם משניות, סדר מועד סדר זרעים סדר קדשים נזיקין, כל אחד מלמד אותו סדר אחד ואומר לו שילמד את חברו, וכך חוזר אחרי שנה מלמד אותם עוד. גמר מהכפר הזה, הולך לכפר אחר, לא היה יושב בביתו. עד שרבנו הקדוש היה מקנא בו, אמר: כמה גדולים מעשיו של רבי חייא! אמר לו שמעון בנו, אבא אפילו יותר גדולים? אמר: כן, יותר גדולים ממני.

וכך זכה למה שזכה בעולם הבא, כמו שאמרו בבבא מציעא (פה ע"ב) מלאכי השרת נושאים את הכסאות של כל הצדיקים ממתבתא למתבתא, והכסא של רבי חייא לא צריך ליגע בו, כמו מעלית אוטומטית, איפה שהוא רוצה נוסע לבד, זכה מה שלא זכו שאר תנאים.

שמחת הלב

וכל כך למה? לפי שהטריח את עצמו ללמוד תורה את עם ישראל. רבי שמעון בן לקיש צם כמה תעניות בעודו בחיים חיותו כדי לראות את המתיבתא דרקיעא איפה מלמד רבי מאיר בעל הנס, הראו לו. רבי שמעון בר יוחאי, הראו לו, מה שביקש הראו לו. ביקש לראות את רבי חייא, לא הראו לו. שאל, וכי לא לימדתי תורה כמו רבי חייא? ענו לו, תורה כמוהו למדת, תורה כמוהו לא הרבעת בישראל, לא לימדת תורה בישראל כמוהו, אין לך זכות לראות אותו. חכם גדול כזה רבי שמעון בן לקיש צדיק יסוד עולם, אין לו זכות לראות את רבי חייא! את רבי שמעון יכול לראות, את רבי מאיר יכול לראות, את רבי חייא לא יכול לראות, שכל כך העמיס את עצמו ללמוד תורה לעם ישראל.

כמה זה חשוב אצל הקב"ה אדם שמלמד תורה לעם ישראל, ישראל הם בניו של הקב"ה, ואדם כואב לו כשרואה את בנו בור ועם הארץ, מה לא יעשה כדי שינחה אותו בדרך נכונה בחכמה בתבונה, וכשהקב"ה רואה שזה מוסר נפשו בשביל הבנים שלו, נותן לו כבוד, נותן לו תורה, נותן לו הכל. אשרי אדם שבאמת הולך ומוסר עצמו בשביל ישראל, כמו שאמר בגמרא בעירובין (נד ע"ב) 'רוכבי אתונות צהורות, יושבי על מדין, והולכי על דרך שיחו, אלו תלמידי חכמים שרוכבים על אתונות, בזמנם זה היה הרכב שלהם, זה הוולוז שלהם... יושבי על מדין, הוא עסוק הוא דיין, הוא לא בטלן שאין לו עבודה, אפילו הכי גומר את הבית דין, לא הולך לא נה, אלא הולך לעיר אחרת, לכפר אחר, כדי ללמוד תורה לעם ישראל, מקדישים את עצמם לכלל עם ישראל. אלה שכרם גדול אצל הקב"ה. אבל מי שלא עושה כך ומתעלם מאחיו, מתעלם מעם ישראל, עונשו גדול, אפילו שהוא חכם, אין משוא פנים.

תלמיד חכם שקורא קריאת שמע ואינו מלמד לאחרים, אפשר לומר שהוא מעיד עדות שקר! כמו שאמרו חז"ל כל הקורא קריאת שמע בלא טלית ותפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, שאומר וקשרתם לאות על ידיך, ואינם עליו. כך תלמיד חכם שלומד לעצמו ואינו מלמד לאחרים, מעיד כל יום עדות שקר! [שאומר וישננתם לבניך, ודרשו חז"ל אלו תלמידיך, והוא אינו מלמד לאחרים]. ובגמרא סנהדרין (צט ע"א) 'כי דבר ה' בזה' - זה הלומד ואינו מלמד לאחרים, איום ונורא! והמשך הפסוק 'הכרת תכרת הנפש ההיא, חס ושלום.

לכן, אם אומרים לו תבוא תמסור שיעור, לא יאמר 'חייך קודמים', זה לא נכון! התורה שלנו אין לה סוף, אמנם הוא מונע את עצמו מלהמשיך ללמוד ונותן שיעור וחושב שמפסיד, אבל הקב"ה נותן לו אריכות ימים והוא משלים את החסר. אמנם גם בזה יש הגבלות, איני אומר שכל היום ירוץ ויאבד את תורתו, אבל 'עת לעשות לה', הפרו תורתך". עד כאן תוכן דברי מרן מלכא זצוק"ל שדיבר מקירות לבו. וכבר אמר שלמה בחכמתו (משלי טו לא): "אין שמיעת תוכחת חיים, בקרב חכמים תליין".

י חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי, ואלו הן, רבי אליעזר בן הורקנוס, ורבי יהושע בן חנניה, ורבי יוסי הכהן, ורבי שמעון בן נתנאל, ורבי אלעזר בן ערד.

מאירת עיניים

י חמישה תלמידים – הרבה תלמידים היו לו, אך אלו המובחרים שבהם.

שמחת הלב

י רבי אליעזר בן הורקנוס. מעשה ברבי אליעזר בן הורקנוס שהיה בן עשרים ושנים שנה, ועדין לא למד תורה. אביו הורקנוס היה עשיר גדול, והיו לו שדות וזכרמים, וחילק את שדותיו לכל בניו לחרוש ולזרוע אותם, ובחלקו של רבי אליעזר נפלה שדה מלאה סלעים. יום אחד בא הורקנוס לבקר בשדותיו, ומצא את אליעזר בנו יושב ובוכה. אמר לו אביו: מפני מה אתה בוכה, שמא מצטער אתה שהשדה שלך של אבנים? אתן לך שדה טובה ממנה! לימים, שוב בא הורקנוס ומצאו בוכה, אמר לו: עכשיו מפני מה אתה בוכה? אמר לו: מפני שאני מבקש ללמוד תורה. אמר לו אביו: והלא בן עשרים ושנים שנה אתה, ואיך תוכל ללמוד תורה?! אלא קח לך אשה ותוליד לך בנים, ואתה מוליכם ללמוד תורה! לימים נגלה אליו אליהו ומצאו בוכה, אמר לו: מפני מה אתה בוכה? אמר לו: מפני שאני מבקש ללמוד תורה. אמר לו: עלה לירושלים אצל רבן יוחנן בן זכאי, ותלמוד תורה.

מיד ברח רבי אליעזר לירושלים, והגיע אצל רבן יוחנן. שאל אותו: בן מי אתה? ולא רצה להגיד לו. שאל אותו: האם מימך לא למדת לא קריאת שמע ולא תפילה, ולא ברכת המזון? אמר לו: לא. אמר לו: בא ואלמד אותך שלושתם. לאחר זמן ראהו בוכה, אמר לו רבן יוחנן: בני, מפני מה אתה בוכה? אמר לו: מפני שאני מבקש ללמוד תורה. והיה מלמד אותו שתי הלכות בכל יום, והיה חוזר עליהן ומשנן. עברו שמונה ימים ולא טעם כלום, עד שעלה ריח פיו לפני רבן יוחנן, והרחיקוהו מלפניו. שוב היה בוכה, אמר לו: מפני מה אתה בוכה? אמר לו: מפני שהרחיקוני מלפניך כאדם שמעמיד מוכה שחין מלפניו. אמר לו: אליעזר בני, כלום סעדת היום? שתק. שוב אמר לו, ושתק. אמר רבן יוחנן לתלמידיו, חייכם שתבדקו את הדבר! היו התלמידים מחזרים בכל שוקי ירושלים ושואלים בכל האכסניות: האם יש כאן תלמיד אורח? האם יש כאן תלמיד אורח? אמרו להם: לאו. עד שבאו אצל אשה אחת, ואמרה להם: הן. אמרו לה: יש לו כאן מזון? אמרה להם: יש לו שק אחד שהוא נותן ראשו לתוכו ומוציא. אמרו לה: הראי לנו אותו. הביאה את השק לפניהם, פתחוהו ומצאוהו מלא עפר! והתברר הדבר ששמונה ימים לא טעם כלום. כששמע זאת רבן יוחנן בן זכאי, אמר: אי לך, אליעזר, שהיית מושלך בינותינו! אבל אומר לך: כשם שעלה ריח פיך לפני, כך יצא ריח תורה מפך

יֵא הוּא הָיָה מוֹנֵה שְׁבַחַן. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקָנוֹס, בּוֹר סוּד שְׂאִינוּ מֵאֲבָד טָפָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, אֲשֶׁרִי יוֹלְדָתוֹ. רַבִּי יוֹסִי הַכְּהֵן, חֲסִיד. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, יֵרָא חֲטָא. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֶרְדִּי, מַעֲיֵן הַמִּתְגַּבֵּר.

מֵאִירַת עֵינַיִם

שתהיה עריסתו בבית המדרש, כדי שלא יכנסו באזניו אלא דברי תורה! **רבי יוסי חסיד** – מתחסד הרבה מעבר למה שחייב, "ולא היה בדורו חסיד כמותו" (אדר"ט). **רבי שמעון בן נתנאל**, **ירא חטא** – עושה סייגים גם בדברים המותרים, מתוך יראה שמא יבוא לידי חטא. **ורבי אלעזר בן ערד, כמעין המתגבר** – בעל שכל חריף והבנה עמוקה, מבין דבר מתוך דבר ומוסיף חכמה מעבר למה ששומע ולומד, כמעין שמימיו מתגברים ומתחדשים תמיד.

יא רבי אליעזר בן הורקנוס, בור סוד שאינו מאבד טיפה – כמו בור המסוייד היטב, שהמים הנמצאים בתוכו אינם מחלחלים ואינם נחסרים, כך רבי אליעזר אינו שוכח מאומה מתלמודו. **רבי יהושע אשרי יולדתו** – מחונן במידות נעלות, עד שכולם משבחים את האם שילדה בן כזה. ויש אומרים, על שם שאמו גרמה לו שיהיה חכם, שכאשר היתה מעוברת, היתה הולכת לחכמים ואומרת להם: 'בבקשה מכם בקשו רחמים על העובר הזה שבמעיי שיהיה חכם', ומיום שנולד הקפידה

שְׂמַחַת הַלֵּב

מסוף העולם ועד סופו! קבע לו מעות הרבה למזונותיו, כדי שיהיה אוכל מאכלים טובים כמו שהיה מורגל בבית אביו, עד שנתרפא ריח פיו. ישב ולמד אצלו שנה, ושנתיים, ושלוש.

לימים, אמרו בניו של הורקנוס לאביהם: הראית מה עשה אליעזר בנך? הניח אותך לעת זקנתך וברח לירושלים! עֲלָה לך לחכמי ירושלים, ונִגְדָה אותו בפניהם מנכסיו, שלא יקבל מאומה! עלה לירושלים לנדותו מנכסיו. כשבא לו אצל רבן יוחנן בן זכאי, שהיה נשיא ישראל, מצא אצלו את כל גדולי עשירי ירושלים, נקדימון בן גוריון, בן ציצת הכסת, וכלבא שבוע. אמרו: הרי אביו של רבי אליעזר בא! אמר להם רבן יוחנן: פנו לו מקום, והושיבוהו אצלו. נתן רבן יוחנן את עיניו ברבי אליעזר, ואמר לו: בני, אמור לנו דבר אחד מן התורה! אמר לו: רבי, משל לבור הזה שאינו יכול להוציא מים יותר ממה שנותנים לתוכו, [כך איני יכול לדבר, כי כל תורתי שמעתי ממך]! אמר לו: לא, אלא משל למעיין הזה שהוא נובע, ומוציא מים חיים, ובכוחו להוציא מים יותר ממה שהוא מכניס, כך אתה תוכל לומר דברי תורה יותר ממה ששמעת. ואם ממני אתה מתבייש, הריני יוצא מכאן. עמד רבן יוחנן והסתתר

שמחת הלב

אחרי וילון, ועמד רבי אליעזר ודרש, ופניו היו מאירות כאור החמה, ודבריו מאירים כנתינתם מסיני. מהתפעלותו, בא רבן יוחנן מאחוריו ונשקו על ראשו, ואמר: אשריכם אברהם יצחק ויעקב, שרבי אליעזר יצא מחלציכם! שאל הורקנוס: למי אמר כך? אמרו לו: לאליעזר בנך. אמר להם: לא כך היה לו לומר, אלא אשרי אני, שיצא זה מחלצי! כשהגיעו לצאת, עמד הורקנוס על רגליו, ואמר: רבותי! אני באתי לכאן רק כדי להדיר את רבי אליעזר בני מנכסי, אולם עכשיו, שעיניי הרואות בחכמת תורתו, כל נכסי נתונים במתנה לאליעזר בני, וכל אחיו אין להם בהם ולא כלום! אמר לו רבי אליעזר: אבא, אילו קרקעות וכסף וזהב בקשתי, לא הייתי מבקש אותם אלא מהקדוש ברוך הוא, והיה נתן לי, שנאמר: "לה' הארץ מלואה", ונאמר: "לי הכסף ולי הזהב נאם ה'". אלא לא בקשתי אלא תורה בלבד! כמו שנאמר: "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף". (פרקי דרבי אליעזר, אבות דרבי נתן פ"ו ה"ג, בראשית רבה פרשה מב סימן א)

יא אשרי יולדתו. כתב הפלא יועץ (ערך "תורה"): מי ימלל שבח התורה כי טוב סחרה מסחר כסף, וכבר אמר התנא הקדוש רבי נהוראי: מניח אני כל אומנויות שבעולם, ואיני מלמד את בני אלא תורה. והתלמוד והמדרשים והזוהר הקדוש וכל ספרי הקודש מלאים זיו, הם המדברים בשבח התורה, ולמפורסמות אינן צריכות ראייה, וכולי עלמא יעידון יגידון כי גדולה תורה ולגדולתה אין חקר, אבל אין איש שם על לב למסור נפשו ומאודו ללמד את בניו תורה כמו שצריך לעשות. ומי שרוצה לזכות את בניו לכתרה של תורה, צריך להשתדל עליהם מן הבטן ומן ההריון שיקדשו עצמם ויחשבו בגדולי הדורות, ולבם יצעק לאבינו שבשמים שיתן להם זרע קודש, זרע אנשים שלמים במידות ובעדות, והמה חכמים מחוכמים. ויתפלל אל השם תמיד קודם ההריון ואחר ההריון והלידה, תפילה מפיהם לא יפסיקו, ויחלקו מעות לתלמידי חכמים ויבקשו מהם שיתפללו על זרעם. ובזמן ההריון תשתדל האשה לשמוע קול התורה, וכן אחר הלידה יושיבו הולד במקום תורה, וכמו שאמרו על רבי יהושע בן חנניה "אשרי יולדתו", שאמו גרמה לו שיהיה חכם גדול, שבזמן הריונה היתה הולכת לבית המדרש לשמוע דברי תורה, והיתה אומרת לחכמים, בקשו על הולד שבמעיי שיהיה חכם. וכשילדה, הוליכה עריסתו לבית המדרש כדי שישמע דברי תורה ויקבעו במוחו. [והיום ברוך השם, יש דיסקים של דברי תורה, בהלכה, באגדה, במוסר ועוד ועוד, ויכולים להשמיע לילדים כשהולכים לישון וכיוצא בזה, ויקלטו אוזניהם דברי אלוקים חיים, ובעזרת השם יתברך ישפיע עליהם כנ"ל]. וכבר הזהירו בעלי המוסר באזהרה יתירה שלא לשורר לולד כשבוכה, בשירי נכרים ושירי עגבים, כי נפש הולד הוא חובל, וזה גורם שבעוונות נמצאים הרבה בנים טיפשים, בנים משחיתים, בנים לא אמוץ בהם, כי בעוון חוללו, ושומר נפשו ירחק מזה, ולא יניח לעשות זאת בתוך ביתו לעולם, וכל שכן בפני הילד הנוולד. ואם ירצה לשורר כדי לשתקו, ישורר לו שירים של תורה. עיי"ש.

יב הוא הִיָּה אֹמֵר, אִם יִהְיוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֵאֲזַנִּים, וְאַלְיַעֲזַר בֶּן הוֹרְקָנוֹס בְּכַף שְׁנֵיהָ, מְכַרֵּעַ אֶת כָּלָם. אֲבָא שָׂאוּל אֹמֵר מִשְׁמוֹ, אִם יִהְיוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֵאֲזַנִּים וְרַבִּי אֶלְיַעֲזַר בֶּן הוֹרְקָנוֹס אַף עִמָּהֶם, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרֻךְ בְּכַף שְׁנֵיהָ, מְכַרֵּעַ אֶת כָּלָם.

מאירת עיניים

משמו – בשם רבן יוחנן. אם יהיו כל חכמי ישראל... ורבי אלעזר בכף שניה – מכריע את כולם – לעניין הפלפול והחידוד בסברות בתורה, רבי אלעזר מכריע את כל חכמי ישראל, ואף את רבי אלעזר, למרות בקיאותו הגדולה.

יב הוא – רבן יוחנן, היה אומר: אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזניים, ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה, מכריע את כולם – רבי אליעזר היה בקי עצום בכל התורה, וידיעותיו עולות על כל חכמי הדור, כך שמכריע הוא את כולם בידיעותיו. אבא שאול אומר

שמחת הלב

יב אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזניים, ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה, מכריע את כולם. אבא שאול אומר משמו, אם יהיו כל חכמי ישראל... ורבי אלעזר בכף שניה, מכריע את כולם. כתב במחזור ויטרי (עמוד תצט), אף על פי שהחריף ומפולפל מוסיף חכמה על חכמתו מרוב פלפולו, בכל זאת רבי אליעזר שהוא בור סוד שאינו מאבד טיפה, עדיף, כיון שלהלכה (מסכת ברכות סד ע"א, והוריות יד ע"א) אמרו שאם יש שני חכמים אחד שהוא 'סיני' [בקי הרבה במשניות ובברייתות וסדורות לו כנתינתם מסיני (רש"י)], ואחד שהוא 'עוקר הרים' [חריף ומפולפל בתורה אלא שאין המשניות והברייתות סדורות לו כל כך], סיני עדיף, כיון שהכל צריכים למי שקיבץ שמועות, [כדי שיפסוק את ההלכה למעשה]. ולכן אמר רבן יוחנן בן זכאי, שרבי אליעזר בן הורקנוס מכריע את כולם, כי הוא היה סיני. אולם אבא שאול אומר משמו שעוקר הרים עדיף. ע"כ. וכבר נחלקו בזה התנאים במסכת הוריות, ולהלכה פסקה הגמרא שסיני עדיף. ולכן כתב האליה רבה (סימן קלו) בשם שיורי כנסת הגדולה, שתלמיד חכם בעל הוראה קודם לעלות לספר תורה, לפני תלמיד חכם מפולפל שאינו בעל הוראה, משום שלהלכה סיני עדיף. וכן כתב הפרי מגדים. וזאת על פי המבואר בגמרא (סנהדרין מב ע"א), כי בתחבולות תעשה לך מלחמה, במי אתה מוצא מלחמתה של תורה, במי שיש בידו חבילות של משנה. ופירש רש"י, כלומר, במי אתה מוצא הוראותיה של תורה לעמוד על בוריה ועל עיקרה, במי שיש בידו חבילות של משנה, ולא כאדם המפולפל ומחודד ובעל סברא, ואינו בקי הרבה במשניות וברייתות, כי מהיכן יתגלה סוד ההלכה, אלא בבעל משניות וברייתות הרבה, שאם יצטרך לו טעם ילמדנו מתוך משנה וברייתא אחרת, או אם יקשה לו דבר על דבר, יבין מתוך משניות וברייתות הרבה שבידו. וכתבו התוספות (עירובין מ ע"א ד"ה אדעתא), ונראה לר"עב"א שהלכה כרב ששת

שמחת הלב

נגד רב חסדא, מפני שהיה גדול ממנו, שהרי אמרו (עירובין סו ע"א) שכאשר רב חסדא רוב ששת היו נפגשים, רב חסדא היו נרתעים שפתותיו מבקיאותו של רב ששת בבדייתות [סיני], ורב ששת היה נרתע כל גופו מפלפוליו של רב חסדא [עוקר הרים], והרי נפסק להלכה שסיני עדיף מעוקר הרים. ע"כ. ומכל מקום עיין למאירי (מסכת הוריות יד ע"א) שכתב, ודוקא שזה שהוא סיני ובקי, אף שאינו מפולפל כל כך, אך הוא בקי בפירוש ההלכות ובמה שיוצא מהן, ויש לו בחינת דמיון הדברים זו בזו, והוצאת דבר מתוך דבר כראוי, אבל מי שרק סוגיית התלמוד סדורה בפיו, ואין בידו דרך פסק ובחינה בדמיונות, ובהבנת דבר מתוך דבר, אינו בכלל סיני כלל ולא בכלל בעל הוראה, ולא עוד אלא שצריך להיזהר מהוראתו הרבה עד שיפלוסוה מי שמאזניו מעויינות ושכלו זך. ע"ש.

וכתב בשו"ת הריב"ש (סימן רע"א): וכמה חכמים ראינו בעינינו המפולפלים בהוויות אביי ורבא, ועל כל קוץ וקוץ אומרים תלי תלים של קושיות ותירוצים, ולפום חורפא לא סלקא להו שמעתתא אליבא דהלכתא, ולגודל חריפותם, לא זוכים לכוון להלכה ולמעשה, ואומרים על אסור מותר, ועל מותר אסור. וכבר אמרו בעירובין (יג ע"ב), גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של רבי מאיר כמותו, ומפני מה לא פסקו הלכה כמותו, מפני שלא עמדו חבריו על סוף דעתו, שהיה אומר על טמא טהור ומראה לו פנים, ועל טהור טמא ומראה לו פנים. וכן אמרו (ברכות לו ע"ב) בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה, אף על פי שבית שמאי היו מחודדים יותר (יבמות סו ע"ב). וכבר נפסקה הלכה, סיני ועוקר הרים סיני עדיף. ע"ש. וכן פסקו המהר"י קולון ועוד רבים. ובאמת שאפילו למי שאומר שעוקר הרים עדיף, היינו דוקא בתלמיד חכם מפולפל ביושר העיון, שמרוב חריפותו זוכה גם לכוון שמועתו להלכה ולמעשה, כגון רבה שהיה עוקר הרים, ובכל זאת היה פוסק כהלכה (עיין בבא בתרא קיד ע"ב ובתוספות). וכן אמרו במסכת תמורה (סו ע"א) אלף ושבע מאות הלכות וקל וחומר וגזרה שוה נשתכחו בימי אבלו של משה רבנו, וכולם החזירים עתניאל בן קנז מתוך פלפולו. (וכן כתובת קג ע"ב, ובבא מציעא פה ע"ב), מה שאין כן בפלפולים שנוהגים בהם בימינו דלא מסקי שמעתתא אליבא דהלכתא, אלא מעיילי פילא בקופא דמחטא, [שאינם מכוונים שמועתם להלכה ולמעשה אלא כמכניסי הפיל בחור המחט, דהיינו דבריהם החוקים עד מאוד שאינם נראים להלכה למעשה], וכמו שכתב הריב"ש שם. (שו"ת יביע אומר חלק ז חושן משפט סימן א אות ז) [ועיין עוד להלן פרק ו משנה ו ד"ה בדרקוק החברים בפלפול התלמידים]

פעם סיפר מרן בבדיחותא על חכם אשכנזי שחיבר חיבור גדול על הרמב"ם, וכאשר נפטר לבית עולמו, באו כל הרבנים האשכנזים ואמרו לו: בכבוד, כבודו יעשה לנו דרוש. הוא התחיל להקשות ולפלפל במשך שעה שלימה פלפולא חריפתא ברעת הרמב"ם, ובסוף אמר: לכן לדעתי נראה שזו כוונת הרמב"ם... ובכך יתיישבו כל הקושיות... כולם הנהנו בראשם לאות הסכמה, ואמרו לו ישר כיה, ישר כיה... והנה ישב שם איזה חכם ספרדי, וראו שהוא

**יג אָמַר לָהֶם, צָאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהֵי דֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּדְבַק בָּהּ הָאָדָם.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר, עֵין טוֹבָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֹמֵר, חֵבֶר טוֹב. רַבִּי
יוֹסִי אֹמֵר, שָׁכֵן טוֹב. רַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמֵר, הַרְוָאָה אֶת הַנוֹלָד.**

מאירת עיניים

חבר טוב – שמוכיחו כשרואה אותו עושה דבר שאינו הגון. וכשקונה לו חברה טובה, הדבר מסייע לו מאוד בעבודת ה'. **רבי יוסי אומר, שכן טוב** – השכן נמצא עימו תמיד, ורואה מעשיו וענייניו תמיד, לכן יש מעלה רבה בשכן טוב שיחזקו בעבודת ה'. **רבי שמעון אומר, הרואה את הנוולד** – שם מול עיניו תמיד את ההשלכות העתידיות של מעשיו, ומתוך כך שוקל דרכיו ומעשיו היטב. **רבי אלעזר אומר,**

יג איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם – בודאי שישנן הרבה דרכים טובות לדבוק בהן, אלא שכדאי לאדם לבחור דרך אחת עיקרית ויסודית, שממנה יפיק תועלת רבה וישיג טובות רבות לנפשו. ויתמקד ויתאמץ בה במיוחד (רבנו יונה). **רבי אליעזר אומר, עין טובה** – מסתפק במה שיש לו, ואינו מקנא כשרואה שיש לחבריו יותר ממנו. ומתוך כך הוא פנוי ושלו בעבודת ה' ומשיג טובות הרבה. **רבי יהושע אומר,**

שמחת הלב

לא כל כך מתפעל מהפלפול, אמרו לו: מה אתה אומר? אמר להם בענווה: לא נראה לי שזה הפשט ברמב"ם. קם הרב האשכנזי, ואמר: מה פרנק מביין ברמב"ם?... בסוף התברר שהפרנק הזה היה הרמב"ם בעצמו...

יג חבר טוב. מעשה בשני חברים שהיו אוהבים עד מאד, ומסורים ונאמנים זה לזה בלב ונפש. פעם העלילו בני בליעל על אחד מהם עלילת שוא, אשר בעטיה העמידוהו לדין ונגזר עליו פסק דין מוות. החבר הנאמן שלו, לא חסך כל עמל ויגיעה באונו ובהונו, ועשה כל אשר בידו להציל את חברו מגזר הדין הנורא, אך כל מאמציו עלו בתוהו. כשעמדו כבר להעלות את הנידון לגרדום, לא היה יכול החבר לעצור ברוחו, הוא רץ אל מקום הגרדום, וצווח לתליין, עצור! אל תהרוג דם נקי, החף מפשע, אני הוא האשם, אנא העלוני תחתיו אל הגרדום! והנידון צווח לעומתו: אל תאמינו לו, אין כוונתו אלא להצילני, אני הוא האשם, ולא הוא! נתחוללה מהומה במקום, והתליין לא הוציא את גזר הדין לפועל, אלא הפנה את הדבר לפני המלך. המלך הופתע מכך, וציוה להביא לפניו את שני החברים, והם סיפרו לו את כל האמת. לאחר חקירה ודרישה, יצאו שניהם זכאים, וציוה המלך לשחררם, אולם הדברים נגעו לעומק לבו של המלך, וקרא להם: אנא הביאוני נא בברית ידידותכם, עז רצוני להיות שלישי בחברותכם! זה שאמר הכתוב: "ואהבת לרעך כמוך, אני ה'", כשאתה אוהב באמת את חברך כמוך ממש, אז "אני ה'", כביכול גם אני מצטרף לחבורה הקדושה שלכם.

רבי אלעזר אומר, לב טוב. אמר להם, רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם, שבכלל דבריו דבריכם.

יד אמר להם צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם.

מאירת עיניים

יד אמר להם צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם – חפשו דרך מרכזית ועיקרית, שכאשר יתרחק ממנה האדם, ירחיק מעליו רעות רבות. **רבי אלעזר אומר, עין רעה** – אינו שמח בחלקו, ומקנא בהצלחת חבריו. ודבר

לב טוב – טוב לשמים וטוב לבריות, רוצה להיטיב עם כולם. ואמר על כך רבי יוחנן: **רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם, שבכלל דבריו דבריכם** – לב טוב זוהי מידה כוללת שממנה מגיע האדם לכל המעלות שהוזכרו.

שמחת הלב

והנה, האהבה שיש אנשים שמתוך אנושיות ותרבות מתיימרים לאהוב זה את זה, מבלי שום קשר למצות התורה של "ואהבת לרעך כמוך", היא נטולת כל ערך, כי נגיעה קלה ביותר עשויה למוטט כליל ולפורר את כל ההשקפות על אהבת אנוש ואחוות עמים. ובגלל צל של ספק לאבדן שלטון, הופך אדם תרבותי כזה לזאב ערבות הטורף את כל המזדמן למחיצתו. ועל מנת להשיג ממון או כבוד, הופכים בני אדם לשודדי יער, וכל הנימוסים המקובלים של האנושיות מתפזרים כאבק הפורח! ורק אהבת אדם הנובעת מיסודות התורה הקדושה, המבוססת על הצו האלהי הקדוש, יש לה בסיס חזק וקיים, ישר ונאמן, נחמד ונעים, והיא ורק היא המסוגלת לעמוד כצוק איתן על כל חולשות ונגיעות שונות. זוהי כוונת רבי עקיבא באומרו "ואהבת לרעך כמוך – זה כלל גדול" (בתורה). (מעיינה של תורה פרשת קדושים)

יד הלווה ואינו משלם. מעשה נורא שסיפר רבי ישראל מסלנט בשם רבי חיים מוואלוז'ין: בחור מצויין משייבת עץ חיים בוואלוז'ין חלה, ונוקט לטיפול רפואי. ביקש ראש הישיבה הגאון רבי חיים, מבחור אחד ללוות את החולה לבית הוריו. לעת ערב הגיעו לאיזו עיירה והחליטו ללון שם במלון. בבוקר נקב בעל המלון דמי הלינה, והחבר אשר ליווה את החולה שילם, אך החולה לא היה בכיסו לשלם. בעל המלון הצהיר כי הוא מאמין לו שישלם אחר כך, בהיותו בן ישיבה. משם המשיכו בדרכם לבית הורי החולה. החולה זכר מהחוב, נתן ביד החבר את הכסף, וביקשו כי בחזרתו לישיבה ישלם לבעל המלון. החבר הבטיח שכן יעשה, ונפרד מן החולה. אך בחזרתו שכח למסור את הכסף לבעל המלון, ונסע לישיבה, ונשאר הכסף ברשותו. בינתיים התגברה מחלתו של החולה ולאחר זמן קצר נפטר, בהישמע דבר הבשורה המעציבה לחבריו בישיבה, בכו עליו והספידוהו כראוי.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר, עֵין רָעָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֹמֵר, חֵבֵר רָע. רַבִּי יוֹסִי אֹמֵר, שָׁכֵן רָע. רַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמֵר, הַלּוּה וְאִינוּ מְשַׁלֵּם. אֶחָד הַלּוּה מִן הָאָדָם, כָּלוּה מִן הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ל"ז) לֹוה רָשָׁע וְלֹא יִשְׁלַם, וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר, לֵב רָע. אֹמֵר לָהֶם, רוּאָה אֲנִי אֶת דְּבָרֵי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֶרְךָ מִדְּבָרֵיכֶם, שֶׁבִּכְלָל דְּבָרָיו דְּבָרֵיכֶם.

מאירת עיניים

לזולת. אחד הלווה מן האדם, כלווה מן המקום ברוך הוא – מי שלווה מן האדם על מנת שלא לשלם, הריהו כמו מי שלווה מהקב"ה על מנת שלא לשלם, דהיינו שחי את חייו בהפקרות, אוכל ושותה ואינו משלם בתורה ובמצוות, וסופו אף לכחש ולכפור בה' ויין לבנון). **שנאמר: "לווה רשע ולא ישלם, וצדיק חונן ונותן"** – דרכו של הרשע ללוות מבלי לשלם, לא לעמוד במה שהוא חייב, ואילו דרכו של הצדיק להיות נותן אף יותר ממה שחייב – חונן ונותן. **רבי אלעזר אומר, לב רע** – שאינו רוצה להיטיב לאף אחד, לא בגופו ולא בממונו, אף כשאין לו בכך שום הפסד. וכל המידות הרעות כלולות בזה (רבינו בחיי).

זה טורדו מאוד מעבודת ה' ויכול להגיע לרעות רבות. **רבי יהושע אומר, חבר רע** – שכן האדם נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו. **רבי יוסי אומר, שכן רע** – שהשפעתו הרעה היא מתמדת, ואוי לרשע ואוי לשכנו. **רבי שמעון אומר, הלווה ואינו משלם** – זהו ההיפוך הקיצוני של "הרואה את הנולד". [ולא אומר "שאינו רואה את הנולד", כי יש מי שאינו רואה את הנולד אך אינו רע, כגון שעושה מצוות בתמימות מבלי לחשוב על שכר ועונש (קהתי). או מי שמציל עצמו לפחות בעת שמגיע הנולד (ברטנורא)]. "הלווה ואינו משלם" זוהי דוגמא מוחשית לאדם שאינו לוקח אחריות, דואג רק להווה שלו, אף כשהדבר כרוך בגרימת נזק עתידי לעצמו או

שמחת הלב

ימים לאחר מכן, היה ראש הישיבה רבי חיים עובר במסדרונות הישיבה, ונדהם לראות עין בעין את הבחור שנפטר צועד לקראתו! רבי חיים התעשת, ניגש אליו, ושאל אותו: מה נשמע בדינך למעלה? השיב לו הנפטר, כי בשמים החלו לערוך זכויותיו בתורה ובמצוות, מול חובותיו אשר נתמרקו ביסוריו בעת חוליו לפני שנפטר, ונפסק דינו להוליכו לגן עדן. אך בהגיעו לשם התייצב מלאך חבלה אחד, וחסם את כניסתו בפניו, ואמר שיש עוון גול בידו, מפני שלא שילם את חוב דמי הלינה לבעל המלון, ואף על פי שאיננו אשם בכך, שהרי הוא מסר את החוב לחברו ועשהו שליח לפרוע החוב, מכל מקום כיון שבעל המלון לא קיבל את החוב, והוא לא מחל עליו, רק האמין שאחר כך יחזיר לו את החוב, לכן אי אפשר להכניסו

טו הם אמרו שלשה דברים. רבי אליעזר אומר, יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך, ואל תהי נוח לכעוס. ושוב יום אחד

מאירת עיניים

טו הם אמרו שלושה דברים – כל אחד מתלמידי רבי יוחנן, אמר שלושה דברים שהיו מורגלים בפיו תמיד, בענייני מוסר ומידות. רבי אליעזר אומר: א. יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך, ואל תהי נוח לכעוס – מתוך שכבודו של חברך חביב וחשוב לך, לא תמהר לכעוס עליו. ב. ושוב יום

שמחת הלב

לגן עדן. בית דין של מעלה שראו שאיננו אשם בכך, באופן יוצא מן הכלל נתנו לו רשות להפגש עם רבו ולבקש ממנו לסדר את ענין החוב בהקדם. רבי חיים בשומעו את הדברים האלה, הבטיחו שהוא יסדר את הענין בהקדם, ולפתע נעלם הבחור. רבי חיים קרא מיד את החבר שליווה את הנפטר, והלה אישר כי אכן קיבל ממנו את הכסף על מנת לפרוע חובו, אך שכח למוסרם לבעל המלוון, והביע צער על כך. רבי חיים ציוה עליו לנסוע מיד אל המלוון לפרוע את החוב, וכן עשה. ומאז לא נראה יותר הבחור הנפטר כלל, כי בכך הגיע למנוחתו בגנוי מרומים. (”הזהירו בממון הברכים” עמוד רכג) מכאן מוסר השכל, לכל החרד לדבר ה', להסדיר כל חובותיו שעה אחת קודם.

מעשה שסיפר הגאון המנוח רבי יעקב מוצפי זצ”ל על שני חברים טובים בבגדאד שעזרו זה לזה בכל הזדמנות. פעם אחד מהם קנה דירה, ונזקק להלוואה בסכום כסף גדול. חברו הלוה לו את כל הסכום מרצונו הטוב. כעבור זמן, שעלו יהודי בגדאד לארץ ישראל, התרימה ממשלת בגדאד את הדירה, ושני החברים עלו לארץ ישראל, וכעבור שנתיים נפטר הלווה. מספר חודשים לאחר פטירתו, הופיע בחלום אצל רבי יעקב מוצפי, וסיפר לו על דבר ההלוואה אשר לוה מחברו, ואמר שבהיות שלא פרע את חובו, אין לו מנוחה בעולם האמת, ולכן התחנן לפני הרב שיזמין אליו את המלוה, ויסביר לו שלא היתה לו אפשרות לפרוע את חובו, ויבקש ממנו למחול לו את החוב במחילה גמורה. למחרת היום, הזמין רבי יעקב את המלוה ושאל אותו: האם היה לך חבר ששמו פלוני? השיב: כן, זכרנו לברכה. האם הלווית לו סכום כך וכך לדירה שקנה בבגדאד? השיב: כן. אמר לו הרב: בין כה וכה החוב אבוד, מאחר שהלווה נפטר, בבקשה ממך אמור אחרי בפה מלא: הריני מוחל במחילה גמורה את החוב שהוא חייב לי, ולא יענש בסיבתי. המלוה אמר ככל הדברים האלה, והלך לדרכו לשלום. בלילה הופיע הלווה שוב בחלום בשמחה, ואמר לרב: תנוח דעתך שהנחת את דעתי.

לפני מיתתך. והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים, והוי זהיר בגחלתן שלא תפּוּה, שְנִשְׁכַּתְּוּ נְשִׁיכַת שׁוּעַל, וְעִקִּיצְתָּן עִקִּיצַת עֶקְרֵב, וְלַחִישְׁתָּן לַחִישַׁת שְׂרָף, וְכָל דְּבָרֵיהֶם כְּגַחְלֵי אֵשׁ.

מאירת עיניים

של חיה אחרת. כך פורענות שבאה על האדם בעקבות זלזול בתלמיד חכם, היא קשה וכואבת ביותר. **ועקיצתן עקיצת עקרב** – העקרב בכל מקום שהולך עוקץ, אף כשאינו מתכוון להטיל ארס. אף תלמידי חכמים, גם כשאינם מתכוונים להעניש את החוטא כנגדם, בהכרח יבוא לו העונש, כי הקב"ה תובע את עלבונם (באר האבות). **ולחישתן לחישת שרף** – השרף הוא מין נחש הממית בהבל פיו, על ידי נשיפה בלבד. כך תלמיד חכם, על ידי דיבור קל וקפידתו וחלישת דעתו שגרם לו מישהו, אפשר שיענש (שם). **וכל דבריהם כגחלי אש** – יש להיזהר בכל דבר מדבריהם, אף קלות שבקלות (רש"י).

אחד לפני מיתתך – כיון שאין האדם יודע מתי ימות, יעשה תשובה בכל יום, שמא ימות מחר. ג. **והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים, והוי זהיר בגחלתן שלא תפּוּה** – כשהאדם רוצה להתחמם, הוא מתקרב אל התנור, אך נזהר שלא לגעת ולהכוות מהגחלים. כך האדם צריך להתקרב לחכמים כדי ללמוד מהם ולהתחמם מאור תורתם, אך יזהר מלהתקרב מידי, שלא יבוא לידי זלזול וקלות ראש, ויענש על כך. וממשיך ואומר כי הקפדה של תלמידי חכם היא קשה ומסוכנת יותר מכל הקפדה אחרת: **שנשיכתן נשיכת שועל** – שיניו של השועל דקות ועקומות, וקורעות את הבשר יותר מכל נשיכה

שמחת הלב

טו יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך. שאלו פעם את הגאון רבי שמואל הורוויץ [אח הגאון בעל ההפלאה], איך אפשר לאהוב כל אחד מישראל במידה שווה כמצות התורה 'ואהבת לרעך כמוך', והלא יש בהם גאונים וצדיקים, בינונים, ופשוטים מאד, ואיך אפשר להשוותם? השיב הרב: גם מטבעו של האדם, אינו אוהב את כל איבריו במידה שווה, שהרי כשעומדים לתת לו אגרוף כנגד לבו, הוא שם זרועותיו כנגד חזהו, שהמכה תבוא על זרועותיו ולא על לבו. וכן אם יבואו להכותו על ראשו, הוא ממהר לחפות בידו על ראשו, לפי שהלב והמוח יקרים לו מכל, שבהם תלויים כל חיותו. אף שהוא אוהב את כל איבריו בלי יוצא מן הכלל. כן הדבר באהבת ישראל, את הגאונים הצדיקים יאהב אותם כבבת עיניו, כי על כן הם נקראים 'עיני העדה'. ואת האברכים תלמידי החכמים יאהב כמו לבו וראשו, את הבינונים יאהב כמו ידיו, ואת פשוטי העם, כמו רגליו. ועל כל פנים אהבה יש לחוש כלפי כל אחד ואחד. ואמרו בירושלמי (נדרים פרק ט הלכה ד), משל לאחד שהיתה הסכין ביד ימינו, ובא לחתוך בה בשר, וירדה בטעות על ידו השמאלית וחתכה בידו, האם יעניש את ידו הימנית? כך כל ישראל נחשבים כגוף אחד לפני המקום ברוך הוא.

שמחת הלב

יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך. מעשה שביקר פעם החפץ חיים את רבו רבי נחומ'קה מהורודנא באחד מימי התנוכה, וכאשר הגיע זמן הדלקת הנרות, העמיד רבי נחומ'קה פנים כאילו אינו שם לב שהגיעה השעה לקיים את המצוה. חלפו שעתיים ושלוש, ועדיין רבו לא הדליק את הנרות, ותמיהתו של החפץ חיים הלכה וגברה, אך לא שאל את רבו כלום. לבסוף נשמעה נקישה על הדלת, ואשתו של הרב נכנסה לבית. מיד השמיע הרב את הברכה והדליק את נרות התנוכה. או אז הסביר לתלמידו החפץ חיים שהסיבה לאיחור היתה, כי ידע שאשתו היתה נפגעת אילו היתה רואה שהדליק את הנרות בלעדיה, ומאחר ששלוש בית קודם למצות הדלקת נרות תנוכה, המתין עד שובה. בינו נא זאת.

יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך. הגמרא במסכת סנהדרין (יא ע"א) מספרת: מעשה ברבן גמליאל שאמר, השכימו [הביאו] לי שבעה חכמים לעלייה, כדי לדון אם לעבר את השנה [שני חודשי אדר] או לא [כי לא ניתן לעבר את השנה אלא על ידי צוות של שבעה חכמים, ויש לזמן אותם מראש שיגיעו מוכנים וערוכים לכך]. השכים ומצא שמונה. אמר: מי הוא שעלה שלא ברשות? ירד! עמד שמואל הקטן ואמר: אני הוא שעליתי שלא ברשות, אבל לא לעבר את השנה עליתי, אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי [לא התכוונתי להימנות על השבעה, אלא אני רק רוצה ללמוד]. אמר לו: שב בני, שב. ראויות כל השנים כולן להתעבר על ירך, אלא כך אמרו חכמים: אין מעברים את השנה אלא במזומנים לה. אומרת הגמרא, באמת שמואל הקטן הוזמן, אלא שהוא חשש שאותו אחד שלא הוזמן יתבייש, לכן הוא אמר כן.

וכיוצא בזה מספרת הגמרא (עט) שפעם אחת רבי יהודה הנשיא היה דורש לפני תלמידיו, ופתאום הריח ריח של שום, ולא יכל להמשיך את השיעור, לכן אמר: מי שאכל שום - יצא! עמד רבי חייא ויצא. עמדו כולם ויצאו. בשחר, מצא רבי שמעון בנו של רבי את רבי חייא, אמר לו: אתה הוא שציערת לאבא? אמר לו: "לא תהא כזאת בישראל!" ע"כ.

והנה רש"י שם פירש, אתה הוא שציערת לאבא - שאכלת שום ונדף ריח. אמר לו רבי חייא, חס ושלוש שאוכל השום בבואי לבית המדרש, אלא כדי שלא להלבין את פניו של אוכל השום יצאתי, כדי שיצאו כולם ולא יבינו מי הוא. והקשה המהרש"א, והרי כיון שכולם יצאו אחרי רבי חייא, על כרחך שידעו שרבי חייא לא יצא כי הוא אכל את השום, אלא כדי שלא יתבייש מי שאכל. ואם כן מה שואל רבי שמעון את רבי חייא, "אתה שציערת לאבא שאכלת שום", וכי הוא לא הבין שהוא לא אכל, והרי הוא ראה שיצאו כולם? לכן מפרש המהרש"א, שודאי רבי שמעון ידע שהוא לא אכל, אלא כוונתו היתה לומר לרבי חייא:

שמחת הלב

אתה הוא שציערת את אבא על שגרמת ביטול תורה לרבים, כי בזה שיצאת מבית המדרש ויצאו כולם אחרך, אבא הפסיק את השיעור, ולא היה לך לצאת, אלא האוכלו לבדו היה לו לצאת! וענה לו רבי חייא: "לא תהא כזאת בישראל", שבדאי ביטול תורה הוא עוון וחטא גדול, אבל לבייש אחד מישראל, לא תהא כזאת עבירה גדולה בישראל, וטוב לבטל תורה מלבייש בן ישראל. ע"כ. מבהיל, עדיף לבטל תורה של רבים רבים מפי התנא הקדוש רבי יהודה הנשיא, מאשר לבייש בן ישראל!!! כי מה שווה תורה בלי מידות?!

כיוצא בזה אנחנו מוצאים בגמרא ברכות (ה ס"ב), שנים שנכנסו להתפלל תפילת ערבית בשעת לילה מאוחרת, ואחד מהם סיים להתפלל, ולא המתין לחברו עד שיסיים כדי שילכו יחד, וחברו נשאר לבדו [בפרט בזמנם שבת הכנסת היו מחוץ לעיר, והיה פחד לחזור יחידי], "טורפים לו [לזה שיצא ולא המתין] את תפילתו בפניו, ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל". ולמה עד כדי כך?! אלא כיון שעיקר קיום התורה והמצוות, הוא המידות הטובות, שיהיה אכפת לנו מהזולת, כמו שאמר בתנא דבי אליהו (רבה פרשה כז): אמר הקב"ה לישראל, בניי, כלום חסרת לי לכם דבר?! הא איני מבקש מכם אלא שתהיו אוהבים זה את זה, ותהיו מכבדים זה את זה! עיי"ש. ואם אדם זה לא אכפת לו מחברו, טורפים לו את התפילה בפנים, כי לא שווה התפילה שלו. אבל להיפך, אם המתין לחברו, מה שכרו? זוכה לברכות הללו, שנאמר (ישיעיה מה יח): "וַיְהִי כַּנְהַר שְׁלֹמֹה, וַיְצַדְקָתָהּ פְּגַלֵי הַיָּם. וַיְהִי כַחֹל וַיִּרְעַף וכו'". וכמו שכתב הגאון מוילנא בסוף האגרת לאשתו: "ומצוה גדולה לשמח לכל אדם, ובזה רוב מצוות התורה לשמח לאדם", כי זה עיקר המצוות לשמח את בני האדם, וכל שכן מי שמשמח בפועל את בני ביתו וחבריו ומכריו, וכל הנלווים אליו. אשריו ואשרי חלקו.

דוגמא קטנה מצויה, שלפעמים בהתבוננות קלה ובמאמץ כלשהו, אדם יכול לשמח את חברו. למשל, אברך בכולל עושה ברית מילה לבנו ומזמין את חבריו. כמה נאה וכמה יאה, אם יכבדוהו ויבואו לברית בבגדים נאים, ולו אפילו בענידת עניבה נחמדה על צווארם, כמה יראו בזה את הערכתם למצוה, וכמה ישמחו את אבי הבן שיראו לו שכיבדוהו, ולא באו כלאחר יד. אין ספק שיקיימו בזה מצות "ואהבת לרעך כמוך", וכן "יהי כבוד חברך, חביב עליך כשלך". והלוא אפילו אם חל ברית מילה בשבוע של תשעה באב, שלא לובשים בגדים מכובסים, כתב בשערי תשובה (סימן תקנא ס"א), ואבי אבי הבן ואבי היולדת גם כן נוהגים להקל וללבוש בגדי שבת, הם ונשיהם. וכמדומה שנוהגים להקל כן גם שאר קרובים אשר דרכם שאם היה הברית בימים אחרים ללבוש בגדי שבת, הם לובשים גם עתה. ונראה שצער הוא לאבי הבן והיולדת כשאין מתערבים בשמחתם הקרובים האלה בלבישת לבנים, ורק לשאר קרובים יש להחמיר. ע"כ. ומשמע שבשאר ימות השנה, בוודאי מן הראוי לכבד את מעמד המצוה, ולו בענידת עניבה יפה או בגד עליון נחמד. גם בכללי המילה לרבי יעקב הגוזר

שמחת הלב

(עמוד 63. לפני כ-800 שנה) כתב, ויש מקומות שגם הציבור מהדרים עיזמם במלבושים נאים מפני חביבות המצוה שהיא גדולה, והדין עמהם. ע"כ. אם כן כמה חברך ישמח שתכבד אותו במאמץ קטן. ותן לחכם ויחכם עוד.

יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך. הנה הקב"ה מצוה את אברהם אבינו: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אצרך". אומר אור החיים הקדוש, כוונת הקב"ה היתה שאברהם יעזוב את אביו ואמו ומשפחתו וילך לבדו, כמו שאמרו במדרש (בראשית רבה פרשה לט את ז), "לפי שהיה אברהם מפחד ואומר: אצא, ויהיו מחללים בי שם שמים ואומרים, הניח אביו והלך לו לעת זקנותו, אמר לו הקב"ה לך לך, לך אני פוטר מכיבוד אב ואם, ואין אני פוטר לאחר מכיבוד אב ואם". אבל לוט בן אחיו נדבק בו, כמו שמדויק: "וילך אברהם באשר דבר אליו ה', וילך אתו לוט", כלומר, אברהם הלך לבדו כמו שהשם אמר, אבל לוט נדבק בו. ומה שנאמר להלן: "ויקח אברהם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו", ולכאורה משמע שאברהם לקח את לוט עמו, אין הכוונה כן, אלא שלא דחפו עד שימצא המצאה שלא יכלימהו. כלומר, אברהם לא דחה את לוט בידים, אלא המתין עד שימצא עילה וסיבה לשולחו, שלא יכלימהו. ולכן מיד כשפרץ ריב בין הרועים, תיכף אמר לו אברהם: "הפך נא מעלי אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאלה", כי כל הזמן רצה להפרידו, ותיכף כשמצא סיבה דחפו בשתי ידיים. ולכן נאמר: "וה' אמר אל אברהם אחרי הפך לוט מעמו, שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם...". כביכול היה הקב"ה מצפה וממתין מתי יפרד לוט מאברהם, כדי לדבר עמו, שכל עוד שהיה לוט הרשע עמו, לא דיבר אתו. אך מיד שנפרד לוט, נגלה אליו הקב"ה ואמר לו: "שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה". ולכאורה למה דוקא עתה הראה לו את הארץ? אלא כיון שאמר לו תחילה "לך לך... אל הארץ אשר אראך", אם כן היה לו להראותה, ולא מצאנו שהראה לו עד עתה, שכיון שנפרד הרשע ממנו, מיד נגלה אליו וקיים דיבורו. עכ"ל.

ונתבונן, הלא אברהם אבינו יודע שכל עוד שלוט עמו, הקב"ה לא מתגלה אליו, ועם כל זה, הוא מוכן להפסיד את הדיבור עם השם, את המעלה הגדולה שאין למעלה ממנה, את התענוג הגדול והעידון האמיתי לדבר עם השכינה, העיקר שחלילה לוט לא יפגעו!!! תתארו לכם, אומרים למישהו יש לך פגישה בשבוע הבא אצל מרן, יש לו דיבור מיוחד שרוצה לדבר רק איתך, ומודיעים לו מראש, אל תביא אתך אף אחד. פתאום כשהוא יוצא לדרך, בא מישהו ומתלווה אליו ונדבק בו, ובא אתו עד הבית של מרן. והוא יודע בבירור שכל עוד שהמתלווה הזה אתו, מרן לא ידבר אתו את הסוד המיוחד שמיועד רק אליו. ועוד יכול להיות שכשיראו שבא אתו מישהו, לא יכניסו אותו בכלל למרן. מה הוא עושה עכשיו, האם הוא שולח את המתלווה הזה או לא? מן הסתם, כל אדם נורמלי, היה אומר לו, כבודו ימתין, ביקשו שאני אכנס לבד... אבל אברהם אבינו לא עשה ככה, אף על פי שהוא ידע

שמחת הלב

שבזה שלוט הרשע מתלווה אליו, הקב"ה נמנע מלדבר אתו, הוא מוכן לזה, העיקר שלא לפגוע בלוט, וכמו שכתב אור החיים: "שלא דחפו, עד שימצא המצאה שלא יכלימהו".

ולכאורה מה ההבנה בזה, למה עד כדי כך? התשובה לדבר, כל משאת נפשנו היא לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו, והלוואי שנזכה להתקרב אליו יתברך, כמו שנאמר (דברים ד ה): "וְאִתְּם הִדְבַקְתֶּם בְּה' אֱלֹהֵיכֶם, חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם", הלוואי שנזכה שהשם יאמר עלינו: "עֲבַדְתֶּם אֶתְּהוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאֵר" (ישעיה מס א). ואם ככה, הרי אין נחת רוח לפניו יתברך כמו שמקיימים את רצונו. אין קירבה גדולה להשם, כמו קיום רצונו בפועל, נמצא שזו המועדפות אצל השם יותר משתרגיש אתה את העידון הגדול שהוא ידבר אתך. בבחינת: "הִנֵּה שְׁמַע מִזְבַּח טוֹב, לְהִקְשִׁיב מִחֻלָּב אֵילִים" (שמואל א טו כב), וכמו שאמר תנא דבי אליהו (רבה פרק כו): "אמר הקב"ה לישראל: בני אהובי, מה אני מבקש מכם? "שתהיו אוהבים זה את זה, ומכבדים זה את זה...". וכיון שזה רצון השם שנכבד זה לזה, ממילא מה שווה להקב"ה יותר מזה שנשמע בקולו ונכבד את הזולת. לכן עם כל המעלה הגדולה לדבר עם השם, אברהם אבינו מוכן לוותר על הכל, העיקר שהוא יעשה את רצון השם, ויעשה לו נחת רוח, בזה שלא יפגע בלוט. (עיין עלון 'ותתענג בדרש' גיליון מס' 69 הארה 1)

יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך, ואל תהי נוה לבעוס. יש לפרש כי אף אם טעית ופגעת בחברך ודברת עמו שלא כהוגן, מיד שנתת את דעתך על זה, השתדל לתקן הדבר לפייסו ולהחזיר את השלום, כשם שהיית מצפה ממי שפגע בך. ואל תתמהמה להמשיך בכעסך, כי אז יש לחשוש פן יתפתח הריב, ויקשה עליכם לחזור למצב הקודם. [השווה מסכת סנהדרין ז ע"א] ובזה פירשו מה שנאמר (בראשית יג ז): "וַיְהִי רִיב בֵּין רְעִי מִקְנֵה אֲבָרָם וּבֵין רְעִי מִקְנֵה לוֹט. וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֶל לוֹט אַל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רְעִי וּבֵין רְעִיךָ". ולמה פתח בלשון זכר 'ריב', וסיים בלשון נקבה 'מריבה'? אלא בתחילה הריב הוא כמו זכר שאינו פרה ורבה, אבל אם לא עוצרים אותו מיד, חלילה הוא מתפתח והופך להיות מריבה פרה ורבה. על כן מיד בעת תחילת הריב יפסיקו, והכל על מקומו יבוא בשלום.

ובענין זה סיפר רבנו יוסף חיים זצ"ל (חסדי אבות פרק ה משנה כב), מעשה באחד מעשירי בגדאד שהיה לו משרת נאמן בשם ברוך הירש, אשר אהבו עד מאוד. ערב פסח הגיע, וביקש מהמשרת לקנות לו פירות לצורך החרוסת: אגוזים, תפוחים, תמרים וכו'. הלך המשרת, אך משום מה התעכב בשוק וחזר רק לאחר שעתיים. העשיר היה בלחץ גדול, ומרוב כעסו, כשהגיע המשרת, קרא לו: "בהמה". המשרת נפגע מאוד וענה לו "אתה". הבין העשיר שטעה ורצה לפייסו, אמר לו "למה נפגעת ממני, לא התכוונתי שאתה בהמה חלילה, אלא כוונתי היתה לראשי תיבות 'בהמה': ברוך הירש מה הבאת. אמר לו המשרת אף אני התכוונתי לראשי תיבות 'אתה': אגוזים תפוחים הבאתי. ויצחקו ויתפייסו ביניהם. ע"כ. זו

שמחת הלב

חכמתו של העשיר שעמדה לו לחזור בו ולפייסו מיד. ישמע חכם ויוסף לקח.

ואל תהי נוח לבעוס. נאמר בקהלת (ו ט): "כִּי כַעַס בְּחִיק פְּסִילִים יְנוּחַ", כלומר: הכעס קרוב מאוד אל הכסיל, כמו שמונח בחיקו, ומיד שרואה איזה דבר המכעיסו ומרגיזו, תיכף ומיד מתמלא חימה ומחרף ומגרף. אבל החכם, אף שלפעמים צריך לבעוס לשם שמים ולכבוד התורה, מכל מקום אין הכעס קרוב ומצוי אליו, אלא הוא מצניע את הכעס בארון, שעד שילך אל הארון ויקח מנת כעס, יתיישב ויהיה מתון גם בשעת כעסו... וזו לשון הרמב"ם (פרק ב מהלכות דעות הלכה א): הכעס מידה רעה היא עד מאד, וראוי לאדם להתרחק ממנה עד קצה האחרון. וילמד עצמו שלא יבעוס אפילו על דבר שראוי לבעוס עליו. ואם רצה להטיל אימה על בניו ובני ביתו, או אם היה פרנס ורצה להטיל אימה על הציבור כדי שיחזרו למוטב, יראה עצמו בפניהם שהוא כועס, כדי לייסרם, ובינו לבין עצמו תהיה דעתו מיושבת עליו, כאדם שהוא מתרמה שהוא כועס, והוא באמת אינו כועס.

ובאמת, כי כל ענייני עולם הזה הבל המה מעשה תעותועים, ואין ראוי לבעוס עליהם. משל לתינוק ששיחק בצעצועים ובנה מהם בית קטן, ובא חברו ופירק לו את הבית, התחיל התינוק לצעוק צעקה גדולה ומרה, ויבוא אל אביו שיעניש בעונש חמור את חברו. ויצחק אביו בלבו, ביודעו כי הכל הבל, אך התינוק בראותו כן, חושב שאביו שונא אותו, ולכן לא בא לעזרתו לנקום נקם מחברו שהרס את ביתו שבנה אחר עמל ותלאה. כן הדבר בענייני העולם הזה, שנאמר: "הַבֵּל הַבָּלִים אָמַר קְהֵלֶת, הַבֵּל הַבָּלִים הַכֹּל הַבֵּל". ועל כל צער ועלבון שנגרם לאדם על ידי חברו, הוא רוצה שהקדוש ברוך הוא מיד יריב ריבו ויקום נקמתו, ואינו רוצה להתאזר בסבלנות. אך לאמתו של דבר הוא דומה לתינוק שפירקו את צעצועיו, וחושב שעולמו חרב עליו.

וכתב רבי ישראל מרוזין, הלוא אמרו חז"ל: "כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה". ונתבונן, וכי מתי יש לו לאדם הזדמנות להימנע מעבודה זרה, הרי לעולם לא יבוא לידי ניסיון כזה? אולם בשעה שכובש כעסו, מקבל שכר כאילו מנע עצמו מניסיון עבודה זרה.

שנשיכתן נשיכת שועל. כתב המאירי: אף על פי שלא ירגיש בעונש לשעתו, בקירוב זמן יגיעהו עונש חזק למעלה מכל עונשי שאר בני אדם, והוא ענין דמיון נשיכת שועל, שהשועל שניו דקות ועקומות כלפי פנים, ובשעה שהשיניים נכנסות בבשר אין הבשר מרגיש בנשיכה כל כך מרוב דקות השן וחלקלקותה מצד כפיפתה, אבל כשבא להוציא את השיניים מן הבשר, נאחו הבשר בשיניים שהם כפופים, והוא נעתק עמהם ומרגיש כאב גדול על נשיכת שאר בעלי חיים.

שמחת הלב

ועקיצתן עקיצת עקרב. מעשה שהיה אצל הגאון רבי בנימין מהורודנא שבאה אליו אשה מכובדת, ומתוך הכנעה ובעיניים זולגות דמעות, ביקשה ממנו לשפוך לפניו את מר נפשה. היא סיפרה כי באה עתה ממדינת פרוסיה, אשר שם חייתה עם משפחתה חיים יהודיים כשרים, אבל צר לה להגיד כי אביה היה מומר כעש וכרקב לבית ישראל. הוא עזב אותה לאנחות כשהיתה עדיין פעוטה בידי אם עניה, והרחיק נדוד לאנגליה, שם כרת ברית עם השטן, ותרגם ספר נגד הדת לעברית. תודות לחינוך המסורתי שקיבלה מבית אמה נשארה היא נאמנה לדת ישראל ולמסורת, וכשהגיעה לפרקה נישאה לאדם שומר תורה ומצוות, וברוך השם גם ילדיהם חונכו על ברכי התורה והמצוות. שנים רבות עברו, והיא השתדלה לשכוח את זכר אביה, אבל פתאום לאחר זמן רב קבלה מאביה מכתב מלא נחי ומרורים, כולו מלא חרטה והרהורי תשובה, ובו מבקש רחמים מבתו שתחוס עליו ותרשה לו לבוא לביתה ולהיות סמוך על שולחנה לעת זקנה. היא התלבטה רבות בענין זה, וכמעט החליטה שלא לענות לו, אבל אחר התייעצות עם בעלה שהוא איש טוב ומיטיב, נצחה מדת הרחמים, והסכימו להביא את האב האומלל אל ביתם. הוא שב אל עמו ואל אלוהיו באמת ובלב תמים, ורגשי החרטה על מעשיו הרעים לא נתנו לו מנוחה. מצב רוחו השפיע על מצב בריאותו, והוא נפל למשכב, ומן המטה שעלה עליה, שוב לא ירד. אבל לפני מותו קרא אליו את בתו ואת חתנו וסיפר כך:

הנני יליד אלטונה, ואבי היה מאותם מחרחרי הריב שעמדו לימין הרב יעב"ץ במלחמתו הקשה נגד רבי יהונתן אייבשיץ, רבה של אלטונה [שחשבו שהוא מכת שבתאי צבי שר"ן]. רבים מכתבי הפלסתר כלפי גאון ישראל זה נתחברו על ידי אבי שהיה מחונן בכשרון ספרותי מיוחד. גם ספר "עקיצת עקרב" שמייחסים אותו להיעב"ץ, שהוא מלא חירופים וגידופים כלפי רבי יהונתן, נתחבר על ידי אבי. את הספר הזה גמר בו ביום שהכניסני לבריתו של אברהם אבינו. כל אלה שהשתתפו בשמחה של ברית המילה, ראו בזה אות לטובה וניבאו לי עתידות, ובירכו את אבי, "יהי רצון שבנך זה הרך הנימול, יזכה ויתחנך ברוחו של ספרך שסיימת עכשיו". אבי ענה אמן בכל כוחו. וכסיפרו אחרי כן את דברי הברכה הזאת לרבי יהונתן, ענה ואמר: "גם אני עונה אמן אחרי ברכה זו, ומקוה ומאמין שכה יהיה עתידו של ילד זה". ועתה רואים הנכם כי "ברכה" זו התקיימה בי, ובהתנגדותי לרוחו ותורתו של רבי יהונתן הרחקתי לכת, אשמתי בגדתי זייפתי, הייתי למסית ומדיח, ונתתי פתחון פה לשונאי ישראל. בחטאו של אבא שהכניס את ראשו בין גדולי ישראל, יצאתי אני לתרבות רעה, כירבעם בן נבט. אוי לי מיום הדין, אוי לי מיום התוכחה. אחר כן התחיל לבכות בכיה חרישית, ופנה אל בתו: "בבקשה ממך, עשי נא איתי חסד אחרון, לאחר מותי הואילי נא לחפש אחד מגדולי ישראל צדיק ותמים במעשיו, ספרי לו כל מה שסיפרתי וגיליתי לך, ותבקשי מאתו שיהיה מליץ יושר בעד נפשי החוטאת".

שמחת הלב

בספר אוצרות התורה כתב על זה, מסופר עוד שנים רבות לאחר המחלוקת הנ"ל, כאשר שני הגאונים הקדושים רבי יעקב עמדין ורבי יהונתן אייבשיץ נפטרו לבית עולמם, נתגלה רבי יהונתן בחלום לאחד הגדולים ואמר לו: דע לך, אני ורבי יעקב יושבים בגן עדן, אבל כל אלה שהשתתפו ובחשו במחלוקת יושבים בגיהנם. מעשה נורא זה מאלפינו בינה עד כמה עלינו להזהר בכבודם של חכמי ישראל אשר כל הנוגע והפוגע בהם לא ינקה, וכשהם הגדולים נחלקים, חס ושלום שאנו נכניס את ראשו בין שני הרים גדולים.

ובל דבריהם בגחלי אש. מעשה שהיה בזמן גירוש יהודי ספרד, אשר חלק מהם שמו פניהם לטורקיה על מנת להשתקע שם. השלטונות של טורקיה היה להם אינטרס לקבל את היהודים בזרועות פתוחות, כדי לפתח את ארצם במסחר, כי היהודים ידם רב להם בחכמה ובינה יתירה. וגדולי הרבנים של אז כרתו ברית עם השלטונות שיהיו קובעים דירתם בטורקיה, בתנאי שהממשלה לא תכפה עליהם שום ענין העלול לפגוע בדת היהודית, ושיהיו פטורים מלשרת בצבא, בגלל חילולי שבת ומאכלות אסורות שבצבא. וניתן על זה מסמך רשמי, לידי ראש הרבנים בזמנו. והנה לאחר שנים רבות, כשהסולטן עבד אל חמיד עלה לשלטון, חידש צו המחייב להתגייס לצבא, וחברי המגילס היהודים ברצונם למצוא חן בעיני הסולטן, ולהראות את נאמנותם אליו, פנו בקריאה לכל יהודי המדינה למלא את חובתם למלכות ולהתגייס לצבא. לקריאה זו הצטרפו כל חברי המועצה הרוחנית, חוץ מהרב הגדול רבי שלמה אליעזר אלפנדרי, ועוד רבנים שהתנגדו לגיוס, בגלל החשש לחילולי שבת והתגאלות במאכלות אסורות.

אחד מעשירי הקהילה בקושטא, המקורב למלכות, תבע מאת החכם באשי רבי משה הלוי, אשר בתוקף תפקידו היה בידו המסמך הרשמי לפטור את בחורי ישראל מן הצבא, להשיב את המסמך ההיסטורי לידי הסולטן, כדי שיוכל לבטלו. רבי משה הלוי קרא אליו להתייעצות את כל הרבנים ראשי הגולה לדון בדבר. הגאון הרב אלפנדרי התריע בפני כל ראשי הקהילה, לבל יהינו להיענות למזימה זו, אשר תגרום בודאי חילולי שבת לבחורי ישראל, ולהתגאל במאכלות אסורות. כשנודע הדבר לסולטן עבד אל חמיד, חמתו בערה בו, וביקש לעשות שפטים בחכם אלפנדרי, ושלח לקרוא אותו אליו. אכן ברגע שראה את הרב, נתמלא חרדה מפניו, עד שלא הרהיב עוז לפגוע בו. אולם אותו עשיר מראשי הקהילה, שהיה מקורב למלכות, התעקש לארגן את גיוס בחורי ישראל לצבא. הגאון הרב אלפנדרי הלך אליו וניסה להשפיע עליו שיחזור בו, אך העשיר התחצף ולא אבה שמוע. הרב התרה בו כי מרה תהיה אחריתו, אם לא יחזור בו, אך הלה סירב בתוקף. הרב נפרד ממנו בעער, ואמר כי השם לא יסלח לו לאיש אשר יעשנה. כשרצה האיש ללכת אל הסולטן כדי לטפל בענין, ולהוציאו מן הכח אל הפועל, ביורדו ממדרגות ביתו לפתע קיבל שבץ לב, ונפח את נשמתו.

טז רבי יהושע אומר, עין הרע, ויצר הרע, ושנאת הבריות, מוציאים את האדם מן העולם.

מאירת עיניים

דברים הללו מכלים את גופו ונפשו של האדם. בדומה למה שאומרת המשנה (פרק ד משנה כא): "הקנאה והתאוה והכבוד - מוציאים את האדם מן העולם".

טז רבי יהושע אומר, כי שלושה דברים מוציאים את האדם מן העולם: א. עין הרע - צרות עין בהצלחת הזולת. ב. יצר הרע - תאוות. ג. שנאת הבריות - שנאת חנם כלפי הזולת. שלושה

שמחת הלב

בעת ההלויה הכריז הרב אלפנרדי שאסור לשום אדם להספידו ברבים. בניו של הנפטר, באו אל הרב בתחנונים להתיר להספידו. והציעו לו ארנק מלא זהובים שיעשה בו כרצונו. הרב סירב לקבל מהם דבר, ועמד על משמרתו. ולמרות שגם נציגי השלטונות העתירו על הרב דברים להתחשב במעמדו הרם של הנפטר אצל המלכות, ויורה להתיר להספידו, הרב סירב לבקשתם, ואמר: אני עבד למלכו של עולם, ואת כבודו אני דורש, ולא אסור ימין ושמאל.

אחר הדברים האלה, הסולטן, שנכח להכיר את מעלתו וגדולתו של הרב, העניק לו בחפץ לב משרת "חכם באשי" בדמשק, עם כל הסמכויות השיפוטיות, ואשר בכחו להנהיג את העדה היהודית כפי ראות עיניו, וכל מי שימרה את פיו יהיה צפוי לעונש.

טז עין הרע. ישים האדם לב לבל יבליט את עצמו, כי "עין הרע" אינה רק על ידי שונאים בעלי עין רעה, אלא גם על ידי אוהבים, ואפילו על ידי תלמידי חכמים (כמבואר בברכות נח ע"ב, בבא בתרא יד ע"א ועוד), שכל דבר מפתיע, יכולה עין הרע לשלוט. ואפילו דרשן אשר חנן אותו השם יתברך מתק שפתים, פה מפיק מרגליות, ישמר ויזהר שלא תשלוט בו עין הרע, ובדרך סגולה יעשה מה שאמרו חז"ל (ברכות נה ע"ב): מי שהגיע למקום שאין מכירים אותו כל כך, וחושש פן יתפעלו מרוב חכמתו או מקולו הערב, וכיוצא בזה, וישימו עליו עין הרע, ישים את אגודל יד ימינו בידו השמאלית, ואת אגודל יד שמאלו בידו הימנית, ויאמר: אני פלוני בן פלונית [שם אמו] מזרעו של יוסף אני בא, שאין עין הרע שולטת בו, שנאמר, בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. ומכל מקום מי שיש לו כח השפעה לזכות את הרבים, בטוב טעם ודעת, אין לו להמנע מכך, ששומר מצוה לא ידע דבר רע, ומי שלא מקפיד, לא מקפידים עמו. [וטוב שמירי פעם יקרא לחש נגר עין הרע שתיקן הגאון החיד"א זצ"ל, כמובא בספרו עבודת הקודש (כף אחת אות לא), והודפס בכריכת החוברת "הרפואה בהלכה ובאגדה". וכמו כן יניח בכיסו עשב

שמחת הלב

הנקרא "רוטא" שהוא מועיל לבטל עין הרע וכישוף, ויכוון בשם קדוש "רוטא". וכן נהגו רבים לתת עשב רוטא על התינוק קודם המילה, כדי להגן עליו מעין הרע. (השבת בהלכה ובאגדה)

ויצר הרע. מספרים שפעם נכנס השועל ליער וראה את כל החיות בוכות ומיללות בעצר רב. שאל אותן השועל, על מה ולמה תבכו? ויענו לו, יש לנו בעיה, ואין מי שיעמוד בעדנו. וישאל להם השועל, השכחתם שאני הפיקח שבחיות?! הלא לשועל פתרונים, ספרו נא לי, ואסדר לכם את הענין. ויספרו לו ויאמרו, כי האריה מלך החיות כועס עלינו מאוד, זה שלושה ימים שאינו יוצא מביטו, ואין אנו יודעים היאך להרגיעו. ויאמר להם השועל המתוחבל, אחי ורעי אל תפחדו, כי אני אבוא אתכם למלך ואפייסו, הלא יש עמי 300 משלי שועלים, אספר לו אותם, ובוודאי הוא ישמח עד מאוד ותתפייסו עמו, והכל על מקומו יבוא בשלום. וישמחו החיות, ויוציאו קול כרוז ביער, כי על כולן להתאסף בשעה 4 אחר הצהרים במרכז היער, "איש" בל יעדר. ויתייצבו כל החיות והשועל בראשם, ויתחילו את הצעדה לכיוון ביתו של האריה. לאחר מהלך ק"מ אחד, ויעמוד השועל מלכת, ויאמר להן בפנים עצבות, לא אוכל להמשיך ללכת עמכן. ויתמהו החיות, על מה ולמה?! ויאמר להן, 'את חטאי אני מזכיר היום, אוי לי כי שכחתי 100 משלים. ויאמרו לו, לא נורא, כי גם 200 משלים זה טוב. וימשיכו ללכת עוד ק"מ אחד, ושוב עצר השועל, ויבך ויאמר להם, עתה לא אוכל להמשיך ללכת עמכן כלל ועיקר, כי שכחתי עוד 100 משלים. וינחמוהו לאמר, גם זה לא נורא, כי גם ב-100 משלים יתפייס המלך. וימשיכו ללכת עד שכמעט הגיעו אל פתח ביתו של המלך, ויפרוץ השועל בבכי גדול, ויאמר להן: אוי לי, אללי לי, כי שכחתי גם את ה-100 משלים הנותרים. ועתה, באיזה פנים אבוא אל המלך...

והנמשל, השועל הוא היצר הרע המתוחבל המלווה את האדם כבר בצאתו מרחם אמו, ומטעה אותו לאורך כל הדרך בטענות שווא ומדוחים. בהיותו קטן, אומר לו, למה לך עתה ללמוד תורה ולקיים מצוות, הלא עכשיו קטן אתה ופטור. ואך לאחר שתעשה בר מצוה ותהיה גדול בר חיובא, אז תתעלה ותגדל בלימוד התורה בהתמדה. בהגיעו לגיל מצוות, שוב מפתהו היצר הרע, הלא כל החיים לפניך, יותר טוב לך כי תקיים עכשיו את הפסוק (קהלת יא ט): "שִׂמְחָה בְּחֹרֶב וְיִטְיִבָּה לֶבָבְךָ בְּיָמֶיךָ בְּחֹרֶב וְתִקְוָה, וְהִלַּךְ בְּדַרְכֵי לֶבָבְךָ וּבְמַרְאֵי עֵינֶיךָ", וכי שכחת את דברי הירושלמי (מסכת ביכורים פ"ג ה"ג) שחתן מוחלים לו על כל עוונותיו, ואם כן בוודאי שכל עוונותיך ימחלו בחתונה, ואך לאחר שתתחתן תפתח דף חדש ותלמד תורה בהתמדה. ובלאו הכי, הלא אמרו חז"ל (יבמות סב ע"ב): "השרוי בלא אשה, שרוי בלא תורה". הוי אומר שרק לאחר שתשא אשה, תוכל ללמוד תורה. בהגיעו לשאת אשה, שוב בא אליו יצר הרע בטענה חדשה ואומר לו, אחי היקר, הלא כדאי לך ללמוד מקצוע איזה זמן שהוא, תעשה תואר ראשון, תואר שני, כדי שיהיה לך משהו ביד, וכמובן שבערב תקבע

יז רבי יוסי אומר, יהי ממון חברך חביב עליך כשליך, והתקן עצמך ללמד תורה, שאינה ירשה לך. וכל מעשיך יהיו לשם שמים.

מאירת עיניים

יותר ויותר. והזהיר ואמר שעל האדם לעמול להתקין ולהכין עצמו כדי להשיג את התורה, ולא יחשוב הואיל ואבותיו ואבות אבותיו היו בעלי תורה, ממילא אף הוא יזכה בה ללא טורח. ג. **וכל מעשיך יהיו לשם שמים** – זוהי הדרגה היותר מרוממת בין אדם למקום, שמעשיו כולם יהיו לשם שמים, לא רק כשעוסק במצוות, אלא אף כשעוסק בדברים גשמיים, כגון אכילה, שתיה, מסחר, מלאכה וכו'. יהיה זה כדי לעשות נחת רוח לקב"ה, לחזק נפשו וגופו לעבודת השם. (מהר"ל

ספורנו. ברטנורא)

יז רבי יוסי שהיה "חסיד", אומר שלושה דברים שבהם יתחסד האדם, כלפי זולתו, כלפי עצמו, וכלפי הקב"ה. ובזה ישיג שלימות כוללת. א. **יהי ממון חברך חביב עליך כשליך** – זוהי דרגה גדולה ומרוממת בין אדם לחברו, שלא רק כבוד חברו יהיה חשוב לו לבל יבזהו, ולא רק יחוס על גופו של חברו לבל ינזק, אלא יהיה נזהר וחס אף על ממונו. וכגון כשרואה שנפלה דליקה בחצרו, ויש באפשרותו להציל, יטרח בהצלת ממונו כשם שהיה טורח בממון עצמו. ב. **והתקן עצמך ללמוד תורה, שאינה ירשה לך** – רק על ידי לימוד התורה, יוכל האדם להתעלות

שמחת הלב

עיתים לתורה. ואם בכל זאת אתה מתעקש ללמוד תורה כל היום ככולל, אין בעיה, אך רק תדע שכדאי לך בערב ללכת למכון מיוחד ל"חרדים", שמה תוציא תואר ראשון ותואר שני [ולא משנה שהמורים שם כולם חילונים גמורים, בלי טיפת לחלוחית של דת ויראת שמים, שאפילו לארגן מניין למנחה וערבית לא מאפשרים. (כך סיפר מי שהשתתף שם)] וככה תוכל לעשות משהו מהעצד, שעה או שעתיים בערב, כדי שתהיה לך פרנסה בריווח ולא בעצמום, ושאר הזמן תלמוד תורה. (ועיין עוד להלן פרק ד משנה י' ד"ה והנה הגמרא) וכך הוא נמשך ונמשך אחר יצר הרע, ואט אט יוצא מהלימוד לגמרי, עד שמוצא את עצמו עובר כל היום. ואך יצר הרע מרגיעו, באומרו אליו שכאשר יצא לפנסיה, אז בוודאי יעסוק בתורה כל היום. עובר הזמן ומזדקן האיש ויוצא לפנסיה [ראשי תיבות: פניו נפלו, סוף ימיו הגיע]. ולבסוף מוצא את עצמו ניצב בפתח בית המלך – העולם הבא, נותן דין וחשבון על כל מעלליו, ומה יענה ליום פקודה. השם יצילנו, ישמע חכם ויוסף לקח. (עיין עלון 'יתענג בדשך' גיליון מס' 80 הארה 3 ותרזה נחת)

יז יהי ממון חברך חביב עליך כשליך. נפוליון קיסר צרפת, שהכריז מלחמה על מדינות אירופה, בנצחונותיו הפליא את העולם, הוריד מלכים מכסאם והושיב מלכים. בהגיעו עם

שמחת הלב

חייליו לפרנקפורט, חולל אף שם מהומה. והנה בשעת לילה מאוחרת, כאשר רבי מאיר אנשיל רוטשילד חזר מחנותו לביתו, נכנס אליו לפתע כרוח סערה הנסיך וילהלם, עוטה אדרת שחורה, ומסווה על פניו, לבל יכירוהו. ויספר לרוטשילד: אני בורח מחיילי נפוליון, כל היום אני גלמוד ורעב עד שהגעתי אליך! מיהר רוטשילד והביא לו עוגות ויין, וגם רעייתו של רוטשילד מרת גדולה מיהרה והגישה מטעמים לכבוד הנסיך הבורח. אחר שסעד את לבו פנה לרוטשילד לאמר: הצרפתים החרימו את כל נכסי, ואת ארצי חילקו, הורידוני מכסא מלכותי, ונפוליון צודה את נפשי לקחתה. באתי אליך עתה בבגדי איכר, אשתי ובני הגיעו לארץ מקלט בדנמרק. ואני הבאתי אתי שקים מלאים כסף וזהב, והם בעגלה הנצבת פתח הבית שלך, אנא חוש לעזרתי להצפין את כספי וזהבי, שארית הפליטה מכל רכושי, והם שלושה מיליונים שקלי זהב, המונחים בתוך שקים עבים ופשוטים. אין לי איש שאוכל להאמין בו זולתך, בשומעי על יושרך וצדקתך. צוה נא למשרתיך עושי רצונך להוריד את השקים מן העגלה, והצפינם בביתך עד יעבור זעם. בינתיים אתה רשאי לשאת ולתת בהם כרצונך, ואחר כך תחזירם אלי אחר שובי בשלום לממשלתי ולארצי. נשא רוטשילד את כפיו, והצהיר אמונים שעם שובו לשלום, יחזיר לו הכל מחוט ועד שרוך נעל. הנסיך יצא בחצות הלילה, ונעלם בחשיכה. ומר רוטשילד העביר את כל האוצר אל מערה נסתרת תחת רצפת הבית, שלא נודע מקומה לאיש. אך עוף השמים יוליך את הקול, ונפוצה השמועה שהנסיך הפקיד את כל כספו אצל רוטשילד. לאחר מספר ימים באה פלוגת צבא צרפתית והקיפה את ביתו של רוטשילד, אנשי חיל בחרבות שלופות התייצבו בפתח הבית, והמפקד דרש מרוטשילד שימסור לידו את הכסף של הנסיך שהופקד אצלו לפני מספר ימים. ואם יסרב להם, ידונו אותו למיתה. מתחילה הכחיש רוטשילד את דבריהם באומרו שלא הופקד אצלו שום כסף מהנסיך. ניתנה פקודה לחיילים לערוך חיפוש בבית רוטשילד, אך לא מצאו דבר. לאחר איומים נמרצים, נאלץ רוטשילד לגשת אל הקיר אשר עליו היתה תלויה תמונה גדולה, הסיר את התמונה, ונתגלתה דלת קטנה. הוציא מפתח קטן מכיסו, ופתח את הדלת, אחר כך ירד משם הוא והמפקד אל חדר נסתר, אשר היו קבועות בו אצטבאות אחדות, זו למעלה מזו, ועליהם ארנקים מלאים שקלי זהב. פנה רוטשילד למפקד ואמר, פה ימצא אדוני שני מליונים ושמונה מאות אלף שקלי זהב, והרי הם מונחים לפניך. ציוה המפקד לחייליו, והם הוציאו את כל הזהב והלכו לדרכם. אחר שהלכו כל אנשי הצבא של נפוליון, קרא רוטשילד את בניו, ויאמר אליהם: בני היקרים אני הצהרתי בשבועה לנסיך להחזיר לו את כספו וזהבו. והם עדיין שמורים אצלי, ולא נגעה בהם יד. את כספי וזהבי שלי נתתי למפקד הצבא, ונשארנו דלים וריקים! ויענו הבנים ויאמרו: לא דלים וריקים אנו, אם יש לנו אבא ישר ונאמן כמוך! ואנו מקווים כי ביושר לבבנו ובכשרון רוחנו נמלא בעזרת השם את כל חסרוננו. יפה דברתם, בני, קרא רבי מאיר אנשיל, אל נא תיפול רוחנו, נמשיך לנהל את מסחרנו ביושר ובעדק, והשם הטוב יהיה בעזרנו, וימלא את חסרוננו.

שמחת הלב

אמנם שוב האירה ההצלחה את פניה לרוטשילד ובניו, כי שמו בה' מבטחם. איש לא ידע כי רוטשילד יצא נקי מנכסיו, רק שמוע שמעו כי מפקד צבא צרפת הכביד את ידו על רוטשילד, לתת לו את אוצר הנסיך, ונאלץ לעשות כן. אף גדולי הסוחרים המשיכו לתת אמון ברוטשילד ובמסחרו. וילך הלוך וגדל, עד כי גדל מאוד. בליל חג הסוכות תקצ"ב נפטר רבי מאיר אנשיל רוטשילד, היקר והישר באדם. ובינתיים נהפך הגלגל על נפוליון, הוא הודה מכסאו, ויד מלכות אשכנז גברה על צרפת, וכל נסיכיהם חזרו לארצם, ובתוכם גם הנסיך וילהלם. בשנת תקצ"ג הגיש בנו של רוטשילד בקשה לפגוש את הנסיך, וכשהלה קבלו, שאל אותו מי הוא, והציג את עצמו שהוא בנו של המנוח רבי מאיר אנשיל, שנפטר לפני כשנה. הנסיך הביע צער רב על מותו של רבי מאיר אנשיל, ואמר כי ידוע לו שתחת איומי רצח מצד הצבא הצרפתי נאלץ מר רוטשילד למסור את הונו של הנסיך לידם. אבל בנו של המנוח רוטשילד הפסיקו והודיע לו את כל האמת, כי רק את כספו שלו בסך שני מיליון ושמונה מאות שקלי זהב נתן למפקד הצבא, אבל כספו וזהבו של הנסיך עודנו שמור לפקודתו, והביע את נכונותו להשיב את כספו וזהבו של הנסיך לידו. הנסיך קרא מתוך התרגשות: לא אדוני! רואה אני כי אתה אדם ישר ונאמן כאביך! הכסף כולו נתון לך, ואנא, אתה תהיה שוכן ביתי כאביך זכרונו לברכה! ברי לי בהחלט, כי בין העמים שלנו לא נמצא אף אחד שיוכל להתחרות במידות של צדק ויושר עם אביך המנוח, תן לי, יקירי, לגמול לך ולאחיך היקרים רק מעט מזעיר מחסדו ורוח נדיבותו של אביכם המנוח! ומאז נעשה בית האחים רוטשילד למרכז הכספים, הנסיך פרסם ברבים את כל פרשת פקדונו בידי מר רוטשילד, והלל מאד את יושרו וצדקתו. ונתקדש שם שמים ברבים.

וכל מעשיך יהיו לשם שמים. כתב מרן השלחן ערוך (אורח חיים סימן רלא): בכל מה שיחנה האדם בעולם הזה, לא יכוון להנאתו, אלא לעבודת הבורא יתברך, כמו שנאמר (משלי ג ח): "בכל דרכיך דעהו", ואמרו חכמים: כל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והשיבה והקימה והשיתה וכל צרכי גופך, יהיו כולם לעבודת בוראך, או לדבר הגורם עבודתו. שאפילו היה צמא ורעב, אם אכל ושתה להנאתו אינו משובת, אלא יתכוון שיאכל וישתה כפי חיותו, לעבוד את בוראו; וכן אפילו לישב בסוד ישרים, ולעמוד במקום צדיקים, ולילך בעצת תמימים, אם עשה להנאת עצמו והשלים חפצו ותאוותו, אינו משובת, אלא אם כן עשה לשם שמים. וכן בשכיבה, אין צריך לומר שבזמן שיכול לעסוק בתורה ובמצוות, לא יתגרה בשינה לענג עצמו, אלא אפילו בזמן שהוא יגע וצריך לישן כדי לנוח מיגיעתו, אם עשה להנאת גופו אינו משובת, אלא יתכוון לתת שינה לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הבריאות, שלא תטרף דעתו בתורה מחמת מניעת השינה. וכן בעונה האמורה בתורה, אם עשה להשלים תאוותו או להנאת גופו הרי זה מגונה, ואפילו אם נתכוון כדי שיהיו לו בנים שימשו אותו וימלאו מקומו אינו משובת, אלא יתכוון שיהיו לו

שמחת הלב

בנים לעבודת בוראו. וכן בשיחה, אפילו לספר בדברי חכמה, צריך שתהיה כוונתו לעבודת הבורא או לדבר המביא לעבודתו. כללו של דבר, חייב אדם לתת עיניו ולבו על דרכיו ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו, וכשרואה דבר שיביא לידי עבודת הבורא יתברך יעשהו, ואם לאו לא יעשהו. ומי שנוהג כן, עובר את בוראו תמיד. ע"כ.

כתב הרמב"ם (פרק ד מהלכות דעות): **הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא הולך, לפיכך צריך האדם להרחיק עצמו מדברים המאבדים את הגוף, ולהנהיג עצמו בדברים המברים והמחלימים.** ועוד כלל אמרו בבריאות הגוף, כל זמן שאדם מתעמל ויגע הרבה, ואינו שבע, ומעיו רפים, אין חולי בא עליו וכוחו מתחזק, ואפילו אוכל מאכלות הרעים. אבל כל מי שהוא יושב לבטח ואינו מתעמל, או מי שמשחה נקביו, או מי שמעיו קשים, אפילו אכל מאכלים טובים ושמר עצמו על פי הרפואה, כל ימיו יהיו מכאובים וכוחו תשש. עיי"ש. ולכן כתב מרן זצוק"ל (ענין עץ אבות עמוד לה), שכדאי להשתדל ללכת כל יום לפחות כחצי שעה, כדי לשמור על בריאותו. וכך מרן היה נוהג בעצמו מידי יום ביומו ללכת כחצי שעה הליכה רגלית לשמור על בריאותו.

כמו כן, בגמרא (בבא קמא עב ע"ב, בבא מציעא קז ע"ב) מבואר שאכילת פת שחרית מצילה מ-83 מחלות, השם יצילנו. וכתב הטור (אורח חיים סימן קנה): **וטוב שירגיל עצמו לאכול פת שחרית. ומצוה להנהיג עצמו במידה טובה והנהגה טובה לשמור בריאותו, כדי שיהא בריא וחזק לעבודת הבורא יתעלה. ע"כ.** וכן היה מנהגו של מרן זצוק"ל להקפיד יום יום לאכול פת שחרית כציווי חז"ל. ולצערנו הרב ישנם שמוזלזלים בזה מחוסר ידיעה בחשיבות ומעלת הדבר או מעצלות ליטול ידים ולברך ברכת המזון. ופעם שאלתי לאיזה בחור, אם רגיל לאכול פת שחרית, והראה לי את השרירים שלו, ואמר לי שהוא לא אוכל כלום עד הצהריים, ושונה רק נס קפה. אבל האמת היא, שחובה קדושה עלינו להיזהר בדברי חז"ל, **כי אף אם כרגע לא מרגיש האדם שזה משפיע עליו, אך מי ערב לו מה יהיה הלאה בעוד כמה שנים, ומי לידינו יתקע שלא יבוא לידי חולי וסכנה בעתיד, ובזכות שמקפיד על פת שחרית, נעשה גופו מחוסן וחזק ויוכל להתגבר על החולי לחיים טובים.**

הגע עצמך, אם דוקטור צ'וכובסקי מלונדון... היה מייצר כדור שמציל מ-10 מחלות, ומחירו עולה \$1,000 מי לא היה רץ לקנותו?! גם אנשים שאין להם כסף, היו לוקחים הלוואות בשביל הכדור הזה, וכמאמר הפסוק (איוב ב ה): **"יָכַל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ"**, ואם כן על אחת כמה וכמה חז"ל הקדושים שכל דבריהם מיוסדים על אדני פז, ומבטיחים לנו שפת שחרית מצילה לא מ-10 מחלות, אלא מ-83 מחלות!!! ולא אומרים לך: תתענה, תצום, אלא להיפך, תאכל לחם, חביתה, סלט ירקות וכו', ותינצל, וכי לא כל שכן שעלינו להתאמץ על

יח רבי שמעון אומר, הוי זהיר בקריאת שמע ובתפילה. וכשאתה מתפלל, אל תעש תפלתך קבע, אלא רחמים ותחנונים לפני

מאירת עיניים

עם זאת שתקפיד על הזמן הקבוע לכל תפילה, אל תתפלל כאילו אתה קורא טקסט קבוע, וכאילו התפילה היא כעול וחוב שצריך לסיימו, אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא

יח רבי שמעון אומר שלושה דברים בענין התפילה: א. הוי זהיר בקריאת שמע ובתפילה – לקרוא ולהתפלל בזמן הקבוע לכל תפילה. ב. וכשאתה מתפלל, אל תעש תפלתך קבע – יחד

שמחת הלב

זה מעט? על כן, אין ספק שהמשתדל באכילת פת שחרית, שכרו כפול ומכופל מאת הבורא ששומר על בריאותו כהוגן, ובכך יוכל לעבוד את השם כהוגן. (ועיין עוד בעלזן "זתענג בדשן" גיליון מס' 20 ותרזה נחת)

וכל מעשיך יהיו לשם שמים. בגמרא בבא בתרא (י ע"א) אמרו, כשם שמזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה, כך חסרונותיו של אדם, כמה יפסיד במשך השנה, קצובים לו מראש השנה, אם זכה, יתקיים בו הפסוק (ישעיה נח ז): "הֲלוֹא פָּרַס לְרַעַב לְחֶמְדָּךְ", כלומר שהוא יפרנס לאחרים. אבל אם לא זכה, נוטלים ממנו את ממונו ומפסידו, שנאמר (סו): "וְעֲנִיִּים מְרוֹדִים תָּבִיא בָּיִת". ומספרת הגמרא: מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שראה בחלום בתחילת השנה שבני אחותו יפסידו במשך השנה שבע מאות דינרים. מאהבתו אליהם, רצה למנוע מהם את ההפסד, ובמשך השנה היה מידי פעם בפעם מעֲשֶׂה וכופה אותם שיתנו הרבה צדקה, עד שנשארו בסוף שבעה עשר דינרים שעדיין לא נתנו. בהגיע ערב כיפור, קרא להם פתאום הקיסר לתת דין וחשבון על עסקיהם. אמר להם רבן יוחנן בן זכאי, אל תפחדו, הוא לא יקח ממכם יותר משבעה עשר דינרים. אמרו לו מנין לך? אמר להם כך וכך חלמתי עליכם. אמרו לו, אם כן למה לא גילית לנו מראש שחלמת עלינו כך, והיינו נותנים לך ברצון את כל הכסף, במקום שכל פעם טרחת לדבר על ליבנו ולשכנע אותנו עד שהסכמנו? אמר להם רציתי שתקיימו את המצוה לשם שמים, ולא בשביל למנוע מעצמכם הפסד.

יח הוי זהיר בקריאת שמע ובתפילה. מעשה שהיה עם הגאון הגדול רבי אליהו מני, אב בית דין חברון, שנסע למצרים בשנת בצורת, כדי להביא מזון לתושבי חברון, והתארח בביתו של השר היהודי קטאוי פחה, שר האוצר למלך מצרים, שהיה מכבד ואוהב תלמידי חכמים, וקיבל את הרב בכבוד גדול. באחד הימים, כשסיימו לאכול ארוחת צהרים, התנצל השר

הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֵאמַר (יואל ב) כִּי חֲנוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶץ אֲפִים וְרַב חֶסֶד וְנָחַם עַל הָרָעָה. וְאֵל תְּהִי רָשָׁע בְּפָנַי עֲצֻמָּךְ.

מאירת עיניים

הטועים ומרוב יראת חטא מאשימים ורודפים את עצמם ורואים עצמם כרשעים, ולא זו הדרך. ויש מפרשים: כדי שתתקבל תפילתך, צריך אתה ליישר לבך לפני ה', כמו שנאמר (משלי טו ח): "זָבַח רְשָׁעִים תוֹעֵבַת ה', וְתִפְלַת יִשְׁרָיִם רְצוֹנוֹ". לכן הזהיר שלא רק שלא יהיה רשע שניכר לאחרים כרשע, אלא אפילו בינד לבין עצמך, היזהר מלהיות רשע, שהרי ה' בוחן כליות ולב. (מהר"ל ברטנורא)

– יש להתפלל בכוונה ובהכנעת הלב לקב"ה, שנאמר כי חנון ורחום הוא... – רוצה בתחנונים, ועל ידי התחנונים הוא מרחם מיד. ג. ואל תהי רשע בפני עצמך – אל תחשיב את עצמך כרשע, כי הדבר יביא לך רפיון בעבודת ה' (רמב"ם ועוד). ומי שחושב את עצמו רשע, מרגיש דחוי ומאוס לפני ה', ואינו יכול להתפלל כראוי להתרצות לפניו בתחנונים. ונראה שאמר זאת רבי שמעון, שהיה "ירא חטא", כי ישנם

שמחת הלב

בפני הרב שעליו לעזוב את המקום ולהתייצב בפני המלך, כי עתה פותחים את המכרז על תפירת בגדים לחמישים אלף אנשי צבא, ואף הוא הציע הצעה על טיב הסחורה ועל מחיר הבגדים. הרב בירך אותו בהצלחה, אך ביקש ממנו שיזהר לא להימשך במשא ומתן עד שיפסיד חלילה מלהתפלל תפילת מנחה, והבטיחו השר שכן יעשה. והנה אחר דיון מקיף של המלך ויועציו על כל ההצעות שהוגשו במכרז, הביט השר בשעונו וראה כי בעוד כמה רגעים תהיה השקיעה, ואם ימתין עד שיגיע תורו לדבר על הצעתו, יתכן שיפסיד את התפילה. התנצל בלחש לחבריו, וקם והלך לחדר אחר כדי להתפלל, ובעודו מתפלל השם יתברך האזין לתפילתו, כי היה בעל חסדים גדולים, וטוב ומיטיב לעמו, ונתן בלב המלך והשרים לזכותו במכרז. ביקש המלך לברכו, והנה איננו. המתינו לו עד שסיים תפילתו, וכשחזר, בירכו המלך על הצלחתו במכרז, ואשר על ידי כך ירוויח הון תועפות.

אחר הדברים האלה, שאלו המלך: מאימתי נעשית כל כך אדוק בדתך, לקום באמצע מושב השרים כדי להתפלל? סיפר השר: בא אלי חכם גדול וצדיק מארץ ישראל, והבטחתי לו להתפלל. כשהלכו השרים, קרא המלך את השר במיוחד, וביקש ממנו: יש לי בת חולה השוכבת על ערש דוי זה כמה חודשים, והזמנתי רופאים מומחים לרפאותה, וכולם העלו חרס בידם. אף בקשתי מאנשי דת, השכים הערבים, להתפלל עבורה, והכל ללא הועיל. אנא הזמן אלי את הרב שיברך אותה, אולי תעלה ארוכה למחלתה. השר נעתר לבקשת המלך,

שמחת הלב

וביקש מהרב לבוא עמו אל הארמון להתפלל על בת המלך. בבוא הרב לפני המלך, נכנס לאחר בתו, ועמד והתפלל לפני הקדוש ברוך הוא שיקדש שמו בעולם, וישלח לה רפואה שלימה. התפילה של הצדיק לא שבה ריקם, וכעבור שלושה ימים קמה ממיטת חוליה, והחלימה ממוחלתה. המלך שמח מאד, והזמין שנית את הרב לבוא אל ארמונו, וכשבא, הביע המלך את תודתו. ושאל אותו, למה הוצרך לבוא מצרימה, והשיב לו, כי חזק הרעב בחברון. תיכף ציוה המלך לשלוח שקי תבואה לכתובת הרב בחברון, ועיטר את הרב בזהובים רבים למען תושבי חברון, ונעשה קידוש שם שמים ברבים.

הוי זהיר בקריאת שמע. אמרו בגמרא בברכות (טו ע"ב): כל הקורא קריאת שמע ומדקדק באותיותיה, מצננים לו אש של גיהנם, שנאמר (תהלים סח טו): "בְּפֶרֶשׁ שְׂדֵי, מְלָכִים בָּהּ, תִּשְׁלַג בְּצַלְמוֹן", אל תקרי בְּפֶרֶשׁ אלא בְּפֶרֶשׁ, אל תקרי בצלמוֹן אלא בצלמות. ופירש רש"י שהמפרש יפה את התיבות של קבלת עול מלכות שדי ומפריד בין הדבקים, אז התורה ש"בה מלכים" ימלוכו, תשלג תצנן את צל המוות בגיהנם. והקשה מרן זצוק"ל, וכי מה פרס זה שנותנים למדקדק בקריאת שמע, שמאחלים לו שילך לגיהנם, וכשיהיה שמה יעשו לו טובה ויצננו לו את האש?! אלא אומר הגאון העל"ח, על פי הזוהר הקדוש (פנחס דכ ע"ב) שאפילו צדיקים גמורים לאחר פטירתם, יורדים לגיהנם, כדי לקחת נשמות של רשעים הקשורים לנשמתם, שכבר סבלו די העונש שמגיע להם, אבל אין בכוחם לעלות מהגיהנם, כי אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים. בלית ברירה יורד הצדיק לגיהנם, ונתאר לעצמו, שהרשע הזה נמצא בקומה 900 חדר 418 תנור 77 תא 3, איזה חום אדיר, נורא ואיום, אם כן שמא חלילה יסבול גם הצדיק, אבל אם הוא זכה לדקדק בקריאת שמע, מצננים לו את האש של הגיהנם, ולא ירגיש את החום כלל.

ולכאורה היכן רמוז כן בפסוק שמצננים את האש לצדיקים? ובאר מרן, ידוע בכללי הדקדוק שאותיות סופיות "ון", יש להן משמעות של הקטנה, כמו 'אישון' של העין, קוראים אותו 'אישון' מלשון 'איש קטן', שהרי כל אחד שיעמוד מול המראה, יראה באישון שלו את עצמו בקטן. לכן 'איש' זה גדול, 'אישון' זה 'איש קטן'. כמו כן, 'תפוז' הוא תפוז רגיל גדול, אבל 'תפוזון', הוא תפוז קטן. וכך היא הרגילות בדיבור של בני אדם להקטין כל דבר באותיות "ון", כמו: "ילדון", "תפוחון", וכן על זה הדרך. ולפי זה מובן, שאילו היה הפסוק מדבר על גיהנם ממש, היה צריך לומר תִּשְׁלַג בְּצַלְמוֹת" שהוא גיהנם, ומזה שאמר בְּצַלְמוֹן", משמע שמדבר בגיהנם קטן, דהיינו שהצדיקים רק עוברים דרך שם קודם שנכנסים לגן עדן. ודברי פי חכם חן.

הוי זהיר... ובתפילה. בענין מהי כוחה של תפילה, כותב הגאון החזון איש זצ"ל באיגרותיו,

שמחת הלב

כי התפילה היא מטה עוז ביד כל אדם. אין תפילה ששבה ריקם, אין מילה של תחינה וריצוי שמוציא יהודי מפיו שלא תפעל את פעולתה, אם היום אם למחר, אם בשנה זו אם לאחר שנים רבות, אם אצל המתפלל אם לזרעו אחריו. דבר זה צריך להיות חדור בתודעתו של כל יהודי. מעשה שהיה, בירושלים חי יהודי תלמיד חכם שחזר בתשובה לפני שנים רבות, ומקורביו מספרים על יראת השמים המופלגת שלו, על הצלחותיו בכל תחום, ועל כך שבכל מה שהוא עושה, ה' מצליח בידו. כל מפעל שהוא מייסד, עולה למעלה ראש. לכל שיעור שהוא מקים, נמשכים על אתר לומדים רבים, וכן הלאה. האיש ששמו הרב ברוך היימן הי"ו, סיפר לאחרונה על הגורם להצלחותיו, וכדאי לחרוט את הדברים על לוח הלב, למען נלמד ונשכיל מכך על כוחה הגדול של כל תפילה. הדור הצעיר אולי כבר לא יכיר את השם שיוזכר להלן, אבל כיון שהוא 'גיבור' הסיפור, צריך להזכירו. שמו היה זלמן ארן, מי שהיה שר חינוך בממשלתו של בן גוריון, ואחד ממקורביו ומעריציו הנלהבים של אותו ראש ממשלה. הוא עצמו לא היה שומר מצוות, אך אשתו שמרה מעט על כמה סממנים של מסורת יהודית. היא הדליקה נרות שבת, ומכיון שידעה גם על כוחה של תפילה, התפללה על ילדיה שיהיו כמו ... בן גוריון, שהרי בעלה תמיד סיפר בבית על 'כוחו' וגדולתו של האיש שעמד בראשות הממשלה. כידוע, לימים ביקש בן גוריון להיפגש עם הגאון החזון איש זצוק"ל בביתו בבני ברק. קודם שהחלה הפגישה, הוריד החזון איש את משקפיו, כדי שלא להתבונן בפרצופו של מי שהיה אחראי להעברתם על הדת של רבבות רבבות אחינו בני ישראל, אבל לא נעל את הדלת בפניו. לאחר הפגישה, כשחזר בן גוריון ללשכתו, סיפר לזלמן ארן על גדלותו היוצאת מן הכלל של החזון איש, ואף התבטא שראה בו דמות של מלאך. ארן לא שמר את הדברים בלבו, ותיאר גם הוא בפני אשתו את ההתפעלות של ה'בוסי' מדמותו של אחד מגדולי ישראל. האשה האזינה לדברי בעלה בקשב רב, עד שהחליטה בו במקום, שמעתה ואילך תתפלל על ילדיה שיגדלו ויתחנכו בדרכו של ... חזון איש, שהרי אם האדם המוערץ על ידי בעלה, מעריך את החזון איש ומתארו כמלאך אלוקים, צריך ללכת אל המקור ... "אני", סיפר הרב ברוך היימן, "נכדו של זלמן ארן. ותפילותיה של סבתא - אף שלא היתה מלי"ו צדקניות שבדור - פעלו את פעולתן גם לאחר שנים רבות, וקירבוני לתורה ולמצוות, ואף נתנו בידי את כח ההצלחה". (סוכן יביעו ח"ב עמוד רפו)

הוי זהיר... ובתפילה. מעשה שהיה לפני כחמישים שנה, בחור מחוץ לארץ הגיע ללמוד בישיבת בריסק בירושלים. יום אחד חשקה נפשו להתפלל בכותל המערבי, ובתוך שהוא עומד ושוֹפֵךְ שיח לפני הקב"ה, פתאום הוא רואה שנעמד לידו גוי ומתפלל, לאחר מכן לקח הגוי פתק והניח בין אבני הכותל. הדבר סיקרן אותו מאוד, מה יש לגוי להניח בין אבני הכותל. לאחר שפנה הגוי ללכת, לקח הבחור את הפתק, וראה שכתוב באנגלית, "לכבוד אלוקי היהודים, תבשר לי בבקשה שהירוקים ניצחו את הצהובים במשחק הפוטבול". אותו

שמחת הלב

בחור חמד לצון... מיד הלך אחרי הגוי במרחק שהוא, וראה אותו הולך למלון בו הוא נמצא, עקב אחריו וראה שנכנס לחדר מס' 377. מיד התקשר הבחור לאביו בארצות הברית, ושאלו: מי הרויח במשחק, הירוקים או הצהובים? ויגער בו אביו, וכי בשביל זה שלחתך לשיבה בארץ ישראל... לאחר שהרגיע הבן את אביו והבהיר לו את הדברים, חזר אליו אביו כעבור כמה דקות, ואמר לו: הירוקים ניצחו... מיד הלך למלון לאותו חדר ואמר לגוי: תשמע, אלוקי היהודים שלחני אליך, להגיד לך שהירוקים ניצחו. אמר לו: מה, באמת אלוקי היהודים שלח אותך?!... התפעל הגוי, כל כך מהר, "טרם יקראו ואני אענה", מיד הוציא מכיסו \$300 ונתן לו. חזר הבחור לשיבה, קנה מהמעשר, עופות, בשר, סלטים, לחמניות, שתיה, פתח שולחן עם חבריו, ואכלו ושתו להודות לה... פתאום, עבר ראש השיבה ואמר להם, "ולשמחה מה זו עושה"?... סיפר הבחור, כך וכך היה המעשה וחמדתי לצון... אמר לו ראש השיבה, אתה חושב שאתה צחקה עליו? ממש לא! הקב"ה צחק עליך, הקב"ה קיבל את התפילה של הגוי, והוא שם לך בראש שתסתכל עליו, ותפתח את הפתק, ותתקשר לאבא שלך, ותחזיר לו תשובה.

זהו שאומר דוד (תהלים קמה יח): "קרוב ה' לכל קראיו, לכל אשר יקראו בקאמת", לא כתוב קרוב ה' לכל חסידיו, לכל צדיקיו, אלא לכל קוראיו, אפילו אם הוא גוי וביקש דברים בטלים, הקב"ה עונה לו, כל שכן כאשר אדם מבקש ומתפלל על דברי תורה. וכמו שאומרת הגמרא בברכות (ג ע"א) על הפסוק (שם פא יא): "הִרְחַב פִּיךָ וְאָמַלְאָהוּ" - ההוא בדברי תורה כתיב! דיינו בקשות הבאות על רוחניות, על אמונה בהקב"ה, על חיים טובים ורגועים שנוכל לעבוד את השם בישוב הדעת, הקב"ה מבטיח שימלא אותם.

וכשאתה מתפלל, אל תעש תפילתך קבע אלא רחמים ותחנונים. מעשה במחנה צבא גדול בראשות גנרל אחד שונא ישראל, שלא נתן רשות לחיילים היהודים לשבות ולנוח בשבתות וימים טובים. כששמע כן הגאון הצדיק רבי נחומיקה מהורודנא, ביקש מהגאון רבי אלכסנדר משה לפידות שהיה בקי בשפת המדינה, לבוא עמו ולהשתדל אצל הגנרל לשחרר את החיילים בימי שבת ומועד. אף שהגנרל היה קשוח מאוד, עם כל זה הרהיבו עוז ונכנסו למשרדו, ושאלם ברעם קולו, מה רצונכם? ויען הגאון לפידות, אדוני הגנרל, הנה רב היהודים עומד לצדי, והוא איש קדוש, רם ונישא מאד אצל כל היהודים, והוא מבקש כי בחסדך הגדול תואיל להיטיב לחיילים היהודים הנמצאים תחת חסותך, לתת להם חופש בימי שבתות ובמועדי ישראל. ויען הגנרל ברוגז, אינני מסכים לשחרר אותם, והם יעברו כמו כל החיילים! ויצאו הרבנים מאתו וילכו בפחי נפש. אמר רבי נחום: בטוחני שלא אבדה תקוותי, ועוד יצטרך אלינו הגנרל. עוד הוא מדבר, והנה חייל מראשי לשכת הגנרל רץ אחריהם, ויקרא אליהם לשוב אל הגנרל. ויאמר הגנרל אל הרב לפידות: הנה פוך ענה ברב,

שמחת הלב

כי איש קדוש הוא, לכן הנני מבקש, בהיות כי יש לי בת יחידה צעירה לימים, השוכבת על ערש דוויו זה כחודש ימים, והרופאים נלאו מלהושיעה, אם הרב הקדוש הזה יעתיר בעדה, ותתרפא, אמלא חפצכם ברצון. ויובילם הגנרל אל ביתו ויראה להם את חדר הבת החולה, והיתה צועקת ובוכה ממכאוביה, ויפרוש רבי נחום כפיו אל ה' בתפילה ובתחנונים: "אנא ה', עשה למען שמירת שבתות קודשך על ידי עמך ישראל אנשי הצבא, ובזכות מצות שמירת השבת תשלח דברך הטוב לרפאות את הילדה החולה הזאת, ותקום מחוליה ותחיה בכריאות טובה, למען ידעו העמים, כי אתה אלהי כל הארץ, ובידך להמית ולהחיות, אל נא רפא נא לה". ויפנו וילכו לדרכם.

והנה לפתע פתאום רפתה מחלתה של הילדה אט אט, עד כי אחר יום או יומים שבה לאיתנה. לא עבר שבוע ימים, ותבוא מרכבה הדורה לביתו של הגאון לפידות, ויתבקש לבוא עם חברו רבי נחום לבית הגנרל. ויסעו שניהם יחדיו, ויקבלם בכבוד גדול ויובילם אל חדר בתו, ויראו כי היא בריאה ושלמה ומשחקת בצעצועים. ויאמר להם הגנרל, עתה ידעתי כי השם הוא האלהים המקשיב אל הצדיקים רבני ישראל, ורק ברכתכם ותפילתכם הביאה לבתי מרפא, תחת אשר נלאו כל הרופאים לרפאותה ולא הצליחו, ואתם הרבנים החייתם אותי. אני אסיר תודה לכם ומבטיחכם כי עוד היום אתן פקודה לשחרר את החיילים היהודים בשבתות ומועד, ואשים עיני עליהם לטובה. ברוך המקדש שמו ברבים.

וכשאתה מתפלל, אל תעש תפילתך קבע אלא רחמים ותחנונים. בגמרא ברכות (לב ע"א), דרש רבי שמלאי, לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל. לכן תקנו חז"ל לומר פסוקי דזמרה קודם העמידה שבה אנחנו מבקשים צרכינו. ואמר רבי יוסי (שבת קיח ע"ב): יהא חלקי בעולם הבא, עם הקוראים פסוקי הזמרה בכל יום. וכתב הארחות חיים: **אותם בני אדם שאומרים פסוקי דזמרה במרוצה, לא יפה עושים, שמקצרים בשבחו של מקום בשביל שמאריכים בבקשת צרכיהם לאחר מכן בעמידה, היש מושל שיתרצה בכך?!** (בית יוסף סימן נא)

וכתב הרמב"ם (תשובות סימן רסא): **קריאת הברכות או הזמירות בחיפזון ומהירות, הרי היא טעות גמורה, ומי שאינו מוכיח החונים על זאת, חוטא, משום שכל אלו הסוגים של עבודת השם בדיבור, אין הכוונה אלא שיחשבו בהם כשיאמרום, ויכוון אומרם את לבו, וידע שעם אדון כל העולם מדבר בהם, בין שיבקש ממנו או יודה לו וישבחהו או יתאר פעליו וחסדיו או יתאר נפלאותיו בברואיו ויכולתו. וכיצד מותר למהר בזה ולהסתיח הדעת ממה שנאמר. ומי שאינו יודע מה הוא אומר ואינו מבינו, הרי הוא כמו התוכי והשוטה החוזרים על המילים שבני האדם לימדום. ע"כ. ופסק מרן בשלחן ערוך (סימן נא סעיף ח): "אין אומרים הזמירות במרוצה, כי אם בנחת". ולא ידלג שום תיבה ולא יבלע, אלא יוציא מפיו כאילו מונה מעות, ויתבונן במה**

שמחת הלב

שאומר, ויכיר בנפלאות ה'. (משנ"ב סימן נא סק"ב, סימן א סק"ג) וכתב עוד מרן (סימן נא סעיף ט): "מזמור לתודה, יש לאומרו בנגינה, שכל השירות עתידות להתבטל חוץ ממזמור לתודה".

הנה לפנינו כמה עוררו רבותינו על אמירת "פסוקי דזמרה" בנחת, בנעימה ובהתבוננות. והמציאות מוכחת שהמתבונן באמירתם, אי אפשר שלא יתלהב ולא תתפעל נפשו. וחבל שהתפילה שכל כולה שירות ותשבחות להשם יתברך, דוקא היא נאמרת בדרך כלל במרוצה ובקריאה חר גונית, והאדם לא שם לב לכך שהוא פשוט סותר את עצמו: הוא אומר: "הודו לה! קראו בשמו! הודיעו בעמים עלילותיו! שירו לו! זמרו לו! שיחו בכל נפלאותיו!" וכו' – והוא בעצמו אינו שר לה!

ומעשה בבית הכנסת אחת בעיר "בני ברק" שהנהיגו לומר פסוקי דזמרה בנעימה ובנחת מילה במילה כהלכה, ולכן תיקנו שהחזן קורא מ"הודו" ועד "גאל ישראל" במשך חצי שעה. לימים, הנהיג הגבאי שם לומר גם "מזמור לתודה" בנעימה ובנגינה, כמו שפסק מרן בשלחן ערוך שם. ויהי היום ובעוונות חלה הגבאי במחלה הארורה השם יציל את כל עמו ישראל, וקודם שהיה צריך להתחיל בטיפולים, הוא נסע לעיר הקודש "צפת" ובכה והתחנן על קברו של מרן הבית יוסף זיע"א, ואמר למרן שהוא קיים את ההלכה שהוא כתב בשלחן ערוך: "מזמור לתודה, יש לאומרו בנגינה", ואף הנהיג כן לציבור בבית הכנסת. ותהילות לאל יתברך, למחרת שבא לבית החולים, עשו לו בדיקות טוב, וראו שהמחלה נעלמה לגמרי. ישתבח שמו ויתעלה כבוד הדרו.

והנה כתב בספר חסידים (סימן יח): שורש התפילה, שמחת לב בהקב"ה, שנאמר (תהלים קה א): "הִתְהַלְלוּ בַשֵּׁם קְדוֹשׁ יְשֻׁמַח לֵב מְבַקְשֵׁי ה'". ולפיכך היה דוד מלך ישראל מנגן בכינור על כל תפילותיו וזמירותיו, כדי למלאות לבבו שמחה באהבתו של הקב"ה. וכתב עוד (סימן קנח): כשאתה מתפלל, אמור את התפילה בניגון הנעים והמתוק שבעיניך, ובזה ימשך לבך אחר מוצא פיך, ובבקשה ותחינה בניגון המושך את הלב. ע"כ.

אילו היו יודעים בני אדם, כמה מפסידים הם שממהרים ורצים בתפילתם, אין ספק כי היו מתקנים זאת, הלוא פסוקים אלו נקראו "פסוקי דזמרה", מלשון "זמר", להלל ולשבח את בורא העולם, היתכן שכך נזמר ונשבח אותו במרוצה?! נתאר לעצמנו שנזמין פייטן לשמחת מצוה והוא יזמר במהירות גדולה, הלזה יקרא "זמרה"? והלוא אלעג וקלס יחשב! קל וחומר כשהשירה והזמרה הן לכבוד השם יתברך שהוא הבוחר בשירי זמרה, איך נהללו ונשבחו במרוצה, הלזה יקרא "פסוקי דזמרה"? וכתב בספר חסידים (סימן מו): המוציא דברים מפיו בלא הגיון הלב, על זה חרה אף ה', ואמר ביד ישעיה (כס א): "יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעַם הַזֶּה, בְּפִיו וּבְשִׁפְתָיו בְּבִדּוֹנֵי וְלִבּוֹ רַחַק מִמֶּנִּי. עֵי"ש. ישמע חכם ויוסף לקח.

יט רבי אלעזר אומר, הוי שקוד ללמד תורה, ודע מה שתשיב לאפיקורוס. ודע לפני מי אתה עמל. ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך.

מאירת עיניים

להשיב להם כפי טענותיהם (רשב"ץ).
ב. ודע לפני מי אתה עמל – יחד עם עיסוקך להשיב לאפיקורסים, היזהר ביותר שלא יטה ליבך אחר דברי המינות שלהם, וזכור תמיד את בוראך שלפניו אתה עמל, ויודע הוא צפונות לבד! כמאמר הנביא (ירמיה טו יט): "וְאִם תּוֹצִיא יָקָר מְזוּלָל כְּפִי תִהְיֶה, יָשְׁבוּ הַמָּה אֵלַיךְ וְאֶתָּה לֹא תָשׁוּב אֵלֵיהֶם", שלא תושפע מהם לרעה, חלילה (רמב"ם. רשב"ץ).
ג. ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך – יש לך לדעת שיש שכר רב לעושי מצוות, וכל שכן למי שמוסר נפשו להעמיד הדת על תלה! (רבנו בחי)

יט רבי אלעזר אומר: א. הוי שקוד ללמוד תורה – עסוק בתורה בשקידה ובהתמדה, כי התורה נקנית רק בעמל והשקעה מרובה. **ודע מה שתשיב לאפיקורוס** – העמק להבין את דברי התורה ורכוש לך ידיעה יסודית והבחנה ברורה, כדי שתדע לסתור טענותיהם של האפיקורסים ולהפריך את דבריהם. **אפיקורוס** – מלשון הפקר, שמפקיר ומבזה את התורה. ובימי רבותינו ז"ל היו מצערים אותם המינים והאפיקורסים בטענות שונות ומשונות שסילפו את הפסוקים, ועל כן הוצרכו לתקן ברכת "למינים" בתפילה, והיו צריכים לעמול ולטרוח

שמחת הלב

יט הוי שקוד ללמוד תורה. כמה מגדולי רבני ישראל, לא זכו לחכמתם הגדולה, אלא הודות לשקידתם בתורה, לילה כיום יאיר כחשכה כאורה, ולא הסירו מחשבתם מן התורה, בשכבם ובקומם. אחד המיוחד מגדולי ישראל היה הגאון הנצי"ב, רבי נפתלי צבי יהודה ברלין זצ"ל (מחבר העמק שאלה ושו"ת משיב דבר ועוד), אשר שמו נודע בשערים המצויינים בהלכה, וכותב עליו הגאון רבי ברוך הלוי אפשטיין (בעל תורה תמימה), בספרו מקור ברוך: כשרונותיו של דודי, אחי אמי, הגאון הנצי"ב, מתולדתו היו בערך ממוצעים, ובכל אופן, לא מצויינים, אך הודות לשקידתו הנפלאה, אשר לא יאומן ולא יסופר על שקידתו וחשקו בתורה, הגיע למדרגה הרמה, במעלה הגבוהה מעל גבוהה של העמלים בתורה. ומתכונת שקידתו, כי כאשר הרגיש במשך זמן לימודו כי קרוב שתחטפנו שינה, היה טובל רגליו במים קרים, למען תפוג ממנו הנטיה לשינה, ועוד מעשים נפלאים כאלה. על כן יאמר מפי חכמי וגאוני דורו מימי חורפו, כי סגולת התורה אשר רכש אליו, לא רכש בקנין הלימוד הרגיל אצל סתם לומדים, אלא על ידי מערכת מלחמה אשר הציב למענה בחירוף נפש. נפתולי אלהים נפתל עמה עד שכבש אותה והכריעה תחתיו, ולכד אותה לקנין עולם, לבל ימוט לעולם. לא מעט

שמחת הלב

סבל מיחסם של כמה מגדולי תורה אשר סביביו, שהביטו אליו כמו ממדומים, והתייחסו אליו כאיש העומד רחוק מחוג ספירתם. אפילו חותנו הגאון רבי יצחק מזולוז'ין מתחילה לא משך אליו חסד רב, עד אשר במקרה באו לידו כתבי חתנו הנצי"ב, ומתוכם חיבור גדול על הספרי, והיה משתומם מאוד, עד כי לא האמין למראה עיניו, ותתפעל נפשו מאוד, עד כי קרא עליו: "אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה", ומאו החל לקרבו, ויט אליו חסד, באהבה רבה, ומצבו הרוחני הלך וגדל עד כי גדל מאוד.

וכתב מרן זצוק"ל: "מכאן מוסר השכל לכמה תלמידי חכמים בדורינו, שכאשר רואים שאין התייחסות רבה אליהם, נופלים ברוחם, ולפעמים יש כאלו מהם שעוזבים לגמרי את לימודם, ויוצאים למסחר וכיוצא בזה, חלילה להם מעשות זאת, ומצוה גדולה על גדולי ישראל לקרובם, ולהמריצם ללכת מחיל אל חיל לגדול ולהתעלות מעלה מעלה בתורה".

[ובדרך אגב אביע את צערי וכאבי בזה, כי הן אמת שזכינו בדורנו שברוך השם רבו וגם רבו בעלי תשובה 'בן פורת יוסף' אשר עזבו מנעמי תבל והבלי העולם הזה ובאו אל מקור מים חיים, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, ומסתופפים בחצרות ה' אלו בתי מדרשות ועוסקים בהם בתורה כל היום, אך פעמים שאינם מקבלים את מירב תשומת הלב המגיעה להם, ולא תמיד מראים את ההתפעלות ממעלתם וחשיבותם שעזבו בורות נשברים, והתגברו על יצרם לישוב באהלה של תורה כל היום, ולכן בהגיע אליהם חלילה איזה נסיון קצת קשה, מהם נחלשים ואט אט עוזבים את בית המדרש. ומקרה שראיתי לצערי הרב, בבעל תשובה שנעשה אברך והלך ללמוד בכלל, אך לא קיבל את היחס שהיה אמור וחשב לקבל, ואכן בזמנו (תשע"ה) שבעוונות הרבים עלה יאיר לפיד שר"י לשלטון וחסל את התקציבים ללומדי התורה, ומחמת כן כוללים רבים נסגרו מחוסר תקציב, אברכים רבים וטובים עזבו את הלימוד בחצרות השם ויצאו לרחובה של עיר לעבוד, ואף אברך זה יצא לעבוד, ואט אט ירד לגמרי, כי התחבר עם אנשים שאינם יראי שמים, ובפרט בנסיונות של היום עם מכשירים טמאים ומשוקצים, והחל לזלזל בקיום המצוות, עד שהיום אפילו שבת אינו שומר. ואולם אפשר שאם היו מייקרים ומעריכים אותו כראוי, ומפגינים לו יחס מועדף, היה לו הרבה יותר קשה לעזוב חברה כזאת שכל כך הוא יקר ונחשב בה. והשם הטוב יכפר בעד, ישמע חכם ויוסף לקח.]

ובאמת כך היתה דרכו של מרן לעודד ולפרגן לצעירים, כאשר רואים זאת בספריו הגדולים שמזכיר אפילו מכתביהם של אברכים צעירים, במטרה לעודדם ולחזקם לכתוב ולחדש עוד ועוד לאמיתה של תורה. וזו הסיבה שהיה נותן הסכמות רבות כמעט לכל מחבר ועל כל נושא בהלכה או באגדה ומוסר, כדי לחזקם ולעודדם לכתוב ולעלות במעלות התורה. (עיי' לעיל פרק א משנה ו ד"ה וקנה לך חבר)

שמחת הלב

וזכורני לפני כשלושים שנה, שתלמיד חכם אחד צעיר שחיבר ספר, הגיע לשיעורו הקבוע של מרן בימי חמישי בשיבת "אור החיים" למכור את ספריו לציבור, ובסיום השיעור הגיש למרן את ספרו במתנה. ומרן קיבל את הספר בחום ואהבה, וביקש ממנו שיתן לו עוד חמישה ספרים, והוציא מרן מכיסו שטר של מאה שקלים חדשים, [אז רק יצא השטר], ונתן לו תמורת הספרים, אף שהם עלו פחות, במטרה לחזקו ולעודדו לכתוב עוד ועוד.

ועל הנהגות נפלאות אלו יאות להביא מה שכתב בספר שלחן ערוך המדות (אהבת הבריות שער המוסר ס"ה) וזו לשונו: העיד רבי בן ציון מרדכי חזן זצ"ל על גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים בעל ה"בן איש חי": גודל ענוותנותו אין הפה יכול לספר, כשהיה רואה תלמיד חכם נכנס אצלו, היה שמח לקראתו כמוצא שלל רב, והיה בא לקראתו, ומקבלו בסבר פנים יפות, ומושיבו אצלו, ושומע כל דבריו ובקשותיו. וכשגומר ורוצה ללכת, היה הולך עמו ומלווהו עד שער החצר. וכשהיה רואה את הלמדנים הצעירים שיודעם ומכירם שנפשם איוותה בתורת השם, היה מראה להם פנים צהובות יותר ויותר. ועימי היה מעשה, כשהייתי רך בשנים כבן עשרים, הייתי הולך לביתו, והיה קם מלפני ומושיבני אצלו, ומדבר עמי כאב את בן ירצה. והגם שלא הייתי תלמיד חכם, כי אם למדן פשוט ומשרת בקודש בחזנות בבית הכנסת שלו.

ומעין זה אמרו בתנא דבי אליהו (פרשה כו), כשם שהקב"ה יהי שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים, אוהב את ישראל, ואוהב תלמידי חכמים ביותר, כך יהיה אדם אוהב את ישראל ואוהב תלמידי חכמים ביותר. וכן אמרו חז"ל (כתובות קג ע"ב) על הפסוק (תהלים טו ד): "וְאֵת יִרְאֵי ה' יִבְרַךְ", זה יהושפט מלך יהודה, שכשהיה רואה תלמיד חכם, היה עומד מכסאו, ומחבקו ומנשקו, וקורא לו רבי רבי, מורי מורי. וכן אליהו הנביא, כשהיה רואה צדיקים, היה מגפפן ומחבקן ומנשקן. (ילקוט מלכים רכד)

ודע מה שתשיב לאפיקורוס. מעשה שהיה בשנת תקי"ט גזר הבישוף מיקאלסקי על רבני ישראל להתייצב בפניו ולעמוד בויכוח דתי עם המומר יעקב פרנק שר"י וחבריו, ונבחרו לשם כך הגאון רבי חיים הכהן רפפורט אב בית דין לובלין, והרב הקדוש רבי ישראל בעל שם טוב, והגאון רבי יצחק שור (מחבר הספר שו"ת כח שור). בהמשך הויכוח, שאל רבי יצחק שור את המומר, איך העיז לחלל שבת ולעבור על גילוי עריות, אשר נאמרו בסיני? השיב המומר, כי תוקף האיסור של התורה היה רק עד זמן התגלותו של שבת צבי, וממנו והלאה תורה חדשה יצאה מאתו וביטל כל האיסורים הנ"ל, ואוכיח לך זאת, שאני אזמין לכאן את אביך ואמך מעולם האמת, ויעידו כדברי! וישרוק המומר בשפתיו, ויבואו שנים בדמות אביו ואמו של הרב שור, ויאמרו כדברי המומר. ויען הרב אותם, הנה לדבריכם גם מצות "כיבוד אב ואם" שבתורה כבר בטלה מזמנו של שבת צבי, ואינני חייב בכבודכם, ויך אותם במטהו

שמחת הלב

על ראשם, ומיד נפלו לארץ מתים. אז ראו כולם שהיו הם שני כלבים, וידעו הבישוף וכל הנוכחים שם, שהמומר עשה כן בכישוף, וירגזו הבישוף ויענישו קשות את המומר ואת חבריו. (שו"ת כח שור להגרי"י שור סימן לא, דף נו ע"ד)

ודע מה שתשיב לאפיקורוס. מספרים על המגיד מדובנא, רבי יעקב קרנץ, כי פעם נפגש עם חבורת אפיקורסים. אמרו לו: כבוד הרב, אנו מוכנים לשמוע דרשתך, אך בתנאי שלא תסיים את הדרשה כדרך בביאת מלך המשיח. הסכים רבי יעקב ודרש להם, ובסיום דרשתו אמר: ועתה אומר לכם משל קטן. פעם היה השועל מהלך ביער, ונפשו רעבה, מרחוק ראה תרנגול בר, התקרב אליו לטורפו, אולם התרנגול חש בסכנה, ומיד טיפס ועלה על ראש עץ. השועל התאכזב ממהירות התרנגול שסיכל את מחשבתו ויערים עליו, ויאמר לתרנגול: מה שלומך, אחי? רדה נא ונטייל יחדיו, שכבר בא המשיח, ונאמר "וגר זאב עם כבש", וגם שועל ותרנגול יהלכו ויטיילו יחדיו! באותה שעה נשמעה נביחת כלבים, נשא השועל רגליו וברח. לאחר שהסתלקו הכלבים, חזר השועל למקום הראשון, והתרנגול עודנו עומד למעלה בראש האילן. לגלג עליו התרנגול: אם כדברייך, שכבר בא המשיח, מדוע ברחת מקול נביחת הכלבים? אמר לו השועל: אתה צודק, אבל מה אעשה והכלבים אינם מאמינים במשיח...

ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך. מספרים על הגאון בעל שאגת אריה שכאשר התקבל לרבה של העיר מץ, בהיותו בן שבעים שנה, שלחו לו הרבה מתנות לאות הוקרה. באחד מן הימים ראה את אשתו שהיא מצטערת ובוכה, לפליאת הרב, אמרה לו שהיא חוששת שמא ינוכה להם משכרם בעולם הבא עקב המתנות הרבות שקיבלו. תמה הרב, וכי את חושבת שבהבלים אלו ישלמו שכרנו בעולם הבא?! (שפתי כהן ברכות לד ע"ב)

דבר זה מזכיר לי מעשה שהיה עם מרת אמי עליה השלום. מילדותה לפני כ-60 שנה, זכתה להיות מקורבת מאוד מאוד למקובל האלהי הגאון רבי מרדכי שרעבי זצ"ל ולרעייתו הרבנית לאה ז"ל. פעם שנפטר אחיה של הרבנית, וכל בני המשפחה האבלים ישבו שבעה בביתם, לכבודו של הרב, באו רבים מגדולי ישראל לנחם, ומרת אמי נרתמה לעזרה, ושרתה בנאמנות את הבאים, להגיש ברכות, לסדר מקומות ישיבה, להדיח כוסות וצלחות שוב ושוב. ובסוף כל יום כזה, לא עזבה את הבית עד ששטפה את הרצפה, וסידרה את הבית לקראת מחר. גם דאגה מאוד שלא יפריעו לרב שיוכל לעסוק בתורה, למרות נוכחותם של האבלים. הרב העריך מאוד את מסירותה, ובתום השבעה קרא לה והעניק לה סכום כסף נכבד שתקנה לעצמה שמלה חדשה לקראת החג. אבל היא סירבה ואמרה שהיא רוצה את השכר לעולם הבא. הרב לא וויתר לה שתיקה, והבטיח לה שחלילה לא יגרע משכרה לעולם

הבא כלום. (עין דברים מדהימים בחוברת "תבורך מנשים יעל" ותרזה נחת ותתחוק)

כ רבי טרפון אומר, היום קצר והמלאכה מרבה, והפועלים עצלים, והשכר הרבה, ובעל הבית דוחק.

מאירת עיניים

מארץ מידה, ויש לפני האדם עבודה רבה מאוד. והפועלים עצלים – טבע האדם להתעצל ולבלות ימיו בתענוגים ודברים בטלים. והשכר הרבה – שכר העולם הבא הוא עצום ורב, כמאמר הפסוק: "עֵינֵי לֹא רְאִתָּה אֱלֹהִים זִוְלָתָךְ יַעֲשֶׂה לְמַחְפָּה לּוֹ!" ואם כן מה רב הוא ההפסד למי שמתרשל בעבודתו! ובעל הבית דוחק – הקב"ה מאיץ ומזרז את האדם לעמול בתורה יותר ויותר, ככתוב: "והגית בו יומם ולילה!"

כ עד כאן הובאו דברי החכמים לפי סדר הדורות [סדר כרונולוגי החל משמעון הצדיק ועד הלל ושמאי. לאחר מכן הנשיאים לבית הלל. ולאחר מכן חזר להלל והמשיך משם לתלמידו רבן יוחנן, ולתלמידיו]. אך מכאן ואילך אין המאמרים סדורים לפי סדר הזמנים. רבי טרפון – היה אף הוא מתלמידי רבן יוחנן. הוא ממשיך במשנתנו את עבודתנו בעולם הזה, לפועלים הבאים למקום עבודתם. היום קצר – חיי העולם הזה קצרים הם. והמלאכה מרובה – התורה ארוכה

שמחת הלב

כ היום קצר. דוד המלך בספר התהלים המשיל את חיי האדם לצל, כמו שנאמר: "אֶדְם לְהִקְבֵּל דָּמָה, יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר". ואמרו חז"ל: לא כצל כותל, ולא כצל אילן [שהם עומדים], אלא כצל עוף הפורח באויר. וכן דרשו רבותינו פסוק זה על אדם הראשון, שקצב לו הקב"ה לחיות אלף שנה, ובשעה שהראה לו, דוד דוד ודורשיו, דוד דוד ומנהיגיו, הראה לו גם את דוד המלך, אבל אמר לו שהוא עתיד להיות נפל, ולא קצובים לו שנות חיים כלל. משראה אדם הראשון מה יעשה דוד המלך אם יהיה, תרם משנותיו שלו שבעים שנה לדוד. והנה, כשהגיע אדם לגיל תשע מאות ושלושים שנה, בא הקב"ה ליטול נשמתו, אמר: רבוננו של עולם, הבטחת לי אלף שנה. אמר לו: הלוא תרמת לדוד שבעים שנה, אינך יכול עתה לחזור בך. זהו שנאמר "אדם להבל דמה", הלוא הבל בנו של אדם הראשון חי בסך הכל חמשים ושתים יום, וכבר הרגו קין אחיו. והנה כל חייו הארוכים של אדם הראשון שווים ודומים בעיניו כחייו של הבל, למה? כי "ימיו כצל עובר", כי הימים עוברים מהר. על כן, אשרי אדם שמנצל ימיו כהוגן ומסגל לעצמו תורה ומצוות ומעשים טובים. וכבר אמרו חז"ל (עירובין נד ע"א) שהעולם הזה דומה לבי הילולא, דהיינו לבית חתונה שהערב נגמר מהר, ולכן חטוף ואכול חטוף ושתה, כי לאחר מכן כשחוזרים לבית, כבר לא יהיו את כל המטעמים שמוגשים בחתונה. כך על האדם מוטל לחטוף עוד ועוד תורה, מצוות ומעשים טובים בעולם הזה, כי לאחר מכן בעולם הבא, לא יוכל לאסוף עוד, שנאמר (תהלים פח ו): "בַּמַּתִּים חֶפְזִי", כיון שאדם מת נעשה חפשי מן התורה והמצוות (שבת ל ע"א).

כא הוא הִיה אומר, לא עליך המלאכה לגמר, ולא אתה בן חורין לבטל ממנה. אם למדת תורה הרבה, נותנים לך שכר הרבה. ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך. ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא.

רבי חנניא בן עקשיא אומר,

רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר: "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר".

מאירת עיניים

הרי כבר למדתי ועבדתי והגעתי למה שהגעתי, ואין אני צריך לעבוד עוד. אלא כל ימיד אין אתה רשאי להתבטל ממלאכת ה'. **אם למדת תורה הרבה, נותנים לך שכר הרבה** – כפי אשר תוסיף ותטרח ותעמול בתורה ובעבודת ה', כך יוסיפו לתת לך שכר. **ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך** – הקב"ה נאמן לבחון ולבדוק את עמלך וטרחתך, ולתת לך כפי פעולתך. **ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא** – אם ראית אדם עוסק בתורה ובמצוות, וחי חיי סבל ועוני, אל תתמה על כך, שכן דע לך שמתן השכר הוא לעתיד לבוא, בעולם הבא.

כא כהמשך למשנה הקודמת, אומר רבי טרפון כי לא תחלש דעתו של אדם מכך שאינו יכול להספיק הכל. אלא **לא עליך המלאכה לגמור** – לא מוטלת עליך חובה לסיים את כל העבודה, אלא לעשות כפי יכולתך. משל למלך שהיה לו בור עמוק עד למאוד, ושכר פועלים למלא את הבור. מי שהיה טיפש, היה הולך ומביט בבור, ואומר: אימתי אני ממלא אותו?! ומי שהיה פיקח אומר: מה אכפת לי? שכיר יום אני, שמח אני שמצאתי לי מלאכה. כך הקב"ה אומר לאדם: מה אכפת לך? שכיר יום אתה – עשה יומך! וילקוט (עקב) **ולא אתה בן חורין לבטל ממנה** – אל תאמר הואיל ואיני מחוייב לגמור,

שמחת הלב

כא לא עליך המלאכה לגמור. אמר רבי אליעזר: "פקודי ה' ישרים", אימתי הם ישרים? כשאדם מיישרן על עצמו [לומד כפי המתאים עבורו]. ללמדך, שלא יאמר היאך אני יכול ללמוד משניות נזיקים שלושים פרקים, כלים שלושים פרקים, הלוא אין עליך לגמור את המלאכה, אלא ללמוד כפי כוחך. (משנת רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי פרשה ג)

משל לאדם שהיה מהלך במדבר, ומצא ערימה גדולה של אבנים טובות ומרגליות, אך מחמת שלא היה לו במה להעמיס, נתן רק בכיסי בגדיו מה שיכל שאת. בהגיעו לביתו הניח

שמחת הלב

את המרגליות, וכולם קרנו מאושר. אך למרבה הפלא, אשתו רואה שאין הוא שמח כל כך. לשאלתה, הלוא זכינו לעושר גדול ולמה לא תשמחי? ויאמר לה: "אבל אלפי אבנים טובות נשארו שם, שלא יכולתי שאתם". והנמשל אומר דוד המלך (תהלים קט סבס) "שֵׁשׁ אֲנָכִי עַל אֲמֶרְתְּךָ, [אבל] כְּמוֹצֵא שְׁלָל רָב", אמנם אני שמח מאוד שזכיתי ללמוד תורה נפלאה כל כך, אך עדין אין שמחתי שלימה, כי התורה "ארוכה מארץ מידה ורחבה מיני ים", אין לה סוף, וישנם עוד הרבה חידושים שלא למדתי.

אם למדת תורה הרבה, נותנים לך שכר הרבה. מעשה שהיה לפני בשלושים שנה, ביהודי יקר מצרפת, ירא שמים ומיליונר גדול, ואף גר באיזור של מיליונרים, יהודים וגויים. יום אחד יצא לטייל ברחוב שעל יד ביתו, ופגש בשכנו הגוי. לפתע שאלו השכן, אתה יודע מי זה החתן שלי? מלך מרוקו! התפעל היהודי, מה, באמת? מלך מרוקו הוא החתן שלך? אתה בא להגיד לי שהבת שלך היא המלכה? אמר לו: כן. אתה בא להגיד לי שהנכדים שלך הם הנסיכים? אמר לו: כן. אמר לו, אם ככה, שאלה לי אליך, האם חתנך המלך בא לבקר אצלך מידי פעם? אמר לו, כן, פעם בשנה הוא מגיע עם המשפחה לביקור של כמה שעות. הביקור נעשה בחשאי, ללא רעש וצלצולים. אמר לו היהודי, האם אפשר שאני אבוא אליך לראות אותו, כי ברצוני לברך ברכה שאנחנו מברכים כשרואים מלך. אמר לו, כשהוא יבוא, אני אשאל אותו, ואם יסכים, אודיע לך.

כעבור תקופה מסוימת, הודיע השכן ליהודי, הערב חתני המלך מגיע, תכין את עצמך בגינוני מלכות, ואני אשאל אותו, והיה אם הוא יסכים, אקרא לך. היהודי התכונן כיאות. בשעת לילה מאוחרת, מצלצל הטלפון בבית היהודי, המלך מאשר שתבוא. מיד בא היהודי בכל הכבוד וההדר. המלך הושיבו על ידו, ודיבר עמו כמה עניינים בתנ"ך. בתוך הדברים שאלו לעיסוקו ולמצב משפחתו. וסיפר לו היהודי, כי יש לו שבעה ילדים, והבן הבכור חוגג בר מצוה בעוד חודש ימים. התעניין המלך, מה זה 'בר מצוה'? הסביר לו היהודי שעד עכשיו הוא קיים את המצוות מדין חינוך כדי שיתרגל לקיימן, אבל עכשיו הוא חייב בעצמו במצוות מהתורה. ואנחנו חוגגים את היום הזה בשמחה גדולה ממש כמו חתונה, באולם עם סעודה גדולה, תזמורת, צלם, ובאים הרבה אורחים וכו'. אמר לו המלך, אשאל אותך שאלה, ותענה לי בכנות, כן או לא. אני רוצה להביא מתנה לחתן בר מצוה, האם מותר לכם לקבל מתנה מגוי? אמר לו: כן, אפילו קרבן מקבלים מגוי בזמן בית המקדש. מיד הוציא המלך צ'ק וכתב עליו לא פחות ולא יותר, סך: 100,000 יורו מתנה לחתן בר מצוה. מיד אמר היהודי, אדוני המלך! מה פתאום, זו מתנה גדולה מידי... לא התכוונתי לזה. אמר לו המלך: תבין, אני מ-ל-ך, אם אני אתן לך מתנה פחות מזה, אני פוגע במלכות שלי, זה לא לכבודך, זה לכבוד המלכות.

שמחת הלב

ועתה נתבונן, אם מלך בשר ודם דואג כל כך לכבוד מלכותו, והוא מרגיש שהוא לא יכול לתת פחות מ-100,000 יורו, על אחת כמה וכמה בורא עולם ישתבח שמו שמלוא כל הארץ כבודו, שבודאי הוא רוצה לתת לנו פי כמה וכמה: חכמה, אושר, עושר, בריאות, וכו' וכו', ועל הכל הוא רוצה להשפיע עלינו שפע של רוחניות, כמו שאמרו חז"ל (ברכות נ ע"א): "הַרְקֵב פִּיךָ, וְאַמְלֵאֲהוּ" – בדברי תורה. כלומר, תרחיב את פיך לבקש כל תאוותיך בעניינים רוחניים, ואל תקמץ לבקש רק מעט, אלא אדרבה תבקש בגדול, והקב"ה ימלא את כל בקשותיך. ובלבד שתרצה באמת, תרצה באמת לגדול בתורה, תרצה באמת לזכות את הרבים, ותן לחכם ויחכם עוד.

ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא. כתב רבי דוד הנגיד (נכד הרמב"ם בספרו מדרש דוד עמוד קלח), ויש לנו בזה ממה שסיפרו לנו חכמינו ז"ל מוסר עצום ולימוד עצום. מנהג בני מדינה גדולה אחת היה, כל שנה להמליך עליהם מלך איש זר שאינו מבני המדינה, והיו יוצאים למדבר רחוק מן המדינה, וכל זר הנראה להם מתקרב למדינה היו ממליכים אותו עליהם, וישליטו אותו על כל ענייני המדינה, ומה שיש בה מן הנכסים וכיוצא בהם, שיעשה בהם כאשר ירצה ויבחר, ובתנאי שלא ימלוך עליהם אלא שנה אחת בלבד ולא יותר. ובגמר השנה יפשיטו בגדיו ויוציאוהו מן המדינה ערום מכל מה שיש בה, ולא יתנו לו מה שהוא לקחת עמו ממנה, אף על פי שבמשך מלכותו היה עושה כחפצו, ובונה ארמונות, ונוטע גנים, ולובש מבחר המלבושים, ואוכל מבחר המאכלים, ורוכש כל דבר יפה, ומתענג בשמע כל מיני כלי שיר, וענייני התאוות, מכל מקום כאשר תגמר השנה יפשיטוהו ערום מן הבגדים שעליו ויוציאוהו במלבוש שנכנס בו לעיר. פעם אחת מינו עליהם איש זר שהיה בעל דעת, מיושב בידיעותיו, ופיקח גדול. והשליטוהו בכל גנזי המלכות והמטמונים ואוצרות ההון והעתיקות בעלי הערך, ואמרו לו: אנחנו ובנינו ומדינתנו ושדותינו וכל קניינינו הכל היא שלך, ואתה שליט עליהם, תכלכל בהם בשנה הזאת כאשר תחפוץ ותרצה, לפי שאנחנו עבדיך וסרים למשמעתך, וכל הארמונות והעליות והפרדסים האלה הם רכושך. ואמר בדעתו אמנם כן הוא, אבל איזה תועלת יהיה לי בזה, כיון שתעבור השנה והם יפשיטוני ויוציאוני מן המדינה ואחזור כמו שהייתי, ולא עוד אלא שאהיה מוכרח ליגע ולעבוד אחר שטעמתי העושר והמנוחה בזמן שלטוני על המדינה ואנשיה, זה לא מתקבל על הדעת. על כן, משלמות דעתו והבנתו, כל אשר מצא חפץ יקר הערך היה נוטלו ומשלחו למדינתו, כדי שיועיל לו להבא. וכשהגיע תשלום השנה היה האיש בוכה ושוחק, והיו אצלו סיעה מנבחרי מלכותו, וישאלו אותו מה קרה לך מלכנו, ומה הוא שגורם לך לשחוק, ומה הוא שגורם לך לבכות, האם יש סיבה לזה? ויאמר להם, אני שוחק משמחתי על האוצרות שאצרתי במדינתי שמחר אסע אליה ואהנה מהם, ומכל מקום בכיתי על סיום השנה והסרת השלטון ממני, ועל שלא תאריך יותר כדי שאוכל לאצור יותר ממה שאצרתי!

שמחת הלב

ולמד אתה בן אדם השומע זה, ודע שהאדם הבער בא לעולם הזה, ונטמע בתענוגים ושקע בתאוות העולם ונעימותו הנפסדת, והזניח ענייני אחריתו, ולא מרגיש, עד שפתאום הגיע קצו המוכרח שהיא הנסיעה מהעולם הזה. ויצא ממנו בידים ריקניות, לא מזון ולא צידה לפניו מן המעשים הטובים שיועילו לו בנסיעתו הארוכה. אבל אדם בר דעת והמבין, יבין תיכף שהעולם הזה ומה שיש בו וכל תענוגיו וטובותיו נפסדים ואובדים, ולא יועיל לו אלא עסק התורה והמצוות והמעשים טובים, ויפרוש מהעולם הזה וקנייניו, ולא יבקש אלא עשיית המצוות ומעשים טובים, כדי שיועילו לו אחר כך בעולם הבא. ואשרי למי שנפקח שכלו והבין והלך והשתדל לאסוף צידה לאחריתו, לעתיד לבא בגן עדן. ע"כ.

ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא. דרש רבי יצחק: סוף אדם למות, סוף בהמה לשחיטה, הכל למיתתה הם עומדים, אשרי מי שגדל בתורה, ועמלו בתורה, ועושה נחת רוח ליוצרו, גדל בשם טוב, ונפטר בשם טוב מן העולם. ועליו אמר שלמה בחכמתו, "טוב שם משמן טוב", למוד תורה הרבה, ויתנו לך שכר הרבה, ודע שמתן שכרם של צדיקים לעתיד לבוא.

(מסכת ברכות יז ע"א, מסכת שמחות, חיבוט הקבר פ"א ה"ח)

מזן מלכא זצוק"ל דייק מלשון התנא שאמר: "אשרי מי שעמלו בתורה", ולכאורה למה לא אמר "אשרי מי שעמל בתורה"? אלא הבורא יתברך קצב לכל אדם כמה עמל ויגיעה וטרחה יהיו לו בעולם הזה במשך כל ימי חייו, והנה החכם יודע להשקיע את עיקר עמלו בתורה ובמצוות, נמצא שבזה הוא ממיר את העמל והטרחה שנקצבו לו משמים בענייני עולם הזה, וככל שיעמול יותר ברוחניות, יסיר מעליו ויפדה את עצמו מעמל ויגיעה של ענייני העולם הזה. לכן דייק התנא לומר: "אשרי מי שעמלו בתורה", כלומר את אותו עמל שהקב"ה קצב לו בעת בריאתו, הוא עושה אותו בתורה.

ומעשה שסיפר לי תלמיד חכם שבזמנו כאשר הוא התארס, חשב לגור בערים כמו, אשדוד, פתח תקוה, רחובות וכיוצא. והיה נוסע כל יום ומחפש דירה, פעם בעיר זו ופעם בעיר זו, אך כמה שיגע לא מצא. עברו חודשיים וחצי, ובעוד שבועיים החתונה, ועדיין אין לו דירה. יום אחד הוא הלך לבקר את סבתו בפתח תקוה, ובדיוק דודתו היתה שם, ואמרה לו ראיתי בסוף הרחוב דירה מוצעת למכירה. הוא מיד הלך וסגר חוזה. לפליאתו הוא שאל את ראש הישיבה שלו, למה טרחתי ויגעתי כל כך כשישנה דירה כל כך קרובה אלי, ואיך לא ראיתי אותה? אמר לו ראש הישיבה: דע לך ידידי, שהקב"ה ישתבח שמו קצב לכל אדם כמות מסוימת של עמל וטרחה כדי להשיג את מבוקשו, אם היית חכם והיית יושב ועוסק בתורה, נמצא שהיית ממיר את העמל שלך בעמל התורה, והיית מוצא את הדירה בקלות בלי טרחה בכלל, אבל אתה חשבת להיות "חכם", אז הקב"ה המתין שתמלא את כמות העמל שהקציב לך, ואז קבלת את הדירה.

פרק ג

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא,

שנאמר: ועמד כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשה ידי להתפאר.

א עקביא בן מהללאל אומר, הסתפל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה. דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. מאין באת, מטפה סרוחה, ולאן אתה הולך, למקום עפר רמה ותולעה. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא.

מאירת עיניים

את בארץ - המקום שממנו באת, מטיפה סרוחה. ב. זכור את בורך - הבור, הקבר, שאליו אתה עתיד להגיע. ג. זכור את בוראך - שלפניו עתיד אתה לתת דין וחשבון על מעשיך.

א בתלמוד ירושלמי (סוטה פ"י ה"ב) אמרו כי שלושה דברים הללו דרש עקביא מתיבה אחת בפסוק (קהלת יב א): "וְזָכַר אֶת בּוֹרְאֵיךָ בְּיָמֶיךָ בְּחֹרֶתֶיךָ". "בוראיך" מלשון: בארץ, בורך, בוראך. א. זכור

שמחת הלב

א. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. "דין" הוא על מעשיו של האדם שעשה בעולם הזה, אך מהו "חשבון"? הנה למשל חכם שזכה לחבר ספר בהלכה או באגדה ומוסר, והועיל בו לרבים, הנה בפטירתו לאחר אריכות ימים ושנים, קובעים לו מקום בגן עדן לפי מעשיו וזכויותיו ומקבל שכרו מאת ה'. אבל בראש השנה הבא, כאשר ספרי חיים וספרי מתים נפתחים לפני ה', באים שוב לדונו, ורואים כי הנה בשנה החולפת זכו עוד אנשים רבים ללמוד בספריי, והתחזקו מהם והוסיפו אהבה ויראת ה' בלבבם, ובשל כך פוסקים לו שכר נוסף ומקום גבוה ועליון יותר בגן עדן! והלה משתאה ואינו מבין, בעבור מה העלו אותו במעלות כה רמות, אך האמת היא שזהו ה"חשבון" על תוצאות המעשים שלו. זהו החשבון על כל הזכויות שהלכו ונוספו לו במשך הזמן, וכך עולה הוא מחיל אל חיל! כמו כן, מי שיסד ישיבה או כולל ובית מדרש והחזיק תלמידי חכמים, או שתרם להוצאת חיבורים בהלכה או באגדה, ועל ידי פעולותיו ממשיכים לעלות במעלות התורה והיראה, אזי מירי

שמחת הלב

שנה בשנה מעלים אותו שוב ושוב, עוד ועוד דרגות בגן עדן העליון! ועליו נאמר (ישעיה ג י):
"אמרו צדיק פי טוב, פי פרי מעליהם יאכלו".

לעומת זאת ישנם אנשים מסכנים שה"חשבון" שלהם מוריד אותם מטה מטה, כגון מי שבנה בריכה מעורבת או תאטרון או עשה סרטים של זימה ותועבה, או שחיבר ספר שיש בו לגלוג על דברי חכמים, וזלזול בתורה ובמצוות, אף שבשעת מיתתם רנו אותם לגיהנם כראוי להם, הנה בכל ראש השנה שבים לדונם על כל הפירות הבאשים שהצמיחו, ועל כל ההידרדרות ופריקת היצרים שגרמו, ומעמיקים להם גהינם וכף הקלע יותר ויותר, ה' יצילנו. "אוי לְרָשָׁע רָע כִּי גָמוּל יִדְּיו יַעֲשֶׂה לוֹ". ואיזהו חכם הרואה את הנולד.

ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. אמרו חז"ל (בראשית רבה פרשה צג סימן י): אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, לעתיד לבוא כשיוכיח הקדוש ברוך הוא ביום הדין כל אחד לפי מה שהוא, שנאמר **"אוכיחך ואַעֲרֹכְךָ לְעֵינַיִךְ"**. ונבאר במשל: אדם הבא לידו עני, והעלים עינו ממנו ולא נתן לו צדקה, כשיבוא ביום הדין ישאלוהו, מדוע לא נתת צדקה, והוא יתנצל, כי פרנסתו היתה מצומצמת, ובאמצע החודש נגמרה משכורתו וכיוצא בזה. בשמים יוכיחוהו ממעשיו בעצמו: הנה ביום פלוני המתנת בתחנת האוטובוס, ופתאום ראית את ידי נעורית ששנים לא ראית אותה, ועלית ראשון לאוטובוס, ושילמת בעדו ובעד אשתו ובניו, למרות שהוא לא עני ויכול היה לשלם בעד הנסיעה, אבל בשביל הראות כבודך, שאתה איש נכבד [גינטלמן], שילמת גם עבור חברך. ואם יכולת לשלם עבור חברך, מדוע לא נתת גם צדקה לעני? כמו כן יוכיחו את האדם, מדוע חגג בר מצוה לבנו באולם יוקרתי ושילם טבין ותקילין עבור כל מנה, ותזמורת וצלם וכו', ואילו תפילין קנה את הפשוטות ביותר? למה קנה נברשת יקרה לקישוט ביתו ב-7,000 שקל, ומיטת נוער ב-10,000 שקל, וספה ב-30,000 שקל, ומאידך, לא דאג לכבוד ה' להגדיל תורה ולהאדירה, לא דאג לזכות רבים מעם ישראל שעדיין לא יודעים מהי שבת ומהי טהרה? וכן הלאה והלאה דוגמאות אין ספור. וזהו מה שאמרו, לעתיד לבוא כשיוכיח הקב"ה כל אחד לפי מה שהוא, כי במעשיו שלו סותר את עצמו.

ומעשה שסיפר לי אחד החברים, שבמפעל מסוים חילקו ביום זה לכל העובדים בונוס רציני עד מאוד, אשר עולה לערך בין 30,000 ל-70,000 שקל ויותר, וכמובן שזה לבד מהמשכורת הקבועה 'בן פורת יוסף' מידי חודש בחודשו, ובונוס זה חוזר על עצמו שלש פעמים בשנה, השם יתברך יתן להם כהנה וכהנה, ויהי רצון שיזכו להשתמש בזה בשמחה ובטוב לבב, לאורך ימים ושנים טובים בטוב ובנעימים. על כל פנים רציתי בהזדמנות זו לזכותם להיות שותפים בפעילות העניפה לזכות את אחינו התועים בשמירת שבת וטהרה וכו', שזו השקעה

שמחת הלב

במניות המניבות רווחים לאין שיעור. אך מה רבה היתה השתוממותי שדווקא הם, ענו תשובות, כמו: עכשיו המצב שלי לא מי יודע מה, ההוצאות מרובות וכו'. וכו'. ושאלתי את עצמי, איך יתכן שדווקא אנשים שאינם מרוויחים סכומים כאלו גדולים, דווקא הם נותנים בקלות יותר, ואכפת להם יותר לזכות את האחרים שיהיה להם. ולעומת זאת אלו שהחשבון שלהם בבחינת 'תופח על מנת להתפוח', דווקא הם ידם סגורה יותר? אדם שקיבל לידיו סכום עצום, למה לא יפריש מזה את המעשרות והחומש לטובת הכלל, לטובת עם ישראל, שגם הם יזכו ויתחזקו?!

ולאחר התבוננות נראה, כי דוקא אלו שאינם בדרג הגבוהה כל כך כנ"ל, דוקא הם שמים מבטחם בה' יותר, ומשתדלים לקיים בעצמם את דברי חז"ל, אשר הנחו אותנו בדרך אמת, היאך להשתמש באופן הנכון בברכה שמרעיף הבורא יתברך. כמו שאמרו (תענית ט ע"א): "עשר תעשר", עשר בשביל שתתעשר, וכן (ביצה טז ע"א): כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים, חוץ מהוצאות שבתות וימים טובים והוצאות בניו לתלמוד תורה, שאם פחת פחתים לו, ואם הוסיף מוסיפים לו. ועוד (גיטין ז ע"א) אמרו: אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמים, יעשה מהם צדקה, וכל שכן כשהם מרובים. ועוד ועוד מאמרי חז"ל הפזורים בכל אתר ואתר, היאך צריכה להיות ההנהגה הנכונה של האדם בכספו. נמצא אפוא כי דוקא אלו שתולים בטחונם בבורא יתברך יותר, ומאמינים ומרגישים שהם תלתיים בבורא, ובטוחים שעל ידי שישתדלו ויתאמצו יותר בנתינת מעשרות וצדקות, כך מנגד יזכו לקבל שפע טובה וברכה, פי כמה וכמה מבורא עולם, לכך דווקא להם קל יותר לתת.

לעומת זאת, אותם הנמצאים בדרג הגבוהה, כביכול אינם מרגישים תלתיים במי שאמר והיה העולם, כי יש להם הרגשה פנימית שהם "מסתדרים לבד", יש להם כבר את השפע והבונוסים שלהם, די והותר, לכן אינם מרגישים דחף פנימי להתאמץ ולהתגבר על היצר הרע, ולפתוח את ידם, ולשחרר מכספם יותר בקלות, יותר בשמחה, יותר באהבה, למען שמו יתברך, אשר נתן להם את כל השפע, והוא חפץ ורוצה שיותר יהיה אכפת לנו מאחינו בית ישראל, שנסתכל קצת ימינה וקצת שמאלה, אל עבר האחים שלנו והאחיות שלנו שעדין לא זכו לשמור שבת, טהרה, כשרות, מועדים וכו'. ועל זה יש לרמוז מה שאמרו חז"ל (סוכה נב ע"א): "כל הגדול מחברו, יצרו גדול ממנו". שככל שהוא גדול יותר בממון מחברו, כך יצרו הרע גדול וחזק יותר בענייני צדקות מחברו.

כאשר אדם מרגיש שהוא כבר "מסתדר לבד", הוא לא צריך את הקב"ה שישפיע עליו, זה מסוכן ביותר. הקב"ה רוצה שנבין שהוא ורק הוא, ישתבח שמו ויתעלה כבוד הדרו, הוא

שמחת הלב

המשפיע את כל השפע הגדול, ולא הבוס ולא המפעל שעובדים בו. ואם חלילה האדם לא מבין, אזי כשאין ברירה, פעמים שבורא עולם קצת "מנענע" אותו, פתאום התייחסות הבוס אליו משתנית, לא כפי שהיה רגיל בעבר, וכשהדברים חוזרים ונשנים, הוא נכנס ללחץ וחושש לפיטורין וכו' וכו', למה? כי הוא לא מבין, מי באמת המשפיע, מי באמת הזן ומפרנס לכול.

על כן אחי ורעי היקרים, בואו ונפנים אל ליבנו להתבונן בדברים לטובתנו האמיתית בעולם הזה ובעולם הבא, ונחשוב היטב היטב מה רצון השם יתברך שנעשה בכל השפע הגדול שהשפיע עלינו, האם שנשפץ עוד את הדירה?! האם שנחליף רכב יותר משוכלל ויוקרת?! האם שנרבה בטיסות לחוץ לארץ?! האם שנרבה בביקורים בבתי מלון?! ועוד מינים ממינים שונים של הנאות העולם הזה. או שבורא עולם חפץ שנרבה בטובת עם ישראל לזכות את נפשם ואת נשמתם בזה ובבא. ומעתה מובנים היטב דברי המדרש: "לעתיד לבוא כשיוכיח הקב"ה כל אחד לפי מה שהוא", היינו שיוכיח אותו ממעשיו שלו בעצמו, היאך הוא סותר את עצמו, שבענייני עולם הזה כשיפוצים, הנאות, טיולים ועוד, הוציא והוציא כסף ללא גבולות, אבל בענייני מצוות, חלילה ידו סגורה, וחבל מאוד.

ועתה אשיחה לפניכם מעשה שהיה, פנו אלינו מטעם ארגון ענק המקרב את בנות ישראל לאבינו שבשמים, ומסתופפות שם בנות רבות מבתי שיעדיין לא זכו שהוריהן ישמרו תורה ומצוות כראוי, ומזכים אותן ומפריחים את נשמתן לגדלן ולחנכן ברוח ישראל סבא, אשריהם ישראל. וביקשו מאיתנו כמות גדולה, כ-2,000 חוברות "חג הפסח בהלכה ובאגדה", כדי לתת לבנות שתלמדנה ותבאנה לביתן לחג כשהן מוכנות כיאות, גם בהלכה וגם באגדה. או אז פניתי ליהודי יקר שברוך השם משכורתו יפה מאוד מאוד, ואף אשתו עובדת בעבודה מכובדת מאוד, באופן שמשכורתם יחד עולה לערך 30,000 שקל לחודש 'בן פורת יוסף'. ובקשתי ממנו אם יואיל בטובו להשתתף איתנו במצוה הגדולה והחשובה הזאת. לצערי הרב, מיד הוא התחיל בסיפורים הידועים שהמצב לא פשוט וכו' וכו', ואף שהצעתי בפניו שיפרוס לתשלומים, הוא אמר שכבר יש לו הוראות קבע וכו' וכו'. בסיכומם של דברים, הוא אמר שישאל את אשתו, ויתן לי תשובה. [האמת שהתשובה היתה ידועה מראש, כי מה יש לצפות מאשה שאינה מבינה מהי האכפתיות האמיתית מעם ישראל שחלילה לא יענשו בעולם הבא על כל עבירה ועבירה, השם יצילנו]. על כל פנים, התשובה אחרת לבוא, ומשכך התקשרתי אליו, ואז הוא אומר, שאשתו אמרה שיש להם כבר מספיק הוראות קבע, והם לא יכולים. לשאלתי בעדינות, כמה הוראות קבע יש לכם? היה המענה 3 הוראות קבע, שכל אחת 100 שקלים לחודש!!! השמעתם?! נתינת צדקה של 300 שקל לחודש - כנגד 30,000 שקל לחודש.

שמחת הלב

אמרתי בבדיחותא, אתה זוכה לתת תרומה שקדושתה גדולה יותר ממעשר. והבהרתי דברי: הלוא מצות מעשר זה 1 מתוך 10, ואין המעשר קודש. ואילו התרומה היא 1 מ-100, והתרומה היא קודש. גם אתה זוכה לתת תרומה של 300 שקלים שהיא 1 מ-100 מ-30,000.

לצערנו הרב, אלו הם פני הדברים אצל רבים. ואין כוונתנו חלילה ללעוג להם, רק מרחמנותנו עליהם. וכבר אמר שלמה בחכמתו (משל' טו לא): "אִזְנֵן שְׁמֵעַת תּוֹכַחַת חַיִּים, בְּקֶרֶב חֻכְמִים תִּלְוִין".

שוב מעשה באחד שסיפר לי על אחיו שמכניס ספר תורה לבית הכנסת, והאריך לספר כי הוא חוגג את הכנסת ספר התורה באולם יוקרתי, והזמין 600 מנות בעלות של 200 שקלים למנה. ולבד מזה, בעת כתיבת האותיות, טרם תצא התהלכה מהבית, הזמין מינים ממינים שונים של עוגות ועוגיות חמות וקרות, ומשקאות מיוחדים בעלות של 15,000 שקלים. ואף בהחזרת ספר התורה מהאולם לבית הכנסת, עוד מינים ממינים שונים של גלידות ומשקאות, בעלות של עוד 15,000 שקלים. על כל פנים, ביקש ממני האח אם אוכל להגיע לאולם, כדי לומר דברי תורה בסעודה. ובהיות ומכיר אני מעט במה מדובר, שאלתי, האם תהיה הפרדה בין הגברים לנשים, אמר לי אינני יודע. אמרתי לו, אתקשר אליך בשעה 10 בלילה, ואם ישנה הפרדה, אבוא בשמחה רבה. אחר כל זאת, אמרתי לו, תראה ידידי, בעוד עשרה ימים יגיע ראש השנה, וישנה חוברת יפה מאוד, "ראש השנה ויום הכיפורים בהלכה ובאגדה", מלאה סיפורים, דברי חיזוק והלכה בשפה קלה ונעימה, ומתאימה אף לרחוקים מתורה ומצוות, על כן תשאל בבקשה את אחיך אולי יואיל בטובו לרכוש 500 חוברות [כשמחיר לחוברת 3.5 שקלים בלבד] כדי לחלק לקהל הבאים, ולקיים מה שנאמר בנביא (הושע יד א): "קָתְנוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֵל ה'". אמר לי אני אתקשר לאחי, ואשיב לך תשובה. לאחר דקה או שתיים שדיבר עם אחיו, אמר לי, אחי אומר שכבר הוא הוציא הרבה הוצאות למעלה מ-150,000 שקל, ואין לו אפשרות להוציא עוד 1500 שקל...

אדם כזה, הוא מסכן גדול שלא זכה להבין מה העיקר ומה הטפל. במקום להשקיע את מיטב כספו בריבוי תורה ודעת בישראל, השקיע בדברים טפלים, הנאות רגעיות של מאכל ומשקה... וזאת לבד ממה שבעונות הרבים ישבו בסעודה גברים ונשים יחד, הלזה תקרא סעודת "מצוה"?! הלזה יאות לומר "תנו כבוד לתורה", כשעושים נגד התורה?! האם ספר התורה שהכניסוהו שמח כשלא שומעים למה שכתוב בו?!

וכאן המקום להזכיר בקצרה מה שכתב מרן מלכא זצוק"ל, כשנשאל על ידי יהודי ירא שמים, היאך יעשה הנצחה ועילוי נשמה להוריו, האם על ידי הכנסת ספר תורה או על ידי הרפסת ספר הלכה לזיכוי הרבים? ומרן נענה ואמר, כי אף על פי שבודאי מצוה גדולה

שמחת הלב

לכתוב ספר תורה, מכל מקום זהו בדורות הראשונים, שהיו כותבים ספר תורה ולומדים בו, אבל בזמננו שטיקור לימוד התורה הוא מתוך ספרים מודפסים, חומש, גמרא, מפרשים, ספרי הלכה וכו', נמצא שהם הם הספרים שהאדם מצווה לכותבם, כדי לקיים את לימוד התורה בעם ישראל, שנאמר (דברים לא יט): "וְעֵתָה כָּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת, וְלִמְדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁירָה פְּתִיחָם". ויש בכך מצוה גדולה יותר מאשר לכתוב ספר תורה. וכן כתב הגאון רבי חיים פלאג'י, מי שמדפיס מהונו ספר כתיבת יד בהלכה, אשר חובר על ידי איש גדול בתורה ומורה הוראה, ושיש בו תועלת לרבים, זה חשוב יותר מכתובת ספר תורה, שמוציאם לאור עולם, לחלקם בעיקב ולהפיצם בישראל, ולמען יעמדו ימים רבים, ובודאי שכרו כפול מן השמים, ואין לך הנצחה לעילוי נשמת ההורים גדולה מזו. ואף מי שנדר לקנות ספר תורה, רשאי לשנות נדרו לקניית ש"ס ופוסקים ולמוסרם לתלמידי חכמים שילמדו בהם, כיון שהיא מצוה רבה יותר. גם בשו"ת לב אריה כתב, המחפש חידושי תורה והמדפיסם, שכרם גדול יותר ממקריב קרבנות, שעל ידו שמוציא לאור עולם ספר שיש בו זיכוי הרבים, מתכפרים לו עוונותיו. וכיון שהבן במעשיו מזכה את הוריו, ראוי לו להדפיס ספר לזכות את הרבים, ויהיה זה לעילוי נשמת הוריו, ויקיים בהם (תהלים פד ח): "יִלְכְּבוּ מִחֵיל אֶל חֵיל". ומעלות טובות, רמות ונישאות למוציא לאור עולם ספר הלכה על ידי מתן דמים להדפיסו, שאין שיעור לשכרו. על כן, ברור שלהנצחת שם הוריו עדיף יותר לקנות ש"ס ופוסקים, ולהניחם בכולל של תלמידי חכמים שעוסקים בתורה בענייני הלכה. וכן לתרום להדפסת ספר בהלכה שנכתב על ידי מורה הוראה מובהק, לזכות בו את הרבים. וכל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו, ושכרו כפול ומכופל מן השמים. (שו"ת יביע אומר חלק ח יורה דעה סימן לו)

וכתב בשו"ת דברי מלכיאל (בהקדמה לחלק א): כל מי שהומה ומהמה אחר המצוות, ומצוה קבועה לדורות אין לו, מה הנאה יש לו? אבל המניח מצוה קבועה לדורות שנקראת בכל עת על שמו, חשוב לו כאילו עושה אותה בכל שעה, ומתנחם בה במותו, כי מצוה זו תעשה פירות ופירי פירות אף לאחר מותו. ובפרט הזוכה במצוה של הדפסת חיבורים חדשים בדבר הלכה שהוא עיקר חיזוק תורתנו הקדושה, שעל ידי זה תרבה הדעת בישראל. שאין גבול לעילוי הנשמה שהם גורמים, ומעלים אותה במעלות אין סוף, כי כל הזכויות שייצאו מהלימוד בהם, ומזרעם וזרעם של הלומדים והמתחזקים מהם, באמונה בה', ובשמירת התורה והמצוות, הכל נזקף לזכותו, ומכניסים אותו בשערי גן עדן העליון, אפילו לאדם שלא זכה בהיותו פה בעולם הזה ללכת בדרכי השם יתברך. ע"כ.

ומעשה שהיה בעיר הרצל'יה, כתוצאה מיהודי יקר שהפנים את הדברים הנ"ל אל לבו וחילק חוברות באזכרה לעילוי נשמת אביו. וכה סיפר אחד המשתתפים: "אני רחוק מתורה ומצוות, השתתפתי באזכרה וחילקו שם חוברות "השבת בהלכה ובאגדה" לעילוי נשמת הנפטר.

ב רבי חנינא סגן הכהנים אומר, הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה, איש את רעהו חיים בלעו.

מאירת עיניים

של מלכות – אפילו מלכות של אומות העולם. **שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו** – ללא הפחד והרתיעה מפני המלכות והמשטרה וכו', היתה הפקרות בעולם, כמו שאמרו חז"ל (עבודה זרה ד ע"א): "מה דגים שבים, כל הגדול מחברו בולע את חברו, אף בני אדם, אלמלא מוראה של מלכות, כל הגדול מחברו בולע את חברו".

ב רבי חנינא סגן הכהנים – ראוי היה להיות כהן גדול, אך בימיו היתה המלכות נותנת משרה זו עבור שוחד ובצע כסף, ורבי חנינא לא היה עשיר לשלם ממון כדי להתמנות לכהן גדול, לכן נותר רק כ"סגן" הכהנים הגדולים. ומחמת שאוהבי התורה היו מתמרמרים בזה על המלכות וענף עץ אבות, לכן אמר: **הוי מתפלל בשלומה**

שמחת הלב

האמת שמתחילה לא חשבתי לקחת חוברת, אך מכיון שלא היה לי נעים לצאת דופן מכולם, לקחתי גם אני. בהגיעי לביתי, מפאת הסקרנות קראתי את החוברת כולה מתחילתה ועד סופה, התרגשתי מאוד. האמת אומר, לא ידעתי שזו השבת, תמיד דיברתי נגד השבת ונגד הדתיים, אני רוצה לבקש סליחה מהשבת ומכל הדתיים שדיברתי נגדם".

ועתה אמור לי קורא יקר, האם לא 'זו' משהו ביהודי זה?! הלוא ברור שאם כבר הוא ראה ננכון להרים טלפון ולבקש סליחה מהשבת והדתיים, אין ספק כי נגרם לו חיזוק שהוא בשי-מירת השבת, ואי אפשר לדעת להיכן זה הגיע ויגיע, כי חז"ל לימדונו "מצוה גוררת מצוה". ואולי אט אט הוא ילך לבית הכנסת בליל שבת, והרב יקרב אותו ויחזק אותו בשמירת המצוות, והנחת תפילין, וידבר על ליבו לקבוע עיתים לתורה, ומחיל אל חיל ידבר עמו על חינוך הילדים וכו', וכו', נמצא אפוא כמה עילוי נשמה גדול נעשה לנפטר זה. אשרי חלקם של המבינים ויודעים לעשות "חשבון" טוב ורווחי, וטוב להם לעולם הבא.

ב הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו. בגמרא מסכת עבודה זרה (ג טע"ב) שאלו מהו שכתוב (חבקוק א יד): "וַתַּעֲשֵׂה אֲדָם כַּדְּגֵי הַיָּם", למה נמשלו בני אדם כדגי הים? לומר לך, מה דגים שבים כל הגדול מחברו בולע את חברו, אף בני אדם, אלמלא מוראה של מלכות, כל הגדול מחברו בולע את חברו. וכמו שאמר רבי חנינא סגן הכהנים, הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה של מלכות, איש את רעהו חיים

שמחת הלב

מרן מלכא זעוק"ל בהספידו את אדונינו מורנו ורבנו, עטרת ראשנו, סבא דמשפטים, המלומד בניסים, רבי ישראל אביחצירא – הבבא סאלי זעוק"ל למלאת השבעה, סיפר, כי ממשלת מרוקו הלאימה בשעתו את בתי הספר היהודים של אליאנס, בשביל הצבא שלה לשכנם שם. והיה ברצונם להלאים גם את התלמודי תורה של היהודים. ראשי הקהל פנו אל האדמו"ר להפך עצת גויים. והנה הגנרל אופקיר שר המשטרה שהיה מופקד על כך, היה סר למשמעתו של האדמו"ר, כי הוא היה בן בית אצל האדמו"ר, ומעשה שהיה כך היה: אביו של הגנרל אופקיר, לא היו מתקיימים לו בנים, ובזה אחר זה נקטפו בילדותם, ספו תמו מן בלחות, והוא היה איש חשוב מטעם המלך, וממונה על כל האיזור של תאפיללת ושאר מקומות, אשר שם מחנה קדשו של האדמו"ר, והגיעה לאזנו קדושת האדמו"ר המלוב"ן, ומיד כשנולד לו הבן הגנרל אופקיר, לקחו והובילו לבית האדמו"ר. ואמר לו, זהו בנך, עשה בו כטוב בעיניך. וכן עשה האדמו"ר וגידלו בביתו עד שגדל והגיע לעשר שנים, אז החזירו לבית אביו, וכל פעם שהיה הגנרל רואהו, גם לאחר שעלה לגדולה, היה מנשק ידיו בהכנעה. וכשהוצרכו אליו כדי לבקשו שלא ילאימו את בתי התלמוד תורה ולא תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות, נסע האדמו"ר ומלויו לקזבלנקה כדי להפגש עם הגנרל.

והנה באותו יום, שהיה יום שישי, בהגיעם אל העיר, סיימו המוסלמים את תפלתם במסגד, ויצאו לרחובות העיר בהמוניהם, ובראשם צעד לאטו שיח כולו לבוש לבנים, אך נהג המכונית של האדמו"ר שהיה ממנהר לפגישה עם הגנרל, לא השגיח בו, ונדרס למוות, ותקהל כל העדה עליהם. מיד ביקש האדמו"ר טלפון להתקשר עם הגנרל, המזכיר ענה שהגנרל יושב בישיבה חשובה של כל שרי הממשלה למנות שר הפנים, לאחר שמת שר הפנים חבר הממשלה, ולמנות אחר תחתיו. אולם האדמו"ר דרש מהר לדבר עם הגנרל, וכשניגש אל הטלפון, דרש האדמו"ר בתוקף שיבוא מיד אל המקום הסמוך למסגד הנ"ל, ומבטיחו שיעלה לגדולה. וכן עשה, עזב את ישיבת הממשלה, ונסע אל המקום הסמוך למסגד, ותיכף ומיד ניגש אל האדמו"ר ונישק ידיו בהכנעה, וכשבקשו הצדיק לסלק את כל ההמון כי כך וכך קרה לשיח, אמר לו, כמה נהרגו בתאונה? אפילו שלשים ארבעים יהיו כפרה עליך! מיד נתן פקודה לשוטרים לפזר בכח את כל ההמון, ולקחת את פגר השיח לסלקו ולקברו. אחר כך פנה האדמו"ר בבקשה להשיב את ספרי האף והחמה להלאמת תלמודי התורה שלנו, וענהו, לו יהי כדברך, וחתם לו כי איש לא יפגע בתלמודי התורה שלנו. ואז חזר ובירכו האדמו"ר שיזכה לעלות לגדולה. עוד זה מדבר וזה בא ויאמר, ובישר את הגנרל, שכל השרים החליטו פה אחד, שלא בפניו, למנותו גם שר הפנים. ותיכף לתלמיד חכם ברכה. אמר הגנרל ידעתי שברכת הרב הצדיק לא תשוב ריקם. זהו הגנרל המפורסם במרוקו אשר היה מוריד מלכים

ג רבי חנינא בן תרדיון אומר, שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה, הרי זה מושב לצים, שנאמר (תהלים א) ובמושב לצים לא ישב. אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, שכניה שרויה ביניהם, שנאמר (מלאכי ג) אז נדברו יראי יהוה איש אל רעהו ויקשב יהוה וישמע ויפתב ספר זכרון לפניו ליראי יהוה ולחשבי שמו. אין לי אלא שנים, מנין שאפלו אחד שיושב ועוסק בתורה, שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר, שנאמר (איכה ג) ישב בַּדָּד וַיֵּדֵם כִּי נָטַל עָלָיו.

מאירת עיניים

בדברי תורה, משיגים מכבוד בוראם. אין לי אלא שנים – מהפסוק שהובא "אז נדברו יראי יהוה איש אל רעהו..." משמע שדווקא לפחות שנים שעוסקים בתורה מגיעים למעלה גבוהה. אולם מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה, שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר? שנאמר "ישב בַּדָּד וַיֵּדֵם כִּי נָטַל עָלָיו" – גם כשיושב בדד והוגה בתורה בדממה בינו לבין עצמו, נוטל על זה שכר.

ג שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה, הרי זה מושב לצים – אף אם אינם מתלוצצים, עצם הדבר שיושבים יחד ואינם מדברים דברי תורה, הרי זו ישיבה של בטלה וקלות ראש. שנאמר "ובמושב לצים לא ישב" – וממשיך הפסוק "כי אם בתורת ה' חפצו", מכאן שאם אין בתורת ה' חפצם, הרי זה מושב לצים. אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, שכניה שרויה ביניהם – כי מתוך התוועדותם

שמחת הלב

ג שנים שיושבים ויש ביניהם דברי תורה, שכניה שרויה ביניהם. דייק התנא לומר "ויש ביניהם", דהיינו שיש בין אחד לשני בדברי תורה, וכמו שאמרו בגמרא (שבת סג ע"א) שני תלמידי חכמים הנוחים זה לזה בהלכה, הקב"ה מקטיב להם, שנאמר (מלאכי ג טז): "אז נדברו יראי ה' איש את רעהו ויקשב ה' וישמע". וכן אמרו (סנהדרין כד ע"א): תלמידי חכמים שבארץ ישראל, מנעימים ונוחים זה לזה בהלכה, ועל ידי כך זוכים לכוון לאמתה של תורה, כי מן הסתם יש בהם ענוה וחכמה. אבל אם חלילה אינם נוחים זה לזה בהלכה, יצא מהם משפט מעוקל, כי כל אחד מעונין לסתור דברי חברו, ותהי האמת נעדרת. [וכמבואר בשלחן ערוך חשן משפט (סימן ז סעיף ח)] [ועיי' עוד להלן פרק ה משנה יז]

ובילקוט שמעוני (סיר השירים אות תתקצא) דרשו על הפסוק (ה יב): "עיניו כיונים על אפיקי מים", אלו תלמידי חכמים שהם גלגל עינו של עולם. על אפיקי מים, בשעה שהם יושבים ועוסקים

שמחת הלב

בתורה שנמשלה למים, הקב"ה בא ומאיר עליהם בהלכה שנאמר (תהלים יט ט): "מַצוֹת ה' בָּרָה מְאִירַת עֵינַיִם". ע"כ. ואמרו במדרש בתנחומא (פרשת נח אות ג) על הפסוק (שם א ב): "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוֹ, וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה", ברית כרת הקב"ה עם ישראל שלא תשתכח תורה שבעל פה מפיהם ומפי זרעם עד סוף כל הדורות, לפיכך קבע הקב"ה שתי ישיבות לישראל שיהיו הוגים בתורה יומם ולילה, ונושאים ונותנים במלחמתה של תורה עד שמעמידים דבר על בוריו והלכה לאמיתה, ומביאים ראייה מן המקרא ומן המשנה ומן התלמוד, כדי שלא יכשלו ישראל בדברי תורה, שנאמר (שם קיט קסה): "שְׁלוֹם רָב לְאַהֲבֵי תוֹרָתְךָ וְאִין לְמוֹ מְכַשׁוֹל". ע"כ.

שנים שיושבין... ומנין שאפילו אחד... רבנו יוסף חיים בספרו עוד יוסף חי (פרשת תרומה ד"ה ונתת את הכפורת) מביא מעשה בגביר בעיר בגדאד שהיה למדן מופלג ועשיר גדול, דרכו היתה ללמוד בכל יום בבית מדרשו שבביתו ש"ס ופוסקים עם תלמיד חכם גדול. היתה לו בת בגיל שנים עשרה שנה, חכמה מאד ובעלת כשרונות להפליא. וישכור לה אביה את דודה אשר היה תלמיד חכם הבקי בתנ"ך, שילמד עמה שעתיים בכל יום את כל התנ"ך. ושיער שצריך לזה שנתיים ימים, וישלם לו מראש מאה זהובים. אולם להיות שהבת היתה שוקדת על לימודה, גמרה את כל התנ"ך במשך שבעה חודשים. ולפי בקשתה התחיל ללמוד עמה גמרא ומפרשים, ולרוב חשקה וחריפות שכלה, היתה קולטת יפה כל מה שלימדה, והיתה נושאת ונותנת עמו. ונמשך הלימוד הזה יותר משנה, ואביה לא ידע מזה כלל. לקראת סיום השנתיים בא אביה לראות היכן הגיעו בלימוד התנ"ך, ולהפתעתו ראה שהם לומדים תלמוד. ויאמר הדוד, בהיות שאני נשכרתי לשנתיים ימים, וקבלתי שכרי מראש, והיא כשרונית ובעלת שכל, ואחר שלמדתי עמה כל התנ"ך, ביקשה ממני ללמוד עמה תלמוד, נעתרתי לבקשתה, וסיימתי עמה כמה מסכתות. וישחק אביה, ויאמר לו, תורה לך, אך עד כאן, אני מוותר לך על הזמן שנשאר, ולך לביתך לשלום. ותאמר הבת לאביה, מה זאת עשית לי, אני חשבת שאדרבה תתן לו שכר לעוד שנתיים שימשיך ללמוד עמי תלמוד, ואתה שילחתו. ויאמר לה אביה, בתי חמדת לבבי, למה לך ללמוד תורה שבעל פה, וכי את בן שחייב בלימוד תורה, הלא בעוד כמה שנים תנשאי ותצטרכי לטפל בכל צרכי הבית, ובילדים, ואת הכל תשכחי, והלואי שתזכרי את לימוד המקרא, ותעסקי בו לכל הפחות בשבת. הדברים לא מצאו חן בעיניה, כי אמרה בלבה אני אלמד ואהיה חכמה כמו ברוריה, אבל מפני כבוד אביה שתקה ולא התווכחה עמו. ובכל זאת מפאת חשקה לתורה, גמרה בלבה לשבת בחדר הסמוך למקום לימודו של אביה, ותקשיב ללימודו עם חברו דרך החלון הפתוח לחדרה. ובכל יום היתה מעיינת בסוגיית הגמרא שהיו לומדים הם, ושומעת הקוסיות והתירוצים שמפללים ביניהם באוזן קשבת, והיתה מבינה כל דבריהם, ורושמת בפנקס הערותיה על דבריהם, ואין איש יודע ממעשיה כלל, ואפילו אמה לא ידעה.

שמחת הלב

והנה לאחר זמן רב שהתרגלה בלימוד זה, נזדמן שכאשר היתה אוכלת בסעודה אחת עם אביה, נשמעו דפיקות בדלת, וכשפתחו את הדלת נכנס איש אחד, וישאל אותו הגביר, מה שמך? ויענהו שמי חיים חיים בן שלום. מאיזו עיר אתה? מעיר מולדתך. מה שלום פלוני הדר שם? ויאמר, ראה אחר הרימונים. כי בשלחן היו צלחות עם פירות, ויסתכל הגביר וירא צלחת תפוחים אחר הרימונים, ויחשוב שכוונתו לרמוז לו מלשון תפוחים, כלומר שתפחה רוחו של אותו פלוני ונפטר. ויאמר האיש אל הגביר, גר אנכי בארץ ובידי אין מעות, אם מצאתי חן בעיניך לתת לי פרוטות מעטות להחיות את נפשי. ויקרא הגביר את בתו ויאמר לה, ראי בתי כי במעיל שלי ישנם שני דינרים, אחד של כסף ואחד של זהב, שימי לב וקחי דינר הכסף ותני לו. היא נכנסה לחדר ולקחה בדווקא את דינר הזהב, ותתנהו לו.

לאחר כשעה הוצרך הגביר לדינר של זהב, וירא בכיסו רק את דינר הכסף, ויכעס על בתו, הלא הזהרתיך שתני לאורח את דינר הכסף, ומדוע לא שמת לבך לעשות כן. ותען לו, אבי היקר, אני עשיתי זאת בכוונה תחילה, וטעמי ונימוקי עמי, כי כנראה אתה חשבת את האורח כסתם עני שבא לבקש פרוטות למחייתו, אבל אני ידעתי שהוא תלמיד חכם משכיל ונבון, וראוי הוא לדינר זהב ועוד יותר. ויאמר לה אביה, הגידי נא לי מהיכן ידעת שהוא תלמיד חכם. ותען לו, אתה שאלת אותו מה שמך, ויען 'חיים חיים בן שלום', ועתה אשאלך, הראית מימך אדם ששמו 'חיים חיים', אלא כוונתו לרמוז שגם הוא חכם כמוך, כי 'חיים' גימטריא 'חכם', והיינו שהוא 'חכם חיים בן שלום'. עוד שאלת אותו מאיזה עיר אתה ואמר מעיר מולדתך, וחשבת שהוא מהעיר בערה ששם נולדת, ולכן שאלת אותו אחר כך מה שלום פלוני. אבל האמת שאיננו מבצרה, אלא כוונתו היתה, שהוא מעיר מולדתך, עיר של חכמים וסופרים כמוך. ועל שאלתך לשלום פלוני, ענה לך 'ראה אחר הרמונים', ואתה הסתכלת על התפוחים שאחר הרמונים. אולם כוונתו היתה לרמונים שבשיר השירים, ששם כתוב "הנצו הרמונים לא ידעתי", וכוונתו שלא ידעתי מי פלוני. ויתמה אביה עד מאוד.

ויצו למשרתו, לך וחפש איש זה והביאהו אלי. ובבואו, וישאלהו על כל הנ"ל, ויען ככל אשר אמרה בתו. וישמה הגביר על חכמת בתו, ויושיט לאורח מתנה של כמה זהובים ויפטרנה לשלום. וישאל הגביר את בתו מאין לך כל החכמה הגדולה הזאת? ותען לו מן החלון. ותספר לו כל מה שלמדה זה זמן רב דרך החלון בחדרה הסמוך לבית מדרשו. וישאלה אביה, הלוא גם אני למדתי, ומדוע לא השכלתי כמוך? ותאמר לו, אבי היקר, אתה למדת בגלוי, שהכל יודעים מהקביעות שלך עם החכם, לא כן אני למדתי בעינעה, ולא ידעו ממני, ואמרו חז"ל, הלומד בעינעא מחכים, שנאמר "זאת צנועים חכמה" (עין ירושלמי ברכות פרק ה הלכה א). לכן זכיתי לחכמה זו.

ד רבי שמעון אומר, שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, פאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר (ישעיה כח) כי כל שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, פאלו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא, שנאמר (יחזקאל מא) וידבר אלי זה השלחן אשר לפני יהוה.

מאירת עיניים

זרה [וכפי שאומר הפסוק: "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים"]. **שנאמר "כי כל שלחנות מלאו קיא צואה" –** כינוי גנאי ותיעוב כלפי התקרובת שמגישים לעבודה זרה [כשם שהתורה מכנה את העבודה זרה עצמה: גילולים, שיקוצים (רמב"ם)]. **בלי מקום –** מבלי להזכיר שמו של המקום ברוך הוא. **אבל שלושה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאילו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא –** שולחנו של אדם נחשב כמזבחו, וכשאוכל ואומר דברי תורה מקדש את אכילתו וכאילו אוכל מקרבן שמגישים לפני ה'.

ד שלושה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה – שלושה אנשים ומעלה המצטרפים לאכול יחד, יש כאן סעודת רעים [ולכן עושים זימון], ואם אינם אומרים דברי תורה דומים הם לאנשים ריקנים היושבים לסעוד יחד להוללות. וכמו שכתב רבנו יונה: אין לבני אדם להתחבר להנאתם כשאין דברי תורה ביניהם, כי ישיבתם היא פריקת עול התורה, שאוכלים ושותים ונהנים, ומזכרת התורה לא תעלה על לבם. ואוי להם אוי להנאתם. **כאילו אכלו מזבחי מתים –** כאילו אכלו מזבחים וסעודות שעושים לעבודה

שמחת הלב

ד שלושה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה. מה טוב ומה נעים שיקבע אדם לימוד מתוך ספר קבוע בעת הסעודה, ובעיקר בענייני הלכה, וכמו שאמרו: כל השונה הלכות בכל יום, מובטח לו שהוא בן העולם הבא, ודקדקו לומר שהוא בן העולם הבא, ולא יש לו חלק לעולם הבא, כי חלקי יש לכל ישראל, אבל בן משמעות אחרת יש לו – קשר מיוחד לשכינה הקדושה כבן שהוא חלק מאביו. לבחינה כזו, זוכה רק מי ששונה הלכות בכל יום. ובפרט אם זוכה לשנן את הלכות שבת, שעליהם כתב הגאון רבי יהונתן אייבשיץ (יערת דבש חלק ב דרוש א): אי אפשר כלל במציאות שינצל האדם מחילול שבת, אם לא ילמד את כל הלכות שבת על בוריים היטב. ומי שלא למד הלכות שבת פעמיים ושלוש, לא יוכל להמלט שלא יקרה לו חילול שבת. ומן הראוי ללמוד הלכות שבת תמיד עד שיהיו הדברים שגורים בפיו. ושכרו מרובה ומגן בפני הפורענות. ע"כ. ומקדוב יצאו חוברות "השבת בהלכה ובאגדה" מחולקות ללימוד יומי, ובשתי דקות ביום למשך שנה אחת, זוכה לידיעה מקיפה

ה רבי חנינא בן חכינאי אומר, הנעור בלילה, והמהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה, הרי זה מתחייב בנפשו.

מאירת עיניים

בסכנה. שהרי אילו היה עוסק בתורה, התורה היתה שומרת ומגינה עליו, ואף מסירה הפחד מלבו, שאין לך חברה ולויה טובה יותר מן התורה, שמגינה ושומרת על האדם, שנאמר: "תִּתֶּנּוּ לְרֵאשִׁיךָ לַיְלִית חֵן, וְעֲטַרְתַּ תְּפִאָרֶת תִּמְוֶנֶךָ". (רשב"ץ ועוד)

ה ישנם שני מצבים שהם בחזקת סכנה, והמזיקים עלולים להזיק לאדם: **הנעור בלילה** – כשהוא יחידי בלילה בביתו. או **המהלך בדרך יחידי** – כשהוא הולך בדרך שוממה לבדו **ומפנה ליבו לבטלה** – ולא עוסק בתורה, **הרי זה מתחייב בנפשו** – מעמיד את עצמו

שמחת הלב

בכל הלכות שבת. [ועיצה טובה לכל בני זוג לקבוע בלימוד יומי זה בעת הסעודה, או בערב, וזכות הלימוד תעמוד להם לסייעתא דשמיא לאהבה ואחווה שלום וריעות].

ה הנעור בלילה... ומפנה ליבו לבטלה. כתב הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה יג): אף על פי שמצות תלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: "והגית בו יומם ולילה", מכל מקום אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה. לפיכך הרוצה לזכות בכתרה של תורה, יזהר בכל לילותיו, ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו חכמים, אין רינה של תורה אלא בלילה, שנאמר: "קומי רוני בלילה", וכן אמרו, כל העוסק בתורה בלילה, חוט של חסד משוך עליו ביום [הקב"ה נותן לו חן בעיני הבריות], שנאמר: "יומם יצוה ה' חסדו, ובלילה שירה עמי" – כיון שבלילה שירה עמי [שירה זו התורה, כמו שנאמר: ועתה כתבו לכם את השירה הזאת], אז ביום יצוה ה' חסדו. וכל בית שאין נשמעים בו דברי תורה בלילה, אש אוכלתו. ע"כ.

חז"ל (מסכת עירובין נד ע"ב) דרשו את הפסוק "אֵילַת אֲהָבִים יַעֲלֶת חֵן" על התורה שמעלה חן על לומדיה, ובאר רש"י: שהכל מנשאים ומגדלים את העוסק בתורה, ותורתו נותנת לו חן. משל נפלא המשיך בזה הגאון רבנו יוסף חיים זצ"ל. עשיר נכבד שהיה מתמחה מאוד ביהלומים, ויודע שוויו של כל יהלום באופן מדויק, ועל כן הסוחרים הגדולים היו מצויים אצלו לקבל חוות דעתו. לימים קנתה אשתו טבעת זהב משובצת ביהלומים, ובאה לבעלה ושאלה אותו: בעלי היקר, כמה לדעתך טבעת זו שווה? אמר לה, \$500. אמרה לו, אבל המוכר רוצה עליה \$1000. אמר לה, לא כדאי, זה יקר מדי, לכל היותר \$600. לאחר שבוע ימים ענדה את הטבעת על אצבעה, ובאה אליו שוב, ושאלה אותו: בעלי היקר, כמה לדעתך טבעת זו שווה? התפעל העשיר מהטבעת ואמר לה, לדעתי שווה \$1000. אמרה לו: אבל לפני שבוע אמרת

ו רבי נחוניא בן הקנה אומר, כל המקבל עליו על תורה, מעבירין ממנו על מלכות ועל דרך ארץ. וכל הפורק ממנו על תורה, נותנין עליו על מלכות ועל דרך ארץ.

מאירת עיניים

הרבה לצורך פרנסתו, ובמעט יספיק לו, כי מלאכתו מתברכת ונפשו שמחה בחלקו (רבנו יונה). וכל הפורק ממנו על תורה, נותנין עליו על מלכות ועל דרך ארץ – ככל שיקל מעליו את עול התורה, יכבידו עליו שאר העולים וישלטו בו וישתעבד בהם (רבנו בחי).

ו כל המקבל עליו על תורה, מעבירין ממנו על מלכות ועול דרך ארץ – אדם המקבל את עול התורה ועושה תורתו עיקר, הקב"ה שמרהו מכל דבר העלול לבטלו מלימודו, ולא יתן בלב המלכות המגייסת אזרחים, לגייסו. וכן יסיר ממנו על דרך ארץ – הטרח בצורכי החיים, שלא יצטרך לעשות

שמחת הלב

לי שהיא שווה \$500 ולכל היותר \$600! אמר לה: לא יתכן שטעייתי כל כך, זו בודאי טבעת אחרת. אמרה לו, אתה לא טעית, אך אני אסביר לך את ההבדל: לפני שבוע הראיתי לך את הטבעת כשהיא בידך, אבל עכשיו הטבעת באצבע שלי, ומאהבתך אלי – מהחן שלי, זה משפיע על הטבעת, ולכן הטבעת שווה הרבה יותר. והנמשל: התורה נוסכת חן על האדם. אותו אדם עצמו – כאשר הוא מנותק מן התורה, אין לו את החן המיוחד, יתכן שיעריכוהו אך לא כערכו האמיתי, אבל כאשר מחובר הוא לתורה, ערכו עולה פי כמה וכמה, התורה שופכת עליו חן מיוחד, והכל מנשאים ומגדלים אותו. ואמרה תורה (משלי ח יז): "אני אהבי אהב", כל מי שאוהבני, אני אוהבת אותו. כי "כַּמְיִם הַפְּנִיִם לַפְּנִיִם, כֵּן לֵב הָאָדָם לְאָדָם" (שם כו יט), שלפי פנים ולב שנותן לתורה, כך התורה עוזרת לו מנגד. (מסכת יבמות קיז ע"א)

ו כל המקבל עליו על תורה, מעבירין ממנו על מלכות ועול דרך ארץ. כתב הרמב"ם (פירוש המשניות פרק ד משנה ו): פטרה התורה את כל תלמידי החכמים מחובות השלטון כולן, מן המיסים, והאכסניות, ומיסי הנפש, ובנין החומות וכיוצא בהן. ואפילו היה התלמיד חכם בעל ממון רב, לא יחוייב בדבר מזה. וכבר נשאל בזה רבנו יוסף הלוי בן מיגאש זצ"ל על תלמיד חכם עשיר שהיו לו גנות וכרמים שהיה מחוייב עבורם אלף דינרים, והורה לפוטרו מן המס, להיותו תלמיד חכם, אף על פי שאפילו העני שביהודים חייב לשלם המס. וזה דין תורה, כמו שפטרה את הכהנים ממחצית השקל. ע"כ. וכתב מרן בשלחן ערוך (יורה דעה סימן רמג ס"ב) שגם תלמיד חכם שיש לו מעט אומנות, או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר, ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על דברי תורה ולומד תדיר, נקרא "תורתו אומנותו" ופטור ממיסים.

שמחת הלב

מספרים כי במלחמת העולם הראשונה באו בחורי הישיבה אצל הגאון בעל החפץ חיים, לדעת מה יעלה בגורלם, אם ישוחררו מהצבא או לא. השיב להם הרב: בני, זכרו מאמר התנא, "כל המקבל עליו עול תורה, מעבירים ממנו עול מלכות". ועלולים אתם לשאול, אם כן, מן הדין היה שכל בחור ישיבה יהיה משוחרר מן הצבא, ומדוע ישנם כמה בחורי ישיבה שנתפסו לצבא, אם כי לפעמים רק לזמן מה? התשובה לכך היא, כי מן השמים מודדים מידה כנגד מידה, והכל תלוי במהות "המקבל" עול תורה. מי שהקבלה איתנה אצלו, ומתבטאת בעזרה תקיפה ובבטחה, שהוא מתמיד גדול בתורה, מעבירין ממנו עול מלכות לחלוטין, אבל מי שמתרשל ומגלה רפיון בקבלת עול התורה, באופן ש"המקבל" אצלו חלש, גם ה"מעבירים" מתבטא אצלו בעזרה רופפת, והוא נתפס לתקופה מסוימת. נמצא תוקפו של המקבל עול תורה, כתוקף המעבירים ממנו, ואם מקבל בשלימות ובתוקף, גם השחרור הוא מלא. (החפץ חיים כרך א עמוד קעט)

כל המקבל עליו עול תורה, מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. מעשה בזמן ניקולאי קיסר רוסיה צורר היהודים, אשר היה מתאכזר עליהם וגוזר גזירות קשות ורעות. פעם אסף את כל שרי מלכותו לארמון, ואמר להם: הזמנתי אתכם הנה, כדי לשים קץ לשאלת היהודים, והדרך תהיה על ידי סגירת חרדי התלמוד תורה שלהם, וסגירת כל בתי הכנסת ובתי המדרש, ויש לגזור עליהם שלא ישמרו שבת, ולא ימולו בניהם, ולא ישמרו טהרה. ויש לקבוע סדר עונשים על כל העובר על אחת הגזירות. אמנם אין אנו יכולים להוציא מיד את הגזרה, כיון שעד שיגיע החוק אל כל המחוזות, כבר ירעישו היהודים עולמות עד שיבטלו את הגזרה. לכן אנו קובעים שהחוק יקבל את תוקפו בעוד חמשה חודשים, דהיינו, ביום שלשים ואחד למרץ. הגזרה תשולח מיד לכל המחוזות במעטפה חתומה, שעליה יהיה כתוב, "לפתוח ביום שלשים ואחד למרץ ולבצע מיד בלי כל היסוס ועיכוב". ועליכם יהיה להשאר בארמון כעת, על מנת להכין ולנסח את החוק, ואת דרכי הענישה לעוברים על החוק. כמה זמן לדעתכם, ידרש להכין את החוק? ענה ראש השרים: אדוני הקיסר, דרושות לנו שתיים עשרה שעות. הקיסר הסכים ואמר, השעה כעת שתיים בצהרים, עד השעה שתיים אחר חצות עליכם לסיים את העבודה. אין לכם רשות לצאת מהארמון עד שתסיימו את הכנת החוק בעזרה מושלמת. הקיסר קם ועזב את האולם, ונעל את הדלת מבחוץ.

השרים הביטו איש בפני רעהו משתאים ומשתוממים, אך היו מחוייבים לקבל את דרישת הקיסר. מתוך דומיה מתוחה נגשו לעבודה, לערוך ולנסח את החוק, וכך ישבו במשך כעשר שעות וניסחו את החוק על כל סעיפיו. בפתע שמעו את קול המשמר מבחוץ, והבינו שהקיסר מגיע. דלת האולם נפתחה, הקיסר נכנס לאולם. הוא ניגש אל שר הפנים שהחזיק את הגליונות שבהם היה כתוב החוק, וקרא אותם גליון אחר גליון, אחר כמה דקות, פלט מפיו

שמחת הלב

”שטויות“, לקח את הגליונות, והשליך אותם אל התנור הבווער, ויצא מן האולם. השרים הביטו בהשתאות אחר מעשה הקיסר, ולא היה בפיהם מענה, הם לא הבינו האם רצון הקיסר שיכינו תכנית חדשה, או שהוא ויתר על רעיון החוק. ולכן היו נאלצים להמתין עד השעה שתיים אחר חצות, לסיום שתיים עשרה השעות שהוקצבו להם.

אחר כשעתיים, חזר הקיסר, והפעם היה מחייך, אמר, הבה נראה את העבודה אשר עשיתם. אמר לו ראש השרים, אדוני הקיסר, במשך הזמן הקצר שנותר לנו לא היה בגדר האפשרות להכין תכנית כה גדולה. התרגו הקיסר על תשובה זו, ואמר, הרי אתם בעצמכם בקשתם שתיים עשרה שעות להכין את החוק, אם כן מדוע אתם אומרים עכשיו שהזמן לא הספיק. ענה ראש השרים, אבל אחרי שראינו שהקיסר השליך את עבודתנו לתוך האש, חשבנו שרצון הוד מלכותו שנפסיק את העבודה. צעק הקיסר על השרים, מי השליך את העבודה לאש? אדוני הקיסר בכבודו ובעצמו, ענו השרים. זעם הקיסר וצעק: כולכם בוגדים, וראויים אתם להשלח לסיביר. הקיסר קרא לשומרים, והורה להם לאסור את כל השרים. אז קם אחד השרים ועמד לפני הקיסר ואמר, הוד מלכותו, אני נשבע שהוד מלכותו היה כאן לפני כשעתיים וזרק את הגליונות לאש, ואני מזכיר להוד מלכותו שעמד במקום זה, ומכאן זרק את הגליונות לאש, ופלט מפיו ”שטויות“. פני הקיסר שונו מרוב כעס, קרא לסגנו ופקד עליו: ”שאל את המשמר בקול רם ובשפה ברורה, כדי שהאדונים האלה יעמדו על שקרם“. או אז הובא חייל מן המשמר, בשם איון פטרוביץ, ונשאל על ידי הסגן: ”באיזו שעה נכנסת היום למשמר?“ ענה איון: ”בשש בערב“. המשיך ושאל: ”האם מאז נכנס מישהו לאגף הזה שבו אנו נמצאים?“ ענה איון: ”מלבד הוד מלכותו הקיסר לא היה איש“. נזף בו הסגן: ”את זה אני כבר יודע, שהרי אני נכנסתי עימו לפני דקות ספורות, אך אני שואל האם ביקר כאן מישהו נוסף“. אמר איון: הוד מלכותו היה כאן פעם נוספת, סמוך לשעה שתיים עשרה – שלא בליווייך“. הסגן, אשר שהה בשעות האחרונות עם הקיסר בלשכתו, התרגו על הדברים חסרי ההגיון וקרא ברוגז: ”מה אתה שח פטרוביץ, ואתה הכרת את הקיסר?!“ ענה איון פטרוביץ: ”כולנו הכרנו את הוד מלכותו, ואת הנשק דרכנו, כדי לחלוק להוד מלכותו את הכבוד הראוי. הוד מלכותו בוודאי יאשר את זה“. פני הקיסר חוורו, איון פטרוביץ מסר את עדותו באופן כל כך פשוט וברור שאי אפשר היה לחשוד בו כלל שאף הוא משקר. אבל הסגן לא הסתפק בעדות זו שנראתה לו תמוהה ביותר, וקרא שיביאו לפניו את ראש המשמר. שאל אותו: ”האם ראית היום כאן את הוד מלכותו?“ ”בוודאי שראיתי“ ענה ראש המשמר, אני בעצמי פתחתי לו את הדלת. היה זה סמוך לשעה שתיים עשרה“. שאל הסגן: ”אולי היתה כאן איזו טעות, הרי הקיסר היה עמי, ולא עזב כלל את לשכתו?“ והקצין ענה: ”האם יעיז מישהו להתחפש לקיסר ולרמות אותי, הרי אני מכיר את הקיסר. וגם זה בלתי אפשרי, כי

ז רַבִּי חֲלַפְתָּא בֶּן דּוּסָא אִישׁ כֶּפֶר חֲנִינְיָהּ אֹמֵר, עֲשֶׂרָה שְׂיוֹשְׁבֵינַּי וְעוֹסְקֵינַּי בְּתוֹרָה, שְׂכִינָה שְׂרוּיָהּ בִּינֵיהֶם, שְׁנֵאמַר (תהלים נב) אֱלֹהִים נֶצֶב בְּעֵדַת אֵל. וּמִנֵּיין אֶפְלוּ חֲמֶשָׁה, שְׁנֵאמַר (עמוס ט) וְאֶגְדַּתּוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה. וּמִנֵּיין אֶפְלוּ שְׁלֹשָׁה, שְׁנֵאמַר (תהלים נב) בִּקְרַב אֱלֹהִים

מאירת עיניים

היא כינוי לחמישה יחדיו, כמו חמש אצבעות היד שהאדם אוגד בהם. וכשיש "אגודה" כזו, הקב"ה משרה שכינתו, ואולם לא בדרגה כזו של בנין קבע, כפי שמשרה בעשרה, אלא "יסדה", והיינו כמלך שבא לעיר ומייסד לו שם אכסניה, כדי להתאכסן בה מדי פעם בפעם. ומנין אפילו שלושה – שאף ביניהם שרויה השכינה? שנאמר "בקרב אלהים ישפוט", "אלהים" הוא כינוי לדיינים בבית הדין. ואין בית דין של פחות משלושה דיינים. ואומר הפסוק "בקרב אלוקים ישפוט", כלומר

ז אומרת המשנה כי בקיבוץ אנשים יחדיו לעסוק בתורה, יורדת השכינה לשכון ביניהם. הדרגה הגבוהה לכך היא בקיבוץ של עשרה אנשים, שעליהם נאמר: אלהים ניצב בעדת אל – "עדה" זהו כינוי לעשרה יחדיו [כמו שנאמר במרגלים: "עד מתי לעדה הרעה הזו" – והיו שם, ללא כלב ויהושע, עשרה מרגלים]. וכשיש "עדת אל", עשרה שעוסקים יחד בתורה, אז ה' ניצב וקובע את משכנו במקום זה. ומנין אפילו חמישה – שהשכינה שרויה ביניהם? שנאמר "ואגודתו על ארץ יסדה" – "אגודה"

שמחת הלב

אני שאלתי את הקיסר את הסיסמה, והקיסר אמר לי אותה". או אז התעשת מעט הקיסר ואמר: "זה באמת לא יתכן, כי משעה עשר עד אחת עשרה עבדתי בחדרי, ואחר כך נמנמתי בכורסתי וישנתי, אבל האלוקים לא נם ולא ישן, והוא שלח את מלאכו ושרף את הגזרה. ניכנע אפוא לרצון העליון". זהו זה, כשעם ישראל עושים את רצון השם יתברך בתורה ובמצוות, הקב"ה מסלק מעליהם כל עול מלכות המפריעים. [מעשה זה נמסר לגאון רבי יצחק מוולוז'ין, מפי אחד השרים שנוכח שם בארמון, שהיה מכבד ומוקיר את הרב מיום שהתוודע אליו בפטרבורג. כמו כן, ד"ר נפתלי אהרמן מספר סיפור זה באריכות בספרו "כתבים", ומוסיף: את המעשה הזה שמע ידידי מפי אציל רוסי אשר אצלו קנה יער גדול. האציל היה מיניסטר אצל ניקולאי בעבר, והוא ישב בארמון הקיסר בלילה ההוא עם חבריו, והעיד כי במו עיניו ראה את שומר ישראל].

ז עשרה שיושבין ועוסקין בתורה... ככל שישנם יותר אנשים העוסקים יחד בתורה, המעלה גדולה יותר. על כן אין ספק כי אדם שחוזר מעבודתו והולך ללמוד תורה בשיעור עם רבים, מעלתו גדולה פי כמה וכמה מהלומד לבדו, וכמבואר בפירוש רש"י על הפסוק (ויקרא כו ח):

**יִשְׁפֹּט. וּמִנֵּין אֶפְלוּ שְׁנַיִם, שְׁנֵאמַר (מלאכי ג) אִזְ נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ
אֶל רֵעֵהוּ וַיִּקְשֶׁב ה' וַיִּשְׁמַע וְגו'. וּמִנֵּין אֶפְלוּ אֶחָד, שְׁנֵאמַר (שמות כ)
בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבֹא אֵלַיךְ וּבִרְכַתִּיךְ.**

מאירת עיניים

כדי לשוחח עם אהובו, אך אינו סועד ואינו משתהה שם. ומנין אפילו אחד – שהקב"ה משרה עליו שכנינו כשעוסק בתורה? שנאמר: "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך" – בכל מקום שמזכירים שמו של הקב"ה ועוסקים בתורתו, בא הקב"ה ומברך. ואמנם אין זה כמו בדרגה הקודמת של "ויקשב", אלא מברך והולך, בדומה למלך הנכנס לעיר ומוסר לאוהבו דברים אחדים והולך לו מיד. (ברטנורא. היעב"ץ)

שהקב"ה נמצא בקרבם במשפט. אם כי אינו קובע דירתו שם, והוא כמלך העובר במדינה אחת ומתעכב שם מעט ואוכל איזו סעודה אחת והולך. ומנין אפילו שנים – ששכינה שרויה ביניהם כשעוסקים בתורה? שנאמר: "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע" – "איש אל רעהו" הרי שניים. ואף שאינם כמו בדרגה הקודמת, שה' נמצא עימם ממש, מכל מקום "ויקשב ה' וישמע" – ה' מתעכב אצלם לשומעם, כמלך הנכנס למדינה

שמחת הלב

"וַיִּרְדְּפוּ מִכֶּם חַמְשֵׁיהַּ מָאָה, וּמָאָה מִכֶּם רַבְּבָה יִרְדְּפוּ", כלומר חמישה חיילים יהודים ירדפו אחר מאה מהגויים, ומאה חיילים יהודים ירדפו אחר עשרת אלפים. והשאלה נשאלת: וכי כך הוא החשבון? והלא אם חמישה רודפים אחרי מאה, זאת אומרת שכל אחד רודף אחרי עשרים, אם כן מאה צריכים לרדוף אחרי אלפיים, ולמה אומרת התורה שמאה רודפים אחרי עשרת אלפים – פי חמש? אלא "אינו דומה מועטים העושים את התורה, למרובים העושים את התורה". דהיינו, ערך המצוה של רבים העוסקים בתורה, הוא פי כמה וכמה מיחידים העוסקים בתורה, עד שהעוצמה של כל אחד ואחד גדולה הרבה יותר. מעלה נוספת ישנה אצל המשתתף בשיעור של רבים, שנוטל שכר כנגד כל המשתתפים, כי כאשר רואים שפלוני בא ופלוני בא, אומרים כנראה יש מה לשמוע פה, ועל ידי זה מתווספים ובאים גם הם, נמצא שכל הבאים מרבים תורה בישראל, וכל אחד ואחד שכרו כפול ומכופל כנגד כל המשתתפים.

"בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך". אומר הזוהר הקדוש (במדבר קיח ע"א) כמה חביבה התורה לפני הקב"ה, שהרי בכל מקום שדברי תורה נשמעים, הקב"ה וכל פמליא של מעלה מקטיבים לדבריו, והקב"ה בא לדור עמו. כמו שנאמר "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך", ולא עוד, אלא ששונאיו נופלים לפניו.

ח רבי אלעזר איש ברתותא אומר, תן לו משלו, שאתה ושלך שלו. וכן בדוד הוא אומר (דברי הימים א כט) כי ממוך הפל ומיידך נתנו לך.

מאירת עיניים

רב כדי לקנות נדוניה לבתו העומדת להינשא. ראוהו גבאי צדקה והחלו מתחמקים מפניו. מיד רץ אחריהם וחייבם לומר לו במה הם עוסקים? אמרו לו בהשאת יתום ויתומה. אמר: נשבע אני, שהם קודמים לבתי. לקח כל מה שהיה בידו ונתן להם. **וכן בדוד הוא אומר** – כשגייס דוד המלך את העם לתרום כסף וזהב לבניית בית המקדש, הודה לה' ואמר: "וְכִי מִי אֲנִי וְכִי מִי עָמִי, כִּי נַעֲצֹר כַּחַ לְהַתְנַדֵּב כְּזֹאת? כִּי מִמֶּנּוּ הַפֶּל וּמִיִּדְךָ נִתְּנוּ לְךָ!"

ח תן לו משלו שאתה ושלך שלו – בא לזרז את האדם שלא תהיה עינו צרה בנתינת הצדקות והוצאת ממונו או טרחתו וזמנו לכבוד ה', שהרי אינך נותן משלך, אלא אתה וכל אשר לך שלו הם, ולכן עליך לתת ברוחב לב ובשמחה. ונאים הדברים למי שאמרם, שכן מסופר בגמרא (תענית כד ע"א) על רבי אלעזר זה, שבכל פעם שגבאי הצדקה היו רואים אותו, היו מתחמקים ובורחים מפניו, כי דרכו היתה לתת להם כל מה שבידו, וחששו שמא ירד מנכסיו. יום אחד יצא לשוק עם כסף

שמחת הלב

ח תן לו משלו שאתה ושלך שלו. אמרו באבות דרבי נתן (פרק ג): מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל ליתן צדקה לעניים. פעם בהיותו מפליג באניה בים, באה רוח סערה והטביעה את האניה. ראהו מרחוק רבי עקיבא ובא לפני בית דין להעיד עליו שנפטר ויכולה אשתו להנשא לאחר. לפתע בא אותו חסיד ועמד על ידו! אמר לו רבי עקיבא: לא אתה הוא שטבעת בים? אמר לו: הן, אולם צדקה שעשיתי היא שהעליתני מן הים. אמר לו: מאין אתה יודע? אמר לו: כשנפלת למעמקי מצולה, שמעתי קול רעש גדול מאת גלי הים, שאחד אומר לשני, רוצו ונעלה את האיש הזה מן הים ליבשה, מפני שעשה צדקה כל ימיו. פתח רבי עקיבא ואמר: ברוך השם יתברך שבחר בתורה ובמצוות וברברי חכמים הקיימים לעד לעולם, שנאמר "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו". ונאמר "וצדקה תציל ממות".

ודע, כי הנה מה שהשפיע הקב"ה עושר לעשירים, אין זה אלא פקדון, כדי שיוכל לעזור לנצרכים ולעניים, ואיננו נחשב בעלים על העושר, כי אם רק "אפוטרופוס" לחלקו לאחיו העניים, לתומכם ולסעדכם. וכתוב בספר חסידים (סימן קפז), שיש בני אדם שאין להם זכות לחיות, אלא רק בשביל אחרים שנהנים מהם. וזהו בכלל מה שנאמר "וצדקה תציל ממות", ישמע חכם ויוסף לקח.

שמחת הלב

רבי דוד הנגיד בספרו מדרש דוד כתב: מעשה שהיה מן העניינים הנפלאים, באיש סוחר שהיה יוצא בכל יום למסחרו עד שעות הצהריים, וחוזר הביתה, ואשתו עומדת לפניו לשרתו, ועורכת לפניו שלחן, ומגישה לו תרנגולת מבושלת בטוב טעם, ובכל יום היתה מבושלת לו אותה בבישול אחר, והוא אוכל ושמח ומתענג עונג רב. פעם בבואו הביתה לאכול, הגישה לו אשתו תרנגולת מבושלת כדרכה תמיד, והנה נשמעה דפיקה בדלת, וכששאל בעל הבית מי הוא הדופק, השיב הלה: איש עני אני, מבקש מכבודו לרחם עלי, כי עבדך המסכן לא בא בפיו דבר מאכל מאתמול בבוקר. ויאמר לו בעל הבית "ירחם השם". ויוסף העני ויאמר: אנא תן לי אך פרוסת לחם ומעט מים להשיב את נפשי. ויקצוף בעל הבית על העני שבא להטרידו ממנוחתו. ויצא אליו בחרי אף ויחרפהו ויגרפהו, ויטטור לו ויגרשהו מעל פניו. וילך העני המסכן שבור הלב, הלוך ילך ובכה, ודמעו על לחיו על מעשיו של זה. לאחר מכן התייבבה דעתו עליו, באומרו, יסורים הם מאת ה' לכפרת עוונותי, כי לולא היתה חטאתי גדולה לא הגעתי עד הנה, ואני מקבל עלי לחזור בתשובה, ומכאן ולהבא חושבנא טבא, וילך לו לדרכו. והנה למחרת יצא העשיר לשוק כדרכו למסחרו, אך אין איש פונה אליו, וביום השני שגה בחפזו ונתן את הסחורה מחוץ לחנות במקום רשות הרבים, ויבואו שוטרים ויקנסוהו על כך, וכך היה פוחת והולך מפרנסתו מדחי אל דחי, עד שנדלדל מאד, והתחיל למכור את רהיטי ביתו כדי שיהיה לו מה לאכול, כך המשיך ימים רבים כארבעה חדשים עד שלא נשאר לו מה למכור. יום אחד קרא לאשתו, ויאמר לה, את רואה את מצבי שאין לי לחם לכלכל אותך, ואין לי ברירה כי אם להתגרש ממך באופן שתוותרי על דמי כתובתך. לא היתה ברירה לאשה והסכימה להתגרש מבעלה, ותלך ותשב בית אביה.

אביה שהיה איש יקר ונכבד, קיבל אותה בביתו בסבר פנים יפות, ולאחר כששה חדשים, בא שדכן אחד ויאמר לו, ידעתי כי יש לך בת גרושה, והיא חכמה וזריזה, יש לי הצעה להשיאה אל איש אמיד וטוב לב, אם יש את נפשך, אביאנו אליך, ותראה אותו. הסכים האב, וכשהובא אליו ראה שבאמת איש הגון הוא, ויתן לו את בתו לאשה. לאחר נישואיהם היה הולך לחנות מסחרו מדי יום ביומו, אחר שאכל פת שחרית, עד שעת הצהריים. וכשחוזר לביתו סועד ארוחת צהרים, ולומד מעט בספרי התלמוד והמדרשים, ואחר כך הולך להתפלל מנחה, והאשה בוריוותה היתה מבושלת לו מטעמים כאשר אהב, פעם תרנגולת, ופעם בשר בהמה, או דגים. והנה יום אחד כשבא לסעודת הצהריים, והאשה הכינה לו תרנגולת מבושלת, לפתע נשמעה דפיקה בדלת, ויאמר בעל הבית, מי שם? והנה קול עונה, אני עני מבקש צדקה להחיות את נפשי. תיכף כשמוע בעל הבית קם ולקח את התרנגולת בעודה שלימה, וישם אותה על ככר לחם, ויתן אותה לאשתו, כדי למוסרה לעני, ותעמוד האשה ובידה הככר והתרנגולת, ותצא החוצה ותתן אותם לעני. בשובה הביתה ראה אותה בעלה שעיניה זולגות דמעות, וישאל אותה מה טיבן של דמעותיה, בתחילה התחמקה מלומר לו

ט רבי יעקב אומר, המהלך בדרך ושונה, ומפסיק ממשנתו ואומר, מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה, מעלה עליו הפתוב כאלו מתחייב בנפשו.

מאירת עיניים

מתחייב בנפשו – כאילו מסכן את חייו. כי טבעו של האדם להימשך ולהיגרר אחר ההבלים והשיחות הבטלות, ובכך שמפסיק ממשנתו לשיחה בטלה, עלול להיגרר עוד, ומאבד את חייו הנצחיים, כי התורה היא חיינו (המאירי).

ט רבי יעקב אומר, המהלך בדרך ושונה – אדם הלומד תורה בדרך, ובאמצע הלימוד מפסיק ומביע התפעלותו מהנוף שסביבו – 'מה נאה אילן זה!' 'מה נאה ניר [תלם] זה!' והוא הדין לכל המפסיק מלימודו לשיחת חולין, **כאילו**

שמחת הלב

האמת, אך אחר שהפציר בה בעלה, סיפרה לו, לאמר: דע לך בעלי היקר, כי קודם שנישאתי לך הייתי נשואה לאיש סוחר אשר היה מפרנס את ביתנו בכבוד, אך קרה פעם שבעת סעודת הצהרים, דפק איש עני על הדלת והתחנן פעם ושתיים לתת לו מה לאכול, ובעלי לטעבר כעס עליו מאד, ועמד מן השלחן והכהו וגירשו מעל פניו, ומאותו היום התמעטה פרנסתו הלך וחסור, עד שהתגרשתי ממנו ושבתי לבית אבי, ואחר כך נישאתי אליך. עתה שהעני דפק בדלת ויצאתי למסור לו התרנגולת והככר, מצאתי שהוא הוא בעלי הראשון, אשר הייתי נשואה לו, וכשראתי אותו במצב זה לא יכולתי להתאפק, וזלגו עיני דמעות על מצבו האומלל. ויען בעל הבית, ויאמר לה, חי השם, כי אני הוא אותו העני אשר הכהו בעלך וחירפו וקיללו, ומאותו היום שקבלתי עלי לחזור בתשובה, הטיב לי השם יתברך, עד שהגעתי למה שהגעתי, וזכיתי לקחת אותך לאשה. הביטה וראה נפלאות השם יתברך ועוצם מעשיו, "משפיל גאים עדי ארץ, מגביה שפלים עד מרום". ואשרי הפורע חובו ונותן צדקה כפי כוחו ממה שחננו השם יתברך, וכבר אמרו חז"ל 'לעולם אין אדם מעני מן הצדקה'.

אמרו חז"ל (מסכת גיטין ז ע"א) אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמים, יעשה מהם צדקה, וכל שכן כשהם מרובים. ועוד אמרו: אפילו עני המתפרנס מן הצדקה, יעשה צדקה כפי כחו, ושוב אין מראים לו סימני עניות. אבל להיפך, הקופץ ידו מליתן צדקה, ולא ירחם על העניים, הוא עצמו ירד מנכסיו ויהיה זקוק לרחמי הבריות.

ט מפסיק ממשנתו. מעשה באדם ירא שמים שהיה רגיל לקרוא את ספר התהלים בכל שבת, ואחר כך לישון מעט שינת צהרים. ויקר מקרה שבאמצע קריאתו באו חבריו לבקר ויהיה משוחח עימהם אף באמצע הפסוקים, ואף קרה שהרגיזוהו וכעס מאד, עד שסיים את התהלים והלך לישון. והנה בחלומו הוא רואה, שני מלאכים לבנים מימינו ושני מלאכים

שמחת הלב

שחורים משמאלו, וביד העומדים לימינו ספר תהלים ויפתחוהו לפניו ויאמרו לו, ראה מזמורי התהלים שקראת היום, ובהביטו בהם חשכו עיניו מראות, שכל הדיבורים שדיבר התערבו עם פסוקי התהלים, ונעשית ערבוביא שלמה, ולפעמים אף נראה כחידוף וגידוף. ויש מקומות שהיה בהם סימן של עבודה זרה, בעת אשר כעס ורגז, שכל הכועס כאילו עובד עבודה זרה, ויחרד האיש מאוד. ויאמרו לו המלאכים, האם תרצה שנעלה את ספר התהלים לפני הקדוש ברוך הוא? אמר להם חס ושלום, כל הקריאה הזאת טעונה גניזה. והנה העומדים לשמאלו לבושי השחורים חטפו מהר את הספר וירוצו להביאו לפני פמליא של מעלה. ויצעק האיש צעקה גדולה ומרה, ויתחנן אליהם שיחזירוהו אליו, והם אטמו אזנם משמוע, ואצו רצו למסור את הספר לפני מלאכי מרום העליונים. ותיכף הקיץ משנתו, ויצטער מאד על כך, ויקם וילך אצל רב גדול וקדוש, ויספר לו את כל החלום, ויבקש תיקון על מעשהו, ויאמר לו הרב, היה לך לזכור מאמר חז"ל (עבודה זרה ג ע"א), "כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה, מאכילים אותו גחלי רתמים", אך מכיון שאתה מתחרט על זה, עמוד על דגלך וקבל על עצמך שמכאן ולהבא לא תפסיק כלל באמצע לימודך וקריאתך, ותאמר בפה מלא "ניחמתי" שלש פעמים, לאות שאתה מתחרט באמת ובתמים. ויעש האיש כן, וישב לביתו. ובמוצאי שבת וישן ויחלום שנית, וירא והנה המלאכים הלבנים רדפו אחרי השחורים, ויחטפו את הספר מידם ויגזוהו, וייקץ. וישמח שמחה גדולה, שהועילה תשובתו. מכאן נלמד כמה קשה שיחה בטלה באמצע הלימוד, ואשרי השם ליבו ונתן דעתו לדברים אלו.

המפסיק ממשנתו... מעלה עליו הכתוב כאילו מתחבב בנפשו. כתב בספר "אור לציון - חכמה ומוסר" (עמוד כט): אותם שנמצאים בבית המדרש ואוהבים לדבר דברים בטלים, צריך להתרחק מהם, כי מי שאוהב ללמוד הוא אוהב ה', ומי שאוהב להפריע בלימוד זה ממרה פי ה'. ולכן מי שיושב ליד אחד כזה, עליו לברוח ולעבור למקום אחר, ובשום אופן לא ישאר לשבת לידו. אין ספק שצריכה להיות אהבת חברים עם כולם, אבל צריך להזהר מאוד שלא לשבת ליד מי שאוהב להפריע בלימוד ולספר דברים שונים. עליו לדעת שחבר כזה גוזל מחייו, ממש כפשוטו גוזל את החיים שלו, שהרי מה זה מושג חיים? רק עבודת השם יתברך. אחרת, כלום לא שווה. כל התענוגות וההנאות של העולם כמו חלום, ולא היה כדאי לבוא לעולם בשבילם. ואפילו אם היה העולם ללא שכר ועונש, רק תענוגות, בכל זאת לא שווה כלום. כי כמה שיהנה, הרי כשמזדקן, נחלש ותש כוחו. ואם נשאל אותו אחרי שנהנית כל ימך, האם היה כדאי לך לבוא לעולם? יאמר לא! הכל עבר כמו חלום. יוצא שהחיים העיקריים הם רק עבודת ה' יתברך, אם כן זה שמפריע לחברו בלימוד התורה כאילו הרגו לפני זמנו, קיצר את חייו והפסידם! ומי מוכן שיתקצרו לו כמה ימים וכל שכן כמה שנים עבור זולתו?!

שמחת הלב

והעצה היא ללמוד במאמץ, בחשק, בהתלהבות ובהתמדה, ולא לדבר אפילו מילה אחת באמצע הלימוד, כדי שלא לתת אפשרות לפתח של שיחה. ואם קשה לו, יחזק עצמו במוסר ויכפה יצרו ללמוד חמש דקות בלי לדבר, ולאט לאט עוד חמש דקות עד שיתרגל ללמוד זמן מרובה ברצף, ואז יזכה להרגיש טעמה של תורה. וירגיש את גודל טעותם של הבטלנים. וחלילה לחשוש מלעג הסובבים אותו שיאמרו לו: מה, נהיית צדיק? אלא יהיה עז כנמר לעשות רצון אביו שבשמים ולא יבוש מהם, ואם החליט החלטה מסוימת, ובא חברו לשוחח עמו, צריך להתגבר ולעמוד בהחלטתו: אין אני מפסיק עד שאגמור, וכך יעשה פעם פעמיים, ויאמרו מה שיאמרו עליו, ואחר כך ישלימו עם המצב שהוא לא מדבר באמצע הלימוד, ויעזבו אותו.

והנה כתב הרב נועם אלימלך, שמי שעושה יום אחד תענית דיבור וקורא את התהילים שלוש פעמים, נחשב לו כ"תענית הפסקה" משבת לשבת, שמעלתו כאילו התענה שישים וחמש אלף ושש מאות תעניות. והרי זה קל, וכי לא כדאי ביום אחד להרויח כל כך הרבה תעניות? ומזה נלמד על אחת כמה וכמה לעוסק בתורה, שמעלתו הרבה הרבה יותר מקריאת תהלים, ואם כן מה גדולה מעלתו אם הוא עוסק בתורה בלי דיבורים בטלים, ובמיוחד מי שיש לו תאוה לדבר וסקרנות להתעניין בכל מיני נושאים ומתגבר על תאוותו וכולם פיו, מי יודע כמה זכויות והטבות הוא מוסיף לעצמו ולעולם כולו.

ולפעמים נראה לבחור בהשקפה ראשונה שהוא נמצא שתיים עשרה שעות בין כותלי הישיבה, אבל אם יעשה חשבון מדויק יראה שבמשך כל היום הוא לומד רק חמש או שש שעות, וכן אברך שנמצא כשבע שעות בין כותלי בית המדרש, לאחר חשבון מדויק יראה שבמשך היום אינו לומד אלא כארבע שעות, כי מבזבז את הזמן במציאת ספר, בהכנת שולחן, בשיחות על דא ועל הא, איך מקבלים הנחה בארנונה, והיכן מוכרים את המוצרים יותר בזול, ועוד מענייני חדשות ופוליטיקה, והשעון עושה את שלו, ולקראת הסוף שוב הוא לומד קצת, כדי שלא יראה שלא למד כלום או כדי להשקיט את מצפונו, הרי ששעות רבות העביר מבטלה לבטלה. ובה פירש פעם ידידי הרה"ג רבי יוסף עדס זצוק"ל את הפסוק במשלי (כד ל): "מָעַט שָׁנוֹת מְעַט תְּנוּמוֹת מְעַט חֶבֶק יָדַים לְשָׁכֵב", כי פעמים חושב לעצמו לישון רק כמה רגעים ולהתמהמה מעט זמן, ולבסוף מפסיד הרבה, כי דקה מושכת דקה.

ולדעתי מי נקרא בחור שקדן? מי שהשעה אצלו היא שישים דקות של לימוד ולא מדבר באמצע. ערובה לאיכות – היא הלימוד ללא הפסקות בשיחות בטלות. וצריך להתעורר לדברים אלו כבר בצעירות, כי כשהאדם מתגבר מקבל שכל ורוצה ללמוד יותר תורה, אבל הבעיה שאז הוא נתון בעול המשפחה ואין לו זמן וישוב הדעת כבימי הבהרות, אם לא שהכין את עצמו מראש. עכ"ד הנפלאים והמחזקים של רבנו האור לציון.

י רבי דוסתאי ברבי ינאי משום רבי מאיר אומר, כל השוכח דבר אחד ממשנתו, מעלה עליו הפתוב פאלו מתחייב בנפשו, שנאמר (דברים ד) רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך. יכול אפלו תקפה עליו משנתו, תלמוד לומר (שם) ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך, הא אינו מתחייב בנפשו עד שישוב ויסירם מלבו.

מאירת עיניים

שקפה עליו משנתו, דהיינו שכבדה עליו, ושכח תלמודו מחמת אונס, כגון מחמת זיקנה, או מחמת קושי העניין וכדומה! **תלמוד לומר** – הנה ממשיך הפסוק ואומר: **”ופן יסורו מלבבך...”** – ומפסוק זה למדים שאינו מתחייב בנפשו אלא אם כן **הסיר** מלבבו את דברי התורה, על ידי התרשלות והתבטלות. ואמרו חז”ל (ברכות ח ע”ב): **”היזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, שהרי לוחות ושברי לוחות מונחים בארון.”**

י כל השוכח דבר אחד ממשנתו – דהיינו שאחר שלמד, אינו שם לב לשמור הדברים בלבבו ולחזור עליהם. והריהו דומה למי שהרוויח כסף ואינו משגיח עליו לשומרו. והדבר מראה שאין דברי התורה שלמד חשובים לו כל כך. **כאילו מתחייב בנפשו** – כאילו מסכן את חייו, שהרי התורה היא חייו ואורך ימינו. והתורה מזהירה: **”השמר לך ושמר נפשך מאוד פן תשכח...”** – נפשך וחיך תלויים בזה. **יכול אפילו תקפה עליו משנתו** – האם יתכן שהדברים אמורים גם למי

שמחת הלב

י כל השוכח דבר אחד ממשנתו. כתב רבנו האר”י ז”ל: **”השכחה אשר באנשים, היא נותנת עצלה ותרדמה להימנע מעסק התורה, באמרם כי הנה חס ושלום יגיעים לדיק ולבטלה, כיון שהכל נשכח מהם, ולכן נודיעך ענין השכחה מה עניינה.** הנה נודע מאמר הזוהר הקדוש בפרשת משפטים, כי בתחילה נותנים לאדם נפש, ואם יזכה יותר יקבל רוח. והנה בתחילה הנפש היא נקבה ובה ענין השכחה, וכל זמן שלא השיג האדם חלק הרוח הבאה לו מזהזכר ובו סוד הזכירה, הוא שוכח והולך. והנה הוא טורח ומתקן הנפש, על ידי טרחו ועמלו בתורה. ואף על פי ששוכח מה שלומד, אינו יגע לדיק חס ושלום, יען כי בעולם הבא ולעתיד לבוא יזכירו לו כל מה ששכח כמו שאמרו בזוהר פרשת בראשית. ואם עתה בחיים הוא שוכח, הטעם הוא כי המקום גורם לכך, יען כי הוא מתקן הנפש הנקרא עלמא דנוקבה, ואינו יגע לדיק חס ושלום, ומחויב הוא לתקן הנפש בראשונה, ואחר כך יתנו לו הרוח.” (אורחות

יֵא רַבִּי חֲנִינְא בֶן דּוּסָא אוֹמַר, כָּל שְׂרִירַת חֲטָאוֹ קוֹדֶמֶת לְחַכְמָתוֹ, חַכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. וְכָל שְׁחַכְמָתוֹ קוֹדֶמֶת לִירֵאת חֲטָאוֹ, אֵין חַכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת.

מאירת עיניים

שניגש ללמוד רק מתוך רצון להשיג חכמה, ואין לבבו פונה להיות ירא חטא, אזי אין חכמתו מתקיימת – שמתוך שנוכח הוא לראות כי התורה מונעת אותו מללכת אחרי שרירות לבו, ומחייבת אותו להיות ירא חטא, הוא חש אותה כמשא מכביד ומואס בה ועוזבה.

יֵא כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו – מי שניגש ללמוד מתוך שרוצה להיות ירא חטא, ולהבין ולדעת את דרכי התורה, אזי חכמתו מתקיימת – הלימוד מביא אותו למטרה, ולכן יש לו נחת רוח והנאה רבה מלימודו, וממשיך הוא להתמיד ולהחזיק בתורה. **וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו – מי**

שמחת הלב

השוכח דבר אחד ממשנתו. אמרו חז"ל (מסכת הוריות יג ע"ב) הרגיל בזיתים משכח תלמודו. ואמנם היינו דוקא ב"רגיל" לאכול זיתים, אבל האוכל מידי פעם, אין לו לחשוש לשכחה. ואף הרגיל בזיתים, אם מכוון בלבו בכל זית שאוכל בשמות "אל אלהים מצפץ" [שעולה במספר 417 כמנין זית], הרי זה מבטל את השכחה, ואדרבה זוכה לזיכרון. (רבנו האר"י ז"ל. וכן כתב המגן אברהם סימן קע ס"ק יט. שו"ת יביע אומר חלק ב יורה דעה סימן ח אות ד. הי"ע ז ריט)

עד שישיב ויסירם מלבו. כתב בספר חסידים (סימן אלף ח): אחד שאל מהחכם, עכברים אכלו מלחמי, אם אוכל לאכול מן הלחם? אמר לו החכם ולמה לא תאכל? אמר לו כי אמרו חז"ל שהאוכל משאריות מאכל שאכלו ממנו עכברים גורם לשכחה, ואני נזהר מלאכול מכל מה שמשכח התלמוד, ועתה אני רעב. אמר לו החכם, אינך חייב עד שישיב ויסירם מלבו. (כמבואר במשנה כאן, וכן הוא במסכת מנחות עט ע"ב) אבל אני רואה שאינך עוסק בתורה, והולך עם עמי הארץ לשמוע דברים בטלים, מוטב היה לך שלא היית נזהר מדברים המשכחים כדי שהיית שוכח דברים בטלים שאתה עוסק בהם. ע"כ. ישמע חכם ויוסף לקח. (ועיין עוד בחוברת "הרפואה בהלכה ובאגדה" בענין הזהירות משכחה)

יֵא כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו. אמרו חז"ל (מסכת שבת לא טע"א): בשעה שמכניסים את האדם לדין, שואלים אותו: נשאת ונתת באמונה? קבעת עתים לתורה? עסקת בפריה ורבייה? ציפית לישועה? פלפלת בחכמה? הבנת דבר מתוך דבר? ואפילו זכה ועשה הכל כהוגן, אם "יראת ה' היא אוצרו" [שהוא העיקר החשוב בעיניו] – הוא זוכה בדין, ואם חלילה לא – לא. משל לאדם שאמר לשלוהו: העלה לי כור [מידה גדולה מאוד] של חיטים לעלייה. הלך והעלה. אמר לו: עירבת בהן קב חומטון [מעט אדמה מלוחה, כדי שתשמרם שלא ירקבו]! אמר לו: לא.

שמחת הלב

אמר לו: מוטב שלא העלית. ועוד אמרו, כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הדלתות הפנימיות, ומפתחות הדלתות החיצוניות לא מסרו לו, אם כן היאך יכנס לפתחים הפנימיים כדי לקחת מהאוצרות?! כך אם חלילה אין לאדם יראת שמים, אין לו אפשרות לגשת ללימוד התורה, כי חכמת התורה לא תיכנס לליבו. גם אם הוא לומד תורה, הרי שתורתו תהיה מן השפה ולחוץ. תורה אמיתית ניתן להשיג רק כשקודמת לכך יראת שמים.

ואמר רבי שמעון בר יוחאי, אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר (ישעיה לג ה): "יִרְאַת ה' הִיא אוֹצְרוֹ". (ברכות לג ע"ב) וכתב הגאון רבי חיים מזוואלוז'ין (נפש החיים שער ד פרק ה), לפי ערך גדול אוצר יראת השם אשר הכין האדם בקרבנו, כן תוכל להכנס ולהשתמר ולהתקיים בתוכו התורה. וכמו אב המחלק תבואה לבניו, שנותן לכל אחד כפי אשר יחזיק אוצרו אשר הכין על זה מקודם. ואפילו אם ירצה האב וידו פתוחה לתת לו הרבה מאד, כל שהבן לא יכול לקבל יותר, כי אין אוצרו גדול שיוכל להחזיק, גם האב אי אפשר לו לתת לו עתה יותר. ואם לא הכין הבן אף אוצר קטן, גם האב לא יתן לו כלום, כיון שאין לו מקום משומר שתתקיים אצלו. כן הוא אצל השם יתברך, שידו פתוחה לכל, להשפיע תמיד לכל איש מעם סגולתו, רוב חכמה, ובינה יתרה, ושתתקיים אצלם, אולם הדבר תלוי לפי אוצר יראת השם שתוקדם אצל האדם, כמאמר התנא: "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת".

צא וראה מה כתב הגאון החיד"א בספרו "דבש לפי" (מערכת ת אות מא): עיקר הלימוד שיצרך ללימודו מוסר, ועל ידי זה יהיה לימודו בהרהור תשובה והכנעה, ויבטל את היצר הרע. וגם המלאך המגיד הזהיר את מרן רבנו יוסף קארו ז"ל שילמד מוסר. והגאון מהרש"ל מינה לעצמו מוכיח שיוכיח על מעשיו, וגזר עליו שיוכיחו כמו שמוכיחים את ההדיוט. והאדם עצמו בלומדו מוסר, יראה תועלת והתעוררות הנפש, שזהו עיקר הלימוד להכניע עצמו ולהתעורר ביראת ה', כמו שנאמר: "ראשית חכמה יראת ה'". וכן שנינו: כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת. הבט ימין וראה במדרש שוחר טוב: "לא נתן הקב"ה תורה לישראל, אלא כדי שלא יעסקו בלשון הרע ודברים בטלים". ועל ידי תוכחות המוסר, יזכה להיות עניו ויבוא ללימוד תורה לשמה. ומכאן תזכה לאותם שאינם רוצים ללמוד כי אם גמרא ופוסקים, ומבזים בלבם לאותם שלומדים תנ"ך ומשניות וספרי מוסר. והן בעוון לא יבינו, כי האף אמנם שלימוד הגמרא יקר מאוד, ואין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד, מכל מקום כל זה ללומד תורה לשמה בענווה ונזהר בדקדוקי מצוות כמו הדורות הראשונים שהיו קדושים עד מאוד, אבל בדור יתום זה שגברה הסטרא אחרא ויצר הרע רודף ביותר את לומדי התורה, עינינו הרואות כי אם אינם לומדים מוסר, על הרוב הם מתגאים בלימודם וחושבים שהם חכמים גדולים ומבזים את הזקנים וגדולי דורם, וגם מפילתם אינה

שמחת הלב

כהוגן ובלי כוונה, ופוגמים בברית הלשון והראיה, ולכן אין תורתם רצויה כי אינה לשמה. על כן, אותם אשר נגע אלוקים בלבם, ימהרו לשוב בתשובה וילמדו מוסר, ותיכף יכירו בגאונותם ומהות לימודם, ואשר נכשלים בכמה עניינים וישוּבו אל ה', ואז לימודם יעלה לרצון לפני ה' ונסלח להם. ע"כ.

וכתב הגאון רבי חיים פלאגי בספרו כף החיים (סימן כ אות ד): לא יעבור עליו יום אחד מבלי שילמד מוסר לפחות חצי שעה קודם שיתחיל ללמוד בעומק ההלכה, וכל שכן אם מלמד לתלמידים שידריכם ללמוד תחילה בספר הקדוש "ראשית חכמה" מעט בכל יום החל וגמור, וכן על זה הדרך בספר הטהור נורא ונשגב "שבט מוסר" וכדומה להם ספרים הרבה אין קץ. וכך היה מנהגנו בישיבתנו בית יעקב. וכתב עוד (סימן לא אות נד): חם ליבי בקרבי כי אזכרה ימים מקדם, בכל יום אחר תפילת שחרית היינו בעזותא חדא עם מורנו ורבנו הרב החסיד הפרד"ס והרב מוהר"ם רבי ז"ל, לומדים בספר הקדוש "ראשית חכמה" פרק אחד בכל יום, בהתלהבות ובהתבודדות, והיו עינינו מקור דמעה, וכמעט לא היינו מרגישים בעצמנו על מה אנחנו יושבים. ע"כ. ואם גדולי עולם ארזים אלו, הקפידו על לימוד המוסר בכל יום, מה ענה אנחנו אזובי הקיר, אחריהם.

וכתב מרן זצוק"ל (הליכות עולם ח"ח עמוד שלח): גם אני אזכרה ימים מקדם, בימי חרפי מקדמוני, שהיינו משכימים לקום לבית הכנסת "אוהל רחל" לעדת הפרסים, כשעה לפני תפילת שחרית, כדי ללמוד מוסר בחרדת קודש בספר הקדוש "ראשית חכמה", בעזותא חדא עם ידיד נפשי החכם המופלא, בכתם פז לא יסולא, ממצדיקי הרבים, צדיק ונשגב, רודף צדקה וחסד, רבי יעקב דווּיק הכהן זצ"ל, ועפעפינו יזלו מים בלב נשבר ונדכה. וגם בימי העוצר של הבריטים, לא נמנענו מללכת לבית הכנסת ללימוד המוסר, והשם יתברך הצילנו מידם, והיינו מרגישים התעלות רוחנית מדברי הראשית חכמה הקדושים. ע"כ. ישמע חכם ויוסף לקח.

כל שיראת הטאו קודמת לחכמותו, חכמתו מתקיימת. רבי ישראל מסלנט מייסד תנועת המוסר, פתח "בית המוסר" – הוא מקום עם הרבה מאוד ספרי מוסר, כי כאשר יהיה מקום מיוחד ללימוד המוסר, תרבה המודעות הרבה יותר בקרב הציבור לחשיבות לימוד המוסר. והמקום היה פתוח 24/7, ממש יום ולילה לא ישובתו, כדי שכל אחד ואחד מתי שרוצה יבוא וילמד מוסר ויתחזק. כמו כן, ציוה את תלמידיו לזכות את הרבים בהפצת לימוד המוסר בכל מקום ומקום. ובסוף אגרת המוסר הוא כתב: "ומה מאוד תגדל מצוה זו בעיני האדם לשום לליבו ונפשו להדריך בני אדם ללימוד המוסר להציל נפשם משאול תחתית, וכמאמר חז"ל (שבת קנא ע"ב), כל המרחם על הבריות, מרחמים עליו מן השמים, ואין לך רחמנות גדולה מלהזכיר ולעורר בני האדם ללימוד היראה, כי אז עיניהם יראו, ואזניהם ישמעו, ובלבבם יבינו גודל המכשלה אשר לפניהם, וינהמו על אחרייתם לשוב אל השם יתברך, להיות סר מרע ועושה טוב, אם מעט ואם הרבה. והאדם המעורר על זה, יהיה לו חלק נכון בכל אשר

יב הוא הָיָה אוֹמֵר, כָּל שִׁמְעֵשׂוּ מְרַבֵּין מַחְכְּמָתוֹ, חֲכָמָתוֹ מִתְקַיְמָת. וְכָל שִׁחְכְּמָתוֹ מְרַבָּה מִמַּעֲשָׂיו, אֵין חֲכָמָתוֹ מִתְקַיְמָת.

מאירת עיניים

מתקיימת – כי משתוקק הוא ללמוד עוד ועוד, ומחזיק ומתמיד בלימודו. **וכל שחכמתו מרובה ממעשיו** – לומד הרבה ואינו מקיים את המצוות (רש"י), או שחושב בלבבו כי רק אחר שילמד את המצוות וטעמיהן היטב על בורייך יתחיל לקיימן (רבנו יונה). **אין חכמתו מתקיימת** – הלימוד מכביד עליו ועוזב ומניח אותו. וגם אין לו "כלים" להכיל את חכמת התורה, ודומה הוא לאחד שהלך לחנווני וביקש ממנו שמו, והביא עימו כלי מחורר, אמר לו החנווני: "טיפש, כלים אין בידך, ואתה מבקש ליטול שמן?" (אדר"נ לב). כך אדם שאינו משתדל בקיום המצוות, חסר לו כשרון הלב, ולא יצליח בלימוד התורה, ככתוב (תהלים נ טז): "וְלָרְשָׁע אָמַר אֱלֹהִים מֶה לָּךְ לְסַפֵּר חֲקִי, וְתִשָּׂא בְרִיתִי עָלַי פִּידָךְ! וְאַתָּה שֹׁנֵאת מוֹסֵר וְתִשְׁלַח דְּבָרֵי אַחֲרֶיךָ" (רשב"ץ).

יב במשנה הקודמת דובר על הזהירות במצוות לא תעשה, ועכשיו ממשיכה המשנה על הזריזות במצוות עשה: **כל שמעשיו מרובין מחכמתו** – איך יתכן שיהיו מעשיו של אדם מרובים מחכמתו, הלא אינו יכול לעשות מה שאינו יודע ולומד? אלא הכוונה היא שכל שיש בלבו רצון והחלטה לקיים ולעשות את כל מה שילמד, נחשב לו כאילו עשה. וכמו שראינו אצל משה רבנו שציוה לישראל בראש חודש ניסן על קרבן פסח, ומיד נאמר (שמות יב כח) "וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן", ושואל רש"י וכי מיד עשו, והלא מראש חודש דיבר עימם לקחת השם בעשור לחודש? אלא מכיון שקיבלו עליהם לעשות, מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו. נמצא שכל אדם שמקבל עליו ללמוד ולעשות, כבר נחשב לו שעשה, וממילא מעשיו מרובים מחכמתו. ולכן **חכמתו**

שמחת הלב

יולד מזה, להתעדן בגן עדן נצחי אשר עין לא ראתה. נלאה שכל אנושי להקיף ולהכיר היטב כמות ואיכות מצות הרבים אשר תלוח לאדם מדבר הקל הזה. העמל מעט, והשכר הרבה באין ערך ואין שיעור. לזאת ישים האדם עינו וכח שכלו, לדבר הגדול הזה אם בעל נפש הוא. ע"כ. והרב היה נאה דורש ונאה מקיים, הוא היה נוסע מעיר לעיר וממדינה למדינה, לגרמניה, לצרפת, ומסתובב ברחבי רוסיה, כדי להפיץ את תנועת המוסר כמה שיותר. באחד ממכתביו הוא כותב לתלמידיו: "אל יקל נא בעיניכם הדבר ליכות את הרבים, לעזרם אל המלחמה החזקה היא מלחמת היצר, אשר לא תקום ולא תהיה בלי לימוד המוסר כראוי, וכל התורה והעבודה זולת היראה היא רק מצות אנשים מלומדה, אשר לזאת רוח קלה תהדרפנו, כמאמר חז"ל: "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת". ע"כ.

יג הוא הָיָה אוֹמֵר, כָּל שְׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הַיְמָנוּ, רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הַיְמָנוּ. וְכָל שְׂאִין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הַיְמָנוּ, אֵין רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הַיְמָנוּ.

מאירת עיניים

רוב הבריות, ואין לחוש למיעוט, כמו שמצינו במרדכי היהודי שנאמר עליו: "ורצוי לרוב אחיו" (ברטנורא. תי"ט). ומכל מקום אם אינו אהוב על הרשעים, מחמת שמוכחם, אין בכך כלום. כפי שאומרת הגמרא (כתובות קה ע"ב) שתלמיד חכם צעיר שאהוב על בני עירו, הרי זה משום שאינו מוכיחם להחזירם למוטב. ולכן בודאי שעליו להוכיחם בנועם ולא יחניף לרשעים למצוא חן בעיניהם (וענף עץ אבות).

יג כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו – מי שאהוב למטה בין הבריות, בידוע שאהוב הוא גם למעלה בעיני ה'. ולעומת זאת: **כל שאין רוח הבריות נוחה הימנו, אין רוח המקום נוחה הימנו – מי שאינו אהוב בין הבריות יראי שמים שומרי תורה ומצוות, בידוע שאינו אהוב אף בעיני ה'.** כי ה' נותן חן וחסד ליראיו, שנאמר (תהלים קג יז): "וְחֶסֶד ה' מְעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יְרֵאָיו". ויש להסתכל בזה אם אהוב הוא באופן כללי על

שמחת הלב

יג כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו. הגאון הקדוש רבי אברהם אזולאי [בעל "חסד לאברהם", סבו של מרן החיד"א] ביאר, כל שיש לבריות נחת רוח בעולם הבא מסיבתו, לפי שהוא מזכה אותם בתורה ובמצוות, רוח המקום נוחה הימנו. אבל מי שאומר שלום עליך נפשי ואני וביתי נעבוד את ה', ומה לי להדר ולזכות את אחרים, ומעולם לא זיכה לשום בריה מחמתו, אין רוח המקום נוחה הימנו, כביכול לא נתן נחת רוח למקום, שאין חפץ ה' **כי אם במי שמזכה את הבריות.** ע"כ. [ועיין עוד בהקדמה לחוברת "הסעודה בהלכה ובאגדה" במעלת זיכוי הרבים].

כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו. בדרך רמז ניתן לפרש, כי אף אדם שלא זכה עדין להגיע לדרגה גבוהה זו, להיות בגדר "טלית שכולה תכלת", באופן שרוח הבריות נוחה הימנו מכל דרכיו ומעשיו באופן מושלם, מכל מקום אם לוקח לעצמו מצוה מסוימת ומשתדל לעשותה בשלימות מירבית ובהתלהבות גדולה, עד שרוח הבריות נוחה ממנו מאותה מצוה בהתפעלם ממנו, ידע לו כי אף רוח המקום נוחה הימנו מאותה מצוה.

ונרחיב: ישנו אדם המתלהב מאוד ממצות ארבעת המינים, חודש ימים לפני חג הסוכות, הוא הולך לפרדס לחפש אחר אתרוג מהודר ויפה, צהוב הדומה ללב. לולב ישר ביותר כשרביט, הדסים משולשים, וערבות לחים, מהודרים ומשובחים, ומשלם עבורם טבין ותקילין. בהגיע

שמחת הלב

עת המצוה בחג הסוכות, כולו בהתלהבות של קדושה ובשמחה עצומה, ומברך בחשק "אשר קדשנו במצוותיו וציונו על נטילת לולב", ו"שהחיינו", ומנענע את ארבעת המינים כשכל כולו אחוז שרעפים. לעומתו, יש אחר שקנה ארבעת המינים 'כשרים' סמוך לכניסת החג, במחיר מוזל, ברך עליהם ונענע, אך ללא חשק והתלהבות כלל. אין ספק שגם הוא יצא ידי חובת המצוה, אך האם ניתן להשוות ביניהם? ממי הבריות מתפעלים ומרגישים כלפיו הערכה גדולה ומנסים לחקותו, הלוא ברור מזה שכל כולו מתלהב ומנענע ארבעה מינים מהודרים בחשק ושמחה, ולא מזה שנענע ארבעה מינים 'כשרים', אך ללא חשק והתלהבות. האם יאמר אדם לבנו ללמוד ממעשיו של זה שעושה המצוה רק לצאת ידי חובה? וכיוצא בזה מבואר בתלמוד ירושלמי (סוכה פרק ג הלכה א), למה לולב, אתרוג, הדס וערבה שהם יבשים הם פסולים לנענוע? משום שנאמר (תהילים קטו יז): "לא המתים יִהְלְלוּ יְהוָה". והיינו שארבעת המינים כשהם יבשים הם כמו מתים, ולכן לא שייך לשבח בהם את הקב"ה, להגביה אותם ולנענע ולומר: "הודו לה' כי טוב", כי כשמודים להשם, צריכים להודות בחיות ובהתלהבות ולא כמי שכפאו שר, חס ושלום.

דוגמא נוספת, ישנו אדם המתלהב ממצות סוכה, הוא מתחיל לבנותה חודשיים לפני החג, ומקשט אותה באורות וכוכבים מיוחדים, ופורס דשא סינטטי ועוד ועוד. לעומתו, ישנו אדם הבונה סוכה כשרה, בלי עיטורים והתלהבות וכו', האם הבריות מתפעלים ממנו?

ישנו אדם הזוכה להתלהב בכל בוקר ממצות ציצית ותפילין, הוא בא לבית הכנסת כשכל כולו ברגש ושמחה, ומברך בכוונה ובקול רם, ומניח את התפילין בהתלהבות... לעומתו, יש אדם הבא עייף לתפילה ובקושי לובש את הציצית, ומניח את התפילין בעצלתיים, האם מיישאו מתפעל ממנו, האם מיישאו מנסה ללמוד ממנו או לחקותו?

ישנו בחור שלומד בבית המדרש בהתמדה, בחשק ובהתלהבות, כל כולו חי ונושם את הלימוד. ולעומתו, ישנו בחור היושב לפני הספר הפתוח לפניו, ובקושי מוציא את המילים מפיו ולומד בעייפות ועצלות, וחולם חלומות, האם הבריות יתפעלו ממנו? האם ירצו ללמוד ממנו? האם אבא יאמר לבנו בא נהיה כמוהו?

זהו שאומר התנא: "כל שרוח הבריות נוחה הימנו", דהיינו שעשיית מצוה זו מוצאת חן בעיני הבריות, שהבריות אומרים עליו "כזה ראה וקדש", "הלואי שגם אנחנו נהיה ככה", אזי תדע לך שגם "רוח המקום נוחה הימנו", גם הקב"ה שמח בו. אבל "כל שאין רוח הבריות נוחה הימנו", אין להם שום התפעלות ממנו, תדע לך שגם "אין רוח המקום נוחה הימנו". (עין עלון

יד רבי דוסא בן הרקינס אומר, שנה של שחרית, ויין של צהרים, ושיחת הילדים, וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, מוציאין את האדם מן העולם.

מאירת עיניים

בא לידי קלות דעת, ומבזבז את זמנו. וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ – שיושב עם עמי הארץ במקומות שהם מתכנסים, ומעביר עימם את זמנו לבטלה. כל הדברים הללו מוציאין את האדם מן העולם – גורמים לו לאבד את ימיו ואת חייו ולבטל את מעלותיו. ורבנו יונה כתב: "למה לו חיים, וראוי לטורדו מן העולם, כי הבל הוא והבל ימיו. ואחר שהיה כמה ימים מתעסק בעסק ללא הועיל וביטל התורה, על מה יוסיפו לו ימים?! משל למלך שנתן מאה כסף לעבדו, והשליכם לים, וחזר וביקש ממנו אחרים, הלוא ראוי שלא יתן לו יותר! כך מי שאינו עוסק בתורה".

יד רבי דוסא בן הרקינס מונה ארבעה דברים שגורמים לאדם לאבד את ימיו בבטלנות. **שינה של שחרית** – כשהאדם מתמהמה על מיטתו ומתעצל לקום משנתו, וכך מתחיל את יומו בעצלות. **ויין של צהרים** – בזמנם היו אוכלים שתי ארוחות ביום, בוקר וערב, וכשותה מעט יין בתוך הסעודה, אין זה מזיק. אך "יין של צהרים", שלא בשעת הסעודה, מביא אותו לידי שכרות, וכך ממשיך ומאבד את ימיו בשכרות והוללות. וכבר אמר שלמה המלך (משלי כג כט): "לְמִי אוֹי לְמִי אָבוֹי... לְמִי פְּצָעִים חָנָם... לְמֵאֲחָרִים [מתעכבים] על הַיַּיִן". **ושיחת הילדים** – שמרבה לשוחח, לפטפט ולהשתעשע עם הילדים והנערים. וכשמרבה בכך,

שמחת הלב

יד שינה של שחרית. אמרו באבות דרבי נתן (פרק כא): שינה של שחרית, כיצד? שלא יישן עד שיעבור זמן קריאת שמע, ונמצא בטל ממצוות התורה. ועליו נאמר (משלי כו יד): "הַהֲדַלַת תְּסוּב על צִירָה וְעֵצֶל על מִטָּתוֹ", כמו שהדלת תסוב על צירה, ואינה נפרדת ממנו, כן העצל מרותק למיטתו לרוב אהבתו את השינה, וכמו שנאמר (משלי יט טז): "עֵצְלָה תִפְּלֵל תִּהְיֶה" (רלב"ג).

בא וראה כמה גינה שלמה המלך את העצל! אומרים לו: הרי רבך נמצא במדינתך, לך ולמד אצלו תורה! אומר להם: מתיירא אני מן האריה שבדרך, שנאמר (משלי כו יא): "אָמַר עֵצֶל שְׁחַל בְּרִיךְ". אמרו לו: כבר בא רבך בתוך עירך, לך ולמד אצלו תורה! אומר להם: מתיירא אני מן האריה שנמצא בין הרחובות, שנאמר "אָרִי בֵּין הָרְחֹבוֹת". אומרים לו: הרי הוא בבית שכנך! אומר להם: אם אני הולך רואה שהדלת נעולה. אומרים לו: הדלת פתוחה לרווחה! שנאמר (שם יד): "הֲדַלַת תְּסוּב על צִירָה". כשרואה שאין לו מה להשיב, אומר להם: בין שהדלת

שמחת הלב

פתוחה בין נעולה, אני מבקש לישון עוד מעט! שנאמר: "הדלת תסוב על צירה, ועיצל על מפתו". ועליו נאמר (משלי י ט): "עד מתי עיצל תשכב, מתי תקום משנתך". עמד לקום, שמו לפניו לאכול, והוא מתעצל ליתן הפת לתוך פיו, שנאמר (משלי כו טו): "טמן עיצל ידו בצלחת, נלאה להשיבה אל פיו". ונאמר עוד (משלי כד ל): "על שדה איש עיצל עברתי ועל פרום אדם חסר לב. והנה עלה בלוי קמטנים, פסו פניו חרלים, וגדר אבניו נהרסה. ואחזה אנכי אשית לבי, ראיתי לקחתי מוסר. מעט שנות, מעט תנומות, מעט חבק ידים לשכב".

וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, מוציאים את האדם מן העולם. שכל סיפוריהם של עמי הארץ בדברי מלחמות והיסטוריה של העמים ובדברי הימים שלהם, ובמשחקי כדור רגל וכדור סל, ושאר ענייני ספורט ופוליטיקה, ובטלים מן התורה. וגם עלול להמשיך אחריהם באכילה ושתיה וקלות ראש. ואמרו חז"ל (נדרים כ ע"א): אל תהיה רגיל אצל עם הארץ, שסופו להכשילך. ואמרו באבות דרבי נתן (סוף פרק בא): מעשה ברבי עקיבא, שהיה יושב ודורש ושונה לתלמידיו, ונזכר מה שעשה בעעירותו עם עמי הארץ, פתח ואמר: מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש, ולא שמת חלקי מיושבי בתי כנסיות של עמי הארץ!

וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, מוציאים את האדם מן העולם. ניתן לפרש 'בתי כנסיות' ממש, והיינו בתי כנסיות שאין להם רב תלמיד חכם קבוע אשר ידריכם וינהיגם כהלכה, והגבאים שמה המה עמי הארץ שאינם מכלכלים דבריהם במשפט, ומדריכים את הציבור כפי העולה על רוחם, וכפי מה שזכור להם מקטנותם, ולבד מניהול חשבון החשמל וניקיון המקום, אין בין גבאים אלו לבין תפקידם ולא כלום, באופן שהציבור נשאר ירודים בהלכה ובהשקפה נכונה של תורה ויראת שמים טהורה, ואט אט דועכים והולכים הלוך וחסור בעבודת השם.

ובאמת מה רבה המכשלה בזה שכל העולה על רוחו להקים בית הכנסת, הולך ומקים ונעשה אחראי על עניינים העומדים ברומו של עולם, ומעלה ומוריד שליחי ציבור וחכמים ככל העולה על רוחו, ואין פוצה פה ומצפצף, והתורה חוגרת שק על המשתמשים בה כקרדום לחפור בה. צא וראה בדברים המבהילים בזוהר הקדוש (זוהר חדש יתרו דף נג ע"ב), וזו לשונו בתרגום: "תועבת ה' כל גבה לב, אותו אדם שכל הטוב שעושה כדי לעשות לעצמו שם, הוא מאלו שנאמר בהם: "הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם", אלו הם הבונים בתי כנסיות ובתי מדרשות מכספם, והכל כדי לעשות להם שם ולא לשם הקב"ה. ואם אדם זה יתארח אצלך, תשמור את בתך ואשתך ממנו". ועיין שם עוד דברים נוראים. וכבר כתב המאירי (מסכת יומא כב ע"ב): "אין ראוי להעמיד פרנס על הציבור [שם כללי לכל אדם האחראי במשרה כלשהי על הציבור] אלא מי שנודע במידותיו, עניו ושפל רוח וסבלן, מפני

שמחת הלב

שהוא צריך להתנהג עם הבריות בדרכים משתנים לכמה גוונים, זה בכה וזה בכה, ולהתאהב עם כל אחד מהם כפי מידותיו. ואף כי מידת הנאמנות משובחת בכל אדם, וכל אדם צריך לה, מכל מקום מי שהוא פרנס על הציבור, צריך שיהיה מעוטר במידה זו עד תכלית, שלא תהא פרצה קוראתו". ע"כ.

אך לבד מכל זה, הלוא חובה גמורה על הגבאים לדאוג שיהיה רב מורה הוראה, שיורה להם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו. ואפילו אם אין להם די ממון כדי לשלם לרב ולשליח ציבור, ישלמו לרב בית הכנסת ויוותרו על שליח ציבור, כמו שפסק מרן בשולחן ערוך (אורח חיים סימן נג סעיף כד, ויורה דעה סימן רנא סעיף יג): "ציבור שצריכים לשכור רב ושליח ציבור, ואין סיפוק בידם ליתן לשניהם, אם הוא רב מובהק ובקי בהוראות ובדינים, הוא קודם. ואם לאו, שליח ציבור קודם". וכתב במשנה ברורה (סימן נג ס"ק ע"א): אף שהם עמי הארץ שאינם יודעים לקרוא ולהתפלל, ואם לא יהיה להם שליח ציבור, יחסר להם על ידי זה מצות התפילה, שלא יהיה להם מי שיוציאם ידי חובתם, בכל זאת זה שיהיה להם רב ומורה צדק שיודיעם תורת ה' ומשפטיה, עדיף מן התפילה. ע"כ. וכמו שכתב הרא"ש שאם הרב מובהק וגדול בתורה ובקי בהוראה ובדינים, אין ספק שתלמוד תורה קודם לתפילה. וכתב הגאון יעב"ץ, הדבר פשוט שזהו דוקא בימיהם שהיו צריכים לשליח ציבור להוציא את שאינו בקי, מה שאין כן עכשיו שהכל בקיאים להתפלל, ואין אחד שסומך על תפילת השליח ציבור להוציאו בתפילתו, פשוט וברור שעדיף רב מורה הוראה, אפילו שאינו גדול כל כך, שאי אפשר לקהל בלא רב, שלא כולם בקיאים בהלכות, וכל קהל מישראל מוכרחים להיות להם מורה הוראה ורועה צאן קדשים. ואם כן בודאי שהוא קודם, שאפשר לקהל בלי חזן עם קול ערב, אך אי אפשר בלי מורה הוראה, ואף על פי שאינו גדול, הוא קודם, ויפתח בדורו הרי הוא כאביר שבאבירים. וכן משמע מלשון הטור והשולחן ערוך הנ"ל, שלא הצריכו שיהיה גדול בתורה, אלא בקי בהוראות ודינים.

וכתב המשנה ברורה בביאור הלכה: מכאן יש ללמוד גדול החיוב המוטל בכל מקום בישראל, למנות אלוף לראשם רב מורה הוראה אשר יורה להם במצוות התורה ומשפטיה, ולהודיעם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, ולא יהיו כעיוורים המגששים באפלה, שהרי אפילו אם על ידי כך תהיה התפילה נדחית לגמרי, גם בזה החיוב להעדיף רב מורה הוראה, כל שכן כשיכולים להתפלל לעצמם. ומזה ימלאו פחד ורתת אותם שאין להם רב ומורה צדק בעירם, ועוון גדול הוא, כי הלוא צריכים הם למורה צדק אשר יורה להם בהלכות שבת ויום טוב ובהלכות פסח, ובהלכות טהרת הבית וטבילה במקוה, וכל שאר דיני תורתנו הקדושה אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וסוף דבר שבלי הנהגת רב ומורה צדק ומנהיג בדרכי ה', בודאי שיבואו לידי חילול שבת ויום טוב ואכילת איסורים וחשש חמץ ועוד כמה איסורי כריתות חס ושלום. ע"כ. ובשו"ת מהריט"ץ כתב, וכל קהל ועדה מישראל,

שמחת הלב

שאינן ממניין עליהם בשכר, חכם גדול בתורה אשר ינהיגם בדרך ישרה, קרוב בעיני לומר שהם עוברים באיסור לא תעשה מן התורה שנאמר "ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה". וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות תשובה ה"ב) שצריך להעמיד בכל קהל ועדה מישראל חכם גדול וזקן וירא שמים מנעוריו ואהוב להם שיהיה מוכיח לרבים ומחזירם בתשובה. ע"כ. ובדאי שמלת צריך משמע שכופים עליה, ופשוט. ע"כ. וכן כתב הגאון מהר"ש הלוי, שלענין מינוי מרביץ תורה, אפילו אם רק מיעוט הקהל רוצים בקיום המצוה, יכולים לכופף את הרבים המונעים. והסכים עמו הגאון מהר"ש [רבי חיים שבת, רבה של סלונקי לפני כ-400 שנה] וכתב, שהמונע את הקהל ממינוי מורה צדק ומרביץ תורה, חייב נידוי, שהוא בכלל המעכב את הרבים מלעשות מצוה, שפסק הרמב"ם שחייב נידוי, ואין לך מצוה גדולה מזו להרביץ תורה לרבים ולזכותם להורות להם דרך הישרה. ובשו"ת מור ואהלות כתב, יש לתקן מס להביא חכם המורה דיני איסור והיתר, לבל יהיו מוכשלים באיסורי תורה משום שאין להם מי שיורה להם דרך הישרה, וחיוב מוטל על כל איש מישראל להסיר מכשול מקרב עמנו. ולדעתי זה עדיף יותר ממצות פדיון שבויים, שזה הצלת גופו וזה הצלת נשמתו, וגדול המחטיאו יותר מן ההורגו, ואם בעבור מצות פדיון שבויים תיקנו לשלם מס, כל שכן בעבור הסרת מכשול מבני ישראל על ידי רב מרביץ תורה. ע"כ. הרי שהגדיל ענין מינוי רב מורה הוראה יותר ממצות פדיון שבויים שהיא מצוה גדולה עד מאוד, וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (יורה דעה סימן רנב ס"א) שאין מצוה גדולה יותר מפדיון שבויים, ואף על פי כן מצות מינוי רב מרביץ תורה, עולה עליה. (שו"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה סימן יח)

ואין ספק שהנכון למנות רב קבוע בבית הכנסת, ולא כאותם המביאים מידי שבת בשבתו רבנים אורחים שימסרו שיעורים, מאחר והמציאות מוכיחה שכשיש רב קבוע, השפעתו הרבה יותר חזקה ומועילה, בהיותו בקשר תמידי עם הציבור ורואה את צרכיהם, ויודע באלו עניינים לדבר עימם ולחזקם, יותר מאשר רב אורח שמוסר את שיעורו ושיחתו והולך לו, ואינו יודע תמיד את הצרכים החשובים והמיוחדים לציבור הזה דווקא. מה גם שבהיות ואין רב קבוע בבית הכנסת, אין לציבור הבאים את מי לשאול ועם מי להתייעץ, ובכך היאך יתעלו ויתקדמו התקדמות אמתית המחזיקה מעמד, הלוא מתוקף תפקידו של רב המקום, הוא להתחבר ולהיות עם הציבור בעידני שמחה או חלילה להיפך, ובהיותו בקשר הדוק עם הציבור, יקל עליהם לקבל ממנו, ובקלות יוכל להשפיע עליהם, אף שפעמים נשותיהם של הציבור מתנגדות למשל לחינוך שהור לילדיהם לתורה ויראת שמים, וכיוצא בדברים אלו. אך הרב הקבוע יקל עליו יותר להשפיע עליהם, ואט אט יעלה אותם במסילה העולה בית אל. נמצא שלא די בזה לשמוע כמה שיעורי תורה מאיזה רב או מרצה נחמד, כי בסיום השיעור או ההרצאה, הלך ילך הרב או המרצה לביתו ויעלה מציבור זה, ואת מי השואל ישאל! ובלית ברירה הוא מקיים בעצמו (הושע ד יב): "עמי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל, וּמְקִלּוֹ יִגִּיד לוֹ", ודרשו חז"ל (פסחים נב ע"ב) כל המיקל לו מגיד לו. ישמע חכם ויוסף לקח.

טו רבי אלעזר המודעי אומר, המחלל את הקדשים, והמבזה את המועדות, והמלבין פני חברו ברבים, והמפר בריתו של

מאירת עיניים

בדברים שהוקדשו לבית המקדש, כגון שמועל ומשתמש בחפץ שהוקדש או בבהמת קדשים וכדומה. **והמבזה את המועדות** – נוהג בימים טובים כבימי החול בעשיית מלאכה. [ויש מפרשים, שעושה מלאכה בחול המועד או שנוהג בו מנהג חול באכילה ושתייה. (רש"י ורבנו יונה)] **והמלבין פני חברו ברבים** – מביישו ברבים. וזוהי תולדה של "שפיכות דמים" (רבנו יונה). ונקרא "מלבין", כי גורם תחילה לדם לעלות מעלה וחברו מסמיק, ולאחר מכן הדם יורד ונשפך מטה וחברו מחוויר

טו דברי רבי אלעזר הינם על פי הפסוק (במדבר טו לא): "כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר, הכרת תפירת הנפש הקיאה". ואמרו בגמרא וסנהדרין צט ע"א: "כי דבר ה' בזה – זה המגלה פנים בתורה. ואת מצותו הפר – זה המפר ברית בשר. הכרת תכרת – הכרת בעולם הזה, תכרת לעולם הבא". והיינו שישנן עבירות שהינן בגדר **חילול וביזוי** הקדוש והיקר, ומי שחוטא בזה, ומזלזל ומבזה דבר שבקדושה, אין לו חלק לעולם הבא. **המחלל את הקודשים** – נוהג חול וביזיון

שמחת הלב

ולחיזוק הדברים נביא מעשה שסיפר תלמיד חכם שהרביץ תורה באחת מבתי הכנסת, והשתדל גם בקרב הנערים להרעיף עליהם חום ואהבה ולקרבם במתק שפתיו לאבינו שבשמים. אך היצר הרע לא יכל לסבול שיש מקום שפורח ומשגשג בתורה ותפילה, ודאג להרחיק ריב ומחלוקת עד שהוכרח אותו חכם [על פי דעת תורה] לעזוב בית הכנסת זו ולנודד לזכות את הרבים בבתי כנסת אחרים. והנה כעבור שנה, בהיות החכם מהלך לדרכו, ראה נער לנגדו ללא כיפה. אחר שהתבונן בו, זיהה כי הוא אחד מהנערים שהיה מתפלל באותה בית הכנסת ואביו היה בא לשיעורים בקביעות, וזכר כי אביו אמר, שבזכות השיעורים הללו, השתנה כל הבית לטובה, צניעות הבנות, ידע נרחב בהלכה, וכל הבית התעלה ושגשג ברוחניות. לתדהמתו, סיפר הנער כי הוא עזב את מקום לימודיו, ויצא לעבוד במשך כל שעות היום. שאל החכם את הנער, האם אתה מניח תפילין, ענה הנער, שזה כמה חודשים שלא הניח תפילין ולא שמר שבת, אך אחר הפצרותיו של אביו, חזר להניח תפילין בלבד, אולם עדיין אינו שומר שבת ואינו מתפלל. ומלבד זאת חוזר לביתו בכל לילה בשעות מאוחרות, ומתחבר לחברים כמוהו, השם יצילנו. מכאן נלמד כמה נצרך וחיוני לכל בית הכנסת שיהיה להם רב קבוע שישמור על קשר טוב והדוק עם הציבור, ובפרט עם הנערים, ועל אחת כמה וכמה בדורנו שישנם כל כך פיתויים וניסיונות ברחוב. ואותם העוסקים עם הציבור ומקיימים ככל האמור לעיל מדברי חז"ל, אשריהם בעולם הזה וטוב להם בעולם הבא, מחלקם יהיה חלקנו.

אברהם אבינו עליו השלום, והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה, אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא.

טז רבי ישמעאל אומר, הוי קל לראש, ונוח לתשחרת, והוי מקבל את כל האדם בשמחה.

מאירת עיניים

גדול וזקן ויושב בראש, תהיה קל וזריז לשמשו ולשרתו ולעשות בקשותיו. **ונוח לתשחרת** – כלפי אדם צעיר, ששערותיו שחורות, אינך צריך להקל עצמך כל כך, לרוץ למלא בקשותיו וכדומה, אלא היה עימו "נוח" ונעים, ותנהג עימו בנחת ובישוב (ברטנורא). "היה רציני עימו, ואל תנהוג בקלות ובפשטות יתירה" (רמב"ס). **והוי מקבל את כל האדם בשמחה** – כל אדם, בין "ראש" ובין "תשחרת", קבלהו בשמחה. מקבל – מקביל את פניו.

ונחלש. **והמפר בריתנו של אברהם אבינו עליו השלום** – אינו מל (רש"י). או מחלל ברית קודש במעשים מגונים. **והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה** – מעוות ומסלף את דברי התורה ומראה בה הסברים שלא כשורה. **אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא** – כי בודאי מעשיו אינם מכוונים לעשות כרצון ה', ותורתו מן השפה ולחוץ (ספורנו).

טז רבי ישמעאל מדבר על היחס הנכון כלפי הזולת: הוי קל לראש – לפני אדם

שמחת הלב

טז והמלבין פני חברו ברבים. מעשה ברבי פנחס בן יאיר שהיה הולך לבית המדרש, ובדרכו היה נהר אשר גברו בו המים ועלה על כל גדותיו, ולא היה יכול לעבור בו. אמר לו רבי פנחס לשרו של הנהר: למה אתה מונע ממני מלכת לבית המדרש? חלוק לי את מימך שאוכל לעבור! סירב שרו של הנהר לחלוק לו. אמר לו רבי פנחס: אם אין אתה חולק לי, גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם! ואז נחלק הנהר לשנים, ועבר רבי פנחס. היה עמו אדם שהיה נושא חטים שמורים לפסח, אמר לו רבי פנחס לשרו של הנהר: חלוק גם לזה, שהוא עוסק במצוה, שנאמר "ושמרתם את המצות", וחלק לו. שאלוהו תלמידיו, האם גם הם יכולים לעבור ולא יסתכנו, השיב להם: כל מי שיודע בעצמו שלא ביזה ולא העליב לבן ישראל מימיו, יעבור, ולא יאונה לו כל אוון, ואם לאו, לא יעבור! (חולין ז ע"א, ירושלמי דמאי פרק א הלכה ג)

טז הוי קל לראש. הגאון החתם סופר שימש בצעירותו את רבו הגאון רבי נתן אדלר, באופן יוצא מן הכלל. הוא סיפר לתלמידיו: אני זכיתי לקיים מצות שימוש תלמידי חכמים כעבר

שמחת הלב

המשמש את רבו. תלמיד ותיק הייתי לרבנו נתן אדלר, ויצקתי מים על ידיו, ועשיתי כל מלאכה שהיתה עשויה לגרום קורת רוח לרבנו, חטבתי עצים ושאבתי מים בשבילו. פעם בימות החורף יצאנו בבוקר השכם לדרך רחוקה, והשלג כיסה את פני הארץ, ורבנו ישב בעגלה מעוטר בטלית ותפילין, ושפתותיו מרחשות תורה ותפילה, ולא היו שם מים לנטילת ידים לאכילת פת. ירדתי מן העגלה ולקחתי כוס מלא שלג וקרה, ואחזתיו בשתי כפות ידי, משך זמן, עד שנתחמם הכוס שבידי והשלג נימוח והיה למים כדי שיעור נטילת ידים, ואת המים האלה יצקתי על ידיו. ובספר דרך הנשר (עמוד יז) כתב בשם הגאון בעל דברי חיים מצאנז, שאמר, שאין הדבר פלא כל כך שהגאון החתם סופר נתעלה לגאון וקדוש בדורו, אשר לו דומיה תהילה, מאחר ששימש במסירות את רבי נתן אדלר, אשר העיד עליו מורי ורבי הגאון רבי נפתלי צבי מרופשיץ, ששמע מפי הרב הקדוש בעל נועם אלימלך, שזה רבות בשנים לא באה לעולם, נשמה קדושה ועליונה כנשמת רבי נתן אדלר.

והוי מקבל את כל האדם בשמחה. חז"ל דרשו (בבא מציעא נח ע"ב) על הפסוק: "ולא תונו איש את עמיתו", באונאת דברים הכתוב מדבר, דהיינו שלא יצער את חברו בדיבוריו. ועוד אמרו (שם נט ע"א): לעולם יהיה אדם זהיר באונאת אשתו, שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה. ובספר "הזהרו בכבוד חבריכם" כתב על הסבא מסלבודקא, רבי נתן צבי פינקל, שהיה דורש על הפסוק "ולא תונו איש את עמיתו", 'את' לרבות אשתו. והיה דורש מתלמידיו תמיד שיתייחסו בכבוד רב אל נשותיהם, ומידת החסד שנדרשת מכל אדם להיטיב עם חבריו, ראשית כל צריך לבצע אותה עם אשתו וילדיו, שנאמר "ומבשרך לא תתעלם". והיה נאה דורש ונאה מקיים. תלמידיו ומקורביו סיפרו נפלאות על יחסו לאשתו הרבנית, כמה היה מכבדה ועוזרה למעלה מכוחותיו. ובכל זאת תמיד היה חושש שמא לא יצא ידי חובתו כלפיה, והיה מבקש ממנה מחילה וסליחה. מזעזעת היתה פרידתו ממנה בערב יום הכיפורים לפני עוזבו את הבית לתפילת ערבית, שעם כל יחסו הנפלא כלפיה במשך כל השנה, חשש שמא עדין לא נהג כשורה עמה לפי כבודה. ובעינים זולגות דמעות היה מתחנן אליה שתסלח לו מכל הלב.

כמו כן, אדם שהוא בוס ואחראי בעבודה על פועלים, או שהוא פרנס על הציבור, כמה חשוב שיתנהג איתם בנעימות ובמאור פנים, וכמו שכותב הרמב"ם (סוף הלכות עבדים) היאך צריכים להתנהג אפילו עם עבד גוי: "מידת חסידות ודרכי חכמה, שיהיה אדם רחמן ורודף צדק, ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו, ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה. חכמים הראשונים היו נותנים לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלים, ומקדימים מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמם, הרי הוא אומר (תהלים קכג ב): "פְּעִינִי עֲבָדִים אֶל יְד אֲדוֹנֵיהֶם, פְּעִינִי שִׁפְחָה אֶל יְד גְּבֻרָתָהּ". וכן לא יבוזהו ביד ולא בדברים, לעבדות מסרם הכתוב ולא לבושה.

שמחת הלב

ולא ירבה עליו צעקה וכעס, אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו. וכן מפורש בדרכי איוב הטובים שהשתבח בהם ואמר (איוב לא יג): "אם אָמַאֵס מְשַׁפֵּט עֲבָדַי וְאָמַתִּי בְּרָבָם עֲמַדִּי וְמָה אֶעֱשֶׂה כִּי יָקוּם אֵל זָכִי וְיִפְקֹד, מָה אֶשְׁיָבְנֶה. הֲלֹא בִּפְטָן עֲשִׂיהוּ, וַיִּכְנְנֶנּוּ בְּרָחֶם אָחָד". ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בגויים הערלים, אבל זרעו של אברהם אבינו, והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וציום בחוקים ומשפטים צדיקים, רחמנים הם על הכל. וכן במידותיו של הקב"ה שציונו להדמות בהם, הוא אומר: "וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו". וכל המרחם על הבריות, מרחמים עליו, שנאמר: "וְנָתַן לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמֶיךָ וְהִרְבֶּךָ". ע"כ. ומעתה צא ולמד קל וחומר, אם דברי הרמב"ם אלו נאמרו על עבד גוי, על אחת כמה וכמה צריכים אנו להתייחס בכבוד כלפי יהודי או יהודיה המשרתים אותנו, ועל אחת כמה וכמה כלפי בני ביתנו, שדוקא שמה פעמים שהאדם מרשה לעצמו לזלזל ולהתנהג שלא כשורה.

וכתב הגאון החיד"א בספרו "דבש לפי" (מערכת ה אות טז): כפי מה שמתנהג האדם עם משרתיו ועם בני ביתו, כך מתנהגים עמו בשמים על פי מידותיו. ואם מתנהג עמהם באהבה וחיבה, בנועם וברוך, כך יתנהגו עמו בשמים. אבל אם מתנהג עמהם בדרכים קשות, חס ושלום יתנהגו עמו כך. וכתב הגאון רבי חיים פלאגי בספרו תוכחת חיים: מעשה נורא שנתגלה לי בחזיון לילה, באחד מעשירי עירנו שהיה תם וישר ונפטר, ולאחר חודש ימים ראיתי אותו בחלום לבוש בגדים נאים, שש ושמת. שאלתי אותו על מה זכה לכל הכבוד הזה, ואמר לי שזכה לחיי העולם הבא על אשר לא השתעבד במשרתיו באכזריות ובקושי, כי אם ברחמנות שלא היה מכביד עולו עליהם, ויהי חלום. ושוב חקרתי בדבר וידעתי נאמנה שכך היתה מידתו הטובה, שלא לצער למשרתים שלו בשום שרות כבד, ולרחם עליהם בכל מה שאפשר, אשריו ואשרי חלקו. ע"כ. (עיין טלחן ערוך המדות, אהבת הבריות עמוד שיצה)

ובאמת שרבי חיים פלאגי עצמו היה נאה דורש ונאה מקיים, כפי שהעיד עליו בנו רבי אברהם בספרו צוואה מחיים (אות נה): מתוק לפיות עם כל אדם, ולמשרתות בשעת אכילתם, מי הוא מבני הבית שיוכל לבקש אפילו כלי מים לשתות או קערה או מזלג מהמשרתת כשהיא יושבת לאכול. גם לא היה מניח לנו לעורר למשרתות בבוקר אף שהאיר היום, כי הן עייפות ויגעות, ושם ינחו יגיעי כח עוד מעט. וכתב עוד: הנהגתו עם בני ביתו וטיב מידותיו עמהם, אין כמוהו בעולם. לא הקפיד כלל על שום ענין מצרכי הבית, ואדרבה היה מפיס לכל אחד מבני ביתו כפי מידתו. ואפילו לקטני קטנים לתת לכל אחד מחסורו ולמלאות משאלותם. ולפעמים היה נותן בחשאי שלא תהיה קנאה ביניהם, ושם לבו שלא תהיה קטטה ביניהם. מעולם לא הקפיד מקול ורעש שמקימים הילדים. היה קורא את ילדיו מידי בוקר שיאמרו לפניו ברכות השחר והתפילות בקול רם. ובסבלנות קיים בכל יום מצות "והודעתם לבניך ולבני בניך", והיה מדריכם ביראת השם ומוזהירם לעבודת הבורא. אזהרותיו נסובו

שמחת הלב

בענייני שמים בלבד: שלא יתלוצצו על שום אדם, שלא יפסיקו מלימודם, שלא יצאו לשוק ויתבטלו. ופעם קרה ואחד מבני ביתו ציער לאחרים, ולא נח ולא שקט עד שפייסו וביקש את סליחתו. וכמה פעמים הוציא מעות מכיסו כדי לפייס את הנעלב. וכשהיה שומע קטן בוכה, יהיה מי שיהיה, הצטער הרבה על זה, וביקש להרגיעו ולתת מבוקשו. גם היה מרשה שבניו יפתחו את המכתבים שנשלחו אליו, אך הוא היה מקפיד שלא לפתוח את מכתביהם.

על אף טרחותיו הרבות בענייני העיר, ובכתיבת והדפסת כרכים מ-72 ספריו, התגבר על זמנו המצומצם, והיה סובלני גם לאלו שהטרידו אותו והאריכו בדברים. וגם אם פעמים היו באים אליו בשעת סעודתו, היה מפסיק ומקבלם. ומעשה שהיה באשה זקנה שבאה אליו פעם בשעת אכילתו, ואמרו לה בני הבית שתלך ותשוב עוד זמן מה. כשנודע הדבר לרב, סיים את האכילה, ומיד לקח את שמשו והלכו לבית הזקנה שהתגוררה במקום רחוק מביתו, ופייסה בהתנצלו כי לא מידיעתו שלחוה. בהקשר לכך, היה מזכיר את דברי המכילתא (פרשת משפטים פרק יח) המסמרים שערות אנוש, על הפסוק (שמות כב כב): "אם ענה תענה אתו", וזו לשונו: וכבר היה רבי ישמעאל ורבן שמעון בן גמליאל יוצאים ליהרג, מעשרה הרוגי מלכות. אמר לו רבן שמעון לרבי ישמעאל: רבי! ליבי יוצא שאיני יודע על מה אני נהרג. אמר לו רבי ישמעאל: שמו מימך בא אדם אצלך לדון או לשאלה ועכבתו, עד שתהא גומע כוסך או עד שתהא נועל סנדלך או עד שתהא עוטף טליתך, ואמרה תורה: "אם ענה תענה אתו", אחד עיני מרובה ואחד עינוי מועט. אמר לו: ניהמתני רבי! ע"כ. מפחיד ומבהיל עד מאוד!!! וכך היה נוהג הרב, שפעמים רבות שכבר הגישו לפניו לאכול, ובדיוק נקשו בדלת לשאלו דבר הלכה או עצה ותושיה, מיד עזב את שולחנו, וקיבלם בסבר פנים יפות לייעצם ולהדריכם.

ובספרו "עיני כל חי" על הגמרא בסנהדרין (ה ע"א), אזהרה לדיין שיסבול את הציבור, ועד כמה? "כְּאִשְׁרֵי יִשְׂאֵל הָאֱמֹן אֶת הַיֵּינֶק" (במדבר יא יב), כותב הרב, ונראה לפרש על פי מעשה שאירע בבית דינו: אשה אחת היתה מיינקת את בנה והתקוטטה עם בעלה ולא רצתה להניק אותו. מה עשתה, הביאה את התינוק לפני בית הדין, ואמרה אלי: "אתה תניקהו, תקרא לך אשה מיינקת ותניק את הילד". לקחתי את התינוק ושכרתי מיינקת, ובזה קיימתי מה שאמרו שצריך הדיין לסבול את הציבור: "כְּאִשְׁרֵי יִשְׂאֵל הָאֱמֹן אֶת הַיֵּינֶק", כלומר כשמביאים לפני הדיין את התינוק ומשליכים לפניו, ואומרים שיקחהו ליונק ממש, בכל זאת לא יכעס ולא יקפיד עליהם. וכאשר דימיתי כך מצאתי מפורש (ילקוט שמעוני תחילת דברים): "מלמד שהיו נוטלים בניהם ובנותיהם קטנים וזורקים לתוך חיקו של משה, ואומרים לו, בן עמרם מה הנאה התקנת להם לאלו, מה פרנסה התקנת להם לאלו". ועלץ ליבי שכיוונתי על דרך האמת. ועוד באר שם את הפסוק (דברים יט ז): "וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה', לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים", כלומר לעמוד לפניו ולא על גבו. אך לפעמים קורה שכמה בעלי דינים

יז רבי עקיבא אומר, שחוק וקלות ראש, מרגילים לערוה.

מאירת עיניים

דעת, הדבר מביא אותו לידי פריצות. [וכאילו אמר שכובד ראש ורצינות הם סייג וחיזוק לשמירה מעריות. אבל לא נקט בלשון זו, כי יהיה משמע ממנה כאילו זוהי חסידות ומעלה יתירה לנהוג בכובד ראש בעניינים אלו, אבל מי שנוהג בקלות ראש אינו

יז במשנתנו מביא רבי עקיבא חמישה סוגי "סייגים", דהיינו גדר, חיזוק ושמירה. כמו שאדם סג וגודר את כרמו כדי לשמור עליו. **שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה** – כשהאדם מתלווץ ונוהג בקלות ראש ובזחירות

שמחת הלב

מרוב התעצמותם הם עולים ועומדים על גופו של הדיין ודוחקים אותו, ולפעמים בפייהם ריח יין ושום וכיוצא, כי יתעלה הדיין מהם, ויסבול כמו התינוק שמקיא או עושה צרכיו על גבי אמו. ועם כל זה יתאזר בסבלנות, ולא יכעס עליהם, וזהו שנאמר: "כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאִמּוֹן אֶת הַיֶּיֶק". ע"ש. השם יתברך יזכנו ללמוד מדרכים אלו, היאך המידות הטובות היו כתר לראשם, הענוה, הסבלנות, אורך רוח, הכבוד לזולת ועוד ועוד, וכל שכן כלפי בני הבית. וכבר אמרו חז"ל (ברכות ז' ע"א): לעולם יהא אדם ערום [חכם] ביראה, מענה רך משיב חימה, ומרבה שלום עם אחיו וקרוביו ועם כל אדם, כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה, ומקובל על הבריות. [ועיין להלן פרק ו משנה ו ד"ה אוהב את התוכחות]

יז שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה. מכאן קל וחומר בן בנו של קל וחומר, שאיסור גמור וחמור הוא ללמוד בנים ובנות בבית ספר אחר, שפי כמה וכמה הדבר מרגיל אותם לערוה, וכבר אמרו חז"ל (קידושין פ"א ע"א): לא ילמד אדם את בנו אומנות בין הנשים. ובאר המאירי, שלא יושיב תינוק ותינוקת כאחת לאומנות אחת, כדי שלא ירגילם זה עם זה ויבואו לידי עבירה. ע"כ. הא לך, כמה גדולה חובת ההפרדה, לא רק בין בחורים לבחורות, אלא אפילו בין ילדים לילדות. אשר על כן, על ההורים, המנהלים והמורים, ועל כל אשר יראת ה' נוגעת אל ליבם, לעמוד על המשמר ולעשות הפרדה מלאה בין הבנים לבנות. וברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת לעשותם, ולעמוד באמת בכל כוחותיו על המשמר, אשריו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא.

ומרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל בספרו מאור ישראל – דרושים (עמוד רצד), בדברי החספד על רבנו הבבא סאלי זצוק"ל, כתב כך: כשהתעוררה בעיה בנתיבות ורצו אנשים מסויימים לייסד בית ספר תיכון "דתי", בתערובת תלמידים ותלמידות, ישבנו על מדוכה זו, יחד עם רבני וגאוני נתיבות, ועל צבאם האדמו"ר רבנו הבבא סאלי ז"ל, והודיעו

שמחת הלב

בחוצות קריה במודעות ובהכרזות, שכל מי שישתף פעולה עם המייסדים בית ספר זה, הרי הוא פורץ גדר ויבדל מן הציבור. ובקשו ממני להצטרף אליהם, בהיותי אז משרת כרב ראשי לישראל, וכן עשיתי... וכל זה כתב ידיד נפשי הג"ר רפאל צבאן רבה של העיר נתיבות בספרו זרע יעקב, וזו לשונו: "ובכן אנו מזהירים את הציבור, הורים, מורים, ומורות, שאם חס ושלום יקום מי שהוא להכניס צלם בהיכל, וירצה לעבור על ההסכמה להקים בקריה זו כיתה מעורבת בנים ובנות חס ושלום, הוא פורץ גדר, ונאסור בהחלט כל שיתוף פעולה עמו, ויבדל מתוך הקהל". ע"כ. וכל מי שראה חתימת ידו של האדמו"ר רבי ישראל אביחצירא בראש הקרואים הרבנים החתומים במודעה הנ"ל, חרד לבו, ובכך סוכלה מזימתם של אלו הפורצים גדר ומתיימרים לקרוא לעצמם דתיים. עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס. ועל ידי כל זה דוחו ולא יכלו קום, ובטלה מזימתם, תהילות לאל יתברך. ע"כ.

וכתב עוד מרן זצוק"ל בשו"ת יביע אומר (חלק י אבן העזר סימן כג): וכן יש ללמוד ממסע התשובה שערכו גדולי ישראל בשנת תרע"ד, הגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק, והגאון רבי יוסף חיים זוננפלד, והגאון רבי יעקב משה הר"פ וסיעתם זצ"ל, שאחד התיקונים החשובים שתיקנו במושבם, להקים כיתות נפרדות בין הבנים לבנות, וכמובא בספר "האיש על החומה". ולדאבון לבב נשתקע הדבר במשך הזמן, והתחילו להקים בתי ספר "ממלכתי דתי" בתערובת בנים ובנות, והקילו ראש בתקנתם ז"ל. ואין להם על מה שיסמוכו. וזה כמה שנים שניסיתי לזמן את ראשי "בני עקיבא", ולדרוש מהם הפרדה בין הבנים לבנות, ולא הסתייע הדבר. וכבר אמרו (סוכה כו ע"א) "פרצה קוראת לגנב". ולכן כשעלתה על הפרק בזמנו שאלת מי שרצה להקים בית ספר תיכון מעורב בעיר "נתיבות", הסכימו גדולי הדור עם המרא דאתרא, שהוא פורץ גדר, ושיש להבדילו מעדת ישראל, וחתמו על זה הרבה גדולים בראשות הגאון הצדיק רבי ישראל אבוחצירא זצ"ל. ולרוב הענווה בקשו את הסכמתי להם, וצירפתי דעתי והסכמתי לפסק דינם, כמובא כל זה בספר זרע יעקב. ומקרוב דרשתי ברבים שאסור לרשום את בניהם לבית ספר ממלכתי דתי, שאין הפרדה בין הבנים לבנות נשמרת שם, ואחד מן המנהלים שלהם, שאצלו לומדים בבית הספר בתערובת בנים ובנות יחד, יצא לחרף ולגדף אותי על כך, ודינו מסור לשמים, וידי אל תהי בו. כי זה דרכם כסל למו, כמאמר חז"ל (קידושין מ ע"א), עבר אדם עבירה ושנה בה, נעשית לו כהיתר. וכל לימודם הוא כתורתו של דואג שאינה אלא מן השפה ולחוץ, ואין יראת ה' נגד עיניהם, ועליהם נאמר: "מהרסיך ומחריביך ממך יצאו". ולא כאלה חלק יעקב החורדים לדבר ה' ומפחד גאווה, שעושים משמרת למשמרת, והיה מחננו קרוש. וכן ראיתי הלום בשו"ת מספר הסופר שכתב, שכל אשר לו עיניים לראות ולב להבין, ישכיל לדעת כי בבתי הספר שלומדים ביחד נערים ונערות, אי אפשר שלא תהיה ביניהם קורבה יתרה, ומרעה אל רעה יצאו, ומה שהיא עבירה חמורה מן התורה, נחשבת בעיניהם כהיתר, ולפי דעתם הנפסדת של מנהלי

מסרת, סיג לתורה. מעשרות, סיג לעשר. נדרים, סיג לפרישות. סיג לחכמה, שתיקה.

מאירת עיניים

חסר ו', והרי זה כאילו נכתב בלשון יחיד, ופעם אחת נכתב "בסכות" מלא ו', לשון רבים, ומיעוט רבים שנים. נמצא שתיבת "בסכות" שהיא מורה על שנים, בצירוף שתי תיבות "בסכת" החסרים, הרי הן ארבע. ומה ארבע אלו באו ללמדנו? אחד על עיקר חיוב מצות סוכה. והשלשה שצריך שיהיו שלוש דפנות בסוכה. לא כן אם היינו הולכים לפי המשתמע מהקריאה ולא מהכתוב, הרי שלוש פעמים קוראים "בסכות" לשון רבים שהוא שנים, הרי כאן שש. ומה באו ללמדנו? פסוק אחד על עיקר חיוב מצות סוכה, ומשני הפסוקים הנשארם, נלמד שצריך ארבע דפנות. וכמבואר במסכת סוכה ו' ע"ב]. **מעשרות**

חוטא בכך. לכן נקט בלשון נגדית ורשב"י].
מסורת סיג לתורה – המסורת שמסרו לנו חכמינו ז"ל, דור אחר דור, את אופן כתיבת תיבות התורה, איזו תיבה חסרה י' או ו' ואיזו תיבה יתירה י' או ו', היא גדר וחיזוק לתורה, שעל ידיה אנו מבינים כמה וכמה מצוות היאך לעשותם, כי לעיתים יש הבדל בין המשתמע מהכתוב [שהוא נכתב חסר] למשתמע מהקריאה [שהוא נקרא מלא]. [לדוגמא, במצות בניית סוכה, כתבה התורה שלוש פעמים תיבת "סוכות": "**בְּסֻכּוֹת תֵּשְׁבוּ**", "יִשְׁבוּ **בְּסֻכּוֹת**", "כִּי **בְּסֻכּוֹת** הוֹשַׁבְתִּי". ועתה אם נלך לפי המשתמע מהכתוב, נמצא שפעמיים נכתב "בסכת"

שמחת הלב

בתי הספר הללו, אין כאן איסור כלל, ועוברים על לאו מפורש "לא תקרבו לגלות ערוה", כי אין הבדל בזה בין אשתו נדה לפנויה. וכמו שכתב בשו"ת הריב"ש, ואפילו בלא יחוד, באופן שאין לחוש לביאה, הקריבה עצמה אסורה. ועל כן, כל המאמין בתורתנו הקדושה, אסור לו לשלוח בנו או בנותיו לבתי ספר אלה המרגילים לדבר עבירה, ומכניסים מחשבת זימה בלבבות הרכות. ועל כל מי שיש יכולת בידו, חיוב מוטל עליו למחות ולמנוע מעשות התועבה הזאת, ולהודיעם באזהרה חמורה, כי לא יאבה ה' סלוח להם, ומרה תהיה אחריתם, ולא יעשה כן בישראל. עכ"ד. וכל דבריו נכונים ואמתיים. ושומע לנו ישכון בטח ושומר מעשות רע. ע"כ. [ועיין עוד להלן פרק ה משנה יד]

מעשרות סיג לעושר. הגאון רבי יוסף חיים בספרו חסדי אבות (פרק ו משנה ז) מספר, כי היו שני עשירים מופלגים, ראובן ושמעון. פעם אחת, שה ראובן ואמר: כל עושרי בא לי הודות לרב המקומי, רבי פלוני, כי בהיותי פעם בדרשתו, שמעתי שהיה אומר (על פי הגמרא בבא מציעא נט ע"א), שכל המכבד את אשתו במלבושים נאים ובתכשיטי כסף וזהב יקרים, זוכה לעושר גדול. ומאותו היום ששמעתי כן, הייתי קונה לאשתי ומכבד אותה בכל כוחי, ומאז הצלחתי להתעשר עושר רב, וארובות השמים נפתחו, להמטיר עלי שפע רב של עושר,

מאירת עיניים

עצמו בשבועות ובנדרים דברים המותרים, כפי שאמרו בירושלמי (נדרים פרק ט הלכה א): "לא דיין במה שאסרה תורה עליך, אלא שאתה מוסיף לאסור עליך את המותר?!" (רמב"ם הלכות דעות פרק ג הלכה א. ענף עץ אבות)

סייג לחכמה שתיקה – הגדר והחיזוק הטוב ביותר כדי לרכוש חכמה – שתיקה. דהיינו כשהאדם ניגש ללמוד חכמה, עליו להתבונן היטב בדברים, לשמוע, להאזין ולקלוט, וכך יבין הדברים לאשורם ולעומקם. כמו שנאמר (משלי יז כז): "חֹשֶׁךְ אֶמְרֵי – יוֹדֵעַ דָּעַת". אבל מי שהוא ממהר לומר את דעתו ומרבה בדיבור, לא יוכל ללמוד ולהפנים כראוי דברי חכמה. [ונקט בלשון זו ולא אמר "שתיקה – סייג לחכמה", לומר כי לא כל שתיקה כבר היא סיוע לחכמה. אלא דווקא כזאת שבאה כסייג וסיוע לחכמה, שישתוק עם הבנת הלב, וישמע הדברים ויתחכם]. (רבי יעקב ב"ר שמשון. מאירי. רבנו בחיי)

סייג לעושר – הגדר והחיזוק הטוב ביותר כדי לרכוש עושר – הוא נתנת המעשרות. כמו שנאמר: "עשר תעשר" – עשר בשביל שתתעשר. וכן נאמר (מלאכי ג י): "הִבִּיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר... וּבְחֻנּוּנֵי נָא בְּזֵאת, אָמַר ה' צְבָאוֹת, אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אַרְבּוֹת הַשָּׁמַיִם, וְהִרִיקְתִּי לָכֶם בְּרָכָה עַד בְּלֵי דָי". **נדרים סייג לפרישות** – פרישות היינו שמחמיר לפרוש גם מדברים המותרים, כדי שלא ישל בדברים אסורים. והחיזוק לכך הוא על ידי שנודר שלא לעשות כד וכך, ובזה יקל לו לגבור על יצרו. וכגון: מי שרגיל לשתות הרבה יין לשכרה, ונודר שלא לשתות; או מי שנבהל להון ורודף שלמונים, ונודר שלא לקבל מתנות; או מי שמתגאה ביופיו ובשער, ונודר על עצמו נזירות כדי שישלח כל שערו (רמב"ם הלכות נדרים פרק יג הלכה כג). ואולם בדרך כלל ציוו חכמים שאדם לא יאסור על

שמחת הלב

שבכל אשר אני פונה, אני מצליח, תהילות לאל. ויען שמעון ויאמר: גם אני סיבת עושרי בזכות דרשה ששמעתי מהרב המקומי, שהיה דורש (על פי הגמרא תענית ט ע"א), "עשר תעשר", עשר בשביל שתתעשר, כי מי שנותן מעשר מכל נכסיו ורווחיו לצדקה, מתעשר, והאמנתי בדבריו באמונה שלימה, ומאז הייתי נותן בעין יפה מכל נכסי ורווחי מעות המעשר לעניים ליתומים ולאלמנות, ומאז נפתחו ארובות השמים והריקו עלי ברכה עד בלי די בעושר מופלג. אבל האמת אגיד שכעת אני מתרעם על הרב, שהדרשה שאמר באוזניך, לכבד את האשה במלבושים ותכשיטים, היא יותר טובה ונוחה, כי הלוא כל מה שאתה מוציא לצורך הלבשה וקישוט, הכל נשאר אצלך בביתך, וכל פעם שאתה רואה את אשתך במלבושיה הנאים ותכשיטיה היקרים, אתה נהנה מזה, כי הן אשה על בעלה. לא כן אני, ששמעתי רק את הדרשה של המעשר, ואני נותן הון תועפות בכל חודש וחודש מכל נכסי ורווחי, ולא נשאר אצלי מאומה מן המעשר. ולמה אפוא לא אמר הרב את כל סגולות העושר בדרשה אחת, וכל אחד היה לו לברור את אשר ימצא הן בעיניו? למחרת הלך שמעון אצל הרב

יח הוא הָיָה אֹמֵר, חָבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְצַלֵּם. תְּבָה יִתְּרָה נֹדַעַת לוֹ שֶׁנִּבְרָא בְצַלֵּם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ט) כִּי בְצַלֵּם אֱלֹהִים עָשָׂה

מאירת עיניים

שנברא בצלם, שהרי אמר זאת לנח ולבניו אחר המבול: "וַיִּבְרָךְ אֱלֹקִים אֶת נֹחַ וְאֶת בְּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם... כִּי בְצַלֵּם אֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם".¹ אומר הרמב"ם,² כי כשהאדם טורח להודיע לחברו את ערך הטובה שהיטיב עימו, יש בכך הטבה נוספת וגילוי חיבה. בדומה לאב הסומך על בנו ונותן לו תפקידים חשובים ואחראיים. תהיה זו חיבה יתירה ונוספת מצידו שיאמר לו זאת במפורש: "תדע שאני סומך עליך

יח אמר רבי עקיבא כי על האדם להכיר במעלות המיוחדות שניתנו לו מאת ה', ומתוך כך יבין אף את המחוייבות שלו. **חביב אדם שנברא בצלם** – כל בני האדם, כולל הגויים, נבראו בצלם אלוקים, עם דעת להבחין ולבחור בין טוב לרע. שלא כשאר יצורי העולם שפועלים על פי טבעם ללא אפשרות בחירה. **חיבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם** – חיבה נוספת ויתירה יש בכך שהקב"ה הודיע לו במפורש

שמחת הלב

ויאמר לו, אדוני הרב, ראשית אני מודה לכבודו על דרשותיו הנפלאות האמורות בטוב טעם ודעה, ואשר בזכות ששמעתי את דברות קדשו, התעשרתי. אבל יש לי תרעומת, כי למה לא הזכיר עוד עצה לעושר, כפי ששמע חברי ראובן, והיא העצה לכבד את האשה ולקנות לה מלבושים נאים ותכשיטים יקרים, שלדעתי היא עצה יותר טובה, כי הכל נשאר בביתו. ויאמר לו הרב: בא אנחמך, ויפתח לו את הפסוק בתהלים (מט יז): "אַל תִּירָא כִּי יַעֲשֶׂר אִישׁ כִּי יִרְבֶּה כְּבוֹד בֵּיתוֹ, כִּי לֹא כְמוֹתוֹ יִקַּח הַכֹּל, לֹא יֵרֵד אַחֲרָיו כְּבוֹדוֹ".³ ופירושו, כי העושר שבא לאדם בגלל שהרבה את כבוד ביתו שזו אשתו, אל תקנא ממנו ותאמר למה זה אני נותן לאחרים המעשר, והלואי וגם אני עשיתי כמוהו, אלא דע לך "כי לא במותו יקח הכל, לא ירד אחריו כבודו", כל כספו ישאר כאן, ולא ילווהו עושרו לעולם הבא כלל, אבל אתה שנתת מעשר, זיהלך לפניך צדקך, העושר שזכית בעולם הזה הוא רק בבחינת אוכל מפירותיהם בעולם הזה, אבל קרן מצות הצדקה מובטח לך לעולם הבא.

ויש לדעת, כי מרן השלחן ערוך (יורה דעה סימן רמט סע"ה א) כתב, הנותן מעשר כספים, דהיינו 10% מכל הרווחים, זו היא מידה בינונית בצדקה, ומצוה מן המובחר לתת חומש דהיינו 20%. והנותן פחות ממעשר, הרי זו עין רעה. (ועיין עוד בהקדמה לחוברת "הסעודה בהלכה ובאגדה" להיכן ראוי ונכון יותר לתת את מעשרותיו, וכן בחוברת "ימי הפורים בהלכה ובאגדה" בענין "מחצית השקל").

יח חיבה יתירה נודעת. יש להבין מדוע חזר התנא וכפל את הלשון: "חביב אדם שנברא

**אֶת הָאָדָם. חֲבִיבֵינִי יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָאוּ בְּנִים לַמָּקוֹם. חֲבֵה יִתְּרָה
 נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרָאוּ בְּנִים לַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד) בְּנִים אַתֶּם
 לַה' אֱלֹהֵיכֶם. חֲבִיבֵינִי יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְּנָן לָהֶם כָּלִי חֲמֻדָּה. חֲבֵה יִתְּרָה
 נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּתְּנָן לָהֶם כָּלִי חֲמֻדָּה שֶׁבּו נִבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר
 (משלי ד) כִּי לָקַח טוֹב נִתְּתִי לָכֶם, תּוֹרַתִּי אֶל תַּעֲזֹבוּ.**

מאירת עיניים

"חמדה גנוזה", שאף המלאכים חמדו והתאוו לקבלה. שבו נברא העולם – שהרי הקב"ה "איסתכל באורייתא וברא עלמא", ברא את העולם לפי התורה. חיבה יתרה נודעת להם – חיבה נוספת ויתירה יש בכך שהודיע להם זאת ואמר: "כי לקח טוב נתתי לכם, תורתִי אל תעזבו".

ונתן לך תפקידים חשובים ביותר! חביבין ישראל שנקראו בנים למקום – עם ישראל בדרגה גבוהה יותר מן הגויים, שהם בגדר בנים לה'. חיבה יתרה נודעת להם שנקראו בנים למקום – חיבה נוספת ויתירה יש בכך שהודיע להם זאת במפורש: "בְּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם". חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה – היא התורה שנקראת

שמחת הלב

בצלם, חיבה יתירה נודעת לו שנברא בעלם, וכן בקטעים הבאים. ויש להבין על פי מעשה שסיפר הגאון העצום רבי חיים קרייזווירט זצ"ל: קודם מלחמת העולם השנייה, פנה אליו אדם אחד ואמר שאינו יודע מה יהיה איתו במלחמה, על כן אם הוא ימות, שידע הרב שיש לו מיליון דולר בבנק בשוויץ, והוא מבקש שהרב ידאג שהכסף יעבור לצאצאיו. האיש נפטר, ולאחר המלחמה חיפש הרב את משפחתו של האיש ולא מצאם. כך עברו 25 שנה כשהרב מנסה להתעניין מידי פעם בפעם, אך ללא מוצא. יום אחד נסע הרב ברכבת והתיישב לידו יהודי, שאל אותו הרב מי אתה, מאיזו משפחה, ואמר שהוא ממשפחת אותו האיש. לאחר חקירה ודרישה גילה הרב, שיושב לפניו – לא אחר מאשר בנו יורשו של האיש! שמח הרב ואמר: דע לך, כי יש לך לפחות מיליון דולר בבנק בשוויץ. אמר הבן: אבל כבוד הרב, אין לי כסף לנסוע לשם. אמר לו: אני אלווה לך וכשתחזור משוויץ תחזיר לי, וכך היה.ועתה נתבונן, במשך אותן 25 שנה – האם בן זה היה נחשב עשיר או עני? בודאי שלא שייך לקוראו עשיר, כי אם אינו מודע לעושרו, במה יתבטא שהוא עשיר? הא למה הדבר דומה? לאדם שיש לו מרגלית ששוויה \$100,000 אבל אינו יודע שזו מרגלית וחושב שהיא זכוכית...

סיפר רב אחד שנסע לדרום אפריקה, והנה כשהוא מהלך ברחוב, ראה אותו איזה גוי ועמד והסתכל עליו ומרדד אותו, שאלו הגוי: האם אתה יהודי? אמר לו, כן. אתה יהודי? כן. אמר לו

שמחת הלב

הרב נו, מה קרה? אמר לו הגוי, מה נו, אני קורא בתנ"ך שהעם היהודי הם הבנים של הקב"ה, ואף פעם לא ראיתי איך נראה בן של הקב"ה, פעם ראשונה אני רואה יהודי, לכן אני מתלהב.

למדנו כאן דבר נפלא. לא די שבמציאות אני יהודי ואני בן של השם יתברך, אלא צריך גם שארגיש זאת ואדע את המעלה הגדולה שבזה, את חשיבותי שאני בן של מלך. לכן כופל התנא: חביב אדם שנברא בצלם, חיבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם! דווקא כשהוא מודע למעלתו שנברא בצלם, דווקא כשהוא מודע למעלתו שהוא בן של השם, אז יש לו חיבה יתירה. וכן כלפי התורה, חביבים ישראל שניתן להם כלי חסד, חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חסד. דווקא כשהם מודעים לערך התורה ומתייחסים אליה כראוי, ועוסקים בה, ומצייתים לה, אז חיבה יתירה נודעת להם. אבל אם אדם אינו מודע למתנה הגדולה שזכה בה, ואינו מתייחס אליה כראוי, אם כן מה מעלתו שבעבורה יקרא חביב!?

חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, חיבה יתירה נודעת להם. נאמר בנביא מיכה (ו ב): "שמעו הרים את ריב ה' והאתנים מסדי ארץ, כי ריב לה' עם עמו ועם ישראל יתופח", כביכול יש ויכוח להשם יתברך עם עם ישראל: "עמי מה עשיתי לך [תזכור אם חלילה איזו רעה עשיתי לך] ומה הלאיתיך [איזה דבר עייפתיך והטרחתיך להכביד עליך את העול] ענה בי [תעיד בי, תאמר לי מה עשיתי לך שלא כהוגן]. כי העלתיך מארץ מצרים, ומבית עבדים הדיתיך, ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים [ובזכות שלשתם פינקתי אתכם ארבעים שנה במן, ענני כבוד ובארה של מרים]. עמי, זכר נא מה יעזי בלך מלך מואב [לקלל את ישראל], ומה ענה אתו בלעם בן בעור [שהקב"ה לא כועס, כמו שנאמר: "מה אקב לא קבה אל, ומה אעזם לא זעם ה'"], מן השמים עד הגלגל, למען דעת צדקות ה'". [אומר בלעם לבלק, אתה מראה לי מה שהם עתידים לחטוא בשיטים, אבל הקב"ה מראה לי את מסירות הנפש שלהם בגלגל, איך עם ישראל נימולו כשנכנסו לארץ, שנאמר (יהושע ה): "ויעש לו יהושע חרבות צרים וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות... ויקרא שם המקום ההוא גלגל".]

על זה אומר הזוהר הקדוש (פרשת בלק דף רג ע"א) בא וראה כמה חביבים ישראל לפני הקב"ה: קם רבי אלעזר פתח ואמר: עמי, זכר נא מה יעזי בלך מלך מואב וגו', עמי, כמה קודשא בריך הוא אבא רחמן על בניו [כמה הקב"ה אבא רחמן על בניו], אף על גב דחאבו גביה [שחטאו כלפיו], כל מלוי ברחימו לגביהו כאבא לגבי בריה [כל דבריו באהבה להם, כמו אבא אל בנו]. חטי בריה לגבי אבוי, אלקי ליה, כל כך דאלקי ליה לא תב מארחיה. [חטא הבן לאביו, מכה אותו האב, אבל כל כמה שמכה אותו אינו חוזר מדרכו הרעה]. נזיף ביה במליון, ולא קביל [גוער בו בדברים, ואינו מקבל]. אמר אבוי, לא בעינא למעבד לברי כמה דעבדנא עד יומא. [אומר אביו, איני רוצה לעשות לבני כמו שעשיתי עד היום]. אילו אלקיה, יהא חשיש ברישיה, הא

שמחת הלב

כאיבא דיליה גבאי [אם אכה אותו, יהיה חושש בראשו, וכשכואב לו כואב לין]. אהא נזיף ביה, הא דיוקניה משתניא [אם אנער בן, הרי צורתו משתנה]. מה אעביד? [מה אעשה?]. אלא איזיל ואתחנן לגביה, ואימא ליה מלין רכיבין בגין דלא יתעצב [אלא אלך ואתחנן לו, ואומר לו דברים רכים, כדי שלא יתעצב].

והנמשל: **בן בכל זינין** [כן בכל הדרכים] **איזיל קודשא בריך הוא בישראל** [הלך הקב"ה עם ישראל], שארי עמהון אלקאה, ולא קבילו [התחיל עמם להכותם, ולא קיבלו]. נזיף בהו, ולא קבילו [גער בהם, ולא קיבלו]. אמר קודשא בריך הוא, חמינא בברי, דבגין מלקיותא דלקינא לון, אינון חששו ברישיהון [אמר הקב"ה אני רואה בבניי, שבשביל המכות שהכיתי אותם, הם כואבים בראשיהם]. וזי, דהא מגו כאיבא דלהון, חשישנא אנא [אוי, שמתוך הכאב שלהם, גם אני מרגיש כאב], דכתיב (ישעיה סג ט): **"בְּכָל צָרָתָם לֹא צָר"**. נזיפנא בהו, אשתנא דיוקנא דלהון [ואם אנער בהם, הרי תשתנה צורתם], דכתיב (איכא ד ח): **"חֲשֹׁךְ מִשְׁחֹר תִּתְאַרֵם, לֹא נִכְרוּ בַּחוּצוֹת"**, וזי כד אסתכלית בהו ולא אשתמודעו [אוי, כשאני מסתכל בהם ואיני מכיר אותם מרוב שהשתנו]. השתא, אהא מתחננא לגביהו גו תחנונים [לכן עתה, אהיה מתחנן לפניכם תחנונים]: **"עָמִי מַה עָשִׂיתִי לָךְ, וְמָה הִלְאַתִּיךְ"**, ברי יחידא דילי, חביבא דנפשי [בן יחיד שלי, חביב נפשי], חמי מה עבדית לך [ראה מה עשיתי לך], שליטית לך על כל בני היבלי [השלטתי אותך על כל בני היבלי], שליטית לך על כל מלכין דעלמא [השלטתי אותך על כל מלכי העולם. דהיינו, יהודי יכול להגיע לדרגה לשלוט בעליונים ובתחתונים, כמו שאמרו להלן (פרק ו משנה א): כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה וכו' ונותנת לו מלכות וממשלה]. ואי עבדית לך עובדין אחרנין [ואם עשיתי לך מעשים אחרים], עגה בן, אנת הוי סהיד בן, [אתה תהא מעיד עלי]. עמי זכר נא, הוי דכיר במטו מינך, מה יעיץ [היה זוכר בבקשה ממך, מה יעזר בלק]. ע"כ.

חביבין ישראל שנקראו בנים למקום. להלן מלשונו הזהב של גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים זיע"א בספרו "עוד יוסף חי" (פרשת במדבר): ידוע הוא שצריך האדם להיזהר שלא ידבר חובה וקטגוריה על ישראל לפני הקב"ה אפילו על הרשעים שבהם. ואפילו שהחכם חייב להוכיח רשעי ישראל, ורשאי לדבר אתם קשות כדי להחזירם בתשובה, עם כל זה לפני הקב"ה לא ידבר חובה וקטרוג ולא יגנה אותם, אלא אדרבה ידבר זכות וסנגוריה עליהם. צא ולמד מיסעיה הנביא עליו השלום, שבשביל שאמר לפני הקב"ה (ישעיה ו ח): **"וּבְתוֹךְ עַם טָמָא שִׁפְתַי אֲנֹכִי יוֹשֵׁב"** נענש, אף על פי שבאמת לא היו עושים רצונו של מקום. והרי הקב"ה בעצמו אמר עליהם (שם א ד): **"הוֹי גֹי חָטָא עִם כְּכָד עֶזְרָא, זָרַע מְרַעִים בְּנִים מִשְׁחִיתִים"**, ועוד דברים קשים כאלה, עם כל זה היה קשה לפני הקב"ה על מה שקראם ישעיה לפניו

שמחת הלב

"עם טָמֵא שְׁפָתַיִם", כי מה לו לגנותם לפניו יתברך, והלא הוא יתברך יודע אותם מה הם, ולכך תיכף ומיד נענש על דבר זה שבא מלאך והכהו בפיו בגחלת אש, ואמר לו (שם ו ז): "וַיֹּאמֶר הִנֵּה נִגַע זֶה עַל שְׁפָתַיִךְ, וְסָר עֲוֹנֶךָ וְחִטָּאתֶךָ תִּכְפֹּר". וכן מצינו בהושע הנביא שנענש על אשר דיבר חובה על ישראל ולא דיבר זכות וסנגוריה לפני הקב"ה. וכן נמצא באלהו הנביא זכור לטוב כשאמר (מלכים א י ט): "קָנָא קָנָאתִי לַה' אֱלֹהֵי עֲבָאוֹת, כִּי עָוְבוּ בְרִיתֶךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֵת מִזְבְּחֶיךָ הָרְסוּ, וְאֵת נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בְּחָרֶב". והוכיחו הקב"ה על אשר דיבר חובה על ישראל לפניו. וכן אמרו במשלי (ס ז): "אֵל תִּלְשֵׁן עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו", כי הקב"ה מקפיד על המלמד קטגוריא על ישראל.

והנה פעם אחת שמעתי מאדם אחד מדבר בגנות אחינו בית ישראל היושבים בארצות אירופה, ואומר שהם מחללי שבתות בפרהסיא מקטון ועד גדול, ואוכלים מאכלות אסורות, ועוד ועוד הרבה לגנותם. אמרתי לו, מי הכריחך לדברים אלו של גנות וחובה וקטרוג? ואתה מה יש לך בדברים אלו? ומי הכניסך בתגר זה? ועוד, למה תבחר לעשות מעשה זבוב שאינו חונה על בשר נקי וטהור, אלא רק על מכה וחבורה אשר על הבשר. כי כן אתה מספר בגנות אנשי אירופה, ואינך מספר בדבר טוב ושבח הנמצא בהם. וישאל האיש, מה שבח וטוב נמצא בהם ביהדות כדי שאדבר בו? אמרתי לו יש ויש, כי הנה תמצא אפילו אותם אנשים שהם מחללים שבתות וימים טובים ואוכלים בשר חזיר ובשר בחלב וטרפות ושותים יין עם הגויים ומתערבים עמהם, עם כל זה הם מחזיקים בשם היהדות אשר עליהם, ומודים ומודיעים בפיהם שהם יהודים, ואין שם יהודי חרפה להם אלא הוא להם לכבוד ולתפארת. והם אווזים בשם יהודי ומחזיקים בו בשתי ידיים ושומרים אותו לזרעם ולזרעם זרעם לנצח. ויש לי שני עדים שמעידים על הדבר הזה: א, שמלין את בניהם לטמונה ימים כאשר ציוה ה', וידוע שהמילה היא חותם אמת של היהדות שכיון שנימול נבדל מבעלי דת אחרת הברלה גמורה ושלמה שלא תכזב, כי הנימול אי אפשר להתערב ולהתדמות עם הערל. והעד השני שהוא יותר אמיץ וחזק שהם נוהרים שלא ישאו נוכריות אלא מבנות ישראל, יען כי אם ישאו גויות נפסק חבל היהדות מזרעם, כי הולד הוא גוי גמור, וכיון שאפילו אותם שעושים עבירות חמורות, אין רוצים לישא נוכריות בשביל שלא יפסידו שם היהדות ולא יפסק מזרעם, הרי בזה התברר שהם מייקרים שם היהדות ועודם דבוקים באבותם עד אברהם יצחק ויעקב. על כן אמרתי לך, יש ויש לאותם אנשי אירופה שאתה מגנה אותם, דבר טוב ושבח בענין היהדות, ולא כאשר דברת שלא מצאת להם דבר טוב ושבח. ובאמת כאשר תשכיל בדבר זה תמצא שיוצא ממנו זכות וסנגוריה גדולה להם, ובפרט לאנשים גדולים אשר מתערבים בשררה ובמקח וממכר ובטיול עם אנשים שרים וסגנים ובעלי זהב וכסף, ועם כל זה שם היהדות אין פושטים אותו מעליהם, והוא אצלם לכבוד ולתפארת ולא לחרפה חס ושלום. עיי"ש.

שמחת הלב

מכאן בין תבין כמה חביבים אנחנו עם ישראל להשם יתברך, ולכן הוא לא רוצה שידברו עלינו שום קטרוג. הגע עצמך, אם אבא בשר ודם לא אוהב שמדברים סרה על ילדיו, קל וחומר בן בנו של קל חומר אבינו שבשמים ישתבח שמו לעד, שהוא טוב ומטיב לכל, ובוחר בבניו עם ישראל באהבה שאין לה גבולות, כמה יכאב לו אם לא נדבר טוב אחד על השני, כמה יכאב לו אם לא נסתכל בעין טובה אחד על חברו, לכן נתאמץ לחפש את הטוב שבכל אחד ואחד ולא את הרע שבו, חלילה.

חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה. וכמו שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים יט יא): "הַנְּחֻמְדִים מְזַהֵב וּמְפָזֵב רָב, וּמְתוּקִים מְדַבֵּשׁ וְנִפְתָּת צוּפִים". וכתב האור החיים הקדוש (דברים כו יא): "אם היו בני אדם מרגישים במתיקות וערבות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלוא עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם". ע"כ. מכאן רואים, כמה לוקים אנו בחסר בהבנה במתיקות וערבות האמתית שבתורה, כי לצערנו לא תמיד אנחנו מרגישים את הטעם הטוב והמיוחד שבלמוד התורה, שהרי אם היינו מרגישים באמת, היינו צריכים להשתגע ולהתלהט אחר התורה, ולא היה נחשב בעינינו מלוא עולם כסף וזהב למאומה! על כן, נשתדל לכוון היטב בברכות התורה: "והערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל", ונתחנן לה' שיזכנו להרגיש את מתיקות וערבות התורה.

וכתב הגאון רבי אברהם מסוכטשוב בהקדמה לספרו אגלי טל: הנה שמעתי קצת בני אדם טועים מדרך השכל בענין לימוד התורה, ואומרים כי הלומד ש"ס ופוסקים ומחדש חידושים ושמח ומתענג בלימודו, אין זו תורה לשמה כל כך, כמו שאם היה לומד בפשטות רק לשם מצוה ולא היה לו מהלימוד תענוג מיוחד. ובאמת שזו טעות גדולה, ואדרבה עיקר מצות לימוד תורה, להיות שש ושמוח ומתענג בלימודו, שאז דברי תורה נבלעים בדמו, ונעשה דבוק בתורה הקדושה. וכן אנו אומרים בתפילת ערבית, "ונשמח ונעלוז בדברי תלמוד תורתך ומצוותיך וחוקותיך לעולם ועד". ואמרו בזהר הקדוש, שהיצר הטוב שבאדם מתגדל יותר ויותר מתוך השמחה שבעשיית המצוות. ע"כ. וזכה לכוון לאחד מרבותינו הראשונים רבנו אברהם מן ההר (נדרים מה ע"א) שכתב: עיקר מצות הלימוד היא, להתענג וליהנות במדע לשמח לבבו ושכלו, שנאמר "פקודי ה' ישרים משמחי לב". ולכן אבל אסור לקרוא בתורה ובנביאים ובכתובים, מפני שהם משמחים את לבו על כרחו. ולא שייך לומר במצות תלמוד תורה שלא ניתן ליהנות, כי עיקר מצותו היא ההנאה והתענוג, במה שמשיג ומבין בלימודו. לכן המודר הנאה מחברו אסור לו לקרוא בספר של חברו, כי על כרחו מגיעה לו הנאה מממונו.

בספר "מלך ביופיו" (עמוד 117) כותב על מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל: "נקודה

יט הכל צפוי, והרשות נתונה, ובטוב העולם נדון. והכל לפי רב המעשה.

מאירת עיניים

דן אותו, במידת החסד והרחמים, לפי מעשיו. כמו שאמרו חז"ל ועירובין יט ע"א, כי הרשעים שנידונים לגהינם, בוכים ומורידים דמעות כמעין, אך מצדיקים עליהם את הדין ואומרים: רבונו של עולם, **יפה דנת, יפה זיכית, יפה חייבת,** ויפה תקנת גהינם לרשעים וגן עדן לצדיקים! **והכל לפי רוב המעשה** – הכל תלוי במעשיו של האדם. וככל שירבה במעשים טובים, ידונוהו לזכות, ולהיפך להיפך. ההדגשה היא על **"רוב המעשה"**, כי אין המידות הטובות נקנות באדם לפי גודל המעשה, אלא לפי ריבוי מספר המעשים, ולדוגמא מי שנתן אלף דולר לצדקה פעם אחת, אינו קונה בנפשו את מידת הנדיבות כמו מי שנתן צדקה אלף פעם, בכל פעם דולר אחד (רמב"ם).

יט אומר הרמב"ם על משנה זו שהיא "כוללת עניינים גדולים מאוד, ואין ראוי כדברים האלה אלא לרבי עקיבא". **הכל צפוי** – הקב"ה צופה ומביט עד סוף כל הדורות, ויודע מראש מה יעשו בני האדם. אך יחד עם זאת **הרשות נתונה** – הרשות בידי בני האדם להחליט ולבחור את מעשיהם, לטוב או לרע. אין זו סתירה: אף שהקב"ה יודע וצופה מראש את מעשי האדם, מכל מקום האדם פועל מתוך בחירה! [וכמו שהוזכר במשנה הקודמת "חביב אדם שנברא בצלם", שהוא בעל כח בחירה]. **ובטוב העולם נידון** – הקב"ה דן את העולם במידת הרחמים. והאדם אינו יכול לבוא בטענה כלפי הקב"ה על הדין שנעשה עימו, שהבחירה היתה בידו, והקב"ה

שמחת הלב

נוספת לגודל אהבתו לתורתנו הקדושה, ניתן לעמוד על כך, כי לא פעם מוחה הרב כף אל כף תוך כדי לימוד, ופוצח בשירה לאל נורא עלילה, מרוב שמחת התורה שאופפת אותו, ובפרט עת אשר עולה בידו לחדש דבר בהלכה או כשמוצא מקור וסמך לדבריו ברבותינו הראשונים והאחרונים. הוא שאמר דוד המלך עליו השלום: "שש אנכי על אמרתך" – על אמרה אחת של תורה שאני מבין – "כמוצא שלל רב", השמחה פורצת ומתעצמת בכל כולו, כאדם המוצא הון עתק. ע"כ. ובמכתב לבנו הראשון לציון והרב הראשי לישראל הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א לפני למעלה מחמישים שנה בעת היותו בחור ישיבה, כתב בין הדברים: "אבקשך ביותר שלא תשבית שמחתך בתורה, שבשעה שתראה פירי פירות ממה שעשית, תשמח ותגיל".

יט ובטוב העולם נידון. משל לאהובו של מלך, שהיה עושה בכל יכולתו לחבב את המלך בעיני השרים והמון העם, שיהיו נאמנים אליו. פעם קרה ונתפס האיש בעבירה המורה על

שמחת הלב

החוק, ובבית המשפט נגזר דינו שישלם קנס מאה אלף דולר תוך שלושים יום, או שיתנוהו במאסר שנה אחת. עשה האיש כל יכולתו להשיג את סכום הקנס, אך לא עלה בידו. בליל השלושים, בלית ברירה, התכונן למאסר, ובהיותו סר וזעף, נפרד מאוהביו וידידיו. המלך עקב אחר צעדיו וידע כי לא השיג את הכסף, על כן קרא את בנו יורש העצר, ונתן לו תיק בסך מאה אלף דולר, וציוה עליו שיצא בלילה כשאין עוברים ושבים, וישליך את התיק בביתו של זה. וכן עשה, באישון לילה ואפילה ניפץ את הזכוכית של חלון ביתו והשליך את התיק. לקול ניפוץ הזכוכית התעורר האיש, ויראה את התיק ובתוכו מאה אלף דולר, ולשמחתו לא היה קץ. השכם בבוקר פנה למחלקת "הוצאה לפועל" ומסר את הכסף, וקיבל שטר שחרור מהמאסר. והנמשל, אמרו חז"ל: "אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה", דהיינו שכאשר הקב"ה מעניש אדם על חטאיו, ראשית מענישו בעונש ממון, ובכך פורע את חובו ומונע ממנו עונש בגופו. אך אם אין לו ממון, במה יגבה את חובו? מיטיב עימו הקב"ה, ומשפיע עליו רווח, ואחר כך נוטלו ממנו. כפי שאמרו בגמרא (פסחים ק"ח ע"א): "הודו לה' כי טוב, הודו לה' שגובה חובתו של האדם בטובתו, עשיר בשורו, עני בשיו, אלמנה בתרנגולתה, יתום בביצתו". מהשפע שהשפיע על האדם, נוטל וגובה את חובו, כדי לכפר ולמנוע ממנו עונש בגופו!

ובטוב העולם נידון. נאמר בפסוק (עמוס ג ב): "רַק אֶתְכֶם יִדְעָתִי [לשון אהבה] מִכָּל מְשֻׁפָּחוֹת הָאָדָמָה, עַל כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם". שואלת הגמרא (עבודה זרה ד ע"א), וכי בגלל שהקב"ה אוהב אותנו, לכן הוא יפקוד ויזכור את כל העוונות להעניש עליהם חלילה? אלא משל לאדם שהיו לו שני בעלי חובות, אחד אוהבו ואחד שונאו, מאוהבו מבקש שיפרע לו מעט מעט, [פורס לו לתשלומים עד שיגמור לשלם בנחת]. ואילו את שונאו הוא תובע שיפרע לו בבת אחת את החוב. כך הקב"ה, מאומות העולם הוא תובע בבת אחת את עוונותיהם, אבל את עם ישראל שהוא אוהב ומחבב, כמו שנאמר (מלאכי א ב): "אֶהְבֶּתִי אֶתְכֶם אָמַר ה'", הוא פורע מעט מעט, פעם כואב לו הראש, פעם כואב לו הגב, פעם כואב לו היד, פעם הרגל. פעם מציקים לו בעבודה, במשפחה, ברחוב, בבית הכנסת, בכל צד ואופן שלא יבוא ולא יהיה. הכל במידה במשקל ובמשורה, לטובתו של האדם מעט מעט, מאהבת השם יתברך אליו. ואם הוא זוכה לקבל את הנהגת השם באהבה ושמחה, זוכה לישועות גדולות לעצמו ולאחרים, כמו שאמרו חז"ל (תענית ח ע"א): כל השמח ביסורים שבאים עליו, מביא ישועה לעולם. לא רק לעצמו אלא לכל העולם, בני אדם יכולים להינצל בזכותו מכל מיני חולאים, מכל מיני פגעים, למה? כי הוא מראה כמה האמונה שלו חזקה בהקב"ה, עד שהוא מוכן לשמוח ביסורים כי הוא מבין שהם לטובתו, כי הכל מהשם, והרי השם עושה רק טוב.

ועוד אמרו שם (עבודה זרה ד ע"א), מהו שכתוב (איוב ל כד): "אֵךְ לֹא בָעִי יִשְׁלַח יְד, אִם בְּפִידוֹ לָהֶן שׁוּעָה?" אמר להם הקב"ה לישראל: כשאני דן את ישראל, איני דן אותם כעובדי כוכבים, אלא

כ הוא הָיָה אוֹמֵר, הַכֹּל נֶתּוּן בְּעֶרְבוֹן, וּמְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל

מאירת עיניים

לקב"ה יש ערבויות כיצד לפרוע מן האדם את חובותיו. ומצודה פרוסה על כל החיים – זו המיתה שנגזרה על האדם, ואף אחד אינו יכול להימלט ממנה, כפי שאמר שלמה המלך (קהלת ט יב): "כִּי גַם לֹא יִדְעַתְּ הָאָדָם אֶת עֵתוֹ, כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בְּמִצּוּדָה רְעָה". החנות

כ רבי עקיבא ממשיל את העולם הזה לחנות, שניתן לקחת ממנה מה שרוצים, אך הכל הכל בא בחשבון, ואי אפשר להימלט מן התשלום. הכל נתון בערבון – החנווני נותן סחורה בהקפה, כיון שיש לו ערבויות ובטחונות שבהם יכול הוא לגבות את חובותיו. כך

שמחת הלב

אני נפרע מהם כפיד של תרנגולת. פירוש: לעובדי כוכבים הקב"ה ממתין עד שתתמלא סאתם עבירות, ואז הוא גומר עליהם ולא משאיר מהם שריד ופליט, כמו שראינו בסדום ועמורה שהתמלאה סאתם, כמבואר בגמרא שבת (י ס"ג). אבל אצל עם ישראל, מרוב אהבתו ורחמנותו עליהם, הוא נפרע מהם כפיד [ניקור] של תרנגולת. שכמו שהתרנגולת מנקרת מעט מעט, כך הקב"ה לא רוצה חלילה לשלוח ידו בעם ישראל ולהעניש אותם קשות, אז מה הוא עושה? פה קצת כואב הראש, פה קצת הגב, פה קצת הרגל. פה מישהו פגע בו, בייש אותי, ציער אותי וכו'. וזה שאומר הפסוק: "אֵף לֹא בָעִי [חפץ] יִשְׁלַח יָדוֹ, הַקְּבִיָּה לֹא חִפֵּץ חֲלִילָה לְשַׁלּוֹחַ יָד וּלְיַסֵּר אֶת בְּנֵיו בְּכָל מִיּוֹם יְסוּרִים וְחוֹלָאִים רַעִים, אִם מִה הוּא עוֹשֶׂה? אִם בְּפִידוֹ לְהֵן לְשׁוֹעִי", הוא נפרע מהם כפיד של תרנגולת, 'בקטנה', זעיר פה, זעיר שם. ומפרש רש"י, "שוע" לשון "פדיון", כמו "ויושע" שתרגמו "זפרק" – פדה. שנפרע מהם מעט מעט, כדי לפדותם ולהצילם מעוונותיהם כדי שיזכו לעולם הבא. וממשיכה הגמרא, והיינו דאמר רבי אבא, מהו שכתוב (הושע ז י): "וְאָנֹכִי אֶפְדֶּם, וְהִמָּה דְבָרוֹ עָלַי כְּזָבִים"? אני אמרתי אפדם לישראל בממונם בעולם הזה, כפיד של תרנגולים שפורעים מעט מעט לטובתם כדי שיזכו לעולם הבא, והמה דברו עלי כזבים, שחלילה מוציאים לעזי ובאים בטרונאי על הקב"ה, למה הוא עושה ככה ולמה ככה, ולא מבינים שאת הכל אני עושה לטובתם. (ועיין עלון 'זאתענג

בדשן' גיליון מס' 71 הארה 1 ותרזה נחת)

כ והגבאים מחזירים תדיר בכל יום. בגמרא (ברכות ה"א) אמרו, כל שהקדוש ברוך הוא חפץ בו, מוכאו ביסורים, שנאמר (ישעיה נג י): "וְהוּא חִפֵּץ דְּפָאוֹ הַחֲלִי". יכול אפילו לא קיבלם באהבה? תלמוד לומר "אִם תָּשִׁים אֶשֶׁם נִפְשׁוֹ", מה קרבן אשם לדעת [שאינן מקריבים את הקרבן אלא מדעת הבעלים], אף יסורים לדעת [שקיבלם מאהבה]. ואם קיבלם באהבה, מה שכרו? "יִרְאָה זָרַע יִרְאֶיךָ יָמִים", ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו, שנאמר: "חִפֵּץ הוּא בְּיָדוֹ יִצְלַח".

הַחַיִּים. הַחֲנוּת פְּתוּחָה, וְהַחֲנוּנֵי מִקִּיף, וְהַפְּנִקְס פְּתוּחָה, וְהַיָּד פּוֹתֶבֶת, וְכָל הַרוּצָה לְלוּת יָבֵא וְיִלּוֹה, וְהַגְּבָאִים מַחְזִירִים תְּדִיר בְּכָל יוֹם, וְנִפְרָעִין מִן הָאָדָם מִדְּעֵתוֹ וְשֵׁלָא מִדְּעֵתוֹ, וְיֵשׁ לָהֶם עַל מָה שֵׁיִסְמְכוּ, וְהַדִּין דִּין אֲמֵת, וְהַכֹּל מִתְקַן לְסַעוּדָה.

מאירת עיניים

הפנקס, ועל החנווני שהוא נאמן על פנקסו. כך היסורים הללו, נסמכים הם על מעשיו של האדם הכתובים לפני הקב"ה, אף על פי שהם נשכחים מן האדם. **והדין דין אמת** – שאין הקב"ה בא בעלילות כלפי האדם, ואין הוא גובה יותר ממה שמגיע לו. **והכל מתוקן לסעודה** – כל זה שהקב"ה נפרע מן האדם, הוא כדי לתקנו ולהכינו ל"סעודה", שהיא הגמול והנאת הנפש בעולם הבא. ואף הרשעים יזכו לחלק לעולם הבא לאחר שהקב"ה יגבה מהם חובותיהם. אך יחד עם זאת אין דומה חלקו של הצדיק לחלקו של הרשע, שכל אחד ימצא את סעודתו והנאת נפשו כפי מה שקנה והכין לעצמו בעולם הזה, וכמאמרם ז"ל (עבודה זרה ג ע"א): "מי שטרח בערב שבת, יאכל בשבת. ומי שלא טרח בערב שבת, מה יאכל בשבת?".

פתוחה – האפשרות פתוחה ונתונה ביד האדם לבחור בטוב או ברע. **והחנווני מקיף** – הקב"ה אינו גובה מן האדם את חובותיו מיד, אלא ממתין לו ומאחר את זמן הפירעון. וזוהי הטבה גדולה כלפי האדם כי יכול הוא בינתיים לעשות תשובה ולמחוק את החובות. **והפנקס פתוח והיד כותבת** – כל מעשיו של האדם נכתבים מיד בספר, כלומר שום חוב אינו נאבד ונשכח. **וכל הרוצה ללוות יבוא וילוה** – כלומר, הרשות אמנם נתונה, אך אין שום הכרח לאדם ללוות ולהיות בעל חוב שלא ברצונו. **והגבאים מחזירים תדיר בכל יום** – הקב"ה שולח שליחים לגבות את החובות, והם יסורים ופגעים רעים. **מדעתו** – פעמים שזוכר את חובו ומצדיק עליו את הדין. **ושלא מדעתו** – פעמים ששוכח וקורא תגר כנגד דינו של הקב"ה. **ויש להם על מה שיסמכו** – הגבאים סומכים על

שמחת הלב

מעשה באדם ירא שמים שחלה וסבל יסורים קשים ומרים. כשנפגש פעם עם הגאון הצדיק רבי נחום מהורודנא, שאלו לאמר: הנה חז"ל (ברכות ה ע"ב) סיפרו על רבי חייא בר אבא שחלה, וכשנכנס רבי יוחנן לבקרו, שאל אותו: "האם חביבים עליך היסורים?" אמר לו: "לא הם ולא שכרם". אמר לו: "הושט לי ירך", והושיט לו ידו והקימו מחוליו! ואילו אני, יסורים גדולים באו עלי, וצועק אני בכל יום "לא הם ולא שכרם", ואין שומע לי! ויענהו הצדיק במשל: פעם החליט שר המשפטים של ממשלה אדירה לבקר בבתי המשפט ובבתי הסוהר אשר במדינה, לראות אם הכל מתנהל על פי החוק. ויודיעו אל מושל עיר אחת שיבוא השר לעירו בעוד שבוע ימים, והנה ראה המושל כי במקרה בדיוק בעת ההיא לא היה בבית הסוהר אף אסיר.

שמחת הלב

חשש המושל פן כשיבוא השר, יחשוד בו שמקבל שוחד מהנאשמים ומשלחם חפשי, לכן עלה בדעתו לשכור עני בכסף מלא, להושיבו בבית הסוהר. ויביאו לפניו איזה, ויבקש השר שיואיל לשבת ימים אחדים בבית הסוהר, תמורת סכום מסויים, עד אשר יסע שר המשפטים. וימאן העני באומרו: "לא הם ולא שכרם". ויפציר בו השר מאוד, ולאחר הפצרות והבטחות שיתנו לו ממון רב, ומאכל ומשתה בשפע כל זמן היותו בבית הסוהר, הסכים העני, ויעש כן. לאחר תקופה קצרה, קרה שעני זה עבר על חוק מסויים, ויביאוהו אל בית המשפט, ויחרצו משפטו להיאסר בבית הסוהר חודש ימים. ויבואו השוטרים לקחתו, ויאמר להם: הנה המושל בכבודו ובעצמו ביקשני לפני זמן שיתן לי שכר כדי שאשב בבית הסוהר ימים אחדים, וסירבתי לו, ורק לאחר לחצים והבטחות שהבטחני, הסכמתי לו. ואיך עתה תאמרו לי לישב בבית הסוהר בלי שום שכר וגמול? הניחו לי ואלך לזרכי! ויצחקו השוטרים זה לזה, ויאמרו לו: הוי סכל שכמוך, אז היית חף מפשע, ונקי מכל עוון ורשע, לכך היתה הברירה בידך, אם להאסר תמורת כסף והבטחות או לא. אך עתה הרי הינך מואשם בעבירה על החוק, ונגזר עליך מבית המשפט לרצות עוונך בישיבה בבית הסוהר, ורק בזה יסר עוונך וחטאתך תכופר, ומי שואלך אם רצונך לישב בבית הסוהר או לא? והנמשל: אותם אמוראים קדושי עליון, רצו בשמים להטיל עליהם יסורים של אהבה ולכפר על הדור, ולפי שעקב כך נגרם להם ביטול תורה, אמרו "לא הם ולא שכרם", כיון שלא חטאו ולא פשעו. אבל בדורנו זה, שאין נקי מעוונות וחטאים, וכל המרבה לבדוק ולפשפש במעשיו, עיניו יחזו עפעפיו יבחנו כי שוליו מלאים חטאים ועוונות, מי הוא אשר יאמר זיכיתי לבבי? והיסורים באים למחוק שטרי חובותינו ולמרק את פשעינו, אם כן, מה לך לומר "לא הם ולא שכרם"?...

ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו. מעשה בתלמיד חכם אחד מערי תוניס, שהיה מדוכא ביסורים קשים ומרים, עוני וחולאים ומרעין בישינו. והנה שמע שמועה טובה, שמרן החיד"א, עקב היותו מכתת רגליו מעיר לעיר וממדינה למדינה, לזכות את עם ישראל בתורה וצדקה, לצורך החזקת בתי המדרש בירושלים, עתה הוא מבקר בתוניס. וישמח החכם עד מאד, באומרו אלך לי אל הגאון הצדיק ואשטח לפניו צערי, והוא יתפלל להסיר ממני כל חולי ומחלה, ואתחזק ואתרפא והיתה לי שמחת עולם, כי תפילת הצדיק אינה חוזרת ריקם. כשהגיע החיד"א, נתבקש להשמיע שיעור בהלכה בבית המדרש, וילך החכם לבית המדרש, ובהגיעו היה מלא מפה לפה, וימצא מקום פנוי סמוך לדלת וישב שם. ותקפוץ עליו שינה, וירא בחלומו שהגיע קצו, ונפטר לבית עולמו, ויקראו יושב בסתר עליון ויקברו אותו, ותעל נשמתו השמימה לתת דין וחשבון על מעשיה, והוא רואה היאך שוקלים בפלס את מעשיו. מתחילה קראו את זכויותיו, ויביאו ספר דק כמו ספר הסליחות, ויקראו אותו כחמש דקות, וישימוהו בכף הזכויות. אחר כך הביאו ספר גדול עב כרס מלא עוונות, ויקראוהו כשעתיים, לא כיון בתפילה, לא כיון בקריאת שמע, לא התפלל בעיבור, לא למד תורה ביום פלוני, וישימוהו בכף החובות, והעוונות רבו עד מאד. ויאמרו לו: ראה גם ראה, כי עוונותיך

שמחת הלב

הכריעו הכף לחובה, ומה יש להפך בזכותך? ויבוא פתאום מלאך עטוף לבנים, ויאמר כי הוא נברא מהיסורים של האיש הלזה, ויש לצרפם לכף המאזנים של זכויותיו, ויעשו כן. ויחל קו המאזנים להתנועע, לעלות ולרדת, ויחסרו עוד מעט יסורים, כדי להכריעו לכף זכות. ויתפרץ בבכי מר ויצעק צעקה גדולה ומרה: רבנו של עולם, למה לא הבאת לי עוד מעט יסורים, והיו מכריעים אותי לכף זכות?! באותה עת סיים החיד"א את שיעורו, ויאמר קדיש, וכל הקהל ענו "הא שמיה רבה" בכל כוחם, ויתעורר החכם ויפקח את עיניו. בסיום הקדיש ניגש מרן החיד"א ברוב ענוותנותו אל החכם הנוכח, ויאמר לו שמעתי שאתה מחפש אחרי, אמור לי מה רצונך, והחכם בזכרו מה שראה כעת בחלומו, ענה איני מבקש כלום, רק תתפלל עלי שאזכה לחיי העולם הבא, ויברך אותו הרב, וילך לשלום.

והדין דין אמת והכל מתוקן לסעודה. מעשה ביהודי ששכר בית מרזח ממושל העיר בשלוש מאות דינרים לשנה. ויסע פעם המושל למרחקים, וימנה את פקידו לשמור על נכסיו, ופקיד זה היה שונא ישראל, אכזר ורע מעללים. בהגיע עת הפרעון של בית המרזח, ויאמר ליהודי כי עליו לשלם מהיום והלאה סך חמש מאות דינרים לכל שנה. היהודי התאמץ להשיג את הסכום הדרוש, אך חסרו לו מן הסכום עשרים דינרים. בבואו לשלם, כעס עליו הפקיד, ויצוה למשרתיו להכות את היהודי בשוטים עשרים מכות תמורת עשרים הדינרים החסרים. וירע ליהודי מאד על הבזיון והחמס שנעשה לו. לימים כשחזר המושל לביתו, ויבא היהודי לבקרו, ויספר למושל את כל אשר עשה לו הפקיד, על לא חמס בכפו. ויאמר המושל, צר לי על התנהגותו של הפקיד האכזר, ולאות פיצוי על כך, אני קונס אותו כי תחת כל הכאה ישלם לך מאה דינרים, הנה יש לו לפקיד זה, בנין בשווי ארבעת אלפים דינרים, מן היום והלאה חצי הבנין יהיה שלך, הנה קבלת שווי אלפיים דינרים על עשרים הכאות, ויאשר לו זאת בכתב. ויחזור היהודי לביתו, ותרא אותו אשתו כי פניו זועפים, ותשאלהו לאמר מדוע פניך רעים היום? ויוציא מחיקו את האישור שחצי הבנין שייך לו. ותאמר לו אם כן עליך לשמוח? ויען לה, הלוא בין כך ובין כך כאב ההכאות חלף עבר, על כן אני מצטער למה לא הכני עוד עשרים הכאות, וכל הבנין היה שייך לי.

והנמשל: כשאדם מקבל יסורים בעולם הזה, הוא מצטער עליהם מאד, ואין לו רצון לסובלם כלל, אך כשיגיע לעולם הבא, ושם יראה כמה יסוריו כיפרו לו, וכמה יקבל שכר עבורם, ישמח למפרע, ויודה להקדוש ברוך הוא עליהם. כמו שאמרו במדרש רבה, "זכור ימות עולם", אמר הקב"ה לישראל, כל יסורים שאני מביא עליכם בעולם הזה, זכרו כמה טובות ונחמות עתיד אני לשלם לכם לעתיד לבוא. ויחשוב, הלואי והיו לי יותר יסורים שבהם אזכה בעולם הבא. וכמו שאמרו חז"ל (מסכת שבת פח ע"ב) העושים מאהבה ושמחים ביסורים, עליהם

הכתוב אומר "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו". (החפץ חיים אבות עמוד סג בסם המגיד מושרים דוילנא)

כא רבי אלעזר בן עזריה אומר, אם אין תורה, אין דרך ארץ. אם אין דרך ארץ, אין תורה. אם אין חכמה, אין יראה. אם אין יראה, אין חכמה. אם אין בינה, אין דעת. אם אין דעת, אין בינה. אם אין קמח, אין תורה. אם אין תורה, אין קמח.

מאירת עיניים

בידו, כפי שראינו לעיל (פרק ג משנה יא): "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת". * **אם אין בינה אין דעת** – "דעת" היא עצם הבנת העניין וטעמו כראוי, ו"בינה" היא הסקת מסקנות נוספות והבנת דבר מתוך דבר. אם אין בינה, אם אינו יודע להסיק מסקנות נכונות, סימן שאין דעת, אינו מבין ויודע הדבר כראוי בשלימות. משהו חסר בעצם הבנת העניין. **ואם אין דעת אין בינה** – אם אין לאדם הבנה נכונה ושלימה של העניין, אין לו לנסות להסיק מסקנות, כי הן לא תהיינה שלימות ואמיתיות. כלומר הדעת והבינה באות יחד, ואם חסר מאחת מהן, זה מראה על חוסר בשניה. * **אם אין קמח אין תורה** – מי שאין לו מה לאכול, אין דעתו מיושבת עליו לעסוק בתורה. **אם אין תורה אין קמח** – ללא תורה, אין ערך והצדקה לקמח. כי אין ערך לחיים ללא תורה (ברטנורא). וכל הקמח וסיפוק המזון בעולם, הוא בשביל התורה ובזכותה (רבנו בחיי).

כא רבי אלעזר מצביע על מספר מעלות הקשורות זו בזו ומשלימות זו לזו: * **אם אין תורה אין דרך ארץ** – "דרך ארץ" היא הנהגה נכונה וישרה עם הבריות בענייני העולם. והאדם אינו יכול להשיג זאת בשלימות ללא תורה, כי התורה מדריכה את האדם להנהגות ישרות וטובות, ונותנת לו להבחין כראוי בין טוב לרע, ובלעדי הדרכת התורה לא תהיה שלימות לדרך ארץ. **אם אין דרך ארץ אין תורה** – הלומד תורה, אך אינו משתדל בתיקון מידותיו והנהגותיו עם הבריות, אין שלימות לתורה שלו, והרי היא דומה ליון משובח הנתון בתוך כלי מאוס. (רבנו יונה. רבנו בחיי. מאירי ועוד) * **אם אין חכמה אין יראה** – אי אפשר לרכוש יראת שמים שלימה, מבלי לרכוש חכמה וידיעה בתורה, כפי שראינו לעיל (פרק ב משנה ו): "אין בור ירא חטא". ומאידך **אם אין יראה אין חכמה** – אי אפשר לרכוש כראוי את חכמת התורה, מבלי שקודמת לכך יראת שמים, כי חכמתו לא תתקיים ולא תצליח

שמחת הלב

כא אם אין תורה אין קמח. אמרו חז"ל (פסחים ק"ח ע"א) עשרים וששה פסוקי "כי לעולם חסדו" שבתהלים (פרק קל"ז), כנגד מי? כנגד עשרים וששה דורות שברא הקב"ה בעולמו קודם מתן תורה [ואלו הם: אדם, שת, אנוש, קינן, מהללאל, ירד, חנוך, מתושלה, למך, נח, שם, ארפכשד, שלח, עבר,

שמחת הלב

פלג, רעו, שרוג, נחור, תרה, אברהם, יצחק, יעקב, לוי, קהת, עמרם, משה[ן], וזן אותם בחסדו. שאף על פי שאם אין תורה אין קמת, בכל זאת זן ופרנס אותם הקב"ה בחסד. אבל בדור העשרים וששה שניתנה לנו התורה על ידי משה רבנו עליו השלום, מאז ניוזן העולם בצדק בזכות התורה.

אמרו חז"ל (תענית ז ע"ב): אין הגשמים נעצרים אלא בעוון ביטול תורה, שנאמר (קהלת י יח) "בַּעֲצָלְתֵימָן יִמַךְ הַמֶּקֶרֶה", בשביל עצלות של ישראל שלא עסקו בתורה, נעשה [כביכול] שונאו של הקדוש ברוך הוא מך, שהקב"ה כביכול מנוע מלהשפיע שפע לעולם. ונראה לפרש שמה שאמר הכתוב "בעצלותים" לשון רבים, כי העצלות שאינם עוסקים בתורה באה מכח עצלות הגבירים שאינם מושיטים יד נדיבה לישיבות ולכוללים המחזיקים בתורת השם, וממילא התלמידים באים לידי עצלות, ואינם עוסקים בתורה כראוי, עקב טרדתם להביא טרף לביתם. וזהו בעצלותים, שתי עצלויות, של הנדיבים ושל הלומדים, לכן ימך המקרה, וממילא אין קמת.

אם אין בינה אין דעת, אם אין דעת אין בינה. כתב ה"פלא יועץ" (ערך "דעת"): בא וראה כמה הגדילו חז"ל במעלה של מי שיש בו דעת, עד שאמרו (ברכות לג ע"א), "כל מי שיש בו דעת, כאילו נבנה בית המקדש בימיו". ואמרו במדרש (ויקרא רבה סופ"א), "דעת חסרת מה קנית, דעת קנית מה חסרת". ומאידך, כמה גינו חז"ל את מי שאין בו דעת, עד שאמרו (ברכות סח), "כל מי שאין בו דעת, אסור לרחם עליו". ועוד אמרו במדרש (סח), "מי שאין בו דעת, נבלה טובה ממנו". כי באמת בדעת תלויה כל היהדות וכל שלימות האדם, וכל טובת העולם הזה והעולם הבא, כי זה כל האדם. ומה זה הדעת האמור כאן? אינו לדעת לפלפל בחכמה, כי לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה. אלא צריך דעת לדעת ולהתנהג בדרך ישרה על ידי התורה כראוי לאיש יהודי, ולהתנהג במידות טובות וישרות, בשלום ובמישור עם כל אדם, ולקבל הכל בשמחה ובטוב לבב, ולהיות שמח בחלקו, ולהתנהג בדרך ארץ, ולעשות הטוב והישר בעיני אלוקים ואדם, כי בן מחייב השכל והדעת הישר... ולפי הדעת הישר, אין מקום להצטער, ולא להקפיד, ולא לבעוס, על שום דבר שבעולם. ומי שקנה דעת, דומה כאילו אינו חסר כלום, כאילו היה לו הארץ ומלואה, כי הכל הבל ורעות רוח, וכל דעביד רחמנא לטב עביד... ועל זאת יתפלל כל חסיד לפני האל החונן לאדם דעת, שיחוננו מאתו חכמה ודעת, למען דעת את הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה, בדת מה לעשות בלי מגרעת. ע"כ. נמצא אפוא, שעם עד היום כיוונו בברכת "אתה חונן" שהקב"ה יתן לנו דעת ושכל להבין את הגמרא, והראשונים והבית יוסף, יוצא עכשיו שלפני כל זה, יש משהו יותר חשוב וקודם, שהקב"ה יתן לנו "דעת" שנתנהג בדרך ישרה ובמידות טובות, בשלום ובמישור עם כל אדם, שנקבל הכל בשמחה ובטוב לבב, ונהיה שמחים בחלקנו, ונעשה הטוב והישר בעיני אלוקים ואדם.

כב הוא הָיָה אוֹמֵר, כָּל שְׁחַכְמָתוֹ מְרַבָּה מִמַּעֲשָׂיו, לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְאֵילָן שֶׁעֲנָפָיו מְרַבִּין וְשָׂרְשָׁיו מַעֲטִין, וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקְרָתוֹ וְהוֹפְכָתוֹ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יז) וְהָיָה כְּעֶרְעֵר בְּעֶרְבָה וְלֹא יֵרָאֶה כִּי יָבֹא טוֹב וְשָׁכֵן חֲרָרִים בְּמִדְבָּר אֶרֶץ מְלַחָה וְלֹא תֵשֵׁב. אָבֵל כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרַבִּין מִחַכְמָתוֹ, לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְאֵילָן שֶׁעֲנָפָיו מַעֲטִין וְשָׂרְשָׁיו מְרַבִּין, שֶׁאֶפְלוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבְּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וְהָיָה כְּעֶץ שֶׁתּוֹל עַל מַיִם וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שָׂרְשָׁיו וְלֹא יֵרָאֶה כִּי יָבֹא חֶסֶם, וְהָיָה עָלֵהוּ רַעְוֹן, וּבִשְׁנַת בְּצֻרַת לֹא יִדָּאָג, וְלֹא יִמִּישׁ מַעֲשׂוֹת פְּרִי.

מאירת עיניים

"והיה כערער בערבה..." – דומה הוא לצמח חלוש וערירי במדבר. אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו – וכבר בארנו לעיל (משנה יב) שכל שיש בלבו רצון והחלטה לקיים ולעשות כל מה שילמד, נחשב לו כבר שעשה, וממילא מעשיו מרובים מחכמתו. למה הוא דומה, לאילן שענפיו מועטין ושורשיו מרובין – חכמת התורה מבוססת ומושרשת בליבו היטב היטב, ושום דעות והשפעות זרות אינן יכולות לעקור את התורה מליבו.

כב עוד אומר רבי אלעזר בן עזריה, בענין חשיבות הקיום המעשי של הלימוד, שהוא מחזיק ומעמיד ומשריש את חכמת התורה בקרב האדם: כל שחכמתו מרובה ממעשיו, למה הוא דומה, לאילן שענפיו מרובין ושורשיו מועטין – אדם שאינו מיישם את חכמתו כראוי, ועושה פחות ממה שהוא לומד, חכמתו חלושה ותלושה, ואינה מושרשת בליבו כראוי, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו – בקלות מתערערת חכמתו ותורתו.

שמחת הלב

כב כל שחכמתו מרובה ממעשיו. אמרו חז"ל (יבמות קט ע"ב): כל האומר אין לו אלא תורה, אפילו תורה אין לו, שנאמר (דברים ה א): "וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וְשִׁמְרְתֶם לְעִשְׂתֶּם", כל שישינו בעשיה [שמקיים המצוות], ישנו בלמידת התורה, וכל שאינו בעשיה אינו בלמידה.

הנה בתלמוד ירושלמי (שבת פרק א סוף הלכה ב) אמרו, כל הלומד תורה ואינו מקיימה, נוח לו אילו לא נברא. רבי יוחנן אומר, "נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו, ולא יצא לאויר העולם". ולכאורה יפלא על לשון זה, הלא די היה לומר "נוח לו אילו לא נברא", וכן אמרו גם בברכות (יז ע"א): כל העושה שלא לשמה, נוח לו שלא נברא? והנראה בזה, כי הנה אמרו חז"ל (מסכת נדה ל ע"ב), כשהעובר במעי אמו, נר דלוק על ראשו, וצופה ומביט מסוף העולם ועד

שמחת הלב

סופו, ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותם ימים, ומלאך מלמד אותו כל התורה כולה. וכיון שיוצא לאויר העולם, בא מלאך וסוטר על פיו, ומשכחו כל התורה כולה. ע"כ. ולכאורה יש להבין, הלוא כיון שלומד תורה במעי אמו עם מלאך, אם כן למה יוצא לאויר העולם, והלא אין לך תורה טובה ממנה ועם חברותא שכזו? אלא ברור הדבר שכל מטרת יציאתו בשביל קיום המצוות, כי כל שעודנו במעי אמו, לא יוכל לקיים המצוות כלל, כי היאך יניח תפילין, והיאך יטול לולב, והיאך יאכל מצה, וכן שאר המצוות. על כן, הלומד ואינו מקיים את המצוות בפועל, נוח לו היה שנהפכה שלייתו על פניו, והיה נשאר במעי אמו, כי אם יצא רק בשביל ללמוד תורה, הלוא במעי אמו למד ביתר שאת! (הגרי"א הובא בספר קול אליהו סימן רמ)

והנה במה שאמרו בברכות (סג), כל העושה שלא לשמה, נוח לו שלא נברא. הקשה רש"י, מהגמרא בפסחים (ג ע"ב) שאמרו, לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה? ותיירץ שיש שני סוגים שלא לשמה, והיינו שאם לומד לשם כבוד שיקראוהו רבי או ליטול שכר, ולא לכבוד השם שציווהו לעסוק בתורה, בזה אומרים מתוך שלא לשמה יבוא לשמה, אבל אם לומד על מנת לקנטר את חבריו ורבותיו, על זה אמרו נוח לו שלא נברא. ולפי זה צריך לומר שמה שאמרו בתענית (י ע"א) שהעוסק בתורה שלא לשמה, תורתו נעשית לו סם המות, היינו באופן שלומד על מנת לקנטר את חבריו ורבותיו.

ולכאורה יש להקשות על תירוץ זה מהגמרא בנדרים (סב ע"א) תניא, "לְאֶהָבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׂמְעֵ בְקֹלוֹ וּלְדַבְּקָה בּוֹ" (דברים ל כ), שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם, אשנה שיקראוני רבי, אשנן כדי שאהיה זקן ויושב בישיבה, אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבוא. ומבואר שאף שלומד לשם כבוד, אין זה נכון כלל ועיקר. ויש ליישב על פי מה הגמרא ביבמות (טז ע"ב) שלדעת חכמים יבום קודם לחליצה. ולדעת אבא שאול חליצה קודמת, שמה כשישא את אשת אחיו, יתכוון לשם נוי או לשם ממון, ונמצא כאילו פוגע בערוה. וכתב הגאון בעל שבות יעקב, שזהו דוקא כשמתכוין רק לשם נוי או רק לשם ממון, אבל אם מתכוון גם לשם מצוה, אין בזה קפידא כלל. ולפי זה נמצא שהעוסק בתורה ומלבד מחשבתו בשביל עושר וכבוד, חושב גם כן לקיים מצות תלמוד תורה ולקיים המצוות, אין בזה שום איסור, ולא אסרו אלא באופן שכל כוונתו רק לעושר וכבוד בלבד, אבל בתערובת של לשמה ושלא לשמה אין לחשוש בזה. ועל זה אמרו: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה. אבל בגמרא נדרים מדובר שעושה רק לשם כבוד ולא מצרף גם מחשבה טובה. וכן בספר נפש החיים (שער ג פרק ג), שכמעט הדבר בלתי אפשרי שתיכף בתחילת לימודו של אדם יגיע למדרגת לשמה כראוי, והעסק בתורה שלא לשמה הוא מדרגה שמתוך כך יוכל להגיע למדרגת לשמה, ולכן גם הוא אהוב לפני השם יתברך, כמו שבלתי אפשרי לעלות מן הקרקע לעלייה אם לא דרך מדרגות הסולם, ולכן אמרו לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה. (ע"י יחזקאל דעת ג עה)

כג רבי אליעזר בן חסמא אומר, קנין ופתחי נדה, הן הן גופי הלכות. תקופות וגימטריאות, פרפראות לחכמה.

רבי חנניא בן עקשיא אומר,

רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר: "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר".

מאירת עיניים

התורה שבעל פה לעמול בה היטב היטב שמקבל עליה שכר. ולעומת זאת: **תקופות** – חישובי מהלך הכוכבים **וגימטריאות** – חשבונות האותיות. גם באלו ישנם חישובים מורכבים, אך אין הם עיקר התורה, אלא רק כתוספת, לחידוד המחשבה. **פרפראות לחכמה** – כמו פרפראות וקינוחים מתוקים שמביאים לאחר הסעודה, אך אינם העיקר.

כג רבי אליעזר בן חסמא בא להדריך את האדם בסדרי לימודו, מה עיקרי יותר ומה פחות, היכן ישקיע ויתאמץ יותר והיכן פחות. **קנין** – כינוי לקורבנות העוף [מלשון קן ציפור], ויש בהן הלכות סבוכות ומורכבות. **ופתחי נידה** – הלכות מורכבות המצריכות חשבונות רבים, בענייני נידה. **הן הן גופי הלכות** – עניינים אלו וכל כיוצא בהם, הם הם גוף התורה, הם עיקר

שמחת הלב

כל שמעשיו מרובים מחכמתו. שנינו באבות דרבי נתן (פרק כה): אלישע בן אבויה אומר, אדם שיש בו מעשים טובים הרבה, ולמד תורה הרבה, למה הוא דומה? לאדם שבונה בית, באבנים גדולות מלמטה, ואחר כך לבנים מלמעלה, אפילו באים מים רבים ועומדים בצדם, אין ממחים אותם ממקומם. אבל אדם שאין בו מעשים טובים, ולמד תורה, למה הוא דומה, למי שבונה ביתו, לבנים קטנות למטה ואחר כך אבנים גדולות למעלה, אפילו מים מועטים באים וממחים אותם.

כג הן הן גופי הלכות... פרפראות לחכמה. אין ספק שעיקר ההשקעה צריכה להיות בעסק התורה ממש, להשקיע ראשו ורובו בגופי ההלכות לדון ולהורות לשעה ולדורות. ואף שמצאנו כמה פעמים שחז"ל השתמשו בגימטריאות וראשי תיבות וכיוצא בהם, [כמו בגמרא מסכת נזיר ה סע"א, גיטין פח סע"א, כריתות ה ע"ב ועוד. וכן בפירוש רש"י על התורה, בראשית יד יד, יט כ, כד א, לב ה. שמות כג כא. ויקרא טז ג. במדבר יב א, טו לט ועוד]. אך ברור שאין זו התכלית, שמפאת כן יתור ויחפש אחר זה כל כך. ועל פי רוב, דברים אלו מתגלים בדרך אגב או בשעות הפנאי. על כן דייק התנא לקרוא לגימטריאות "פרפראות", כי אינן עיקר הסעודה אלא כקינוחים ומעדרים בלבד.

פרק ד

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא,

שנאמר: ועמד כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשה ידי להתפאר.

א בן זומא אומר, איזהו חכם, הלומד מכל אדם, שנאמר (תהלים קיט) **מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי. איזהו גבור, הכובש את יצרו, שנאמר** (משלי טז) **טוב ארך אפים מגבור ומשל ברוחו מלכד עיר. איזהו עשיר, השמח בחלקו, שנאמר** (תהלים קכח)

מאירת עיניים

בגבורתו? הכובש את יצרו – מתגבר על היצר הרע, שזוהי גבורה שהיא לכבוד ה'. וזוהי הגבורה האנושית הראויה לשבח, שכן גבורה פיזית קיימת גם בבעלי החיים, אף יותר מן האדם, ואינה דבר שראוי להתהלל בו. **שנאמר: טוב ארך אפים מגיבור – מי שמאריך אפו וכובש כעסו, טוב הוא מגיבור פיזית, ומושל ברוחו מלכד עיר – המושל על עצמו שלא להרגיש בכלל בכעס, טוב הוא ממי שלוכד ומושל על עיר שלימה. איזהו עשיר – מיהו העשיר הראוי להתהלל בעושרו, בנכסיו ובקנייניו? השמח בחלקו – המקבל בעין יפה כל מה שנותן לו הקב"ה ואינו רודף אחר העושר לאסוף ולכנוס, הוא העשיר האמיתי שאינו חסר מאומה, ועושר זה ראוי להתהלל בו, כי הוא מסייעו בעבודת ה', אחר שמבין שכל מה שיש לו, אם מעט ואם רב, זה מה שחננו ה' לעבודתו יתברך. שנאמר: "אשרי כל ירא ה'**

א משנה זו מתייחסת לפסוק בירמיה (ט כב): "כה אומר ה', אל יתהלל חכם בחכמתו, ואל יתהלל הגבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו. כי אם בזאת יתהלל המתהלל – השכל וידע אותי". והיינו שהחכם, הגיבור והעשיר לא יתהללו במעלותיהם אלו, ואולם אם משתמשים הם במעלותיהם בעבור "השכל וידוע אותי", בזאת ראוי להתהלל. **איזהו חכם – מיהו החכם שראוי להתהלל בחכמתו? הלומד מכל אדם – מי שמוכן ללמוד אפילו מן הקטנים ממנו, ואינו חס על כבודו, בזה ניכר כי חכמתו היא לשם שמים, ולא להתייחר ולהתפאר בה. שנאמר: "מכל מלמדי השכלתי, כי עדותיך שיחה לי" – לומד אני מכל אדם, כיון שכל שיחתי וחשקי לזכות בתורה. כמו סוחר שמגמתו להשיג ממון, ואינו חש על כבודו להתעסק עם הפחותים ממנו כשיודע שיכול להרוויח מכך. **איזהו גיבור – מיהו הגיבור שראוי להתהלל****

יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא. איזהו מכבד, המכבד את הבריות, שנאמר (שמואל א ב) כי מכבדי אכבד ובזי יקלו.

מאירת עיניים

בצלם אלוקים, וכך תיזהר עד מאוד בכבודו! אדם שמתייחס בגישה כזו לבריות, ומכבדם בגלל צלם האלוקים שבהם, הוא המכובד האמיתי, שגם הבריות מכבדים אותו באמת, כבוד פנימי אמיתי ולא חיצוני. **שנאמר: כי מכבדי אכבד** – אומר הקב"ה "כי מכבדי" – המכבדים את הבריות מתוך שמכבדים הם אותי – "אכבד", אני עצמי אתן להם כבוד. ולעומת זאת **ובזי יקלו** – "בזי" הם המבזים את חבריהם ובכך כאילו מבזים את הקב"ה, כפי שממשיך המדרש ואומר: שמא תאמר 'הואיל ונתבזיתי יתבזה חברי עמי', אם אתה עושה כן, דע למי אתה מבזה – "בדמות אלוקים עשה אותו!" ואומר עליהם הקב"ה "יקלו" – יהיו קלים ובזויים אף הם בעיני הבריות. (ורבנו בחיי)

ההולך בדרכיו, יגיע כפיך כי תאכל, **אשריך וטוב לך** – ההולך בדרך ה', שמח ביגיע כפיו ובקנייניו, ועליו נאמר: "**אשריך**" – בעולם הזה, כי אינו חסר מאומה וליבו טוב עליו. "**וטוב לך**" – לעולם הבא, כי עובד את ה' ואינו מגיע לקנאה ושנאה, גזל ונקימה וכדומה. **איזהו מכובד** – הוסיף התנא מעלה נוספת: מיהו המכובד האמיתי? האם החכמה, הגבורה, או העושר, הם המכבדים את האדם? לא ולא, אלא: **המכבד את הבריות** – כמו שאמרו במדרש (בראשית רבה כד ז): אמר רבי עקיבא: "ואהבת לרעך כמוך" זה כלל גדול בתורה. אמר לו בן עזאי: "זה ספר תולדות אדם... בדמות אלוקים עשה אותו" – הוא כלל גדול מזה! דהיינו שאהבתך לרעך לא תהיה רק "כמוך", מכח אהבת עצמך, אלא מכח אהבתך לה, כי תתן אל ליבך שחברך נברא

שמחת הלב

א איזהו חכם הלומד מכל אדם, שנאמר (תהלים קיט עט): 'מִכָּל מִלְמְדֵי הַשְּׁפִלְתִּי'. כתב בספר דרך ישרה (שער התורה עמוד קכג): ויקבל האמת מכל אדם כמאמר דוד המלך עליו השלום "מִכָּל מִלְמְדֵי הַשְּׁפִלְתִּי". וכן אמרו בזהר הקדוש (פרשת אחרי מות דף סט ע"א): אפילו מכל בר נש בעי למשמע מילי דאורייתא [מכל אדם צריך לשמוע דברי תורה]. ומאן דארכיין אודניה לקבליה [ומי שמטה אוזנו לשמוע], יהיב יקרא למלכא קדישא [נותן כבוד למלך הקדוש], ויהיב יקרא לאורייתא [נותן כבוד לתורה], וכאילו קיבל תורה מסיני. וכן אמרו באבות, בן זומא אומר: איזהו חכם? הלומד מכל אדם. וקשה שהיה לו לומר איזהו חכם? מי שאינו צריך ללמוד משום אדם. אלא נראה לתרץ במה שכתב השולחן גבוה (כללי השלחן ערוך כלל א), וזו לשונו, אין ראוי למורה הוראה להורות דבר מתוך ספרי הרמב"ם ומתוך השלחן ערוך וכיוצא בהם מחברי הלכות פסוקות בלי ראיות, אם לא שבא אל מקור הדין, וידע ויבין מה שאמרו, כי

שמחת הלב

לפעמים האדם יראה לעיניו, שמתוך השלחן ערוך בין המבין להתיר או לאסור, וכשבא אל ביתו ביתה יוסף בין אותו להפכו. עכ"ל. ואפשר שלזה אמר: איזהו חכם? הלומד מכל אדם, רוצה לומר שאינו פוסק את הדין מתוך השלחן ערוך וכיוצא שהם הלכות פסוקות, אלא הולך אל מקורו אל הגמרא וספרי הפוסקים, ובזה מבין את הדין לאמיתו, ואינו בא לידי מכשול. ע"כ.

ובאמת שאין ספק כי אי אפשר לזכות לקו פסיקה אמיתי להורות הלכה למעשה לאמיתה של תורה, בלי ריבוי הלימוד ב"בית יוסף", כי הוא ספר היסוד לכל פוסק, שכאשר רואה היאך מרן זיע"א חתר בכל הלכה והלכה לעומקה, וביררה מה"ש ורבותינו הראשונים, מערכה לקראת מערכה, ואחר הכריע להתיר או לאסור, מזה ילמד וככה יעשה גם בשאר המקרים והפרטים המתחדשים יום יום, חדשים לבקרים. והמתבונן יראה, כי אף כאשר הכריע מרן להתיר בהלכה שהיא, הלא ידע והביא גם פוסקים אחרים גדולי עולם, ראשונים כמלאכים שפסקו לאסור, ובכל זאת לא חת מלהכריע להתיר, ולקבוע כן הלכה ברורה לדורות עולם בשלחנו הטהור, על פי כללי ההלכה המסורים לנו ממצוקי תבל דור אחר דור, וכמו שבאר בהקדמתו לחיבורו הגדול "בית יוסף". עיין שם. וכתב בשו"ת שבט הלוי וואזנר (חלק ב סימן נו): "פעם אמר לי גאון ישראל החזון איש זי"ע באחת משיחותיו אתי, כי בנעוריו למד הרבה טור ובית יוסף, והיו חבריו מלעיגים עליו ואמרו שיהיה זה מלמד תינוקות, וסיים ואמר: ברוך ה' נעשיתי מה שנעשיתי". וכן היה רגיל לומר לתלמידיו, הגאון המופלא רבנו עזרא עטייה זצוק"ל ראש ישיבת "פורת יוסף": "תלמדו הרבה בית יוסף, כל עסקיכם יהיה בבית יוסף". וידוע כי המהרש"ם היה גאון עצום והתברך בכוחא דהיתרא גדול כמבואר בספריו, ופעם שאלוהו תלמידיו מהיכן שאב את הכוח להכריע כל כך להיתר? והשיב להם שזכה לזה רק מכח לימוד ושינון הבית יוסף. ופעם בהיותו חולה מאוד, באה לפניו שאלה בהלכות שבת, והשיב להם הלכה זו נמצאת בבית יוסף ביורה דעה סימן זה וזה. כשבדקו ומצאו כדבריו, השתוממו עד מאוד, כיצד הלכה המופיעה שם בדרך אגב, זוכרה הרב, ועוד בהיותו חולה. ולתמיהתם היאך הגיע למידה זו? אמר להם הרב, מה הפלא, "אם שיננתי את הבית יוסף ארבע מאות פעם, כיצד יתכן שלא אזכור?!"

ומכל מקום הזוכה לקבוע לימודו ב"בית יוסף", חובה קדושה עליו מקודם לכן ללמוד את המקורות מהגמרא והראשונים ולעיין בהם היטב, ואז כשיגיע לבית יוסף, יאורו עיניו ויראה שהכל ערוך לפניו בטוב טעם ודעת. ובדרך זו יזכה להגיע בעזרת ה' לפסק ההלכה עם חקר ההלכה, ויוכל להקיש למקרים המתחדשים, ולכוון לאמיתה של תורה. ומרן מלכא זצוק"ל (שו"ת יביע אומר חלק ז חושן משפט סי"א) לאחר שכתב בחשיבות לימוד הבית יוסף, סיים: ומכל זה מוסר השכל לאברכי דורינו, השם עליהם יחיו, הלומדים הוראות איסור והיתר, שעליהם

שמחת הלב

לשקוד על דלתות מרן הבית יוסף לדעת כל הלכה במקורותיה וטעמיה, ולהרגיל עצמם בלימוד הבית יוסף משחר נעוריהם, אחר ידיעת הש"ס והראשונים, ואז סמוך ליבם בטוח בהשם שלא יכשלו בהוראותיהם. ושומע לנו ישכון בטח. עיי"ש.

גם בספר אור לציון – חכמה ומוסר (שער התורה מאמר ז) כתב, ובענין לימוד ההלכה, כתב החזון איש, וטביעות עין בדרך הגמרא היא היסוד היותר חזק בלימוד ההלכה. ע"כ. כי הלומד את השלחן ערוך בלבד, לא ידע את ההלכה על בודיה, כגון שיש שני דינים סותרים זה לזה, אף שהאחרונים מסבירים את הענין, בכל זאת לא יבין כראוי אם לא קדמה לו ידיעה ברורה בגמרא... ועוד כתב החזון איש, תעיין בפוסקים טור ובית יוסף ושלחן ערוך ונושאי כליהם, כי הם מרחיבים את גופי ההלכות לפקוח עיניים ולפתוח את הלב ולענג את הנפש. ע"כ. כי אף לאחר לימוד הגמרא כראוי, כשלומדים את ההלכה בטור ובבית יוסף וכו', רואים שיש עוד פרטים שניתן ללומדם מהגמרא, והוא לא שם ליבו אליהם. ומזה קונה לעצמו דרך להגיע לבירור ההלכה באמת, כשקונה את דרכי החשיבה לכיוון ההלכה. עיי"ש. (ועיין עוד בכל זה במה שכתבתי בענייני בקונטרס "ארחות יוסף" ותרוה נחת)

איזהו גבור הכובש את "יצרו". מספרים על עשיר קמזן מפורסם מרופשיץ, אשר רגיל היה בליל יום הכיפורים לאחר התפילה, לחבור לקבוצת עניים שנשארה בבית הכנסת לקרוא ספר תהלים. הגאון רבי נפתלי מרופשיץ, שהיה אז בבית הכנסת, שלח להפסיק את העשיר מקריאתו ולקרוא לו. שאלה לי אליך – אמר לו הרב, הנה כעת היא שעת חירום, שממשלת פולניה הכריזה מלחמה על אוסטריה, וכידוע שיש לממשלה סוגי צבאות שונים, חיל רגלי, חיל פרשים, וחיל הים, מה דעתך על חייל שהוא מחיל פרשים, אבל יודע לשמש כרב חובל באוניית קרב, ונטש מחנהו ונכנס לאניית מלחמה קרבית, ונלחם באויב בהצלחה, איזה ציון לשבח צריך לתת לו? ענה העשיר, לא רק שאינו זכאי לצל"ש, אלא ראוי לעונש, ודינו כ"עריק" מן הצבא, כי לא יתכן לאחר ששיבצוהו בחיל פרשים לנטוש מחנהו ללא הוראה מפורשת מן המפקדה הצבאית. חזר הרב ושאל: ומה דעתך, אם היה הדבר להיפך, שאחד מחיל הים שידוע בעצמו שהוא פרש מומחה, קם ועשה מעשה, ודהר על סוס קרב, ונכנס לתוך מחנה האויב, ורבים חללים הפיל מצבא האויב, מה ציון לשבח צריך לתת לו? ויען העשיר, לדעתי גם זה נקרא "עריק", וראוי לעונש, כיון שנעשה שלא על פי דעת מפקדי הצבא. אבל סלח נא לי אדוני הרב, מה שייכות יש בשאלותיך לערב קדוש זה יום הכפורים. אמר לו הרב, ברצוני להעיר לך לאור תשובותיך, כי אתה "עריק" ועליך ליתן את הדין, ביום הנורא הזה. ויען העשיר לאמר: מה פתאום אני עריק, הלא בכלל אני לא בגיל צבא, ולא שייך שאקרא "עריק". ויענהו הרב, דע כי בשמים ייחדו סוגי צבאות שונים להשם יתברך, כי ה' צבאות שמו קדוש ישראל, יש צבא של תלמידי חכמים העוסקים בתורה, צבא של עניים

שמחת הלב

קוראי תהלים, צבא של עשירים נדיבים לתורה וחסד. והנה זכית כי משמים העניקו לך עושר כדי להחיות רוח שפלים ולב נדכאים, ואתה לא מבצע את הנדרש ממך, אלא הולך לקרוא תהלים עם העניים, לכן גם אתה נקרא "עריק", מבחינת צבא ה', ולא טוב הדבר אשר אתה עושה. על כן, עליך ללכת עתה לביתך לישון על כרים וכסתות של משי ורקמה במנוחה, ובבוקר כאשר תערוך מגבית בבית הכנסת לטובת מוסדות התורה והפצת תורה לרבים, עליך לתרום בעין יפה, כדי שממך ילמדו אחרים. וישמע העשיר בקול הרב וילך לביתו לישון במנוחה. למחר, לפני קריאת התורה פתח הרב במגבית לטובת ישיבה מסויימת, ומיד פנה אל עשיר זה, והלה הרים קולו ואמר: "עשרת אלפים רובל", כל הקהל נדהמו מתרומתו הגדולה של העשיר, ונעשתה התעוררות רבה, וכל אחד מהם תרם בעין יפה, לחיזוק התורה, והיתה שנה מלאה שפע ברכות ישועות ונחמות. (וראה עוד בספר "הראשון לשושלת בריסק" עמוד 203)

זה מדויק בלשון התנא: איזהו גבור הכובש את "יצרו", את יצרו שלו המיוחד לו, כי היצר הרע עובד על כל אחד ואחד לפי מה שהוא. לתלמיד חכם שעוסק בתורה, הוא מסיתו שיעסוק בצדקות ובגמילות חסדים, או שיהיה פעיל בחברא קדישא לקבור מתים, העיקר להרחיקו מן התורה. ולעשיר שיש בכוחו לתת צדקות, הוא מסיתו שילך לקרוא תהלים עם העניים שירגיש שזה בין שווים, וכך ימנע מן הצדקה.

איזהו גבור הכובש את "יצרו". הגאון רבי אליהו מני מביא משל, היאך יצר הרע בא אל כל אחד ואחד במרמה ובתחבולה ובגניבת דעת, העיקר להחטיאו ולהסירו מדרך התורה: משל לשלשה סוחרים אמידים שגרו בשכנות, ומכיון שלא היה להם פנאי ללכת לשוק לקנות פירות וירקות ושאר צרכיהם, הסכימו ביניהם לשכור להם משרת שיקנה להם הוא מן השוק, ובסוף השבוע יעשה עם כל אחד ואחד חשבון, וישלם לו מעותיו. אך זה המשרת היה רמאי ומתוחבל, וכשהיה קונה הפירות והירקות למשל ב-300 שקל היה אומר להם כי הסך עלה 400. וכאשר ראה שאינם שמים על ליבם, ומוציאים כסף מכיסם ללא הבחנה ושימת לב כל כך, החל להעלות את המחיר משבוע לשבוע, עד כי הגיע ל-800 שקל. או אז השכילו להתעורר, כי הלה כנראה גונב מהם, על כן נועדו שלשתם, והסכימו שאחד מהם ילך לבדוק אם החשבון שמציג לפנייהם המשרת תואם את המחירים שבשוק. ויבוא האחד ויקבע לו זמן למחר שילך עמו לשוק לבדוק את המחירים, בליט ברירה הוכרח המשרת לילך עמו, אך היה ירא מאוד שעתה יודע קלונו ששיקר וגנב מהם. ויחבל תחבולה ויאמר לו לסוחר בערמה, תמה אני עליך כי הלוא אתה עורך דין ואיש נכבד, המהלך בבגדי משי ורקמה. וכי היאך תוכל להלך בשוק שהוא מלא תמיד עוברים ושבים, ואף עוברים שם המורים וגמלים העמוסים פירות וירקות למכרם אל החנונים, ומקום השוק צר מהכיל, זה דוחק את זה וזה נתקל בזה, באופן שאין הדבר לפי כבודך. והסוחר הפתי בשמעו את הדברים האלו נפתה

שמחת הלב

לדבריו והחליט להישאר בביתו. למחרת חזר הסוחר אל חבריו ויספר להם את כל הקורות אותי, ויאמרו לו היאך נתת לו לרמותך. ויאמר הסוחר השני אני אלך מחר עם המשרת לשוק. בהגיעו אל המשרת, וינסה המשרת להערים עליו בדברים כנ"ל כי אין זה לפי כבודו, אך הסוחר לא אבה שמוע, ובעל כרחו נאלץ המשרת ללכת עמו לשוק. ויהי בהגיעם סמוך לשוק, ויחבל המשרת ויערים על הסוחר ויספר לו חדשות היום ופוליטיקה, וימשוך את לבבו בענייני החשבונות, וישאלהו לאמר, לפי דעתך, כמה מטר מרובע שטחה של חנות זו. ויען לו כך וכך. ויאמר המשרת אם כן אמור לי בכמה כסף קונה בעל החנות סחורה? וכמה ריווח יש לזו? וימשכהו בדיבורים עד צאתם לגמרי מן השוק, וכך לא שמע הסוחר את המחירים הזולים ולא יכל לתת דעתו להתבונן היאך זה המשרת מרמה עליהם. ויהי למחרת ויבוא הסוחר לחבריו, ויספר להם את כל הקורות אותי, ויצחקו עליו היאך רימהו המשרת. ויאמר הסוחר השלישי אני אלך מחר עם המשרת לשוק. ויבוא הסוחר וישם ליבו שלא להטות לדברי המשרת ולתחבולותיו, וידרוש במפגיע לצאת עמו לשוק באין אומר ואין דברים. ויהי בבואם לשוק ויחל המשרת לעניינו בחדשות כאשר עשה לסוחר השני, אך הלך השתיק אותו מיד, ויאמר לו את זאת תספר לי בביתי, עתה באתי לראות את מחירי הסחורה שאתה מביא לביתי. ויחל הסוחר לחקור ולדרוש על המחירים מפי סוחרי הפירות והירקות, וירא את ההפרש הגדול בין המחירים לבין החשבון שמגיש לו המשרת. ויקצוף ויכעס על המשרת עד מאוד על שקריו וגנבותיו. וירא המשרת כי כלתה אליו הרעה, ויחל להצטרק, אדוני הנכבד, הפירות שאני מביא לך הם הפירות המשובחים ביותר, ואילו המחירים שאמרו לך הם פירות בינוניים ולמטה מזה, ואף זה נפתה לקולו של המשרת. וימשיך המשרת לרמאותם ולגנבם באין דורש ואין מבקש.

והנמשל: הנה כאשר החליט האדם ללכת אל בית המדרש לשמוע שיעור תורה מפי החכם, ויחל יצר הרע להסיתו ולהדיחו לאמר, האם ידעת כי אין שיעורי תורה אלו בשבילך, הלוא מי בא לשיעור, אנשים קשי יום, אחר עבודתם המייגעת, כי לא נותר להם מה לעשות, ובאים להפיג שעממותם. לא כן אתה אדם נכבד, יקר רוח איש תבונה, עובד הייטק, עורך דין, יש לך משרד, איש חשוב אתה, לבוש עניבה אדומה. ויש אדם שוגה ופתי, המקבל את דבריו ונשאר בביתו או הולך לטייל בחיק הטבע, אך לא יבוא לשיעור תורה. ופעמים שבא יצר הרע אל אדם אחר, ולא מצליח לשכנעו כראשון, ולמרות הכל הגיע לשיעור, או אז לא שקט היצר, ומתחיל להשיאו ומסיח דעתו לחשוב מחשבות בענין מסחרו, העיקר שלא יקטיב לדברי החכם, או שמפיל עליו תרדמה, באופן שנעשה כחרש לא ישמע, ויוצא כלעומת שבא. אולם לאדם אחר שהוא ערני ביותר ורב קשב לדברי החכם הדרשן, אזור היצר הרע כגבר חלציו, ואומר לו, הרב הדרשן הזה הוא חסיד גדול, ורוצה שכל העולם יהיו חסידים כמוהו, וזה אי אפשר, כי עולם כמנהגו נוהג. ואם האיש הלזה מוחו בקודקודו, יאמר לו, יגער ה'

שמחת הלב

בך השטן, הלא החכם מביא כל דבריו מתורתנו הקדושה והם דברים השווים לכל נפש ולכל דור, ועל זה נאמר, "שמע בני מוסר אביך, ואל תטוש תורת אמן", "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'". (עיין בן איש חי"א יג ע"ג)

טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלובד עיר. כתב המגיד מדובנא (אהל יעקב פרשת ואתחנן טז ע"ב) לבאר את ההבדל בין ארך אפים למושל ברוחו, כי יש השומע קלונו ומתגבר על יצרו מלענותו, אך אש הכעס תוקד בקרבו, רק שמתגבר בשכלו לעצור במלים, לכך הוא מתואר "ארך אפים" שמאריך כעסו מלענותו. אבל המעולה ממנו, אשר לא יתן מקום אל הכעס ליכנס בו, כי התבונן הרבה בשפלותו, ובדעתו שהוא שפל הרבה יותר ממה שתשמענה אזניו מפי מחרפו. וההבדל ביניהם, כי הראשון מתייקר בעיני עצמו בראותו מתגבר על יצרו, וככל שהמחרף יבזהו יותר, יתייקר יותר בעיני עצמו. לא כן השני אשר מכיר בשפלותו, הרי שכל מה שחברו מחרפו הוא אומר בלבו, הלא האמת אתו, והיא לו למזכרת עוון לפשפש במעשיו. וזו דרך האמת כמאמר התנא "זהו שפל רוח בפני כל אדם", ואז גם אם יפגעו בו ויבזוהו, תקטן זאת בעיניו, כי בערכו הוא שפל הרבה יותר ממה שתשמענה אזניו מפי מחרפיו.

איזהו עשיר השמח בחלקו. מעשה בעני שהיה מרויח מעט כדי מזונותיו, והיה שמח תמיד בחלקו. בכל לילה אחר שהיה אוכל עם בני ביתו, היו מודים לה, אחד מבניו מנגן בכנור, והשני מזמר, והוא תופש התוף, ועושים מחול שעה או שעתיים, ואחר כך ישנים. לילה אחד עבר המלך על פתח ביתם וישמע את ניגוניהם, וכמו כן בלילה אחר ובלילה השלישי. למחרת שלח המלך לקרוא לעני, וישאלהו לאמר, כמה ממון יש תחת ירך? ויאמר לו, אדוני המלך, אני איש עני, אין לי ממון, אלא מה שאני מרויח בכל יום מוציא אותו לכלכלת ביתי, ואני שמח במה שנתן לי הבורא יתברך, אפילו הוא מעט, ובעבור זה אנו עושים מחול ומזמרים בכל לילה. ויאמר המלך בלבו, אם אלו שהם בזה העוני שמחים ומודים להשם כל כך, אם יעשירו על אחת כמה וכמה תרבה שמחתם והודאתם. באותה שעה אמר המלך לעבדיו, שימלאו את חיקו בזהובים. וישמח האיש וילך לביתו ויניחם בקופסה, ומצא שלא נתמלאה הקופסה עד פיה, כי היתה חסרה מעט. ויחליט לעבוד בכל יום שעות נוספות עד שתתמלא הקופסה. אך מאז נהיה בדאגה וצער, כי מה שהרויח היה מניח בקופסה ולא התמלאה, ובטלו הניגונים והשמחה, ושלטה עליהם הדאגה והמצוקה ורדיפת הממון. אחר איזה זמן עבר המלך על פתח ביתם ומצאם רדומים בחושך, ואין קולם נשמע, וכן היה שלוש לילות. וישלח המלך לקוראו, ויאמר לו, מה מצבך היום? ויאמר לו, אהה אדוני המלך, בזמן שלא היה לי ממון הייתי שמח, שאין לי תביעה לאלף זהובים, ועתה שלטה הדאגה והמצוקה בלבי, וכל היום אני רודף ודואג מתי תתמלא הקופסה. ויקח המלך את הכסף

שמחת הלב

ממנו, וחזר העני למנהגו הראשון להיות שש ושמח ולהודות לשם יתברך. (רבי יוד הנגיד נכד

הרמב"ם בספרו מדרש דוד)

איזהו עשיר השמח בחלקו. מעשה במלך שבנה ארמון נהדר מרהיב עין, וסביבו נטע גן נפלא עצי פרי ושושנים ופרחים, וקבע בו שלט קטן שכתוב עליו: "הארמון והגן האלו ינתנו במתנה על ידי המלך לאדם השמח בחלקו". עברו כמה בני אדם וראו את הארמון ואת השלט שעליו, וכל אחד חשב לעצמו בודאי שלא בשבילי יהיה הארמון הזה, כי עדין אינני שמח בחלקי. והנה עבר שם עשיר ונכבד, שזכה לעושר וכבוד ולמשפחה מפוארת, והוא מודושן עונג, ומאושר בכל עניניו, וירא את השלט ויאמר בלבו, הלוא למי כל חמדת הארמון אם לא בשבילי, ויטול רשות ויכנס אל המלך, ויפנה אליו לאמר, הנה חנני ה' וכי יש לי כל, ואני שמח בחלקי, ועל כן חושבני שהארמון והגן אשר סביבו מגיעים לי. ויאמר לו המלך, שוטה שבעולם, אם אתה שמח בחלקך כאשר דברת, למה לטשת עין על ארמוני והגן אשר סביבו, הלא די לך במה שיש לך, ולמה תחמוד את אשר לרעך? מכאן מוסר השכל, שיסתפק כל אדם במה שיש לו, ויודה להשם על זאת, שהעיקר שיוכל לעובדו בהשקט ובטח.

איזהו מכובד המכבד את הבריות. מעשה בעשיר גדול שהכל היו מכבדים אותו מחמת רוב עושרו, אבל הוא לא היה מכבד אנשים. והיה בעירו עשיר אחר שאינו עשיר כמותו, אבל היה מכבד אנשים. פעם אחת אותו עשיר גדול עשה משתה גדול לבנו, והזמין לכל אנשי העיר והביא לפניהם כל טוב בשר ומיני מטעמים, ברבורים ושלו ודגים, וגם תזמורת נגנים לשמח את המוזמנים. בתוך המשתה הלך העשיר ושינה מלבושיו שלא יכירו בו, ועבר בין המסובים לשמוע מה מדברים ביניהם. וישמע שחלקם דיברו בהוצאות המשתה, ויאמר אחד לחברו, מה תשער בדעתך כמה הוציא זה הכלב על משתה בנו? ויענהו כך וכך. וילך לשלחן אחר, וישמע אחד שואל לחברו מה תחשוב בדעתך שהוציא זה החמור על משתה בנו? ויחר לו מאד, ושתק ולא דיבר כלום. והנה בשבוע שאחריו, עשה העשיר השני משתה לבנו, וגם הוא הזמין לכל אנשי העיר ובתוכם את מיודענו העשיר הנ"ל. ומתחילה לא רצה ללכת מפני גאוותו, אך אחר מחשבה אמר, כי גם הפעם ישנה לבושו ויעבור בין המסובים לשמוע מה מדברים ביניהם. וישמע אחד אומר לחברו, מה תחשוב בדעתך שהוציא האיש היקר הזה בשביל משתה בנו. וילך עוד לשלחן אחר, וישמע גם שם דיבורים בלשון כבוד וברכה, וימלא חימה, ויתאפק ויבוא אל ביתו סר וזעף, ותאמר לו אשתו מה לך כי פניך אינם כתמול שלשום? ויספר לה את כל אשר קרהו, כי בשבוע שעבר עשיתי משתה והוצאתי הוצאות רבות, וכך שמעתי את האנשים מדברים עלי בלשון גנאי, ואילו זה שעשה משתה ולא הוציא הוצאות עשירית ממני, וכולם מכבדים ומעריכים אותנו. ותאמר לו אשתו, אתה גרמת

שמחת הלב

לעצמך כן, כי מפני שאין אתה נזהר בכבודם ומזלזל בהם, לכן מאחרי גבך מזלזלים הם בך. אבל העשיר השני שמכבדם, לכן גם הם מכבדים אותו.

ובזוי יקלו. מעשה בגביר גדול ירא שמים שהתארח אצלו אורח כליל פורים. וילכו שניהם יחדיו לבית הכנסת, וכשקרא החזן את המגילה, היה האורח קורא עימו, אך כשהגיע לפסוק "בלילה הוא נדדה שנת המלך", הפסיק לקרוא. שאל אותו הגביר, בסיום הקריאה: מדוע לא קראת חצי המגילה האחרון? השיב: אני מצטער הרבה על מותם של המן ובניו, וקשה עלי לקרוא את מפתחם. וחבל על דאבדין ולא משתכחין... שאלו הגביר: האם אתה אוהב את המן ואת מעשיו, אשר חשב לאבד את היהודים? ויאמר לו: אכן כן! כי היהודים עם קשה עורף, וצריכים הם אדם קשה כהמן להכניעם, לכן חבל על המן שנתלה על העץ ואבד מן העולם! אמר לו: ולמה אתה שונא את היהודים? וכי מה עשו לך? אמר לו: הנה היום באו פרנסי הקהל ולקחו ממני מס כפל כפלים מן המגיע להם. שאלו הגביר: אם כן, מדוע לא עשית להם כמעשה המן? אמר לו: דע לך, שהיום הייתי אצל השלטונות והלשנתי על הפרנסים, שיגיע להם נזק גדול, ובעוד כמה ימים תשמע על כך. הגביר הראה לו פנים שוחקות כאילו הדבר מצא חן בעיניו, ובסיום התפילה זימן את האורח לביתו. דרכו של הגביר היתה לקרוא שנית את המגילה לאשתו ובנותיו. כשנכנס הביתה עם האורח, הושיבו בחדר האורחים, ויצא הגביר לחדר אחר ויקרא לכל בניו אשר היו רגילים בכל שנה לעשות את צורת המן, ובעת קריאת המגילה היו חובטים עליו במקלות שבידיהם. ויאמר להם: השנה אל תכו את הצורה של המן, כי המן בעצמו בא הביתה, והכה תכוהו בלי חמלה! אך למות לא תתנוהו, מפני שצריך להכותו גם מחר בבוקר, ואם ימות הלילה, את מי תכו מחר? שמחו הילדים ואמרו טוב הדבר. והנה כשהגיע הגביר לעשרת בני המן, עשה סימן בידו, ויתחילו להכות את האורח הרע הזה מכות גדולות ונאמנות, תוך כדי צעקות וגידופים עליו "הוי המן", "המן הרשע", עד שהיה דמו שותת, וכשהגיעו לסוף המגילה, עת אביהם אמר "ארור המן", ויתנפלו עליו ויכוהו הכה ופצוע עד שנחלה כל גופו, ויבך ויתחנן שיעזבוהו לנפשו. וכשקם ללכת, ויצעקו: המן! להיכן תלך? תישאר כאן הלילה עד המכות הגדולות שתקבל מחר! לבסוף התחנן אל הגביר שיעזבוהו לנפשו. ויאמר לו הגביר: זה חלקך על אהבתך את צורר היהודים המן הרע הזה, ואתה חבר לאיש משחית שונא ישראל, אשר פך ענה בך, שהלכת למסור את פרנסי ישראל לשלטונות, מגיע לך כל מה שעשו לך הילדים, כי כל הנוהג כמוך מעיד על עצמו שהוא מתלמידיו של המן הרשע. (בן איש חי דרוש לשבת זכור) וכתב מרן מלכא זצוק"ל: "וכתבתי זאת לזיכרון, כי גם בדורנו ישנם אנשים רשעים הקשים לישראל כהמן...", השם יצילנו. ובפרט בעוונות הרבים בממשלה האחרונה שהוקמה שכל מטרתם לחבל בכל חלקה טובה בענייני הדת, ה' יפר עצתם ויקלקל מחשבותם במהרה, אמן.

ב בן עזאי אומר, הוי רץ למצוה קלה כבחמורה, ובורח מן העברה. שמצוה גוררת מצוה, ועברה גוררת עברה. ששכר מצוה, מצוה. ושכר עברה, עברה.

מאירת עיניים

כפי שאמרו חז"ל (שבת קה ע"ב): כך אומנותו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך, למחר עשה כך, עד שאומר לו לך ועבוד עבודה זרה והולך ועובד". ובנוסף לכך: **ששכר מצוה, מצוה. ושכר עבירה, עבירה** – מן השמים מסייעים ומזמינים ביד מי שעשה מצוה אחת, שיעשה אחרת, כדי להגביר שכרו, וכן להיפך לדבר עבירה. וכן אמרו בספרי (במדבר קיב): עבר עבירה אחת, אל ידאג לאותה עבירה בלבד, אלא לסוף מביאתו לידי עבירה אחרת. עשה מצוה אחת, אל ישמח לאותה מצוה בלבד – אלא לסוף מביאתו לידי מצוה אחרת.

ב הוי רץ למצוה קלה כבחמורה, ובורח מן העברה. על האדם לרוץ אחר כל מצוה, גם אם היא נראית בעיניו קלה וקטנה, וכן יברח ויפחד מפני כל עבירה, גם אם היא נראית לו עבירה קטנה. ומדוע? **שמצוה גוררת מצוה** – כשהאדם עושה מצוה אחת, מעורר הוא בנפשו התקרבות לה', ונכנס הוא למהלך של מצוות, ומתוך המצוה הקטנה שעשה, ילך מחיל אל חיל ויגיע אף למצוות שבתחילה היו קשות לו. **ועבירה גוררת עבירה** – העבירה שעשה מרחיקה אותו מה', וגוררת אותו לעבירות נוספות, ואף חמורות יותר, שלא היה מעיז לעשותן בתחילה,

שמחת הלב

ב שמצוה גוררת מצוה. הגאון רבנו יוסף חיים (חסדי אבות פרק ב משנה א) מביא מעשה באשה יראת שמים שהיתה אופה פת בתנורה מדי יום ביומו. יום אחד בא לפניה עני שאחזוהו זלעפות רעב, ותוצא האשה ככר אחת ותתן לו. תיכף שהלך העני, ויבוא עני אחר, אשר גם הוא שני ימים לא בא מאכל בפיו, ותוצא האשה הככר הנוסף ותתן לו. בראות האשה שלא נשאר לה זולת שקית מלאה חטים, ותקח את החטים ותלך לטוהנם בריחים אשר על שפת הים, ותתן את הקמח בשקית ותשם על כתפה ללכת לביתה ללוש ולאפות פת. והיה בעוברה, ותבוא רוח חזקה ותעיף את השקית אל הים. ותצטער האשה מאוד, ותלך לדרוש את ה' בבית המדרש לדעת על מה עשה לה ה' ככה. ויאמר לה הרב, המתיני בתי עד שאתבונן בדבר. בתוך כך באו שני אנשים ובידם כיס מלא זהובים, ויספרו את אשר קרה להם בהיותם באניה בלב ים, רחוקים מהחוף כעשרה ק"מ, והנה נתקלה האניה בסלע קשה ויקוב חור בדלתה, וזרם מים רבים החל להכנס לתוכה, והיה חשש סכנה שתטבע האניה וכל אשר בה. ויעמדו וידרו נדר גדול שאם יעשה להם השם יתברך נס ויצילם, יקדישו את כיס הזהובים לבית המדרש, ואך כאשר כילו לדבר, שמעו קול חבטה סמוך לנקב האניה, ומיד הפסיקו

שמחת הלב

המים לזרום לתוכה, וכך הגיעו בשלום לחוף מבטחים, על כן באו עתה לשלם נדרם. וישאל הרב אותם, מה טיב החבטה שמנעה את כניסת המים לאניה, וילכו לאניה לבדוק הדבר, וימצאו שקית בד מלאה בצק שסגרה את החור, ויביאו אותה לרב. שאל הרב את האשה, האם השקית הזאת שלך, ותען, כן הדבר. ויאמר לה, עתה ראי נא איזו זכות זיכו אותך מן השמים, שעל ידי שהחייית נפשם של שני העניים בלחם שנתת להם, זכית להציל לכל אנשי האניה, שהרוח העיפה את שקית הקמח, ומלחלווחית המים נהפך הקמח לבצק, וסגרה את נקב האניה. ועליך נאמר, "מצוה גוררת מצוה". האשה שמחה עד מאד, ובכסף אשר היה מעט עמה קנתה פת ולפתן, ושבה אל ביתה לטעוד לבה שמחה וטובת לב.

ועבירה גוררת עבירה. אמרו במדרש תורת כהנים (פרשת בחקותי) על הפסוק: **"וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֹהִים. וְאִם בְּחַקְתִּי תִמְאָסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפְּטֵי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי, לְהַפְרֹכֶם אֶת בְּרִיתִי"**. בתחילה אינו לומד תורה [ואם לא תשמעו לי], אחר כך אינו עושה [ולא תעשו את כל המצוות האלה], מואס באחרים שעושים [נעשה אנשי דתי] [ואם בחקתי תמאסו], שונא את החכמים [ואם את משפטי תגעל נפשכם], ואינו מניח לאחרים לעשות [לבלתי עשות את כל מצוותי], וסופו שכופר במצוות וכופר בעיקר [להפרכם את בריתי]. הרי שעבירה גוררת עבירה גדולה ממנה.

אמרו חז"ל (יומא לט ע"א), **"אל תטמאו בהם ונטמתם בהם"**, אדם מטמא עצמו מעט מטמאים אותו הרבה, מטמא עצמו מלמטה מטמאים אותו מלמעלה, מטמא עצמו בעולם הזה, מטמאים אותו לעולם הבא. וכתב בספר החינוך (פרשת שלח מצוה שפז): **"דע בני ויהיה דבר זה רגיל בפיך, מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, 'עברה גוררת עברה ומצוה גוררת מצוה', שאם תשית דעתך למלאות תאוותך הרעה פעם אחת, תמשך אחריה כמה פעמים. ואם תזכה להיות גיבור בארץ לכבוש יצרך ולעצום עיניך מראות ברע פעם אחת, יקל בעיניך לעשות כן כמה פעמים. כי התאוה תמשוך הבשר כמשוך היין אל שותיו, כי הסובאים לא תשבע נפשם לעולם ביין ויתאוו אליו תאוה גדולה, ולפי הרגילם נפשם בו תחזק עליהם תאוותם, ולו ישתו שם כוס מים, יפוג יקוד אש תאות היין ויערב להם. כן הדבר הזה, כל איש בהרגילו בתאוות ובהתמידו בהן יחזק עליו יצרו הרע יום יום, אבל בהימנעו מהם ישמח בחלקו תמיד כל היום, ויראה כי האלוקים עשה את האדם ישר, והמה בקשו חשבונות רבים ללא תועלת של כלום"**. ע"כ.

ששבר מצוה מצוה. הגאון החתם סופר סיפר לתלמידיו: בעודני בפרנקפורט עיר מולדתי, והייתי יוצק מים על ידי מורי ורבי הגאון רבי נתן אדלר זצ"ל, קרה מקרה שעל עדת עיר אדנוואלד הקטנה הלשינו צוררי ישראל והעלילו עליהם עלילות ברשע, וגזרו שכל בני

שמחת הלב

העדה יגורשו מן העיר. העיר הזאת היתה ממחוזות השר מאדלברג, אשר בין אוהבי ישראל נמנה, והיה מכיר גם את מורנו הגאון רבי נתן אדלר. בהיודע זאת אל העדה האומללה, שלחו שלוחים לרבנו, כי ימליץ טוב עבורם לפני השר, כי כל הונם ורכושם ונפשם בסכנה. השלוחים הגיעו לפרנקפורט חצי שעה לפני קבלת שבת חנוכה, ובמוצאי שבת קודש שלח מורי לשכור עגלת מסע ליסע כל הלילה, למען יקדים לבוא מחר בבוקר אל השר, ולא נמצא בין בעלי העגלות אף אחד שיאות לנסוע עמו בלילה זה, כי השלג כיסה פני כל הארץ, והקור היה חזק מאד, על כן נכבדי העיר יעצוהו לחכות עד אור הבוקר, שלא יסכן את עצמו בסכנת דרכים. אך הוא אטם אזנו משמוע עצתם, באמרו, מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה. ובכל רגע ורגע שאני מתמהמה, אעבור חלילה על "לא תעמוד על דם רעך". לכן פנה אלי, ויצו אותי להזמין עבורו עגלה בעד כל מחיר אשר יושת עליו, ולבלתי שוב ריקם אליו. אנכי הבאתי לו עגלה רתומה לשני סוסים חזקים, ולא הרפתיו עד אשר לקחני עמו, וניסע לדרכנו. לרגל נסיעתנו זכיתי לראות גדולתו, ולא יאומן כי יסופר, כי בשבתנו בחשכה למדנו בעל פה, ואשתומם לשמוע מפיו הקדוש בקיאותו הגדולה בעל פה כל ספרי הראשונים בלשונם ממש כקורא מתוך הספר, ומי ימלל תוקף גדולתו ובקיאותו בכל הש"ס.

לאחר מסע של ארבע שעות תכופות, פתאום עמדה העגלה בערמות השלג, ולא יכלה למוט ממקומה, העגלון ירד ממקום מושבו, והודיענו, כי צללנו בתהום שלג רב, והסוסים עייפים מאוד, ולא ידע להשית עצות בנפשו אנה לפנות. על פי עצת מורי אסר העגלון סוס אחד וירכב עליו, וילך לכפר הקרוב להביא עוד סוס אחד או שנים לרותמם בעגלה, ומורי הוסיף לו עוד חמשה זהובים מלבד ההוצאות שתעלינה, ואנחנו המשכנו לעסוק בתורה. כעבור שלש שעות שב העגלון לרתום אותם אל העגלה, מיד קפץ מורי מהעגלה, ובהחפזו נפלו מנעליו הרחבים והחמים וישארו בתוך העגלה, ובגרבים דקים ממשי ירד אל השלג, וירקד וידלג כעלם דך וצעיר בשמחה גדולה ועצומה, אשר מעולם לא ראיתי כמוה, וכמשתומם הבטתי עליו, ולא יכולתי להבין לשמחה מה זו עושה, וביחוד לא עצרתי כח לראות שאיש רפה אונים וחלש כמוהו עומד יחף בעינת השלג. ויקרא בקול אלי, האינך רואה? וירמוז באצבעו על הרתימה, אז נוכחתי סיבת הדבר, העגלון לא השיג בכפר שום סוס ויביא שוורים תחתיהם וירתמם אל הסוסים שבעגלה. מיד קראתי לעגלון, דע לך שרתימת שני מינים אסרה לנו תורתנו הקדושה, לך שוב אל הכפר והבא שני סוסים, ושכרך נשלם גם בעד טרחה זאת בכסף מלא.

בשובנו אל העגלה, שאלתי את מורי, מה פשר שמחתו הגדולה כל כך עד שלא הגיד לי סיבת הדבר. ויאמר אלי: העוד תשאלני? אתה יודע כי אנשי העיר לא נתנוני לעשות דרכי ונסעתי למרות רצונם, עתה ראה, כי שילם לי השם יתברך "שכר מצוה" הזאת "במצוה

ג הוא הָיָה אֹמֵר, אֶל תְּהִי בְּזֵ לְכָל אָדָם, וְאֵל תְּהִי מִפְּלִיג לְכָל דָּבָר, שְׂאִין לְךָ אָדָם שְׂאִין לוֹ שְׁעָה וְאִין לְךָ דָּבָר שְׂאִין לוֹ מְקוֹם.

מאירת עיניים

שאתה רואה אותם מיותרים בעולם, כגון זבובים, פּרעושים ויתושים, אף הם בכלל ברייתו של עולם", שאף בהם יש תועלת לעולם, שנאמר (בראשית א לא): "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד". וכמו שראינו אצל דוד המלך שתמה מדוע ישנה בעולם "שטות" [שגעון]? והנה בשעה שברח משאול והגיע לגת, נאמר בנביא (שמואל א כא): "וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי אֶכִישׁ אֱלֹוֵי, הֲלוֹא זֶה דָּוִד מֶלֶךְ הָאָרֶץ, הֲלוֹא לָזֶה יַעֲנֵנוּ בְּמַחְלוֹת לְאֹמֵר, הֲכֹה שְׂאוֹל בְּאֶלְפָיו וְדָוִד בְּרַבְבְּתָיו. וַיֵּשֶׁם דָּוִד אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּלִבּוֹ, וַיֵּרָא

ג אומר בן עזאי, כל אדם בעולם ראוי ליחס של כבוד, וכל דבר בעולם הוא בעל ערך. **אל תהי בז לכל אדם – אל תבזה שום אדם. ואל תהי מפליג לכל דבר – אל תהיה מרחיק מלבך שום דבר, כלומר שלא תחשוב על שום דבר שהוא מיותר ואין לעולם צורך בו. שאין לך אדם שאין לו שעה – שעת מזל והצלחה, שבה תרום קרנו בעולם ויגבר כוחו. ואין לך דבר שאין לו מקום – לא ברא הקב"ה דבר לבטלה, ואם אין צורך בדבר במקום זה, יש בו צורך במקום אחר. כמו שאמרו (קהלת רבה ה ח): "אפילו דברים**

שמחת הלב

אחרת", וכמו שאמרו רבותינו "ששכר מצוה מצוה", כי בשבתי בפרנקפורט מעולם לא היתה באה לידי מצוה זאת לקיימה בהמנעי מאיסור כלאי בהמה, לכן שמחתי כמוצא שלל רב. והשם יתברך הצליח דרכו של מורי ורבי, ובהופיעו לפני השד מצא חן בעיניו מאד, ומיד ביטל את הגזרה, ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריר. (דרך הנשר עמוד ט)

ג אל תהי בז לכל אדם. בתלמוד ירושלמי (תרומוות סוף פרק ח) מספר על רועה חזירים גוי בשם דיקלוט, והיו תלמידי ישיבת רבי יהודה נשיאה בטבריה מתלוצצים בו, מכים אותו ומשליכים עליו אבנים. לימים הגיעה שעתו ומינהו למלך, ורצה לנקום ביהודים. ירד לפמייס שהיא רחוקה מטבריה, וגזר שיבואו אליו חכמי טבריה במוצאי שבת. ודרש מן השליח שלא ימסור להם את כתב הגזרה אלא סמוך לשבת, כדי שלא יוכלו להגיע לשם במוצאי שבת מפני ריחוק המקום, ואז ימצא תואנה להעליל עליהם עלילות ברשע ולנקום בהם. כשנכנסו רבי יהודה נשיאה ורבי שמואל בר נחמני בערב שבת להתרחץ בבית המרחץ, נראה להם שד בשם אנטיגריס, והיה משחק בפניהם. ביקש רבי יהודה נשיאה לנזוף בו, אמר לו רבי שמואל בר נחמני הרפה ממנו, כי לא הגיע כאן אלא לעשות לנו נס. שאל אותם השד, למה פניכם זועפים, סיפרו לו כל המעשה. אמר להם דעו כי השם יתברך עושה לכם ניסים, ולכן אל

מאירת עיניים

לְהִשְׁתַּנֵּעַ עָלַי, הִזָּה יָבוא אֶל בֵּיתִי!”,
באותה שעה שמח דוד שמחה גדולה
והודה לה' על ה"שטות" שעל ידי כך
ניצל! ויש מפרשים: **אין לך דבר שאין
לו מקום** – אין לך שום חפץ בעולם או
שום כלי קטן שאין לו מקום, ותצטרך
עוד לתשמישו, ולכך לא תמהר ולא
יהיה קל בעיניך להרחיק ולאבד שום
חפץ. (רבנו בחיי)

מֵאֵד מִפְּנֵי אָכִישׁ מְלֶכֶךְ גֵּת”. אמרו חז"ל
(ילקוט"ש שמואל קלא) באותה שעה התיירא
דוד וביקש רחמים מלפני הקב"ה שיתן
לו מעט מן השטות, ואכן התקבלה
תפילתו, כמו שנאמר "וַיִּשְׁנוּ אֶת טַעְמוֹ
בְּעֵינֵיהֶם וַיִּתְהַלֵּל בְּיָדָם וַיִּתְּנוּ [וַיִּכְתֹּב]
עַל דְּלֹתוֹת הַשָּׁעַר, וַיִּזְרַד רִירוֹ אֶל זָקְנוֹ.
וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל עַבְדָּיו, הִנֵּה תָרְאוּ
אִישׁ מִשְׁתַּנֵּעַ, לָמָּה תִּבְיֹאוּ אֹתוֹ אֵלַי.
חֲסֹר מִשְׁגָּעִים אָנִי, כִּי הִבְאַתֶּם אֶת זֶה

שמחת הלב

תעצבו. במוצאי שבת בא השד והטעינים על כתפיו וברגע אחד הגיעו לארמון המלך. אמרו
לו משרתיו, הנה הרבנים עומדים בפתח הארמון. אמר להם, אל יראו פני עד שיכנסו לבית
המרחץ, וציוה להסיק את בית המרחץ שיהיה חם מאוד פי שבע ממה שרגיל להיות חם. יצא
השד וצינן את המים של בית המרחץ, ורחצו כרגיל. כשהופיעו אצל המלך, אמר להם, וכי
מפני שבוראכם עושה לכם ניסים אתם מרהיבים עוז לבזות את המלך? אמרו לו, את דיקלוט
רועה חזירים היו הנערים מבזים, אבל לא את אדונינו המלך דיקלטיאנוס. מכאן שלא יבזה
אדם אפילו גוי קטן.

שאיין לך אדם שאין לו שעה. מעשה בחסיד עני שהיה שכיר לבעל שדות וכרמים. פעם כשהיה
חורש בשדה פגע בו אליהו הנביא, ונדמה לו כערבי, אמר לו אליהו: יש לך שש שנים טובות
בעושר וכבוד, אימתי אתה מבקש אותם, עכשיו או בסוף ימיך? אותו חסיד חשב אותו לקוסם
המצפה לתשלום בעבור קסמיו, אמר לו: הפטר מעלי, כי אין לי מה לתת לך. חזר אצלו
אליהו שלש פעמים. כשראה כן, אמר לו אלך ואתייעץ עם אשתי. אמרה לו: אמור לו, אני
רוצה אותם עכשיו. אמר לו אליהו לך לביתך, ואין אתה מגיע לפתח ביתך עד שתראה
ברכה פרוסה בביתך. כשחזר לביתו מצא את בנו שגילו אוצר דינרי זהב ונתעשר עושר
רב. מה עשתה אשתו הכשרה? אמרה הואיל ומשך הקב"ה עלינו חסד, ונתן לנו ממון רב,
נעסוק בגמילות חסדים ובעדקה, אולי ייטב בעיני ה' ויוסיף לנו. קראה לבנה הקטן ואמרה
לו: כתוב בפנקס כל מה שאני נותנת לעדקה וגמילות חסדים. לסוף שש שנים בא אליהו אל
אותו חסיד שישב ולמד בבית המדרש, אמר לו, כבר הגיעה השעה שאטול מה שנתתי לך.
אמר לו: כשם שנטלתי ממך את העושר מודעת אשתי, אף אני מחזיר לך מודעת אשתי, בוא
עמי ונודיע לה. כשהגיעו אצלה, אמרה לו לאלהיו: לך ואמור להקב"ה, אם מצאת בני אדם
נאמנים יותר מאתנו, הרינו מחזירים לך פקדונך. ראה הקב"ה את הצדקות והחסדים שהרבו
לעשות, והוסיף להם טובה עד סוף ימיהם. (ילקוט שמעוני רות תרז)

שמחת הלב

ואין לך דבר שאין לו מקום. משלזו משל לאריה שהיה ישן כדרכו, ויבוא עכבר וידלג עליו אנה ואנה, ויעירהו משנתו. ויחר אף האריה מאוד על חוצפת העכבר, ויבקש לטורפו באפו. ויתחנן העכבר לפניו לאמר, אנא אדוני, שא נא לפטע עבדך אך הפעם, כי לא עשיתי זאת לא במרד ולא במעל, ואני מבטיחך כי אהיה לך עבד עולם, ואעמוד לימינך להצילך מכל צרה. וישחק האריה בקרבו על דבריו, בחושבו, מה יושיעני זה. ויאמר האריה אל העכבר, לך ברח מפני, ולולא קטונת בעיני מאד כי עתה הרגתיך. עברו ימים ושנים, והאריה הלך לטרוף טרף כדרכו והגיע לשדי הרועים, ויפול ברשת אשר טמנו לרגליו, וישאג שאגה גדולה, וישמע העכבר את קול שאגתו וימהר לבוא אליו, וירא והנה האריה נאחז בחבלי רשתו, ויזכור לו את חסדו אשר עשה עמו, ויכנס ברוב עוצמה ויכרות בשיניו את הרשת מעט מעט עד אשר נתקה הרשת, והשתחרר האריה ויצא לחופשי. ויאמר העכבר אל האריה, הנה כשנפלתי בידך, בזית אותי, ותחשבני כבריאה ללא שום תועלת, עתה ראית את עבודתי אשר עבדתיך, בהצילי אותך מיד מבקשי רעתך, ברשת אשר טמנו לך. לכן שים נא זאת לזכרון בין עיניך, שאין לך דבר שאין לו מקום. וכבר נאמר (משלי יג יג): "כִּי לְדָבָר יִחָפֵל לֹא".

אל תהי בז לכל אדם, שאין לך אדם שאין לו שעה. אומר הגאון החיד"א רמז יפה על הפסוק: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֲרָצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבְּיַת אָבִיךָ, "אַבְרָם לֵךְ לֵךְ" בגימטריא 343 כמנין גש"ם. רומז הקב"ה לאברהם אבינו, תתבונן מה תפקידו של הגשם? אדם זורע גרעין קטן תחת האדמה, הגרעין מרקיב, מה כבר יש לצפות שיצא ממנו? והנה הקב"ה ישתבח שמו 'משיב הרוח ומוריד הגשם', הגשם מחלחל באדמה ואט אט הגרעין מתחיל לצמוח, ונעשה שתיל, מכה שורשים עד שנעשה עץ גדול ומביא מנגו משובת. ואתה מתפלל, רבנו של עולם, מאיפה הגיע המנגו הזה? הרי זרענו פה גרעין, והרקיב, אז איך יצא עץ כזה יפה, גדול, מלא פירות, מתוקים, עסיסיים, טעימים? אלא זה כח הגשם, זה כח המים, המים מטפטים, ואט אט קצת סבלנות, אתה תראה תוצאות טובות. כך, אומר הקב"ה לאברהם, אתה הולך ומוכה את הרבים, מסביר להם מי זה הקב"ה, מי ברא את העולם, מחדיר בהם אמונה. פעמים תפגוש באנשים שתאמר, מה כבר יש להשקיע בהם, מה כבר יצא מהם, הם נראים כאלו שחבל על הזמן לדבר איתם, בטח זה לא ישפיע. אומר הקב"ה, חלילה לך מלחשוב כן, תלמד מהגשם, איך הוא משפיע על גרעין רקוב, שלא שווה כלום, וכמה נהנים ממנו... כך לא תתייאש מאף אדם, גם ממי שנראה לך רקוב, תשקיע בו, תשקה אותו מים, 'אין מים אלא תורה', תן לו דיסק, חוברת, תמשוך אותו לשיעור תורה, ותראה איך הדברים יחלחלו בו, והוא יפרח וירבה ויתעלה.

לאור האמור, חלילה לנו מלזלזל במישהו מחמת שנראה שאינו הולך בדרך התורה והמצוות, אין אנו יודעים איזה לב טמון בכל אדם, לב של דורש השם, לב של רוצה את השם, ורק מחמת שלא הדריכו אותו כראוי, ולא הראו לו את הדרך הנכונה, ממילא אינו יודע איך

שמחת הלב

להתקדם. מקרוב, סיפרה לי אחותי שתחי' שנסעה עם בתה באוטובוס קו 77 בירושלים. והנה באמצע הנסיעה, פנתה אליה בתה ואמרה לה: אמא, את חייבת לבוא לראות משהו שתתפעלי מאוד. היא לקחה אותה לסוף האוטובוס, והיא רואה בחורה לא לבושה בצניעות בכלל, מכנסיים עם קרעים, משתטחת ב"רביעייה" של האוטובוס עם רגליים מורמות על המושבים ממול, ומה היא מחזיקה בידה וקוראת בשקיקה? לא פחות ולא יותר חוברת "להיות את בהלכה ובאגדה" המחולקת לארבעים ימי לימוד [עלות: שקל וחצי]. היא קוראת בה בהתעניינות רבה, והרפים נראים בלויים מרוב שימוש... מי יודע אלו זרעים נזרעו שם בתוך הלב בפנים, ואלו פירות טובים הם עוד יוציאו החוצה...

על זה אומר המדרש (וּטָא שִׁיר הַשִּׁירִים א ה, ו): "שְׁחֹרָה אָנִי וְנֶאֱוָה בְּנֹת יְרוּשָׁלַם... אֵל תִּרְאוּנִי שְׂאֲנִי שְׁחִרְחַרְתְּ שְׁשִׁזְפַתְנִי הַשְּׂמֶשׁ". שואל המדרש, "שְׁחֹרָה אָנִי וְנֶאֱוָה", וכי אפשר לשחור להיות נאה? אלא משל למה הדבר דומה? לתינוקת בת מלכים שקלקלה בבית אביה ונזף בה ושלחה, והיתה יוצאת ומלקטת בשיבולים עד שהשחירו פניה, התחילו חברותיה לזעוגות לה. ומה היא אומרת להן? "אל תראוני שאני שחחרת, ששזפתני השמש", אינו דומה אדם שיצא כעור ממעי אמו, לאדם שיצא נאה והתנבל, כי נוח לו במהרה לחזור להיות נאה. כך עם ישראל פעמים שמשחירים במעשים רעים, אבל אט אט נעשים נאים ויפים במעשיהם הטובים.

עוד סיפרה, על תלמידה שלה שהתחילה קצת להתקרב. ולאחרונה היא שמעה על הסגולה של לימוד במשך ארבעים יום, ורצתה לעשותה בשביל לקבל ישועה מסויימת. היא התחילה ללמוד בחוברת "להיות את" המחולקת לארבעים יום, והתמידה יום יום. והנה דוקא ביום השלושים ותשע, שכחה ללמוד. ללא אומר ודברים, התחילה שוב את החוברת מה-ת-ח-ל-ה, ארבעים יום נוספים. לא היה נעים לאחותי לשאול מה הישועה שהיא ציפתה, אבל היא ראתה שהיא קיבלה את הישועה האמיתית השווה מכל: היא פשוט התחילה ללבוש חצאיות צנועות כהלכה. אך מכיון שעדיין היה קשה לה להיפרד מהביגוד שהורגלה לו במשך שנים, היא החליטה ללבוש בינתיים, יום ככה יום ככה, יום היא הולכת עם הביגוד של יצר הרע, יום היא הולכת עם הביגוד של יצר הטוב... "ומי כְּעֵמֶךָ יִשְׁרָאֵל גֹּי אֶחָד בְּאֶרֶץ" (דברי הימים א יז כא). [ועיין עוד בהקדמה לחוברת להיות את המקוצר, כמה וכמה סיפורים של ניסים ונפלאות בזכות הלימוד בחוברת זו.]

מעשה שסיפר לי המפיץ מ"קריית גת": פגש אותו בעל מסעדה שכמה פעמים הוא הניח אצלו חוברות לחלוקה לזיכוי הרבים. והוא אמר שלפני חודשיים, אדם בלי כיפה לקח חוברת "כבוד אב ואם בהלכה ובאגדה", ומאז כל יום הוא מקריא את הלכות בבית לכל המשפחה. ואמר לבעל המסעדה, שהוא רוצה עוד חוברות כדי ללמוד בהם. פלא פלאות!!!

שמחת הלב

עוד הוא סיפר: נתתי לבעל חנות משקאות שאינו שומר שבת חוברות "שבת" לזיכוי הרבים. ואמר לי: "אני לא מפסיק לקרוא בחוברת בחנות, יהיה לי מה לקרוא בשבת". החוברת עשתה לו הרהורי תשובה, ויש לו כיוון חזק להתחיל לשמור שבת בעזרת השם.

עוד הוא סיפר: התקשרה מישהי ואמרה שיש להן בעבודה סט חוברות "בהלכה ובאגדה", וכמה עובדות התלהבו מהחוברות, ובקשו שאקנה להן כמה שיותר מהר סט. שאל המפיץ איפה העבודה? אמרה לו "בית המשפט השלום" – השם ירחם. ובתוך כמה שעות היא באה וקנתה סט חוברות "בהלכה ובאגדה". ע"כ.

מעשה שהיה ביום טוב שני של ראש השנה [תשע"ז], צלצל הטלפון בביתי, אני הייתי בבית הכנסת, וכמובן הילדים לא ענו, למחרת ביום צום גדליה, התקשר שוב איש זה, וביקש 5 חוברות "ראש השנה ויום הכיפורים בהלכה ובאגדה". עד כדי כך, הוא לא ידע שאסור להתקשר ביום טוב, אך בנפשו רצה להתקרב להשם.

מעשה בחיילת שקראה בחוברת "חג השבועות בהלכה ובאגדה", על צניעותה של רות – אמה של מלכות, ועשתה קל וחומר בעצמה, אם זו גויה שהתגיירה, התנהגה בצניעות כל כך, אני יהודיה לא כל שכן?! הלכה וביקשה חצאית מהצבא, הביאו לה חצאית קצרה יותר גרועה ממכנסיים, היא לא ויתרה עד שקיבלה אישור ותפרו לה במיוחד חצאית מטעם הצבא ארוכה כהלכה. אין ספק שחיילת זו, החלה להתחזק בשמירת השבת ושאר מצוות. כי אי אפשר ללכת בצניעות ולהתנהג כבעבר נגד ציווי התורה.

מספרת אשה בת 48 שאינה שומרת תורה ומצוות, וחייה בהפקר, בר מינן. והנה ביום מן הימים היא קיבלה חוברת "הטהרה בהלכה ובאגדה", וככה אמרה: לא ידעתי מהי מצות הטהרה, כמה היא מועילה, כמה היא שומרת, האמת לאחר שקראתי בה, אני נגעלת מעצמי, מצורת חיי שחייתי עד כה. היא ביקשה תיקון על מעשיה, וקיבלה על עצמה תשובת המשקל, לחלק חוברות טהרה לנשים שעדין לא יודעות מהי מצות הטהרה.

להלן מכתב שנשלח מבעלת תשובה [חיילת לשעבר] ששלחה את סיפורה כהכרת הטוב על שזכתה להתחזק בקיום התורה והמצוות, עקב החוברות "בהלכה ובאגדה": התעוררות התשובה החלה בי בשמיעת שיחות מוסר ודברי תורה ב"הידברות". לא ידעתי ממה להתחיל, הכל נראה לי חשוך ואפל, איסורים אינסופיים והרבה סעיפים על תני סעיפים. הייתי אז חיילת בצבא, ובתחילת תהליך החזרה בתשובה שלי, הכרתי בצבא את בן זוגי ערן שהוא בעלי היום. קיבלתי בהשגחה פרטית ובחסדי ה' את החוברת המקוצרת של "השבת בהלכה

ד רבי לויטס איש יבנה אומר, מאד מאד הוי שפל רוח, שתקות אנוש רמה. רבי יוחנן בן ברוקא אומר, כל המחלל

מאירת עיניים

לפיכך צריך להתרחק ממנה עד הסוף, ולהטות את ליבו ככל היותר לענווה ושפלות הרוח. שתקות אנוש רימה – "תקוה" מלשון קו, שורה. ששורת מידתו של האדם היא להיות רימה ותולעה בקבר, ואם כן איך יתגאה!?

(עתי"ט)

ד מאד מאד הוי שפל רוח – אף על פי שבשאר מידות, הדרך האמצעית היא המשובחת [למשל לא יהיה מידי פזרן ולא מידי קמצון, אלא בינוני], במידת הגאווה אינו כן, שהואיל וזוהי מידה מגונה מאוד, ורוב בני האדם נכשלים בה,

שמחת הלב

ובאגדה" ונהנתי לקרוא אותה מאוד. התחלתי בשמירת שבת כהלכתה בזכות חלק ההלכה, והבנתי את שמירת השבת בזכות חלק האגדה. מהשבת עברתי להלכות סעודה, הלכות כשרות, חגים וגם טהרה. בזכות חלקי האגדה ראיתי את היופי של הדת שלנו, והתחברתי באופן שלם ומלא לתהליך החזרה בתשובה שעברתי. אחרי שלמדתי ושיננתי את ההלכות מחוברות "בהלכה ובאגדה", הרגשתי מוכנה לעבור לשינוי החיצוני ועברתי לצניעות מלאה. הייתי מוכנה ומלאה בכלים להתמודד עם שאלות והתנגדויות לתהליך. בסיום השירות בצבא, ערן בן זוגי נכנס לשייבה ואני למדרשה לבנות למשך שנתיים עד החתונה. בזכות החוברות "בהלכה ובאגדה" זכיתי להתקרב לדת ולה' יתברך, ללכת בצניעות, ולאחר החתונה לכסות את הראש. להתחתן בקדושה, להקים בית בישראל על אדני התורה והיראה. לשמור טהרת המשפחה בהבנת ההלכות בקלות רבה ובעזירות יפיפיה. ובעיקר לבנות יסוד ובסיס יציב וחזק לחינוך ילדים. ועד היום, מתחדשים בכל הוצאה חדשה שיוצאת, לומדים ביחד, וממשיכים להתחזק בזכות החוברות "בהלכה ובאגדה" המחזקות, והמלאות בזיכוי הרבים עצום, עקב המידע הרב והפשוט הקיים בהם. ממליצה בנוסף לחוברות ההלכה המשכילות והמרתקות, לקרוא את החוברת "להיות את" של הרבנית היקרה תחי'. חוברת שכל אשה חייבת לקרוא! מחזקת, מעצימה, ולימדה אותי להתמודד בסטואציות שונות בבינה ובהשכל. תודה על הזכות. בברכה אפיק ש.

אשר על כן, בכל יהודי טמונים זרעים של קדושה, גם אם הוא נראה חלילה רקוב, טפטף עליו מים, עוד טיפה ועוד טיפה של תורה... וגם אם אינך רואה את התוצאות במיידית, בודאי שהרברים מחלחלים ועושים פירות.

ד מאוד מאוד הוי שפל רוח. כתב הרשב"ץ בספרו "מגן אבות": מלך אחד שלח לאחד מהחכמים החשובים לבוא אצלו. כשבא אליו, שאל אותו המלך, במה היית עוסק, אמר לו,

שֵׁם שָׁמַיִם בְּסֵתֶר, נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בְּגִלּוּי. אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מְזִיד בְּחִלּוּל הַשֵּׁם.

מאירת עיניים

שנאמר (משלי כו כו): "תִּגְלַח רְעֵתוֹ בְּקֶהֱל".
אחד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מְזִיד בְּחִלּוּל ה' – אין
הכוונה חלילה שעונש השוגג והמזיד
שווה. אלא שבין בשוגג ובין במזיד,
הקב"ה נפרע בגלוי, כדי שלא יהיה
חילול ה'.

כל המחלל שם שמים בסתר – העושה
עבירות ומעשים רעים בסתר, וגורם
בכך לחילול ה', שהבריות חושבים
אותו לצדיק ואינם מבינים מדוע
הקב"ה נוהג עימו כרשע, נפרעין ממנו
בגלוי – הקב"ה ידאג לפרסם רעתו
בגלוי, שיכירו כולם ברשעתו. כמו

שמחת הלב

מתבונן הייתי כי כדור הארץ כולו כנגד חלל היקום – כמו ביצת נמלה בים הגדול. וכדור
הארץ עצמו אינו מיושב ברובו, כי כמה ממנו הרים וגבעות ימים ונהרות, מדברות שדות
וכרמים, ומיעוטו מיושב במדינות. ואני בתוך אחת המדינות, ואינני אלא רק חלק קטן מן
המקום ההוא אשר אני דר בתוכו. ואם כל כך חלקי קטן בזה העולם, וכל העולם כולו אינו
כלום לפני רבון העולמים, אם כן איך אתגאה בפניו?!

מאוד מאוד הוי שפל רוח. יש להתבונן ברברי התנא שכפל הלשון "מאד מאד" הוי שפל רוח,
והלוא אפילו משה רבנו שלא היה עניו כמוהו, התורה מעידה עליו שהיה עניו "מאד", ולא
אמרה "מאד מאד", ואם כן היאך יצוה לכל אחד שיהיה מאוד מאוד. אולם התשובה היא,
כי במשה נאמר: "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני הארמה", ולכאורה למה
אדיכות זאת, הלוא ברור שהאדם הוא על פני הארמה ולא על פני רקיע השמים? אלא כוונת
הפסוק שכל אדם שהוא על פני הארמה, אם יזכה לענוה אמתית, הרי קיים בעצמו "מאד
מאד" הוי שפל רוח, אך משה רבנו מעלה יתירה היתה בו, שהיה עניו מאד (מאד שלישי), יותר
מכל האדם שזכה לכל היותר להיות "מאד מאד".

מעשה ברבי יהונתן אייבשיץ, שהודמן פעם בערב יום הכיפורים לעיירה קטנה. כאשר התפלל
שם בבית הכנסת, התפעל מיישיש אחד שתפילתו היתה ברגש רב, ובהגיעו בסוף העמידה
לנוסח הוידוי שאומרים "על חטא" תירגם כל פיסקה בלשון גרמנית, ובכה בדמעות שלישי,
ובפרט באומרו "אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי... עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי", געה
בבכיה גדולה והוריד כנחל דמעה. וכך התפלל ערבית ושחרית בדמעות שלישי ובהתלהבות
והתרגשות רבה. והנה בעת קריאת התורה, העלה השמש לתורה ארבעה עולים, וניגש לזקן
זה להזמינו לעליית חמישי. הלה נעלב מאד שלא כיבדוהו בעליית שלישי או רביעי, ועמד

שמחת הלב

על רגליו והסתכל בשמש ומדרו מכף רגלו ועד קדקדו, ויפתח את פיו לאמר, הדיוט וטיפש, את פלוני כיבדת בעליית "שלישי", ואלמוני בעליית "רביעי", ואלו לא הגיעו לקרסולי, ולי אתה נותן עליית "חמישי"?! מי שמך לשר ושופט עלינו... וכהנה צווחות צווח. רבי יהונתן השתומם למראה עיניו ולמשמע אזניו, האם זהו שאמר עתה, "עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי, הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה"?! השמש לא ענה לישיש, ופנה להזמין איש אחר לעליית חמישי. בהפסקה שבין מוסף למנחה, פנה הרב בתמיהה לישיש: מדוע החרדת עלינו את החרדה הזאת, ופערת פיך כל כך, ואיה איפה פיך האומר "הריני ככלי מלא בושה וכלימה"?! אמנם רבים אומרים כן, ללא שימת לב על מה שמוציאים בפייהם ומבטאים בלשונם, אבל אתה שתרגמת כל קטע מן התפילה, ובהתרגשות רבה, ובדמעות שלישי, היאך הרהבת לדבר כך?! ויען הישיש, תמיהני על שאלת כבודו, הלא כשידיברתי בתפילה - עם הקדוש ברוך הוא דיברתי, שכן הנוסח מתחיל, "אלהי! עד שלא נוצרתי אני כדאי...", ובעומדי לפני השם יתברך, מלך מלכי המלכים, מה אני ומה חיי, בודאי שעפר אני בחיי קל וחומר במיתתי, והריני ככלי מלא בושה וכלימה. לא כן לפני השמש ההדיוט הזה, שלא הגיע לקרסולי...

אז אמר לו רבי יהונתן, עתה הבנתי מה שאמרו חז"ל (חולין פט ע"א) גדול מה שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם, שהרי אברהם אמר "ואנכי עפר ואפר", ועפר עדין יש בו ממש. ואילו משה ואהרן אמרו "ונחנו מה", כלום, "כי חירגא דיומא" [דהיינו כשיש ארובה באמצע החרד, והשמש זורחת דרך הארובה, נראה כעין עמוד שרוחשים שם כפסולת הנסרים, אך כשבאים למשש אותם, נוכחים שאין בהם ממש]. ולכאורה מה ההבדל כל כך בין עפר ואפר לחירגא דיומא, הלוא שניהם כלום? אלא ההבדל הוא, שאברהם אבינו דיבר אז עם ה', ובודאי שלפני ה' כולם עפר ואפר, אבל משה רבנו דיבר עם תלמידיו "ונחנו מה", שהשפיל את עצמו אף בפניהם, וזו מעלה גדולה יותר. [לא שחלילה אברהם התגאה על הבריות כמו הזקן הזה, אלא גדול "מה שנאמר" במקרא: שאברהם היה מדבר עם השם יתברך, "הנה נא הואלתי לדבר אל ה'", ואילו משה רבנו דיבר עם המתלוננים שהיו תלמידיו].

מאד מאד הוי שפל דוח. כתב הרמב"ם שראה בספרי המידות, שנשאל אדם נכבד מהחשובים: איזהו יום ששמחת בכל ימיך? אמר: יום היותי בספינה, והיה מקומי בפחות שבמקומות, בין חבילות הבגדים, והיו בספינה סוחרים ובעלי ממון, וגוי מאנשי הספינה קם להטיל מימיו, והטיל מימיו עלי, ותמהתי כמה תכונת העזות בנפשו, וחי ה' שלא כאבה נפשי למעשהו כלל, ולא התעורר בי כעס, ושמחתי שמחה גדולה, שהגעתי לגבול שלא יכאיבני ביזוי החסר ההוא, ולא הרגישה נפשי אליו. (הרשב"ץ במגן אבות)

שמחת הלב

כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי. מעשה בחסיד ירא שמים שהיה גולה מעיר לעיר, ופעם בא לעיר אחת ונתאכסן בבית גביר שהיה מכניס אורחים, ויקבלהו בסבר פנים יפות, וייחד לו חדר בביתו, שיוכל ללמוד וללון שם. לילה אחת נודמן שם אורח עשיר לבוש בגדי פאר וריח לו כלבנון, שבא להתאכסן אצל הגביר. לעת ערב עשו הגביר ובני ביתו סעודה והזמינו את האורח העשיר לסעוד עמהם. אחר שגמרו סעודתם, הלכו בעל הבית ובני ביתו אל חדרם לישון, ורק אשת הגביר נשארה לבדה לשטוף את הכלים ולנקות השולחן. עשיר זה בראותו שכולם הלכו לישון זולת האשה, קם ובא לשם, ויתחיל לדבר עמה ויהלל את יופיה ואת חן ערכה, וישאל אותה כמה שאלות על בעלה ועל תושבי העיר, במה מתפרנסים, והמשיך בדברי שחוק וקלות ראש, עד כי מדיבור לדיבור תבע אותה לדבר עבירה. ותען ותאמר לו, אני שמעתי שהעבירה של איסור אשת איש היא עבירה חמורה מאד, ואיך תבקש ממני כדבר הזה. ויאמר לה, גם אני יודע חומר העוון הזה, אך דעי לך שזה רק למי שהוא עם הארץ, אבל לאיש כמוני שהוא "למודן", יש תיקון לקרוא ספר תהלים פעמיים כמנין "כפר" וללמוד עשרה דפים זוהר, ולעשות פדיון נפש בסך מאה וששים פרוטות לצדקה, ואז יתוקן הפגם ונמחה העוון כליל. והאשה שתקה ולא ענתה לו. החסיד בהיות שחדרו היה בסמוך שמע את כל השיחה שדיבר זה, ויחר לו מאד, וחשש שאולי לקוצר דעתה של האשה תאמין בדבריו, ויבואו לדבר עבירה. מיד קם בזריזות כארי ולקח מהמלתחה שלו נרות הרבה, וידליק אותם כולם עד שהאיר את כל הבית והתחיל ללמוד בצעקות רמות. בראות האשה כן, אמרה בלבה, אולי יקומו בני הבית לקול צעקותיו של החסיד, ויראו אותה יושבת ומדברת עם האורח, וכן לא ייעשה, לכן קמה והלכה לחדרה, והעשיר חרה לו מאד על זה החסיד, שהפר את עצתו ומנעו מלעשות זממו הרע, והתפרדה החבילה של יצר הרע, ובאין ברירה קם והלך לחדרו. ויהי בבוקר אחר תפילת שחרית בא בעל הבית ואשתו אל חדר האוכל בשביל פת שחרית, ויתיצב בתוכם גם העשיר. בראות כן החסיד, ויאמר אל בעל הבית, דע שאני חכם, ואני מבקש שתזמין אותי לסעודת פת שחרית עמכם, כדי שאומר לכם דברי תורה על השולחן. הסכים בעל הבית, ובאמצע הסעודה פתח החסיד את פיו בחכמה, ויאמר, הנה אמרו חז"ל (עירובין יח ע"ב), מנוח [אבא של שמשון הגבור] עם הארץ היה, שנאמר, "וילך מנוח אחרי אשתו". ולכאורה יפלא, מהיכן למדו חז"ל מפסוק זה שמנוח עם הארץ היה? ואפילו אם נאמר שטעמם משום שאסור לאדם ללכת ברשות הרבים אחר אשתו, וכי אם לא ידע דין זה כבר נעשה עם הארץ? אולם הכוונה, כי יצר הרע רמאי גדול הוא, ומטעה ומפתה את בני האדם ומסית אותם לדבר עבירה, באמור להם, שאף על פי שאיסור אשת איש הוא חמור ביותר, יש תיקון לזה לתקן הפגם הגדול של עבירה זו, באופן שיקראו ספר תהלים פעמיים כמנין "כפר", ועשרה דפים זוהר ופדיון נפש של מאה וששים פרוטות ונסלח להם, אך מנוח לא התפתה לעשות כן, ולא פנה אל דברים בטלים אלו, אלא הלך רק אחר אשתו, ולא אחר נשים אחרות, כי עם הארץ היה, ולא ידע ללמוד זוהר ולקרוא תהלים

ה רבי ישמעאל בְּנוֹ אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד עַל מְנַת לְלַמֵּד, מְסַפֵּיקֵן בְּיָדוֹ לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד. וְהַלּוֹמֵד עַל מְנַת לַעֲשׂוֹת, מְסַפֵּיקֵן בְּיָדוֹ

מאירת עיניים

את הדברים להלכה ולמעשה, וטורח הרבה בעיונו, כדי להורות הוראות בישראל, **מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות** – אכן יזכה גם ללמוד לעצמו, גם ללמד לאחרים, וגם להורות הוראות כדי לידע היאך לשמור ולעשות את דברי התורה, מבחינת "וְהוֹדַעְתָּ לְהֵם אֶת הַדְרֹךְ יֵלְכוּ בָּהּ וְאֵת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן". (רבנו יונה. הנצי"ב. ענף עץ אבות)

ה אומר רבי ישמעאל, כי האדם מקבל סייעתא דשמיא בלימוד כפי שאיפותיו ורצונותיו, שבדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו. **הלומד על מנת ללמד** – מי שאינו לומד רק לעצמו, אלא מתוך מגמה ללמד אף לאחרים, אכן מסייעים לו מן השמים גם ללמוד לעצמו, וגם ללמד לאחרים. **הלומד על מנת לעשות** – שאינו רק לומד בדרך של לימוד וחיוד בעלמא, אלא מברר

שמחת הלב

לתקן העוון הזה... ויסמיקו פני העשיר האורה, ונהפכו לירקון, כי התברר לו שכל הדברים אשר אמר אמש אל האשה נשמעו, ויפחד פן יגלה קלונו אצל הגביר, ובו ביום נסע משם. וגם האשה שמעה את דברי החסיד אשר הסביר שדברי הבל דיבר העשיר, ויצר הרע דיבר מתוך גרונו. וישמח החסיד שעל ידו נמנעה עבירה חמורה מאשת בעל הבית. (חסדי אבות דף צג)

ה הלומד על מנת ללמד... כתב בספר מעם לועז על משנה זו: הנוהג בטובת עין ואינו כובש תורתו אלא מלמדה לאחרים, מספיקים בידו ללמוד עוד וללמד לאחרים, שייעשה כמעין המתגבר שאינו חסר מאומה מכל מה ששואבים ממנו. והנה נמשלה המצוה לנר והתורה לאור, שנאמר (משלי ו כג): "כִּי נֵר מְצִינָה וְתוֹרָה אֹר", וכשם שהנר שהוא דולק אפילו אלף אלפים מדליקים ממנו, אינו חסר, כך כל מי שיתן למצוה, אינו מחסר נכסיו. ואם המצוה כך, התורה על אחת כמה וכמה, שנמשלה לאור מאיר. ואם שומע לעצת יצר הטוב ואינו כובש חכמתו, לא זו בלבד שאין חכמתו נחסרת, אלא יחדש ויוסיף על לימודו ותהיה לו סייעתא דשמיא ללמד לאחרים. ולא יאמר כיון שאני מלמד לאחרים, הרי אני צריך לצמצם עצמי, כדי שהתלמידים יוכלו לקבל ממני, ואם כן אני מבטל עצמי מן התורה, אין הדבר כן, כי אדרבה מספיקים בידו ללמוד וללמד, ונפתחים לפניו שערי אורה, ורואה נפלאות בתורה, ופותחים לו לבו שיבין יותר.

ויובן הדבר על פי משל לשר אחד שנסע למדינה רחוקה והיה עליו לעבור מדבר גדול שאין שם מים, מה עשה, הטעין חמורים בחביות של מים שיהיה לו ולאנשיו לשתות. לימים

**לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד לְשֹׁמֵר וְלַעֲשׂוֹת. רַבִּי צְדוֹק אָוִימֵר, אֶל תַּעֲשֵׂם
עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם, וְלֹא קָרְדִים לְחַפֵּר בָּהֶם. וְכֹךְ הָיָה הַלֵּל
אוֹמֵר, וְדֹאשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַגָּא, חֶלְף. הָא לְמַדְתָּ, כָּל הַנְּהַנְהָ מִדְּבָרֵי
תוֹרָה, נוֹטֵל חַיֵּיו מִן הָעוֹלָם.**

מאירת עיניים

בה, כמו קרדום לחפור בו, שהעושה כן מועל בקדושת התורה וכמי שנהנה מן ההקדש. **ודאשתמש בתגא** – היינו המשתמש בכתרה של תורה כאילו התורה היא כלי לשמשו, **חלף** – יחלוף מן העולם, יתקצרו ימיו. **הא למדת** – הרי למדת מכאן, **כל הנהנה מדברי תורה, נוטל חייו מן העולם** – מפסיד מחיי העולם הבא.

אל תעשם עטרה להתגדל בהם – כמו שאמרו (מסכת נדרים סב ע"א) "לאהבה את ה' אלקיך לשמוע בקולו ולדבקה בו", שלא יאמר אדם: אקרא שיקראוני חכם, אשנה שיקראוני רבי, אשנן שאהיה זקן ואשב בישיבה, אלא למד מאהבה וסוף הכבוד לבוא. **ולא קרדום לחפור בהם** – לא תלמוד תורה כדי לעשות ממנה מלאכה שתתפרנס

שמחת הלב

הצטרך שר אחר לנסוע דרך אותו מדבר, שאל את הראשון מה עשית, אמר לו הטענתי הרבה חמורים חביות של מים וכך ניצלתי מן הצמא. אמר לו, אני לוקח עמי מחנה גדול וכיצד יספיקו לי המים האלו שיש להם גבול? מה עשה, לקח עמו חכמים הבקיאים באדמה ומריחים מים, ולקחו עמם כלי חפירה, וחפרו בארות בכל מקום שבאו ומצאו שם מים. נמצא שהראשון הכין מים לעצמו ולאנשיו לבד, ואילו השני חפר בארות וכל הבאים אחריו רוו מים ובירכוהו. זה ההבדל בין הלומד תורה לעצמו למלמד לאחרים, שמעמיד תלמידים שיעסקו מתורתו לאחרים, גם לאחר אריכות ימים ושנים, וכך תרבה הדעת לדורי דורות. [ועיין עוד דברים נמרצים בזה לעיל פרק ב משנה ט]

והלומד על מנת לעשות, מספיקין בידו ללמוד וללמד לשומר ולעשות. מעשה שסיפר מרן זצוק"ל על הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, שלאחר נישואיו כשהיה חוזר מבית המדרש בערב, היה אוכל עם אשתו ארוחת ערב ומדבר עמה, ושוב יושב לעסוק בתורה. לימים התבונן הרב שאשתו הצעירה מצטערת בזה כי משעמם לה לבדה, שהרי כל היום היא לבדה בבית, וגם עכשיו הוא פונה ללימודו. חשש הרב לצערה, וקבע ללמוד איתה חברותא בכל ערב בספר "קצור שלחן ערוך" של הרב גנצפריד [או לא היה עדיין "בהלכה ובאגדה"...], ובזכות כך, נעשתה הרבנית בקיאה היטב בהלכות, וכשהיו באים לשאול את הרב שאלות הלכתיות, על פי רוב היא היתה עונה להם כהלכה, ורק כשלא היתה יודעת היתה שואלת את הרב.

שמחת הלב

ואני בעניינותי כשנשאתי את רעייתי שתחי' ראיתי כי אינה בקיאה כל כך בהלכות ברכות, ופעמים שהיתה נכשלת בברכות לבטלה או שלא מברכת מחוסר ידיעה כמו בשינוי מקום, היסח הדעת, וכיוצא בזה, לכן בקשתי ממנה שתלמד "ילקוט יוסף" הלכות ברכות, ואתגמל אותה כראות. וברוך השם, שיננה את ההלכות היטב. והנה ימים ספורים לאחר מכן, התקשרו אליה מאחד הסמינרים המפורסמים בירושלים שצריכים מורה לדינים. וממש ראינו עין בעין את יד ההשגחה העליונה, שבדיוק לאחר שלמדה ושיננה היטב את ההלכות, שלח לה הקב"ה שתזכה גם ללמד את בנות ישראל בהלכות למעשה.

[ובררך אגב, אאיר בזה, כי לצערנו הרב, בבתי ספר רבים מלמדים את הבנות הספרדיות מתוך הספר "קצור שלחן ערוך" של הרב גנצפריד, שהוא הלכות לבני אשכנז. ולו חכמו ישכילו זאת, לפחות בבתי ספר הספרדים ללמד מתוך החוברות "בהלכה ובאגדה", שהן בשפה קלה ונעימה השווה לכל נפש, כדעת מרן השלחן ערוך זיע"א שקבלנו הוראותיו. ואף מומלץ לבני אשכנז ללמד מהם, כי בכל הלכה שיש הבדל בין מרן השלחן ערוך לרמ"א, הדברים נכתבו בסייעתא דשמיא. ולא אכחד, כי ברוך השם ישנם כמה וכמה תלמודי תורה ובתי ספר שמלמדים את החוברות על הסדר, גם לבנים וגם לבנות. ותהילות לאל, ישנם גם מבני אשכנז שלומדים ומלמדים מהם, ולא מזמן בית ספר לבנות מלונדון של חסידות בעלז, ביקשו לשלוח להם את החוברות במייל, והם מרפסים לעצמם ולומדים בכתות. ישמע חכם ויוסף לקח.

להלן מכתב תודה בחרוזים שנשלח מתלמוד תורה "בוסטון" בעיר התורה "בני ברק", על שקיבלו במייל את החוברת "כיבוד אב ואם בהלכה ובאגדה", וממנה לימדו את התלמידים:

תודה והערכה עמוקה, על מחווה והענקה, של פירות השקעה ומחשבה, בקיום וחיבוב מצוה. רצינו להנחיל רגש ודרך, רצינו להעצים כיבוד אב ואם כערך, חיפשנו אחר טעם ותכלין ערב, כדי שלמצוה יהיה הילך תאב. ומשעלה ניחוח עמלכם, כלי ותוכן מפוארים, וראינו מאוויינו בספרכם, חשנו קנאת סופרים. מצאנו מסלול ובו ציונים, כיצד את כיבוד הורים להפנים, נתיבותיה הלכה, רגשי, ידע וחוויה, מביאים לקיום למעשה את המצוה. אפשרתם שימוש נרחב בעמלכם, ותעמוד נדיבות זו לזכותכם, בהנחלת מצוה מהחמורות שבתרי"ג, לצאן קדושים ילדי תשב"ר. ופירות המבצע והנחת שבעקבותיו, ישפיעו חן וחסד לכם לדורותיו, ובכלל מזכי הרבים יהיה חלקכם, ומאת ד' יתברך תהא משכורתכם.

מעריכים מאד. תלמוד תורה בוסטון בני ברק.

אשרי המנהלים והאחראים המזכים את תלמידיהם ותלמידותיהם לבוא לפני כל מועד מוכנים בהלכות המעשיות ובאגדות מדברי חז"ל המיישבים את נפש האדם, ומחזקים כל אדם ואדם באמונה בהשם יתברך ישתבח שמו ויתעלה כבוד הדרו].

שמחת הלב

וכמה מתוקים דברי ספר חסידים (סימן שיג) שכתב: חייב אדם ללמד לבנותיו המצוות, כגון פסקי הלכות. ומה שאמרו (סוטה כא ע"ב) שהמלמד לאשה תורה כאילו מלמדה תיפלות, זהו עומק התלמוד וטעמי המצוות וסודי התורה, אבל הלכות המצוות ילמד לה, שאם לא תדע הלכות שבת, איך תשמור שבת ושאר כל המצוות כדי לעשותן ולהיזהר בהן. הרי בימי חזקיה מלך יהודה, אנשים ונשים, גדולים וקטנים, ידעו אפילו טהרות וקדשים (סנהדרין צד ע"ב), וזהו שנאמר (דברים לא יב): "הֲקָהֵל אֶת הָעָם, הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׂיִם וְהַטַּף... לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיִרְאוּ אֶת ה' וְשִׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת", וזהו "אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם בְּלִפְנֵי... כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, טַפְכֶּם וְנְשֵׁיכֶם...", כדי שידעו כולם פסקי המצוות, מה לעשות ומה לא לעשות. והשונמית היתה הולכת ושומעת את הדרשה מפּי אלישע הנביא, שהרי אמר (מלכים ב ד כג): "מִדּוּעַ אֶתְּ הַלְכָת אֵלָיו הַיּוֹם, לֹא חֲדַשׁ וְלֹא שִׁבַּת", מכלל שבחודש ובשבת הולכות. על כן, האב ילמד את אשתו ובנותיו. עכ"ד.

וכיוצא בזה כתב גאון עוזנו רבנו חיים בן עטר זיע"א בספרו ראשון לציון (יורה דעה סימן רמז) על מה שפסק מרן השלחן ערוך את הגמרא בקידושין (ל ע"א), שחייב אדם לשלש לימודו, שלישי במקרא, שלישי במשנה, שלישי בתלמוד. וכתב: ונראה שכל זה מדובר לאחר שידע את כל דיני היהדות, חובות המוטלות עליו כהלכות ברכות הנהנין, תפילה, טהרה, איסור והיתר, שלא יכשל, או אז נשאר לו מצות עשה של "והגית בו יומם ולילה". שהרי אפילו לגבי נשים שפטורות ממצות תלמוד תורה, כתב הרמ"א (שם סע"ף ו) שחייבות ללמוד דינים השייכים להן. הרי שהדינים המחוייבים צריכים על כל פנים ללמוד ולידע, כמו אם טעה בברכת המזון או דיבר בין תפילה של יד לתפילה של ראש וכדומה, שצריך לדעת הדין באותה שעה ובאותו מצב, ובזה פשוט שחייב כל איש ישראל לדעת זה, ואחר שידע דיני היהדות, אז נשאר לו לצאת ידי חובת "והגית בו יומם ולילה". עיי"ש.

אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם. כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות תלמוד תורה ה"ח): כל המשים לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה, ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה מחלל את השם ומבזה את התורה, ונטל חייו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות בעולם הזה מדברי תורה, וכבר אמרו חכמים, אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עוון. וכן ציוו ואמרו, אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם. ע"כ. אולם כבר האריך בזה הרשב"ץ, וזה תוכן דבריו: חובה היא על ישראל לפרנס בדרך כבוד לחכמיהם ולדייניהם אשר תורתם אומנותם, ושורש דבר זה נלמד ממה שאמרה תורה, "והכהן הגדול מאחיו", ודרשו חז"ל (יומא יח ע"א) שיהיה גדול מאחיו בנוי, בכת, בחכמה ובעושר. ואם אין לו, גדלהו משל אחיו, שאם אין לו עושר, מעשירים אותו. ואמרו בתוספתא מעשה בפנחס הסתת שנמנו אחיו למנותו כהן גדול, הלכו ומצאוהו

שמחת הלב

חוצב אבנים בהר, ומילאו לו אותו מחצב דינרי זהב. וכן הדין לתלמיד חכם שיתנו לו ממון להתעשר בו, ואין גנאי בדבר. וכן מבואר בחולין (קל"ד ע"ב) שהשוו בעלי התלמוד דין תלמיד חכם שחייבים ישראל להעשירו, לדין כהן גדול, וכן מדת הדין שהרי הוא קודם לכהן גדול לכל דבר להחיותו... כמו שאמרו (הוריות יג ע"א), יקרה היא מפנינים, מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. וכן אמרו (תענית כא ע"א), מלך רבי יוחנן, פירוש שעשאוהו ראש ישיבה, ופירש רש"י: ומי שהוא ראש ישיבה היו נותנים לו ממון הרבה, כמו בכהן גדול, גדלהו משל אחיו. ובהוריות (י ע"א) אמרו על רבי אלעזר חסמא ורבי יוחנן בן גודגדא שהיו עניים ולא היה להם פת לאכול, ונתן רבן גמליאל דעתו למנותם ולהושיבם בראש, כדי שיגדלו ישראל בעושר ובפרנסה. ובסוטה (מ ע"א) אמרו שרבי אבהו היה עשיר גדול ונכבד מאד בבית המלכות ורצו למנותו לראש ישיבה, אך כשראה את רבי אבא שהוא עני, ונוגשים בו בעלי חובות, צויה להושיבו בראש כדי שיגדלוהו משלהם בעושר. ובגיטין (ס ע"ב) אמרו שהיתה תיבה בבית המדרש שמקבצים בה תרומות של מעות לחלק לתלמידים לפרנסתם. גם במדרש תנחומא הובא מעשה בתלמיד חכם שהיה באניה, ועמדו לסטים ושללום, ולא היה להם לחם לאכול, כשהגיעו ליבשה נכנס אותו חבר לבית המדרש ודרש, וכשראו בני המדינה שחכמתו גדולה נהגו בו כבוד גדול ועשו לו פסיקתו כראוי עד שנתעשר. נמצא שמנהג קדום הוא מימות התנאים והאמוראים עד עתה להחזיק בתלמידי חכמים. וכן מצינו בימות הגאונים שהיתה אצלם קופה מיוחדת לפרנסת הישיבות, וכל קהילה היתה תורמת ממון קצוב לראשי הישיבות ותלמידיהם. עכת"ד. וכל דברי הרשב"ץ נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת.

גם מרן הכסף משנה האריך להוכיח מהש"ס שהחכמים ותלמידיהם היו מתפרנסים מתרומות הציבור, וכן אמרו בסוטה (כ ע"א), שרבי יוחנן היה מתפרנס על ידי הנשיא, כדי שיוכל לעסוק בתורה. וכן ראינו שכל חכמי ישראל קודם הרמב"ם ואחריו היו נוהגים ליטול שכרם מן הציבור. ואפילו אם נודה שהלכה מעיקר הדין כהרמב"ם, מכל מקום כבר הסכימו כל גדולי הדורות להתיר משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך", ואין לך צורך צבור גדול מזה, שהרי צריכים אנו להעמיד מורה צדק לדון ולהורות, ולהעמיד תלמידים שימלאו את מקומו בהפרדו מן העולם הזה לחיי העולם הבא. ואילו לא היתה פרנסת המלמדים והלומדים מצויה מתרומות הציבור, לא היו יכולים להקדיש את זמנם ולטרוח בתורה כראוי, והיינו חס ושלום כאובדים בלי תורה. ובהיותה מצויה לפרנסתם יוכלו לעסוק בתורה תדיר. ויגדיל תורה ויאדיר. ע"כ.

ועוד האריך הרשב"ץ על משנה זו כאן בספרו מגן אבות, וכתב: ומה שמצינו בהרבה חכמים שהיו חוטבי עצים ושואבי מים לפרנסתם, זה היה מדרכי החסידות, או שהיה קודם שהגיעו להיות ראשי ישיבות, אבל לעולם אין איסור בדבר. "ועל זה סמכנו בעצמנו ליטול

שמחת הלב

פרס מהציבור כדי להתמנות רב ודיין עליהם, ולא סמכנו על עצמינו, עד שנשאנו ונתנו בזה עם גדולי הדור הרבנים הזקנים שבדורינו, ואמרו לנו יישר ויישר. וכן ראינו היתר זה שהיה נהוג בן אצל הגדולים אשר לפנינו חסידים ואנשי מעשה גאונים ורבנים גדולי עולם לקדושים אשר בארץ המה". ע"כ. ובספר אגרות אליהו (על הירושלמי שבת פרק ו) כתב: בזמן רבותינו חכמי התלמוד, כל אנשי הדור היו יראים וחרדים במורא של כבוד לכל התלמידי חכמים בעלי תורה, ואפילו אם היו חוטבי עצים ושואבי מים לא נפלו מכבודם בעיני המון העם. כי כל העדה כולם קדושים, ומעריצים ומקדישים את לומדי התורה בדורם. אבל בזמן הזה אם יהיו תלמידי החכמים עוסקים במלאכות אלו וכיוצא בהם כדי להתפרנס, יהיו בזויים חס ושלום בעיני ההמון, ואם ירצו להוכיחם ולהפרישם מאיסורי תורה, לא יטו און קשבת לדבריהם, כי חכמת המסכן בזויה. לכן אדרבה מצוה עושים תלמידי החכמים לקבל מתנות, כדי להתלבש בבגדי חמודות, והוצאות בני ביתם ניתנים להם בכבוד הראוי, ואז יהיו חשובים בעיני ההמון, ודבריהם יהיו נשמעים על כל אשר יורו להם מדרכי השם יתברך.

גם הר"ל האריך להחזיק את המנהג שנהגו כל התלמידי חכמים להתפרנס מתרומות הציבור ולעסוק בתורה, וכתב שאם לא היו עושים כן היתה התורה בטלה ומשתכחת חס ושלום מישראל, כי אי אפשר לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה לדון ולהורות הלכה למעשה לרבים, ולהתפרנס ממעשה ידיו, וכל שכן למי שהוא ראש ישיבה ומרביץ תורה ברבים, והוא צריך לחלק עתותיו בלימוד התורה לו ולאחרים, שעבירה היא בידו אם לא יקבל פרנסתו מאחרים, אף על פי שהוא יודע מלאכה שיוכל להרויח ולפרנס ממנה את ביתו, כי אי אפשר שלא יתבטל מתלמודו. ע"ש. וכן כתבו הב"ח והש"ך.

גם הגאון רבי חיים בן עטר בספרו ראשון לציון כתב, אם יש אדם שיכול להתפרנס ממלאכתו וללמוד תורה בשעת הפנאי, או שיטול פרנסתו ופרנסת בני ביתו ממחזיק יחיד או מבני אדם רבים, כדי שילמד כל היום, הנה בזמנינו שנתמעטו הלבבות והדעות, והלוואי שילמד אדם כל היום, ובתורתו יהגה יומם ולילה, וישיג לדעת את הדינים הנחוצים והנצרכים, לכן נראה לי שיותר טוב שילמד כל היום ויטול פרנסתו מאחרים, ועץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. גם בשו"ת אגרות משה כתב: אלה המתחסדים לנהוג על פי דברי הרמב"ם, ולומר שצריך שיהנה מייגיע כפיו ויקבע עתים לתורה בשעות הפנאי, ולא ילמד כל היום בכלל ויקבל משם פרס לפרנסתו, הם הולכים אחר עצת יצר הרע, המסיתם שיפסקו ללמוד תורה כראוי. ויעסקו במלאכה ובמסחר עד שלבסוף ישכחו גם את המקצת שלמדו בילדותם, ואף לא ישאר להם זמן ללמוד כלל, והרי אפילו הראשונים כמלאכים שהיה לבם פתוח כפתחו של אולם, אמרו, שאי אפשר לאדם לעסוק בתורה ולהתגדל בה באופן שיהיה ראוי להורות ממנה למעשה, אם יעסק גם במלאכה וסחורה, וכמו שאמרו (עירובין נה ע"א) "ולא מעבר לים היא", לא תמצא התורה לא בסחרנים ולא בתגרים, וכן (שם סה ע"א) אמר אביי, 'אי אמרה לי

שמחת הלב

אם קריב כותחא לא תנאי, ופירש רש"י, אפילו אם אמרה לי אמי ציווי לעבודה קלה, כגון להביא כותח [לֶפֶן] מהחנות, לא הייתי יכול לשנות כמו ששניתי, כי התבטלתי מהלימוד. וכל שכן בדורותינו שנתמעטו הלבבות, כמו שאמרו (שם נג ע"א) "ראשונים היה לבם כפתחו של אולם, אחרונים כפתחו של היכל, ואנו כמלא מחט סרקית". ולכן הלכה רווחת שנתקבלה בכל הדורות ובכל תפוצות ישראל שמותר ומצוה לעסוק בתורה בתמידות ולהתפרנס ממשכורת הכולל, וכן מי שהוא רב ומורה הוראה מקבל משכורתו מקופת הציבור, ואין שום מדת חסידות להימנע מזה. ומי יתן והיו נדיבי עמנו תורמים בעין יפה להרבות ישיבות וכוללים בכל תפוצות ישראל, שעל ידי כך מתרבים גדולי ישראל בעלי הוראה ויושבי על מדין כרצון השם יתברך, שאין לו בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. ע"כ. שפתים ישק משיב דברים נכוחים.

והרב משנה ברורה (ביאור הלכה סימן רלא) הביא תשובת דבר שמואל שכתב, ונראה שאפילו הרמב"ם יסכים בזמנינו להתיר, כי כפי המציאות ועורך השעה והמקום, אי אפשר לזה האיש החפץ בחיים להתקיים תלמודו בידו לזכות בו את הרבים, כי אם בסיפוק צרכיו על ידי אחרים, והרי הוא ככל המון הדיינים והחכמים שהיו מקבלים שכר מתרומת הלשכה, והרמב"ם עצמו פסק כן בפרק ד' מהלכות שקלים: "תלמידי חכמים המלמדים הלכות שחיטה לכהנים, והמלמדים להם הלכות קמיצה, ונשים המגדלות בניהן לפרה אדומה, כולם נוטלים שכרם מתרומת הלשכה, וכן מגיהי ספרים שבירושלים, ודיינים שדנים את הגולנים נוטלים שכרם, ואם לא הספיקו להם, אף על פי שלא רצו, מוסיפים להם כדי צרכם להם ולנשיהם ובניהם ובני ביתם". ואם כן היאך יעלה על הדעת שיוורה הרמב"ם, שיותר טוב לאדם לאחוז בסכלות וחסרון החכמה כל ימיו, ויגרום לעצמו כמה נזקים ומכשלות מפני חסרון התלמוד המביא לידי מעשה, ולמנוע טוב מבעליו, מפני היותו נהנה מאת אהיו. עיי"ש. (שו"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה סימן יז. ועיי' עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 33-31 ותורה נחת)

ובאמת מי יתן והיה לבבם זה של הגבאים בבתי הכנסת ופרנסי הציבור במועצות וכיוצא בהם, להבין את חשיבות ומעלת הרבצת התורה בקרב העם, ויזילו מעות בשביל רבני בתי הכנסת ותלמידי חכמים המזכים את הציבור להורות לעם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, כי הם שבט לוי של הדור, כמו שנאמר (דברים לג א'): "יורו מִשְׁפָּטָה לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתָהּ לְיִשְׂרָאֵל", וכמו שציוותה תורה לכלכל ולסייע את שבט לוי, כך תהיינה להם הזכות לכלכל ולסייע את המזכים את הציבור, וכבר אמרו רבותינו "אין ציבור עני" (תרושי הרין מסכת בבא בתרא ח ע"ב), ואשרי המדבר על אוזן שומעת. ובמקום שיזילו מעות עבור מיני מופעים שהם, שפעמים שאין בהם שום חיזוק ותועלת אמיתית לציבור, מי יתן והיו נותנים זאת לחיזוק התורה, בפרט בדורנו שרבים צמאים לשמוע דבר ה', וכאשר יתרבו מוסרי השיעורים ממילא יתרבו שומרי התורה והמצוות.

ו רבי יוסי אומר, כל המכבד את התורה, גופו מכבד על הבריות. וכל המחלל את התורה, גופו מחלל על הבריות.

מאירת עיניים

ועשר ותפאר אותה] ותרוממך! וכל המחלל את התורה – נוהג בה מנהג חול, שמתעצל בקיום המצוות, ומזלזל בתלמידי חכמים ובספרי הקודש. גופו מחולל על הבריות – הוא עצמו נעשה מחולל ונקלה לבריות.

ו כל המכבד את התורה – שמכבד את מצוותיה בהראותו זריזות בעשייתן, ומכבד את חכמיה, ומכבד את ספרי הקודש (רמב"ם). גופו מכובד על הבריות – הוא עצמו נעשה מכובד על הבריות, כמו שנאמר (משלי ד ח): "סלסלה [סלסל

שמחת הלב

ו כל המכבד את התורה, גופו מכובד על הבריות. מעשה שהיה עם הגאון רבי צמח צרפתי שהיה עוסק בתורה בלילה בביתו אשר בתוניסיה, והנה קרוב לשעת חצות כבה נרו. והיה ליל סגריר, רוח זלעפות, ברקים הבזיקו, ורעמים הרעימו, וגשמי עוז ניתכו במשך שעות ארוכות, חיפש הרב בביתו להדליק את הנר, ולא מצא במה להדליקו. בסמוך לביתו היתה מאפיה, ובחדר אשר בה, לן אופה ערבי. חשב הרב ללכת לבקש מהאופה שידליק לו את הנר, נקש הרב על פתח המאפיה, וביקש מהאופה: אנא אדוני, עשה נא עמדי טובה והדלק לי את הנר, כי צריך אני לשבת ללמוד, ואין אור בביתי. הדליק האופה את הנר והרב הודה לו על כך, ניסה הרב להגן על הנר בשולי גלימתו, אולם רוח חזקה נשבה וכיבתה את הנר. חזר הרב שוב למאפיה, וביקש סליחה על ההטרדה, וביקש להדליק לו את הנר בשנית. אך גם בפעם השנית כבה הנר, ויחזור הרב אל האופה ויבקש שוב להדליק לו את הנר. האופה כעס על ההפרעה והראה לרב את הקורה הכבדה שעליו להרים מדי פעם כדי להשעינה על הדלת, והוסיף ואמר: עלי לקום בשעת בוקר מוקדמת לפני עלות השחר, וכעת נרדה שנתי מעיני, ואיך אוכל לעבוד מחר. ביקש רבי צמח סליחה מהאופה, ואמר לו, אני מברכך שהייתן לך כסף וזהב כמשקל הקורה שאתה מרים כל פעם. בשמוע האופה את הברכה הגדולה, שמח מאד, כי ידע את ערכו של הרב, וכל מה שיוצא מפיו לא יפול ארצה, ואמר לרב, אני אקח את הנר לביתך כדי שלא יכבה. או אז ישב הרב ללמוד תורה עד עלות השחר וישמח שמחה רבה שלא שינה מהרגלו הטוב.

יום אחד בהיות האופה הערבי עובר ברחובות העיר, פגש בו אדם זר לא מתושבי המקום, ושאל אותו, היכן עובד וכמה משתכר, ענה לו, שהוא עובד במאפיה ומשתכר שני פרנק ליום. אמר לו, האם אתה מעוניין לעבוד אצלי במשך חודשיים, ואני אשלם לך עשרה פרנק ליום? השיב האופה שהוא מוכן. אמר לו, בוא עמי ואראה לך את מקום העבודה, הולך אותו האיש בכמה רחובות, ואז הוציא מטפחת מכיסו, ואמר לו שעליו לקשור את עיניו במטפחת כיון שמקום העבודה סודי. אחרי שהגיעו לבית שהיה גדול ורב מימדים, הסיר

שמחת הלב

את המטפחת מעיניו, ויוביל אותו בתוך הבית למרתף, ובמרתף היו שקיות מלאות אבנים טובות ומרגליות. אמר האיש לאופה, עליך לפתוח כל שקית ולמיין את האבנים טובות והמרגליות אשר בתוכה, אולם דע לך שאסור לך לספר לאיש על עבודתך זאת. העבודה נמשכה כחודשיים, ובסיומה שילם האיש לאופה את שכרו וגם נתן לו מתנה נאה.

כעבור מספר ימים עבר האופה בסמטאות השוק, ושמע קול כרוז המכריז מטעם השלטונות כי ישנו בית שמוצע למכירה פומבית, הבית היה שייך לאדם זר שמת פתאום בביתו, ולא השאיר צוואה אחריו. הרהר האופה בלבו, אולי זה הבית שהוא עבד בו במיין היהלומים, והציע מחיר גבוה יותר לקנות את הבית וזכה במכרו, נטל האופה את כל חסכוניותו, ולוה כסף רב מאת מכריו, ושילם את הכסף הנדרש וקיבל את מפתחות הבית. מה גדולה היתה שמחתו בהגיעו לבית ובראותו שזהו הבית שעבד בו, ושכל המרגליות נמצאות במרתף במקומן. ובין רגע הפך למליונר גדול. נטל מרגלית אחת, והלך לצורף וקיבל בעבורה כסף רב, והחזיר את כל חובותיו. חשש האיש שיתפרסם בעיר שנהפך לעשיר, והחליט לנסוע לאיסטנבול במדינת טורקיה, וכך נהפך לעשיר הגדול ביותר שם.

ימים עברו והגאון רבי צמח צרפתי הגיע לגיל שבעים ורצה לעלות לארץ ישראל לחונן את עפרה ולהקבר בתוכה. בדרכו עבר דרך איסטנבול, שבאותם ימים היתה שם קהילה יהודית גדולה וחשובה. ראשי הקהילה ערכו לו קבלת פנים מפוארת בנוכחות נכבדי הקהילה. בתום קבלת הפנים הלכו הרב ומלוויו בחוצות העיר, לכיוון הבית בו היה אמור הרב להתגורר במשך שהותו בעיר, באמצע הדרך פגשו בהם חבורה של עשירים מוסלמים, וביניהם היה עשיר גדול לבוש בגדי שש ורקמה. כראות העשיר הזה את הרב, ניגש אליו ונתן לו שלום, כופף את ראשו ונשק את ידי הרב בכבוד ובחום. מאין באתם ולאן אתם הולכים? שאל העשיר. ענה לו המשרת של הרב: באנו מתוניס, והולכים לארץ ישראל. הזמין העשיר את הרב ואת משרתו להתארח בביתו, בכבוד גדול וברוב פאר. לאחר שלושה ימים, ביקש העשיר מהרב להראות לו את רכושו הרב, ושאל אותו, האם כבוד הרב יודע מהיכן בא לי כל העושר הזה. משנענה בשלילה, אמר לו העשיר: האם כבוד הרב מכיר את האופה שעבד לפני שנים רבות במאפיה שליך ביתך? ענה הרב: אני מכירו היטב, הוא איש טוב וישר. באותו רגע נשק בעל הבית את ידי הרב, ואמר לו: אדוני הרב, אני הוא עבדך, שפתחתי לך בזמנו את דלת המאפיה להדליק לך נר, ואתה ברכת אותי שאהיה עשיר גדול, וברכתך התקיימה בכפל כפליים. לפני הפרדו מעמו, מסר האיש לרבי צמח המחאות כסף, ואמר לו שיפקידם בבנק בארץ ישראל, והבנק יעניק לו קצבה חודשית כל ימי חייו. הניח הרב את שתי ידיו על ראשו ובירך אותו ונפרד ממנו לשלום. עלה הרב עם משרתו לארץ הקודש, וכשהגיע לשם, מסר את ההמחאה הכספית לבנק, והוא קיבל מהבנק קיצבה חודשית קבועה בסכום גדול, שממנה התפרנס בכבוד כל ימי חייו, וגם חילק צדקות רבות לעניי ירושלים.

כל המכבד את התורה, גופו מכובד על הבריות. עיין בזה סיפור נפלא לעיל (פרק ב משנה ח).

ז רבי ישמעאל בנו אומר, החושך עצמו מן הדין, פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא. והגס לבו בהוראה, שוטה רשע וגס רוח.

מאירת עיניים

בה, ונמצא מביא לידי שבועת שוא (ברטנורה). ולעומתו, ההיפך ממנו: **הגס לבו בהוראה** – הממהר לדון ולהורות הוראות בלא עיון והמתנה, **שוטה** – שאלמלא שנתרוקן מוחו, איך מלאו ליבו לדון במהירות?! (רשב"ץ) **רשע** – שאינו חושש להתיר את האסור או לגרום לגזל, שבועת שוא וכדומה. **וגס רוח** – גאוותן, שמגמתו רק להתפאר בפסק דינו ולקנות לו שם. (ספורנו)

ז החושך עצמו מן הדין – דין המונע את עצמו מלדון, במידת האפשר, כגון שיש דין גדול ממנו, או שמשדל את בעלי הדין לעשות פשרה ביניהם. **פורק ממנו איבה** – חוסך מעצמו איבה, שהרי מי שיוצא חייב בדין, עלול לנטור לו איבה על כך שחייב אותו, בטענה שלא ניסה למצוא צדדים לזכותו. **וגזל** – מונע מעצמו חשש גזל, שמא יחייב אדם לחינם. **ושבועת שוא** – שמא יחייב שבועה למי שאינו חייב

שמחת הלב

כל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות. כתב בספר חסידים (סימן צז), מעשה בחסיד גדול שאחר פטירתו הוציאו גויים רשעים שונאי ישראל את גופתו מקברו והשליכוהו כדומן על פני האדמה, וכל העם הצטערו על זה, ובא בחלום לאיש אחד ואמר לו, אירע לי כן, מפני שכשהייתי רואה ספרי קודש ודפי ספרים נקרעים, לא הייתי מקפיד לקושרם יחד ולכורכם ולכבדם. וכתב על זה מרן החיד"א בספר ברית עולם, זהו ששינינו כל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות, "כל" לרבות כגון החסיד הזה, שלא חשש לביזוי הספרים, לכן "גופו" התחלל, שהוציאו את גופו מקברו ונתחלל הגוף. ע"כ. וכתב הרב משנה ברורה (ביאור הלכה סוף סימן פג): ורע המעשה שראיתי בבית קל דעת, שהיה לו חדר מיוחד לפנות שם והגרף תחת הספסל, והריח רע היה מגיע בכל החדר, ובאותו החדר היו קבועים הספרים שלו. וקראתי עליו המקרא הזה "כי דבר ה' בזה", ויצא לו בן לתרבות רעה השם יצילנו, והתחלל גם גופו על הבריות בשביל זה, וכמאמר התנא "כל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות".

ז החושך עצמו מן הדין. מעשה בהגאון רבי מנשה מאיליאי (תלמידו של הגאון מוילנא) שנתבקש לכהן פאר כרבה של העיר סמרנון, והיה מעורר את בני עדתו ללימוד תורה ולגמילות חסדים, ולאהבת חברים. ואף עסק בבית דינו דין אמת לאמתו. והנה קפץ עליו רוגזם של "החוטפים", ויד השרים והפרנסים במעל הזה ראשונה, שהיו עוזרים לחוטפים לתפוס ילדי ישראל העניים והיתומים למוסרם למלכות הרשעה של ניקולאי לגייסם לצבא, ולהשכיח מהם תורה ומצוות. כשנודע הדבר לרבי מנשה הקהיל קהילות ברבים, וכדבר איש

ח הוא הָיָה אֹמֵר, אֶל תְּהִי דָן יְחִידִי, שְׁאִין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אַחַד. וְאֵל תֹּאמַר קִבְלוּ דַעְתִּי, שֶׁהֵן רְשָׁאִין וְלֹא אַתָּה.

מאירת עיניים

יחיד בעולמו, נאה לדון לבדו. ואל תאמר קבלו דעתי – אם צירפת דיינים עמד, וחלקו על דעתך, אל תאמר להם שיקבלו דעתך מפני שאתה מומחה ויכול היית לדון ללא הצירוף שלהם. שהן רשאין ולא אתה – הואיל וצרפת אותם, הרשות והברירה בידם לקבל דבריך, ואין הרשות בידך לחייבם לקבל דבריך. (רמב"ם. ברטנורה)

ח ישנה כאן הנחייה לדיין. אל תהי דן יחיד – אף על פי שדיין מומחה יכול לדון לבדו, טוב יותר שיצרף עימו עוד שני דיינים, כדי שיוכלו יחד ללבן את הדין ולהוציא דין אמת לאמיתו (ברטנורה). וכן כשישנם שלושה דיינים, לא ידע המתחייב מי חייבו, ולא ינטור לו איבה (תני"ט). שאין דן יחיד אלא אחד – רק הקדוש ברוך הוא, שהוא

שמחת הלב

האלהים רִתַּת לאמר, שכל אלה החוטפים והמסייעים לחוטפים, בין במישרין בין בעקיפין, אינם בכלל ישראל. נכנסו אליו פרנסי הקהילה ואמרו לו, רבנו, דבריו אלו יכולים להסגירו למלכות ולהעלותו לגדרום חס ושלום, כדין מורד במלכות, ועל כל עדת ישראל יצא הקצף, לכן אסור לכבוד תורתו להתערב בענין זה. השיב רבי מנשה: אם על צרעת ממארת כזאת אשר פשתה בישראל, אסור לי בתור מרא דאתרא לדבר כאשר עם לבבי, אינני רשאי להיות רב בישראל! ובאותו יום עמד והסתלק מן הרבנות, וחזר לחיות חיי צער, לחם צר ומים לחץ.

ח ואל תאמר קבלו דעתי, שהן רשאין ולא אתה. בהקדמת שו"ת "כח שור" הובא מעשה בגדול אחד אב בית דין שהיה רגיל לצרף עמו שנים מתלמידיו בבית הדין. פעם באו שני עשירים מופלגים להתדיין לפניו, והתובע רצה לשחד את הרב, אך לא מלאו לבו לעשות כן. הרב היה רגיל לשאוף טבק הרחה, וביושבו בבית הדין שלח את השמש לקנות לו קופסת טבק. התובע ביקש מהשמש שיואיל לתת לו את הכסף, והוא יקנה טבק לרב, ובערמתו הכניס שלשה דינרי זהב בשולי קופסת הטבק. כשנכנסו שני העשירים והגישו את עצמותיהם, הוציאו אותם החוצה להתיעצות הדיינים, ולבו של הרב נטה כל הזמן לטובת התובע, ואילו שני תלמידיו חלקו עליו ורצו לפסוק לטובת הנתבע. כשראה הרב כן, דחה את פסק הדין למחר. בלילה ישב לעיין היטב היטב בדין, ובמשך לימודו לקחת הרבה מן הטבק שבקופסא, עד שכמעט גמרו, ופתאום מצא שלושה דינרי זהב. התפלא הרב מנין דינרי זהב אלו. בבוקר שאל את השמש, האם הוא עצמו הלך לקנות את הטבק? השמש סיפר לתומו שהעשיר התובע ביקש שילך הוא לקנות. הבין הרב, כנראה עשיר זה שם את דינרי הזהב וגנב את לבבי. כשבאו העשירים לקבל את פסק דינם, החזיר הרב את הזהב לתובע. ושב לעיין בדין, וברגע קט שינה את דעתו והסכים לדעת תלמידיו וזיכו את הנתבע.

ט רבי יונתן אומר, פל המקיים את התורה מעני, סופו לקיימה מעשר. וכל המבטל את התורה מעשר, סופו לבטלה מעני.

מאירת עיניים

התורה מפני דוחק וטרדות הפרנסה. וכתב הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה יג) "וענין זה מפורש הוא בתורה, הרי הוא אומר "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל - ועבדת את אויביך" (וינה). וכתב בתוספות יום טוב, הנהגה זו היא בדרך כלל, אך מה שפעמים אין המציאות כך, מפני סיבות צדדיות, כגון שאין העושר טוב עבור צדיק זה, שיכול לבטלו מלימודו, או לכפרת עוונותיו וכיוצא בזה.

ט כל המקיים את התורה מעוני - למרות שדחוק הוא בפרנסתו, לוחץ את עצמו ולומד תורה. סופו לקיימה מעושר - הקב"ה ישלח לו עושר והרווחה ויוכל ללמוד ללא טרדות. כמו שנאמר: "למען ענותך להטיבך באחריתך". וכל המבטל את התורה מעושר - למרות שהוא עשיר ויש לו אפשרות ללמוד, מתבטל הוא מלימודו ועוסק בקנייניו ותענוגיו, סופו לבטלה מעוני - הקב"ה ידלדלו עד אשר יצטרך לבטל את

שמחת הלב

כתב הצדיק מאפטא, זהו שכתוב על השוחד "ויסלף דברי צדיקים", שאפילו אם הדיין צדיק וישר גם לאחר קבלת השוחד, כי נתקבל שלא בידיעתו, בכל זאת יש בכוחו של השוחד לסלף את בינת הדיין ולעוות את המשפט.

ואגב שדברנו בענין שוחד, מספרים על הגאון רבי חיים כפוסי, שהיה דיין במצרים (לפני כארבע מאות שנה, בזמן מהריט"ץ ומהריק"ש), ובסוף ימיו כהו מאור עיניו ונעשה עיור. ליצני הדור היו מרגנים אחריו שלקח שוחד, וחלילה התקיים בו הפסוק "כי השוחד יעור עיני חכמים". כששמע כן הרב, עמד בעת קריאת התורה בשבת קודש מול קהל ועדה, ואמר: "שמעתי דיבת רבים אשר ירגנו שלקחתי שוחד, ואני מעיד עלי שמים וארץ, כי אני נקי כפים ובר לבב. אם האמת עם מוציאי הדבה, כן יהיה תמיד שישאר עיור, אך אם אין האמת אתם, ונזהר אני מאד בזה, יאירו עיני כבראשונה". מיד התקבלה תפלתו, ותיכף אורו עיניו כבראשונה. הגאון החיד"א הביא מעשה זה, וכתב: "ואני הצעיר ראיתי חתימתו כשהיה עיור, שהיה חותם מאומד וכמעט אין האותיות ניכרות, כמי שאינו רואה. אבל ראיתי חתימתו שלאחר מכן, כשכבר אורו עיניו, וחתם בכתיבה מאושרה בזו הלשון: "ה' נסי, חיים כפוסי". ועד היום כל הנשבע לשקר על קברו נענש. תנעב"ה. וזכותו יגן עלינו". ע"כ.

ט כל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר. מי לנו גדול מהלל הזקן שהיה עני מרוד, כמבואר בגמרא יומא (לא ע"ב), הלל מחייב את העניים, וכשבא עני לדין בעולם הבא, אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם יאמר: עני הייתי וטרוד במזונותי, אומרים לו:

שמחת הלב

כלום עני היית יותר מהלל?! אמרו עליו על הלל הזקן, שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר [מרווית] טרעפיק אחד? [ב-10 שקל], חציו היה נותן לשומר בית המדרש, וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר, ולא הניחו שומר בית המדרש להיכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלוקים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו: אותו היום ערב שבת היה, ותקופת שבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים. כשעלה עמוד השחר, אמר לו שמעיה לאבטליון, אבטליון אחי, בכל יום הבית מאיר – והיום אפל! שמא יום המעונן הוא? הציצו עיניהם, וראו דמות אדם בארובה, עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג, פירקוהו והרחיצוהו וסכוהו והושיבוהו כנגד המדרוה. אמרו, ראוי זה לחלל עליו את השבת. עיי"ש. וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה (פ"ד מ"ח): וכבר ידעת, כי הלל הזקן היה חוטב עצים ולומד לפני שמעיה ואבטליון, והוא בתכלית העניות. עיי"ש. ולבסוף נתמנה נשיא לישראל והתעשר עושר גדול. (עיין פסחים סו ע"א, סוטה כא סע"א, ביצה סו ע"א, כתובות סו ע"ב)

כל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר. אמרו על רבי עקיבא, שבכל יום ויום היה מביא חבילה של עצים, חציה מוכר ומתפרנס וחציה משתמש בה. עמדו עליו שכניו ואמרו לו: עקיבא, אבדתנו בעשו, מכור אותם לנו, וטול שמן בדמיהם ושנה [ותלמד תורה] לאור הנר. אמר להם: הרבה סיפוקים [שימושים] אני מסתפק בעצים הללו, אחד שאני שונה בהם [לומד לאורם], ואחד שאני מתחמם כנגדם, ואחד שאני ישן בהם. עד כדי כך היתה רבה עניותו. ואמרו חז"ל: עתיד רבי עקיבא לחייב את כל העניים בדיו, שאם אומרים להם, מפני מה לא למדתם תורה? והם אומרים מפני שעניים היינו, אומרים להם: והלא רבי עקיבא עני ביותר ומדולדל היה. ואם אומרים מפני טפנו וילדינו, אומרים להם: והלא רבי עקיבא היו לו בנים ובנות. בן ארבעים שנה הלך ללמוד תורה, ולסוף שלש עשרה שנה לימד תורה ברבים! ולבסוף נעשה עשיר מופלג, אמרו: לא נפטר מן העולם עד שהיו לו שולחנות של כסף ושל זהב, ועד שעלה למיטתו בסולמות של זהב. ואף קיים רבי עקיבא את הבטחתו לאשתו בהיותם עניים, שכאשר יתעשר יקנה לה תכשיט "ירושלים של זהב", ואכן קנה לה עטרה של זהב לראשה, שהעיר ירושלים מצויירת בה, כדי לפרסם ולהוקיר את מסירות נפשה לתורה. לתלמידיו, שתמהו על פאר "מופרז" זה, ואמרו לו: "רבנו, ביישנתנו ממה שעשית לה". אמר להם: "הרבה צער הצטערה עמי בתורה!" (מסכת אבות דרבי נתן פרק ח). ובתלמוד ירושלמי (שבת פרק ו' ה"א) מובא שכאשר ראתה זאת אשתו של רבן גמליאל נשיא ישראל, ביקשה ממנו שיקנה גם לה תכשיט כזה משובח. אך רבן גמליאל אמר לה: וכי את מסרת את נפשך לתורה כמוה? הלוא היא התייסרה בעניות עצומה, עד שהיתה מוכרת את קלעי שערות ראשה, כדי שיוכל ללמוד תורה, לכך מגיע לה דברים מיוחדים שלא מגיע לנשים אחרות. [ועיין עוד הרחבה נפלאה

בחוברת "ימי העומר בהלכה ובאגדה" בשער האגדה על רבי עקיבא]

שמחת הלב

אמרו חז"ל (מסכת נדרים נ"א): מששה דברים התעשר רבי עקיבא: א. "מן כלבא שבועי" – שהיה חמיו, ומגדולי עשירי ירושלים. [במדרש (בראשית רבה צ"ח ה) מובא שהיה מצאצאיו של 'כלב בן יפונה'. ונראה שמשום כך נקרא אף הוא 'כלב' על שמו, ומפאת כן כינוהו "כלבא שבועי", על שם נדיבותו הרבה, שכל מי שהיה נכנס לביתו, אף אם היה רעב ככלב, היה יוצא שבע]. ונתן חצי מרכושו לרבי עקיבא אחר שנעשה גדול בתורה. ב. "מן אילא דספינתא" – שהיו הגויים עושים בספינותיהם דמות של איל מעץ, לסימן שתהא הספינה קלה בהליכתה כאל. והיו ממלאים את האיל עם דיגרי זהב. פעם אחת שכחו אנשי הספינה את אותו איל על שפת הים, ובא רבי עקיבא ומצאו וזכה בו. ג. "מן גוויזא" [תיבה] – פעם אחת נתן רבי עקיבא ליורדי הים ארבעה זוזים, וביקש מהם: הביאו לי בשכר זוזים אלו, איזו מציאה שתמצאו. ולא מצאו אלא תיבה של עץ שהיתה מונחת על חוף הים. הביאו אותה לרבי עקיבא, ואמרו לו: ימתין אדוננו עד שנביא לך דבר נוסף [כי מה שהבאנו אינו שווה כל כך]. פתח רבי עקיבא את התיבה ומצאה מלאה דיגרים! וכיצד הגיעה התיבה לחוף הים? שפעם טבעה ספינה בים, וכל הממון של אותה ספינה הוחבא בתיבה! והים פלט אותה. ד. "ומן מטרוניתא" [אשה רומית חשוכה] – פעם הוצרכו רבי עקיבא ותלמידיו למעות, והלכו אצל מטרוניתא זו שהיתה גרה על שפת הים, כדי ללנות ממנה. אמרה לרבי עקיבא: הריני מלווה לך, והקב"ה והים יהיו ערבים על ההלוואה! קבע לה רבי עקיבא זמן פרעון, אך כשהגיע זמן הפרעון, חלה רבי עקיבא ולא יכל לבוא לפרוע את החוב. הלכה אותה מטרוניתא על שפת הים ואמרה: רבוננו של עולם, גלוי וידוע לפניך שרבי עקיבא חולה, ולכן לא היה בידו לפרוע את חובו, רָאָה שאתה עָרֵב בדבר! מיד באותו זמן נשתתה בתו של הקיסר, ונטלה ארגז מלא באבנים טובות ודיגרי זהב, וזרקה לים, והים הביאו עד אותו מקום שעמדה המטרוניתא. נטלה את הארגז והלכה לה. לימים, התרפא רבי עקיבא, ובא ומעותיו בידו לפרעון חובו. אמרה לו: כבר העָרֵב פרע לי את כל החוב, והנה העודף שמגיע לך, כי היה בארגז יותר מסכום ההלוואה! מממון זה התעשר עוד רבי עקיבא. ה. "ומן אשתו של טורנוסרופוס" – שהתגיירה אחר שמת בעלה ונשאת לרבי עקיבא, והכניסה לו ממון הרבה. ו. "ומן קטיעא בר שלום" – שנידון למיתה על שהתווכח עם הקיסר לטובת היהודים, וציוה במיתתו לתת חצי מנכסיו לרבי עקיבא וחצי לתלמידיו.

כל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר. מרן זצוק"ל היה רגיל לספר על הגאון רבי יצחק אלחנן, שהיה עני מאוד בבחרותו, ובשהותו בישיבה בימי החורף נקרעו נעליו, ולא היה לו כסף לקנות נעליים. לתומו הלך לחנות נעליים וביקש מהמוכר שמתוך מאות זוגות, יזאיל בטובו לתת לו זוג נעליים אחד. המוכר הסתכל עליו במבט חודר, וגער בו, וכי פה זה גמ"ח שמחלקים נעליים בחינם, אם יש לך כסף, תקנה, אין לך, תלך מפה!!! וגירש אותו מעל פניו. רבי יצחק הצטער מאוד. והנה עברו שנים ומינו אותו לרבה של קובנה, וזכה שהתקיימו בו דברי התנא: "כל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר", ולא חסר

שמחת הלב

דבר מעל שלחנו. כשחיבר את ספריו "באר יצחק", "נחל יצחק", "עין יצחק", הודיע שמי שרוצה זכות לתרום להוצאת הדפוס, יבוא אליו. הגיעו הרבה עשירים, וכל אחד נתן ביד רחבה כיד השם הטובה עליו. בתוך הבאים, הגיע גם מיודענו מוכר הנעליים וביקש להרים את תרומתו הנכבדה. אך הרב תפס פנים רציניות, ושאל אותו: האם אתה מכיר את יצחק אלחנן? הוא לא הבין את כוונת הרב, ואמר: אני מכיר את כבוד הרב, רבי יצחק אלחנן. אמר לו הרב, לא לזה אני מתכוון. אני שואל אותך אם אתה מכיר את יצחק אלחנן? ושוב אמר, כבוד הרב, אני מכיר את רבה של העיר הגאון רבי יצחק אלחנן. כשראה הרב כן, אמר לו אני אסביר לך. לפני 30 שנה, הייתי בחור צעיר בשם יצחק אלחנן, למדתי כאן בישיבה הסמוכה, ונקרעו לי הנעליים בחורף, ובקשתי ממך זוג נעליים, וגרשת אותי. אם אז היית נותן לי זוג נעליים, היית קונה את העולם הבא שלך, עכשיו אני כבר לא זקוק לך, יש מספיק תורמים להוצאות הספר, ושלח אותו.

על סיפור זה היה רגיל מרן זצוק"ל לומר לציבור, אל תחכו שהאברכים יתבגרו ויקבלו משרה עם משכורת מכובדת, אז כבר הם לא יצטרכו אתכם, אלא אדרבה תסייעו בעדם עכשיו בעודם צעירים, ובזכות זה הם ישקדו על לימודם יותר ויותר בהרחבת הדעת ויפרחו הרבה הרבה יותר. וכבר כתב הרמב"ם (סוף הלכות שמיטה ויובל): כל איש אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להיבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה'... הרי זה התקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו, כמו שזכה לכהנים וללויים, הרי דוד אומר (תהלים טז ה'): "ה' מִנֵּת חֶלְקִי וְכוֹסֵי אֶתֶּה תוֹמִיךָ גֹּרְלִי". ע"כ. ואשרי האיש הזוכה להיות שליח של בורא עולם.

גם בדורותינו זכינו לראות אצל מרן מלכא זצוק"ל שבצעירותו היה עני מרוד, וכמו ששמענו מפיו שכאשר התחתן אפילו כפית לא היתה להם בבית, והיו מוכרחים לשאול מהשכנים. ובמקום ארון היו תולים את הבגדים על מסמרים בקיר, ובכל זאת לא בטל מלימודו והמשיך לשקוד על התורה יומם ולילה בעידודה של רעייתו הרבנית מרגלית ע"ה. וברבות השנים זכה לקיים את התורה מעושר ובהרווחה רבה. ופעם סיפר לי הנכד של מולא [חכם] אבא נקי ע"ה - שמש בית הכנסת "שאו"ל צדקה" (עין אורותיו בחוברת "מרן הרב עובדיה" - מזויות אישית, עמודים 61, 98), שכעשרים שנה לאחר פטירתו הוא מצא בעיזבונות שלו, שטרות הלואה שהיה מלווה למרן בצעירותו, כי מרן היה עני מרוד, ומפאת כבודו, לא היו נותנים לו בתורת צדקה, אלא כאילו בתורת הלואה, ולא גובים ממנו בחזרה. וכמבואר בשלחן ערוך הלכות צדקה (יורה דעה סימן רנג סעי' ט, יא): עני שאינו רוצה ליקח צדקה, מערימים ונותנים לו לשם מתנה או לשם הלואה. ותלמיד חכם חייבים לתת לו לפי כבודו. עיי"ש. ואז הוא הלך למרן, וקרעו את כל השטרות. ומרן תמיד היה מזכיר אותו לטובה. הוא נפטר בשעת המנחה בשבת הנוכה תשמ"ג, ומרן הספיד אותו בכבוד גדול בלוויה במוצאי שבת. (עין "ותענג בדשן" גליון 32 אות טז, ו-84)

י רבי מאיר אומר, הוי ממעט בעסק, ועסק בתורה. והוי שפל רוח בפני כל אדם. ואם בטלת מן התורה, יש לך בטלים הרבה כנגדך. ואם עמלת בתורה, יש לו שכר הרבה לתן לך.

מאירת עיניים

לשלוח לך, לספק לך את צרכיך כדי שתהיה פנוי לתורה, וזאת מלבד השכר השמור לך לעולם הבא. וכמו שאמר הקב"ה ליהושע (יהושע א ח): "לא ימוש ספר התורה הזה מפידך... כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל" - תצליח את דרכיך בעולם הזה, ותשכיל להשיג חיי עולם הבא. (ספרנו) וכן אמר דוד מלך ישראל (תהלים א ב): "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהנה יומם ולילה... וכל אשר יעשה יצליח".

י הוי ממעט בעסק ועסק בתורה - המעט בעסקי העולם הזה, ויהא עיקר עסקך בתורה. והוי שפל רוח בפני כל אדם - אל תימנע מללמוד מכל אדם, אף אם הוא קטן ממך בחכמה (ברטנורא). **ואם בטלת מן התורה, יש לך בטלים הרבה כנגדך -** ימצאו לך עוד הרבה עיסוקים שיוסיפו להטרידך ולגזול את זמנך ולבטלך מהתורה. **ואם עמלת בתורה, יש לו שכר הרבה ליתן לך -** אל תדאג על מילוי צרכיך, כי יש לקב"ה שפע גדול של ברכה והצלחה

שמחת הלב

י הוי ממעט בעסק ועסק בתורה. כתב הרמב"ם (פרק ג מהלכות תלמוד תורה): מי שנשאו ליבו לקיים מצוות לימוד תורה כראוי, ולהיות מוכתר בכתר תורה, לא יסיה דעתו לדברים אחרים, ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת. שמה תאמר עד שאקבץ ממון ואחר כך אחזור ואקרא, או עד שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקי ואחזור ואקרא, אם תעלה מחשבה זו על לבך, אין אתה זוכה לכתרה של תורה לעולם, אלא עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי. ואם הרבית תורה הרבית שכר, והשכר לפי הצער.

הוי ממעט בעסק ועסק בתורה. מעשה שהיה אצל הגאון הנצי"ב [הרב נפתלי צבי יהודה ברלין] שבא לפניו עשיר מופלג ובעל עסקים גדולים, וגילה את נגעי לבבו, כי אף על פי שמצבו החומרי במעמד טוב והולך מישירים, וגם אין לו מה להתאונן בכלל על מעמד חייו וערך יחסו החברותי בעמו ובעירו, והכל לפי רוחו. אך כל אלו הם רק עד מפתן ביתו, כי כשהוא צועד ונכנס אל ביתו, יחוש וירגיש מועקה בלבו, וכמו ענן כבד ועב ימתח על דוחו ועל נפשו, וירגיש עצמו מושפל ונדכה בגוף וברוח ובנפש, ועולם חשך בעדו, או כמליצת חז"ל: "גיהנם פתוחה לו מתחתיו". וכל זה מחמת הנהגת אשתו עמו, כי לא רק שאינה נוהגת בו בכבוד הראוי והרגיל מאשה לבעלה, אך עוד היא נראית כמושללת עליו ממשלה בלתי

שמחת הלב

מוגבלת, כמו מבטלת היא את כל ישותו, איננה דורשת לדעתו, ולא תתחשב כלל עם דעתו ועם דבריו, להיותה בעלת רוח כבירה ולב אביר, וכנגד זה הוא בעל טבע רך ומזג רפה, ועל כן היא רודה בו בתוקף ובחזקה, עד כי הוא מרגיש עצמו בביתו כטפל ועלוב, והיא ידה בכל, ורוח ממשלתה בכל. ולאט לאט גרמה לו כי גם משרתי הבית והעוזרים אשר בעסקיהם, אליה ידרשו ורק אל מוצא פיה ייחלון, והוא נשאר כמו מאחורי הגדר, גלמוד ובודד עלוב ונדכה, אין פונה אליו ואין דורש לו, מבלי להתחשב שכלכלת ביתו בכלל עליו מוטלת. והמצב הזה יציק לו עד דכדוכה של נפש. ובזה הוא בא לפני הגאון, ונפשו בשאלתו שינחהו בעצתו, להורות לו את הדרך אשר ילך בה, לטוב לו, ולכוון את ביתו על יסודות מנהג העולם להיות האיש שורר בביתו, ולמצער, לו תהא השררות משותפת, אך לא כולה שלה.

וישאל לו הגאון לאורח חייו על סדרי יומו, איך ערוכים וקבועים לו שעות היום, ואלו פעולות מוגבלות וקצובות לו לכל שעה, משעות היום והלילה. ויען האיש, כי רובן ככולן מוקדשות לעסקיו, לעריכת מכתבים וחשבונות ולקבל פני אורחים סוחרים וכדומה, כנהוג בעסקים רחבי ידים. ויוסף הגאון לשאול אותו, אם יאציל לו שעה או שעות לקביעות עתים לתורה, ויען, כי העסקים הגדולים והכבירים ישללו ממנו את כל זמנו כמעט. ויאמר לו הגאון, הנה מצאתי המפתח לארגו החידה ממחלת הנהגת ביתך שהיא לא כדרך כל הארץ, ואנכי אמסור לך המפתח ואתה תפתח את הארגו ושם תמצא ארוכתך, ולו אך תשמרנה ותקיימנה כתיקונה, תמידים כסדרם בלא הפסקות, בלא דיחויים ובלא העברת המועד על פי אמתלאות שונות, ועם זה תתעסק בה בכל רגשי הנפש ובאמונת אומן, לא רק לצאת ידי חובה, כי אם מתוך רגש נאמן ומסור לאהבה ולכבוד לאותו הדבר, אם ככה תעשה ותתנהג, אני ערב לך, כי ארוכתך מהרה תצמח, ועולמך תראה בחיך.

ואפרש לך דברי, הנה הכתוב אומר (משלי טז יח): "בְּרָצוֹת ה' דִּרְכֵי אִישׁ, גַּם אֲוִיבֵיו יִשְׁלַם אֹתוֹ", ואמרו על זה חז"ל (בראשית רבה נד): "אויביו זו אשתו", שנאמר (מיכה ז ו): "אֲוִיבֵי אִישׁ אֲנֹשִׁי בֵיתוֹ", וידוע כי שם "בית" הוא כינוי לאשה, עקרת הבית, מפני שהנהגת הבית מוטלת עליה. והטעם שאמרו שהאשה ביחסה לבעלה, מכונה בשם "אויב" (כלשון המדרש), הוא על פי מה שאמרו חז"ל (מסכת יבמות סג ע"א) על הפסוק "אעשה לו עזר כנגדו", זכה - עוזרתו, לא זכה - מנגדתו. ולכן נאמר זה על צד העונש, שאם לא זכה נעשית מנגדתו ואויבתו. אבל "ברצות ה' דרכי איש, גם אויביו [זו אשתו] ישרים אתו" ותהיה לו אשתו לאחיעזר ואחיסמך.

ובכן למען ישרים לך ה' את אויבך - אשתך, עליך לעשות דבר כזה, אשר בגללו ירצה ה' את

שמחת הלב

דרכך. וכבר הגבילו חז"ל, כי הדרך היותר רצויה בעיני ה' הוא העסק בתורה, ועל כן אמרו (מסכת עבודה זרה יט ע"א): כל העוסק בתורה, הקב"ה עושה לו חפציו, וכמה מאמרים יש המורים על חביבות העסק בתורה בעיני ה', ולכן איעצך לטוב לך, שתסדר מהלך עסקיך וכל ענייניך היומיים באופן כזה, שתוכל להוציא ולקבוע עתים יום ליום לתורה, ומה טוב ההתעסקות בה בעיון ובמשא ומתן של דבריה וענייניה, להתעסק בענין הנלמד, ואז אבטיחך, כי אשתך תראה בך רוממות המעלה ותתנהג עמך בכבוד ובנימוס, כחובת כל אשה לבעלה, כדת של תורה ודרך ארץ. וסיים הגאון את דבריו באומרו: "ואני מבשרי אחזה, כי בטרם הגעתי למעלת התורה, בקנין הראוי לפי ערכי, היתה אשתי עוינת אותי, ורק אחרי כן השלימה לי. וכך היא דרכה של תורה, כך סגולתה וכך זכותה, וכך כבודה ותהילתה".

ימים עברו, שנים חלפו, ונפטר הגאון הנצי"ב, לימים הזדמן לאותו עשיר להיפגש עם בנו של הנצי"ב הגאון רבי חיים ברלין, וסיפר לו בנחת רוח על העצה הנ"ל שקיבל ממר אביו, ושעל ידי עצה עמוקה זו שהשתמש בה הלכה למעשה, עלתה ארוכה למכתו, ואט אט הוקם שלום הבית והנהגתו על יסודות נאמנים ברוח התורה והמצווה. והיה העשיר לוחץ את ידי רבי חיים ברלין, ומנשקם, ואומר, כי מפני רגש אהבתו ותורתו אל הגאון מר אביו, הוא מחבב את בנו בכל רגשי האהבה והחיבה. (מקור ברוך חלק ג עמוד תתמג)

הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה. הנה מדבריו של רבי מאיר מבואר שאף שעיקר עסקו של האדם צריך להיות בתורה, מכל מקום יעשה מעט עסק כדי מחייתו. וכן מבואר בדבריו בסוף מסכת קידושין (פב ע"ב), רבי מאיר אומר, לעולם אדם ילמד אדם לבנו אומנות נקיה וקלה, ויבקש רחמים למי שהעושר והנכסים שלו, שאין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות אלא למי שהעושר שלו. ואולם בגמרא שם מובא, רבי נהוראי אומר: "מניח אני כל אומנות שבעולם, ואיני מלמד את בני אלא תורה". ויש לשאול הלוא בגמרא עירובין (ג ע"ב) אמרו: "לא רבי מאיר שמו אלא רבי נהוראי שמו, ולמה נקרא שמו רבי מאיר, שהוא מאיר עיני חכמים בהלכה". נמצא אם כן שרבי מאיר הוא רבי נהוראי, ואם כן ישנה כעין סתירה בדבריו, כי לעיל אמר שיעבוד מעט, ואילו כאן אומר שלא ילמד אלא תורה? והנראה בזה, כי רבי מאיר מדבר בשני סוגי בני אדם במידת הביטחון בהקב"ה, יש בני אדם שהם בדרגת ביטחון ברמה גבוהה מאוד, עד כדי כך שמסוגלים שלא לעבוד כלל, ובוטחים בהקב"ה שישפיע עליהם פרנסה כדי מחייתם. אולם לא נתכחש כי רוב ככל בני אדם אינם בדרגה גבוהה זו, ועליהם לעשות השתדלות, כמו שנאמר: "וברכתיך בכל אשר תעשה", אתה תעשה והקב"ה יתן ברכה במעשי ידיך. על כן, לאותם שבדרגה גבוהה אומר רבי מאיר להניח כל אומנות ולא לעסוק אלא בתורה, לא כן ברוב ככל בני אדם יעשו עסק, אך ימעטו בו, כי עיקר ביאתו של האדם לעולם לעסוק בתורה. והדברים מדויקים בלשונו של רבי

שמחת הלב

מאיר, כי כאשר דיבר על יחידי סגולה בדרגת ביטחון גבוהה, אמר, מניח "אני" כל אומנות שבעולם, אני דייקא, מדבר על אנשים כמוהו בדרגתו, הם יכולים להרשות לעצמם שלא לעסוק אלא בתורה, והקב"ה ישפיע עליהם פרנסה. לא כן כשאמר "הוי ממעט בעסק", וכן "לעולם ילמד אדם לבנו אומנות נקיה", אלו לשונות המדברות אל רוב בני האדם שאינם בדרגת ביטחון גבוהה, לכן יעבדו מעט אבל עיקר עסקם יהיה בתורה. [וברוך זו ניתן לבאר גם את מחלוקת רבי ישמעאל ורבי שמעון בר יוחאי בגמרא ברכות (לה ע"ב) כיצד הנהגתו של כל יהודי. וכן את נקודת המחלוקת בין יעקב אבינו ששיכל את ידיו, ליוסף הצדיק שטען כי מנשה הבכור שים ימינך על ראשו, למי זכות קדימה, למנשה ששילב תורה ועבודה או לאפרים שכל חייו היו אך ורק בעסק התורה].

ומכל מקום פשוט כי כל זה בזמנם שלא היה מושג שאדם ילמד ויקבל משכורת, על כן היו צריכים לעבוד מעט כדי מחייתם. אבל היום, שברוך השם יש כוללים ומקבלים משכורת, אין ספק שגם אם אדם לא בדרגת ביטחון גבוהה כל כך, הרי שלימודו בכלל הוא בגדר השתדלות, והקב"ה ימלא את חסרונו.

וכמו שדיבר בזה מרן זצוק"ל בשיעורו "מעדני המלך" ח"ד עמוד קו) וזו לשונו: **ברצוני להתייחס לאותם שטוענים כי הישיבות מיועדות עבור בחורים שיצאו לתמידי חכמים גדולים, רבנים ודיינים, ומי שאינו מתאים לכך, שילך לעבוד. זו לא דעת תורה! זהו בניגוד לדעת התורה מומש! אנחנו מאמינים בני מאמינים שהלומד תורה מקיים את העולם, "פה אָמר ה' אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה, חֲקוֹת שָׁמַיִם וְאָרֶץ לֹא שָׁמַתִּי" (ירמיה לג כה), כל מי שלומד תורה עושה נחת רוח לקב"ה. "אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו", לא אמרו "אשרי מי שהוא דין ורב", אלא אשרי מי שעמלו בתורה. כל בני הישיבות שמואסים בחיי העולם הזה ושמים את כל חשקם בתורה, למרות שיש להם משפחה גדולה וחיי צער, אוכלים לחם צר ומים לחץ, ומוסרים את עצמם וחייהם בשביל התורה, צריך לשבחם ולפארם, הם מעמידים את העולם. צריך לנשק את לומדי התורה, שהם מקיימים את העולם. אשרינו שיש אנשים כאלו שעם כל הקושי אינם הולכים לעבוד, אלא מוסרים עצמם על התורה, "בְּאַהֲבָתָה תִּשְׁגָּה תְּמִיד" (משלי ה יט), צריך להתפאר ולשמוח בהם, ולא לדבר עליהם שאינם עושים טוב. צריך לעטר אותם בכל הכבוד שבעולם, ואשרי מי שיכול להחזיק בהם ולתמוך בהם, וכמו שהיו בימי חכמי התלמוד מחזיקים את בני הישיבות, הרבה לפני עולם הישיבות. הגמרא במסכת גיטין (ס ע"ב) אומרת, היתה להם קופה של צדקה בעזרת שופר, שממנה היו מחזיקים את בני הישיבות, היו להם אלפי תלמידים, איפה יש כולל כזה? כולם היו אחראים לפרנס את תלמידיהם, ולא אמרו להם לכו לעבוד. מי שהוא חסר אמונה בתורה אומר כן, אנו מאמינים בני מאמינים, לימוד התורה עושה נחת רוח לקב"ה, ודיינו בכך. ע"ש.**

שמחת הלב

וזו לשון הרמב"ם (סוף הלכות שמיטה ויובל): ולמה לא זכה שבט לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את השם לשרתו, ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר (הברים לג ט): "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכים מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלים, ולא זוכים לעצמם בכוח גופם, אלא הם חיל השם, שנאמר (שם יא): "בָּרַךְ ה' חֵילוֹ", והוא ברוך הוא זוכה להם, שנאמר (במדבר יח ט): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֱהֲרֹן בְּאֶרְצָם לֹא תִנְחַל וְחֶלֶק לֹא יִהְיֶה לָּךְ בְּתוֹכָם אֲנִי חֶלְקָךְ וְנַחֲלָתְךָ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להיבדל לעמוד לפני השם לשרתו ולעובדו לדעה את השם, והלך ישר כמו שעשהו האלוקים, ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר ביקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה השם חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו, כמו שזכה לכהנים וללויים, הרי דוד עליו השלום אומר (תהלים טז ה): "ה' מִנֵּת חֶלְקִי וְכוֹסֵי אֶתֶּה תוֹמִיךָ גּוֹרְלִי". ע"כ.

והנה הגמרא בברכות (זו ע"א) אומרת, אשרי מי שגדל בתורה, ועמלו בתורה, ועושה נחת רוח ליוצרו. כלומר הוא לא מסתפק בזה שהוא גדל בתורה - שלמד בילדותו בתלמוד תורה, ובנערותו בישיבה קטנה, ובבחרותו בישיבה גדולה, אלא הוא ממשיך הלאה והלאה, וגם לאחר שנושא אשה ומתחיל את חייו בגדר "חי נושא את עצמו" - "עמלו בתורה", כדי לעשות נחת רוח ליוצרו. ולאפוקי [ולהוציא] מאותם שבעוונות הרבים מחפשים לשלב את האברכים / החרדים בעבודות למיניהן, ועושים להם קורסים מיוחדים. וכדי לפתותם אומרים להם שזה מיועד לגברים בלבד ולחרדים בלבד. והרי כל מי שיש לו קצת מוח בקודקודו, מבין שכל זה עצת יצר הרע, שמתלבש בדמותם שכאילו הם מחפשים לעזור לחרדים ולשלב אותם בשוק העבודה, ללמוד קורסים למיניהם, הייטק, חשמל וכיוצא. וכל זה דברים בטלים ומבוטלים, הכל מתוכניותיו הזדוניות והמרושעות של יצר הרע, שכל שאיפותיו ומאווייו רק לבטל את האברכים מעסק התורה, שיעזבו את הכוללים וילכו לעבוד, והכל בהסוואה שדואגים להם לפרנסה בכבוד. וכמו שראיתי באיזה עיתון "חרדי", שפרסמו לימוד מקצוע חשמל לאברכים, רק שעתיים בערב במשך חצי שנה, ואחרי שהאברך ילמד את המקצוע, הוא יוכל להמשיך ללמוד בכולל, ורק שעתיים בערב הוא יצא לעבוד, וירוויח מלא כסף. והכל הבל ורעות רוח, כי הרי מי שכבר למד את המקצוע, ורואה שבשעתיים הוא מרוויח כסף, בוודאי שיצר הרע יביא לו הרבה הזמנות כדי למשוך אותו, ובפרט כשהוא מפרסם ברחובות על עמודי החשמל ובתחנות האוטובוסים ועוד: "אברך חשמלאי", כמו שלעזרנו הרב, רואים מודעות שונות ומשונות: "אברך נגר", "אברך מנעולן", "אברך הסעות", "אברך הובלות", "אברך סנדלר" וכו', וכולם מרחמים עליו ומזמינים אותו כי הוא "אברך".

שמחת הלב

הלוא זו דרכו של יצר הרע להפיל את החרדים אט אט מדרך התורה, כמו שאומרת הגמרא במסכת שבת (קה ע"ב), כך אומנותו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך, ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו, לך עבוד עבודה זרה והולך ועובד. כי בתחילה הוא שומע ליצר הרע לדברים הנראים קטנטנים, ואחר כך הוא גם משתחוה לאל נכר. גם כאן בתחילה זה רק לימוד מקצוע של שיעתיים בערב, אבל אחר כך זה עבודה של עוד שיעתיים ועוד שיעתיים, עד שמוצא את עצמו כל היום בעבודה. ואולי במקרה הטוב הוא לומד שיעתיים בערב. וזה בדיוק מה שרצה היצר הרע, לחבל מעט מעט בתורה שלו, עד שיהפוך את היוצרות, ששיעתיים ילמד וכל היום יעבוד.

וכל זה מלבד שכאשר אדם יוצא לשוק העבודה, ממילא הוא כבר מרגיש שהוא צריך מכשירי פלאפון משובשים, עם אינטרנט, גיהינם, כף הקלע וכו' וכו', ובתחילה הוא קונה כמובן רק עם חותמת "מאוסר", כי יש לו "היתר" לצרכי עבודה, אבל אחריתה מי ישרונה. וכך אט אט הוא פושט את בגדי הקודש, ולובש את בגדי החול, עד שפעמים נעשה לפחות שבפחותים, וכפי המשל המפורסם של הבעל שם טוב: מעשה בראובן שחמד את דירתו של שמעון, אך שמעון לא רצה למוכרה בשום אופן. התחכם ראובן ואמר לו, בקשה אחת יש לי אליך שתמכור לי רק מתלה אחד קטן בדירתך, כי מידי פעם אני עובר מהמקום הזה, ואוכל לתלות בו את חפציי, ותמורת המתלה אני מוכן לשלם לך 10,000 דולר. שמעון התלהב מהרעיון, סכום גדול כזה, הרבה זמן הוא לא ראה, ובתמורת דבר כזה קטן! הסכים מיד בשמחה. הלכו שניהם לדיין, חתמו חוזה ששמעון מוכר לראובן את המתלה בביתו, וראובן יכול לתלות בו כל חפץ שירצה, ושמעון לא יוכל למחות בו כלל ועיקר. וכמו כן אסור לשמעון לנגוע בחפצים של ראובן, וכל שכן שאסור לו לזרקם מהבית. ומי שיעבור על התנאי, יצטרך לשלם קנס של 50,000 דולר. למחרת הגיע ראובן לבית שמעון, תלה במתלה תיק והלך. לאחר יומים, הרגיש שמעון סרחון גדול בביתו, לאחר בדיקה התברר שהריח מגיע מהתיק של ראובן. אך מכיון שלא רצה להפר את החוזה, שהרי אסור לו לנגוע בחפצים של ראובן, לכן ביקש מראובן שיסיר מידי את התיק. ראובן השיב בקור רוח, לא כתוב בשום מקום בחוזה איזה חפצים אתלה על המתלה, לכן אבקש שלא לנגוע בתיק, ולא להציק לי יותר בבקשות כאלו. לאחר שהשהות בבית שמעון הפכה לבלתי נסבלת, פנה שוב שמעון לראובן שברצונו לבטל את החוזה, ולהחזיר לו את הכסף. ראובן ענה שאינו חפץ בביטול החוזה, ואם שמעון מעוניין, שימכור לו את הדירה. בלית ברירה, הסכים שמעון למכור את הדירה לראובן על אפו ועל חמתו. ממש התנהגות של חמדנות וחמסנות שאין כדוגמתה. והנמשל, כך דרכו של יצר הרע, מתחילה הוא מפתה לזכר קטן, מתלה קטן, רק שיעתיים בערב תצא ללימוד מקצוע, אבל אט אט הוא מסריח לו את גופו, נפשו ונשמתו, עד שלבסוף זורק אותו מביתו, מהעולם הזה ומהעולם הבא. ישמע חכם ויוסף לקח.

יֵא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אֹמֵר, הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ פְּרָקְלִיט אֶחָד. וְהָעוֹבֵר עַבְרָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ קְטָגוֹר אֶחָד. תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, פְּתָרִיס בְּפָנֵי הַפְּרָעָנוֹת. רַבִּי יוֹחָנָן

מאירת עיניים

את דינו לחובה [קטגור = קורא תיגר. סנגור = שונא תיגר (ברטנורא)]. **תשובה ומעשים טובים, כתריס בפני הפורענות** - כשאדם עושה תשובה על מעשיו הרעים ועושה מעשים טובים, הרי זה כתריס והגנה להגן עליו מן הפורענות.

יֵא הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת קוֹנֶה לוֹ פְּרָקְלִיט אֶחָד - כל מצוה הינה פרקליט מליץ יושר שמטה את דינו של האדם לזכות (רש"י). **וְהָעוֹבֵר עַבְרָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ קְטָגוֹר אֶחָד** - כל עבירה היא קטגור שמקטרג ומדבר רע על האדם ומטה

שמחת הלב

והוי שפל רוח בפני כל אדם. כתב הרמב"ם (פרק ג מהלכות תלמוד תורה): נאמר בתורה (דברים ל יב), "לא בשמים היא ולא מעבר לים היא", ודרשו חז"ל: לא בשמים היא - לא בגסי הרוח היא מצויה. ולא בהולכים לסחורה מעבר לים היא. לפיכך אמרו חכמים: "לא כל המרבה בסחורה - מחכים". וציוו חכמים: "הוי ממועט בעסק, ועסוק בתורה". דברי תורה נמשלו למים, שנאמר "הוי כל צמא לכו למים", לומר לך מה מים אינם מותכנסים במקום מדרון אלא זוחלים מעליו ומתקבצים במקומם, כך דברי תורה אינם נמצאים בגסי הרוח, ולא בלב כל גבה לב, אלא בשפל רוח שמתאבק בעפר רגלי החכמים, ומסיר התאוות ותענוגי הזמן מלבו. ועושה מלאכה בכל יום מעט כדי חייו אם לא היה לו מה לאכול, ושאר יומו ולילו עוסק בתורה.

והוי שפל רוח בפני כל אדם. כתב הגאון רבי יהונתן אייבשיץ בספרו יערת דבש (חלק ב דף כג), צוות "מכבי אש" רזיו ויעיל, יצליח במהרה להשתלט על האש ויכבו אותה. אולם שיטפון מן הים קשה לעצור, כי הוא יגרוף ויסחוף את כל אשר עומד בדרכו, מפרק הרים ומשבר סלעים, והופך מגדלים, משדד עמקים ועוקר ארזים. ומה בין האש למים? האש הוא גבה רוח, והשלחבת מתלהטת כלפי מעלה, ולכן על ידי כיבוי תשקע האש, והיה כלא היה. לא כן המים, "מים שקטים חודרים עמוק", הם מקעקעים יסודות, ומפלסים נתיבות, זוחלים ושוטפים את כל אשר יעמוד בדרכם, עד כי כל גבורי כח לא יוכלו לעמוד כנגדם. וסיים הרב: ומכאן ילמדו כל בעלי מידות, כי אין לך חזק כמידת ההכנעה, כי העניו ושפל רוח אפילו רבים לוחמים בו לא יוכלו לו, המה יאברו והוא לעולם יעמוד. ע"כ.

יֵא הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת קוֹנֶה לוֹ פְּרָקְלִיט אֶחָד, וְהָעוֹבֵר עַבְרָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ קְטָגוֹר אֶחָד. אמרו חז"ל (מסכת סוטה ג ע"ב) כל העושה מצוה אחת מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא, וכל העובר

הַסֵּנְדֵּלָר אֹמֵר, כָּל כְּנִסְיָה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, סוֹפָה לְהִתְקַיֵּם. וְשֵׁאִינָה לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין סוֹפָה לְהִתְקַיֵּם.

מאירת עיניים

והספורנו כתב, כי בזמן המשנה התרבו כיתות וקבוצות של עוכרי ישראל, כמו צדוקים וצבועים, ולא היה כח ביד חכמי הדור לבטלם, והיו מצטערים על זה, לכן אמר התנא שאין להצטער על זה מידי, כי כיתות והתאגדויות אלו הנעשות שלא לשם שמים, אין סופן להתקיים, ותכלינה מאליהן.

כל כנסיה – אסיפה, התאגדות, **שהיא לשם שמים** – כשכוונת הנאספים היא לכבוד ה', לחיזוק התורה ולמעשים טובים, **סופה להתקיים** – תהיה עצתם קיימת ומצליחה (רש"י). **ושאינה לשם שמים** – כשכוונת הנאספים לשם שררה וכבוד וכדומה, **אין סופה להתקיים** – בסופו של דבר אין שום קיום, הצלחה ותועלת מאסיפה זו.

שמחת הלב

עבירה אחת מלפפתו (כורכת אותו) והולכת לפניו ליום הדין. ויש לפרש, כי הנהגת המלכות בשמים כעין המלכות בארץ. בנוהג שבעולם, כשבא אדם נכבד להזמין את הרב הגדול של העיר, לבוא אל ביתו לכבדו לערוך חופה וקידושין לנכדו היקר, והרב נענה ואומר לו לך לפני, ואני אבוא אחריו. האיש הולך אל מקום החופה והרב צועד אחריו. והנה אין מן הצורך שבכל רגע יפנה האיש לאחוריו, לראות אם הרב בא אחריו או שברח וחלף הלך לו, שהרי בודאי יבוא אחריו כהבטחתו, למקום המיועד. לא כן אם קצין משטרה בלכתו ברחוב, פגש באיזה פושע, הוא מתקרב אליו, ומזהה אותו בודאות, ואומר לו, בוא עמי למשטרה. אם הלה יענהו, בבקשה לך לפני, ואני אבוא אחריו, מי פתי להאמין לדבריו. הלוא בודאי ברוח יברח שלא יביאהו אל השופט, על כן לוקח הקצין מיד אזיקים וכורכו עמו יד ביד, כדי להביאו למשטרה וליתן את הדין על כל פשעיו ומעלליו. כן הדבר כאן, העושה מצוה, מקדמתו והולכת לפניו, לקבל שכרו, כי אין חשש שיברח. לא כן העובר עבירה, כשנדרש לעמוד בדין לשלם לו גמולו בראשו, מלאך החבלה כורכו עמו כדי שיבא ויתן את הדין לפני בית דין של מעלה. וזהו "מלפפתו" והולכת עמו.

קונה לו פרקליט אחד. הזוכה להגיע לדרגה של טרחה ועיון בדברי הפוסקים, ולדרת לעומק כוונתם, ולהבין אל נכון את דבריהם, ולהוציא לאור צדקת פסקיהם, אזי כשהוא נפטר ויוצא לעולם האמת, הפוסקים ההם יוצאים לקראתו לקבל את פניו. וכמו שאמר רבא בגמרא (בבא קמא ק"א ע"ב), שבעת פטירתו, רבי אושעיא יצא ללוותו, כיון שטרח לבאר את דבריו וליישב את הקושיות מעליו. ואין ספק כי המיישב את דעתו של מרן השלחן ערוך רבנו יוסף קארו מקושיות האחרונים, ומעמיד ההלכה כדברי מרן, בודאי שיזכה שיצא מרן לקראתו, וכן ראוי

שמחת הלב

לנו לעשות. שהוא פרקליט גדול ונשגב מאין כמוהו. וכיוצא בזה מצאנו בספר מגיד מישרים (פרשת ויקהל עמוד קעד), שאמר לו המלאך המגיד למרן רבנו יוסף קארו: ומה שפלפלת אתמול על דברי הרמב"ם, דברי אמת הם, והרמב"ם שמח בך על שירדת לסוף דעתו, ובעת שתפטר מהעולם, הרמב"ם יצא לקבל את פניך, כיון שיישבת את ההלכה כמותו, וגם עכשיו הוא מלמד עליך זכות. גם בספר "מגני שלמה" (חיברו הגאון רבי יהושע אב בית דין קראקא, בעל שו"ת פני יהושע) שכולו בא ליישב את פירושי רש"י על הש"ס מקושיות נכדיו רבותינו בעלי התוספות, כתב נכד המחבר בהקדמה, שסבו הגאון אמר בפני תלמידיו, כי רש"י בא אליו בחלום בשמחה גדולה, ואמר לו: בשביל שאתה טורח להציל אותי מפי האריות הגיבורים החריפים בעלי התוספות, אני אבוא לקבלך לעולם הבא, עם כל תלמידי. וכן היה, שביום פטירתו חצי שעה קודם שנפטר, והיו אצלו גדולי ישראל, אמר לפניהם, פנו מקום לרבנו מאור עינינו רבי שלמה יצחקי (רש"י) שבא אלי וכל קדושי עמו, וקיבל אותי בשמחה להראות לי את דרך עץ החיים, באשר עמדתי לימינו תמיד ליישב מעליו קושיות בעלי התוספות.

כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקיים. הגאון בעל החפץ חיים, בהיותו כבן תשעים שנה, קרא לאסיפה של כל הרבנים וראשי הישיבות שבמחוזות וילנא גרודנא וסובלק, להתאסף ביום ג' סיון תר"ץ, לטכס עצה לחזק את מוסדות התורה מבחינה חומרית, וגם להרבות התורה בין בני הנעורים, כי בהשפעת המשכילים שבדור ההוא, נמסרו הילדים בידי זרים לחנכם בתרבות זרה. כל הרבנים והקהל הקדוש המתינו בדריכות לזקן שבחבורה הגאון החפץ חיים. ובשעה שנכנס לאולם כל הקהל חרד לקראתו ועמד על רגליו, והרה"ג הישיש רבי שלמה גורדון, התקרב אליו, ובירך בקול רם "שהחיינו", ו"שחלק מחכמתו ליראיו". כולם נשאו עומדים כשהם חדורים יראת כבוד.

הגאון רבי חיים עוזר (בעל שו"ת אחיעזר) פתח את האסיפה, בעיינו שהאסיפה נקראה לפי דרישתו של מורנו החסיד שבכהונה חמדת כל ישראל, מרן החפץ חיים, כדי לחזק את קיומם של מוסדות התורה. המשנה ביומא (יט ע"ב) אומרת, ביקש הכהן הגדול להתנמנם בליל יום הכפורים, פרחי כהונה [הכהנים הצעירים] מכים לפניו באצבע צרדה לעוררו. מפליא הדבר, שתחת שאנו הצעירים [יחסית] נעורר את הכהן הגדול הזקן של זמנינו, ובל נניח אותו להתנמנם, המציאות היא להיפך, רבנו עומד תדיר ומעורר את פרחי הכהונה, ואיננו מניח לנו להרדם, ועלינו לעבוד שכם אחד להחזיק במעוז תורתנו הקדושה, ושיהיה לכל ישראל זכות בהחזקת התורה, והמשכתה בקרב ילדי ישראל.

בנאומו של החפץ חיים אמר: עיניכם הרואות שבשנות זקנותי טרחתי לבוא אליכם, כי אמור אמרו לי, שמכאן תצמח טובה לתורה, ואם לאדם זקן בגילי כראי היתה הטרחה וההגיעה

שמחת הלב

לבוא ממרחק בשביל התורה, קל וחומר לכם שחייבים אתם לעשות כל מה שאפשר שלא תשתכח התורה מישראל. בנוהג שבעולם, אדם שמבקש לקנות סחורה שאיננו מבין את טיבה ביותר, שואל הוא למבינים גדולים ממנו. ביחוד כשרואים סוחר ותיק רודף אחר סחורה זו וחפץ לקנותה, אזי בטוחים בודאות כי הסחורה היא משובחת ושוה את דמיה. אודות תורתנו הקדושה נאמר, כי המלאכים חפצו לקבלה. דבר המובן הוא, שמאחר שהתורה היא כולה רוחנית, הרי המלאכים שמורכבים מרוחניות בלבד, היו המבינים ביותר בערכה של התורה. מעתה, מה גדולה צריכה להיות שמחתנו שמשה רבנו נצח את המלאכים וקיבל את התורה בשבילנו. עליכם להגביר חיילים להציל את ילדי ישראל שלא יפלו ביד זרים, בבתי הספר של החופשים שמתחנכים שם בשיטות ודעות כוזבות, ואינם יודעים כלל מתורתנו הקדושה וקיום מצוותיה, ונעשים בנים כחשים לה' ולתורתו. אוי לעינים שכך רואות, ואוי לאזנים שכך שומעות. וכמה צער יגיע להורים בעולם הבא, כשיוציאו אותם מגן עדן לראות ביסורי בניהם, אשר לא חינוכם על ברכי התורה ומצוותיה. וכיון שבודאי ידונו באסיפה זו על אודות חינוך הבנים בתלמוד תורה, אמרתי לזרז את כל הרבנים שבכל עיר ועיר להשגיח בשבע עינים, ולייסד כל אחד בעירו "תלמוד תורה" עם מורים ומחנכים טובים ויראי שמים, שילמדו את הבנים תורה על טהרת הקודש, שאם לא כן יהיו הרבנים נתבעים על זה בעולם האמת, שמדוע לא השגיחו על זה, ולא גילו למוסר אזני ההורים של הילדים, ואוי לאותה בושה, ואוי לאותה כלימה אשר תכסה את פניהם לעתיד לבא, על שהיה בידם למחות ולא מיחו. על כן בואו אחי בואו רעי, ונעשה ככל יכולתינו להציל את הדור החדש מכליון רוחני, ולחנכם לתורה ולמצוות, כי "חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה".

נאמר בתהלים: "מי יעלה בהר ה'... נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי", משל לאדם שהתמוטט מעסקיו, ובער לו פנה אל עשיר אחד שהיה גומל חסדים טובים, וסיפר לו על מצוקתו, הוציא העשיר שטר של אלף רובל, ונתן לו הלואה למשך שנה אחת, כדי לשקם את עצמו. לאחר שנה בא המלוה לתבוע את חובו, פנה הלה אל הכספת שבחנותו והוציא משם את השטר של אלף רובל, ואמר: הא לך כסף, שלא נגעתי בו כלל, שכך היה מונח בכספת כל הזמן. התרעם המלוה ואמר, היתכן? וכי לשם כך נתתי לך סכום כסף נכבד כזה כדי שתשימהו בכספת?! הלוא לא נתתיו לך אלא על מנת שתשקם את עצמך? והנמשל, כשיגיע האדם לעולם האמת, אפילו אם תהיה נשמתו טהורה כמו בשעת נתינתה ללא דופי, גם אז יתבע בבית דין של מעלה, האם לשם כך נשלחה הנשמה לעולם הזה, כדי שיחזיקנה ללא שום תועלת של זיכוי הרבים בתורה ובמצוות? הלוא כל עיקרה לא נשלחה אלא ללמוד וללמד ולהגדיל תורה ולהאדירה, ולזכות את הרבים, והוא לא עשה כן! וזהו "אשר לא נשא לשוא נפשי", לשוא, היינו בחינם ללא תועלת, ולכן כל אדם חייב לעשות כל שביכלתו לחזק את התורה, ולתמוך במוסדות התורה ותלמידי החכמים להגדיל תורה ולהאדירה.

שמחת הלב

וכתב מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל: אין ספק שהכנסיה לשם שמים אשר נקראת על ידי הגאון הצדיק בעל חפץ חיים, ודבריו היוצאים מן הלב, השאירו רושם כביר על כל הרבנים והקהל הקדוש, אשר האזינו לקול דבריו. ועשו ככל יכולתם להוציא אותם מן הכוח אל הפועל. ישמע חכם ויוסף לקת, בדורנו זה, אשר כל הדברים הנ"ל אקטואליים, להלכה ולדורות. ואשרי המציל נפשות ילדי ישראל מלכד, ולהשיבם אל צור מחצבתם, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, בתלמודי התורה ובישיבות הקדושות.

וכתב עוד בדברי פתיחה לשו"ת יביע אומר (חלק י): אין לך מעלה גדולה כמו מי שמזכה את הרבים, וכמו שנאמר (דניאל יב א) "והמשכילים יזהירו כוזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד", כשם ששבעת כוכבי לכת נראים לנו כניצוצות קטנים, והאמת שהם פי כמה מיליונים מכל כדור הארץ, כך המזכים את הרבים ערכם גדול אצל השם יתברך. וזאת על ידי רישום תלמידים לתלמודי תורה, שמושכים אותם בעבותות אהבה מתוך בתי הספר החילוניים, לתוך קדושת תלמודי התורה, שהרי כל ישראל ערבים זה לזה. ובזוהר הקדוש אמרו, אילו ידעו בני אדם כמה גדולה מעלת המזכה את הרבים, ומחזירם בתשובה, היו רצים אחר זה כאדם הרץ אל חייו. ובדורנו זה בנקל יכולים להשיב אנשים תמימים אל דרכי ה', ולחנך בניהם בתלמודי תורה, מה טוב ומה נעים גורלם ומלאה הארץ דעה את ה'. ויש עוד להאריך בכל זה. עיי"ש.

להלן מעשה שהובא בזוהר הקדוש (זוהר חדש רות מא ע"ב) שממחיש לנו מהי הזכות הגדולה של הורים שזכו שבנם תלמיד חכם, ויושב ועוסק בתורה יומם ולילה: רבי זמיראה יצא לכפר אוני, ראה בקעים, ושלהבות של אש עולות מהם, אמר בודאי כאן זה אחד מהמקומות שבגיהנם. התכופף וראה אדם שצועק, ולקחו אותו לעומק מדור אחד, והתכסה מעיניו ולא נראה יותר. פתאום נרדם שם רבי זמיראה, וראה בחלום את אותו אדם, שאלו מי אתה, אמר לו יהודי אני שלא השארתי דברים רעים וחטאים שלא עשיתי בעולם הזה. אמר לו מה שמך, אמר לו אינני יודע, שחיבי גיהנם אינם זוכרים את שמם. אמר לו מה מקום מגוריך, אמר לו בגליל העליון הייתי קצב, ומרוב החטאים שעשיתי שם, דנים אותי שלש פעמים ביום, ושלש פעמים בלילה. אמר לו האם הנחת בן, אמר לו כן. קם רבי זמיראה והלך לגליל העליון לחפש אחר ביתו של רשע זה. והנה מצא ילד אחד ושאלו על אותו רשע, אמר לו, רבי, יבואו עונשים על הרשע הזה, שלא הניח חטא שלא עשה. אמר לו האם הניח בן בעולם, אמר לו הניח בן אחד והוא גם כן רשע כמותו. חיפש אחריו רבי זמיראה, לקחו והתחיל ללמדו, עד שלמד מקרא, תפילה וקריאת שמע. לאחר מכן לימדו משנה, תלמוד, הלכות ואגדות עד שנעשה חכם גדול, והסמיכו אותו ונעשה תנא: "רבי נחום הפקול"י. ולמה נקרא שמו פקול"י, על שם הפסוק (ישעיה כח ז): "פָּקְדוּ פְּלִילִיָּהּ", שהוציא את אביו מעונש חמור מדינה של גיהנם.

יב רבי אלעזר בן שמוע אומר, יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וכבוד חברך כמורא רבך, ומורא רבך כמורא שמים.

מאירת עיניים

בתורה, כבדהו למעלה ממדרגתו, כפי הכבוד הראוי לרבך [ונקט ברב לשון "מורא", שזהו כבוד בדרגה גבוהה ומרוממת יותר (מאיר)]. **ומורא רבך כמורא שמים** – רבך הגדול ממך בתורה, צריך אתה לכבדו במעלה הגבוהה ביותר, כפי שאתה ירא ומכבד את ה'! (ספורנו)

יב הכבוד ללומדי התורה צריך להיות למעלה ממדרגתם, בבחינת "מעלין בקודש". ולכן **יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך** – על אף שהתלמיד פחות ממך, יהא כבודו חביב עליך בשווה לכבודך, וכמו שאתה חס על כבודך, כך תחוס על כבודו. **וכבוד חברך כמורא רבך** – חברך, השווה לך במדרגתו

שמחת הלב

וזכה ויצאו מבניו כמה חכמי הדור, וכולם נקראו על שמו פקולי. לאחר מכן, בא אותו אדם בחלום לרבי זמיראה, אמר לו, רבי כמו שאתה נחמתני, כן ינחם אותך הקב"ה. שמא אותו יום שידע בני פסוק אחד, כבר הוציאו אותי מאותו עונש. וכיון שקרא קריאת שמע, הפסיקו לדון אותי כל כך, ודנו אותי רק אחת ביום ואחת כל לילה. וכיון שהתחיל לקרוא פסוק בבית רבו, הפסיקו את עונשי מכל וכל. ובאותו יום שנעשה חכם וקראו לו רבי, הניחו את כסאי בין הצדיקים בגן עדן. ובכל יום ויום שהוא מחדש בדברי תורה, מעטרים אותי בעטרה עליונה שרק הצדיקים מתעטרים בה, ובגללך זכיתי לכל הכבוד הזה. ע"כ. אשריהם ואשרי חלקם של אותם אבא ואמא, שמחזקים ומדרבנים את בניהם לעסוק בתורה יומם ולילה, שאינם יודעים אלו מעלות גדולות, ואיזה שכר גדול ועצום, זוכים הם בעולם הזה ובעולם הבא. אשרי המשכיל והמבין זאת.

יב יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך. כתב הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ד הל' ד, ה. פ"ה הי"ב): כשם שהתלמידים חייבים בכבוד הרב, כך הרב צריך לכבד את תלמידיו ולקרבם. כך אמרו חכמים: יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך. וצריך להיזהר בתלמידיו ולאזהבם, שהם הבנים המהנים אותו לעולם הזה ולעולם הבא. הרב שלימד ולא הבינו התלמידים לא יכעס עליהם וירגז, אלא חוזר ושונה הדבר אפילו כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה. במה דברים אמורים? בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו, או מפני דעתם שהיא קצרה, אבל אם ניכר לרב שהם מתרשלים בדברי תורה ומתרפים עליהם ולפיכך לא הבינו, חייב לדרגז עליהם ולהכילימם בדברים כדי לחדדם, וכענין זה אמרו: זרוק מרה בתלמידים. לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש לפני התלמידים, ולא לשחוק בפניהם, ולא לאכול ולשתות עימם, כדי שתהא אימתו עליהם וילמדו ממנו במהרה. עיי"ש.

שמחת הלב

יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך. אמרו חז"ל (בית המדרש הלק א עמוד קכג. פתרון תורה פרשת וילך עמוד 295), שלושים ושש שנה היה יהושע בן נון משמש את משה, שנאמר "ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל". וכיון שאמר לו הקב"ה למשה, "הן קרבו ימיך למות", אמר משה בלבבו, שמא מפני שהגיעה שעתו של יהושע לפרנס ולהנהיג את ישראל וללכת בראשם, נגזר עלי למות, שהרי אין מלכות נוגעת בחבירתה. מה עשה? התחיל הוא לשמש את יהושע [כדי לבטל מעליו את גזירת המיתה]. כל שלושים וששה ימים שבין אחד שבט עד שבעה באדר, היה משה משמש את יהושע שחרית וערבית, ואותם שלושים וששה ימים עלו למשה יום לשנה יום לשנה כנגד השנים ששימשו יהושע. וכיצד עשה משה? היה עומד מחצות הלילה והולך לפתח אהליו של יהושע, ומשמש אותו כתלמיד לרב. נכנס ונוטל חלוקו של יהושע ומניחו אצל מראשותיו, ונוטל מנעליו ומתקנם ומניחם בצדי המטה, ונוטל כובע של מלכות ועטרה של אבנים טובות ומרגליות ומסדרם על סילון של זהב, ומביא קיתון של מים וקערה של זהב ומניחם לפני הסילון, ומכניס כסא של זהב, ופירש לו סדין של בוץ וכל מיני כלים יקרים ונאים כמנהג המלכים. וכשהיה ניעור יהושע היה מתבייש. ואחר שמתלבש, היה נופל על רגליו של משה, ומתחנן, אנא אל תעלני בחצי ימי מפני השררה שאתה מטיל עלי. אמר לו משה, בני אל תירא, אין לך חטא בדבר זה, שבאותה מדה שמדדת לי ושמשתני בסבר פנים יפות כך אני משמשך, לא כך שנית לך, "יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך", ונאמר, "ואהבת לרעך כמוך". ועל כרחו היה עומד עליו ומשמשו, ועל כרחו הלבישו בגדי בוץ וארגמן, ועל כרחו הכתיר עליו עטרת של מרגליות, ועל כרחו הכתיר עליו הוד מלמעלה, ועל כרחו הושיבו על כסא של זהב כדרך מלכי ארץ ורוזני תבל. והיה יהושע בוכה, למה לי גדולה וכבוד? עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, כבר נשבעתי בשמי הגדול שלא תעבור את הירדן הזה. ע"ש.

יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך. בספר וולוז'ין (עמוד טב) המתאר את ישיבת "עץ חיים" שהקים הגאון רבי חיים מוולוז'ין, מובא שהגאון בעל משכנות יעקב מקרלין שהיה מראשוני התלמידים, העיד שראש הישיבה רבי חיים אהב במיוחד את תלמידו רבי יוסף זונדל מסלנט, ובעיקר בגלל מעשה שהיה. פעם מצאו את רבי יוסף ביום גשם זלעפות, יושב על ברכיו באחד הרחובות וכולו רטוב מגשם ורפש, ומרצף את הרחוב באבנים לכבוד אמו שהיתה עוברת מדי יום ברחוב זה להתפלל בבית הכנסת, כדי שחלילה לא תדרוך ברפש. כמו כן, ראו אותו חבריו הולך בכל בוקר וערב ברחוב הגויים ומעטן מקטרת בפיו, שבודאי לא נאה ולא יאה כן לבחור ישיבה. כששאלו רבי חיים לפרש הדבר, אמר ר' יוסף אסביר את מעשי, מאחר ויש מחסור בלחם בעירנו, נאלצים יהודים רבים לקנות לחם ממאפיית הגויים, לכן מטייל אני בוקר וערב ברחוב זה, ונכנס למאפיה ומבקש לקחת גחלת מהתנור כדי להדליק את המקטרת, ואגב אני גם משליך קיסם לתוך התנור הבווער, ומציל בזה את יהודי וולוז'ין

מאיסור אכילת פת שאפאה גוי (כמבואר בשלחן ערוך יורה דעה סימן קיב סעיף ט).

שמחת הלב

יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך. מעשה שהיה לפני כשלושים שנה כאשר למדנו בישיבת "חזון עובדיה", לקראת חנוכה תשנ"ד, הודיע מורנו ראש הישיבה הראשון לציון והרב הראשי לישראל הגאון רבנו יצחק יוסף שליט"א שהוא עורך מבחן על עשרה דפים במסכת גיטין שלמדנו בישיבה גפ"ת בעיון, ויחלק מלגות לנבחנים לפי הציון של כל אחד ואחד. לאחר שראש הישיבה בדק את המבחנים, הגיע אביו מרן זצוק"ל באחד מימי החנוכה, לתפילת מנחה, הדלקת נר חנוכה, ולאחר שנתן שיעור, חילק את המלגות [צ'קים] שהיו בתוך מעטפות. והנה כשהקריא ראש הישיבה את שמות הבחורים שיבואו לקבל את המלגה מידו של מרן, הוא היה קורא בשם הבחור 'פלוגי' בלבד, אבל מרן אמר לו תקרא 'רבי' פלוגי, ואז ראש הישיבה הוסיף לכולם תואר 'רבי'. ועל כל בחור שבא לקבל את המלגה, היה למרן איזה רמז או גימטריא, ממש פלא. וכשהגיע תורי, שמע מרן 'דוד נקי', אמר: "נקי גימטריא כסף", אז נמתי למרן: "דוד גימטריא זהב", ומרן חייך ושמח מאוד, כי מצא הדבר חן בעיניו.

והנה, בזה שמרן הורה לקרוא לכל הבחורים בתואר 'רבי', מעין זה כתב בשו"ת יביע אומר (חלק א יורה דעה סימן יח אות יא) וזו לשונו: ולפי עניות דעתי אפילו רב לתלמיד גמור כל שהוא בסוג תלמיד חכם, מן הראוי לכבדו לפני ההמון בזמן הזה, ולחלוק לו כבוד, וכמו שכתב הרמב"ם (פרק ה מהלכות תלמוד תורה הלכה יב): כשם שהתלמידים חייבים בכבוד הרב, כך הרב צריך לכבד את תלמידיו ולקרבתם, כך אמרו חכמים: "יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך", וצריך אדם להיזהר בתלמידיו ולאזהבם, שהם הבנים המהנים שלו לעולם הזה ולעולם הבא. ונכון גם כן שלא יקראנו בשמו בלא שום תואר. וכיוצא בזה ראיתי בספר פלא יועץ (מערכת כבוד חכמים), שאפילו חכם גדול, ראוי לו לחלוק כבוד אף לתלמיד מתחיל, כדי שממנו יראו וכן יעשו, ולחבב התורה על לומדיה, וכל שכן שהתלמידי חכמים עצמם צריכים לעמוד זה בפני זה ולנהוג כבוד ביניהם. עי"ש. ודברי פי חכם חן. עד כאן.

ובאמת שמרן היה נאה דורש נאה מקיים, וכמו שכתב (שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן יד אות ט בהערה): והלום הראני תלמידי יידי וחביבי הרה"ג עדין לגאון ולתפארת ר' מסעוד בן שמעון שליט"א בספר אור שמה. עי"ש. ועוד כתב לו כיוצא בזה (שם סימן יא אות כד במילואים): והקשה תלמידי יידי הרה"ג וכו'. עי"ש. גם בחלק ט' (אורח חיים סימן ח סוף אות א) כתב: והראני תלמידי יידי הרה"ג ר' ישראל מאיר יונה נר"ו תשובת הגאון מהר"י צייאח שהובאה בשו"ת אבקת רוכל. עי"ש. ועוד מצוי הדבר בכמה וכמה מקומות בחזון עובדיה. עי"ש. ועיין במדרש הגדול (בראשית כד יח) על הפסוק: "ותאמר שתה אדוני", לימדה תורה דרך ארץ שיהיה אדם מקביל את כל האדם בשמחה וקורא לו "רבי ואדוני", שהרי רבקה אמנו אומרת לאליעזר

שמחת הלב

יהי כבוד תלמידך חברך חביב עליך כשלך, וכבוד חברך כמורא רבך, ומורא רבך כמורא שמים. מכאן שבעת דרשת הרב [וכמו שמצוי בלילי שבתות], פשוט שאין זה דרך ארץ לעיין בספר או בעלזון או לקרוא שיר השירים, ושנים מקרא ואחד תרגום וכיוצא בזה. שהרי אפילו הדרשן אינו רבך אלא חברך, ואפילו תלמידך, הלא אמרו חז"ל: "יהי כבוד תלמידך, חביב עליך כשלך. וכבוד חברך כמורא רבך". וכבר אמרה תורה: "ואהבת לרעך כמוך", ופירשו חז"ל (מסכת שבת לא ע"א): "מה ששנוי עליך, אל תעשה לחברך".

ומורא רבך כמורא שמים. בגמרא (מסכת פסחים כב ע"ב) אמרו, נחמיה העמסוני היה דורש כל "אתים" שבתורה, כלומר כל מילה "את" שבתורה, דרש אותה לרבות דבר נוסף [כגון "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ" - לרבות את שברא הקב"ה כבר ביום הראשון את כל אשר בשמים ובארץ. "כבוד את אביך" - לרבות אשת אביך. ואת אמך" - לרבות בעל אמך, וכיוצא בזה רבים]. כיון שהגיע לפסוק (דברים ו יג): "אַתְּ ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא", חזר בו מכל דרשות הריבויים שדרש, כי את מי אפשר להרבות ולהשוות כביכול להקב"ה שאנחנו מצווים לירא ממנו כמו מהקב"ה, וכבר נאמר (איוב ט ב): "וְיִצְדַק אָנוּשׁ עִם אֱלֹהִים? אִמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו: רַבְנוּ, כֹּל אֲתִים שִׁדְרַשְׁתָּ מַה תֵּהָא עֲלֵיהֶם? אִמְרוּ לָהֶם: כִּשְׁם שִׁקְבַלְתִּי שִׁכְרָא עַל הַדְרִישָׁה, כִּךְ אֲנִי מִקְבַּל שִׁכְרָא עַל הַפְרִישָׁה. כְּלוּמַר, כְּמוֹ שִׁקְבַלְתִּי שִׁכְרָא עַל הַדְרִישָׁה שִׁדְרַשְׁתִּי, כִּךְ אִקְבַּל עַל זֶה שְׂאֵנִי פּוֹרֵשׁ וְחוֹזֵר בִּי מִמַּה שִׁדְרַשְׁתִּי. וְהֵנָּה לְאַחַר זְמַן בָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְדַרְשׁ "אַתְּ ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא", - לרבות תלמידי חכמים, וכמו שאמרו: "ומורא רבך כמורא שמים".

וכתב הגאון החיד"א בספרו מראית העין (פסחים כב ע"ב), ולמה דוקא רבי עקיבא ריבה תלמידי חכמים? כי זכה רבי עקיבא והיה בחבורה עצומה וגדולה של עשרים וארבעה אלף תלמידים, וכל העם יראים ממנו ומכבדים אותו, ומזה נמשך ששומעים לקולו לקיום התורה. או אז נתגלה למפרע, כי מה שציוה השם לירא גם מתלמידי חכמים ולכבדם, אין זה משום כבוד עצמם של החכמים, אלא הוא מכבוד השם ומכבוד התורה. כי כאשר יהיה כבוד ומורא אמיתי לתלמידי חכמים, בזה תתקיים התורה לעד, כי הוא יזהיר לעם, ודבריו יהיו נשמעים, ויעבירו הם לתלמידיהם ותלמידיהם לתלמידיהם, ובזה יהיה קיום לתורה. ואם כן המורא וכבוד תלמיד חכם הוא בשביל התורה עצמה, וזהו מותר גמור!

וגאון עוזנו רבנו יוסף חיים בספרו בן יהוידע (פסחים טו), שאל יש להבין, למה לא זיכה הקב"ה את שמעון העמסוני גם כן בזו הדרשה כשם שזיכהו לדרוש כל אתין שבתורה? ונראה לי בסייעתא דשמיא שנעלמה דרשה זו ממנו, כי רצה הקב"ה לזכות את רבי עקיבא בזאת הדרשה שהיא נדרשת לכבוד תלמידי חכמים, כדי לתקן בזה את עוון שנאתו שהיה שונא לתלמידי חכמים קודם שלמד תורה, וכמו שאמרו בגמרא לקמן (שם מט ע"ב): אמר רבי עקיבא: כשהייתי עם הארץ אמרתי, מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור. אמרו לו תלמידי: רבי, אמור ככלב. אמר להם: זה נושך ושובר עצם וזה נושך ואינו שובר עצם.

יג רבי יהודה אומר, הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון. רבי שמעון אומר, שלשה כתרים הם, כתר תורה וכתר כהנה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן.

מאירת עיניים

שלושה כתרים הם – שלושה אישים שחיבה התורה לנהוג בהם כבוד מיוחד: **כתר תורה** – אלו לומדי התורה, שנאמר "וְהִדַּרְתָּ פְּנֵי זָקֵן" [זקן – זה שקנה חכמה]. **כתר כהונה** – אלו הכהנים, שנאמר: "וְקָדְשָׁתוּ". **כתר מלכות** – זה המלך, שנאמר: "שׁוֹם תְּשִׁים עֲלֶיךָ מְלֶכֶךְ" – שתהא אימתו עליך. ואולם **כתר שם טוב עולה על גביהן** – שלושתם חייבים להתעטר אף בשם טוב, שיהיו ידועים כאנשים הגונים, שמעשיהם מתוקנים וישרים, שאם לא כן, אין ערך לכתריהם.

יג הוי זהיר בתלמוד – לימוד התורה צריך להיות בהבנה ובדקדוק כראוי. **ששגגת תלמוד עולה זדון** – אם תשגה בלימודך, ובטעות תנרה להתיר את האסור, יהיה נחשב לך הדבר כמזיד, כי היה עליך ללמוד היטב ולא להתרשל בלימודך. וכתב המאירי: כל שליבו ודעתו להוראה, יש לו להתעמל בו עד שיהא סדור בפיו... ואם לא מצא עצמו מזומן לכך, בל ימהר להוציא דבר מפיו, עד יחקור ויבדוק יפה יפה, וכן בעת לימודו לא יזוז עד שיעלה ביאור משנתו כהוגן, עד שלא תביאהו עצלותו לשגגת הוראה".

שמחת הלב

יג הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון. כאשר דוד המלך שלח את יואב שר הצבא להילחם בעמלק, כפי שהצטוונו בתורה (רברים כה יט): "וְהָיָה בְּהִנִּיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב... תִּמְחָה אֶת זֶכֶר עֲמֹלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשָּׁכַח". יואב אכן יוצא להילחם, אבל הוא לא השמיד כליל את עמלק כולו, אלא רק את הזכרים בלבד, ככתוב בנביא (מלכים א יא טו): "וַיְהִי בְהִיּוֹת דָּוִד אֶת אֲדָוִם בְּעֵלּוֹת יוֹאָב שֶׁר הַצָּבָא... וַיָּךְ כָּל זֶכֶר בְּאֲדָוִם. כִּי שֵׁשֶׁת חֳדָשִׁים יָשָׁב שָׁם יוֹאָב וְכָל יִשְׂרָאֵל עַד הַכְּרִית כָּל זֶכֶר בְּאֲדָוִם". ומספרת לנו הגמרא (בבא בתרא כא ע"ג) שכאשר הגיע יואב לדוד וסיפר לו שהרג את כל הזכרים בעמלק, שאל אותו דוד, למה הרגת רק את הזכרים? אמר לו יואב: הרי כתוב: "תמחה את זכר עמלק". אמר לו דוד: קוראים "זכר עמלק" [שמשמעותו גם זכרים וגם נקבות], ולא "זכר עמלק"?! השיב יואב: בהיותי ילד קטן, המלמד שלי לימד אותי לקרוא זכר בקמץ! מיד הלך יואב אל המלמד ושאל אותו: איך הקראת לי, זכר או זכר? ענה לו: זכר. אמר לו: אם כך, אני שטעיתי וקראתי זכר, ואמנם אתה פשעת שלא השגחת על טעותי לתקן אותי. לקח יואב את החרב להורגו, שאל אותו רבו: מדוע? ענה לו, שכתוב: "אָרוּר עֲשָׂה מְלֹאכֶת ה' רְמִיָּה!" דהיינו שלא עשה כראוי את "מלאכת ה'" שהופקדה בידו. אמר לו רבו שיעזוב אותו ולא יהרגו, ודי שתישאר לו קללת

שמחת הלב

'ארור' שכתובה מפורש בפסוק (רבנו חננאל). מכאן ששגגת ניקוד של המקרא, גרמה למכשול עצום ונורא מאוד, שמכאן באה גזרתו של המן הרשע, וכל העמלקים כיוצא בו. ובוזו פירש מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל לבאר מה שאמר הפסוק (שמות יז ד) בענין מחיית עמלק, 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב זֶאת זִכְרוֹן בְּסֵפֶר, וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ, כִּי מָחָה אֶמְחָה אֶת זֵכֶר עַמְלֹק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם', ולכאורה למה צריך לשים גם באזני יהושע, הלוא די שהוא רואה מה שכתוב בספר? אלא שאם רק יהיה כתוב בספר, אפשר היה לטעות ולקרוא זָכָר במקום זָכָר, כי ספר התורה איננו מנוקד, לכן תקרא לו באוזניים, כדי שידע שקוראים זָכָר ולא זָכָר, ולא תצא תקלה וטעות חלילה שיהרוג יהושע רק את הזכרים של עמלק.

הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון. הגמרא בבבא מציעא (לג ע"ב) אומרת על הפסוק (ישעיה נח א): "וְהִגַּד לְעַמִּי פְשָׁעֵם וּלְבַיִת יַעֲקֹב חַטָּאתָם", וְהִגַּד לְעַמִּי פְשָׁעֵם - אלו תלמידי חכמים, ששגגות נעשות להם כזדונות. וְלְבַיִת יַעֲקֹב חַטָּאתָם - אלו עמי הארץ, שזדונות נעשות להם כשגגות. שכיון שהם עושים מחמת חוסר ידיעה, לכן זה נחשב להם כשגגות. וכמו שאמרו: "הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון". והיינו ששגגת תלמוד עולה לזדון דוקא לתלמידי חכמים, כיון שיכלו ללמוד, אבל לא לעמי הארץ. והנה הגאון החיד"א בספרו פתח עיניים על הגמרא שם, הביא קושיא בשם גאון אשכנזי רבי אלעזר, אב"ד פילץ, שתמה, שאם דברי הגמרא כפשוטם, נמצא שהרוויחו עמי הארצות שיקלו עליהם שהזדונות נחשבים להם כשגגות? ולכן פירש שכוונת הגמרא, שתלמידי חכמים נחשב להם כזדונות, כי גם אם עשו עבירה בשוגג, הם יראים וחרדים לנפשם כאילו הם עשו במזיד, ושבים בתשובה שלימה, אבל עמי הארץ להיפך, גם כשעברו במזיד, העבירה קלה בעיניהם כאילו עשו בשוגג, והם לא מתחרטים בלב שלם. אבל החיד"א חלק עליו וכתב שאין ספק שדברי הגמרא כפשוטם אמיתיים, ומה שהקשה למה יגרע התלמיד חכם ששגגות נעשות לו כזדונות? לא קשה כלל, כי התלמיד חכם יודע לקרוא ולהבין, ולכן נחשב בשבילו פשיעה בזה שלא ידע את ההלכה, אבל עם הארץ לא יודע ללמוד ולא כלום. ועוד, שלפי גדולת הנשמה של תלמיד חכם, אפילו עוון של שוגג, הוא פגם גדול עבורו. וכמו שדרשה הגמרא ביבמות (קכא ע"ב) על הפסוק (תהלים נ ג): "וּסְבִיבֵיו נְשִׁיעָה מְאֹד", מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה. עיי"ש. ומכל מקום אין ספק דהיינו לעם הארץ גמור שאינו יודע קרוא וכתוב, אבל אם יודע, ברור שעליו ללמוד בספרים קלים השווים לכל נפש, כמו החוברות "בהלכה ובאגדה", ובכך ידע היאך לקיים את ההלכות למעשה המצויות יום יום. (ועיין מעשה

על זה בחוברת "כבוד אב ואם בהלכה ובאגדה" עמוד 247)

והנה החפץ חיים בספרו אהבת חסד (ח"ב הערות פ"ט) מביא שטענת יצר הרע בזה קשה עד מאוד, כי הוא מפתה את האדם, למה לך ללמוד ולידע את גודל חיוב המצוות ופרטיהן ואחר כך

שמחת הלב

תעבור על זה, הלוא טוב יותר שלא תלמוד בכלל ותשאר שוגג כל ימי חייך, וכמו שאמרו חז"ל (ביצה ל ע"א): "מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים". אך כמה טענות שוא אלו, משל לאחד שהיה מהלך בדרך ויעצו לו חבריו שישמור עצמו מללכת בנתיב פלוני, כי יש בו בורות ופחתים. אך הוא בשלו, כי עצה אחרת לו, ליקח סודר ולכסות בו את עיניו, וכשיפול לבור, הוא לא יהיה ללעג וקלס, כי הלא עיניו היו מכוסות ועיוור היה ולא ראה את הבורות. אין ספק, כי איש זה סבל וטיפש, וכבר עכשיו יחשב ללעג וקלס גדול יותר, כי למה כיסית את עיניך ותיפול, הלא היה לך עיניים לראות?! כן הדבר כאן, היצר מפתה את האדם שיעלים עיניו ולא יביט כלל בהלכה את גודל המצוות ופרטיהן, כדי שכאשר יכשל ויעבור עליהן, יהיה לו תירוץ שעיניו היו סתומות, כי לא ידע ולא הכיר כלל את גודל חיובו. אבל זה עצמו יקשה עליו, למה היו עיניך סתומות, הלוא היה לך ללמוד ולהחכים! ובודאי שעל זה לא שייך לומר: "מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים" אלא: "שגגת תלמוד עולה זדון".

כתר תורה, כתר כהונה וכתר מלכות. כתר כהונה, זכה בו אהרון הכהן וזרעו אחריו, ואפילו נותן אדם כל כסף וזהב שבעולם אין נותנים לו, שנאמר: "והייתה לו ולזרעו אחריו". כתר מלכות, זכה בו דוד המלך וזרעו אחריו, ואפילו נותן אדם כל כסף וזהב שבעולם אין נותנים לו, שנאמר: "ודוד עבדי נשיא להם עד עולם". כתר תורה, הרי הוא מונח עומד ומוכן לכל ישראל, שנאמר: "תורה ציוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", כל הרוצה ליטול יבוא ויטול, שנאמר: "לכו שִׁבְרוּ וְאָכְלוּ, וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלֹא כֶסֶף וּבְלֹא מַחִיר יֵין וְחֶלֶב". שמוא תאמר: אותם כתרים גדולים הם יותר מכתר תורה? הרי נאמר (משלי ח טו): "בי מלכים ימלוכו", [התורה אומרת, בי - על ידי, תתקיים מלכותם אם יתנהגו כמשפט התורה], הא למדת שכתר תורה גדול מכולם. אמרו חז"ל (הוריות יג ע"א): אפילו ממזר תלמיד חכם, קודם לכהן גדול עם הארץ, שנאמר יקרה היא 'מפנינים', מכהן גדול שנכנס 'לפני ולפנים'. (ילקוט שמעוני ישעיה תפ. רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ג הל' א, ב)

חז"ל מספרים (מסכת יומא עא ע"ב): מעשה בכהן גדול אחד שיצא מבית המקדש ביום הכיפורים, והיו הקהל מלווים אותו לביתו. באותה שעה נזדמנו שם התנאים הקדושים שמעיה ואבטליון, [שהיו גרי צדק, מבני בניו של סנחריב (גישין נו ע"ב)], כיון שראו כל קהל עדת ישראל את שמעיה ואבטליון, עזבו את הכהן הגדול, והלכו לקבל את פני שמעיה ואבטליון, גדולי ישראל. כשהגיעו לפרשת דרכים, באו שמעיה ואבטליון ליטול רשות מן הכהן הגדול לפרוש וללכת לכיוון ביתם. הכהן הגדול שנעלב מחמת הופעתם של שמעיה ואבטליון, אמר להם בלשון גנאי וקניטור: יבואו בני העממים לשלום [להזכירם כי בני גויים הם]. אמרו לו: מוטב ויבואו בני העממים לשלום, שהם עושים כמעשיו של אהרן, שהיה אוהב שלום ורודף שלום, ולא יבוא בנו של אהרן לשלום, שאינו מרבה שלום כמעשיו של אהרן.

יָד רַבִּי נְהוֹרָאִי אוֹמֵר, הוּי גוֹלָה לְמָקוֹם תּוֹרָה, וְאֵל תֹּאמַר שְׁהִיא תְּבֵא אַחֲרֶיךָ שְׁחֻבְרִיךָ יְקִימוּהָ בִּידְךָ. וְאֵל בִּינְתְּךָ אֵל תִּשְׁעוּן.

מאירת עיניים

עצמך למקום הרב, שאינו דומה שומע מפי תלמיד לשומע מפי הרב (ברטנורא. רש"י). **ואל בינתך אל תשען** – אל תסמוך על הבנתך וחריפות שכלך, ותחשוב שיכול אתה להשיג את התורה לבדך מבלי לטרוח לנדוד למקום תורה, כי אין הדבר כן.

יד הוי גולה למקום תורה – אם אין במקומך ישיבת תלמידי חכמים. **ואל תאמר שהיא תבוא אחריך שחבריך יקיימוה בידך** – ואל תאמר שכשיחזרו חבריך מלימודם, תלמד מהם ותשאלם על ספקותיך, ובכך יקיימו הם את התורה בידך, אלא הוי גולה אתה

שמחת הלב

ובודאי שיפה עשו כל קהל עדת ישראל שהלכו להקביל פני שכינה, הם שמעיה ואבטליון גדולי הדור, והעדיפו אותם על פניו של הכהן הגדול, וקיימו בעצמם מה ששינו (הוריות יג ע"א) אפילו ממזר תלמיד חכם, קודם לכהן גדול עם הארץ, כי אין למעלה מן התורה, שנאמר בה, "יקרה היא מפנינים", "וכל חפצים לא ישוו בה", אפילו חפצי שמים לא ישוו לתורה.

יד הוי גולה למקום תורה. הגאון רבי יוסף דב בר סולובייצ'יק [נעל בית הלוי], בצעירותו בהיותו תלמיד בישיבת וולוז'ין, שמע מפי דודו ראש הישיבה הגאון רבי יצחק מוולוז'ין, שהרבה לשבח ולפאר את גודל תורתו ויראתו של הגאון רבי שלמה קלוגר, ובהוראותיו הקולעות להלכה ולמעשה, ושהוא מגדולי התורה שבדור. על כן, החליט לקיים בעצמו "הוי גולה למקום תורה", ולנסוע לברודי אשר בגליציה, כדי להתאבק בעפר רגליו של גאון אדיר זה, וללמוד ממנו לדון ולהורות הלכה למעשה. אך אנחה פרצה מלבו בידעו שאין לו את הכסף הדרוש לנסיעה זו, ממדינת רוסיה לעיר ברודי שבגליציה. אולם אמרו חז"ל (מכות י ע"ב) בדרך שאדם רוצה לילך, מוליכים אותו, ובטח בה' שיהיה בעזרו. ערב אחד בהיותו בבית הכנסת מתפלל ערבית, נראו לו פנים חדשות של תיירים שבאו להתפלל, וקלטה אוזנו כמה מילים משיחתם, כי פניהם מיועדות לנסוע לעיר ברודי, ונשארו בעיר רק ללינת לילה. מיד כשהבחין בעגלון, פנה אליו לאמר, שמעתי שאתם נוסעים לברודי, ובהיות שהדרך ארוכה לפניך כמהלך שלושה ימים ושלושה לילות, אולי דרוש לך עוזר בטיפול הסוסים להאכילם ולהשקותם, ואף כי תרצה לתת תנומה לעיניך אעזור לך לאחוז במושכות הסוסים. ויתפלא העגלון, כי גופו היה רזה ופניו חיוורות ועדינות, אך בכל זאת שאלו: הגידה לי מה משכורתך. השיב לו: לא אכחד מאדוני, כי לרגל ענין חשוב מאוד בשבילי, רצוני עז להגיע לברודי, ומשום כך הנני מוכן ומזומן לעבוד חינום אין כסף, ובלבד שאקבל ארוחותי ולינת לילה, עד שנגיע בעזרת השם לברודי. הבחור מצא חן בעיני העגלון, תקע לו כף לאות הסכם על התנאים שדרש, אך הזהירו: מחר בבוקר השכם בגמר התפילה של מנין ראשון,

שמחת הלב

נסעד לבנו מעט, ומייד נצא לנסיעתנו, הזהר לבל תאחר. בהגיעו בבוקר, ציזה עליו העגלון לזפת בזפת חם את אופני העגלה, וידיו העדינות לא יכלו לשאת את חום הזפת ויתמלאו דם. אחר כך האכיל והשקה את הסוסים, ואז עלו על המרכבה עם הסוחר שהיה עמו. ויהי בנוסעם, זקוק היה העגלון לחטוף תנומה קלה, ועל כן מסר את רצועות המושכות ביד הבחור. ובהיות שמחשבותיו היו אחוזות בפלפול עמוק שהכינו לומר לראש הישיבה הגאון רבי שלמה קלוגר, על כן לא נתן ליבו היטב לסוסים, והם נטו מן הדרך, ונכנסו למדבר, וכשהרגיש העגלון בדבר, קם וסטר על לחייו של הבחור, וצעק עליו, בור ועם הארץ ובטלן, מקומך להיות בחור ישיבה, ולא על דוכן העגלה. קיבל הבחור את הסטירה באהבה, ולא השיב לחורפו דבר, והצדיק עליו את הדין.

משהגיעו לברודי אחר נסיעה של שלושה ימים, מיד עזב את העגלה, והלך ישר לביתו של הגאון רבי שלמה קלוגר. כשהגיע אל הגאון, והציג את עצמו כנכדו של הגאון רבי חיים מוולוז'ין, לא רצה להאמין לו, בראותו את בגדיו בלויים ושחורים משחור, מהזפת שזיפת את העגלה, וגם ידיו מלוכלכות בזפת, וחשד בו שלשוא תולה עצמו באילן גדול. ויאמר לו: איה מכתב ההמלצה מדודך רבי יצחק? פני הבחור הסמיקו, ויאמר: אין בידי מכתב המלצה, אבל שמע נא אדוני את אשר חידשתי על הרמב"ם בענין כך וכך. ויפתח את פיו בחכמה בבקיאות ובפלפול עצום, והראה לרבי שלמה את ידו החזקה בתורה הפלא ופלא. הגאון התרשם מאד מדבריו וביקש את סליחתו שחשד בו, והבטיחו שיהיה לו לאחיעזר ולאחיסמן. וכדי לפייסו על שחשדו, ביקשו שבשבת ידרוש במקומו בבית הכנסת המרכזי. בכל העיר נפוצו מודעות כי חכם בא לעיר, וכל הקהל מוזמן לבוא לשיעורו. עיר המלאה חכמים וסופרים, כולם באו לשמוע את דבריו, ובין הבאים היה גם מיודענו העגלון. והנה כאשר התבונן וראה מי הוא הרב הדרשן, חשכו עיניו, כי זהו עוזרו בסוסים, והיאך סטר לו על לחיו. לא עצר כח בעצמו והתחיל למרר בכי. היושבים על ידו, התפלאו על בכייתו, ושאלוהו מה פשר דמעותיו באמצע הדרשה. השיב להם העגלון: זה היה העוזר שלי בעגלה, והמושך ברצועות הסוסים, וקיבל ממני מכות נאמנות וסטירות, על שלא הצליח להנהיג את הסוסים כראוי, ועכשיו עיני הרואות שהוא גאון בתורה, ועלי לבקש את סליחתו. בסיום הדרשה, ניגש העגלון ברעדה ובבכיה וביקש סליחה מאת הבחור הגאון רבי יוסף בר. הרב טלח לו ואמר לו: אילו הכיתני מפני שאיני יודע ללמוד תורה, אולי היית חוטא כנגדי, אבל עכשיו שהכיתני בעבור שאינני יודע לנהוג בסוסים, אודה ולא אבוש, שבזה אני באמת בור ועם הארץ...

הוי גולה למקום תורה. על הפסוק: "ויאמר ה' אל אברהם לך מארץך וממולדתך ומבית אביך", מפרש רש"י: "לך לך - להנאתך ולטובתך". ויודעה השאלה, עם הבטחות שכאלו "להנאתך ולטובתך", אם כן מה הניסיון של אברהם? ותירץ מרן זצוק"ל, בשביל אברהם אבינו שכל כולו היה למען אחרים, לדבר על ליבם שיפסיקו לעבוד עבודה זרה, ולשתול

שמחת הלב

בהם אמונה בהשם יתברך, היה זה ניסיון גדול לעזוב את עירו. והטיבה לזה, כי בדרך כלל כאשר מכירים את האדם, ההשפעה שלו גדולה יותר, ובפרט לאחר הנס הגדול שנמרוד זרק אותנו לכבשן האש והוא יצא חי, כמה גדלה השפעתו על העם, כמה אנשים שעד עתה הוא לא הצליח להשפיע עליהם, עכשיו הוא הצליח, הרי הם ראו את האמונה בעיניים, הנשמע כדבר הזה שאדם יכנס לאש ויצא חי? דבר זה נודע במחוזו של אברהם, אבל לא התפרסם בכל העולם, לא היה אז רדיו או לוויין שיעביר את המידע ברגע אחד מסוף העולם ועד סופו, אפילו מצלמות כדי לפרסם את כן בשידור חוזר או בעיתון, לא היו עדין בעולם, אם כן יכל אברהם לומר, אם עכשיו אלך למדינה אחרת, שם לא מכירים אותי, וממילא אצטרך להתחיל לעבוד מחדש, וחלילה אפסיד זיכוי הרבים שעדיין אני יכול לעשות כאן במדינתי. על כל החשבונות היפים הללו, התעלה אברהם ועשה את מה שהשם ציוה עליו: "לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְמֹלַדְתֶּךָ וּמְבִית אָבִיךָ, אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָרְאַךְ".

זהו סוד ההצלחה, כשאדם מתבטל לרצון השם, ולא עושה חשבונות, אז הקב"ה מצליח בידו למעלה מן המשווער, כי כשהוא מתבטל לדעת תורה ושומע לקול חכמי ישראל, הוא מקבל סייעתא דשמיא גדולה מאוד, והשם מצליח בידו. זהו הכח של הכניעה. וארחיב את הדברים: הרבה אברכים גרים בירושלים, בבני ברק, באלעד, בביתר עילית וכיוצא, אבל ישנם ששמעו לקולם של חכמי ישראל והלכו למקומות אחרים, נדרו לערים אחרות, ששם אין כל כך מי שיתן דברי תורה, אין מי שירריך ויגדל אותם בדרך התורה, אין מי שידחף שיחנכו את בניהם במוסדות של תורה ויראת שמים טהורה. והם עזבו את עיר מגוריהם, עזבו את הקרבה להורים, לאחים ולאחיות, עזבו את המשפחות המורחבות, וקיימו בעצמם ממש: "לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְמֹלַדְתֶּךָ וּמְבִית אָבִיךָ", היתה להם סייעתא דשמיא גדולה יותר, הם עלו ושגשגו גם בלימוד התורה, וגם בזיכוי הרבים, הם הוציאו תחת ידם רבים רבים של משפחות שברוך השם הולכים בדרך התורה והמצוות ועוד ועוד פירות טובים, שכל אחד יכול לבדוק בעצמו.

אמנם זה ניסיון לא פשוט, יש אברך שהוא לא מסוגל לחשוב שהוא לא ישתתף בכל שמחה משפחתית. הוא לא מסוגל לחשוב שהוא לא ישתתף בכל חגיגה במשפחה. הוא לא יכול לוותר אפילו על החגיגות הקטנות, כמו: "ברית יצחק", "שבע ברכות" ו"חנוכת הבית". הוא לא מסוגל לחשוב שהוא יגור באיזה חור בצפון: נהריה, חיפה, עתלית, עפולה, מגדל העמק, וכל המשפחה שלו ישארו בירושלים. הוא לא מסוגל לחשוב שהוא יגור באיזה חור בדרום: אופקים, באר שבע, דימונה, ירוחם, וכל המשפחה שלו ישארו בבני ברק. הוא לא מסוגל לחשוב שהאחים והגיסים שלו יושבים עכשיו, ושרים וחוגגים ומנגנים בסעודת שבע ברכות של בן אחיו ב"אלעד", והוא ישאר בבית שלו בצפון או בדרום ולא ישתתף איתם. אבל אם הוא מתגבר ומתעלה על כל המחשבות האלו, ולנגד עיניו הוא רואה מה רצון השם, האם החגיגות הללו שגן לילה היו וכן לילה נגמר, ובשעה 11 או מקסימום ב-12,

שמחת הלב

כולם כבר הלכו לבתיהם לחיים טובים ולשלום, ונשכח כל השבע, או שלנגד עיניו הפעילות שהוא זוכה לעשות בקרב העם לזכות עוד יהודי ועוד יהודי, לפתוח עוד שיעור ועוד שיעור, להשקות את עם ישראל, בעוד תורה, בעוד הלכה, בעוד מעשה נחמד שישמח ויחזק אותם, בעוד חיזוק באמונה תמימה בבורא עולם, שכשהם יבואו לבית, הם יבואו רגועים יותר, שמחים יותר, הם יתייחסו לנשותיהם בשמחה יותר, במאור פנים יותר וכו' וכו' – אם את כל הזכויות והמעלות הללו, האברך היקר שם לנגד עיניו, אין ספק שהוא יעבור את הניסיון הזה יותר בקלות, יהיה לו יותר קל לעשות את רצון השם. וכמו שמרן זצוק"ל היה אומר על הפסוק (דברים י"ב): "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מִה ה' אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מֵעַמּוֹךָ", ועתה, היינו כל רגע ורגע, צריך להיות מול עיניו של היהודי, מה רצון השם ממני, האם המציאות העכשווית שלי כרגע, היא מוצאת חן בעיני השם, או שהשם יתברך רוצה ממני יותר. אדם לא יכול לדעת כמה כוחות טמונים בו, ואולי אחרי אריכות ימים ושנים יגידו לו: ציפינו ממך להרבה הרבה יותר! אתה יכולת הרבה יותר לעשות, להעניק מעצמך, מתורתך לעם ישראל, ולמה לא עשית? למה התעצלת? למה לא תרמת מזמניך? למה לא הזזת את עצמך קצת ימינה, שמאלה?! למה אמרת שאתה לא בנוי לזה?

הגאון רבי משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ה סימן לב אות ה) מדבר על החובה והמעלה של כל אברך לזכות את הרבים לפחותים ממנו, והוא מדבר שם גם שעל כל בחור שייבה ללמוד עם בחור חלש ולעזור לו ולקדם אותו בלימוד, על אף שהוא עצמו אישית לא תהיה לו תועלת מעצם הלימוד הזה, בכל זאת חובה עליו ללמד תורה, ולתת מזמננו למענם. וזה תוכן דבריו: מפורסם המעשה בגמרא עירובין (נד ע"ב) עם רבי פרידא שלימד את תלמידו קשה ההבנה כל דבר ארבע מאות פעם, וכשפעם אחת הוצרך רבי פרידא ללכת, הסיח התלמיד קצת את דעתו ומחמת כן לא הבין, וחזר ולימד אותו עוד ארבע מאות פעם. ולכאורה איך היה רשאי לעשות כן, הרי בוודאי שרבי פרידא בעצמו היה לומד במשך אותו הזמן הרבה יותר? ואמרתי שמזה ראייה שגם בלימוד התורה אין להעמיד על מידת הדין, ואסור לתלמיד חכם לדקדק בזמנו ולומר שצריך בזמן הזה ללמוד בעצמו כי יהיה זה לו יותר תועלת, ואם ילמד לאחרים, ילמד רק לאותם שמחדדים את רבם. זה אינו, אלא צריך לבטל מזמנו וללמד לאחרים אף שלעצמו לא תהיה תועלת, כי יש חיוב ללמד תורה לאחרים אף לאותם שרק לתלמיד תהיה תועלת. ומאחר שלא נמצא שיעור כמה זמן ילמד לאחרים, אמרתי שהוא חלק עשירית מהזמן שיש לו. ובזכות זה לא רק שלא יפסידו מתורתם כלום, אלא עוד יעלו מעלה מעלה במדרגה יותר גדולה, כמו שמצאנו בחסידים הראשונים (ברכות לב ע"ב) שהיו מתפללים תשע שעות ביום, ומתוך שחסידיהם היו תורתם היתה משתמרת, שאין הכוונה שמצד חסידותם הם התברכו בלימודם, שבוודאי אינו כן, שכיון שחסידיהם הם ויודעים גודל חיוב לימוד התורה, לא שייך שיתברכו בתורתם אם לא היו מעשיהם בזה כהוגן, שהרי תורה עדיפה מתפילה, אלא הכוונה היא שמתוך שחסידיהם, שעשו את מעשיהם לשם

שמחת הלב

שמים לקיים מצות תפילה כראוי, לא מצד התרשלות חלילה בלימוד התורה, ואולי היה צורך בזה לכלל ישראל בדור ההוא לעורר בתפילתם רחמי שמים, אבל העיקר כיון שעשו מעשיהם לשם שמים, התברכו בהצלחה גדולה בלימודם בזמן הקצר כמו בכל היום. לכן גם אלו שמלמדים עשירית מזמנם לאחרים, וגם הוא חסד גדול מאוד, בוודאי מתוך שעושים לשם שמים, יתברכו בהצלחה בתורתם עוד יותר ויותר. עי"ש.

ועיין עוד (שם אבן העזר חלק ד סימן כו) שהסתפק אם יכול האברך להוסיף מזמנו עד חומש. וכמובן שהכל לפי הענין, ואם זיכהו השם יתברך במתק שפתיים, והוא רואה ברכה בעמלו, והציבור צמאים לשמוע את דבריו, ומבקשים ממנו למסור גם פה וגם פה, יש לבדוק כל מקרה לגופו, ובפרט בזמנים מסוימים שיש ביקוש גדול יותר, כמו לפני חגים או בחגים עצמם, וכמו שראינו את מרן זצוק"ל שהיה מכתת רגליו מעיר לעיר וממדינה למדינה, הרבה יותר ממעשר מזמנו. ופעם מרן אמר: "זכי בגלל שאני מזכה את הרבים, הקב"ה החסיר משהו מהתורה שלי?!", אדרבה יש סייעתא דשמיא גדולה יותר גם בלימוד עצמו. (ועיין להלן פרק ו משנה ט ד"ה אמר לי)

הוי גולה למקום תורה. מעשה שהיה בבחור ישיבה קטנה שלמד בהתמדה גדולה, והיה לו רצון גדול מאוד להתקבל לישיבה מסוימת שיש לה שם מאוד טוב, וגם הבחורים שמתחננים שם, בדרך כלל מקבלים "סידור מלא" מאבי הכלה, הוי אומר: סכום טוב לקניית דירה או לפחות חצי דירה בירושלים, דהיינו כ-700,000 שקל ומעלה. ובפרט שהוריו לא היה להם אמצעים כל כך לעזור לו. אך כמה שהבחור התאמץ להתקבל לשם, והפעיל לחץ מרבנים מסוימים וכו', וכו', לא עלה בידו ולא הסכימו לקבל אותו בשום אופן. בלית ברירה הוא גלה לישיבה אחרת חוץ לעירו, שם קיבלו אותו בזרועות פתוחות, ולמד והתעלה כדי השם הטובה עליו. והנה לאחר כשנתיים שהוא לומד שם, יום אחד הוא הלך ברחוב הסמוך לישיבה וראה אשה זקנה מרימה סלים כבדים, הוא הציע מיד את עזרתו ולקח לה את הסלים לביתה. בדרך היא אומרת לו: יש לי בית כנסת סמוך לביתי, ואין לנו מי שיתן דברי תורה בין מנחה לערבית, אני מאוד רוצה שתתן לנו. הבחור התחמק בטענה שהוא לומד בישיבה ואינו יכול לבוא כל יום, אבל היא לחצה עליו מאוד, וכבר לא הרגיש נעים, ובכל יום הוא היה הולך למסור שיעור בבית הכנסת הקרוב לישיבה, וכך היה במשך תקופה ממושכת. לאחר זמן 'בסימן טוב ובמזל טוב' השתדך הבחור עם בחורה טובה, אך לא קיבל 'סידור מלא'... והביא הזמנה לחתונה לזקנה. הזקנה אמרה לו שהיא לא יכולה לבוא לחתונה, לכן היא מבקשת שמחר הוא יבוא לביתה, והיא תתן לו מתנה לחתונה. הבחור הגיע למחרת, והנה הוא רואה שיושב בביתה איש מכובד עם חליפה ירוקה ועניבה אדומה ונעלים 'שפיצי' חומות... בקיצור 'כולו אומר כבוד'... פונה אליו האיש ואומר לו, אתה יודע איזו מתנה היא רוצה לתת לך? אמר לו, לא. אמר לו, אני עורך דין, והיא הזמינה אותי להכין לך חוזה על דירה בשכונת רחביה בירושלים, היא נותנת לך את הדירה במתנה!!!

טו רבי ינאי אומר, אין בידינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים.

מאירת עיניים

שוטים". מנגד, ישנם צדיקים שהגיעו לדרגות נשגבות כל כך, עד שהקב"ה הביא עליהם, מרצונם, "יסורים של אהבה", כדי להעלותם ולזכותם בשכר עצום יותר ויותר [כדוגמת נחום איש גמזו, רבי אלעזר בן רבי שמעון ועוד]. אומר התנא: אנו, כשמקבלים יסורים, צריכים לדעת שהם מהמנה שקצב לנו ה' לטובתנו, שאין הוא מונע אותם מאתנו כפי שמונע מהרשעים - וזהו "אין בידינו לא משלות הרשעים". ומאידך, "ואף לא מיסורי הצדיקים" - אינם בבחינת יסורים של אהבה כמו הצדיקים הגדולים. לכן על האדם לקבל באהבה את יסוריו שניתנים לו לטובתו ולתועלתו, במידה ובמשקל, לא פחות ולא יותר.

טו אין בידינו - אין הדבר ידוע לנו ואינו מסור בידינו, **לא משלות הרשעים** - מדוע הרשעים יושבים בשלוח, בבחינת "רשע וטוב לו", **ואף לא מיסורי הצדיקים** - מדוע ישנם יסורים לצדיקים, בבחינת "צדיק ורע לו". **פירוש אחר:** לכל אדם ישנה את מנת היסורים שנותן לו ה' יתברך לטובתו, ויש מהם כדי ליישרו ולהדריכו בדרך ה', וכמו שאמר דוד המלך: "טוב לי כי גנתי למען אֶלְמָד חֶקֶיד". אך מי שהרשיע כל כך, הקב"ה מונע ממנו את היסורים המגיעים לו, ונותן לו שלוח והשקט, כדי לתת לו את שכרו בעולם הזה על מעט מצוות שעשה, למען יאבד לגמרי מן העולם הבא. ושלוותו בעולם הזה היא בבחינת "גן עדן של

שמחת הלב

ישתבח שמו הקב"ה שהוא עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות, גלגל את הדברים בצורה כזו, שהוא לא יתקבל לשייבה שרעה מאוד, וכמה הוא הצטער בזמנו, אבל יודע תעלומות יודע, מהי טובתו האמיתית של כל אדם, אולי שם לא היה מתאים לו כל כך, אולי שם הוא היה מתערבב עם כל מיני בחורים וזה לא היה בריא בשבילו. פעמים שהקב"ה אומר לאדם: "לך לך", כגון שמפטרם אותו מהעבודה, זורקים אותו ממקום לימודיו וכל מיני אופנים שהם, והוא צריך להאמין "לך לך" - להנאתך ולטובתך, לא לשאול שאלות על בורא עולם, להאמין שהשם עושה את הכי טוב עבורך. בואו נסמוך על השם, נשען עליו, נבטח בו, הוא אלוקינו ואנחנו עמו וצאן מרעייתו, אין ספק שהוא עושה את הכי טוב עבורנו, וגם אם לא "נח" לך, תקיים את ה"לך לך" בתמימות, ואתה תראה שזה יהיה להנאתך ולטובתך.

טו אין בידינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים. והנה בהגלות נגלות דברי הזוהר הקדוש באמונת הגלגול, תנוח דעתנו מפלאות תמים דעים, מדוע פעמים ישנם צדיקים שסובלים, ואילו דרך רשעים צלחה. "הצור תמים פּעֵלוּ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט, אֵל אֲמוֹנָה וְאֵין עֹל צְדִיק וְיִשָּׁר הוּא" (דברים לב ד). הלא עינינו הרואות מה שכתוב על איוב (איוב א

רַבִּי מֵתִיא בֶּן חֲרָשׁ אֹמֵר, הָיוּ מְקַדִּים בְּשָׁלוֹם כָּל אָדָם. וְהָיוּ זָנְבֵי לְאֲרִיּוֹת, וְאֵל תִּהְיֶה רֹאשׁ לְשׁוֹעֲלִים.

מֵאִירַת עֵינַיִם

בעורמה ותחבולה, ותופסים מקומם של מורי הוראות, ומחבלים בכך בכרם בית ישראל, ועליהם נאמר: "שועלים קטנים מחבלים כרמים". וחלילה לאדם מלהצטרף לאנשים אלו, אף שבחכמתו ובידיעותיו יוכל להיות להם לראש, אלא מוטב לו להיות תפל ונספח לגדולי התורה האמיתיים - זנב לאריות'. (תוספות י"ט) זהו שאומר הזוהר הקדוש (תרומה קמח ע"א): זנבו של האריה גם הוא בגדר "אריה" ללא הפרדה, כך אדם שמצטרף לאריות בתורה, נעשה כחלק מהם, ונקרא בכלל האריות. אך אם מצטרף לשועלים, אף שהוא ראש להם, נעשה אף הוא שועל, שהרי ראשו של השועל הוא גם בגדר "שועל".

הוי מקדים בשלום כל אדם - יש להקדים ולומר שלום לכל אדם, דרך ענוה וחיבה, אף לאדם שאין אתה מתחבר עמו כלל, ואפילו לגוי בשוק. ואולם כשתרצה לבחור לך חברה, בזה תהיה בררן: הוי זנב לאריות - תתחבר עם הגדולים ממך בתורה, אף אם תהיה "זנב" ותלמיד להם, שבכך תעלה ותתעלה מחיל אל חיל. ולא ראש לשועלים - אל תתחבר עם הפחותים ממך בתורה, אף אם תהיה להם לראש, שבכך אתה הולך ופוחת (ספורנו ועוד). ונקט לשון "שועלים" לרמוז על אותם שאינם במעלה גבוהה בתורה, ובכל זאת, נוהגים מנהג שועלים לישב בכסאות למשפט

שְׂמֻחַת הַלֵּב

א, "וְהָיָה הָאִישׁ הַהוּא תָם וְיִשָּׁר וְיִרְא אֱלֹהִים וְסָר מִרְעֵי". ואף הקב"ה העיד עליו כן, שנאמר (איוב א ח) "וַיֵּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁטָן, הֲשִׁמָּת לְבָבְךָ עַל עַבְדִּי אִיּוֹב כִּי אֵין כְּמֹהוּ בְּאֶרֶץ אִישׁ תָם וְיִשָּׁר יִרְא אֱלֹהִים וְסָר מִרְעֵי". ואחר כל השבח הזה, באו עליו יסורים גדולים, תחילה נהרגו בניו ובנותיו, על ידי רוח רפאים, שבאה מעבר המדבר, והפילה את הבית על הנערים וימותו. אחר כך אבד כל רכושו בידי מלכות שָׂבָא ובידי הכשדים. ואחר שהצדיק את דינו יתברך, ואמר (א כא): "ה' נָתַן וְה' לָקַח, יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ", קיבל עוד יסורים קשים ומרים, שהכהו השטן בשחין רע מכף רגלו ועד קרקדו. ונאמר (טו יב): "יִפְלַח כְּלִיּוֹתֵי וְלֹא יִחְמוֹל, יִשְׁפֹּף לְאֶרֶץ מְרֻרְתֵי", וכל גופו היה שבור ורעוץ, כמו שכתוב (סג יב) "שָׁלוֹ הַיִּיְתִי וַיִּפְרָפְרְנִי, וְאָחַז בְּעֶרְפִי וַיִּפְעֲפְעֵנִי" [ששיבר ערפו לשברים הרבה בחבטה רבה. רש"י]. ולפי הטבע היה איוב צריך למות, אלמלא שזהוהיר הקב"ה את השטן (ב ו): "אֶף אֵת נַפְשׁוֹ שָׁמַר". ומפני מה אירע לאיוב כל כך, הלוא תם וישר היה?

רבותינו ז"ל גילו לנו, שאיוב היה גלגול של תרה, מפאת שחטא והחטיא את הרבים בעבודה זרה, ואמנם בסוף ימיו חזר בתשובה, וכמו שאמר הקב"ה לאברהם: "ואתה תבוא אל אבותיך

שמחת הלב

בשלום, מלמד שתרח חזר בתשובה. אך עדין חטא הרבים היה בעוכרו, לכן היה צריך לחזור בגלגול, וביסורים שסבל כיפר על עוונו. והגאון רבי שמואל אוזידה בספרו אגרת שמואל (נב ע"ב) כתב: ושמעתי בזה דבר נאה ומתקבל, מפי רבנו יעקב בי רב [רבנו של מרן הבית יוסף], בביאור הפסוק (איוב לב ב), "וַיַּחַד אִף אֱלֹהֵי הַבַּיִת בְּרַכָּאֵל הַבּוֹזֵי מִמְשִׁפַּחַת רָם, בְּאִיּוֹב תָּרַח אָפוּ עַל צַדִּיקוֹ נַפְשׁוֹ מֵאֲלֹהִים, וּבְשִׁלְשֵׁת רַעִיו תָּרַח אָפוּ עַל אֲשֶׁר לֹא מֵצֵאוּ מַעֲנֶה וַיִּרְשִׁיעוּ אֶת אִיּוֹב". ולכאורה אליהוא סותר את עצמו שכועס גם על איוב וגם על רעיו, כי אם יש לכעוס על איוב שהרשיע, ולכן מגיעים לו כל היסורים הללו, אם כן למה הוא כועס גם על רעיו 'אֲשֶׁר לֹא מֵצֵאוּ מַעֲנֶה וַיִּרְשִׁיעוּ אֶת אִיּוֹב'. ואם הם טעו באיוב, כי באמת איוב היה צדיק, אם כן למה 'בְּאִיּוֹב תָּרַח אָפוּ עַל צַדִּיקוֹ נַפְשׁוֹ', למה לכעוס עליו? אלא הענין הוא כך, באמת איוב עצמו היה צדיק וישר, רק נפשו היתה מגלגול קודם של תרה, והיא לא היתה טהורה, כי החטיאה את הרבים בעבודה זרה. וזהו מדויק בלשונו של אליהוא 'בְּאִיּוֹב תָּרַח אָפוּ עַל צַדִּיקוֹ נַפְשׁוֹ', דוקא נפשו שהיא מגלגול קודם. לא כן בשלשת רעיו חרה אפו על אשר "וַיִּרְשִׁיעוּ אֶת אִיּוֹב", כי איוב עצמו באמת לא היה רשע, רק נפשו הרשיעה בעבר.

ומעשה שהיה עם הגאון רבי שמעון אגסי שהיה לו בן תלמיד חכם וצדיק, וכולו מחמדים, ואירס לו אשה, והתכונן לנישואיו, וכפתע חלה עד מאד, ונפטר בליל פורים, ושמחה לתוגה נהפכה, והשמועה הגיעה לכל תושבי העיר בגדאד. ותהום כל העיר על הדבר הזה, איכה נהיתה הרעה הגדולה הזאת, וגם שמחת הפורים וגם שמחת הנישואין נהפכו להם לצער ויגון ואנחה. עד שקם גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים זצ"ל והשקיט שאון המונם בדרשתו (שנרפסה בספר בני אהרן דף קג ע"ב), והסביר הענין על פי אמונת הגלגול, ובזה יובנו כמה עניינים נפלאים. ותשקוט הארץ, והצדיקו את דינו יתברך. עיי"ש.

כתב רבנו האר"י ז"ל (שער הגלגולים הקדמה יד): דע, כי אף על פי שתמצא כתוב אצלנו במקומות רבים, כי פלוני נתגלגל בפלוני ואחר כך בפלוני וכו', אל תטעה לומר כי הנשמה הראשונה עצמה היא המתגלגלת תמיד. אבל הענין הוא, כי הנה לכמה שורשים לאין קץ נחלקו נשמות בני אדם, ובשורש אחד מהם, יש כמה ניצוצות נשמות לאין קץ, ובכל גלגול וגלגול נתקנים קצת ניצוצות מהם, ואותן ניצוצות שלא נתקנו חוזרים להתגלגל ולהיתקן. ואותן שכבר נתקנו, אינן מתגלגלים, אמנם עולים ועומדים במדרגה הראויה להם. עיי"ש.

האמונה שיש עולם הבא, היא יסוד האמונה, והרבה מתעלומות החיים מקבלות משמעות אחרת לגמרי, כאשר מבינים שמציאות האדם בעולם הזה היא רק חלק ממהלך שלם, שהתחיל הרבה לפני היוולדו, ועתיד להמשיך הרבה אחרי מותו. רבנו חיים ויטאל מביא מעשה נורא

שמחת הלב

סקיבל מרבנו האר"י ז"ל, שממחיש זאת בצורה נפלאה: באחת מקהילות ישראל הקדושות קרה מקרה שזעזע את כל בני העיר, ועורר תהיות רבות כביכול על דרכי השם אצל גדולים כקטנים. אשה צעירה, בת לאחת מהמשפחות החשובות בעיר, התחתנה עם סוחר ירא שמים, רודף צדקה וחסד, מעמודי התווך של הקהילה. במשך השנים הראשונות התנהלו חייהם של הזוג הצעיר בטוב ובנעימים, וגם נולדו להם כמה בנים ובנות. האשה נהגה בצניעות רבה, חרוצה היתה בגידול הילדים, ובעשיית חסד לעניי העיר. הבעל היה יוצא למסחרו ברחבי המדינה לצד קביעות עיתים לתורה. מעשי הצדקה הרבים שלו התפרסמו על כמה עיירות, ואלפי עניים נהנו מידו הרחבה.

לפתע פתאום, אסון מזועזע נחת דווקא בבית הזוג הזה! בנם בן השלוש נהרג במיתה משונה ביד גוי שיכור, השם יצלנו! כל העיר היתה מזועזעת מהמקרה הנורא. רבים שאלו שאלות, האם זהו שכרם של הזוג הצנוע על כל מעשיהם הטובים? למה השם יתברך עשה להם ככה? ולמה במיתה משונה כל כך? גם תרעומת על דרכי השם התגנבה אל ליבם של אחרים מבני העיר, והחלישה ובלבלה את אמונתם.

בני הזוג הגיבו למקרה באמונה והכנעה, וקיבלו את הנגזר עליהם באהבה. הם המשיכו בחייהם כמקודם, אך לא עבר זמן רב, ואסון נוסף נחת עליהם. שמועה קשה החלה לעבור בעיר: הסוחר הצדיק והצנוע נפל למשכב, והרופאים חוששים לחייו. מיד נאספו בכל בתי הכנסת לתפילות, סליחות וקריאת תהילים. התפילות היו מעומק הלב, והזעקות בקעו רקיעים. בתי הכנסת התמלאו עוד יותר, כאשר הגיעה השמועה שהרופאים התייאשו מחייו. ובעוונות, כעבור ימים מספר נפטר הסוחר הצעיר בן שלושים וחמש שנה.

האלמנה הצעירה, שאיבדה את משענתה ומקור חיותה ושמחתה, לא ידעה היאך להכיל את הכאב העצום... כולם הרגישו בגודל האבירה, שאלות רבות שוב מלאו את ליבם: מדוע נלקח מהעולם הצדיק הזה? מדוע לא הועילו התפילות הרבות שהתפללו עבורו?

כעבור שנתיים מפטירתו של הסוחר הצדיק. ערב שבת היה, ובנה הנשוי של האלמנה בא לברך אותה בברכת 'שבת שלום'. האלמנה מנסה לחייך, אבל על כורחה יוצאות הדמעות מעיניה. "אמא", אמר בנה, "כבר שנתיים עברו! די! מספיק לדמעות! חז"ל קבעו מהו הזמן שמוותר להצטער בו. וכל הנמשך אחר צערך יותר מדי - צערך נמשך עליו! הלא מאמינים בני מאמינים אנחנו, ומה אנו יודעים על חשבונותיו של הקדוש ברוך הוא? בודאי כל מה שהשם יתברך עושה - הכל לטובה! את גורמת לכולנו צער רב, וגם לנשמתו של אבא את גורמת צער. הוא בודאי רוצה, שתמשיכי את החיים שלך. הלא זה כמה חודשים שמוצע לך

שמחת הלב

שידוך מצוין, ואת עדין מתמהמההת. אמא יקרה! את חייבת להתחזק באמונה, שפירושו להיות שמחה בחלקיך, ולהמשיך הלאה”.

האלמנה נשמה נשימה עמוקה. די! גמלה ההחלטה בליבה. מספיק לצער! מספיק למחשבות הכפירה! וכי אני רחמנית יותר מהבורא? השם יתברך עושה הכל לטובה! מעכשיו אתחזק בשמחה! כך עלה בליבה של האלמנה. ואכן באותה שבת היא שמחה וחייכה. בניה הצעירים נשמו לרווחה, סוף סוף אמא מחייכת בשמחה אמיתית, אמא חוזרת לעצמה. באותה לילה, לראשונה מזה שנתיים, היא עלתה על יצועה בלב קל ובשמחה, משהו שהיה חסר מנשמתה, חזר אליה – האמונה!

והנה היא חולמת חלום. בחלומה היא עומדת בגן יפהפה, מואר באור יקר. ניחוח גן עדן עלה באפה, היא הבינה שהיא נמצאת בעולם העליון. בין עצי הגן היא הבחינה באדם זקן בעל הדרת פנים, מואר כולו. הוא ניגש אליה ושאל, האם את רוצה לפגוש את בעלך שנפטר? היא הנהנה בראשה. והוא הוביל אותה להיכל ענק מלא בצדיקים היושבים ושומעים שיעור תורה מרב צעיר. בסוף השיעור ניגש אליה אותו רב צעיר, זה בעלה!!!

”בעלי היקר!” קראה בהתרגשות. “למה עזבת אותי בצעירותך? ואיך זה שאתה מלמד כאן תורה בגן עדן? אתה לא היית תלמיד חכם, איך הגעת לזה?” בעלה הצטחק ואמר לה: “דעי לך, שאני הייתי גאון עצום בגלגול הקודם, אלא שלא התחתנתי. וכאשר עליתי למקומי בגן עדן טענו נגדי, שאי אפשר שאשב בגן עדן בלי שאקיים מצות פריה ורביה, לכן חזרתי שוב לעולם כדי לשאת אשה ולהביא ילדים. וכשנולד ילדנו האחרון גמרתי את תיקוני בעולם הזה, וחזרתי לעולם הבא, אל מקומי המוכן לי, ותדעי לך שכאן טוב לי.”

שאלה האשה את בעלה: “מדוע יוסף שלנו אינו מצליח בעסקיו?”, אמר לה: “מפני שיוסף עשה דין תורה עם יהודי אחד, וזכה בו, אבל מכיון שציער את היהודי, רצו להענישו בעונש חמור. אני העתרתי בעדו וביקשתי שיתנו לו רק ארבע שנים קשות בעסקיו. בעוד שנה תיגמר תקופת העונש והוא יתחיל להצליח”.

הוסיפה האשה לשאול את בעלה: “ומה עם בננו דוד, הרי כבר מלאו לו עשרים וארבע שנים, ועדין לא הציעו לו שום שידוך, וגם אין לי את ההוצאות כדי לחתנו?” חייך בעלה ואמר: “הסיבה לכך היא, כיון שבת זוגו של דוד איחרה לבוא לעולם, עכשיו היא רק בת שלוש עשרה, וגרה בארץ אחרת. בעוד זמן היא תבוא אל עירכם, תתחתן עמו ותתן לו כל הוצאות החתונה”.

שמחת הלב

והנה עלה בזכרונה זכרון מכאיב, ותשאל את בעלה: "מפני מה קרה האסון לבננו בן השלוש, והוא נהרג באכזריות כה רבה על ידי גוי שיכור?" ויקח אותה בעלה אל מקום אחד, ותרא חופה גדולה עשויה אבנים טובות ומרגליות, ומשם ירד בנה בן השלוש שנרצח, וזהר ומחייך כולו. ותשאל אותו: "מדוע הלכת כה צעיר?" ויען לה: "תדעי לך אמי שהייתי כבר בעולם הזה, ובעיר שבה הייתי, גרו גויים ועשו פרעות ביהודים. לקחה אותי גויה אחת וגידלה אותי, ובמשך שלוש שנים הניקה אותי. בגיל שלוש חזרתי ליהודים, וגדלתי ונעשיתי גאון גדול בתורה, וכשנפטרתי לבית עולמי, אמרו לי שאני צריך לרדת ולינק שלוש שנים מיהודיה, כדי לתקן מה שינקתי מגויה, ואת זכית להניק אותי, וכשהסתיימו חזרתי למקומי בגן עדן". שאלה האם: "ומדוע נהרגת בצורה כל כך קשה ואכזרית?" אמר לה הבן: "כשעמדתי להיפטר מן העולם, נגזרה גזירה גדולה על יהודי עירנו, וכולם היו עומדים ליהרג. משמים כיבדו אותי שאהיה כפרת העיר כולה, ובזה שהגוי הרג אותי, התבטלה הגזירה. בשכר זה, זוכה אני לכל הכבוד הגדול הזה כאן".

אז פנה אליה בעלה ואמר לה: רואה את שלכל דבר יש תשובה, תדעי לך שרק בגלל שהתחזקת בשמחה, הרשו לי להתגלות אלייך. אני כבר השלמתי את התיקון שלי, אבל לך יש עוד הרבה מה לעשות בחיים, לכי והתחנני עם השידוך שהציעו לך, ותמשיכי את חיך בשמחה. הקב"ה הוא עושה רק טוב – "טוב ה' לכל, ורחמינו על כל מעשיו" (תהילים קמה ט), וכל פעולותיו נמדדים בצדק וביושר – "אל אמונה ואין ענל, צדיק וישר הוא" (דברים לב ה). היא התעוררה משנתה, ופתאום העולם נראה לה חדש ויפה. היא הבינה שכל השאלות היו מיותרות וחסרות משמעות. כמובן לא תמיד אפשר לקבל תשובות בחלום הלילה, אך עלינו להתחזק באמונה ולדעת שהכל בשליטתו של בורא עולם, אך ורק לטובתו הנצחית של האדם. וכאשר יהיה האדם שמח בחלקו, שזה הביטוי לאמונה בהשגחת הבורא עליו, יוכל לדעת בקלות את הדרך שלו בחיים. (עיין "בגן האמונה" עמוד לה ועוד)

ואף לא מיסורי הצדיקים. מרן זצוק"ל סיפר על גאון עוזנו רבנו יוסף חיים זיע"א שהיה רגיל להתפלל בקביעות בהנף החמה, ואחר כך היה מוסר שיעור תורה כשעה וחצי [חוץ מערבי שבתות וחגים], ובא לביתו ואוכל פת שחרית, ומסתגר כל היום בחדר לימודו, מבוקר ועד ערב, ויושב ועוסק בתורה, נער לא ימיש מתוך האהל, חיבר חיבורים בפשט, בקבלה, בהלכה, בתלמוד, לא הניח פינה זווית שלא עסק בה. אחיו היו עשירים ועוסקים במסחר, והם רצו שתהיה להם זכות בהחזקת תלמיד חכם, כמבואר בגמרא כתובות (קיא ע"ב) ופסחים (נג ע"ב) (עיין להלן פרק ו משנה ט ד"ה והקיצות וד"ה טוב לוי), ולכן שיתפו אותו שכביכול הוא אחד מחברי ההנהלה, כדי לתת לו אחוזים שווה בשווה מידי חודש בחדשו. כמובן, שבפועל הרב לא עשה כלום במסחר, והם היו מטפלים בכל. לימים נתקלו באיזו תביעה מגוי ערל שונא ישראל על המפעל שלהם, ובית המשפט בבגדאד פסק לאסור את כל חברי ההנהלה בבית הסוהר למשך חודש ימים, וכיון שגם רבנו יוסף חיים היה רשום כחבר הנהלה, לקחו אותו גם לבית

שמחת הלב

הסוהר. השם ירחם, חסידא קדישא, ככה בעער, כמובן גם שם הוא ישב ועסק בתורה, אבל בעער גדול עם גויים ערלים. כשיצא משם, עשה שאלת חלום, מה פשעו מה חטאתו שככה נגזר עליו לשבת בבית הסוהר חודש ימים. והנה בלילה הוא חולם שהוא נכנס לטרקלין גדול – אולם ענק, ובא זקן הדרור פנים, ואומר לו, תסכל מאחוריך, ואז הוא רואה הרבה בחורי חמד נפלאים ביותר, כל אחד יותר יפה מהשני. אמר לו הזקן, כל אלו הם הילדים שלך. שאל רבי יוסף חיים, וכי אני יש לי כל כך הרבה ילדים? אמר לו, כל אלו ניצוצות של אותם יהודים שהיו בבית הסוהר, ועל ידי התורה שלמדת שם, העלית אותם מעמקי הקליפה [הטומאה] והכנסת אותם לקדושה. אז התפייס הרב והבין פשר הדבר הזה שהוצרך לשבת חודש ימים בבית הסוהר.

ואף לא מיסורי העדיקים. כתב גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים זיע"א (אדרת אליהו פרשת ויקהל): והנה דע לך ידידי, כי מידת העייצבון, מלבד שהיא צער הנפש, הנה היא גם צער הגוף מאוד ומזקת לגוף הרבה. וכמה חולאים רעים ימשכו ממנה, בר מינו. ומכה זו של מידת העייצבון, היא "מעשה ידי אדם", דהיינו שכל מכה שלא תבוא על האדם, ודאי היא גזירה מן השמים, שאין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזים עליו מלמעלה, ואם כן הכל גזור מן השמים. אבל העייצבון, האדם הוא שמביאו על עצמו, ומן השמים לא גזרו עליו שיהיה לו מכה זו, יען כי העייצבון הוא דבר מגונה וְשָׁנוּי לפני הקב"ה. ואפילו על עוונותיו אין ראוי לו להיות נעצב הרבה. ואם מן השמים יגזרו על האדם יסורים חס ושלום, הנה הקב"ה רוצה שהאדם יקבל את היסורים בשמחה, וזהו הניסיון שעושים לאדם תמיד, לראות אם מקבל את כל היסורים הבאים עליו בשמחה או לא. ואם כן אי אפשר שבשמים יגזרו עליו עייצבון. ועוד, כי עיקר העייצבון שיהיה לאדם, על פי הרוב יבוא מחסרון אמונה, שאם היה לו אמונה והבטחה בהשם יתברך כראוי וכמצטרך, ודאי לא יבוא לידי עייצבון, ואם כן איך שייך שתהיה מידת העייצבון גזירה מן השמים? ואם כן מוכרח לומר שזו המכה הקשה, היא "מעשה ידי אדם", כלומר הוא עצמו הפועל ומביא עליו מכה זו. ולכן ישים מבטחו בה' יתברך, ויעורר לבו בשמחה וגילה. ע"כ. (ועיין הרהבת הרברים בחוברת "דאש חודש בהלכה ובאגדה" עמוד 74)

הוי מקדים בשלום כל אדם. הנה בברכת כהנים כלולות כל הברכות, אולם בסופה מסיים הפסוק: וישם לך "שלום", כי השלום הוא הבסיס לכל הברכות, אם יש שלום, יש הכל. ואם אין שלום, אין כלום. יתכן שיהיו לאדם כסף וזהב, בנים ובנות, נכדים ונינים, בתים מלאים כל טוב, דשאים, בריכות, זקוזי, אבל בלי שלום, אהבה ואחווה, אין לו כלום. וכמו שאומר רש"י על הפסוק, "ונתתי שלום בארץ", שמא תאמרו הרי קבלנו הרבה הבטחות טובות שיהיה מאכל ומשתה וכו', אך **אם אין שלום, אין כלום?** תלמוד לומר, ונתתי שלום בארץ, **מכאן שהשלום שקול כנגד הכל.** וכן אמר ישעיה הנביא עושה שלום ובורא את הכל. כי כשיש שלום יש כלי לקבל את כל הטוב והשפע הרוחני והגשמי.

שמחת הלב

חז"ל דרשו (תולין ה ע"ב וברש"י) על הפסוק (תהלים לו ז) "אדם ובהמה תושיע ה'", אלו בני אדם שהם ערומים [חכמים] בדעת כאדם הראשון, ומשימים עצמם כבהמה, ובזכותם "תושיע ה'". כלומר מי שעל אף חכמתו הרבה, אינו מחשיב את עצמו, ואינו מחזיק ומנפנף בעדקת דבריו, אלא משפיל עצמו כבהמה, ומבטל דעתו כדי להרבות שלום ולמנוע מחלוקות, בזה זוכה שיושיע אותו הקב"ה בכל ענייניו. ומי לא צריך ישועות?! [עייין עוד לעיל פרק א משנה יב]

ובזה מבאר הרמב"ן את סדר הציוויים בתורה (ויקרא יט ז): "לא תשנא את אחיך בלבבך, הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חָטָא. לֹא תִקֵּם וְלֹא תִטּוֹר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ, וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ אֲנִי ה'". ויאמר הכתוב, אל תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך דבר שלא כרצונך, אלא תוכיחנו מדוע ככה עשית עמדי, ולא תשא עליו חטא – לכסות שנאתו בלבך ולא תאמר לו, כי בהוכיחך אותו יתנצל אליך, או ישוב ויתוודה על חטאו, ותסלח לו. ואחרי כן יזהיר שלא תנקום ממנו ולא תיטור בלבבך מה שעשה לך, כי יתכן שלא תשנא אותו אבל תזכור את החטא בלבך, ולפיכך יזהירך שתמחה פשע אחיך וחטאתו מלבך לגמרי, ואחרי כן יצוה שתאהב לו כמוך.

וכתב השל"ה הקדוש (שער האותיות אות ב – בריות, אות טז): "חכמינו זכרונם לברכה אמרו שהמחלוקת קשה היא לפני הקב"ה יותר מעבודה זרה, ואיך לא יבבוש את עצמו מלעורר מחלוקת שהיא קשה מעבודה זרה, ועל כן לא זו בלבד שלא יצטער על דבר שעשה לו חברו, ובגלל זה יחזיק במחלוקת, אלא אדרבה ישיש וישמח בניסונו להעביר על מידותיו, ובעבור זה יעבירו לו על כל פשעיו".

ומכאן נלמד כמה חשוב להקדים 'שלום' לבני אדם, שלבד ממה שמרבה שלום בזה, כמה מחלוקות ואי הבנות הוא מונע, ובעוונות הרבים דבר זה מעט לקוי אצל חלק מהציבור, שאף שעוסקים בתורה, אך אינם שמים על לבם לומר 'שלום' אף כשרואים את מי שמכירים אותו מבית הכנסת או מהשכונה וכיוצא בזה. והלוא התנא במשנתנו צווה ואומר "הוי מקדים בשלום כל אדם", וכן אמר הלל "הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות", ואם אנחנו, שחפצים ללכת בדרך ה', לא נקיים את דברי חז"ל הקדושים, אז מי יקיים זאת?!

הנה לך ברכה מהקב"ה "יאר ה' פניו אליך", ומי לא רוצה הארת פנים מבורא עולם! הלוא תתבונן, כמה הנאה וקורת רוח יש לאדם שקיבל הארת פנים – חיוך קל, ממלך בשר ודם, כולו מאושר, שמח וטוב לב, כי יודע בלבו, שאם יצטרך לעזרה, להנחה בארנונה וכל צורך שהוא, המלך כבר מכירו, הוא חייך לו, הוא בודאי יעזור לו. על אחת כמה וכמה הארת פנים מאת השם יתברך שיש בה כל טוב שבעולם, אושר, בריאות, שלום בית, פרנסה,

טז רבי יעקב אומר, העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא. התקן עצמך בפרוזדור, כדי שתכנס לטרקלין.

מאירת עיניים

טז העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא – העולם הזה הוא מקום זמני של כניסה והכנה לעולם הבא. **התקן עצמך בפרוזדור** – התקן עצמך טובים, כדי שתכנס לטרקלין – כדי שתזכה לעולם הבא.

שמחת הלב

דירה, ילדים וכו' וכו', וכמו שאנו אומרים בתפילה, "כי באור פניך נתת לנו, תורה וחיים, אהבה וחסד, צדקה ורחמים, ברכה ושלוש". ואיך זוכים לכל זה? מידה כנגד מידה, כשאנחנו נאיר פנים לבני אדם, גם הקב"ה יאיר לנו פנים. וההארת הפנים שלנו היא "בקטנה", חיוך קל, אמירת בוקר טוב, שלום, לשכון, לקרוב, למכר מבית הכנסת, מהמכולת, מהעבודה... והקב"ה מחזיר "בגדול" בהארת פניו אלינו.

טז התקן עצמך בפרוזדור, כדי שתכנס לטרקלין. בפרקי רבי אליעזר (פרק מג) מובא: בר עזון אומר, בא וראה כחה של תשובה מרבי שמעון בן לקיש, שבצעירותו למד תורה אצל רבי אושיעיא, ואחר כך הסיתו אותו אנשי חמס, ושמו אותו לראש ולקצין עליהם, והיו גוזלים וחומסים לכל מי שיעבור בדרכם. כשפגש ברבי יוחנן ונעתר לדבריו לחזור בתשובה, הניח את רעיו השודדים ושב לאלהי אבותיו בכל לבו בצום ובתפילה, והיה משכים ומעריב בבית המדרש, ועסק בתורה בכל כוחו. והרבה בצדקות ובמתנות עניים, ומאז לא חזר עוד על מעשיו הרעים, כי אם ביראת ה' כל היום. ונרצית תשובתו לפני הקב"ה. ביום שנפטר, מתו אף רעיו לשעבר השודדים, וכשבאו לבית דין של מעלה, פסקו לתת לרבי שמעון בן לקיש חלקו בגן עדן, ואת רעיו השודדים דנו בשאול תחתית. קמו השודדים וטענו: רבוננו של עולם, וכי משוא פנים יש לפניך, והלא גם הוא היה שודד עמנו בהרים, ולמה הוא ילך לאוצר החיים ואנו לשאול תחתית?! אמר להם: זה שהיה חברכם עשה תשובה בחייו, ולמד תורה, ואילו אתם לא עשיתם תשובה. אמרו לו, רבוננו של עולם, הנח לנו ונעשה תשובה. אמר להם אין תשובה מועילה אלא עד המיתה. משל לאדם שרוצה להפליג בים, אם אינו מכין בידו ביבשה צידה לדרך, אינו מוצא בים מה לאכול. כך אם אין אדם עושה תשובה ומעשים טובים בחייו, אין תשובה מועילה לו לאחר מיתה!

העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא. כתב החפץ חיים (שם עולם חלק ב פרק ה), בנוהג שבעולם כשיש לאדם קרקע, ומייעד אותה לבנות עליה טרקלין, הוא מזמין אריכל מומחה, ומבקש ממנו עצה כיצד יבנה את הבית, איפה ימצא הטרקלין, ואיפה ימצא הפרוזדור.

**יִזְיָהוּ הוּא הָיָה אוֹמֵר, יִפָּה שְׁעָה אַחַת בְּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים
בְּעוֹלָם הַזֶּה, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וַיִּפָּה שְׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרֵת
רוּחַ בְּעוֹלָם הַבָּא, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה.**

מאירת עיניים

לשם, כך הוא נשאר לעולם. לפיכך ראוי לו להשתדל ולהתאמץ בעבודת ה', בזמן הקצר והמועט הזה, כי הפסד הזמן בעולם הזה אין לו תשלומים (רמב"ם). **ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא, מכל חיי העולם הזה –** לעומת זאת לעניין השכר והתענוג, רב הוא תענוג של רגע אחד בעולם הבא, מכל כל התענוגות שיכול אדם אי פעם להשיג בכל חייו בעולם הזה.

יִזְיָהוּ שְׁעָה אַחַת בְּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בְּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא – מה שמשיג האדם בשעה אחת בעולם הזה, לא יוכל להשיג בכל חייו בעולם הבא. כי רק בעולם הזה ישנה יכולת לאדם להוסיף לעצמו מעלות רוחניות, ואילו בעולם הבא אין אפשרות להוסיף, כמו שנאמר "במתים חופשי", כיון שאדם מת נעשה חופשי מן המצוות. ובאותו מצב שהאדם מגיע

שמחת הלב

והנה כאשר הזמינו וביקש עצתו, אמר לו האדריכל, לפי ראות עיני, הקרקע שרכשת לא מספיקה להקים עליה טרקלין נאה, וגם פרוזדור רחב ידיים כראוי. ואם תקצר מהטרקלין, לא יהיה לו לא תואר ולא הדר, וסופך להתחרט, כי הרי הטרקלין הוא המקום הקבוע לדירתך, אבל הפרוזדור לא משמש אלא למעבר בלבד, לכן עצתי שתבנה תחילה את הטרקלין על כל חדריו ואגפיו כהוגן, ורק אחר כך תבנה את הפרוזדור על השטח שישאר לך, ותסתפק אף בפרוזדור קצר. והנמשל, בהיותינו בעולם הזה, על ידי לימוד התורה ועשיית המצוות, אנחנו בונים טרקלין לנפשנו, כפי שאומר המדרש (משלי פרשה יד אות א), "חכמות נשים בנתה ביתה", כל מי שקנה חכמה [תורה] בעולם הזה, יהיה מובטח שבנתה לו בית בעולם הבא. ואם חלילה פעולותינו יהיו מכוונות בעיקר לבניית הפרוזדור, להכין מדור נאה לגופינו בעולם הזה, יוצא אפוא שלבניית הטרקלין על ידי התורה והמצוות ישאר רק זמן מועט, ואם לא נכין היטב את בניית הטרקלין, בזמן הראוי, הלא נאלץ לדור שם חוץ למחנה שכינה, ששם שליטת המזיקים והחיצונים, אוי ואבוי. על כן החי יתן אל לבו, שהרי לבסוף מוכרחים אנו לעקור דירתנו מן הפרוזדור, ומתי נעשה גם אנחנו לביתנו הקבוע הוא הטרקלין?! על כן חכם עיניו בראשו, בעודו בעולם הזה, שלא לעסוק הרבה בעניני הפרוזדור, ויסתפק בפרוזדור קטן, ויתמסר כל כולו לתורה ולמצוות, או אז יזכה לטרקלין מפואר כולו אומר כבוד ויקר.

יִזְיָהוּ שְׁעָה אַחַת בְּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בְּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. הנה העולם הזה הוא עולם המעשה אשר ניתן להגיע בו להישגים גדולים ביותר, אפילו יותר מן המלאכים,

שמחת הלב

וכמו שאמרו חז"ל (מסכת סנהדרין צג ע"א) "גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת", כלומר שיש באפשרותם לעלות ולשגשג מעלה מעלה ולהעפיל ולעלות יותר ממלאכי השרת שנבראו בקדושה עצמית באופן שאינם יכולים לא לעלות ולא לרדת. וכיוצא בזה אמרו חז"ל (חולין צא ע"ב): "חביבים ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה בכל שעה, מה שאין כן מלאכי השרת". כי בכל יום ובכל רגע רשאי האדם לברך את הקב"ה, ולדבר עמו יתברך אף בלשון נוכח, "ברוך אתה ה'", וכמו שנאמר: "בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד", לא כן בעולם הנשמות, שנאמר, "לא המתים יהללו יה", ונאמר, "היודך עפר היגיד אמתך?!". ואמרו (עירובין נד ע"א) העולם הזה דומה לבית הילולא, חטוף ואכול חטוף ושתה, משל לעשיר גדול שעושה סעודה לחתונת בנו יחידו, וכל השלחנות מלאים מעדני מלכים מכל טוב, וכל הבא אל הסעודה לקחת חלק בשמחת העשיר, יכול לקבל חנם אכילה ושתיה מכל המטעמים אשר אהב. אך מחר, שתסתיים החגיגה, לא יוכל לקבל חנם מאכלים אלו. כך העולם הזה דומה להילולא, היום יוכל לאכול ולשתות מבחינה רוחנית תורה ומצוות ומעשים טובים. אבל בעולם הבא יהיה כבר מאוחר מדי. (ספר החפץ חיים ח"ג עמוד תתרמב)

והגאון רבי דוד לוריא סיפר על הגאון מוילנא, שכמה רגעים קודם צאת נפשו הקדושה לישיבה של מעלה, אחז בעיציותיו ובכה ואמר: כמה קשה להיפרד מן העולם הזה, עולם המעשה, שעל ידי מצוה קלה של ציצית, זוכה אדם לראות פני שכינה, (כמו שאמרו במנחות מג ע"ב, ומין בשלחן ערוך אורח חיים סימן כד ס"ו) ואיה איפה אפשר למצוא מצוה כזאת בעולם הבא?! (תולדות הפוסקים עמוד כו)

ובענין זה אמרתי להביא מעשה נורא מזמן השואה: בהגיע ראש חודש ניסן באחד ממחנות העבודה, פנה רב גדול אל יהודי אחד ושאלו: מה עם מצות לחג הפסח? חשב היהודי בלבו, איזה מצות, מי חושב על מצות בזמן נורא שכזה?! לא שייך בכלל! מאיפה נשיג כאן קמח ותנור?! סכנת נפשות. אך למחרת שוב שואל אותו הרב, מה עם המצות לפסח? ואותו יהודי תמה. כאשר ביום השלישי חזרה השאלה על עצמה, הבין היהודי שהרב מתכוון ברצינות לדבריו. שאל: מה כוונתך רבי? אמר לו: הצלחתי לשמור מעט קמח, וצריכים ללוש ולאפות מצות לליל הסדר. אבל רבי היאך נעשה זאת, הרי השמירה כאן קפדנית ביותר ואינה פוסקת לרגע?! אמר לו הרב: השלך על ה' יהבך, נצא בלילה בהיחבא, במרחק מה מהמחנה נבנה תנור, וכל יום נתקדם מעט. כך עשו בפחד וחלחלה, עד שכעבור שבוע הסתיימה המלאכה. בלילה שלמחרת, הביאו את הקמח, לשו ואפו מצות. שמחה גדולה אחזה בהם בשעה זו, החביאו את המצות בתוך בגדיהם, וחזרו למקומם בהחבא. הנורא מכל לא איחר להגיע, ולאחר כחצי שעה הגיעו הגרמנים ימח שמם וזכרם וצעקו בצעקות נוראיות: "וכי אתם חושבים שלא ראינו אתכם, מהר איפה המצות?!". בלב כבד הוציאו את המצות, והגרמנים דרכו עליהם ברגליהם ובעליהם הגסות ורמסום. הרב לקח את הפירורים, ניקה מה שיכל,

שמחת הלב

עד שבקושי הצליח להציל כמות של כזית אחת. כעת פנה ליהודי ואמר לו: אם שנינו נאכל, הרי לא נקיים את המצוה בשלימות, לכן אתה שטרחת על המצה כל כך, בניית את התנור במסירות נפש, מגיע לך שאתה תאכל את המצה. אולם בהגיע ערב פסח, אמר לו הרב: עלה במוחי רעיון, אני יכול לכוון באכילת המצה יותר ממך, לכן אני אוכל, אבל שכר המצוה בעולם הבא יהיה לך. בליל הסדר לקח הרב את המצה, ולפני שברך עליה, אמר לו היהודי: כיון שהרב הוא זה שאוכל את המצה, הרב גם יזכה בשכר. עברו ימים, אותו רב נהרג בשואה הי"ד, והיהודי בחסדי ה' ניצל, עלה לארץ ישראל והתחבר לאדמו"ר גדול פה בארץ. בהגיע ראש חודש ניסן, היהודי ישן על מיטתו והנה הלום, הוא רואה את הרב שאפה אתו את המצות, בא ומתחנן אליו: תמחל לי על שכר המצוה של אכילת המצה, ואף שכבר מחלת לי אז, אך המחילה לא היתה בלב שלם כל כך, לכך לא רוצים לתת לי בשמים את השכר העצום. משהתעורר היהודי משנתו, אמר בלבו - 'חלומות שווא ידברו'. למחרת שוב בא אליו הרב בחלומו ואמר לו: בבקשה ממך, תמחל לי בלב שלם, איני בא להתל בך, תדע שהשכר על מצוה זו לבדה עצום מאוד מאוד, בן אנוש אינו יכול להבין זאת. הלך היהודי בבוקר אצל האדמו"ר וסיפר לו את כל המעשה מתחילתו ועד סופו. ענה לו האדמו"ר: כדי שהמחילה שלך תהיה בלב שלם, תלך לבית הכנסת, תפתח את ההיכל, תכניס ראשך בין ספרי התורה, ותתחיל לשחזר את כל המעשה, איך שהרב אמר לך עוד מעט פסח וביקש ממך לבנות תנור... את כל התהליך של הבניה... איך הוא אוסף את הפירורים... ואיך אתה אומר לו שיקבל הוא את השכר, ואז תאמר זאת שוב בלב שלם. עשה היהודי כדברי הרב, הלך לבית הכנסת, פתח את ארון הקודש, ובכל קטע ששחזר לעצמו, נזכר בכל הקושי שהיה אז מנת חלקו, ובכה... ובכה... ולבסוף אמר שהוא מוותר לו בלב שלם על שכר המצוה. באותו לילה בא אליו הרב בחלום, שמח ולבוש בגדים לבנים ויפים, אמר לו: תנוח דעתך שהנחת את דעתי, אתה לא יכול לתאר איזה שכר עצום מקבלים בעולם הבא רק על אכילת מצה בלבד! והוסיף: דע לך, אני כבר איני יכול לעשות עוד מצוות, ואילו אתה עדיין חי, חטוף ואכול חטוף ושתה... נצל את ההזדמנות שיש לך, וחטוף עוד מצוה, עוד חסד, עוד שיעור תורה...

יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה. מעשה שהיה בבחור בעל תשובה יְחַמְד לְמַרְאָה וְטוֹב לְמַאֲכָל, שזכה לעזוב את כל הבלי העולם הזה, ותהילות לאל, פרש מכל הזוהמה והקלקול ותאווה העולם, ואט אט התעלה והתחזק, ובחסידי שמים החל לקבוע עיתים לתורה בשיעורים מידי יום ביומו בהלכה ומוסר. כמו כן, היה יושב במשך שעות רבות בביתו ולומד מעט מספר זה ומעט מספר זה, על אף שבעבר הוא לא אהב לקרוא ספרים כלל, אבל עתה הוא קיבל חשק והתחבר לתורה. באחת הפעמים בדיבורי עמו, הוא אמר לי, שאלו שלא טעמו את ההבלים שברחוב המאוסים והמגעילים, פעמים חושבים אולי יש שמה איזה משהו ורוד ונחמד, אבל הוא שבעונות גדל ככה וטעם היטב היטב את כל

שמחת הלב

סוגי ההבליים והתאווה, מינים ממינים שונים, בארץ ובחוצה לה, והיה טבוע עמוק עמוק בזוהמה ובטינופת למעלה מעשור שנים, זיכהו השם יתברך להבין שהכל הבל ורעות רוח, 'הַבֵּל וְאִין בָּם מוֹעִיל', ממש כמו שאמר קהלת (א כ): "הַבֵּל הַבָּלִים אָמַר קֹהֶלֶת, הַבֵּל הַבָּלִים הַבֵּל הַבָּל". הוא אומר בפה מלא, דע לך שאחינו התועים והמסכנים, אין להם כלום ביד, אין להם תכלית ולא שום דבר אמיתי שימלא אותם. כל התאווה שלהם, הן הנאות רגעיות, זמניות, חולפות לאחר דקות ספורות, ושוב הם מרגישים חוסר וריקנות, ומחפשים עוד ועוד תאוות שונות ומשונות לנסות להרגיע את עצמם לעוד זמן מה. ממש בגדר (קהלת ו ז): "וְגַם הַנֶּפֶשׁ לֹא תִמְלֵא", כי אי אפשר במציאות למלאות את הנפש שהיא רוחנית, בתאוות של העולם הזה.

ועתה אספר לכם את הסייעתא דשמיא הגדולה שהוא זכה לה, פלא והפלא. בחור זה יפה תואר ויפה מראה, ובעוונות, גידל את שערותיו במשך כמה שנים כדי להתייפות בהן, שאין השיער אלא ליופי, וכמו שאמרה התורה לנזיר (במדבר ו ה): "תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֵאשׁוֹ... קֹדֶשׁ יִהְיֶה גִדְל פְּרַע שְׁעַר רֵאשׁוֹ", ופירש הספורנו, קדוש יהיה, נבדל מן התאוות החומריות, וזוה ישליך אחרי גזו כל מחשבת יופי ותיקון שער. וכמו שאמרו במסכת נזיר (ד ע"ב): אמר שמעון הצדיק, מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא, חוץ מאדם אחד שבא אלי מן הדרום יפה עיניים, וטוב רואי, וקווצותיו [שערותיו] סדורות לו תלתלים. אמרתי לו: בני, מה ראית להשחית שיער נאה זה? אמר לי: רועה הייתי לאבי בעירי, והלכתי לשאוב מים מן המעיין והסתכלתי בבבואה שלי, ופחז יצרי עלי וביקש לטורדני מן העולם, אמרתי לו: רשע! מפני מה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך, שסופך להיות רימה ותולעה? העבודה, שאגלחך לשמים! עמדת ונסקתיו על ראשו. אמרתי לו: בני, כמותך ירבו נזירים בישראל. ע"כ.

והנה בחור זה כשחזר בתשובה, היה קשה עליו מאוד להוריד את השיער הארוך שגידל וטיפח זמן כה רב, אך המשיך להתחזק בשאר דברים, בתפילות, שיעורי תורה ועוד ועוד. וכאשר דברנו עמו כמה פעמים שיזדרז לישא אשה בקדושה ובטהרה, כדי להינצל מניסיונות ומפגעים רעים, יום אחד הוא קיבל על עצמו שאם הקב"ה יזמין לו בחורה טובה שומרת מצוות, צנועה וכו', הוא יוריד את השיער הארוך. והנה ישתבח שמו לעד, לא עברו כמה ימים והוא קיבל הצעה טובה של בחורה דתיה, גם אביה נחמד ונעים הליכות מאוד, הוא נפגש איתה פעם אחת ושמה מאוד שהיא עם שמלה ארוכה ורועה כיסוי ראש לאחר החתונה, על אף שאמא שלה בעוונות לא מכסה את ראשה. מרוב ששמח שהקב"ה הזמין לו בחורה טובה כאוות נפשו, מיד למחרת הוא הלך למספרה וסיפר את כל השיער הארוך, וממש היה תענוג להסתכל עליו, הוא קיבל איזו 'היפה' בזאת, ממש פשט צורה ולבש צורה, 'פנים חדשות באו לכאן'. למחרת בערב נפגשו שוב, והנה מיד בבוקרו של יום לאחר תפילת שחרית, הוא אומר לי, ישנה בעיה, היא אמרה שיש לה חלום לעבוד במסטרה, ובדיוק

שמחת הלב

אתמול היא קיבלה תשובה "חיובית" שמוכנים לקבל אותה, והיא לא מוכנה לוותר על זה, ואני לא מוכן להמשיך ככה. כידוע שהעבודה במשטרה, מלאה יצר הרע, ניסיונות, ממש מסוכן, בבחינת: "אֶתְחַרְתָּהּ מִרָה כְּלַעֲנָה, תְּדָה פְּחָרֵב פִּיּוֹת" (משלי ה' ד. ע"ש) השם "צילנו, ודי בזה למבין. ואף בלי זה, זו עבודה של משמרות לילות וימים, אינני מעוניין שאשה כזאת תהיה אמא של הילדים שלי וכו' וכו'. בקיצור, בוטל השידוך.

וכאן הבן שואל, למה הקב"ה הביא לי את הבחורה הזאת, הרי הוא יודע שהיא לא מתאימה לי? אמרתי לו, דע לך בני יקירי מחמד עיני וליבי, כשהקב"ה רוצה וחפץ במישהו, אין לו איפה לברות. הקב"ה רצה שתתקרב אליו, ותוריד מעליך עוד זוהמה ועוד מקליפות הטומאה, אבל איך תתקרב אליו כשאתה מלא בשיער המרבה דינים, בשיער שמרבה את התאוות והיצרים והניסיונות הקשים בר מינון?! והלוא העדת בעצמך שאפילו רק ללכת ברחוב עם שיער כזה, זה מועד לכשלונות ומסוכן ביותר!!! לכן, מאהבת השם אליך, נתן לך את המחשבה הטובה הזאת, לקבל על עצמך שאם הוא ימציא לך אשה, אתה תוריד את השיער, והנה הרווחת והורדת, אבל יודע הקב"ה שאתה אמור לקבל אחת הרבה יותר טובה וחזקה ביראת שמים שהורה, שתבנו את הבית שלכם על אדני התורה ביראת שמים אמיתית בלי יצר הרע ודיונים על חינוך הילדים וכיוצא בזה, לכן תמתין מעט, ובעזרת השם תזכה לקבל בחורה הרבה יותר טובה.

אינני יכול להתאפק ולהסתיר את התפעלותי מהמתנה הגדולה שנתן לו הקב"ה. ראשית, הערה עליו רוח טהרה ממרום, וזיכה אותו לצאת ממ"ט שערי טומאה, לצאת מכל הזהמה שהיה טמוע בה עמוק עמוק מי ימצאנו, ופתאום הוא קיבל חשק גדול לשבת וללמוד תורה, פלא פלאות. או אז דברו עמו שני אברכים ולא וויתרו לו שילך לישיבה, ושם הוא יפרח ויגדל במסגרת שמתאימה לו ויהיה בן תורה אמיתי, וככה היה. בראש חודש אייר, הוא ארז תיקים ונסע לירושלים עיר הקודש, וכולו בהתלהבות של קדושה לזכות להיכנס לישיבה פעם ראשונה בחייו. הוא הגיע לישיבה מסוימת, אך נתקל בסירוב מוחלט מהמשיגה, עכשיו לא מקבלים בחורים חדשים עקב הקורונה וכו' וכו'. וכמה שהתחנן על עצמו וביקש, לא הסכימו בשום אופן. הוא פרץ בבכי מר למעלה משעתיים תמימות, בכה ובכה, שגם הוא רוצה לזכות ללמוד בישיבה, התחנן להקב"ה, ושוב ניסה אצל ראש הישיבה, אך גם שם הוא נתקל בסירוב מוחלט. אבל ישתבח שמו הקב"ה, הכין לו מקום המתאים לו, וכבר למחרת הוא התקבל בישיבה טובה בבני ברק, שקיבלו אותו בשמחה, וברוך השם הוא למד, פרח ושגשג. ואחרי כשנה הוא זכה להקים בית נאמן בישראל עם בחורה טובה ממשפחה של יראי השם ואוהבי תורה. ותהילת לאל, זה עתה זכו בן בכור, בסימן טוב ובמזל טוב. (ע"ן עלון

יח רבי שמעון בן אלעזר אומר, אל תרצה את חברך בשעת כעסו, ואל תנחמנו בשעה שמתו מטל לפניו, ואל תשאל לו בשעת נדרו, ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו.

מאירת עיניים

שלא ידבר עם חבר פלוני, אל תאמר לו: 'בני, אל תידור על מקרה שיבקש ממך סליחה', או 'אל תידור על מקרה שייגרם לך הפסד', כי אז מרוב כעסו יתחזק בנדרו ויאמר, שנודר הוא שלא לדבר עימו אף אם יבקש ממנו סליחה, ואף אם ייגרם לו הפסד. ולא יוכל לאחר מכן להתיר את נדרו. לכן עדיף שימתין, ולאחר שיירגע ימצא לו פתח להתיר את נדרו, שבדאי לא נדר על מקרה שחברו יבקש סליחה, או על מקרה שייגרם לו נזק. **ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו** – כשתרצה להוכיח את חברך על קלקלתו, אל תתפוס אותו "על חס" בשעת הקלקלה ממש, כי אז יתבייש ויזטער ולא יקבל התוכחה. ואף הקב"ה כשהוכיח את אדם וחיה על שאכלו מעץ הדעת, לא הוכיחם מיד אלא המתין עד שעשו להם חגורות.

יח אומרת המשנה, כי אף שעל האדם להשתדל להיטיב לחבריו ולתקנם בדיבוריו הטובים, אין לו לדחוק ולמהר לפעול לפני הזמן המתאים, וכפי שאמר שלמה בחכמתו (משלי טו כג): "שִׁמְחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִּי, וְדָבַר בְּעֵתוֹ מֵה טוֹב". על כן: **אל תרצה את חברך בשעת כעסו** – בשעה שחברך כועס, אל תנסה להרגיעו, שהדבר עלול להכעיסו יותר. אלא המתן שיתקרר מכעסו, ואז יוכל לקבל ממך דברי ריצוי ופיוס. **ואל תנחמנו בשעה שמתו מטל לפניו** – אל תנחמוהו כשהצרה עדיין בשיא חוזקה ותוקפה, שאז יחשוב שאינך דואג על צרתו, ועלול הוא לכעוס ולהטיח בך דברים לא טובים. **ואל תשאל לו בשעת נדרו** – בשעה שנודר איזה דבר, אל תנסה לומר לו לסייג את דבריו, כי אז דווקא יתבצר יותר בעמדתו, ולא יוכל לאחר מכן לסגת. כגון: אם נדר

שמחת הלב

ללמדך מהי כוחה של תשובה, רבים מבני גילו עסוקים עדיין בתאוות ובהבלי העולם הזה, ראינו בחתונה שלו, בחורים רבים עד מאוד שממש רק להסתכל ולרחם עליהם, כל כך המסכנות ניכרת על פניהם. עלינו להודות לבורא עולם שזיכנו לחזור בתשובה, לא כולם זוכים!!! וכמו שכתב הגרש"ז אורבך (שלמי מועד עמוד נז): "השבים בתשובה, חייבים להאמין באמונה שלימה שהקב"ה מוחל וסולח לכל השבים אליו באמת. וגם צריכים להודות להשם על שזיכה אותם לעמוד על האמת, ונתן להם לב טהור ומבין לשוב אליו באמת ובתמים". אשרי הזוכה!!!

יח ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו. הגאון רבי יצחק אלחנן, רבה של קובנא, היה הולך לבית המדרש בשבת יחד עם מזכירו רבי יעקב ליפשיץ. לפתע ראה מרחוק יהודי ההולך

יט שְמוּאֵל הַקָּטָן אֹמֵר, (משלי כד) בְּנַפְל אוֹיְבֶךָ אֶל תִּשְׁמַח וּבַפְּשָׁלוּ אֶל יָגַל לַבֶּךָ, פֶּן יֵרָאֶה ה' וְרַע בְּעֵינָיו וְהִשִּׁיב מֵעַלְיוֹ אָפוֹ.

מאירת עיניים

מעליו אפו – הקב"ה יעביר את העונש מחברו – אליו, שיספוג הוא את הרעה אשר מייחל הוא לחברו. ואולם כל זה אמור דווקא לגבי אדם מישראל, אבל אומות העולם, וכן פושעי ישראל, מותר לשמוח במפלתם, שהרי הם אויבי ה', וכמו שנאמר: "באבוד רשעים – רינה".¹ וכן אמרו חז"ל (שמחות פ"ב ה"ז) על המשומדים שמתו: "קרוביהם שמחים ולובשים לבנים, מפני שאבדו שונאיו של מקום, שנאמר 'הלוא משנאיך ה' אשנא"². (רשב"ץ)

יט שמואל הקטן – למה נקרא שמו "קטן"? לפי שהיה עניו ומקטין את עצמו. ויש אומרים מפני שמעט היה קטן משמואל הרמתי (ירושלמי סוטה פרק ט הלכה יג). **שמואל הקטן אומר** – דבריו פסוק הם בספר משלי, ומדוע כתובים בשמו? כי רגיל היה להזכירם ולהזהיר עליהם תדיר. **בנפול אויבך אל תשמח...** **פן יראה ה' ורע בעיניו** – כשהאדם שמח במפלת אויבו, הדבר רע בעיני ה', כי אין זו מידה טובה, ואף הקב"ה בעצמו אינו שמח במפלת אויבו. **והשיב**

שמחת הלב

לקראתו וסיגריה בפיו, כשהתקרב מעט האיש והבחין ברבי יצחק אלחנן, השליך מיד את הסיגריה מידו, לבל יראהו הרב בקלקלתו. כשנפגש עם הרב, הקדימו הרב בברכת "שבת שלום", והלה ענה שבת שלום בכבוד ראש כראוי. לאחר שהלכו משם, התרגז רבי יעקב וטען: רבנו! הלא ראה מרחוק שעישן סיגריה בשבת, והיה צריך לנוזף בו ולהטיף לו מוסר, ולמה כבודו הקדים לו "שבת שלום"! ענה לו הרב, אני סבור שכאשר הקדמתי לו "שבת שלום", נראה שחשב בלבו, בודאי הרב לא ראה אותי מעשן, שאילו ראני לא היה מקדים לי שלום, לכן עלי להזהר להבא לא לעשן ברחוב, פן יפגשני פתאום ויראה שאני מחלל שבת, ויסור החן שלי ממנו. וכיוצא בזה אמרו באבות דרבי נתן (פרק יב), בשעה שהיה אהרן הכהן מהלך בדרך, פגע בו אדם רשע, ואהרן הקדים לו שלום, למחר ביקש אותו איש לעבור עבירה, אומר בלבו, אי לי היאך אשא עיני אחר כך, ואראה את אהרן? בושתי ממנו, שהוא הקדים לי שלום. נמצא אותו איש מונע עצמו מן העבירה.

יט בנפול אויבך אל תשמח. כתב רבנו יונה, שמואל הקטן היה רגיל לאומרו מפני שהוא דבר הנצרך ובני אדם נכשלים בו, כי גם בהיות האויב ישראל רשע, אין לשמוח ברעתו, כי הצדיק לא ישמח במפלת הרשעים, אלא אם כן כוונתו שמחתו מפני שמפלת הרשע יש בה כבוד שמים, ולא מפני שנאתו אותו. וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (יורה דעה סימן שמה ס"ה): "כל הפורשים מדרכי ציבור, והם האנשים שפרקו עול התורה והמצוות מעליהם, ואינם נכללים בכלל ישראל בעשיית המצוות ובכבוד השבת והמועדים, ובישיבת בתי כנסיות

שמחת הלב

ובתי מדרשות, אלא הם כבני חורין לעצמם בפריקת עול שמים כשאר אומות העולם; וכן היהודים המומרים, והמוסרים את ממונם של ישראל לשלטונות – כל אלו שמתו, אין אוננים ואין מתאבלים עליהם, אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים, ואוכלים ושותים ושמחים, על שאבדו שונאיו של מקום". ואמרו באבות דרבי נתן (פרק טז): לא יאמר אדם, אהוב את החכמים ושנא את עמי הארץ, אלא אהוב את כולם, ושנא את המינים והאפיקורסים, המסיתים והמדיחים, המשומידים והמוסרים. וכן ברוד הוא אומר (תהלים קלט כא): "הֲלוֹא מְשֻׁנְאֵיךָ ה' אֶשְׁנָא, וּבִתְקוּמְךָ אֶתְקוּטָט. תִּכְלִית שְׁנָאָה שְׁנָאתִים, לְאוֹיְבִים הָיוּ לִי". ועליהם אמר שלמה בחכמתו (משלי יא): "וּבְאָבֵד רְשָׁעִים רְנָה". ואמרו חז"ל במגילת תענית, כי ביום שבעה לחודש כסלו עשאוהו יום טוב, כיון שביום זה מת הורדוס, שהיה שונא את החכמים והורג בהם, "ששמחה היא לפני הקב"ה כשהרשעים מסתלקים מן העולם", כי במות הרשע יש כבוד שמים.

ומעשה באחד שלקח גויה בנישואין אזרחיים, וכל ימיו לא חזר בו ומת, ושאלו אָחיו את מרן זצוק"ל אם יֵשְׁבוּ עליו שבעה, והשיב בזו הלשון: "חס ושלום, ברוך המקום שהרגו". וכה שמעתי ממרן זצוק"ל, על ראש הממשלה בן גוריון שם רשעים ירקב, שחטא והחטיא את הרבים עד מאוד. ופעם למחרת יום הכיפורים, כתבו עליו בעיתון שהוא צם והלך לבית הכנסת בכיפור. מיד ביום שלמחרת יצאה הכחשה ממשרד ראש הממשלה, וביקש לפרסם ולהודיע שזה שקר, כי הוא לא צם ולא היה בבית הכנסת. אמר מרן, עליו בודאי נאמר: "בְּאָבֵד רְשָׁעִים רְנָה". (חוברת "האבלות בהלכה ובאגדה" עמוד 331)

אף בנפול אויב גוי מותר לשמות, כמבואר בגמרא (מגילה טז ע"א), בשעה שאמר המן הרשע למרדכי היהודי עלה ורכב על הסוס, אמר לו מרדכי, איני יכול לעלות, שתשש כוחי מפני התעניות שאני שרוי בהם. מה עשה המן? כופף את גבו, כדי שיעלה מרדכי עליו, ומשם יעלה על הסוס. וכשעלה מרדכי בעט בעיטה בהמן ועלה. אמר לו המן, והלא כתוב אצלכם "בנפול אויבך אל תשמח"? אמר לו מרדכי, במה דברים אמורים? באויב ישראל, אבל באויב נכרי, נאמר, "ואתה על במותימו תדרוך", ונתן לו עוד בעיטה משובחת. והכנסת הגדולה (אורח חיים סוף סימן טו בהגהות בית יוסף) כתב בשם רבנו מאיר הלוי מטוליתולא, שמותר לישראל לצאת חוץ לתחום בשבת, כדי לנקום את נקמת אביו שרצחו גוי, כי מצוה היא להפרע מן הרוצחים הגויים, שלא יהיה דם ישראל הפקר בעיניהם.

ומעשה נורא שהיה עם הרב הגדול המקובל רבי אברהם בן מוסא, מגדולי הרבנים במערב הפנימי (הזכירו לשבח מרן החיד"א בשם הגדולים מערכת א אות פ, ושיחבר ספר נחמד שיטה על מסכת סוטה, בכתב יד וכו'). באותה תקופה שלט בעיר "שריף" [המנהיג הרוחני של המוסלמים] שונא ישראל, שתמיד חיפש

שמחת הלב

הזדמנות להצד ליהודים. לרבי אברהם היה שכן יהודי ירא שמים, יום אחד עבר האיש, בלא כוונה, בשטח חצרו של השריף, קם עליו השריף והרגו. כששמעה אמו של רבי אברהם על הריגתו המסונה של השכן היהודי, נעצבה מאד אל ליבה והחלה לבכות. באותה שעה חזר בנה מבית המדרש וראה את אמו בוכה. שאל אותה, מה לך אמי היקרה שאת בוכיה? סיפרה לו מענין הריגת השכן בידי השריף. כששמע כך אמר לאמו, מוכרח אני לנקום את נקמתו של היהודי. מה עשה? כתב שם קדוש על פיסת נייר, קנה מחרוזות של חרוזים מסוגים שונים, והלך ליד ביתו של השריף, בהכריזו בקול, מי רוצה לקנות חרוזים? יצאה המשרתת של השריף ואמרה לו, יהודי, אל תעבור בדרך זו, כי השריף עלול להורגך כפי שהרג אתמול את שכנך היהודי. אמר לה רבי אברהם, טוב מאד שאמרת לי על כך, אני רואה שאת אשה טובה, לכן קחי ממני את החרוזים האלו כמתנה. לקחה המשרתת את החרוזים, ובראות רבי אברהם שהיא מתפעלת מן החרוזים, אמר לה אם תקחי את הפתק הזה ותשליכיהו לבאר המים של אדונך, אתן לך עוד שרשרות חרוזים נוספים. שמעה המשרתת בקולו, לקחה את פיסת הנייר שהיה כתוב בה שם קדוש, וזרקה אותו לבאר המים, ורבי אברהם נתן לה עוד חרוזים. באותו רגע היו בביתו של השריף בניו, בני בניו ומשרתיו, ביחד שבעים נפש. ובשעה ששתו ממי באר המים, מתו כולם יחד עם השריף. "כן יאבדו כל אויביך ה'".

מנהג השריף היה לבקר את המלך בכל יום בבוקר, אותו היום המתין המלך זמן רב לבואו, משראה שהוא בושש לבוא, שיגר לביתו שנים מעבדיו, בהתקרבם לפתח הבית, נקשו בדלת, לא היה כל מענה, פתחו את הדלת, ולעיניהם התגלה מחזה מחריד, השריף וכל אנשי ביתו שכבו פגרים מתים. שבו העבדים למלך, והודיעוהו. אסף המלך את כל שריו ויועציו, כדי לטכס עצה, איך קרה המקרה המוזר הזה. אחרי שעות רבות של דיונים והתייעצויות, אמרו, שמא הורעלו השריף ובניו מן תנור החימום שהיה בבית, ואולי היתה ידם של היהודים במעל הזה. שלח המלך לקרוא לרבים של היהודים, וסיפר לו את כל הענין, וביקשו לחקור ולפתור את התעלומה, מי אשם במות השריף ובניו. הרב ביקש מהמלך זמן של שלושים יום, כדי לחקור את הענין. הסכים לכך המלך, וחזר הרב לבית המדרש. בבוא רבי אברהם ללמוד עם חבריו בבית המדרש, נודע לו שהמלך קרא את הרב לשיחה, והבין שהוא התבקש לברר את ענין מיתת השריף. ניגש רבי אברהם לרבו, ויאמר אליו, דבר סתר לי אליך, נכנסו לאחר אחר לבדם, וסיפר לרבו: בהיות והשריף הרשע הזה הרג את שכני, איש יהודי ירא שמים, נקמתי את נקמתו, על ידי שם קדוש שכתבתי על פיסת נייר שהושלך אל תוך באר המים של השריף, וגרמתי לו שימות עם כל משפחתו. אמר לו הרב בהתפעלות: יישר כחך אשר שברת זרוע רשע. אך עליך להעתיק מיד את מקום מגוריך למדינה אחרת רחוקה, שלא יודע הדבר למלכות, והבאת עליך אשם, וגם כל היהודים לא ינוקו. לכן קום ברח לך אל תוניס. נתן לו הרב סכום כסף, ויסע רבי אברהם עם אמו לתוניס וישב שם.

כְּאֵלִישֶׁעַ בֶּן אֲבוּיָה אֹמֵר, הַלּוּמֵד יֵלֵד לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְדִין כְּתוּבָה עַל נֵיר חָדָשׁ. וְהַלּוּמֵד זָקֵן לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְדִין כְּתוּבָה עַל נֵיר מְחוּק. רַבִּי יוֹסִי בַר יְהוּדָה אִישׁ פָּפֵר הַבְּבֵלִי אֹמֵר, הַלּוּמֵד מִן הַקְּטָנִים לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְאֹכֵל עֲנָבִים קְהוּת וְשׁוֹתָה יַיִן מִגְתּוֹ. וְהַלּוּמֵד מִן הַזְּקֵנִים לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְאֹכֵל עֲנָבִים בְּשִׁלּוֹת וְשׁוֹתָה יַיִן יָשָׁן. רַבִּי אֹמֵר, אֵל תִּסְתַּכֵּל בְּקִנְקָן, אֶלָּא בְּמָה שֵׁישׁ בּוֹ. יֵשׁ קִנְקָן חָדָשׁ מְלֵא יָשָׁן, וְיָשָׁן שֶׁאִפְלוּ חָדָשׁ אֵין בּוֹ.

מאירת עיניים

וגם מעורבים בו שמרים. כך חכמת הצעירים עדיין בוסר, לא נתבשלה בקרבם, ועדיין מלאה היא ספקות ואי בהירות. והלומד מן הזקנים למה הוא דומה, לאוכל ענבים בשלות ושותה יין ישן – חכמת הזקנים דומה לענבים בשלות ויין ישן, כי היא בשלה ומבוררת וצלולה וברורה כראוי.

רבי אומר – מוסיף רבי יהודה הנשיא על הדברים, ומסייג אותם: **אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו** – לא תמיד בהכרח תלוי הדבר בגילו הפיזי של האדם, אלא **יש קנקן חדש מלא ישן** – יש ילד שטעמו כטעם זקנים. **וישן שאפילו חדש אין בו** – יש זקנים הפחותים במעלת החכמה מן הילדים.

(רמב"ם, ברטנורא ועוד)

כ הלומד ילד למה הוא דומה, לדין כתובה על נייר חדש – הלימוד בימי הילדות נחקק היטב ואינו נשכח, כמו דיו הכתובה על נייר חדש, שהדיו נדבקת לדף היטב ואינה מתקלפת. **והלומד זקן למה הוא דומה, לדין כתובה על נייר מחוק** – הלימוד בגיל גדול עשוי להישכח בקלות, כמו דיו הכתובה על נייר שמחוק אותו, ואין הדיו נתפסת בו היטב בגלל רשמיו הקודמים.

הלומד מן הקטנים למה הוא דומה, לאוכל ענבים קהות – הלומד מן הצעירים דומה לאדם שאוכל ענבים בוסר, שלא התבשלו כל צורכם. **ושותה יין מגתו** – שותה יין מן הגת שלו, כשעדיין היין לא תסס כראוי,

שמחת הלב

כ הלומד ילד למה הוא דומה לדין כתובה על נייר חדש. באבות דרבי נתן (פרק כג) מוסיף רבן שמעון בן גמליאל: הלומד תורה בילדותו דומה לבחור שנושא בתולה, שהיא הוגנת לו, והוא הגון לה, היא מתקרבת אליו, והוא מתקרב אליה, כמו שנאמר על התורה, "אילת אהבים ויעלת חן, באהבתה תשגה תמיד". אבל הלומד תורה בזקנותו דומה לזקן שנשא בתולה, היא הוגנת לו, והוא אינו הגון לה, היא מתקרבת אליו, והוא מתרחק ממנה. עיי"ש.

שמחת הלב

הלומד ילד למה הוא דומה. שעות רבות היה משנן הילד הרך רבי מאיר אביחצירא את לימודיו שלמד עם רבו הצדיק רבי יחיא דהאן, בן בתו של רבנו יעקב אביחצירא, עד כלות הכוחות ממש – כוחותיו של ילד. ובעוד ששאר התלמידים בני גילו הסתפקו בדיעת החומר על בוריו, השקיע רבנו עוד ועוד, כשהוא מחכים ומרחיב את אפיקיו להבין דבר מתוך דבר, הרבה מעבר למה שניתן לצפות מנער בן גילו. כשנכנסו אחדים מבני המשפחה לאביו הבבא סאלי, וביקשו להסב את תשומת לבו לעובדה שבנו מונע מפיו מזון ומשקה ומרבה להתענות בהיותו שקוע בלימודו, הרבה מעבר לכוחותיו של נער בן גילו, נענה להם הרב: "אין לכם מה לדאוג... לא יאונה לו כל רע, שכן הוא ניזון ממזון רוחני...".

באחד הימים, ראתה אמו הצדקת פריחה ע"ה, כי החשיך היום ובנה לא שב הביתה מבית המדרש. כשיצאה לחפשו, ראתה את בנה שעודו שקוע בתלמוד. השמש שקעה מכבר ונר קטן שמיצא באחד הארונות, שימש אותו בעיונו העמוק. חשבה להפסיקו ולהביאו הביתה, למנוחת לילה ולאגירת כוחות ליום המחר, אך ביקשה קודם להיוועץ עם בעלה הדגול בבא סאלי. להפתעתה אמר לה הרב: "הניחי לו – כך גדלים".

לימים, והוא בחור העומד על דעתו, נהג רבי מאיר בעצמו מה שאמרו חז"ל (יומא עא ע"א), שתלמידי חכמים דומים לנשים [תשושים] ועושים גבורה כאנשים. ארע, שהתעמק בסוגיא מורכבת במשך יומיים תמימים. מזון ומשקה לא באו אל פיו, והוא אינו מש מספריו ואינו מרפה מעיונו. ביקש אביו להפסיקו, אך הפעם היתה זו אמו שעצרה בעדו, ואמרה: "הנח לו – כך גדלים". וכששניהם גם יחד עומדים על המשמר לבל יזיק עצמו, תוך שהם מרחיבים את הגבולות עוד ועוד, הלך הנער מאיר וגדל והאיר! כי עם הורים שכאלו, ועם דרך חינוך שכזו, באמת גדלים. ("אביר יעקב" עמוד 412)

הלומד ילד למה הוא דומה. הימים היו ימי צר ומצוק, בירושלים שררה עניות גדולה, וכל אב משפחה נלחם להביא טרף לביתו. גם רבי יעקב עובדיה ז"ל טרח רבות על המחיה ועל הכלכלה. באחד הימים כשכבדה העבודה על כתפיו, בחנותו שבשכונת בית ישראל, חשב לעצמו: הן הפרנסה קשה, ובני הגדול כבר בן תשע שנים, ויכול הוא לעזור לי ולשאת עמי קצת בנטל הפרנסה. הוא קרא את הילדה ששיחקה בשכנותם בחצר, וביקש ממנה לבי לביתי, ותקראי לבני הגדול עובדיה שיבוא לעזור לי בחנות. כשהגיעה הילדה לביתם, ראתה את הילד עובדיה יושב, ולמולו גמרא פתוחה והוא הוגה בה בחשק רב. היא קיימה את שליחותה, פנתה אליו ואמרה לו, אביך מבקש שתבוא לעזור לו בחנות. ענה לה הילד: "אמרי לאבי, כי עתה אני לומד". כששמע זאת אביו, הבין ללבו כי רצונו עז לגדול בתורה בעמל ויגיעה רבה כבר מילדותו, ולקיים בעצמו "כי הם חיינו" כפשוטו, ושמח בו והניחו לנפשו.

שמחת הלב

בהזדמנות אחרת כשהדוחק גבר יותר והמשפחה גדלה, לא יכול היה אביו לעמוד בעומס קושי הפרנסה והמצוקה הכלכלית, בנוסף לנשיאת הארגזים הכבדים, ועל אף שבנו הגדול היה עושה חיל בלימודיו בישיבת פורת יוסף, ומאור תורתו החל מתנוצץ בין כותלי הישיבה, הוצרך אביו לעזרתו לכמה משעות היום, שהלוא הפרנסה קשה מנשוא. כשהבחין ראש הישיבה הגאון רבנו עזרא עטיה זצ"ל שהבחור עובדיה נעדר כמה ימים מהישיבה, לקח עמו את ראש המקובלים הגאון רבי אפרים הכהן זצ"ל, ויחדיו באו לבקש את היהלום ולהחזירו להאיר בישיבה. עמד ראש הישיבה בתוקף, כי לא יתכן שהבן יעבוד במחיה גשמית כל עוד שהוא צריך להיות למחיה רוחנית לדורות הבאים. אם חסר עובדים אני מוכן להחליף אותו - אמר ראש הישיבה - הביטול תורה שלו חמור מהביטול תורה שלי... בשמוע האב דברים אלו, שמח בלבבו, ונתרצה להעביר מעל כתפי בנו עול דרך ארץ, כדי שיוכל לשאת עול של תורה. ("מלך ביופיו" עמוד 27)

שוב מעשה, בהיות הנער רבי עובדיה כבן ארבע עשרה שנה, חשקה נפשו בתורה גם בלילות כבימים. הוא רצה לישיב ולהתמיד בלימודו עד לשעות הקטנות של הלילה, אך הוריו לא הסכימו לזאת מחשש שמא יזיק הדבר לבריאותו. מה עשה הנער שרצונו היה עז לתורה? התארגן בערב לשינה כשאר אחיו, שכב במיטה כמו כולם, ומשראה שהכל נמים את שנתם, לבש את בגדיו על הפיג'מה, ויצא את הבית בחשאי כאשר רגליו מוליכות אותו אל בית המדרש הסמוך לביתם "באר שבע" שבשכונת בית ישראל. את המפתח קיבל מיד הגבאי מבעוד יום, פתח את בית המדרש, הדליק את האור, וישיב אלמור בחשק גדול כאוות נפשו במשך כשלוש שעות. בסיימו את לימודו, חזר אל ביתו בשמחה וגיל, גם את שנתו כשאר אחיו, וקם עם כולם כאילו לא ארע דבר. אחיו המנוח רבי אברהם ז"ל הבחין מספר לילות בנעשה, והתלבט האם להודיע זאת להוריו, כי סוף סוף נעשה כאן דבר בחשאי נגד רצונם. ומה גם שהדבר עלול אולי להזיק לבריאותו של אחיו. ואולם במחשבה שניה נמלך בדעתו, והחליט שלא להודיע על כך להוריו, כי הלוא אחיו הולך אלמור תורה, ולא למקומות לא טובים חלילה, ולמה לו להפריעו... ("מלך ביופיו" עמוד 35)

על כן, חובה קדושה על ההורים היקרים לעודד את בניהם לעסוק התורה, ויבטיחו להם שכר, כדי לדרבנם לנצל הזמן ולסיים מסכתות. ואין ספק כי דבר זה נפלא ואין ערוך אליו, ובפרט בדור זה שהניסיונות ברחוב רבים, וקשה להושיב ילד או בחור שילמד ויעסוק בתורה בחשק רב וברצף זמן ממושך, אם לא שמעודדים אותו במתנות ופרסים.

ושמעתי ממרן מלכא זצוק"ל, שבהיותו נער בר מצוה, פנה אליו אדם אמיד, ודיבר עמו שיסיים בכל חודש מסכת, ובכל ראש חודש יעשה לו סעודה בבית הכנסת לסיום מסכת,

שמחת הלב

ויתן לו סכום כסף לעידודו. אמר מרן: בתחילה למדתי מסכתות קטנות, ביצה, תענית, מגילה, וכו' והיה קל לסיים בחודש אחד, אך לאחר מכן המשכתי גם במסכתות הגדולות, והתאמצתי והייתי שוקד על לימודי לילות כימים, כדי לסיים את המסכת עד לראש חודש הבא, ובעקשנות זו הצלחתי לסיים מסכתות רבות. ואין ספק שלימוד זה דחף אותי ודרבן אותי הלאה להתמיד בלימוד יומם ולילה, ולחזור ולסיים עוד ועוד.

אשרי ההורים הלוקחים את הדברים לתשומת ליבם לחזק ולעודד את בניהם ללמוד בשקידה ובהתמדה. ובלבד שיעשו הכל באהבה ובנועם, ועליהם אמרו: "אוכל מפירותיהם בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא". וכה אמר מרן זצוק"ל, שגם בן המוצלח בלימודיו, נכון להצמיד לו מורה פרטי, כדי שיחכים יותר, ובכך יסיים מסכתות רבות, ויעלה מעלה מעלה במעלות התורה. וכן נהג בעצמו עם בניו. ועוד אמר, שלא יחוש האב על המעות שמוציא על זה, כי הכל על חשבון הקב"ה, שזה בכלל הוצאת בניו לתלמוד תורה, כמבואר בגמרא מסכת ביצה (טז רע"א).

ותהילות לאל יתברך, זכינו לומר את הדברים הנ"ל בכמה וכמה מקומות, והדברים עשו רושם ולקחו ההורים אברך ירא שמים שילמד עם בנם, ובחסדי השם עלו והתעלו. וזכינו לשמוע על בחורים שסיימו כמה מסכתות עוד קודם הגיעם לגיל בר מצוה, עקב שהצמידו לבנם אברך, וברוך השם עלה והתעלה יותר משאר חבריו בני גילו. ישמע חכם ויוסף לקח.

הלומד זקן למה הוא דומה, לדין כתובה על נייר מחוק. ומכל מקום כתב רבנו יונה, אל יאמר הזקן, הן אני עץ יבש, אחרי שאין התורה מתקיימת בי, למה אקרא והבל איגע, כי בכל זאת הנה שכרו איתו, שלמד וטרח ועשה מצוה. משל לשוכר פועלים שנתן להם כלי נקוב לתת בו מים, ופסק עמהם שכר יום, הכסיל אומר, מה תועלת במלאכתי, הרי זה נכנס בזו ויוצא בזו, הפקח אומר, הרי אקבל שכר יומי. ואחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוון לבו לאביו שבשמים.

צא וראה מה כתב מופת הדור הגאון החזון איש (אמונה ובטחון פרק ג אות כו): מן המורגלות לחשוב, כי אמנם ישנה חובה רבת הערך לייסד ישיבות לַגְדֵל בנים לתורה, וליצור תלמידי חכמים. אבל כדי למלאות חובה זו ניגשים למצוא את הנפשות הראויות – גיל ידוע לתלמיד בצעירות מוחלטת, אך זה שכבר נתבגר ובא בשנים ולא למד בילדותו, כבר נפסל בעיני האדם מלהיות תלמיד, וכבר נרמה להם המבוגר הזה לבלתי ראוי לחכמה בהחלט. גם המבוגר בעצמו אינו רואה חובה לנפשו להכנס לבית המדרש לבקש תורה. מכיר הוא חובה לקביעות עיתים לתורה, ללמוד במה שיודע כבר, אבל חובת עליה הגדולה והרמה, רחוקה

כא רבי אלעזר הקפר אומר, הקנאה והתאוה והכבוד, מוציאים את האדם מן העולם.

מאירת עיניים

כא שלושה דברים גורמים לאדם לצאת מדעתו ולאבד את עולמו: **הקנאה** – באחרים. **התאוה** – למלא את הנאות גופו. **והכבוד** – שרוצה

שיכבדוהו בני אדם. וכתב הרמב"ם: "עם אלה המידות או אחת מהן – הפסד הדת בהכרח, ולא יושגו לא מעלות שכליות ולא מעלות מידות".

שמחת הלב

ממנו, והוא נרדם ביאוש נושן. אך יש לדעת, כי אין זה על פי התורה, כי חובת האדם בעולמו, כל עוד הנשמה בקרבו, להשתדל להיות הולך וגדל. ואם אמנם הלומד זקן דומה לדיו כתובה על נייר מחוק, אבל לגודל יקרת החכמה ורוב ערכה, גם דיו החכמה על נייר מחוק, אין ערוך אליה ואין מספר לעוצם שוויה. ע"כ.

הלומד מן הקטנים למה הוא דומה... יש לבאר כי בדרך כלל תלמידי חכמים צעירים, הם מיראי הוראה ביותר, ונוטים תמיד להחמיר כי לא יחכמו כל כך. לא כן החכמים הזקנים, אשר כוחם גדול יותר והספיקו לראות במשך ימי חייהם פוסקים רבים וסברות רבות להקל. וכיוצא בזה כתב גדול הדור הגאון רבי יחזקאל לנדא בעל הנודע ביהודה (קמא חלק אבן העזר סימן כח בהגהה): "אמר יחזקאל, תשובה זו כתבתי בילדותי זה למעלה משלושים שנה, ומחמת שהייתי צעיר לימים הייתי מיראי הוראה ביותר, ולכן נסיתי ברוב הסברות להחמיר, יותר מלהקל... אבל עכשיו אני חוזר בי, ודברים שאמרתי טעות הם בידי". עיי"ש.

הלומד מן הזקנים למה הוא דומה... אמרו במשנה (סוף מסכת קנינים): רבי שמעון בן עקשיא אומר, זקני עם הארץ כל זמן שמזקינים, דעתם מיטרפת עליהם, שנאמר (איוב יב כ): "מִסִּיר שִׁפְהַ לְנַאֲקָנִים וְסִטְעַם זְקָנִים יִקָּח", אבל זקני תורה אינם כן, אלא כל זמן שמזקינים דעתם מתיישבת עליהם, שנאמר (איוב יב יב): "בִּישִׁישִׁים חֲכָמָה וְאַרְךָ יָמִים תְּבוֹנָה". לכן בודאי שיש להעדיף כל שאפשר, שימוש תלמידי חכמים אצל הרבנים הזקנים.

כא הקנאה. הנה מצאנו בנחש הקדמוני "שנתקנא" מאדם הראשון ואשתו חוה, וביקש להרוג את אדם ולישא את חוה, אמר לו הקדוש ברוך הוא, אני אמרתי מלך תהיה על כל הבהמה וחית השדה, ותלך בקומה זקופה, עכשיו על גחונך תלך. ואז ירדו שני מלאכים וקצצו את ידיו ורגליו, והיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו (בראשית רבה כ ה). אמר עוד הקדוש ברוך הוא, אני אמרתי שתאכל מאכל אדם ותשתה משתאו של אדם, עכשיו, "ועפר תאכל כל ימי

שמחת הלב

חייך" וכו'. נמצא שמה שביקש - לא ניתן לו. ומה שבידו - ניטל ממנו. כי מי שנותן עיניו בדברים שאינם שייכים לו, במקום להסתפק בדברים שניתנו לו - בסופו של דבר גם מה שניתן לו נלקח ממנו. וזהו שאומרים: "הגמל הלך לבקש לו קרניים, אוזניים שהיו לו נקצצו ממנו". וכן אתה מוצא בקין "שנתקנא" מאחיו הבל, שנולדה עמו תאומה נוספת, וביקש לירש את כל הארץ, ונענש שיהיה נע ונד בארץ, וה' שם לו אות קרן במצחו, ועל ידי כך נהרג. שכך אמרו רבותינו, למך סומא היה, ותובל קין בנו היה מושכו ומנהיגו, פעם ראה מרחוק את קין, ונדמה לו כמו חיה מחמת הקרן, ואמר לאביו, חיה אני רואה, ומשך בקשת והרגו (רש"י בראשית ד כב). וכן אתה מוצא בקורח "שנתקנא" על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל, שמינהו משה נשיא על בני קהת, על פי ציוויו של הקב"ה, ונטרד מן העולם, שפתחה הארץ את פיה, ובלעה אותו ואת כל משפחתו. וכן אתה מוצא בדואג שהיה אביר הרועים "ונתקנא" בדוד, שראהו נבון דבר, וגבור חיל במלחמתה של תורה, וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום. ומה היה סופו, שנטרד מן העולם, ושלושה מלאכים נזדמנו לו בעת מיתתו. אחד ששיכח ממנו את כל תלמודו, ואחד ששרף את נשמתו, ואחד שפיזר את עפרו (סנהדרין קו). וכן אתה מוצא באחיתופל "שנתקנא" ממלכותו של דוד, והתנשא לאמר אני אמלוך, ובסופו של דבר התאבד וחנק את עצמו. וכן בלעם וגיחזי ואבשלום ואדוניהו ועוזיהו והמון, שנתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם, מה שביקשו לא ניתן להם, ומה שבידם נטלו מהם.

ואולם יש "קנאה" שהיא טובה, וכמו שנאמר, ותקנא רחל באחותה, ואמרו במדרש (בראשית רבה עא ט), שקינאה במעשיה הטובים, אמרה אלמלא שהיא צדקת לא היתה זוכה להעמיד ארבעה שבטים. וכן נאמר (משלי כג יז): "אל יקנא לבך בחטאים, כי אם ביראת ה' כל היום". וכן אמרו חז"ל (בבא בתרא כא ע"א) "קנאת סופרים תרבה חכמה", דהיינו כשרואה את חברו גדול ממנו בתורה, מתייגע בלימודו ושוקד על דלתות התורה כדי שיגדל גם הוא כאחיו. ומכל מקום יותר טוב שירגיל עצמו בלימוד התורה בלא קנאה אלא מחמת אהבת הלימוד עצמו. (הרשב"ץ)

מספרים על הגאון רבי ברוך מרדכי ליפשיץ [בעל שו"ת ברית יעקב] שהיה חתנו של אחד העשירים הגדולים בוולקוביסק, והיה יושב בבית המדרש ועוסק בתורה בהתמדה גדולה. באותו בית המדרש היה גם הגאון רבי יצחק אלחנן בעעירותו, יושב ועוסק בתורה בהתמדה ובסקירה רבה. ומתוך "קנאת סופרים", התחרו זה בזה בהתמדתם. וכל אחד מהם היה משתדל להשכים לבית המדרש קודם שיבוא חברו לבית המדרש. בערב יום הכיפורים ביקש רבי ברוך מרדכי מאת חמותו שתכין לו סעודה קטנה בשביל מוצאי יום כיפור, כדי שיוכל למהר ולסעוד את לבו ולחזור לבית המדרש, טרם שרבי יצחק אלחנן יבוא לשם. תיכף במוצאי יום הכיפורים אחר ההברלה חטף ואכל את הסעודה שהוכנה בשבילו, ומיד אץ רץ

שמחת הלב

לבית המדרש, אבל כאשר הגיע השתומם, בשומעו את קולו של רבי יצחק אלחנן שכבר ישב ולמד. הוא שאל אותו, האם לא הלכת לטעום דבר מה אחרי התענית? ענה לו רבי יצחק אלחנן בחיך: אני הבנתי, שתאכל אצל חמותך, כדי שתוכל מהר לחזור לבית המדרש, אך אני הבאתי מראש מביתי מאכל ומסקה, ולכן הספקתי להיות בבית המדרש לפניך...

מספרים על הגאון הראשון לציון רבי משה מרדכי יוסף מיוחס, הוא היה חברו של מרן החיד"א, יום אחד בא אליו אביו - רבי רפאל מיוחס בכר שמואל בעל ספר "פרי האדמה", ואמר לו, תראה את חברך רבי חיים יוסף דוד אזולאי חיבר ספר, למה אתה לא מחבר ספר? אמר, אבא אני מבטיח לך, תוך שנה גם אני אחבר. החיד"א חיבר שו"ת "שער יוסף", הוא חיבר שו"ת "שער המים", המי"ם ראשי תיבות, הרב משה מרדכי יוסף. אחרי איזה זמן חיבר החיד"א ספר "ברכי יוסף", אמר לו אביו, נו, חבר שלך חיבר עוד ספר. אמר לו, אבא אני מבטיח לך גם אני אחבר, וחיבר "ברכות המים". אחרי זה חיבר החיד"א שו"ת "חיים שאל", אמר לו אבא שלו, מה איתך? ומיד חיבר שו"ת "מים שאל". החיד"א המשיך לחבר עוד ספרים "פני דוד" "עין זוכר", גם הוא חיבר "פני המים", "עין המים". אבל החיד"א המשיך עוד לחבר הרבה חיבורים "שיורי ברכה" "מחזיק ברכה" ועוד. אמר לו: אבא, אין לי כח להתמודד אתו, כל שנה הוא מחבר ספר. הוא היה ענק שבענקים, היה חתנו של מהר"ט אלגזי ונתמנה לראשון לציון אחריו. ומרן זצוק"ל בשו"ת יביע אומר (חלק ו חו"ס משפט סימן ו) כינה אותו בתואר "גדול הדור האחרון תנא ירושלמאה". רק מרן שכל רז לא אניס ליה, וידע את כל דברי האחרונים, בבחינת 'אין דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך, ממילא ידע גם את הגדלות שלהם, וידע לתת תארים כאלו.

כתב הגאון רבי חיים פלאגי בהקדמה לספרו "מועד לכל חי", משם סבו הגאון הראשון לציון הרי"ח הטוב [הרב רפאל יוסף חזן] זצ"ל בעל שו"ת חקרי לב: "וכה אמר אלי האיש: בראותי גודל חכמת תורתו של הרב הגדול והמפורסם החיד"א ז"ל אשר בספריו הקדושים כי רבים המה, בהלכות ובדרושים נחמדים, איני מתקנא בו, כי אם על ספריו הקטנים כמו "מורה באצבע" וכדומה, שהוא מוסר ודינים שיד כל אדם שווה בו, אחד חכם ואחד תם קוראים בו, ובעלי בתים ישאוו בחיקם, והיתה עמו וקרא בו בלכתו בדרך, בים וביבשה, שאין בו טורח כלום. והיה משבח בתהילותיו החיבורים הללו יותר ויותר מכל שאר החיבורים הנוראים, יען כי נמצאים בתוכם מוסר מלכים ודינים המדריכים לאדם ליראת ה' ולעובדו בלבב שלם, ועל הכל גדול שכר המזכה את הרבים. עי"ש. ובאמת ספר "עבודת הקודש", מיוחד ונפלא, קצר וקולע, קיצורי הלכות בתיבול מוסר והנהגות יפות ומיוחדות, בשפה קלה ונעימה השווה לכל נפש. בילדותינו, היתה לנו קביעות בו בכל ערב לפני השינה, ואין ספק שהלומד בו מרגיש ממש את היראת שמים הטהורה הטמונה בו.

שמחת הלב

הקנאה והתאוה. מספרים שפעם הקנאה והתאוה היו מהלכות בדרך, ראה אותן המלך ואמר להן: אחת מכן תבקש מה שתרצה ואתן לה, אך לחברתה אתן פי שנים. כמובן שהתאוה רצתה לקבל פי שנים, כי היא מתאוות לעוד ועוד, וגם הקנאה רצתה פי שנים, כי לא יכלה לסבול שלחברתה יהיה יותר ממנה, על כן כל אחת דחקה בחברתה שתבקש ראשונה. הוויכוח נמשך זמן מה עד אשר "ויתרה" הקנאה שהיא תבקש ראשונה. ומה ביקשה? שיוציאו לה עין אחת! למה? כדי שלתאוה יוציאו שתי עיניים!!! (הרשב"ץ בספר מגן אבות בשם "מבחר הפנינים")

ונתבונן, למה הקנאה לא ביקשה מיליון דולר? כי אז התאוה תקבל שני מיליון. טוב, אז שתבקש גם היא שני מיליון. לא, עדיין לא טוב לה, כי אז התאוה תקבל ארבעה. ואז מה אכפת לך, הרי את רצית שנים וקבלת שנים? אלא זוהי הקנאה, אינה יכולה לסבול שלשני יהיה יותר. נו, ועכשיו מה הרווחת שהוציאו לך עין? כלום, רק נזק. נמצא שהקנאה – לא אכפת לה לא להרוויח ואפילו להינזק ולהזיק לאחרים, ובלבד שלשני לא יהיה יותר ממנה. זו כבר לא הנאה אלא רשעות, מוכן שיכאב לו ובלבד שהשני לא ירוויח.

לפי זה מבואר מה שדרשו חז"ל (ערכין טו ע"ב) על הפסוק (קהלת י"א), "אם ישוך הנפש בלוא לחש, ואין יתרון לבעל הלשון", לעתיד לבוא מתקבצות כל החיות ובאות אצל הנחש, ואומרות לו: ארי דורס ואוכל, זאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך? אומר להם הנחש: וכי מה יתרון לבעל הלשון, כלומר, מה הנאה יש לו לרכל על חברו? ויש להבין, הלוא לכאורה ישנה הנאה לבעל הלשון שנוקם בחברו, וכמו שכותב הרמח"ל (מסילת ישרים פרק י"א): "הנקמה מתוקה לו מדבש, כי היא מנוחתו לברכה?" אך לפי האמור, לנקום ולהזיק לשני ללא הנאה רווחית של קבלת משהו אינה נחשבת הנאה, אלא רשעות לשם רשעות.

והתאוה. משל לכרם סגור ומסוגר מכל סביביו, עבר השועל וראה מרחוק את הענבים ונתאוה להם, אך לא מצא פתח להכנס דרכו אל הכרם, כי אם חזר קטן צר מאד. מה עשה? עם ימים רבים, עד שכחש בשרו, ונכנס דרך החור אל הכרם, ואכל ענבים כנפשו שובעו. כשקרבו ימי הבציר, פחד מאד מבעל הכרם פן יהרגנו, וביקש לברוח משם, אך לא יכל ליצאת, עד ששוב עם ימים רבים ושב לרזות כבתחילה, ויצא דרך החור אשר דרכו נכנס. כשיצא עמד על גבעה אחת, ואמר: כרם, כרם! מה נאים ומתוקים פירותיך, אך מה הנאה יש ממך? כשם שנכנסתי אליך כחוש ורזה, כך יצאתי ממך דל ורזה! כן הוא העולם הזה, נכנסים אליו דלים ורשים ויוצא ממנו דלים ורשים, שלא לוקח האדם עמו בקבר כלום. וכן הוא בתאוה הממון, 'אוהב כסף לא ישבע כסף', כאדם הצמא, ושותה מים מלוחים, כן יגבר

צמאוננו יותר ויותר. (מדרש קהלת)

שמחת הלב

ובכלל התאווה, ריבוי מאכלים שאדם אוכל בכל עת, שאין לו זמן קבוע לסעודתו ואכילתו, אלא כל זמן שיראה פירות ומגדנות אשר הם תאוה לעינים, אוכל מהם כנפשו שובעו, והם יכולים להביאו לידי מחללות שונות, וכמו שכותב הרמב"ם (פרק ד מהלכות דעות הלכה טו), אכילה גסה לגוף כל אדם היא מקור לכל החלאים, ורוב החלאים שבאים על האדם אינם אלא מפני שהוא ממלא כרסו, ואוכל אכילה גסה, ואפילו הם מאכלים טובים. והוא בכלל מה שאמר שלמה (משלי כא כג), שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו. כלומר השומר פיו מלאכול יותר מדאי, שומר מצרות נפשו.

ואמנם ישנה תאוה טובה שהיא תאוה להרבות במצוות ובמעשים טובים, וכמו שנאמר (משלי יא כג): "תִּאֲוֹת צְדִיקִים אֶף טוֹב". וכן אמר דוד: "ה' נִגְדָה כָּל תִּאֲוֹתַי". וכן אמרו, אוהב מצוות לא ישבע מצוות, כי חכם לב יקח מצוות.

והכבוד. היא הרדיפה אחר הכבוד והשררה, והיא מוציאה את האדם מן העולם. וכל הרודף אחר השררה, השררה בורחת ממנו. הנה לך אבימלך בן ירובעל שרדף אחר השררה, והשררה הוציאתו מן העולם, שנאמר (שופטים ט נב): "וַיָּבֵא אֲבִימֶלֶךְ עַד הַמַּגְדָּל וַיִּלְחֶם בּוֹ וַיִּגַּשׁ עַד פֶּתַח הַמַּגְדָּל לְשַׂרְפוֹ בָּאֵשׁ. וַתִּשְׁלַף אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רָכַב עַל רֹאשׁ אֲבִימֶלֶךְ וַתִּרְצֵ אֶת גְּלִגְלָתוֹ". לעומת זאת, שאול שברח מן השררה, שבשעה שמשחו שמואל הנביא למלך, אמר אני איני ראוי למלכות, אלא לכו ושאלו באורים ותומים, והלך והחביא את עצמו עד ששאלו באורים ותומים, שנאמר (שמואל א י כב): "וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה הוּא נִחְפָּא אֶל הַפְּלִים", אלו אורים ותומים, הוא ברח מן השררה, והשררה רדפה אחריו.

וכתב הפלא יועץ (ערך כבוד, ביוון): הרודף אחר הכבוד, כל ימיו מכאובים, שכל מעייניו וחפצו ורצונו שיכבדוהו. הוא יגע להעשיר ומרבה בהוצאות מענין הכבוד. ואם באיזה פעם לא יכבדוהו או שיעשו לו דבר שלפי דעתו אינו לפי כבודו או שהוא ולזול בכבודו, בשרו עליו יכאב. ואם יוכל, יעשה קטטה ומריבה, ואש להבת המחלוקת עולה עד לב השמים. וכל המחלוקת שבעולם אינם אלא מחמת הגאווה, שחושב כי לו נאה ולו יאה הכבוד, ושדיברו לא ישוב ריקם. ולמי שמזלזל בכבודו ואינו שומע בקול דברו, נוקם ונוטר כנחש, וכל רעה שיוכל לעשות עמו עושה. ואם לא יוכל לעשות לו דבר, על כל פנים מתרעם עליו ושונאו בלבבו, ושנאתו שמורה נצח, עד אשר ירד אבל ביגון שאולה. וזהו עונשו בעולם הזה, ולעולם הבא על אחת כמה וכמה, כי רדיפת הכבוד הוא ולד הטומאה מן הגאווה, ויש לו ולדות וולדי ולדות הטומאה, היוצא מן הטמא טמא. וראוי לו לאדם להתחזק בעוון ותעצומות לברוח מן הכבוד כבורח מן האש, כי אש היא עד אבדון תאכל. ויחשוב ויאמר, מה אני ומה חיי, טיפה סרוחה, עפר ואפר, רימה ותולעה, כלי מלא צואה, בושה וכלימה, מה יתן לי ומה יוסיף לי

שמחת הלב

אם יכבדוני או יבזוני. אם אני מכובד לפני מלך הכבוד, מה אכפת לי על כבוד המדומה של בני אדם. ואם אני נבזה ונמאס לפני מלך הכבוד, למה לי חיים ולמה לי כבוד מבני אדם, יאבד יום אולד בו. וקרוב הדבר שאני חוטא ונבזה, שאם הייתי ראוי לכבוד, היו זוכים לי מן השמים לכבוד, אלא ודאי שאני חוטא, וְחַטָּאתִי מוֹנְעִים הַכְּבוֹד מִמֶּנִּי.

ואין לו לאדם לבזות אלא את עצמו שראוי שיהיה נבזה בעיניו נמאס ביודעו ומכירו מומי ונגעי עצמו. ומנהגו של עולם בהיפך, שכל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו, לפי שאדם עשוי לחפוש אחר מומי חברו ותיכף דן אותו לכף חובה, אבל לעצמו מבקש מ"ט פנים [טעמים] לטהר את השרץ, באופן שנדמה לו כי זך וישר פעלו, ואין כמוהו בכל הארץ, ולא זו דרך ישרה. על כן, אם יבזוהו אחרים, אל יקפיד כלל ואל יצא לדיב, אלא יכנע לבבו ויקבל דין שמים בשמחה, ולא יתרעם ולא יתקוטט עם שום אדם, וידכה ישוח ויאמר, זה לי האות שאני נתעב ונאלח לפני הבורא מחמת עוונותי, ושלה לבזות אותי על ידי האיש הלזה, כי ה' אמר לו קלל. ומאידך, ישמח לבבו, כי ה' חפץ דכאו ביסורים קלים כאלו שאין בהם חסרון כיס לכפר פשעיו וחטאתיו, וכבוד גדול עשו לו מן השמים, ובלבד שיקבלם מאהבה ויהיה שמח ביסורים אלו, ועליו הכתוב אומר (שופטים ה לא): "וְאֶהְבֵּנוּ כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבְרָתוֹ".

ולא זו בלבד שאין ראוי לרדוף אחר הכבוד, כי רעתו רבה ויגיעו לבהלה, כי כל הרודף אחר הכבוד, הכבוד בורה ממנו, אלא אף אם חולקים לו כבוד, יברח מן הכבוד כמפני חרב, כי הוא עלול מאד להיכשל ולהיות "תוֹעֵבֶת ה' כָּל גְּבִה לֵב" (משלי טו ה). והחיוב הוא להיות עניו באמת, ויאמין באמונה שלמה שאינו ראוי לשום כבוד בעולם לפי רוב שפלותו ודלותו ומיעוט ערכו וקוצר השגתו ועוצם חטאתיו. ואם העולם טועים בו ומכבדים אותו, יוסיף לדאבה על כי ישבע קלון מכבוד לעולם הבא. וליבו יחיל בקרבו באמרו, לו ירחון שכני חטאי, ירחקון ממני ומגבולי. ואף אם נראה לו שיש פחותים ורעים וחטאים ממנו, לא יבקש גדולה ולא יחמוד כבוד מהם, כי פלס ומאוני משפט ביד ה', וכל אדם נידון לפי השגתו וידיעתו ויכולתו. ולפי העדפת טובתו, כך ירבה חובתו, ושמא כפי שהיה צריך לעשות, לא עשה. ויחשוב כי בשקל הקדש בודאי חברו גדול ממנו, ואילו הוא פחות ונבזה מכל הבריות כי אין כמוהו רע. זה כלל גדול לינצל מכל דבר רע, ולברוח מן הכבוד בעולם הזה. ואם כבדוהו הטועים בו, צריך שיתחזק שלא להתגאות, ובאותה שעה יאמר בלבו: יודע אני בעצמי שאיני כדאי. ויהיה נבזה בעיניו נמאס יותר מכל הנבראים אפילו מבעלי החיים, שכולם אין בהם מבעיס את בוראו כמותו, וכל שכן שיהיה נבזה מן הילדים הקטנים שאין בהם חטא. ואף שיש בידו גם מצוות ומעשים טובים, לעולם יחוש שמא יהיה ההפסד יתר על השבחה. ואמנם למי שהוא פרנס על הצבור, ראוי קצת להקפיד על כבודו לפנים, כדי שתהא אימתו מוטלת על הצבור, הכל לפי הצורך. עכת"ד הפלא יועץ.

כב הוא הָיָה אוֹמֵר, הַיְלוּדִים לְמוֹת, וְהַמֵּתִים לְהַחְיֹת, וְהַחַיִּים לְדוֹן. לַיָּדַע לְהוֹדִיעַ וּלְהוֹדֵעַ שֶׁהוּא הָאֵל, הוּא הַיּוֹצֵר, הוּא הַבּוֹרָא, הוּא הַמְּבִינִן, הוּא הַדִּין, הוּא הָעֵד, הוּא בַּעַל דִּין, וְהוּא עֵתִיד לְדוֹן. בְּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין לַפְּנֵיו לֹא עוֹלָה, וְלֹא שְׂכָחָה, וְלֹא מִשׁוּא

מאירת עיניים

ופועל בעולם כרצונו, מפני שהרי הוא הבורא – הוא שברא את העולם יש מאין. כלומר הקב"ה הוא כאן בעל הבית. הוא המבין – בוחן ויודע את לב האדם ומעשיו. הוא הדיין – שידון את האדם על מעשיו. הוא העד – הוא עצמו גם מעיד על האדם. הוא בעל דין – והוא גם התובע. והוא עתיד לדון – והוא אכן עתיד לדון את האדם. ולאחר שביארה המשנה שהאדם צריך להיות מודע לדין וחשבון שיעשה עימו הקב"ה, ממשיכה בשבח אותו הדין, שהוא אמת לאמיתו: ברוך הוא, שאין לפניו לא עוולה – משפטו של הקב"ה הוגן בתכלית, ואין בו שום עוולה, ככתוב "אל אמונה ואין עוול". ולא שכחה – אין שום פרט הנשכח ונשמט

כב במשנה זו מבואר כי האדם צריך לחיות מתוך הבנה שיש דין ויש דיין, וכל מעשיו יבואו בחשבון ליום הדין. הילודים למות – כשתינוק נולד, כבר הוא מתעתד למוות. החיים כאן אינם נצחיים, כבר מרגע לידתו הוא מתקדם אט אט ליום המיתה. והמתים להחיות – החיים אינם מסתיימים עם המוות, אלא יש חיים לאחר המוות, ואף תהיה תחיית המתים. והחיים לידון – החיים אינם הפקר, אלא הם עומדים להיות נידונים. ויש על כל אדם לידיע – ללמוד ולדעת מאחרים, להודיע – לפרסם ולהודיע לאחרים, ולהוודע – להבין היטב בתוככי ליבו. מה? שהוא האל – ה' יתברך הוא האלוקים, הוא היוצר – עושה ויוצר

שמחת הלב

כב הוא האל הוא היוצר הוא הבורא. אמרו במדרש תנחומא (פרשת כי תצא אותם), ברא הקב"ה בגופו של אדם רמ"ח איברים, כנגד רמ"ח מצוות עשה שבתורה. ובכל יום מבקשות המצוות מן האדם, עשה אותנו כדי שתחיה בזכותינו ותאריך ימים. והנה ברא ה' בגופנו אברים חיוניים שכאלה, הלב והמוח, עינים לראות, אזנים לשמוע, ופה לדבר וכו', שמטרת בריאתם ויצירתם להשתמש בהם בדברי קדושה ולקיום רצון השם יתברך במצוות ומעשים טובים. ואילו הכסיל משתמש בהם לתאוות גופניות. ויותר על כן לגופי עבירה, את מאוד עיניו מנצל להסתכל בדברים אסורים, לחזות בסרטים ופריצות, את פיו ואוזניו ללשון הרע ורכילות, את לבו ומוחו מטמא בהרהורים רעים וכיוצא בהם.

על זה ממשיך רבנו יוסף חיים בספרו בן איש חי (דף מב ע"ב) משל נפלא, לערבי אחד שכל

פְּנִים, וְלֹא מִקַּח שַׁחַד, שֶׁהִכַּל שְׁלוֹ. וְדַע שֶׁהִכַּל לְפִי הַחֲשָׁבוֹן. וְאַל יִבְטִיחַ יִצְרָךְ שֶׁהַשְּׂאוֹל בֵּית מְנוּס לָךְ, שֶׁעַל כְּרַחֲךָ אַתָּה נּוֹצֵר, וְעַל כְּרַחֲךָ אַתָּה נּוֹלָד, וְעַל כְּרַחֲךָ אַתָּה חִי, וְעַל כְּרַחֲךָ אַתָּה יָמֵת, וְעַל כְּרַחֲךָ אַתָּה עֵתִיד לִתֵּן דִּין וְחֲשָׁבוֹן לְפָנַי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

רבי חנניא בן עקשיא אומר,

רצה הקדוש ברוך הוא לזפות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר: "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר".

מאירת עיניים

לך למקלט ["בית מנוס"], ושם תסיים את חיידך ותימלט מן הדין. שהלוא תתבונן ותראה: **שעל כרחך אתה נוצר –** שהנשמה אינה רוצה לצאת מן הפרגוד, שהוא מקום טהור שהנשמות מונחות שם, ומלאך בא ומוציאה בעל כרחך, ומכניסה במעי האשה. **ועל כרחך אתה נולד –** בשעת הלידה אינו רוצה לצאת, כי שרוי הוא בתענוג רוחני, ומלאך מוציאו בעל כרחו. **ועל כרחך אתה חי –** יש אדם מדוכא ביסורים ורוצה למות ואינו יכול. **ועל כרחך אתה מת –** האדם אינו רוצה למות ובכל זאת מת. וכשם שכל זה עבר עליך על כרחך, אף מבלי שהסכמת לכך, כן בהכרח על כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא!

בדין, "כי זוכר כל הנשכחות אתה, ואין שכחה לפני כסא כבודך". **ולא משוא פנים –** אין "פרוטקציות" לאף אחד. **ולא מקח שחד, שהכל שלו –** אין אפשרות לשחד את הקב"ה, כי הכל שלו ואין במה לשחדו. ואפילו במצוות, כלומר לחפות על עבירה שלא לקבל עליה עונש, כאשר מנגד יוותר על שכר מצוה. אלא הקב"ה נותן שכר על המצוה ועונש על העבירה. **ודע שהכל לפי החשבון –** המשפט מחושבן ומדוקדק היטב. כל הסיבות, המניעים, התנאים הסביבתיים, הקשיים וכו' – הכל נלקח בחשבון. ממשיכה המשנה ואומרת: שמא תחשוב שתוכל איכשהו להיפטר מן הדין? לא ולא! **ואל יבטיחך יצרך שהשואל בית מנוס לך –** אל תתן ליצר הרע שלך להבטיח לך ולהוליד אותך שולל, שהקבר ["השואל"] יהיה

שמחת הלב

ימיו גדל בארץ מדבר, שוכן בדד באהלו על אם הדרך. הוא נחל מאבותיו עדרי צאן ובקר וחמורים, וכלי מחרישה לחרוש ולזרוע ולקצור ולאכול מן השדה. לימים, כשהיה הולך במדבר, נפתח לפניו אוצר שהיה במערה אחת, ויפנה את כל האוצר בשקו ותרמילו, ויביאהו אל אהלו. ויקרא לאשתו ויאמר לה, ראי נא רעייתי את אשר מצאתי מטמון גדול, ויוציא

שמחת הלב

מתוך השק תיבה גדולה של זהב, משובצת באבנים טובות ומרגליות, ויאמר לה, בתיבה זו יש לתת מספוא לחמורים ולבקר, כדי שלא יתפור אנה ואנה. ויוציא מן השק מגש מזהב ופז, ועל שפתו כוסיות משובצות באבנים טובות ומרגליות, ויאמר לה, זה כלי חשוב אשר יאכלו ממנו התרנגולים והעופות מזון ומים, למען שכל אחד יאכל לבדו, ולא ינקרו זה את זה בעת אכילתם. ויוציא מן השק חתיכת בד יקרה מתכלת וארגמן משובצת במרגליות נופך ספיר ויהלום, אורכה חמש אמות, ויאמר חתיכה זו מיועדת לקשור בה צואר הפרה החורשת. ויוציא מן השק עוד אבן יקרה גדולה הנקראת ישפה, מפותחת פיתוחים יפים ודקים מאוד, תבנית כוכבי השמים והמזלות, ויאמר, זאת האבן אשר יושם בה הגבינה לחבוץ אותה ולהזיל ממנה את מימיה. ויוציא עוד מאמתחתו תבנית אדם זהב טהור בעורת מלך היושב על כסאו, ושרביט הזהב בידו. ויאמר, זה יושם בתוך הגינה אצל הזרעים והירקות, כמעשה הדחליל להבריא כל עוף כנף, כי יגורו מפני המקל שבידו. ויתן הערבי את כל הכלים האלה כאשר דיבר. והיה בזרוח השמש על הכלים, נראה זוהרם למרחוק, וכל העוברים והשבים השתוממו בראותם את יופי הכלים וזוהרם המרהיב עין, והקול נשמע עד בית המלך. וישלח המלך את משנהו שיבוא בדברים ויפייס את הערבי להביאו אל ארמון המלך עם כל הכלים האלה. וישחק הערבי על דברי המשנה לאמר: מה יעשה המלך בכלים אלו, הלא אין לו חמורים או תרנגולים, ולא יעשה גבינה? ויען המשנה, אף על פי כן, כלים אלו צריכים למלך, ואם תבוא אליו יתן לך משאלות לבך בעושר וכבוד וכל טוב. ויאמר הערבי, ויבוא אל המלך עם כל הכלים. והמלך כיבדו מאד במאכל ובמשתה, וירב תפארתו במלבושי כבוד ויקר. ויאמר לו, שוב נא אלי בעוד שבוע ימים, ואתן לך משאת וארוחה, ומחיר הכלים האלה. ויבוא לאחר שבוע ימים, ויביא המלך אל ארמונו, וירא והנה הצורה שהיא תבנית מלך ושרביט הזהב בידו עומדת באמצע הארמון, במקום המכובד ביותר. ובמגש העשוי מזהב ופז עם הכוסות סביבותיו, הושם משקה משובח העולה על שלחן מלכים לכבוד בו את השרים והסגנים. וחתיכת הבד הארוכה והמשובצת מרגליות, מונחת על כתפי המלך. והתיבה היקרה המשובצת באבנים טובות, מונחת בפנית הארמון, ובה מונחים כל בגדי השרד של המלך, המעוטרים באותות כבוד שנתקבלו מן המלכים. ואבן הישפה מונחת על שלחן אחד, ועל ידה טלסקופ להתבונן בה חכמי המדע והאיצטגנינים במהלך הכוכבים והמזלות. לאחר שהסביר לו המלך את ייעודם של כל הכלים הללו, נבהל מאד, על אשר המיר כבודם בקלון, ויתנם לפני הבהמה והעוף. ויאמר המלך אליו, שלום לך אל תירא, מעתה שבה עמדי ואאלפך בינה, ותלמד חכמה ודרך ארץ, ותדע יקרת הכלים הנכבדים האלה. ושכרך הרבה מאד.

והנמשל, הלוא הכסיל דומה לאותו ערבי, שהשתמש בכלים היקרים עד מאוד, בדברים פחותים לבהמה והעוף. ואף הוא משתמש באיברים היקרים אשר חננו השם יתברך, בדברים

שמחת הלב

גשמיים פחותים מאד, ולפעמים גם בתשמיש רע ומשוקץ, ובמראות נגעים, ובעבירות שחייבה תורה עליהן כריתות ומיתות בית דין, חלילה. ולא כאלה חלק יעקב שיודעים ומבינים שיש להשתמש בכל איבריהם בעיקר לצורך דברים רוחניים, עינים לראות דברי התורה התמודה, ואוזן לשמוע דברי קדושה, והמוח להשכיל ולהבין בתורתנו הנפלאה. מבחינת מה שנאמר (תהלים לה י): "כָּל עֲצֻמוֹתַי תִּאֲמַרְנָה ה' מִי כְמוֹךָ".

ברוך הוא שאין לפניו לא עולה ולא שפחה. להלן סיפור נורא ואיום, מדהים ומזעזע מאוד, מהו עומק הדין, ממה שכתבה ופרסמה בעלת המעשה עצמה. ונכתב עתה בימי השבעה על גאון ישראל האדיר, המאיר לארץ ולדרים, שר התורה, רבנו חיים קנייבסקי זצ"ל זויע"א: הסיפור הוא אישי מאוד, אך למרות זאת אני מפרסמת אותו. כי הוא ממחיש בצורה מבהילה מהו דין שמים, וכיצד אצל הקב"ה הכל בא בחשבון, ולא נשכח כל פרט קטן. לא פעם אנחנו שוכחים ממעשה שעשינו, שוכחים מהענין, אבל בדין שמים שום דבר לא נשכח, גם לא דברים שקרו עשרות שנים קודם לכן. אצל הקב"ה, שום דבר אינו הולך לאיבוד, והוא מחליט מתי הגיע הזמן להיפרע. לפעמים לוקח לדין שמים עשרות שנים עד שהוא נעשה. לפעמים כאשר אנו מנסים לעשות חשבון נפש, אנחנו חושבים שנוכל להגיע לחקר דין שמים, אבל הרבה פעמים לא מצליחים להבין דברים, וזאת משום שעם קוצר שכלנו, לא זוכרים כל דבר וכל פרט מימי חיינו, ובשמים הכל נרשם ומפורט עד לפרטי פרטים הקטנים ביותר, "כי אין שפחה לפני כסא כבודך". לא לעיתים תכופות יצא לי לראות כך את דין שמים המפחיד כל כך שיש בו בבואה קטנה למה שקורה בעולם האמת, ואני חושבת שכמו שאני הזדעזעתי, אולי גם לאחרים זה יגרום לראות את עומק הדין, ויתגדל ויתקדש שמייה רבא על ידי זה, ומעשה שהיה כך היה:

לפני למעלה מעשרים שנה הוצאתי לאור את סדרת הספרים "אוצר קטנטן". למי שאינו מכיר, חשוב לי מאוד לפרט את ההשקעה העצומה שלנו באותם ספרים כדי שבינו את עומק הדברים שקרו כאן. מדובר בסדרה בת שנים עשר ספרים המיועדת לפעוטות. מי שמסתכל באופן שטחי רואה לפניו ספרים חמודים, אך מי שמעמיק יראה את ההשקעה העצומה בזמן ובמשאבים שעומדים מאחורי ספרים אלו. מאחורי כל מילה וכל איור עומדות שעות רבות של מחשבה, ניתוח ובריקה, שהושקעו כדי להעביר לפעוטות את המסר בצורה פשוטה וברורה, שכתובה יותר בין השורות מאשר בהן עצמן. היה זה פרויקט קשה עד מאוד. במשך שלוש שנים ישבתי כדי ליצור את אותו "אוצר". עשרות שעות, אם לא מעבר, עם הציירת כדי לתכנן את האיורים, כדי להתעמק ולחדור לכל סיטואציה ולחשוב איך נמחיש אותה בצורה הנכונה שתדבר מעבר למה שכתוב, ותעניק לפעוט הצצה לעולם מלא ועשיר שאנו טומנים שם עבורו בין המילים והשורות.

שמחת הלב

לא הסכתי כל מאמץ כדי להגיש את הסדרה בצורה המושלמת ביותר שרק יכולתי. סוף סוף, לאחר שלוש שנים, הסתיימה העבודה. הציירת סיימה את כל הציורים, היו שבעה ציורים לכל ספר, סך הכול שמונים וארבעה ציורים. את כולם היא הכניסה לתוך שקית ניילון יחסית קטנה, ושמה אותה בתוך מעטפה חומה גדולה, ואני בדחילו ורחימו לקחתי אותה אתי, ובביתי הכנסתי אותה לארון הפח שניצב במשרד שלי, שבו נשמרו כל הדברים החשובים ביותר להוצאה לאור – תמונות מקוריות של ספרים, וכל מיני אוצרות שהייתי צריכה עבור כתיבת הספרים. אף לא אחד ניגש לארון הזה מלבדי, אף לא אחד אחר העז לפתוח את הדלתות של אותו ארון שתכולתו שווה לאין ערוך. אני מתארת עובדות אלו בפרוטרוט כי היו להן השלכות על מה שאירע.

באותם ימים, בביתי, בקומת הכניסה, היו שני חדרים ששימשו לי כמשרדים לכתיבה ולהוצאה לאור, וכן היה שם פרוזודור שהוביל לחדר ענק, ששימש כמחסן של כל הספרים שלנו. המחסן היה עמוס כולו עד התקרה, מלא ערמות ספרים אחת ליד השניה, כאשר בין ערמה לערמה בקושי יש מעבר לאדם רזה, ורק בעלי היה נכנס לשם כדי להוציא את הספרים הנחוצים. בסופו של המחסן, ישנה דלת המובילה לעוד מסדרון צר ביותר, ובסופו של המסדרון היה חדר נוסף קטנטן שגודלו שני מטר מרובע. מסדרון זה היה חשוך לגמרי, ואפילו לא הותקנה בו תאורה וגם לא במחסנון הקטן שבסופו, כי הם כמעט ולא באו לידי שימוש, מי יכול היה בכלל להשתחל לשם? במחסנון פנימי זה היינו שמים ספרים פגומים, או דברים נפסדים שידענו שלא נצטרך להשתמש בהם בעתיד הקרוב. אף אחד לא נכנס לשם באופן קבוע, ולעיתים עשויה היתה לעבור אפילו שנה שלמה מבלי שאף אחד יפקוד את המקום.

יום אחד באמצע תקופת "בין הזמנים", היה זה ביום שני בשבוע, אני מדברת עם הציירת בטלפון. היה זה לאחר שלושה ימים שהבאתי מביתה את התמונות המושלמות לסדרה. אנחנו דנות בתכנונים האחרונים לעיצוב העטיפות של הספרים, ותוך כדי דיבור היא מבקשת ממני בטלפון שאסתכל בתמונות, כדי שנוכל להחליט סופית היכן בדיוק למקם את הכותרת. אני פותחת את ארון הפח, שעמד מאחורי גבי, אני יודעת שהמעטפה נמצאת שם על המדף השני בדיוק בהישג ידי. אני הנחתי אותה שם, ואני יודעת היכן הונחה המעטפה בדיוק של סנטימטר. אני מסתכלת במדף ולא רואה את המעטפה. אני מרימה תיקיות אחרות שהיו שם על המדף, אבל את המעטפה אינני מוצאת! אני אומרת לציירת שאני פשוט לא רואה את המעטפה, אערוך חיפוש קצר ואחזור אליה בעוד כמה דקות.

"זה לא מפחיד אותך?" הציירת שואלת מודאגת. אני צוחקת, מה פתאום שיפחיד אותי?

שמחת הלב

המעטפה כאן, אך כנראה הנחתי אותה במדף אחר. אני סוגרת את הטלפון, סוקרת את כל המדפים, אבל לא רואה את המעטפה. משכך, אני מחליטה לערוך חיפוש מדוקדק יותר, אולי בטעות השתרבבה המעטפה לאחת התיקיות החומות הענקיות שיש לי שם המכילות תמונות של ספרים אחרים, על אף שזה לא הגיוני כי אני זוכרת בבהירות ששמתי את המעטפה במדף השני מעל כל התיקיות, אבל היא לא שם... אני מוציאה את כל תכולת המדף, מניחה הכל על השולחן הענק שבחדר, ובסבלנות פותחת תיקיה אחר תיקיה ומחפשת. וכך אני ממשיכה לחפש את המעטפה במדפים האחרים, אבל לא מוצאת אותה בכל הארון כולו...

בשלב זה, אני מחליטה שאני צריכה לערב את בעלי. אני מספרת לו שהמעטפה לא נמצאת, אבל הוא אינו מודאג, הוא אומר את מה שכולם תמיד אומרים: "את לא טובה בחיפושים, תני לי לחפש". שעה ארוכה מחפש בעלי בארון, הוא לא רק פותח כל תיקיה, הוא גם מוציא בזהירות את התכולה של כל תיקיה ותיקיה, אין מסמך אחד בכל הארון שהוא לא ממשש, אבל המעטפה איננה! כעת החליט בעלי שצריכים להזעיק את כל הילדים כולם בדחיפות. הוא קורא להם, ומסביר שמעטפה מאוד חשובה נעלמה, ומבקש מכל אחד למנות את עצמו על חדר בבית, ולחפש כמו בבדיקת חמץ. שלא יהיה מקום אחד שלא מחפשים בו... הרצים יצאו דחופים... כל המזרנים בכל הבית מוזזים, כל מדף בכל ארון מתרוקן, ובודקים היטב בין הסדקים ובכל המגירות. בודקים את כל הארונות, ולמרות הכל, המעטפה לא נמצאת.

בכל אותו זמן, אני מרוקנת את כל המגירות בכל הקומה של המשרד. בעלי נכנס אפילו למחסן הספרים ומחפש שם ביסודיות, עובר מצויד בפנס בין חבילות הספרים, מניח את ידו על ראשי הערימות, מאיר עם הפנס בין החבילות, לאט לאט, ערימה אחר ערימה הוא בודק, אבל לא רואה את המעטפה. במשך שעות רבות כל הבית עסוק רק בדבר אחד – למצוא את המעטפה. בעלי מחליט שהוא לא סומך על החיפוש של הילדים, והוא בעצמו עובר חדר חדר, מדף מדף, מגירה מגירה, אבל האבדה איננה... כל שעה מתקשרת הציירת, לשמוע האם נמצאה האבדה, ואני בקול כבוי מודיעה לה, שאין התמונות לא נמצאות... אבל בטח הן תמצאנה, אין אפשרות אחרת, המעטפה לא יצאה מהבית, היא כאן, חייבת להיות כאן. אני יכולה להעיד שמאז שנכנסה המעטפה אלי הביתה, היא לא יצאה מהמשרד שלי! החזקתי את התמונות בחרדת קודש, הן חייבות להיות שם.

ככל שחולף הזמן, הייאוש מתחיל לאפוף אותי, איפה המעטפה? הערב ירד, כולם רעבים, אוכלים ארוחת ערב, ובעלי ואני מנסים לחשוב בכיוון אחר – צריכים לעשות "חשבון נפש", אולי אנחנו חייבים למישהו כסף... מה עשוי היה להביא עלינו את הצרה הזו? מתוך ניסיון

שמחת הלב

אנחנו יודעים שהרבה פעמים אפשר להגיע לחקר העונש שמגיע לנו, לדעת מדוע מגיעה צרה, כי הקב"ה מעניש מידה כנגד מידה, והאדם יכול להתחקות אחר חטאו בזה שימצא איזה חטא עשה שדומה לעונשו. במקרה זה מדובר בהרבה יותר מאשר כסף, זוהי תמצית הנשמה שלי שהכנסתי בספרים, איזה עוול מקביל אני יכולה למצוא? אני מנסה ולא מצליחה. ולא שחשבון הנפש לא מעלה כל מיני עוולות שעלי לתקן, אבל אף לא אחת מהן אינה מקבילה לצרה שנקרתה לפנינו... ליתר ביטחון אנו מנסים לתקן את כל העוולות שאנו נזכרים בהן, אבל האבדה לא נמצאה... מנסים למצוא אנשים שאולי אנו חייבים להם כספים, אבל מלבד החובות הידועים לנו, אין משהו מיוחד שמזדקק לנגד עינינו. בעלי ואני יושבים וחושבים, בודקים אצל כל הספקים, בכל החנויות, אצל כל העוברים שלנו, איפה אפשר לשים את האצבע על עוול שגרמנו למאן שהוא, מהי סיבת הצרה הזו? אנחנו לא מוצאים את הדבר שאפשר להצביע עליו שהוא המקור לעניין. בכל אופן איננו נמנעים להתקשר לאנשים, לוודא חשבונות, לראות שלא נפלה טעות, שאנחנו לא חייבים כסף, לבדוק אם מישהו נפגע, לשלם כספים שהם בספק, להתנצל על כל פגיעה, אבל בליבנו אנחנו מרגישים שעדיין לא עלינו על העניין...

למחרת בבוקר מתקשרת הציירת שהיא חלמה בלילה שמצאתי את התמונות, אבל לפני שאני מתרגשת מהחלום הטוב היא מספרת לי שבחלומה, מצאתי אותן הרוסות לגמרי, דרכו עליהן עד שהן אבדו כל שווי שלהם, באופן שלא ניתן לעשות בהן שימוש כלשהו, וזרקתי אותן ישר לפח. אני מודה לה מאוד על ה"עידוד" הרב שהיא נותנת לי, ובמשפחה שוב אנו מנסים לערוך חיפוש נואש בבית. ברור לכולנו שהחיפוש הזה הוא חסר תועלת, שהרי אין פינה, ארון, מדף או מגירה שלא חיפשנו בהם או מעליהם או מתחתיהם – הכול עבר חיפוש יסודי, וכל חיפוש נוסף הוא רק כדי לתת לנו אשליה שאנחנו עושים משהו.

"אני את הסדרה הזו – לא עושה שוב!" אני מרימה ידיים ומודיעה לבעלי, "אין לי את כוחות הנפש שהשקעתי בה, אין דרך שאני מצליחה לעבור את המסלול שוב. גמרנו, אני חושבת שאני מתחילה למכור פלאפל", אני משמיעה את האיום הנצחי שלי, נראה לי שהמכה הזו היא פשוט מכה גדולה ואנושה כל כך, שאני לא יודעת איך אצליח להתגבר עליה ולהמשיך בכתיבה. האבדה הזו פשוט דיסקה בי כל יכולת להביע משהו בכתב.

חולף יום ועוד יום, אנו רק מסתכלים זה על זה, אבל אפילו לא מדברים על זה, כואב מדי, וגם כל כך לא ברור, איך יכולה הייתה המעטפה להיעלם? זו מעטפה חומה גדולה ובעלת נוכחות, ולא איזה יהלום קטן שיכול להתחבא... אז איפה היא? היכן היא נעלמה?

שמחת הלב

יום חמישי בבוקר אני משכימה מוקדם מאוד, שלא כהרגלי, ואומרת לבעלי: "אני נוסעת לבני ברק, אני רוצה לדעת על מה באה לנו הצרה הזו! אני חייבת לדעת את הסיבה, אני נוסעת לרבי חיים קנייבסקי שיגיד לי על מה ולמה נענשתי כך". אני נוסעת לבני ברק, בשעה שמונה אני כבר עולה במדרגות ברחוב רשב"ם, הרבנית מקבלת אותי בחום, מכירה אותי היטב מנערותי בבני ברק. אני מספרת לה מה שקרה, אבל היא מאכזבת אותי ומספרת, שרבי חיים בדיוק נמצא בירושלים, הוא נסע להיות סנדק שם... "אין בעיה, אני אמתין לו", אני אומרת, "אשאר כאן בבני ברק עד שהוא יחזור". היא העריכה שבסביבות השעה עשר וחצי הוא כבר יחזור. עזבתי את ביתה, ישבתי במכונית והתפללתי להשם. חזרתי לשם בשעה היעודה, כן, רבי חיים חזר. הרבנית נכנסת אליו לחדר, ואני בעקבותיה. רבי חיים מעולם לא קיבל נשים בחדרו מלבד אשתו ובנותיו, כך שכל מה שיכולתי לעשות היה להיכנס אחריה לחדר, ולהתחבא קרוב לארון הספרים כדי שאוכל לשמוע בדיוק את דבריו.

הרבנית מתחילה להרצות את הבעיה: "נמצאת כאן רוטשטיין" [משום מה היא הציגה אותי בשם נעורי, דבר יוצא דופן, שכן הייתי נשואה כבר שנים רבות], "היא עמלה קשה מאוד על סדרת ספרים, והציורים נעלמו לה באורח מסתורי, והיא רוצה לדעת למה זה קרה לה?" "נו... מה הפלא...", אומר רבי חיים, "זה הגיע לה". "למה? למה אתה אומר כך?" שואלת הרבנית בתדהמה. ואז רבי חיים מעלה פרשייה, שאירעה קרוב לשלושים שנה קודם לכן, והוא הכיר אותה מקרוב, ואני שכחתי ממנה מזמן. הייתי בחורה צעירה, ומתוך טיפשות וחוסר ידע, גרמתי בשוגג נזק בדפים של תלמיד חכם שעליהם הוא כתב דברי תורה שעמל עליהם רבות. רוב הנזק תוקן, אך ייתכן שחלק מהדפים היו בבחינת "מעוות לא יוכל לתקון".

"היא איבדה דפים שהיו שייכים לאותו תלמיד חכם, אז מגיע לה שיאבדו לה הדפים שלה!", אמר רבי חיים. הרגשתי שראשי מסתחרר. אני שומעת את הרבנית אומרת: "מה אתה רוצה ממנה? עזוב אותה, היא היתה ילדה קטנה, היא בכלל לא הבינה מה שהיא עשתה, תן לה ברכה שהיא תמצא את מה שהיא איבדה! רחמנות עליה, תרחם עליה ותברך אותה". הרבנית ממשיכה לנסות לשכנע את הרב שלא יזכיר לי נשכחות, שיברך, שירחם עלי, שיראה כמה קשה לי. אבל רבי חיים בשלו והוא חוזר שוב: "לא, זה מגיע לה, והיא לא תמצא את הציורים שלה, זה מגיע לה על מה שהיא עשתה". כל תחנוניה של הרבנית לא עזרו, ואני עזבתי את הבית ברגליים כושלות.

הסיפור ההוא מלפני שנים התאים בדיוק אחד על אחד למה שאירע לי. גם אז מדובר היה בארון פח בדיוק מאותו סוג, שבו הונחו אותם דפים כשהם מוכנים להוצאה לאור, לאחר

שמחת הלב

שהושקעו בהם הרבה עמל ויזע... רבי חיים, היה מודע לאותו מאורע ולא רק כעופה מן הצד. אחרי שהלכו לאיבוד אותם מספר דפים, היה רבי חיים מאוד מעורב בעריכה של אותו הספר, במשך תקופה ארוכה עמל עליו, ועתה הוא הזכיר לי נשכחות. היתה כאן מידה כנגד מידה בעזרה מופלאה! הקב"ה המתין למעלה משלושים שנה, כדי לבוא אתי בחשבון. קודם לכן כשניסינו בעלי ואני לערוך חשבון נפש, חשבנו על שבוע אחורה, חודש, מקסימום שנה, מי בכלל חשב ללכת אחורה הרבה כל כך ולעשות חשבון נפש של עשרות שנים קודם לכן, על שנים שהייתי נערה צעירה כל כך?! ואני נרעדת למחשבה מה יהיה כשנגיע לעולם העליון, מה יתגלה לנו שם? מפחיד! כל מיני מעשים שלגמרי פרחו מזיכרוננו, מעשים שאנו לא זוכרים יצוצו להם פתאום, אין שכחה מלפניך, אתה זוכר את הכל, דברים שאצלנו הם בתהום הנשיה, אצלו הם רשומים וחתומים ואנחנו עתידים לתת את הדין עליהם, ושום דבר לא הולך לאיבוד. ראיתי כאן בחוש את דין שמים, את עומק הדין, וחלחלה אחזה בי.

התקשרתי לבעלי מדוכאת, אבלה וחפוית ראש. אמרתי לו שאנחנו חייבים לאתר את אותו תלמיד חכם, ונקווה שהוא נמצא בארץ. חזרתי לירושלים, התחלנו לברר עליו, וגילינו שהוא אכן בארץ, מיהרנו לנסוע אליו, דפקנו בדלת ביתו, הוא היה מופתע לראות אותנו, ומיד בכניסה אמרתי לו: "אני צריכה את המחילה שלך על מה שקרה לפני שנים רבות, אני רוצה שתסלח לי, ואני מוכנה לפצות אותך בכל מה שתרצה, בין בכסף, בין בהשקעת עבודה, רק תגיד לי איך אני יכולה לפצות אותך, ואני אעשה הכל בעולם כדי לפצות אותך על הנזק".

"אני מחלתי לך מיד, כבר לפני שנים, אין צורך בשום פיצוי נוסף", עונה לי אותו תלמיד חכם. "לא, כנראה המחילה שלך לא הייתה שלימה", אני מתעקשת. "אתה רואה שרבי חיים אמר שאני נענשת על זה עכשיו, אז תגיד בפה מלא "מחול לך, מחול לך, מחול לך", כדי שלא תהיינה כל ספקות". הוא מזמין אותנו להיכנס, מוסיב אותנו ליד השולחן, מגיש משקה קל ואומר לאט לאט, "מחול לך, מחול לך, מחול לך", הודינו לו, נפרדנו ממנו, ושמנו מיד את פעמינו חזרה לבני ברק, להודיע לרבי חיים על המחילה שקיבלנו. רבי חיים היה בביתו, ובעלי נכנס אליו, כשאני בעקבותיו, שוב מתחבאת מאחורי הארון. הוא הציג את עצמו בתור בעלי, וסיפר שעכשיו היינו אצל אותו תלמיד חכם, והוא אמר בפה מלא, "מחול לך". רבי חיים שומע, ואמר מיידית, "טוב, אם הוא מחל, אז עכשיו היא תמצא את האבדה שלה והכל יהיה בסדר!" חזרנו הביתה מחכים לראות איך יפול דבר.

השבת חלפה איך שהוא, לא דיברנו על כל מה שאירע, היינו אחרי טלטלה עצומה. במוצאי שבת, בעלי נכנס למחסן הספרים כדי להכין הזמנת ספרים. משום מה הוא החליט להיכנס

שמחת הלב

למחסנון הקטן הנ"ל לחפש שם דבר מה, כאמור אין שם תאורה, והוא נעזר בפנס פצפון. הוא פתח את הדלת ופסע כמה פסיעות פנימה, לתוך המסדרון החשוך כולו, לפתע הוא הרגיש שהוא דורך על משהו [אני אפילו לא הייתי שמה לב לכך!]. הוא התכופף, הרים את החפץ כשהוא אינו משער מה הוא אוחז בידו... הוא עוזב את המקום, נכנס למשרד שלי וקורא לי: "תגידי לי, זאת המעטפה?" היא כבר הייתה קרועה לגמרי, כי בעלי דרך עליה, אך התמונות לא נפגעו בינתיים, שקית הניילון לא נפגמה. [נזכרתי מיד בחלום של הציירת]. אני לוקחת את המעטפה ואינני מאמינה למראה עיני - כל התמונות שם שלמות ומושלמות! אין לנו מושג כיצד המעטפה הגיעה לשם, מי לקח אותה, מי נכנס אתה למקום הצדדי הזה שכמעט לא נכנסים אליו, ואין ספק, שאילו הייתה המעטפה ממשיכה לשכב שם, כל התמונות היו הולכות לאיבוד.

כל מה שקרה כאן היה פלאי לחלוטין, אני לא יכולה להבין את כל המאורעות, לא בשלב זה של החיים בכל אופן. אבל דבר אחד היה כאן ברור לחלוטין - דין שמים! הלקח של עומק דין שמים נשאר אתי לכל החיים. הכל נלקח בחשבון, הכל נמצא שם, אין נפילה של הדיסק קשיח, נבוא למעלה ונראה את החותמת שלנו לילה לילה, על כל מה שעשינו.

ואל יבטיחך יצרן שהשאול בית מנוס לך, שעל כרחך אתה נוצר, ועל כרחך אתה נולד, ועל כרחך אתה חי, ועל כרחך אתה מת, ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון... מספרים על הגאון מווילנא, כשלמד את המשנה הזאת עם תלמידיו, וייתייצב גם המגיד מדובנא בתוכם, והנה קם אחד התלמידים וביקש להבין מה תשובת התנא לטענת היצר הרע המבטיח לאדם "שהשאול בית מנוס לך", ומה ענין זה לזה שעל כרחך אתה נוצר וכו'? והשיב הגאון: הנה הלכה פסוקה במשנה (בבא בתרא ד"ב) מי שרכש שלוש שדות מסביב לשדה של חברו, וגדר את שלושת שדותיו, וממילא חברו נהנה מגדרותיו, אין מחייבים את החבר להשתתף בהוצאת הגדרות, משום שיכול לטעון, אינני מעונין לגדור את השדה שלי. אבל במקרה שהלך החבר וגדר את הצד הרביעי שבשדהו, הואיל וגילה דעתו שהגידור נוח לו, מחייבים אותו להשתתף גם בהוצאות הגידור של שלושת השדות. כן הוא גם בנוגע לחשבון הנפש. יצרו של האדם מבטיח לו שאחרי פטירתו מן העולם, השאול [הקבר] יהיה לו למפלט, ויהיה פטור מלאת דין וחשבון, כי יוכל לטעון: הרי אני בעל כרחי נוצרתי, ובעל כרחי נולדתי, ובעל כרחי חייתי, והכל נעשה נגד רצוני, ואי אפשר לחייב אותי כלל על המעשים שעשיתי, כי כל ימי חיי היו נגד רצוני. על כן בא התנא ומזהיר את האדם: "ואל יבטיחך יצרן שהשאול בית מנוס לך", כי אמנם נכון ש"על כרחך אתה נוצר, ועל כרחך אתה נולד, ועל כרחך אתה חי", אך מנגד: "על כרחך אתה מת", שאם חס ושלום תפול למשכב באיזה חולי, אתה ירא

שמחת הלב

וחרד מן המוות, ומזמין את הרופאים הטובים והמומחים ביותר שיטפלו בך, נמצא אפוא שגילית דעתך שנוח לך בחיך, אם כך "על כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא".

כשסיים הגאון, פנה אליו המגיד מדובנא, וביקש להמתיק את דבריו במשל נחמד. עשיר אחד היו לו שתי בנות בעייתיות, אחת מכוערת רעת מראה ודלת תואר, ואחת בעלת אופי רע, פיה מלא תמיד אלות וקללות. את טובי השדכנים הזמין אביהן למצוא את בני זוגן, ולא עלה בידם. שדכן אחד, אחר מאמצים כבירים חיפש ומצא שידוכים מתאימים לשתיהן, סומא בשתי עיניו לבת רעת המראה, וחרש בשתי אזניו לבת רעת התכונה והאופי. ההצעה מצאה חן בעיני העשיר. שני הזוגות באו בברית הנישואין וחיו בשלום ועושר. החרש לא שמע את קללות אשתו, והסומא לא ראה את אשתו המכוערת. עברו ימים ושנים וההצלחה האירה להם פנים. לימים הזדמן לעיר מושבם רופא מומחה למחלות העין והאוזן, והלה אחר שבדק את הסומא והחרש, קיבל על עצמו לרפא את שניהם בשכר רב. שניהם הסכימו לשלם את הסכום הדרוש, אחר שיעלה להם ארוכה ומרפא. נגש הרופא לעבודת הריפוי, ובמשך הזמן נפקחו עיני הסומא לראות, ואזני החרש לשמוע. אבל כמה גדול היה כאבו של הסומא שנתפקה, בראותו בפעם הראשונה את בת זוגו, שהיא מכוערת מאד. וכמה התחלחל החרש שנתרפא, בשמעו את קללות אשתו, חירופיה וגידופיה. השלום בביתם הושבת, והמדנים והמריבות לא פסקו מבתי שניהם, יום ולילה לא ישבותו. בא הרופא לתבוע את שכרו, התנפלו עליו שני הזוגות בשצף קצף, ולא רצו לשלם לו את דמי הריפוי, כפי שהותנה מראש, באומרם: קלקלת יותר ממה שתקנת, בזה שהבאת רעה אל בתינו! תבע הרופא אותם למשפט, והשופט אחר ששמע טענות הצדדים, פנה אל הרופא ואמר לו, הלא תודה אדוני הרופא, שברפואתך הבאת עליהם רעה תחת טובה, ולכן מחוייב אתה להסיר את הרעה מנגד עיניהם ואזניהם ולהחזירם למצבם הראשון, לעזור את זה ולחרש את זה. קיבל עליו הרופא את פסק הדין, אולם הנתבעים מחו בכל תוקף נגד פסק דין זה, הרואה צווח כי מי יעז לחזור ולסמא את עיניו, לאחר שנרפא ממחלת העיורון. והשומע צווח כי מי יעז לחרשו שוב. אז הוציא השופט את פסק דינו: עליכם לשלם לרופא את דמי הריפוי, הואיל וגיליתם בדעתכם כי טוב לכם עתה מאז, ואין אתם רוצים לחזור למצבכם הקודם, על כן אין לראות בחינם ואין לשמוע בחינם.

והנמשל מובן מאליו, כי בסופו של דבר הואיל והאדם על כרחו מת, כמו שנאמר (איוב ב ה): "וְכָל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ", הרי הוא מגלה בדעתו שהוא חפץ בחיים. ועל כן, אי אפשר לחיות בחינם, עליו מן הדין לשלם בעד מעשיו במשך כל ימי חייו, לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

פרקה

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא,

שנאמר: ועמד כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשה ידי להתפאר.

א בעשרה מאמרות נברא העולם. ומה תלמוד לומר, והלא במאמר אחד יכול להבראות, אלא להפריע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, ולתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות.

מאירת עיניים

העולם, ויש להם שכר טוב על כל מאמר ומאמר של הקב"ה שמתקיים בזכותם. והרי זה דומה למה שאמר רבי חנניה בן עקשיא: רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, דהיינו שבכל מצוה יש הרבה מצוות, ולמשל במצות בניית המשכן, אף שהיא מצוה אחת כללית "ועשו לי משכן", מכל מקום כתוב על כל פרט ופרט "ויעש כאשר ציוה ה'", שכל פרט מהמשכן הוא מצוה מיוחדת. וכן אמרו חז"ל באברהם אבינו בנסיון העקדה, שאמר לו הקב"ה באריכות "קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת...", כדי לתת לו שכר על כל דיבור ודיבור. כך אילו נברא העולם במאמר אחד, אין כאן כי אם קיום מאמר אחד על ידי הצדיקים וביטול המאמר האחד על ידי הרשעים, אבל כשנברא העולם בעשרה מאמרות, הם מקיימים או מבטלים עשרה מאמרות.

(ודליות יחזקאל)

א בעשרה מאמרות נברא העולם – הקב"ה אמר "יהי אור" ונהיה אור, "יהי רקיע" ונהיה רקיע, וכך אמר עשרה מאמרות עד שנברא העולם כולו [המאמר הראשון הוא "בראשית ברא אלוקים", ותשעה מאמרות נוספים כתוב בהם "ויאמר אלוקים"]. **ומה תלמוד לומר** – מה זה בא ללמדנו? **והלא במאמר אחד יכול להבראות** – הלוא הקב"ה יכול היה לומר מאמר אחד שבו יברא את העולם כולו?! **אלא להיפריע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות** – הרשעים אשר במעשיהם הרעים מקלקלים את העולם, סותרים ומפירים את דבר ה', כי ה' אמר שיהיה אור, והם מחשיכים את האור במעשיהם הרעים. ה' אמר יהי רקיע, והם ממוטטים את הרקיע, כלומר את קיומו הרוחני. **וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות** – הצדיקים במעשיהם הטובים מקיימים את

שמחת הלב

א אלא להיפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם... וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם. אמרו חז"ל (קידושין מ ע"ב), לעולם יראה אדם את עצמו ואת העולם כולו כאילו חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצוה אחת, אשריו שהכריע את עצמו ואת העולם כולו לכף זכות. עבר עברה אחת, אוי לו שהכריע את עצמו ואת העולם כולו לכף חובה. נמצא שבמצוה אחת שעושה, מקיים את העולם כולו, וחלילה בעבירה אחת שעובר, מאבד את העולם כולו.

ודורשי רשומות רמזו כן במה שנאמר (דברים יא כז): "רָאָה אָנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה". ולכאורה, למה התחיל בלשון יחיד "ראה", והמשיך בלשון רבים "לפניכם", היה לו לומר "ראה אנכי נותן לפניך" או "ראו אנכי נותן לפניכם"? אלא ללמדנו בא שיש בכוחו של כל אדם ואדם יחיד לגרום ברכה לעולם או חלילה קללה. על כן מזהירה אותנו התורה: "ראה" – תתבונן אתה היחיד, אנכי נותן "לפניכם" – הרבים ברכה וקללה, כי על פי מעשה אחד שלך היחיד תוכל להביא ולהשפיע ברכה לעולם או להיפך חס ושלום.

מזן זעוק"ל היה רגיל להביא בזה משל לאדם שבא לרב ושאלו: הלוא חז"ל אמרו מי שרובו זכויות נחשב לצדיק, ומי שחלילה רובו עוונות נחשב לרשע, יאמר נא לי רבנו מה אני נחשב, צדיק שרובו זכויות או רשע שרובו עוונות? אמר לו הרב: למיטב ידיעתי, אתה חצי חצי – בינוני, לך תעשה עוד מצוה אחת ותהיה צדיק. הלך אותו אדם וראה ברחוב אשה זקנה עם סלים כבדים, מיד לקחם מידה והביאם לביתה. בא אל הרב ואמר לו: עשיתי מצות גמילות חסדים, האם עכשיו אני צדיק? אמר לו הרב: עכשיו אתה חצי חצי. אבל כבר קודם אמר לי הרב שאני חצי חצי? אמר לו הרב: האמת שקודם היתה חסרה לך מצוה אחת כדי להיות חצי חצי, אך לא רציתי לפגוע בך ולהגיד לך שרובך עוונות, לכן אמרתי לך שאתה חצי חצי. עכשיו לך תעשה עוד מצוה אחת ויהיו לך רוב זכויות. הלך האיש לבית הוריו המבוגרים, האכילם והשקם, ניקה את הבית וטיפל בכל צורכם, במשך שעה ארוכה. בא אל הרב: כבוד הרב עשיתי מצות כיבוד אב ואם, האם עכשיו אני צדיק? אמר לו הרב, עכשיו אתה חצי חצי. אבל כבר קודם אמר לי הרב שאני חצי חצי? אמר לו הרב: האמת שבראשונה היו חסרות לך שתי מצוות כדי להיות חצי חצי, אבל לא רציתי לפגוע בך כל כך, לכן אמרתי לך שאתה חצי חצי, אבל עכשיו לך תעשה עוד מצוה אחת ויהיו לך רוב זכויות. הלך אותו אדם לבית המדרש ועסק בתורה שעתיים תמימות. בא אצל הרב ואמר: למדתי תורה, האם עכשיו אני צדיק? אמר לו הרב: עכשיו אתה חצי חצי... כי זה שאמרו רבותינו "לעולם יראה אדם את עצמו, כאילו חציו חייב וחציו זכאי", כדי שתמיד יהיה לו חשק לעשות עוד מצוה ועוד מצוה ולהיחשב צדיק. אבל אם יחשוב שחסרות לו הרבה מצוות כדי להיות צדיק, עלול חלילה להתייאש מתחילה.

ב עֶשְׂרֵה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ, לְהוֹדִיעַ כְּמָה אֶרֶךְ אַפִּים לְפָנָיו, שְׁפָל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מְכַעֲסִין וּבָאִין עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַמַּבּוּל. עֶשְׂרֵה דוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם, לְהוֹדִיעַ כְּמָה אֶרֶךְ אַפִּים לְפָנָיו, שְׁפָל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מְכַעֲסִין וּבָאִין, עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם וְקִבֵּל עָלָיו שְׂכָר כָּלָם.

מאירת עיניים

העולם מחדש, אז הביא הקב"ה את המבול, ופרע מהם על כל מעשיהם הרעים (אור החמה). **עשרה דורות מנח ועד אברהם** – שם, ארפכשד, שלח, עבר, פלג, רעו, שרוג, נחור, תרח, אברהם. **להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין** – גם דורות אלו היו ברובם רשעים עובדי עבודה זרה, ובכל זאת שוב המתין להם ה', **עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כולם** – בשונה מנח, אברהם אבינו מנע מדורו כליה. הוא הפיץ את אמונת ה' בעולם והשיבם מעוון, וקיבל על כך שכר כנגד כולם (מאיר), וכמו שאמרו במדרש (ב"ר מג): "אמר לו הקב"ה לאברהם, שמי לא היה ניכר לבריותי, והכרת אותי בבריותי, מעלה אני עליך כאילו אתה שותף עמי בבריותו של עולם".

ב אומרת המשנה, כי ניתן לראות בתורה עד כמה הקב"ה מאריך אפו וממתין לרשעים דור אחר דור, שיחזרו בתשובה, עד אשר פורע מהם בזמן הראוי לכך, כפי שהיה במבול, או עד אשר מגיעים לאיזה תיקון, כפי שהיה עם אברהם אבינו. **עשרה דורות מאדם ועד נח** – אדם, שת, אנוש, קינן, מהללאל, ירד, חנוך, מתושלח, למך, נח. **להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין** – שהלוא רובם היו חמסנים וגזלנים ועובדי עבודה זרה, ומה היתה התועלת מהם?! ובכל זאת האריך ה' את אפו ולא הענישם מיד, שאולי יחזרו בתשובה. **עד שהביא עליהם את מי המבול** – כשהגיע נח שהיה צדיק בדורותיו, וראוי היה להינצל, ועל ידו יהיה קיום

שמחת הלב

ב שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כולם. כתב רבנו יונה, שאברהם אבינו מילא במעשיו הטובים כנגד כל רעתם של אנשי דורו, והצילם מפורענות. אבל נח לא היה כדאי להציל את אנשי דורו, כי לא היה צדיק כל כך למלא חסרון אנשי דורו, כי אברהם אבינו שם לבו לזכות גם את אחרים, וכמו שנאמר "ואת הנפש אשר עשו בחרן", אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים, והמליך את הקדוש ברוך הוא על יושבי הארץ. ואף שבדורו היו שם ועבר, מכל מקום הם לא טרחו לקדש שמו של השם יתברך ברבים, אלא כל מבקש ה' היה בא אליהם, מה שאין כן אברהם שמסר נפשו לקדש שמו ברבים, וכמו שנאמר, "ויקרא" שם בשם ה' אל עולם, ואמרדו חז"ל (סוטה י טע"א), אל תקרא

ג עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום ועמד בכלם, להודיע כמה חבתו של אברהם אבינו עליו השלום.

מאירת עיניים

את ישמעאל בנו עם אמו. י. ציוה לעקוד את יצחק בנו. ועמד בכלם – בכל התלאות הקורות אותו, לא הרהר אחר מידותיו יתברך מרוב אהבתו (פרקי דרבי אליעזר פרק כו. רש"י). וכפי שאמרו חז"ל (ספרי האזינו): "אפילו ביקש המקום מאבינו אברהם גלגל עינו, ואף נפשו, היה נותן לו". להודיע כמה חיבתו של אברהם אבינו עליו השלום – בעקבות הנסיונות הללו, נתגלה והתפרסם בעולם כי לא לחינם כל כך מחבב הקב"ה את אברהם אבינו (עתי"ט).

ג עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום – רש"י מונה את הנסיונות: א. תחילה ביקש נמרוד להורגו ונחבא בקרקע [במערה] שלוש עשרה שנה. ב. השליכו נמרוד באור כשדים. ג. הגלהו ה' מארץ מולדתו. ד. הביא ה' רעב בימיו. ה. נלקחה שרה בבית פרעה. ו. מלחמתו בארבעה מלכים שהגלו את לוט בן אחיו. ז. הראה לו ה' בין הבתרים שעבוד ארבע מלכויות שימשלו בבניו. ח. ציוה למול את עצמו ואת בנו. ט. אמר לו לגרש

שמחת הלב

ויקרא, אלא ויקריא, מלמד שהקריא אברהם שמו של הקדוש ברוך הוא בפי כל עובר ושב, לכן זכה דוקא הוא לקבל שכר כנגד כולם. וכן כתב מרן הכסף משנה (הלכות עבודה זרה פרק א הלכה א), אברהם היה קורא ומכריז אמונת היחוד, ושם ועבר היו מודיעים דרך השם לתלמידיהם אבל לא התעוררו לקרוא ולהכריז כמו אברהם, ועל כן גדלה מעלתו ביותר.

ג עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום. קודם שנולד אברהם, היה נמרוד מולך על כל העולם, מכיר את רבונו ומורד בו, וסחף עמו את כל אנשי דורו לעבודה זרה. לנמרוד היה משנה למלך בשם תרח, ויוולד לתרח בן בשם אברם. באותו לילה שבו הוא נולד, ראו חכמי נמרוד שכוכב גדול יוצא מן המזרח ובוֹלֵעַ ארבעה כוכבים מארבע רוחות העולם. הם האמינו כי החלום מראה על ילד שנולד, שעתיד להרוג מלכים ולרשת את ארץ כנען. למחרת באו החכמים וספרו לנמרוד את אשר ראו בכוכבים, והוסיפו: בודאי הכוונה לבנו של תרח שעתיד לכבוש את העולם ולבטל את אמונתך. כדי להקדים תרופה למכה אנו מייעצים לך לפצות את תרח בכסף, ולהרוג את בנו, טרם יהיה מאוחר.

שמוח נמרוד בעצה ומיד קרא לתרח. אמר לו: בן נולד לך הלילה. תנהו לי כי אני רוצה להורגו, אולם אתן לך כפיצוי – בית מלא כסף וזהב. השיב תרח ואמר: כל מה שתאמר לי, אדוני המלך, אעשה. המשיכו לדבר עוד שעה ארוכה, אחר כך אמר תרח לנמרוד: הלילה

שמחת הלב

הגיע אלי אדם שהציע לי עסקה, שאני אתן לו במתנה סוס יפה מאוד, ובמקומו הוא יתן לי בית מלא שעורים. עניתי לו כי איני יכול להשיב לו דבר לפני שאשאל אותך. שמע זאת נמרוד ותמה: אם אתה מנהיג את מלכותי בשכל צר שכזה, היא בודאי עתידה להחרב. איך עולה בדעתך להחליף סוס יקר תמורת שעורים. ולמי תתן את השעורים אם אין לך סוס? נתן לו תרה לכלות בו את כעסו, ואז אמר לו: אם כך אתה כועס על החלפת סוס בשעורים, אם כן מה צריכה להיות הרגשתי כשאתה מבקש ממני את בני היקר תמורת כסף? אם אתה הורג, לשם מה אני זקוק לכסף, ומי יירש אותי? לשמע הדברים כעס נמרוד מאוד, ובחמתו ציוה להרוג את תרה. כיצד אתה מעיז לבוא אלי בדברי תוכחות ומשלים? הזדעק נמרוד. נפל תרה לרגליו ואמר לו: בצחוק דברתי, שהרי בודאי אני מוכרח לעשות רצונך. אבל תן לי שהות של שלושה ימים כדי שאדבר עם אשתי, אולי אפייסה במתנות ובמילים טובות עד שתסכים. נתן לו נמרוד שהות כאשר בקש, וביום השלישי שלח אליו התראה: אם אינך ממלא את בקשתי, אשרוף את כל בני משפחתך! כשראה תרה כי אין מפלט, חיבל תחבולה: היתה לו שפחה אחת שילדה בן באותו לילה שבו נולד אברהם. לקח תרה את בן השפחה, ומסרו לידי נמרוד. מיד הרג נמרוד את התינוק בהתלהבות רבה, ונתן לתרה כסף רב כפי שהבטיח, ובזה נחה דעתו ושכח מכל הענין. (ספר הישר פרשת נח)

בהיות אברהם בן שלוש שנים התחיל לחקור בדעתו מי ברא את השמים והארץ. הסתכל בשמים וראה את השמש זורחת בעוז. חשב כי בודאי השמש חזקה מכולם והיא בראה את הכל, מיד ערך תפילתו אל השמש. כשהחשיך היום, שקעה החמה במערב, ובמקומה באה הלבנה, כשכל צבא הכוכבים מלווה אותה. היה סבור כי הלבנה "ניצחה" את השמש, והיא מולכת על העולם, וכל הכוכבים הם משמשיה. באותו לילה ערך תפילתו אל הירח. למחרת ראה והנה שוב השמש זורחת והלבנה הסתלקה!! אמר בלבו: לא זו ולא זו בראו את השמים והארץ! הלך לתרה אביו ושאל אותו, מי ברא את השמים והארץ? הביא לו תרה פסל בידו ואמר לו: זהו האל שברא אותך ואותי ואת כל העולם. הלך אברהם לאמו ובקש ממנה להכין מאכלים טובים כקרוב עבוד הפסל. כשהכינה אותם, הלך אברהם והביאם לפני הפסל, וראה כי באותה צורה שהניחם לפניו, כך מצאם לאחר זמן. הבין שלא יתכן כי הפסל ברא את השמים והארץ. לא מצא אברהם מנוח לנפשו, וחיפש בכל כוחו את אדון העולם. ומפני שהיה עמל רבות להכיר את ה' יתברך, שרתה עליו שכינה, ונתן הקב"ה בלבו להבין את מציאותו. (רבנו בחיי בראשית טו ז. זוהר)

כשראה אברהם את אביו ואמו שהם אדוקים בעבודה זרה שלהם, לא רצה להיות עמהם עוד, והלך לשיבת נח ושם, שם למד תורה במשך שנים רבות. בהיותו לומד שנים מרובות כל כך בחשק גדול ובמנוחת הנפש, נעשה חכם גדול, והשיג בדעתו שכל הדור ההוא שקוע

שמחת הלב

בטעות העבודה זרה, שהם עובדים לצורות עץ ואבן, וכשהגיע לגיל ארבעים כבר היתה לו הכרה ברורה ויסודית בידיעת ה'. כיון שהכיר את האמת, התחיל לערוך דין ודברים עם אנשי מדינתו, שהדרך שהם הולכים בה, אינה דרך האמת, ואין ראוי לעבוד לאלילים אלא רק לאלוהי העולם האמיתי, בורא שמים וארץ, וראוי לאבד ולשבר את כל הצלמים. היה אברהם אבינו לוקח שני צלמים, קושר אותם בחבל, ומוליך אותם ברחובות העיר כדרך הסוחרים, והיה מכריז: "רועה אני למכור אליל שאין בו מועיל. פה לו ולא ידבר, עינים לו ולא יראה, אזנים לו ולא ישמע, ולא יהלך ברגליו". (שבט מוסר פרק נב דף נד)

ביום מן הימים כשראה אברהם היאך אביו מטעה את כולם ומוכר להם פסלים, הלך וניפץ את כל הפסלים שהיו בחנותו. קצף תרח על 'חוצפתו' ואמר לנמרוד, כי יש לו בן סורר ומורה, לומד תורה זרה ומספר שיש אל בעולם שהוא אמת, ואתה משקר ומכזב. מיד קרא נמרוד לאברהם, ואמר לו: מדוע אתה מבבל ומטה את לב העם? דע כי אם תמשיך בדרך זו, רע ומר יהיה סופך! אמר לו אברהם: אני רואה שהשמש יוצאת בכל יום במזרח ושוקעת במערב, אולי יש לך כח לשנות את מהלכה – שתזרח במערב ותשקע במזרח? אם תעשה כן אודה בך ואשתחוה לך. ואם לא, דע לך, כי האל שנתן בי כח לשבור את אליליך, הוא יתן לי כח להרוג אותך. (בראשית רבה לח יג. רבנו בחיי בראשית טו ז) נמרוד, כששמע דברים נועזים אלו, הזדעזע כולו, ושלח את אברהם לבית הסוהר כשהוא כפות. הוא ציוה לשומרים שלא יתנו לו לחם ולא מים. נשא אברהם עיניו לשמים ואמר: "אלוקי, אתה יודע הנסתרות, ואתה ידעת כי הגעתי עד הנה – לא לכבודי אלא לכבודך ולעבודתך". שמע הקב"ה לתפילתו ופתח לו מעיין של מים, ושלח לו את המלאך גבריאל להביא לו כל מיני מאכל, וכך שהה בבית הסוהר שנה תמימה. (שבט מוסר דף נד) שמע נמרוד, כי אברהם עודנו בחיים, כינס את כל חכמי עירו ושאל אותם: מה משפטו של זה שביזה את המלך ושבר את הצלמים? דנו בענין, ויצא דינו להשרף. מיד יצא כרוז בכל העיר: מי שהוא מאוהבי נמרוד, צריך להביא מטען של עצים. כך הביאו אנשי העיר מטענים של עצים במשך ארבעים יום, את כל העצים אספו בכפר אחד, שנקרא לאחר מכן "אור כשדים". באותו כפר היה תנור ענק ממדים, ולאחר שהצטברה בתוכו כמוות עצומה של עצים, הבעירו אותו עד שהיה הולך ובוער במשך שלושה ימים ושלושה לילות. מרוב החום הלוהט, נעשה כל הכפר חם וכל תושביו מיהרו לצאת ממנו. נתכנסו רבבות רבבות של אנשים ונשים מכל קצוות תבל אל אזור הכפר, כדי לראות כיצד שורפים את המורד במלך.

הובא אברהם לפני המלך, ואחד מהשרים החשובים תפס את אברהם כדי לזורקו לכבשן האש. כשהתקרב מעט אל האש, יצאו לשונות של אש מהתנור הבוער ושרפו את השר. ניסו שרים אחרים לזרוק את אברהם, אך כל מי שניסה היה נשרף, עד שנשרפו אנשים רבים,

שמחת הלב

ולא ידע נמרוד מה לעשות. באותה שעה בא השטן בדמות אחד משרי המלך, ואמר כי יש בכוחו לעשות תחבולה לזורקו מרחוק לתוך הכבשן. מיד ביקש להביא לוחות, חבלים ומסמרים, ועשו "טראבוקו" – מין מכונת קליעה, שפועלת על ידי הנעה מרחוק. בדקו את המכונה אם פועלת כראוי, על ידי שהכניסו לתוכה שלוש פעמים אבן גדולה וקלעו אותה לתוך הכבשן. כאשר הוכחה המכונה כיעילה, קשרו את ידיו ורגליו של אברהם, שמו אותו בטראבוקו לזורקו לכבשן האש. בא השטן לפני אברהם ואמר לו: אם אתה רוצה להנצל מהאש, השתחוה לנמרוד. השיב לו אברהם: "יגער ה' בך השטן". אז באה אמתלאי אמו של אברהם ואמרה לו: אנא ממך, השתחוה לנמרוד ותנצל. אמר לה: דעי אימי, כי האש של נמרוד סופה להכבות, ואילו האש בגהנם אינה נכבית לעולם! (אוצר המדרשים אייזנשטיין עמ' 1)

בשעה שהטילו את אברהם לתוך הכבשן, נעשה רעש גדול בשמים, וכל המלאכים רצו להצילו. אמר להם הקב"ה: הוא יחיד בעולמו, שעומד יחידי מנגד לכל העולם הטועה, ואני יחיד בעולמי. נאה ליחיד להציל את היחיד. מיד ירד הקב"ה בכבודו ובעצמו והציל את אברהם וצינן לו את האש. וכך היה מהלך ומטייל בתוך האש, ולא קרה לו כלום. (פסחים ק"ח ע"א)

כשראה נמרוד כך, מיד ציוה להוציא אותו מן הכבשן. אבל שוב לא יכל אף אחד להוציאו, וכל מי שניסה להתקרב מעט אל האש, היה נשרף מן החום הגדול. אז נכנע נמרוד וקרא לאברהם: אתה, שהנך עבד נאמן לאלוהי השמים הגדול והמבורך והאמיתי, צא לחוץ!!! יצא אברהם והתייצב לפני נמרוד, וכל המון האנשים שהיו שם יחד עם נמרוד השתחוו לפני אברהם. אמר להם אברהם: אני איני כלום, ולא אלי תשתחוו, אלא האמינו באלוהי האמת שבשמים. אז נתן נמרוד לאברהם הרבה מתנות, וגם את שני העבדים המובחרים ביותר שהיו לו, אחד מהם היה אליעזר. וכן גדולי המלכות נתנו לו מתנות רבות וליוו אותו לביתו בכבוד גדול. (שבט מוסר פרק נב דף נד-נד)

היה אברהם אבינו הולך מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, והיה קורא בקול גדול לכל העולם להודיעם שיש אלוה לכל העולם, ולו ראוי לעבוד. היו העם מתקבצים אליו ושואלים אותו על דבריו, והיה משיב לכל אחד ואחד כפי הבנתו, עד שהחזירו לדרך האמת. כך התאספו סביבו אלפים ורבבות, ושתל בלבם את עיקרי האמונה, וחיבר ספרים בענין האמונה. (רמב"ם

הלכות עבודה זרה פרק א הלכה ג)

עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום. בספר חובות הלבבות (שער חשבון הנפש פרק ג והשבעה ועשרים) כותב: ודע, אחי, כי עשר הניסיונות שניסה הקב"ה את אברהם, לא היינו משבחים לו עמדו בהם, לולי שהיה מקבל הכל מאלהיו ברצון ובטוב לבב, כמו שנאמר: "ומצאת את לבבו נאמן לפניך". ע"כ. פירוש, כל המעלה הגדולה של אברהם, זה לא על עצם העמידה בניסיונות, אלא בזה שהוא עשה את זה "ברצון ובטוב לבב", שהלב שלו היה

ד עֲשֶׂרָה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וְעֲשֶׂרָה עַל הַיָּם. עֲשֶׂר מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם וְעֲשֶׂר

מאירת עיניים

שבדפנות היו שקופים וצלולים כספיר ושוהם וזכוכית, כדי שיראו השבטים אלו את אלו. ט. ממזי המלוחים והקפואים יצאו מים מתוקים לשתיה. י. המים הנותרים ממה ששתו נקפאו ונעשו ערמות. **עשר מכות הביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים – דם, צפרדע, כינים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חושך, מכת בכורות. ועשר על הים – כנגד עשר נפילות המוזכרות בשירת הים: רמה בים, ירה בים, טבעו בים סוף, תהומות יכסימו, ירדו במצולות, תרעץ אויב, תהרס קמיך, יאכלמו כקש, כסמו ים, צללו כעופרת. [ואולם "תבלעמו ארץ" אינו בחשבון הנפילות, שזו היא טובתן שזכו לקבורה] (ברטנורא).**

ד עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים – שעשר המכות לא פגעו בהם, והרי כל הצלה היא נס גדול בפני עצמו. **ועשרה על הים – א.** נבקעו המים. **ב.** נעשו המים כתקרה מעליהם, כמין אוהל [מנהרה] ונכנסו ישראל לתוכו. **ג.** קרקעית הים יבשה. **ד.** קרקעית הים שדרכו בו המצריים נתחלחל ונעשה חמר וטיט. **ה.** המים הנקפאים בקרקע הים לא היו חתיכה אחת, אלא חתיכות קטנות, כעין ריצוף מרצפות מרצפות, לנוי ויופי. **ו.** המים הנקפאים נעשו קשים כסלעים, ושברו את ראש המצרים. **ז.** נגזר הים לשנים עשר גזרים, כדי שיעברו כל שבט ושבט בדרך נפרדת. **ח.** המים הקפואים

שמחת הלב

שלם עם הקב"ה, שהוא היה מרוצה ושמח בזה. במילים אחרות: אם הוא היה נזרק לכבשן האש לא ברצון ושמחה, התורה לא היתה משבחת אותו. הוא היה מקבל שכר על עצם העמידה בניסיון, ואולי ה' גם היה מציל אותו, כדי שיהיה קידוש ה', אבל התורה לא היתה משבחת אותו. וכן כל מה שהתורה שיבחה אותו על העקידה: "עֲתָה יִדְעָתִי כִּי יְרָא אֱלֹהִים אֶתְּהָ... עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקוֹלִי". כל זה רק בגלל שעשה בשמחה, וכמו שכתב רבי יהודה עבאס (לפני כ-850 שנה) בפיוט המורגש "עת שערי רצון" שלפני התקיעות בראש השנה: "עין במור בוכה ולב שמח", זו היתה עיקר הזכות של אברהם. אבל אם היה עוקר את יצחק ולוקח סכין לשוחטו בלב "עצוב", לא היה מוזכר בתורה כלל ועיקר, כי העיקר הוא הלב השמח בהנהגת השם.

ד עשר מכות הביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים. יש לשאול, מדוע הוצרך הקדוש ברוך הוא להחליף מדי פעם בפעם מכה חדשה, הרי יכול היה להמשיך במכת דם זמן ממושך עד שהיה פרעה נכנע ושולח את ישראל. ויש להשיב על פי משל, לשני בני אדם שהלכו בדרך, במרחק מסויים אחד מן השני, והנה הראשון נתקל בדרך הילוכו באוצר אחד ובו

**עַל הַיָּם. עֶשְׂרֵה נְסִיּוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא
בַּמַּדְבָּר, שְׁנֵאמַר (במדבר יד) וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ
בְּקוֹלִי.**

מאירת עיניים

- "ויאמרו אליהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב".
ח. בשליו השני - "והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים. ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו". ט. חטא העגל.
י. חטא המרגלים (ערכין טו ע"ב). ואחר חטא המרגלים נאמר: "וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי".

עשרה נסיונות ניסו אבותינו את המקום ברוך הוא במדבר - א. לפני קריעת ים סוף - "המבלי אין קברים במצרים?".
ב. "וימרו על ים בים סוף" - מלמד שהיו ישראל ממרים באותה שעה, ואומרים: 'כשם שאנו עולים מצד זה, כך מצרים עולים מצד אחר', עד אשר פלט ה' את גופות המצריים ליבשה.
ג. במרה - "ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם... וילנו העם על משה לאמר מה נשתה".
ד. ברפידים - "ויחנו ברפידים ואין מים לשתות העם. וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה ויאמר להם משה מה תריבון עמדי מה תנסון את ה'".
ה. יצאו ללקוט מן בשבת. הותירו מן המן. ז. בשליו ראשון

שמחת הלב

עשרת אלפים זהובים, ויקחהו, וישמח שמחה גדולה. ואילו השני הלך בדרך אחרת, וימצא אלף זהובים, וישמח מאד, וימשיך בדרכו וימצא עוד אלף זהובים, וישמח בהם, וילך וימצא עוד אלף זהובים, וישיש מאד, וכך היה מוצא פעם אחר פעם, בגילה אחר גילה, עד עשרת אלפים זהובים. בסופו של דבר לשניהם נמצא אותו הסכום, עשרת אלפים זהובים לכל אחד, אבל ההבדל הוא, שהראשון שמח שמחה אחת, ואילו השני שמח עשר שמחות. וכן כאן, אין ספק כי בכל מכה שקיבלו פרעה וכל עמו, היו ישראל שוחקים ושמיחים שראו את יד ה' נוקמת בשונאיהם ובמבקשי רעתם. על כן, אם היתה מכת דם נמשכת עד כניעת פרעה ועמו, היתה להם שמחה אחת, אבל עתה בהתחדש כל מכה ומכה עד עשר מכות, שמחו עשר שמחות. ועוד שעל ידי התפעלות ישראל מחדש בכל מכה ומכה התחזקו באמונת ה' ביתר שאת יותר עוז, כי ישנם שהתפעלו יותר ממכת דם וישנם יותר ממכת צפרדע וכן הלאה, ועל ידי כך "ויאמינו בה' ובמשה עבדו". ובכך גם התפרסם שמו של הקב"ה יותר, כמו שנאמר (שמות ט טו): "כי עתה שלחתי את ידי ואף אותך ואת עמך בדרך ותפחד מן הארץ. ואולם בעבור זאת העמדתך, בעבור הראתך את כחי, ולמען ספר שמי בכל הארץ". (עוד יוסף חי פרשת בא)

ה עֲשֶׂרָה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מִרִיחַ בֶּשֶׂר הַקֹּדֶשׁ, וְלֹא הִסְרִיחַ בֶּשֶׂר הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זָבוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחִים, וְלֹא אָרַע קָרִי לִכְהֵן גְּדוֹל בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים, וְלֹא כָּבוּ גְשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, וְלֹא נִצְחָה הַרוּחַ אֶת עַמּוּד הָעֶשֶׂן, וְלֹא נִמְצָא פְּסוּל בְּעֹמֶר וּבִשְׂתֵי הַלֶּחֶם

מאירת עיניים

ומכוערת משאר טומאות, ותיגרם לו בכך בושה. ה. **ולא כיבו גשמים אש של עצי המערכה** – למרות שמזבח החיצון עמד באמצע העזרה מגולה תחת אויר השמים, וירד מטר שוטף על האש, לא היתה נכבית, שעשו האש והמים שלום ביניהם, ליראת הכבוד למקדש ולבורא יתברך, ולחיבת עם ישראל, בבחינת "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה", וכציווי השם יתברך, שאמר: "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה". ו. **לא נצחה הרוח את עמוד העשן** – העשן מאש המערכה היה מיתמר ועולה כדקל, כעמוד ישר, והרוח לא היתה מטה אותו. ז. **ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים** – שלוש מנחות אלו, אם היה נמצא בהן פסול, שהיה נוגע בהן שרץ, לא היה להן תשלומים ולא היו יכולים להקריבן כלל. העומר – היה עשוי משעורים שיש לקוצרם בלילה שלפני ההקרבה [ליל ט"ז בניסן], והיו מכינים כמות מצומצמת כפי הצורך, ואם היה נטמא לא היה ממה להקריב קרבן העומר. שתי הלחם – שהוקרבו בחג השבועות, היו אופים אותם בערב החג. ואם היו נטמאים בחג, היה אסור לאפות חדשים, והקרבן היה מתבטל. לחם הפנים – נאפה

ה עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית המקדש. ומפרטת אותם המשנה, כיון שלא הוזכרו במקרא: א. **לא הפילה אשה מריח בשר הקודש** – אשה מעוברת שמריחה ריח של בשר איסור ומתאווה לו, נותנים לה מפני פיקוח נפש שלא תפיל את עובריה. ואמנם בבשר הקודש הקרב על גבי המזבח [ואסור באכילה לכל אדם], שהיה ריחו נודף, הוחזק הדבר שאין הוא מביא סכנה ונזק למעוברת, כי אין הקרבנות אלא לשלום ולטובה לעולם, ולכן היו סומכים על הנס ולא נותנים לה, ואכן לא הפילה אשה מריח זה מעולם. (רש"י. ענף עץ אבות עמוד שלג) ב. **ולא הסריח בשר הקדש מעולם** – פעמים שהיה הבשר מתעכב ומונח בראש המזבח, שנים או שלושה ימים עד להקטרתו [שאין לינה פוסלת בהן בראשו של מזבח], ובכל זאת לא הסריח. ג. **ולא נראה זבוב בבית המטבחים** – בעזרה, במקום שהיו שם שולחנות של שיש שמדיחים עליהם את הקרביים, לא נראה זבוב מעולם. ד. **ולא ארע קרי לכהן גדול ביום הכפורים** – אומנם קרה שנטמא הכהן מחמת טומאות אחרות, כגון טומאת שרץ, ולפיכך היו ממנים לו סגן שימלא את מקומו. אך לא קרה שנטמא בטומאה זו, שהיא מגונה

**וּבְלַחֵם הַפְּנִים, עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רוּחִים, וְלֹא הִזִּיק
נָחַשׁ וְעֶקֶב בִּירוּשָׁלַיִם מְעוֹלָם, וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צֵר לִי
הַמָּקוֹם שְׂאֵלִין בִּירוּשָׁלַיִם.**

מאירת עיניים

זכורד", שהרי יכולים היו להכנס קבוצות קבוצות בכל שבעת הימים. (הרשב"ץ) [ט. **ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם** – לא מת אדם מנשיכתם. י. **ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים** – לא היה אדם בירושלים אשר הרגיש שדחוק הוא בפרנסתו וקשה לו לדור בירושלים, לפי שכל הדרים בתוכה, היה הקב"ה מפרנסם עד שלא הוצרכו למתנות בשר ודם. ויש מפרשים שמדובר על עולי הרגל, שכולם מצאו מקום ברווח ללון בירושלים. (רש"י. ברטנורא. עתיו"ט)

מערב שבת, ועורכים אותו על השולחן בשבת, ואילו נמצא בו פסול, היה השולחן נשאר בלא לחם. ה. **עומדים צפופים ומשתחווים רווחים** – ביום הכיפורים היה דוחק רב בעזרה עד שהיו רגליהם מתנתקות מן הקרקע, והיו "צפים" ועומדים באויר [צפופים מלשון צפים], אך בעת ששמעו את שם המפורש מפי הכהן הגדול, נעשה נס והיו משתחווים ברווח, באופן שהיה נוצר מרחק בין אדם לחברו ארבע אמות, כדי שלא ישמע את חברו מתודה ומזכיר עוונותיו. [ואין הנס הזה בעת עליה לרגל מפני מצות "יראה כל

שמחת הלב

ה **עומדים צפופים ומשתחווים רווחים**. כתב במדרש שמואל, מכאן נלמד שאם חלילה יהיו הצרות צפופים ולוחצים את ישראל, ישוּבו בתשובה ויקדו וישתחוּו לה', ותכף יצאו מן הצרה לרווחה, כי תשועת ה' כהרף עין. ובספר רוח חיים כתב, שבזמן שעומדים בקומה זקופה ובגודל לבב היו צפופים, אבל כשהיו משתחווים ונכנעים לפני השם יתברך, נעשו רווחים.

ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים. כתב בשו"ת הרשב"ץ (חלק ג סימן רא), וקדושת המקדש וירושלים קיימת גם בזמן הזה, שעדיין יש עולים לרגל מסוריה ומצרים ובבל, ואמרו, כי עדיין נשאר מן הניסים שהיו בירושלים, שלא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים, כי בבתי הכנסת שבירושלים, אף על פי שהם צריכים לאנשי המקום במשך כל השנה, ומתמלאות פה אל פה, מכל מקום בהתקבץ עולי רגלים החוגגים שם, יותר משלש מאות בני אדם, כולם נכנסים ויושבים רווחים בלא דוחק, מעין הנס הנזכר, כי עדיין ירושלים בקדושתה עומדת, וזהו סימן לגאולה שלישית. ע"כ. ובאמת גם בזמן הזה מצוה לעלות לכותל המערבי, מפני שקדושתו קיימת לעולם מפני השכינה, שנאמר (מלכים א ט ז): **"וְהָיוּ עֵינֵי יְיָ וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים"**. וכן אמרו במדרש (שיר השירים רבה ב): מעולם לא זזה שכינה מכותל המערבי. וכן כתב הרמב"ם (פ"ו מבית הבחירה ה"ז), קדושת בית המקדש וירושלים

ו עֶשְׂרֵה דְבָרִים נִבְרָאוּ בְּעֶרְבַּ שַׁבַּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְאֵלוֹ הֵן, פִּי הָאָרֶץ, וְפִי הַבְּאֵר, וְפִי הָאֵתוֹן, וְהַקֶּשֶׁת, וְהַמֶּן, וְהַמַּטָּה, וְהַשְּׁמִיר,

מאירת עיניים

אותו. ד. הקשת – לאות ברית שלא יבוא עוד מבול לעולם. וביאר הכלי יקר, שקודם המבול, האדים שהיו עולים ומשקים את כל פני האדמה, היו עבים וגסים מאד, ולא היו יכולות קרני השמש לעבור דרך העננים, ולכן לא היתה מצטיירת הקשת בעננים. אבל אחר המבול המעיט הקדוש ברוך הוא את האדים וזיכך את האויר, עד שהיו קרני השמש יכולות לעבור את האויר, ואז נראתה הקשת בענן. ה. המן – שאכלו ישראל ממנו ארבעים שנה במדבר. ו. והמטה – של משה רבנו שהיה עשוי מאבן טובה 'סנפירינון', ושם המפורש היה חקוק בו. ז. השמיר – תולעת אשר גודלה כגודל שעורה, ותכונה מופלאה יש בה שמסוגלת היא לחתוך אף את אבני היהלום הקשות ביותר [שכמין קרינה יוצאת ממנה], והשתמשו בה בבניית בית

ו עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות [הוא הזמן שמשקיעת החמה ועד צאת הכוכבים] – לאחר שהשלים ה' את בריאת העולם בשה ימים, וברא את כל הדברים שיש בהם צורך תמידי לעולם, ברא ביום שישי בין השמשות עוד עשרה דברים שיהיה בהם צורך חד פעמי לעולם. א. פי הארץ – לבלוע את קורח ועדתו במדבר. אותו פתח נברא בארץ במקום ההוא מששת ימי בראשית אלא שהיה מכוסה הפתח מלמעלה עד הזמן ההוא, ואחר כך נסגר. [וכתב הרשב"ץ במגן אבות, ואף על פי שיש כיוצא בזה בטבע ברעידת אדמה שנבקעת האדמה, מכל מקום שמה נשארת בקעה, מה שאין כן בפתיחת הארץ של קורח]. ב. פי הבאר – בארה של מרים שהיתה מתנגלת ומלווה את ישראל בכל מסעותיהם במדבר. ג. פי האתון – של בלעם, שנגזר עליה שתדבר ותוכיח

שמחת הלב

לא בטלה לעולם. ובספר חסידים (סימן תרל) מובא, שרבנו האי גאון היה רגיל לעלות מבבל לירושלים בחג הסוכות מדי שנה, והיה מקיף את הר הזיתים ביום הושענא רבה שבע פעמים.

ו פי הבאר. כתב בספר כל בו, נהגו הנשים לדלות מים במוצאי שבתות, כמבואר במדרש אגדה, שבארה של מרים שנמצא בים הכנרת, מחזר על כל הבארות והמעיינות בכל מוצאי שבת, וכל מי שהוא חולה ויזדמנו לו המים וישתה, אפילו כל גופו מוכה שחין, מיד מתרפא מכל תחלואיו. ומעשה במוכה שחין שהיתה אשתו שואבת מים בכל מוצאי שבת, שמא תזדמן לה בארה של מרים. במוצאי שבת אחת, הלכה והתעכבה יותר מדי בדיבורה עם חברתה בחוץ, ובדיוק באותה פעם הזדמנה לה בארה של מרים, ומילאה את כדה מאותם מים. וכיון שבאה אצל בעלה, כעס עליה שאיחרה, ומרוב כעסו נפל כדה משכמה, ונשבר

וְהַכֶּתֵב, וְהַמְכַתֵּב, וְהַלּוּחוֹת. וַיֵּשׁ אֲוֹמְרִים, אֶף הַמְזִיקִין, וְקִבּוּרָתוֹ

מאירת עיניים

ונשאר רוחות בלא גוף. [ואף שבודאי לא נבצר מהשם יתברך לברוא נשמתם וגופם יחד, מכל מקום עשה זאת הקב"ה בכוונה תחילה, כדי ללמד לדורות, שאם היה אדם עסוק במלאכה מסויימת, אף שעדין לא הספיק לסיימה, יניח ויפסיק מלעשותה מפני קדושת השבת. "ללמדך דרך ארץ מן השדים, שאם יהיה ביד אדם חפץ טוב או מרגלית ערב שבת עם חשכה, אומרים לו השלך ממך, שמי שאמר והיה העולם היה עסוק בברייתו של עולם, וברא את נשמתו, בא לבראות את גופו, וקדש שבת ולא בראו!" (בר"ר ז ה)]. **וקבורתו של משה – מקום קבורתו, אשר לא נודע לאיש.**

המקדש, לפיתוחי אבני האפוד והחושן ולניסור אבני המזבח. **ה. הכתב –** אותיות התורה. אומנם התורה קדמה לבריאת העולם, אך היתה בעל פה, ובין השמשות נבראו האותיות (רש"י). **ט. המכתב –** האותיות שהיו חקוקות על לוחות הברית, ובדרך נסית היו נקראות מארבעה צדדים. **י. לוחות הברית –** הראשונים, שכתוב בהם "והלוחות מעשה אלוקים המה". **ויש אומרים, אף המזיקין –** אלו השדים, שעסק הקב"ה בבריאתם סמוך לכניסת השבת, וברא את נשמתם, ובא לברוא את גופם, אך כבר נכנסה השבת והפסיק ממלאכתו,

שמחת הלב

הכר, ונפלו מטיפי המים על בשרו, ובכל מקום שנתזו המים, נרפא השחין. אבל אילו היה מתאזר בסבלנות ולא היה כועס, לא היו נשפכים המים, והיה שותה ורוחץ מהם ונרפא כליל. על זה אמרו חכמים (מסכת קידושין מ ע"ב): "רגזן – לא עלתה בידו אלא רגזנותו", ה' יצילנו. (בית יוסף אורח חיים סימן רצט) וכתב הגאון רבי חיים פלאג'י: וממעשה זה תוכחת חיים, לבל יהיה אדם כועס בכל זמן אפילו על דבר שראוי לכעוס עליו, כי כעס בחיק כסילים ינוח, הלוא תראה אדם זה על ידי כעסו, איבד טובה הרבה. וכן יש לפרש כוונת הפסוק (קהלת יא ז): "וְהָסֵר כְּעַס מִלִּפְתָּהּ, וְהִעֲבֹר רָעָה מִבְּשָׂרָה".

והמטה. הוא המטה של משה רבנו, שהיה חקוק בו שם המפורש, וגם חקוק בו דצ"ך עד"ש באח"ב. ואמרו בפרקי רבי אליעזר (פרק מ), המטה הזה נמסר תחילה לאדם הראשון בגן עדן, עד שהגיע ליעקב אבינו, שנאמר "כי במקלי עברתי את הירדן הזה", ששם את המטה בירדן ונבקע הירדן. ויעקב הורידו למצרים, ומסרו ליוסף. כשמת יוסף נלקח כל ביתו ורכושו לבית פרעה, ומשם נמסר המטה ליתרו שהיה מיועצי פרעה, ונטע אותו יתרו בגן שלו במדין, ולא היה אדם שיכול להתקרב אליו. כשבא משה לבית יתרו נכנס אל הגן, וכשראה את המטה שלח ידו ולקחו. ועדין לא היה יודע מה כוחו, עד שאמר לו הקב"ה, "ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות". ובו הביא את המכות על המצרים במצרים.

שֶׁל מֹשֶׁה, וְאֵילוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וַיֵּשׁ אֲוֹמְרִים, אִף צִבְתּוֹ בְּצִבְתּוֹ עֲשׂוּיָהּ.

זְ שִׁבְעָה דְבָרִים בְּגִלְסָה וְשִׁבְעָה בְּחֶכֶם. חֶכֶם אֵינוֹ מְדַבֵּר בְּפָנָי מִי שֶׁהוּא גָדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחֶכְמָה וּבְמִנְיָן, וְאֵינוֹ נִכְנָס לְתוֹךְ דְבָרֵי

מאירת עיניים

ז גולם – כמו "חומר גלם", שלא נגמרה מלאכתו. קרוב הוא להיות חכם, אך עדיין אינו מושלם ומתוקן די הצורך בדעתו ובמידותיו. **חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין** – יודע את מקומו ומותיר את הדיבור לגדולים ממנו. וכן מצאנו במשה שנתן את זכות הדיבור לאהרן אחיו הגדול, כמו שנאמר (שמות ד ל): **"וַיְדַבֵּר אֶהְרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה, וַיַּעַשׂ הָאֱתָת לְעֵינֵי הָעָם"**. למרות שהדיבור היה אל משה, כך אמר משה: אפשר אני אדבר במקום שאחי הגדול ממני עומד שם? **ואינו נכנס לתוך דברי**

ואילו של אברהם אבינו – האיל אשר הקריב אברהם אבינו לעולה במקום יצחק (פדר"א כד. רבנו בחיי). [ונמצא שאיל זה חי למעלה מאלף שנה, כי לא היה בכלל גזירת המיתה שנגזרה על כל בעלי החיים, יחד עם גזירת המיתה של האדם, כיון שנוצר אחר חטא עץ הדעת (שמן הראש בראשית עמוד קיח)] **ויש אומרים, אף צבת בצבת עשויה הצבת** אינה נעשית אלא על ידי צבת אחרת. והצבת הראשונה בעולם מי עשאה? – נבראה בין השמשות. אך יש חולקים, שהרי אפשר שהצבת הראשונה נעשית על ידי שמתים נחושת באש ויוצקים לתוך דפוס (פסחים נד ע"א). (ברטנורא)

שמחת הלב

ז חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין. מספרים על הגאון החסיד רבי יצחק בלזר, אב בית דין פטרבורג, שפעם התקיימה בעירו אסיפה של רבנים יחד עם הגאון רבי יוסף דב סולובייצ'יק מברייסק, ויכבדו את רבי יוסף לפתוח בדברי תורה. ויפתח רבי יוסף בקושיא עצומה, ומיד התפתח ויכוח סוער בין הרבנים המשתתפים באסיפה, והתפלפלו ברוב חריפות ובקיאות לתרץ את הקושיא, ורק הגאון רבי יצחק בלזר ישב ושתק. רבי יוסף דוב דחה את כל התירוצים, ותירץ בעצמו את קושיתו בעמקות נפלאה כיד ה' הטובה עליו. כולם נהנו מן התירוץ והמשיכו להתפלפל בו, ורבי יצחק אינו פותח פיו. תמה רבי יוסף, זהו שאומרים עליו אדם גדול הוא?! בבואו הביתה קרא את בנו רבי חיים, וביקש ממנו להביא לו את הספר "פרי יצחק", שחיבר הגאון רבי יצחק בלזר, בחושבו לתהות על קנקנו. בפותחו את הספר, נודמנה לפניו אותה קושיא בדיוק שהקשה לפני הרבנים, ואחר העיון בהמשך הדברים, ראה שגם תירוצו העמוק נאמר שם. השתומם רבי יוסף דוב על ענוותנותו של

**חֲבֵרוֹ, וְאִינוּ נִבְהַל לְהִשִּׁיב, שׁוֹאֵל כְּעֵנִין וּמְשִׁיב כְּהִלְכָה, וְאוֹמֵר
עַל רֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, וְעַל מֵה שֶׁלֹּא שָׁמַע, אוֹמֵר
לֹא שָׁמַעְתִּי, וּמוֹדָה עַל הָאֲמֵת. וְחִלּוּפֵיהֶן בְּגִלְסָם.**

מאירת עיניים

אומר הוא שלא שמע זאת, אלא כך נראה לו מדעתו. **ומודה על האמת** – אינו בוש לחזור בו מטעותו, ואינו מנסה להצדיק את עצמו באיזו טענה. כפי שמצינו במשה ויקרא י כו, שכאשר היתה לו טענה על אהרן ובניו, והשיב לו אהרן תשובה, הודה על כך, ולא אמר "לא שמעתי", אלא "שמעתי" ושכחתי". **וחילופיהן בגולם** – היפוכן של כל המידות הללו מצויות בגולם, שמדבר בפני מי שגדול ממנו, ונכנס לתוך דברי חברו, ונבהל להשיב וכו' (ברטנורא. קהתי). והמשנה פירטה דווקא את הצד החיובי, של החכם, שכן נאה להעלות על שפתיים (עתי"ט).

חברו – שומע בסבלנות את דבריו עד הסוף. **ואינו נבהל להשיב** – אינו נחפז להשיב, כדי שתהיה תשובתו כהלכה. **שואל כענין ומשיב כהלכה** – שואל באותו עניין שעוסקים ולומדים בו, וממילא הרב משיב לו כהלכה. אבל אם ישאל התלמיד שלא כענין, גורם הוא לרב שפעמים ישיב שלא כהלכה. **ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון** – אם שאלו אותו כמה שאלות, עונה לפי הסדר, תחילה על השאלה הראשונה, ולבסוף על השאלה האחרונה. **ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי** – אם אומר איזו סברה מדעתו, מבלי ששמע אותה מרבותיו,

שמחת הלב

רבי יצחק בלזר, שהרי הוא ידע את הכל, ובכל זאת היה כמחריש. כשנפגש רבי יוסף עם רבי יצחק ביקש את סליחתו על שלא העריכו בלבו כראוי, ואחר כך סיפר לרבנים מגדולתו וענוותו של רבי יצחק בלזר. רבי יצחק ברוב ענוותו הרגיש שרבי יוסף גדול בחכמה ובמנין ולא רצה לדבר בפניו. כמידת חכם ועניו. (תנועת המוסר חלק ב עמוד רלא)

חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין. בגמרא מסכת מנחות (סח ע"ג) מובא שישיב רבי טרפון בבית המדרש, והוקשתה לו איזו קושיא. יהודה בר נחמיה שישיב שם ענה לו, ורבי טרפון שתק. צהבו פניו של יהודה בר נחמיה מרוב שמחה. אמר לו רבי עקיבא: יהודה, צהבו פניך שהשבת את הזקן? תמיהני אם תאריך ימים. אמר רבי יהודה ברבי אלעאי, אותו זמן היה שבועיים לפני חג הפסח, וכשעליתי לקבל פני רבי בחג העצרת, שאלתי אחריו, יהודה בן נחמיה היכן הוא? אמרו לי נפטר והלך לו. ישמע חכם ויוסף לקח, לנהוג כבוד בזקנים.

ואינו נכנס לתוך דברי חברו. באבות דרבי נתן (פרק יז) למדו כן מאהרן, שהקשיב רב קשב

שמחת הלב

לכל מה שאמר משה בקצפו על אלעזר ואיתמר, ולא הפסיק אותו, עד שסיים כל דבריו. וכן מצאנו באברהם אבינו כשהתפלל על אנשי סדום, והיה אומר אולי ימצאון חמשים צדיקים בתוך העיר, ואולי ארבעים, ואולי שלשים, ואולי עשרים, ואולי עשרה, וגלוי וידוע לפני המקום שלא היו מצויים שם אפילו שלושה או חמשה, אלא המתין הקדוש ברוך הוא לאברהם עד שסיים את דבריו, שנאמר "וילך ה' כאשר כילה לדבר אל אברהם". וכן מצוינו בחבריו של איוב, שנאמר: "ויען איוב ויאמר", ומובאים דבריו בהרחבה, ולאחר מכן "ויען אליפו התימני ויאמר", ומובאים דבריו בהרחבה, וכן לאחריהם "ויען צופר הנעמתי ויאמר", "ויען אליהוא בן ברכאל הבוזי ויאמר". וסידרם הכתוב מהגדול לקטן בזה אחר זה, כשדברי כל אחד מובא בפני עצמו באריכות, להודיע לכל באי עולם, שהחכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו, ואינו נכנס לתוך דברי חברו, ואינו נבהל להשיב. וכיוצא בזה, כשהוכיח הקב"ה לאהרון ומרים שדיברו על משה, "ויהאמר שמעו נא דברי...". אמר רבי שמעון בר יוחאי, ביקשו להכנס לתוך דברי הקב"ה, כדי להצטרק ולהתחנן, אמר להם המתינו לי עד שאסיים דברי. קל וחומר שלא יכנס אדם לתוך דברי חברו, שלא יבלבלהו. (ספרי סוף בהעלותך)

ואינו נבהל להשיב. וכן אמר שלמה בחכמתו (משלי כט ב): "חזית איש אץ בך בך ריו, תקנה לכסיל ממנו", פירוש, יש לכסיל תקנה להצליח בענייניו יותר ממנו, אם יעשה במתינות. על כן לעולם יהיה אדם מתון בדבריו ואינו נחפו ונבהל להשיב. וכן למדנו מדבריו של אליהוא בן ברכאל שאמר לאיוב וחבריו (איוב לב ו): "צעיר אני לימים ואתם ישישים, על כן זחלתי ואירא מחות דעי אתכם. אמרתי ימים ידברו ורב שנים ידעו חכמה... הן הזחלתי לידברכם און עד תבונתכם, עד תחקרון מליו. ועדיכם אַתבונן, והנה אין לאיוב מוכיח... והזחלתי כי לא ידברו, כי עמדו לא ענו עוד. אענה אף אני חלקי, אַחנה דעי אף אני".

ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי... וחילופיהן בגולם. מעשה בגאון אחד שדרש ברבים דרשה מאלפת. קם כסיל אחד ואמר: הלא דרשה זו שמענו כבר בשנה שעברה. ויענהו הרב: הנה רבותינו מנו אחת ממדותיו של החכם, שעל מה שלא שמע אומר לא שמעתי, וחילופיהן בגולם. ויש להבין, אם הגולם, על מה שלא שמע אומר שמעתי, אם כן איננו רק גולם, אלא אף שקרן וכזבן. אולם הביאור הוא, שהחכם אף ששמע הדרשה הזאת, אם התחדש לו בה אפילו דבר מועט – על "מה" שלא שמע, אומר לא שמעתי, כאילו הכל חדש אצלו, מרוב אהבתו וחיבתו לתורה. אבל הגולם באופן כזה אומר שמעתי, ואינו מביין שאין בית המדרש בלא חידוש. ובזה פירשו מה שנאמר במשלי (כח ט): "מסיר אָנוּ מִשְׁמַעַ תּוֹרָה גַם תִּפְלְאוּ תוֹעֵבָה", ומה ענין שתפילתו תהיה תועבה? אלא לא מדובר במסיר אוזנו לגמרי מהתורה, כי אם באחד כזה, שכששמע דבר שכבר שמע אותו, הוא מסיר אוזנו, על זה אמר "גם תפלתו תועבה", שהרי גם בתפילתו הוא חוזר כל יום שלש פעמים אותו נוסח, לכן אומר לו הקב"ה, כשם שאתה לא רוצה לשמוע את תורתך טוב, גם אני לא רוצה לשמוע את תפילתך טוב.

שמחת הלב

ומודה על האמת. כמו שראינו אצל משה רבנו שכאשר טען על אהרן ובניו שנהגו שלא כהוגן, הבהיר לו אהרן את הענין, וקיבל משה, שנאמר (ויקרא י ט): "וישמע משה ויטיב בעיניו". ואמרו חז"ל (ובחים קא ע"ב): מלמד שהודה ולא בוש, ולא אמר "לא שמעתי", אלא אמר: "שמעתי ושכחתי". וכתב בתרגום יונתן בן עוזיאל, שכאשר שמע משה את דברי אהרן והוטבו בעיניו, הלך והוציא כרוז בכל מחנה ישראל, להודיעם: אני הוא שנתעלמה ממני הלכה, ואהרן אחי לימדני והזכירני. ומפני מה פירסם כן משה? ללמדנו שלא יהיה האדם בוש להודות על האמת אפילו כלפי תלמידיו. וכן מצאנו שהקב"ה הודה למשה, כי לאחר חטא המרגלים, תחילה אמר השם למשה: "עַד אֲנִי יִנְאַצְנִי הָעָם הַזֶּה, וְעַד אֲנִי לֹא יֵאֱמִינוּ... אֲכַנּוּ בְדַבָּר וְאוֹרְשָׁנִי, וְאֶעֱשֶׂה אִתְּךָ לְגוֹי גְדוֹל וְעַצוֹם מִמֶּנּוּ". ואז: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה': וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם כִּי הֵעֲלִיתָ בְּכַחַךְ אֶת הָעָם הַזֶּה מִקְרַב... וְהִמַּתָּה אֶת הָעָם הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד, וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת שְׁמִיעֶךָ לֵאמֹר, מִבְּלַתִּי יִכְלַת ה' לְהַבִּיא אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם וַיִּשְׁחָטֶם בְּמִדְבָּר". אמר משה להקב"ה, כך יאמרו הגויים: כנגד מלך אחד [פרעה] יכולת לעמוד, ולא לפני שלושים ואחד מלכים שבארץ כנען. והודה לו הקב"ה למשה, שנאמר: "וַיֹּאמֶר ה' סְלַחְתִּי בְּדַבְּרֶךָ". ותנא דבי רבי ישמעאל, אמר לו הקב"ה למשה, כדבריך עתידים אומות העולם לומר כן, אשרי התלמיד שרבו מודה לו. "ואולם חי אני", מלמד שאמר לו הקב"ה, משה החייתיני בדבריך.

ועוד אמרו בירושלמי (הוריות פרק א): "ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות", כהנים תמימים ולא בעלי מומים, דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי טרפון, אני ראיתי בעיני את שמעון אחי אמא שהיה חגור ברגלו אחת ועומד בעזרה ותוקע בחצוצרות. אמר לו רבי עקיבא, שמא לא ראית אלא בשעת 'הקהל', ואני לא אמרתי אלא בשעת קרבן. הודה רבי טרפון ואמר, לא הסית ימין ושמאל. אשריך אברהם אבינו שעקיבא יצא מחלצין! טרפון ראה מעשה ושכת, ועקיבא דורש מעצמו ומסכים להלכה. כל הפורש ממך כפורש מן החיים. ע"כ. הנה לנו אף מדרכי התנאים הקדושים שמודים על האמת.

ומעשה שהיה עם הגאון רבי ישראל מסלנט, שעמד על הבמה להגיד שיעור לפני חכמי בית המדרש. ובאמצע השיעור, הקשה לו תלמיד קושיא עצומה. עמד רבי ישראל וחשב מספר דקות, ולבסוף הודה שבקושיא זו נסתר השיעור שלו, ועזב את הבמה, וירד. אחר כך סיפר רבי ישראל לתלמידיו: האמינו לי, כי עלו במוחי באותה שעה חמשה תירוצים לדחות את הקושיא, שהיו מתקבלים לכל אוזן שומעת, אבל בלבי ידעתי שכל התירוצים הללו אינם נכונים להלכה, וכי הצדק עם המקשה. מחשבות רבות צפו ועלו ברעיוני, אם לומר את התירוצים הללו ולדחות את דברי המקשה גם שאינם לאמתה של תורה, מפאת כבוד התורה, והשפעה על הקהל. אך לבסוף נצחתי את יצר הרע, כי אמרתי לעצמי, ישראל, הרי אתה לומד מוסר, אחוז במידת מודה על האמת! וכך עשיתי, וירדתי מן הבמה.

שמחת הלב

וכך כתב מרן מלכא זצוק"ל לבנו הראשון לציון שליט"א בהיותו בין כותלי הישיבה לפני למעלה מ-50 שנה: "... זמניך, שעוניתך ורגעיה, לא יסולא בפז, כל רגע יקר ממש, וקובץ על יד ירבה. ... להדריךך בחידושי התורה אשר תחדש ולהעלותם על הכתב, כי אמרו: 'זקנה (קו"ף בקמץ) לך חבר'. והתרחק מאוד מאהבת הניצוח, ולהודות מהר על האמת, כי האמת תורה דרבה, ומודים דרבנן היינו שבחייהו. ועל ידי כך תזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא (עירובין יג ע"ב)..."

להלן מכתב ששלח מרן מלכא רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל לגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל שמודה לו על שהעמידו על האמת:

כ"ז אב תשל"ט. לכבוד ידידי וחביבי הרב הגאון המפורסם חכו ממתקים וכולו מחמדים כש"ת רבי זלמן נחמיה גולדברג (שליט"א) חתן ידידנו הרגול הגאון הגדול המפורסם כמהר"ר שלמה זלמן אוירבך (שליט"א). אחרי עתרת החיים והשלום וכט"ס! אגרתו המעולפת ספירים משבוע שעבר קבלתי לנכון. קראתי בכל לב דבריו המיוסדים על אדני פז. יפה דן יפה הורה. כל דילדא אמיה כוותיה תליד. אודות מה ששאל בעניין מה שהעלתי בשו"ת יביע אומר ח"ו (יר"ד סימן י"ד) לגבי גרבי ניילון של נשים, שאם אשה לובשת גרביים כאלו, הואיל ושקופות הן ובשרן נראה דרך הגרביים, כמאן דליתנהו דמי. וכת"ר (שליט"א) כתב במכתבו ששמע בדברי שאם אשה הולכת עם גרביים שאינן שקופות ולא נראה דרכן בשרן, מותר ללכת כך. ולא צריכה ללכת עם חצאית או שמלה שמכסה את כל השוק ומגיעה עד עצם הקרסול. אמנם כך העלתי בספרי הנ"ל. אך אחרי העיון בדבריו. הנני מסכים לכל דברי כת"ר (שליט"א) והאמת אהובה על הכל. בפרט שלפי כל להקת הפוסקים שהזכיר במכתבו, משמע שאפילו אשה שהולכת עם שמלה שמגיעה לברך ולובשת גרביים אטומות זה לא נקרא כסוי באמת, ולא הוי צניעות כלל. ולפיכך אשה שהולכת כך, אסור לקרות קריאת שמע כנגדה דהוי ערוה לכל דבר. ואמש ביקר אצלי ידידי הגאון רבי בן ציון אבא שאול (שליט"א) והרעתי לפניו את כל הנ"ל והסכים עם דברי הדר גאון (שליט"א). ואף אמר עוד טעם בעניין זה, כיוון שבזמן שאשה הולכת עם חצאית או שמלה עד הברך, יש חשש גדול שאם יתרום לה החצאית או השמלה היא תעלה למעלה מהברך, ואם כך מה הועילו חכמים בתקנתן. וכבר איתא בשבת צח ע"ב, תנא דבי רבי ישמעאל למה דומה המשכן לאשה שמהלכת בשוק ושפוליה מהלכין אחריה, וכתב שם רש"י וז"ל, שולי בגדיה, כך היתה יריעה של אחריו נגדרת בארץ. עכ"ל. ומוכח שבכל הדורות בנות ישראל הלכו כך בשמלות עד הארץ. והלזואי שיכנסו דברי כת"ר (שליט"א) ללב בנות ישראל הכשרות. ועוד יפוצו מעינותיו חוצה לזכות את הרבים ולהגדיל תורה ולהאדירה, בבדיאות איתנה ונהורא מעליא ברוב אושר ועושר וכבוד וכל טוב אמן. בכבוד רב ובתודה רבה מראש עובדיה יוסף ראשון לציון הרב הראשי לישראל. ע"כ.

ח שבעה מיני פרענויות באין לעולם על שבעה גופי עברה. מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין, רעב של בצורת באה, מקצתן רעבים ומקצתן שבעים. גמרו שלא לעשר, רעב של

מאירת עיניים

עבירות שיש בהם מיתות האמורות בתורה כחילול שבת ועוד. ג. ביטול השמיטה. ד. עינוי ועיוות הדין וההלכה. ה. שבועת שוא. ו. חילול ה'. ז. שלוש העבירות החמורות שבגדר "יהרג ואל יעבור" (מאירי). **מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין** – במצב שחלק מהעם נותנים מעשרות וחלקם אינם נותנים, נענש הציבור מידה כנגד מידה: **רעב של בצורת באה, מקצתן רעבים ומקצתן שבעים** – ישנה בצורת, הגורמת להתייקרות מחירי המזון, ומי שאין ידו משגת נשאר רעב, וכך חלקם רעבים וחלקם שבעים. **גמרו שלא לעשר** – במצב שכל הציבור מונע

ח שבעה מיני פרענויות באין לעולם על שבעה גופי עבירה – במשנה זו ובמשנה הבאה מונה המשנה שבעה מיני פורענויות הבאים על הציבור, בסיבת שבעה מיני חטאים של הציבור. [ואולם אין הפורענויות והחטאים נמנים אחד כנגד אחד, אלא יש חטא שיש בו כמה מיני פורענות, ויש כמה חטאים שיש בהם מין אחד של פורענות. ובסך הכל ישנם שבעה מיני פורענויות ושבעה גופי עבירה. **מיני הפורענות הם:** א. רעב של בצורת. ב. רעב של מהומה. ג. רעב של כליה. ד. דבר. ה. חרב. ו. חיה רעה. ז. גלות. **גופי העבירה הם:** א. תרומות ומעשרות [ובכללם חלה]. ב.

שמחת הלב

ומענין לענין באותו ענין, כותב החפץ חיים בספרו מחנה ישראל (פרק טז ד"ה ואען, ובפתיחה לספרו גדר עולם ועוד), רואים שהקב"ה כביכול מסתיר את פניו, צרות נוחתות מכיוונים שונים, ואנו שואלים: "מדוע?!", התשובה כתובה במפורש בתורה (דברים כג טו): "כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנהך להצילך ולתת איביך לפניך, והיה מחנהך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך!", שכאשר הקב"ה רואה חלילה שיש "ערוות דבר" – חוסר צניעות, הוא שב לאחור, כביכול הוא לא מתחייב לשומרנו, חלילה. ומי יכול להחזיק מעמד רגע אחד בלי שמירה של הקב"ה. עיי"ש.

ובספר עולמות של טוהר (ח"ב עמוד 351 ועוד) הביא בשם הגרש"ז אורבך: "הידור אחד בצניעות, שווה יותר ממאה הידורים בכל התורה כולה". וכמו שכתב המהר"ל (גבורות השם סוף פרק ט): "עיקר שבח האשה ומעלתה העליונה היא הצניעות". על כן אין ספק שעלינו להתחזק ולחזק בנושא זה. וחלילה לאדם לומר, מה אכפת לי מאשתי ובנותי, שתתלבשנה ככל העולה על רוחן, זו בעיה שלהן. זה אינו, כי הלוא בגמרא (שבת נד ע"ב) אמרו: כל שאפשר לו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה, נתפס בעוון אנשי ביתו. וחלילה ידונו אותו בשמים על זה. עיי"ש. (עיין עלון 'זתתענג

מְהוּמָה וְשֶׁל בְּצֻרַת בָּאָה. וְשֶׁלָּא לְטַל אֶת הַחֲלָה, רָעַב שֶׁל כְּלִיָּהּ בָּאָה. דְּבַר בָּא לְעוֹלָם עַל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּתוֹרָה שֶׁלָּא נִמְסְרוּ

מאירת עיניים

מתים ממנו. "הא למדת שכל שהם מחסרים מה שראוי ליתן, הקב"ה מענישם והארץ משקרת שלא להוציא מה שראויה להוציא" (מאירי). **דְּבַר בָּא לְעוֹלָם** – מגיפה הגורמת לתמותה רבה פתאומית, **על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין** – עבור עבירות שחייבים עליהם מהתורה עונש מיתה בידי בית דין, ואולם בית דין לא הוציאו את העונש לפועל מפאת שלא היתה התראה, או שהחוטא ברת. וכן עבור עבירות שחייבים עליהם כרת או

עצמו ממעשרות, נענשים מידה כנגד מידה: **רעב של מהומה ושל בצורת באה** – רעב של מלחמה, שכולם טרודים ומבוהלים ואינם עוסקים בעבודות השדה, וכך ישנו רעב לכל הציבור. או שמגיע רעב של בצורת חזקה שמרעיב את העולם כולו. ומכל מקום עדיין אינם מתים ברעב, שעדיין עומדת להם זכות הפרשת החלה. ואולם: **ושלא ליטול את החלה** – אם הציבור אף מונע עצמו מלהפריש חלה, **רעב של כליה באה** – רעב כה חזק, שאנשים

שמחת הלב

ח דְּבַר בָּא לְעוֹלָם עַל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּתוֹרָה שֶׁלָּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין. אמרו חז"ל (סנהדרין לו ע"ב), מיום שחרב בית המקדש, אף על פי שבטלה סנהדרין, וארבע מיתות של בית דין בטלו, אבל דין ארבע מיתות [בדיני שמים] לא בטלו, מי שנתחייב סקילה, או נופל מן הגג או חיה דורסתו. מי שנתחייב שרפה, או נופל בדלקה, או נחש מכישו [והארס שורפו]. מי שנתחייב הריגה, או נמסר למלכות, או לסטים באים עליו. מי שנתחייב חנק, או טובע בנהר, או מת באסכרה [חולי בגרון שהוא חונקו].

והיום רבו בעוונות הרבים תאוונות דרכים, וגורמות מיתה. וכן ישנם שהולכים לשחות בים וטובעים בו, וזוהי מיתת חנק, לעוון אשת איש וכיוצא בזה. כי מי יכול לברוח מדינו של השם יתברך, כמו שאמר אדוננו דוד (תהלים קלט ז): "אָנָּה אֵלֶיךָ מְרוּחָה וְאָנָּה מִפְּנֵיךָ אֶבְרָחָה. אִם אֶסֶק שְׂמִים שָׁם אָתָּה, וְאֶצִּיעָה שְׂאוֹל הַנֶּגֶד. אֶשָּׂא כִנְפֵי שָׁחַר אֶשְׁכְּנָה בְּאַחֲרֵית יָם. גַּם שָׁם יֵדָּה תִנְחַנְי וְתֵאחֲזַנִי יְמִינֶךָ". ומה שרואים לפעמים כמה כופרים בעיקר ועוברי עבירות חמורות שמתים כדרכם? כתבו התוספות שם, שאפשר שזכות מצות ברית מילה תולה להם, וכן שכר מצוות שעשו משלמים להם שכרם בעולם הזה, כמו שנאמר (דברים י ז): "וּמִשְׁלָם לְשִׁנְאָיו אֵל פְּנָיו לְהֶאֱבִידוֹ, לֹא יֵאָחַר לְשִׁנְאוֹ, אֵל פְּנָיו יִשְׁלָם לוֹ". ופירש רש"י, בחייו משלם לו גמולו הטוב, כדי להאבידו מן העולם הבא.

לְבֵית דִּין, וְעַל פְּרוֹת שְׁבִיעִית. חָרַב בָּאָה לְעוֹלָם עַל עֲנוּי הַדִּין, וְעַל עוֹת הַדִּין, וְעַל הַמּוֹרִים בְּתוֹרָה שְׁלֹא כִהֲלָכָה.

ט חִיָּה רְעָה בָּאָה לְעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שְׂוֹא, וְעַל חִלּוּל הַשֵּׁם.

מאירת עיניים

הקודמת. **חיה רעה באה לעולם** – מיני חיות טורפות ומזיקות, **על שבועת שוא** – שבועה לבטלה ושלא לצורך, וכן בעוון שבועת שקר. ובכך שנשבע לשוא בשם ה', מחלל הוא את שם ה'. **ועל חילול השם** – שגורם להקל בכבוד ה' ולחללו, כגון שעושה עבירה בגלוי ביד רמה. או שהוא אדם גדול שבני אדם למדים ממנו, ואינו זהיר במעשיו, ובכך גורם להם לזלזל בתורה ובמצוות. הקב"ה פורע מידה כנגד מידה: כיון שמחללים את שמו ולא מכבדים את קדושתו, בעבור זה, אף החיות [אשר הקב"ה הניח בטבען לירא מצלם האלוקים שבאדם], אינן מכבדות את צלם האלוקים שבאדם, ונעשה האדם מחולל בעיניהן, ופוגעות

מיתה בידי שמים. הקב"ה פורע מיתות אלו על ידי דבר. **ועל פירות שביעית** – פירות שגדלו בשנת השמיטה ועשו בהם סחורה, ולא הפקירום כדת, וגרמו בכך לעניים למות ברעב. **חרב באה לעולם** – הָרַג של מלחמה, **על עינוי הדין** – שמעכבים לחינם את פסק הדין, **ועל עיוות הדין** – שמזכים את החייב ומחייבים את הזכאי, **ועל המורים בתורה שלא כהלכה** – שאוסרים את המותר ומתירים את האסור. כאשר מערכת הדין והמשפט מעוותת, הדבר גורם למריבות ומחלוקות וחוסר שלום בציבור, וכנגד זה אין שלום בארץ ויש חרב מלחמה.

ט משנה זו היא המשך למשנה

שמחת הלב

ט חיה רעה באה לעולם על שבועת שוא. הנה השם יתברך חנן אותנו בכח הדיבור ורוממנו מכל הנבראים בעולם, להתפלל לפניו ולברכו, וללמוד תורתו הקדושה. על כן, כמה על האדם להיזהר במתנה יקרה זו של הדיבור שלא לבזוז אותה בדברים בטלים, וכל שכן בדברים האסורים, כשקר, חנופה, ליצנות, לשון הרע, רכילות, נבלות הפה, וכל שכן בזיון תלמידי חכמים, שהם עוונות גדולים עד מאד, כי מוות וחיים ביד לשון. ולכן כנגד עוון שבועת "שוא" שהוא בפיו ובלשונו, משתלחת חיה רעה, כי אין יתרון האדם על החיה אלא הדיבור. ואם חלילה משחית את דיבורו, הרי הוא שוה לחית השדה, ולכן החיה שולטת בו.

לצערנו, אנשים רבים פרוצים בנדרים ושבועות – עולים לתורה ונודרים, מבטיחים תרומות לצדקה, להחזקת בית הכנסת ולימוד התורה. או מצויים באיזו צרה, ונודרים שאם יעזור ה'

גְּלוֹת בָּאָה לְעוֹלָם עַל עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה, וְעַל גִּלּוּי עֲרִיוֹת, וְעַל שְׁפִיכוֹת דָּמִים, וְעַל הַשְּׁמִטַּת הָאָרֶץ. בְּאַרְבַּעַת פְּרָקִים הַדָּבָר מְתַרְבֵּה, בְּרַב־עֵיט, וּבְשִׁבְעֵיט, וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעֵיט, וּבְמוֹצָאֵי

מאירת עיניים

השמיטה. אמר להם הקב"ה: הואיל ואין אתם משמיטין [עוזבים] אותה, היא תשמט אתכם (אדר"נ לח). **בארבעה פרקים הדבר מתרבה** – בארבעה פרקי זמן מצוי הדבר יותר, בעקבות "גזל מתנות עניים", דהיינו כשלא נותנים לעניים את מה שציוותה התורה לתת להם. "והנה הוא מידה כנגד מידה, כי החסיר חיות העני, וגם חשש שכשיתן שיחסר לו לחמו כשיאריכו לו חייו, לכך יחסרו חייו, ותשאר תבואתו לאחרים" (עתי"ו ט). **ברביעית, ובשביעית, ובמוצאי שביעית, ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה** – ארבעה זמנים אלו הם בתום פרקי הזמן שבהם היו צריכים

בו (עיין מאירי). **גלות באה לעולם על עובדי עבודה זרה, ועל גילוי עריות, ועל שפיכות דמים** – שלוש עבירות חמורות אלו שהן בגדר "יהרג ואל יעבור", מפורש עליהן בתורה עונש גלות [על עבודה זרה נאמר: "והשמדתי את בְּמִתֵּיכֶם... וְאֶתְכֶם אֶזְרָה בְּגוֹיִם" - הואיל ואתם רוצים בעבודה זרה, אף אני מגלה אתכם למקום שיש שם עבודה זרה (אדר"נ לח). על גילוי עריות נאמר: "וּתְטַמְא הָאָרֶץ וְאֶפְקֹד עֲוֹנָה עֲלֶיהָ, וְתִקֵּיא הָאָרֶץ אֶת יִשְׂרָאֵל". ועל שפיכות דמים נאמר: "כִּי הָדָם הוּא יַחַנִּיף אֶת הָאָרֶץ... וְלֹא תִטְמָא אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ"]. **ועל השמטת הארץ** – שחורשים וזורעים בשנת

שמחת הלב

ויושיעם יעשו כך וכך, או יתרמו כך וכך – ובבוא השעה מסיחים דעתם, שוכחים מהעניין. ואינם משערים כמה חמור עניין זה! אינם יודעים שהמלך שלמה, החכם מכל אדם, הזהירנו (קהלת ה ה): "אֵל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לְחַטִּיא אֶת בְּשָׂרְךָ, וְאֵל תֹּאמֶר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי שִׁגְגָה הָיָא, לְמַה יִקְצֵף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלְךָ וְחַבַּל אֶת מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ". ואמרו (מסכת שבת לב ע"ב): בעוון נדרים מתה אשתו של אדם, בעוון נדרים בנים מתים כשהם קטנים, ה' יצילנו. על כן, ירגיל לשונו תמיד לומר 'בלי נדר', ואף כשקונה עליה לספר תורה וכיוצא בזה, יאמר בלי נדר, ויזדרז לשלם נדבתו.

המגיד מדובנא באר במשל מאלף, מדוע החמירה התורה כל כך בעונשים קשים על עוון נדרים. משל לאדם שהגיע לעיר הגדולה, ואין בידו פרוטה לפורטה. ממה יהיה? התייצב בתחנת המסטרה ושאל האם זקוקים הם לשוטר. לשוטר לא היו זקוקים, אבל לסוהר – בהחלט. הוא נכנס לעבודה כסוהר, והתוודע לאסירים ולתנאי חייהם, כלואים בתאים צרים ומצחינים, נמקים בתנאים איומים. היה אגף מרווח יותר, ובו אסיר אחד שזכה לתנאי רווחה.

הַחֵג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. בְּרַבִּיעִית, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עָנִי שֶׁבְּשָׁלִישִׁית. בְּשַׁבְּעִית, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עָנִי שֶׁבְּשָׁשִׁית. וּבְמוֹצָאֵי שַׁבְּעִית, מִפְּנֵי יָרוֹת שַׁבְּעִית. וּבְמוֹצָאֵי הַחֵג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, מִפְּנֵי גִזְל מִתְּנוֹת עֲנִיִּים.

מאירת עיניים

פירות שביעית – בשנת השמיטה היה עליהם להפקיר את הפירות, כדי שיוכלו העניים לקחת, ויצאה השנה ולא נתנו. **ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה, מפני גזל מתנות עניים** – בכל שנה בקיץ במהלך תקופת הקציר והבציר, היה עליהם להותיר לעניים לקט שכחה ופאה, ופרט ועוללות. וכשהסתיים כבר חג הסוכות, ותמה מלאכת האדמה, ועדיין לא נתנו, הרי שגזלו את העניים.

לתת מתנות עניים, ומשתם הזמן ולא נתנו, והחזיקו הכל לעצמם, מגיעה הפורענות. כדלהלן: **ברביעית, מפני מעשר עני שבשלישית** – בשנה השלישית לשמיטה היה עליהם להפריש "מעשר עני", וחלפה השנה, והגיעה השנה הרביעית, ועדיין לא נתנו. **בשביעית, מפני מעשר עני שבששית** – גם בשנה השישית יש חיוב לתת "מעשר עני". וחלפה השנה, והגיעה השנה השביעית, ולא נתנו. **ובמוצאי שביעית, מפני**

שמחת הלב

ידיו לא נכבלו באזיקים, ורגליו לא הוגשו לנחושתיים. שאל לפשר היחס המועדף, ונענה: האסירים האחרים הם חלאת החברה, עבריינים מועדים ופושעים מסוכנים. לכן מוחזקים הם בתנאים מגבילים ומתייחסים אליהם בכל חומר הדין. אבל איש זה היה סוחר נכבד שהורע מזלו ונהפך עליו הגלגל, הנושים דחקו בו, וידו לא השיגה לפרוע את חובותיו. הוא נכלא כאן לימים מספר, עד שיובא לפני השופט ויוכרז רשמית כפושט רגל. התעניין מיודענו: מה פירוש המושג פושט רגל? והסבירו לו: אדם שאין ידו משגת לשלם את חובותיו, מוכרז כפושט רגל ופוטרם אותו מתשלום. שהרי מה יכולים לעשות לו כשאין ביכולתו לשלם, האם יטלו את נפש?

דברים של טעם הם. אם כך, מה מעשיו פה, במסדרונות האפלוליים של בית הכלא, במשמרות חדגוניות תמורת משכורת זעומה? עוד באותו יום הגיש את התפטרותו. פנה לבית מלון יקר, ביקש את החדר הטוב ביותר, את האוכל המשובח ביותר, ושבע רוב טובה. לאחר ימים מספר נשאל אודות התשלום. השיב: "את האמת אומר, אין לי". ולמראה פרצופו הנדהם של בעל המלון, הוסיף ואמר: "וכי מה יעשו לי אם אין ביכולתי לשלם, האם יטלו את נפשי?" תבעו בעל המלון למשפט, אך הלה התייצב בשלווה לפני השופט ואמר בשאננות: "מבקש אני שיכריזו עלי כעל פושט רגל", חד וחלק... זעף השופט וזעם:

י אַרְבַּע מִדּוֹת בְּאָדָם. הָאוֹמֵר שְׁלִי שְׁלִי וְשֶׁלְךָ שֶׁלְךָ, זֶה מִדָּה בִּינוּנִית. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, זֶה מִדַּת סְדוּם. שְׁלִי שֶׁלְךָ וְשֶׁלְךָ שְׁלִי, עִם

מאירת עיניים

אותי" (ברטנורא). זו מידה בינונית – לא צדיק ולא רשע. ויש אומרים זו מידת סדום – יש בהתנהגות כזו צד שלילי, וקרוב הדבר לבוא לידי מידת סדום, שכל אחד ידאג רק לעצמו ולא ייחנה את חברו אף כשאינו מפסיד מכך דבר. שלי שלך ושלי שלי – "תן וקח",

י ארבע מידות באדם – ארבעה סוגי התנהגות כלפי הסובבים, לעניין עזרה והנאה הדדית זה מזה. האומר שלי שלי ושלי שלך – חי בתפיסה שכל אחד צריך לחיות לעצמו, כאותם האומרים "חיה ותן לחיות", "איני רוצה להנותך, והלואי שלא תהנה

שמחת הלב

"הלקוהו מאה מלקות והשליכוהו לצינוק!" כאן התקומם האיש ומחה: היכן הצדק והיושר?! הלוא אך לפני שבוע ראיתי אדם שפשט את הרגל, בילה כמה ימים ברווחה ושולח לחופשי, פטור מחובותיו! גער בו השופט: "אין כאן מקום להשוואה! הלה היה סוחר ישר דרך שהמר לו גורלו והפסיד בעסקיו – לגלגל הוא שחוזר בעולם, ועלול לקרות לכל אחד. אין מקום להענישו, הוא נענש דיו באבדן נכסיו. אבל אתה, מי הכריחך להתפטר ממשרתך ולהיכנס לבית המלון, להונות את בעליו ולשכור את הנאה שבחדריו וליהנות ממבחר מטעמיו? אם ידעת שאין ביכולתך לשלם, היה עליך ללון בחוצות ולפשוט יד ללחם!"

והנמשל: אדם שימעהד ויחטא באחת מכל מצוות ה', יכול להצטרף ולומר כי היצר הסיתו, ובהיותו בשר ודם נכשל ומעהד. כך יכול הוא לייחל לרחמי שמים, למידת רחמים וחמלה. אבל כאשר הוא עצמו, מיוזמתו, נודר ומחייב את עצמו בדבר שאין ביכולתו לקיימו – על כך ייענש בכל החומרה. שכן, מי הכריחו להכניס עצמו בחיוב זה?

נפלאים הדברים, אך הבה נמשיך את קו המחשבה: אדם ההולך לעסקיו ונתקל במראה לא צנוע, בפריצות חוצות חצופה ומתבהמת, ואין לך מראה שאינו מותר את רישומו, יכול הוא לומר: רבוננו של עולם, אנוס הייתי וטרוד במחייתי, מחול לי, הצילני מהשפעה משחיתה. אין הבורא בא בטרוניה עם בריותיו, ויתחשב עימו. אבל אם הוא יוצא מיוזמתו לטיול חוצות, פוסע להנאתו בחוצות, משוטט בפארקים ויורד לחוף, מכניס לרשותו עיתונים עם פריצות ובהמיות, משתמש במכשירים משחיתים – במה יצטרך על המכשולים שייקרו בדרכו, מה

יכול לומר להגנתו?! (מעין השבוע במדבר עמוד תקעז)

הָאָרֶץ. שְׁלִי שְׁלָךְ וְשְׁלָךְ שְׁלָךְ, חָסִיד. שְׁלִי שְׁלִי וְשְׁלָךְ שְׁלִי, רָשָׁע.

מאירת עיניים

האחרים משלו וגומל חסד עם הזולת. ואין מדובר שמבזבז כל אשר לו, אלא כפי הראוי. **חסידי** – עושה הוא לפניו משורת הדין. **שלי שלי ושלך** שלי – נהנה מאחרים ואינו רוצה ליהנות אחרים משלו, **רשע** – אנוכי ואגואיסט. (ברטנורה. עתוי"ט. קהתי)

אני אהנה אותך, ואתה תהנה אותי. **עם הארץ** – זוהי תפיסה המונית של העולם, ואומנם אכן יש בכך תועלת ליישובו של עולם, אבל אין זו מידה מעולה של "שונא מתנות יחיה". **שלי שלך ושלך שלך** – אינו רוצה ליהנות משל אחרים, אבל מהנה ברצון את

שמחת הלב

י שלי שלך ושלך שלך חסיד, שלך שלי ושלי שלי רשעי. כתב המגיד מדובנא (בספרו אהל יעקב ידיעות האהל פרשת משפטים מח ע"ב), בהיות הממון ברשות הצדיק והחסיד, כשיהיה אצלו צל של ספק אם הוא ממונו שלו או של חברו, מחשבתו הראשונה שמסתמא הוא של חברו, כי אמור יאמר, גם אם המעות שלי, טוב לי באופן כזה שינתנו לחברי, מאשר אשאיר את הסך ההוא לעצמי, ואכנס בספק גזל, שהוא עוון חמור מאד. לא כן הרשע, יכריע בודאות שהמעות שלו, בחושבו, שגם אם אני טועה והמעות של חברי, יותר נכון שישארו אצלי, למען לא אתן סתם את ממוני לחברי ללא הוכחה ברורה שהממון שלו. וזהו כוונת המאמר "שלי שלך ושלך שלך חסיד", כלומר, גם אם המעות האלו שלי הם, כיון שאין הדבר ברור בעיני שהם שלי, יהיו לך אשר לך. לכן שלי שלך ושלך שלך, מחשש ספק גזל. אבל הרשע יכריע להיפך, כי אינו ירא מחשש איסור ספק גזל.

מעשה שהיה עם הגאון רבנו משה גלאנטי (תלמידו של מרן הקדוש רבנו הבית יוסף זיע"א), שהלך אצל רבנו האר"י בצפת, וכשראהו רבנו האר"י, עמד לפניו ואמר לו, מה אני ומה חיי שכבוד תורתו טרח ובה אלי. אמר לו, באתי לבקש מכבודו שיסתכל במצחי ויאמר לי תיקון נפשי, ושלא אצטרך אחר דין וחשבון למעלה לבוא בגלגול. אחר שהתנצל רבנו האר"י, אמר לו, יש ספק גזל ביד כבודו. כשמוע רבנו משה הדבר הזה, הלך אל ביתו סר וזעף, ומיד פשט מלבושיו, ויחגור שק ואפר, וישב על הרצפה, ויקונן קינות בבכי גדול, ונחלי דמעות נזלו מעיניו. ויקרא אל השמש שבבית דינו, ויאמר לו לך וקרא לכל הפועלים שבבית החרושת שלי לאריגים. ויאמר אליהם, הגידו לי אם אני חייב לכם דבר מיום שאתם עושים את מלאכתי. ענו כולם ואמרו, אין כבודו חייב לנו כלום. אמר להם הרב, דעו נא וראו, כי בשבילכם אני בערה גדולה זאת, כי אמר לי רבנו האר"י שיש בידי ספק גזל, ואנה אוליך את חרפתי. הנה לפניכם ערימה של מעות על השלחן, ואני מבקש מכם שכל מה שתרצו ליטול סך מעות כרצונכם קחו ולכו, ותצילו אותי מדין גיהנם על עוון ספק גזל. ויפציר בהם

יֵא אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדַעוֹת. נוֹחַ לִכְעֹס וְנוֹחַ לְרַצּוֹת, יֵצֵא שְׂכָרוֹ

מאירת עיניים

היה נקרא רשע. א. נח לכעוס ונח לרצות - כועס בקלות על כל דבר, אך גם מתפייס ומתרצה בקלות. יצא שכרו בהפסדו - אמנם יש לו שכר ורווח מכך שמתרצה בקלות, אך יוצא הוא בהפסד גדול יותר, כי כל רגע

יֵא ארבע מידות בדעות - ארבע מידות בתכונות נפש האדם. ומידות אלו ביד האדם הן לתקן או לקלקל, כי האדם בחירי לאמץ לעצמו את המדות הטובות, ולולא זאת, המתוקן לא היה נקרא חסיד, והמקולקל לא

שמחת הלב

שיקחו, אך כולם סירבו ולא רצו ליטול דבר, זולת אשה אחת שלקחה כמה פרוטות. הרב בירך אותם, וביקש מהם שיאמרו בפה מלא שהם מוחלים לו, אם מגיע להם יותר ולא קבלו, וכן עשו. ומיד חזר ולבש בגדיו, וחזר אל רבנו האר"י, ויצא רבנו האר"י לקראתו. ויאמר לו רבנו משה, בבקשה מכבודו ראה נא עוד במצחי, אם הדבר תוקן. ויענהו רבנו האר"י, כבר נמחק, ולא נשאר בידך שום חטא או עוון, והדבר היה באותן פרוטות שלקחה האשה מעל השלחן, כי הטוויה שהיא טווה נעשית באומנות רבה, וטוייתה דקה ביותר משאר הטווים, ומגיע לה יתרון בשכרה. אז עמד רבנו משה ונסק את רבנו האר"י על ראשו, ויברכהו וילך לשלום, ויעשה סעודה גדולה, ושם את רבנו האר"י בראש הקרואים, ויכבדהו כבוד גדול.

יֵא קשה לכעוס ונח לרצות, חסיד. כתב הרשב"ץ יש לתמוה מה חסידות היא זו, הלוא אמרו חז"ל (מסכת שבת קה ע"ב) כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה, וכן אמרו (מסכת נדרים כב ע"א) כל הכועס, כל מיני גהינם שולטים בו? ויש לומר שמדובר כשכועס בדברים שראוי לכעוס עליהם, וכגון על בעלי עבירות, וכפינחס בשיטים שקינא את קנאת השם. וכן מצאנו בדוד המלך שציוה לשלמה בנו (מלכים א ב ה): "וְגַם אַתָּה יִדְעֵת אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְשִׁנֵי שָׂרֵי צְבָאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן נֹר וְלַעֲמִשָּׂא בֶן יֵתֵר וְיֵהָרְגֵם... וְעִשִׂית פְּחֻמְתָּהּ וְלֹא תוֹרֵד שִׁיבְתוּ בְּשִׁלְם שָׂאֵל. וְהִנֵּה עִמָּךְ שְׂמֵעִי בֶן גֵּרָא בֶן הִימִינִי מִבְּחָרִים, וְהוּא קָלְלָנִי קָלְלָה נְמַרְצֵת בְּיוֹם לְכַתִּי מִחֲנָנִים וְהוּא יָרַד לְקִרְאָתִי הִיָּדוֹן, וְאֲשַׁבַּע לוֹ בְּה' לֵאמֹר אִם אֲמִיתָּהּ בְּחָרְב. וְעָתָה אֵל תִּנְקְהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה, וְיִדְעֵת אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לוֹ וְהוֹרְדֵת אֵת שִׁיבְתוֹ בְּדָם שָׂאוֹל".

ואולם גם כעס זה צריך להיות במתינות, ויהיה כעס הפנים ולא כעס הלב, כפי שכתב הרמב"ם (פרק ב הלכות רעות הלכה א) הכעס מידה רעה היא עד למאזר, וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר. וילמד עצמו שלא יכעס אפילו על דבר שראוי לכעוס עליו. ואם רצה להטיל אימה על בניו ובני ביתו, או אם היה פרנס על הציבור ורוצה לכעוס עליהם כדי

בַּהֶפְסֵדוֹ. קֶשֶׁה לְכַעַס וְקֶשֶׁה לְרִצּוֹת, יֵצֵא הֶפְסֵדוֹ בְּשִׁכְרוֹ. קֶשֶׁה לְכַעַס וְנוֹחַ לְרִצּוֹת, חֲסִיד. נוֹחַ לְכַעַס וְקֶשֶׁה לְרִצּוֹת, רִשָּׁע.

מאירת עיניים

הכעס הוא נגד טבעו ולמורת רוחו, ולכן גם מתרצה ומתפייס בקלות. **חסידי** – מושל ברוחו ומתנהג לפנים משורת הדין. **ד. נח לכעוס וקשה לרצות** – כועס בקלות על כל דבר, ואף עומד על דעתו ואינו מתפייס. **רשע** – מגיע בודאי לידי עבירות וחטאים, כמו שאמרו בגמרא (ברכות כט ע"ב): "לא תרתח ולא תחטא", וכן אמרו (נדרים כב ע"ב): "כל הכועס, בידוע שעוונותיו מרובים מזכויותיו, שנאמר (משלי כט כב): "אִישׁ אֶף יִגְרָה מְדוֹן, ויִבְעַל חֲמֹה רַב פֶּשַׁע".

עלול הוא לכעוס, ונמצא שרוב מעשיו נפחזים ומקולקלים. **ב. קשה לכעוס וקשה לרצות** – אינו מגיע בקלות לידי כעס, אלא לעיתים רחוקות, אבל כשכועס אינו מתרצה בקלות. **יצא הפסדו בשכרו** – אמנם יש לו הפסד מכך שמחזיק הוא בכעסו, אך יוצא לו רווח גדול יותר, שאינו מגיע בקלות לידי כעס. וכיון שדעתו מיושבת בדרך כלל, רוב מעשיו מתוקנים הם. **ג. קשה לכעוס ונח לרצות** – אמנם כועס הוא לפעמים, שאין לך אדם שלא יכעס כלל, אך קשה שיגיע לידי כעס, כי

שמחת הלב

שיחזור למוטב, יראה עצמו בפניהם שהוא כועס כדי ליסרם ותהיה דעתו מיושבת בינו לבין עצמו כאדם שהוא מדמה את הכועס בשעת כעסו והוא אינו כועס. וכן כתב בספר חסידים (סימן קל"ז), כל אדם ירא שמים כשהוא כועס על עוברי עבירה, ישקול כעסו כדי שתהא דעתו מיושבת עליו בינו לבין עצמו. ע"כ. וכמו כן, כשמדבר דברי מוסר לפני קהל, ומבשר צדק בקהל רב, נכון לדבר בנחת, וכן רמזו "דברי חכמים בנחת, נשמעים", כלומר, כשדברי חכמים הם נאמרים בנחת, נשמעים היטב ומתקבלים יפה. והגאון החפץ חיים היה פונה לדרשנים, שכאשר הם מטיפים מוסר, לא ישתמשו בסגנון של רוגזה וכעס או תרעומת, אלא יתארו בפניהם בנחת ובמתק שפתים את חשיבות התורה ומצוותיה, ועל הברכה הצפונה בטוהר המידות.

ומעשה שהיה עם הגאון רבי ישראל מסלנט, בעת שקרה מקרה שתלמידיו התרשלו בלימוד, וכיון שהרמב"ם (פרק ד מהלכות תלמוד תורה הלכה ה) כותב, אם רואה הרב שהתלמידים מתרשלים מדברי תורה ומתפרים עליהם, חייב לרגוז עליהם ולהכלימם בדברים כדי לחדדם ולזרזם, ועל זה אמרו חכמים (כתובות קג ע"ב) זרוק מרה בתלמידים. לכן עמד רבי ישראל וצעק עליהם בדברי תוכחה ברוגז ובכעס, אך באמצע דבריו היה שותק ומיטב פניו אל הקיר, ולחש לעצמו כמה מיילים. תלמיד אחד התחבא סמוך לבמה, לשמוע מה שלוחש רבי ישראל לעצמו, ושמע שאמר: "לא לכעוס בלב, אלא רק למראה הפנים", כי כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה.

ושוב חוזר לדברי תוכחתו, אבל בלב שקט ושליו. כזה ראה וקדש! (תנועת המוסר היא עמוד שלח)

יב אַרְבַּע מִדּוֹת בְּתַלְמִידִים. מֵהִיר לְשִׁמְעַ וּמֵהִיר לְאַבְד, יֵצֵא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסְדוֹ. קֶשֶׁה לְשִׁמְעַ וְקֶשֶׁה לְאַבְד, יֵצֵא הֶפְסְדוֹ בְּשִׂכְרוֹ. מֵהִיר לְשִׁמְעַ וְקֶשֶׁה לְאַבְד, חָכָם. קֶשֶׁה לְשִׁמְעַ וּמֵהִיר לְאַבְד, זֶה חֵלֶק רַע.

מאירת עיניים

בשכרו – הפסדו שהוא איטי בלימודו, יוצא בשכרו, בתועלת גדולה יותר, כי מה שכבר למד, נשאר מונח היטב בראשו. **ג. מהיר לשמוע וקשה לאבד** – בעל תפיסה מהירה, וגם זיכרון טוב, שאינו שוכח את אשר למד. **חכם** – מוכשר להגיע לידי חכמה. **ד. קשה לשמוע ומהיר לאבד** – בעל תפיסה איטית, וגם מה שכבר הבין ולמד, שוכח בקלות. **זה חלק רע** – יש לו מגרעות קשות בלימודו.

יב ארבע מידות בתלמידים – בכשרונותיהם של התלמידים: **א. מהיר לשמוע ומהיר לאבד** – יש לו תפיסה מהירה, אך מאידך שוכח מהר את מה שלמד. **יצא שכרו בהפסדו** – הרווח שלו מתפיסתו המהירה, יוצא בהפסד, כי במילא שוכח. **ב. קשה לשמוע וקשה לאבד** – יש לו תפיסה איטית וקשה, וצריך הוא ללמוד שוב ושוב עד אשר מבין וקולט את הדברים, אך אחר שכבר הבין, הדברים נקבעים היטב בראשו ואינו שוכחם. **יצא הפסדו**

שמחת הלב

יב קשה לשמוע ומהיר לאבד, זה חלק רע. ואולם אם יחפוץ לבו באמת בתורה, וישקוד על דלתות התורה יומם ולילה, תתקיים בו התורה, וכמו שאמרנו חז"ל (מגילה ו ע"ב): "יגיעת ומצאת, תאמין". וכתב בשלשלת הקבלה (דף מה סע"ב): ראיתי בקונטרס ישן, כי בא בחלום איש אחד לרבי מיימון מהעיר קורדובה, וציוה לו שיקח לאשה את בת הקצב פלוני, שהיה דר בעיר אחת קרובה לקורדובה, ומתחילה היה מהתל מזה החלום. אך בהישנות החלום פעמים רבות, לקחה לו לאשה ותלד לו בן ויקרא את שמו 'משה', ותקש בלדתה ותמת. ויקח לו אשה אחרת ויהיו לו בנים ממנה. וזה משה הקטן היה קשה הבנה עד מאד, ואביו היה מכהו עד כי נואש ממנו, ויקראהו 'בן הקצב' וידחהו מבינתו. וילך משה זה לבית הכנסת ויבך בכי גדול ויהי שרוי בעער על חסרונו בתורה, ויישן ויקץ, ותהי רוח אחרת בקרבו. ויברח מפני אביו וילך לו אל עיר אשר היה שם הרב רבי יוסף הלוי אבן מיגאש, וילמד ממנו תורה ויראה ויגדל בחכמה עד כי גדל מאוד והפליג בחכמה גדולה. אחר ימים רבים שב אל עירו קורדובה, ולא הלך אל בית אביו. וביום השבת דרש ברבים דברי תורה נוראים, ואחר הדרשה קמו אביו ואחיו וישקוהו ויקבלוהו בסבר פנים יפות. והוא הוא רבנו משה בן מיימון המכונה הרמב"ם. ישמע חכם ויוסף לקת, כמה צריך אורך רוח להתנהג עם בניו ותלמידיו, לבל ידחה אבן אחר הנופל.

שמחת הלב

להלן מדברי מרן הראשון לציון זצוק"ל בספרו "מאור ישראל" – דרושים (עמוד רסד) על הנהגת הרב עם תלמידיו: לכל מלמד צריכה להיות סבלנות רבה עם חניכיו. לא כל ילד יש לו חשק ללמוד, אבל צריך לדעת איך להביאו ולמשכו בעבותות אהבה שיאהב ללמוד. כמסופר במסכת תענית (כד ע"א) על האמורא רב שביקר בעיר אחת שהיתה שם שנת בצורת, וגזר תענית ציבור להתפלל על הגשם, אך לא הועיל כלום. למחרת ירד לפני התיבה שליח ציבור אחד, אמר "משיב הרוח" והתחילה רוח זלעפות, אמר "מוריד הגשם" וירדו גשמי רצון ברכה ונדבה. שאל אותו רב, מה מעשיך, אמר לו מלמד תינוקות אני, וכל תלמיד שאינו רוצה ללמוד, אני נותן לו מתנות ומגדנות ומפייס אותו שילמד עד שבא ולומד. כך צריך להיות מלמד תינוקות בסבלנות יתירה, ומשתלם הדבר כדי להוציא פרי למעשהו. גם כשהילד שובב וגורם הפרעה ללימוד, צריך להתאזר בסבלנות יתירה, כמאמר חז"ל (סנהדרין קז ע"ב) שמאל דוחה וימין מקרבת. ובסופו של דבר יצליח המורה להוציא יקר מזולל.

וכתב בקובץ אגרות החזון איש (ח"א סימן פט): אשוב לנכון שאף אם התלמיד שובב יש לגלגל עמו ולסבול אותו ולקרבו כל מה שאפשר, וזה כל פרי הנהגת הישיבה לתת לפתאים ערמה, ולתועים בינה, ואין לבוא בטענה על השובבים, כי הלא נאמר "וְעִיר פָּרָא אָדָם יוֹלֵד". ועלינו להשתדל ולסבול ולקרבו אותו בכל מחיר, כי שמאל דוחה וימין מקרבת, ופעמים יש לקרב בשתי ידים, ויזכו לעשות חיל להביא את תלמידיהם אל הדרך הישרה באהבה. וכתב עוד (סימן סט) כלפי תלמיד שובב: צריכה להיות סבלנות יתירה, ולקרבו בדרכי נועם, ולסבול כל הקשיים, ומן השמים ירחמו. גם באגרותיו (ח"ב סימן נד) כתב: כמדומה לי שלעולם לא עשו מעשה להרחיק תלמיד שובב מלימוד התורה, וצריכים אנו להגן בכל מקרה, ולהתאזר בסבלנות, וזה יעלה בידינו. עיי"ש.

ומסופר על הגאון החפץ חיים זצ"ל, שהיה מוסר שיעור לפני תלמידיו בישיבת ראדין, ובאמצע השיעור הגיע לשם תלמיד חכם אחד שהיה ראש ישיבה ברוסיה. החפץ חיים הפנה לו עורף והמשיך בשיעורו, והתעלם ממנו לחלוטין, ואף "שלום" לא נתן לו. התלמיד חכם ההוא נעלב, ויצא משם בבושת פנים סר וזעף. לאחר מכן שאלו תלמידי הגאון חפץ חיים את רבם, מדוע התנהג כך עם החכם ההוא, השיב להם הרב במעשה: נער יתום אחד בשם לייבלה ברונטשטיין למד בישיבה הנ"ל ברוסיה, הנער היה עילוי, אך שובב, וראש הישיבה הזה גירש אותו מהישיבה, באה אמו האלמנה והתחננה לפניו שישלח לו ויקבל אותו שוב לישיבה, והלה הקשה את רוחו ואימץ את לבבו, וסירב בכל תוקף לקבלו. הנער פנה לבתי ספר של הממשלה ברוסיה, ושם יצא לתרבות רעה, ומפני שהיה פיקח וממולח נעשה אחד ממנהיגי הקומוניסטים, ואז רדף באף ובחימה כל אשר בשם ישראל יכונה, ואת הדת היהודית, וגזר כמה גזרות על שומרי תורה ומצוות, ואסר אותם בבית האסורים, והמשיך

יג ארבע מדות בנותני צדקה. הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים, עינו רעה בשל אחרים. יתנו אחרים והוא לא יתן, עינו רעה

מאירת עיניים

והשבח והתועלת של נתינת הצדקה רק לעצמו (רש"י. ברטנורא). הוא מעדיף להיות הנותן הבלעדי, כי בכך הוא מרגיש שהעני זקוק לו וכפוף אליו, ועינו צרה במה שיקבל העני מאחרים (ספורנו). **ב. יתנו אחרים והוא לא יתן** – הרוצה שאחרים יתנו, אך הוא אינו חפץ לתת, **עינו רעה בשלו** – אף הוא

יג ארבע מדות בנותני צדקה: א. הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים – הרוצה שרק הוא יתן, ואחרים לא יתנו, **עינו רעה בשל אחרים** – אומנם מכיר הוא במעלת הצדקה, ויש בלבו רחמנות על העניים, אך אין זו מידה משובחת, מפני שעינו צרה בנתינתם של האחרים, ורוצה הוא את כל התהילה

שמחת הלב

בכל מיני תועבות. הנער הזה שמו לייב טורצקי הידוע לשמצה. [וסופו היה שהסתבך עם ראש הקומוניסטים סטאלין, ומפני שחשש פן יהרגוהו ברח למקסיקו, ושם מצאווה אנשי סטאלין וחסלו אותו, ונאבד משני עולמות עולם הזה ועולם הבא]. ואילו לא היה ראש הישיבה הזה מקשה את רוחו ומסרב לקבלו, היה יוצא על כל פנים תלמיד חכם וירא שמים, ורק מפני שהתעקש שלא לקבלו לישיבה, נעשה כן, וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, ומרוב צערי על אובדן הנפש ההיא, נהגתי כן. ישמע חכם ויוסף לקח. עכ"ד.

ומעשה שהיה לפני למעלה משבעים שנה בישיבת "פורת יוסף" בעיר הקודש ירושלים. אחד הרבנים לא חש בטוב ולא יכל להגיע לישיבה למסירת שיעורים. המנהל ביקש ממרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף צוק"ל בהיותו צעיר לימים שימלא את מקום הרב לכמה ימים. קודם שהגיע הרב לשיעור, הודיעו לו כי באותה כיתה ישנו בחור שובב מאוד, אשר מידי פעם דואג גם להצחיק את כל הבחורים בשיעור, כך שידע הרב היאך להסתדר עמו. בהיכנס הרב לשיעור, קרא לאותו תלמיד באהבה וחיבה הושיבו לידו וביקשו שיקרא את קטע הגמרא שעליו הרב ידבר, התלמיד שמח מאד בכבוד הגדול שקיבל, וכך השתתף יפה כל השיעור, ואט אט קרבו הרב ומאז קיבל חשק להתמיד בתורה, ועלה והתעלה עד שנעשה לאחד מראשי הישיבות הגדולים בארץ.

יג יתן ויתנו אחרים, חסיד. כתב הגאון רבי יוסף דוד (בעל שו"ת בית דוד) בספרו יקרי דשכבי (הרוש עג דף קנב ע"ב), לכאורה מה שבח הוא זה, במה שרוצה שיתנו אחרים? ונראה שאין הכוונה "ברצון" לבר, אלא הכוונה שהולך וטורח כמיטב יכולתו להשפיע על אחרים, ומעשה אותם

בְּשֵׁלוֹ. יִתֵּן וְיִתְּנוּ אַחֲרָיִם, חֲסִיד. לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אַחֲרָיִם, רָשָׁע.

יָד אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי לְבֵית הַמְּדַרְשׁ. הוֹלֵךְ וְאִינוֹ עוֹשֶׂה, שְׂכָר

מֵאֵרֶת עֵינָיִם

רשע – אדם זה יש לו מין התנגדות עקרונית לצדקה. הוא אינו רוצה לתת, וגם אינו סובל שאחרים נותנים, מפני רשעת אכזריותו והיותו מואס במידת הצדקה (ספורנו).

יָד אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי לְבֵית הַמְּדַרְשׁ
– ארבע מידות בהליכה לבית המדרש:
א. הוֹלֵךְ וְאִינוֹ עוֹשֶׂה – מכתת את רגליו ללכת למקום של תורה, אך אינו לומד

אומנם מכיר במעלת הצדקה, ויש בלבו רחמנות על העניים, אך עינו צרה על ממונו שלא יחסר ולא יתמעט. ואולם במקרה הצורך כשיראה שאף אחד אינו נותן, בודאי שיתן משלו, כי אין הוא אכזרי (עתי"ט). **ג. יִתֵּן וְיִתְּנוּ אַחֲרָיִם, חֲסִיד** – הרוצה לתת בעצמו מכספו, וגם רוצה ומעודד אחרים לתת, הדבר מראה על גודל רחמנותו וחפצו בטובת הבריות. **ד. לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אַחֲרָיִם,**

שְׂמַחַת הַלֵּב

לתת לצדקה. ועל זה אמרו שהוא חסיד, לפי שמלבד שהוא נותן משלו למצות צדקה, הוא טורח להשפיע על אחרים לתת, להשלמת המצוה. וכן מה שאמרו, לא יתן ולא יתנו אחרים, מדובר במי שיכול לדבר עם אחרים ולהשפיע עליהם לתת צדקה, ואינו עושה כן, נקרא רשע. אולם, אם זוכה גם לדבר עם חבריו ולהשפיע עליהם שיעשו גם הם כן, כמה שכרו גדול, וכמו שכותב הרמב"ם (מתנות עניים פי"ז): הכופה אחרים ליתן צדקה ומְעַשֶׂה אותם [גורם להם לעשות], שכרו גדול משכר הנותן.

לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אַחֲרָיִם, רָשָׁע. כתב המגיד מדובנא (בספר אהל יעקב פרשת וירא יריעות האהל דף מב ע"ב): דע כי בדבר מי שאינו נותן מעות לצדקה, יש שני סוגים, האחד, שאם ישאלנו איש, מדוע אינך נותן צדקה, ולא תפק לרעב נפשך, יתנצל ויאמר, כי אין בכוחו לתת, מפני מצבו הכלכלי שהוא דחוק ביותר. והאחר יענה, שהעני השואל אינו ראוי לתת לו, ויתן דופי במעשיו. וההבדל ביניהם, כי הראשון אם כי רעה עינו באחיו האביון ולא נתן לו, מכל מקום יתנו לו אחרים, כל שיש להם יכולת לתת, מה שאין כן השני, רבה רעתו שבעתיים, שמאחר שהטיל דופי בעני, גם אחרים לא יתנו לו, ועליו נאמר (תהלים קט מז): "יֵעַן אֲשֶׁר לֹא זָכַר עֲשׂוֹת חֶסֶד, וַיְרַדֵּף אִישׁ עֵנִי וְאָבְיוֹן וַנִּכְאָה לִקְבִי לְמוֹתָתִי", כלומר שהוא פועל כדיבורו שהעני יהיה נרדף גם מאחרים, וימות ברעב, ועל זה אמרו: לא יתן ולא יתנו אחרים רשע, כי שלילת נתינתו, עם ההסבר שלו, היא סיבה הגורמת שגם אחרים לא יתנו, ולכן נקרא רשע.

הַלִּיכָה בְּיָדוֹ. עוֹשֶׂה וְאִינוֹ הוֹלֵךְ, שְׂכָר מַעֲשֵׂה בְּיָדוֹ. הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה, חֲסִיד. לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה, רָשָׁע.

מאירת עיניים

למרות שמצליח בלימודו גם בביתו, **חסיד** – הדבר מראה על אהבתו וחשקו לתורה, וגם שיש בו ענווה שהוא מראה שזקוק הוא ליושבים בבית המדרש (עתי"ו"ט). **ד. לא הולך ולא עושה** – מונע את עצמו לגמרי מן התורה, **רשע** – שמבזה את התורה ומתרשל בלימודו. ואמר רבי נהוראי (מסכת סנהדרין צט ע"א), כל מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, עליו נאמר: "כִּי דָבַר ה' בְּזָה". (מאירי. רשב"ץ)

כראוי, **שכר הליכה בידו** – אמנם אין לו שכר לימוד כל כך, אך שכרו גדול על עצם ההליכה וההתאמצות להיות באוירה של תורה. **ב. עושה ואינו הולך** – מתעסק בתורה בביתו ומצליח בלימודו, אך אינו מטריח את עצמו ללכת לבית המדרש, למרות ששם היה יכול להתעלות יותר, **שכר מעשה בידו** – הפסיד את התועלת הגדולה והשכר של ההליכה, אך יש לו על כל פנים שכר על הלימוד. **ג. הולך ועושה** – מתאמץ ללכת למקום של תורה,

שמחת הלב

יד לא הולך ולא עושה רשע. כתב מרן הראשון לציון זצוק"ל (ענף עץ אבות עמוד סג): "ואין ספק שאלה שמכניסים טלויזיא בתוך ביתם ומעבירים זמנם במראות נגעים ומסירים אזנם משמוע תורה, הרי הם בכלל "כי דבר ה' בזה", ועתידים ליתן את הדין. שהרי תהלות לאל, ברוב בתי הכנסת מתקיימים שיעורי תורה, ובנקל יוכל ללכת ולשמוע דברי אלהים חיים, והוא עוזב מקור מים חיים לחצוב לו בורות נשברים אשר לא יכילו המים. והוא בכלל "לא הולך ולא עושה, רשע". ואפשר שהוא פסול לעדות, שעובר על "ולא תתורו אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם", שאפילו העובר על לאו בשב ואל תעשה, פסול הוא לעדות מן התורה". עיי"ש.

וכתב עוד (עמוד ה): והנה המסתכל במראות נגעים, הרי הוא בכלל מרגיל עצמו לערוה, וכן המביאים טלויזיא לתוך ביתם עוברים על "אַל תִּשְׁכַּן בְּאֹהֲלֶיךָ עֲוֹלָה", ועל "לֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתְךָ", כי מראים שם כל מיני סרטים המלאים דברי זימה והוללות. והעושה כן מגרה את היצר הרע בעצמו, במחזות שוא ומדוחים, בכל דרכי הפריעות והתועבות הרעות אשר שנא ה', ומשחית נפשו הוא יעשנה, והוא שורש פורה ראש ולענה. ועתיד ליתן את הדין, מלבד עוון ביטול תורה ומושב לצים. וכבר כתב מרן הקדוש בשלחן ערוך אורח חיים (סימן סז סעיף סז), שאסור לקרוא בשבת בדברי חשק כגון ספר "עמנואל", ואף בחול אסור משום מושב לצים, והקורא בהם עובר משום "אַל תִּפְגְּוּ אֶל הָאֱלֹהִים", לא תפגו אל מדעתכם. ומגרה יצר הרע בעצמו, ומי שחיברו ומי שהעתיקו, ואין צריך לומר מי שהדפיסו והפיצו ברבים,

שמחת הלב

מחטיאים את הרבים, ואין מספיקים בידם לעשות תשובה. ע"כ. וכל שכן במראות נגעים של הטלויזיא שמלאות כל מיני תועבות רעות, ויצר הרע שולט במה שעיניו רואות. וכל שכן מי שיש לו ילדים בבית, שמכשילם ומוציאם לתרבות רעה, ודמם מידו יבוקש.

וכבר הוזהרנו בתורתנו הקדושה "וְלֹא תִתְּנוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם", ואמרו חז"ל (יומא כט ע"א) הרהורי עבירה קשים מעבירה. וביאר הרמב"ם (מורה הנבוכים חלק ג פרק ח), כי כשיחטא האדם בפועל בגופו, אמנם ימרה פי השם מצד המקרים הנמשכים אחר חומריותו, ומכל מקום לא המרה אלא רק בבהמיותו, אבל המחשבה היא מסגולות האדם בחלק הכי נכבד שבו, וכשהוא מהרהר בעברה נמצא שחטא בשכלו שהוא חלק הנכבד שבו, ואינו דומה חטאו של מי שעבר ושעבד עבד סכל, כחטאו של מי שהעביד שר נכבד וחשוב. ע"ש.

והגאון רבי יוסף חיים הביא מעשה (עוד יוסף חי פרשת פינחס בפסוק לרב תרבה) בעשיר שהיה רוכב על סוסו בנוסעו לעיר אחת, ובעודו רחוק משער העיר כשעה אחת, ראה איש חיגר יושב על אם הדרך וצועק בקול בוכים, וביקש מן העשיר לתת לו כמתנת ידו. העשיר ירד מעל הסוס והוציא מכיסו מטבע כסף ויתנה ליד החיגר, ויוסף החיגר בדבריו תחינה ובקשה להגדיל חסדו עימו להרכיבו על סוסו להביאו לעיר, כי הדרך רחוקה ולא יוכל ללכת רגלי עד בוא העירה. העשיר שהיה טוב לב נאות גם לזה, וירכיב את החיגר על סוסו, ויתן ביד החיגר את רסן הסוס, והעשיר ישב מאחוריו. וכשנכנסו לעיר, עצר החיגר את הסוס והעמידו, ויאמר אל העשיר, רד עתה מהסוס ולך לשלום. ויאמר לו העשיר, למה תדבר כן, והלא זה סוסי, ואתה רד מהר פן אשליכך ארצה. ויצעק החיגר צעקה גדולה ומרה, והרסן בידו, ויאמר בקול בכי לעוברים ושבים, ראו אנשים טובים מה מתאנה לי הרשע הזה, חושו לעזרתי כי איש פיסח אני, ואינני יכול להתקומם נגד הבליעל הזה שאומר לגזול את סוסי. הלא אנכי פגשתי אותו הולך במסילה הרחק כשעה מן העיר, והתחנן לי כי עייף הוא, ואעשה לו טובה והרכבתיהו על סוסי, ועתה כופר בטובתי ואומר להשליכני מסוסי ולגזול ממני, שהוא כל רכושי, חוסו נא אנשים טובים והושעתם אותי מיד הבליעל הזה! ודמעותיו יורדות על לחייו. נכמדו רחמי האנשים עליו, כי האמינו לו. והעשיר אמר, כל דבריו שקר וכזב, ולהיפך אני רחמתי עליו, והרכבתיהו על סוסי, ועכשיו הוא מבקש תואנה לגזול את סוסי ממני. לבסוף אמר העשיר, הבה וניסע אל השופט, ונגיש לפניו את משפטינו והוא יוכיח בין שנינו. ויגשו שניהם אל השופט ושטחו בפניו כל טענותיהם. ויען השופט אל העשיר, הנה דברי אמת ניכרים, אך מה אעשה ואתה עצמך איבדת את זכותך בידך, שכאשר חסת עליו והסכמת להרכיבו על סוסך, היה לך להרכיבו מאחוריך, ורסן הסוס ישאר בידך, ואז לא היה יכול לטעון שהסוס שלו, אך עתה שהשלטת אותו עליך שנתת את הרסן בידו, ואתה ישבת מאחוריו, הרי זה מעיד שהסוס שלו, וקפחת את עצמך בידך. והנמשל, הרוכב מכשירים טמאים כטלויזיא, אייפון

שמחת הלב

וכיוצא בהם, הרי הוא מכניס בעצמו את היצר הרע לרשותו, ומוסר את שליטתו עליו, ולא יוכל לומר ביום פקודה מה אעשה ויצרי גבר עלי, כי הרי אתה בעצמך הכנסת את היצר הרע לביתך, והשלטת אותו עליך, והפסדת את זכותך בידך.

ומעשה שהיה בהיותי מוסר שיעור לפני שנים בימי העומד בספר "ענף עץ אבות", הבאתי מה שכתב מרן זצוק"ל על משנה זו, שהמכניס טלויזיא בתוך ביתו ומעביר זמנו במראות נגעים, פסול לעדות מן התורה, וכמובא לעיל. וכשאמרתי כן לחברי האברכים בכולל, קם אברך בעל תשובה, ואמר שגד אחד שלו בחתונה, היה רואה טלויזיא. והלא הלכה פשוטה היא שאם עד אחד פסול, הקידושין בטלים, שהרי עדות שבטלה מקצתה, בטלה כולה. או אז כתבתי את השאלה למרן זצוק"ל, ורמזתי שם למה שכתב בשו"ת יביע אומר (חלק ו אורח חיים סימן יב) בחומרת המכשירים הטמאים, והוספתי: "וכמו שמרן מזכיר מידי פעם בלזוין בחומרת האיסור בזה". [והאמת, שזמן רב מרן לא דיבר על גנות הטלויזיא בלזוין, אך כוונתי היתה לשם שמים לעורר על הענין, כדי שמרן ידבר בגנותה שוב ושוב, להשיב רבים מעווון].

שלחתי את השאלה בפקס למרן ביום חמישי בשעה שש בערב, וביקשתי מאחד המקורבים – אח כלתו של מרן שהיו גרים בבית מרן – שיזרז את הענין, כי האברך היקר שלנו אינו יודע מה לעשות בינתיים. וכך היה, והפקס הונח מיידית על שלחנו של מרן. בשעה עשר כשעדין לא הגיעה תשובה, ביקש המקורב מאחותו שתשאל את מרן על זה. ויען מרן: "מה אתם חושבים שמוציאים תשובה מהשרוול? צריך לעיין בזה". הודעתי לאברך והמתנו בסבלנות.

והנה בשיעור במוצאי שבת, אחר שדיבר מרן בענייני הלכה כדרכו בקודש, פתאום עבר מעבר חד, והחל לדבר בגנות המכשירים הטמאים כטלויזיא ועוד, ודיבר בארוכה בחריפות רבה נגד ההסתכלות בהם, וכמה איסורי תורה עובר המסתכל במכשירים אלו, והביא את המשל הנפלא הנ"ל מרבי יוסף חיים. אז שמח ליבי ויגל כבודי, שברוך השם המכתב כבר פעל משהו. ולמחרת ביום ראשון לעת ערב, קבלנו תשובה מכתב יד קדשו של מרן, בזה הלשון: בהיות שמוסתמא האיש שרואה בטלויזיא היה שוגג, ולא קיבל תוכחה מתלמיד חכם, כמו שכתב החזון איש (יורה דעה ס"ב ב), ולא שמייעא ליה איסורא, נראה שהוא כשר לעדות בדיעבד, ואין צריך קידושין אחרים. עובדיה יוסף.

לאור האמור לעיל, על כל תלמיד חכם המסדר קידושין, ליתן דעתו בזה מראש, ולהכין עדים כשרים ללא מכשירים טמאים כלל ועיקר, בפרט שלצערנו הרב, דבר זה נפוץ היום בעוונות, אף אצל אנשים שנראים שומרי מצוות, ומתפללים שלוש תפילות בכל יום.

טו ארבע מדות ביושבים לפני חכמים. ספוג, ומשפך, משמרת, ונפה. ספוג, שהוא סופג את הכל. משפך, שמכניס בזו ומוציא בזו. משמרת, שמוציאה את היין וקולטת את השמרים. ונפה, שמוציאה את הקמח וקולטת את הסלת.

מאירת עיניים

מתוכה את היין הזך, ומותרה בתוכה רק את השמרים. וזהו תלמיד רשע, שלומד תורה, אך נתפס לדברים התפלים והשוליים ומקנטר בהם. **ד. נפה, שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת** – מדובר על נפת סולת. הסולת היא עבה וטובה, ומעורב בתוכה קמח דק כעין עפרורית לבנה, ולכן מנפים אותה בנפה שמוציאה את כל הקמח הדק ומותרה בתוכה סולת נקייה ומשובחת. כך התלמיד הפיקח, לומד תורה, ויודע להפריד בין עיקר לתפל וללבן את הדברים כראוי, עד אשר מותר לעצמו חכמה מבוררת היטב.

(אדר"נ פרק מ. ברטנורא)

טו ארבע מידות ביושבים לפני חכמים – ארבעה סוגי תלמידים לעניין הבנת הדברים, ובירור העיקר והתפל. **א. ספוג, שהוא סופג את הכל** – כשם שהספוג קולט לתוכו את כל הנוזלים, בין עכורים ובין צלולים, כך תלמיד זה קולט לתוכו הכל, לומד וזוכר היטב את הדברים, אך אין לו את האבחנה הדקה והישרה בין עיקר לתפל. **ב. משפך, שמכניס בזו ומוציא בזו** – כשם שהמשפך קולט נוזלים ומוציא הכל מיד, כך תלמיד זה שוכח מהר כל מה שלומד. **ג. משמרת, שמוציאה את היין וקולטת את השמרים** – משמרת היא כיס בד שמסננים באמצעותו את היין מן השמרים. היא מוציאה

שמחת הלב

טו ארבע מידות ביושבים לפני חכמים. כתב הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ד הל' ד, ה. פ"ה הי"ג): הרב שלימד ולא הבינו התלמידים לא יכעס עליהם וירגז, אלא חוזר ושונה הדבר אפילו כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה. במה דברים אמורים, בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו, או מפני דעתם שהיא קצרה, אבל אם ניכר לרב שהם מתרשלים בדברי תורה ומתרפים עליהם ולפיכך לא הבינו, חייב לרגז עליהם ולהכלימם בדברים כדי לחדדם, וכענין זה אמרו: זרוק מרה בתלמידים. לא יאמר התלמיד הבנתי והוא לא הבין, אלא חוזר ושואל אפילו כמה פעמים. ואם כעס עליו רבו ורגז, יאמר לו: רבי, תורה היא, וללמוד אני צריך, ודעתי קצרה. ולא יהיה התלמיד בוש מחבריו שהבינו בפעם ראשונה או שניה והוא לא הבין אלא אחר כמה פעמים, שאם נתבייש בדבר זה, נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש והוא אינו למד כלום. התלמידים מוסיפים חכמת הרב ומרחיבים לבו, וכשם שעז קטן [גפורד] מדליק את העץ הגדול, כך תלמיד קטן מחדד את הרב, עד שיוציא ממנו בשאלותיו חכמה מפוארה. ע"כ.

טז כל אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר, בטלה אהבה. ושאִינה תלויה בדבר, אינה בטלה לעולם. איזו היא אהבה התלויה בדבר, זו אהבת אִמְנוֹן וְתָמָר. ושאִינה תלויה בדבר, זו אהבת דוד ויהונתן.

מאירת עיניים

אִמְנוֹן וְתָמָר – אִמְנוֹן אהב את תמר בגלל יופי ותאווה, ולבסוף שנא אותה שנאה גדולה, כמו שנאמר (שמואל ב יג טו): **”וַיִּשְׁנְאָהָ אִמְנוֹן שְׁנֵאָה גְדוֹלָה מְאֹד, כִּי גְדוֹלָה הַשְּׁנֵאָה אֲשֶׁר שְׁנֵאָה מֵאֲהָבָה אֲשֶׁר אֲהָבָה”**. ושאִינה תלויה בדבר, זו אהבת דוד ויהונתן – אהבת דוד ויהונתן היתה בעבור **”להשלים רצון קונם”**, מה שאיחד אותם זה לעשות יחד רצון ה', ולכן אהבתם היתה שרירה וקיימת על אף שהמלוכה נסובה מיהונתן שהיה בן המלך שאול, אל דוד. (ברטנורא. רשב"ץ)

טז ישנם שני סוגים של אהבה: כל אהבה שהיא תלויה בדבר – אהבה שתלויה בגורם חולף שיכול להתבטל, כגון עושר, מעמד, יופי וכדומה, בטל דבר, בטלה אהבה – ברגע שגורם זה בטל וחולף, ממילא האהבה בטלה. ושאִינה תלויה בדבר, אינה בטלה לעולם – אהבה שאינה תלויה בגורם בטל וחולף, אלא בגורם שיש לו קיום נצחי, כגון האוהב את חברו בגלל תורתו ומעשיו הטובים לעשות רצון ה', אהבה זו אינה בטלה לעולם. איזו היא אהבה התלויה בדבר? זו אהבת

שמחת הלב

טז כל אהבה שהיא תלויה בדבר. מרן הראשון לציון שליט"א נהג לומר לחתנים, שחשוב מאוד לקבוע עם האשה חברותא בערב אפילו 5 דקות, בהלכה ומוסר, כי אז מתחזקים האהבה והקשר ונעשים אמיתיים יותר, ולא כל דיבורם יהיה רק בעניינים גשמיים, ענייני העולם הזה. ובוזה מפרשים את הפסוק (ויקרא יט יח): **”וְאֶהְבֶּתְךָ לְרַעֲךָ כְּמוֹךָ, אֲנִי ה'”**, כלומר, אימתי האהבה לרעך? זו 'אשתך' היא אמיתית? כשמכניסים את הקב"ה. וחלילה שיהיה כל הקשר בגשמיות ובתאוות העולם הזה, כי אז האהבה היא תלויה בדבר, ובטל דבר בטלה אהבה. ומצאתי שכיוצא בזה כתב רבנו החיד"א בספרו עבודת הקודש (צפורן שמיר אות מה): **”ותימה הוא על בני אדם אשר שייבתם וקימתם וכל מעיינים בסדר אכילתם עם בני ביתם נועצו יחדיו, מה נאכל היום, ומה נאכל מחר, ועושים שקלא וטריא ומסקנא. והלא האכילה היא מהשלשה דברים אשר בני אדם דומים לבהמה. וכי הטוב הוא לשאת ולתת ולאבד את הזמן במה שדומים לבהמה? ואילו במה שדומים בני אדם למלאכים, היא הדעת, לא עלה על לב ליישר דעתם ומידתם ומסילות לבבם, ולשאת ולתת בסדר עבודת השם לא בא בפייהם, אמרתי שגם זה הבל וחוליי רע. עיי"ש. (ועיין עוד להלן פרק ד משנה ה ד"ה והלומד על מנת לעשות,**

שמחת הלב

ושאינה תלויה בדבר, זו אהבת דוד ויהונתן. כמו שנאמר (שמואל א יח א): "וּנְפֹשׁ יְהוֹנָתָן נִקְטְרָה בְּנֶפֶשׁ דָּוִד וַיֶּאֱהָבֵהוּ יְהוֹנָתָן בְּנֶפֶשׁוֹ... וַיִּכְרַת יְהוֹנָתָן וְדָוִד בְּרִית בְּאֶהְבְּתוֹ אֹתוֹ בְּנֶפֶשׁוֹ". ונאמר (שם כ יז): "וַיִּוֹסֵף יְהוֹנָתָן לְהַשְׁבִּיעַ אֶת דָּוִד בְּאֶהְבְּתוֹ אֹתוֹ, כִּי אֶהְבֶּת נַפְשׁוֹ אֶהְבּוֹ". ואף דוד העריץ את יהונתן ורחש לו כבוד, כמו שנאמר (שם כ מא): "וְדָוִד קָם מֵאֶצֶל הַנֶּגֶב, וַיִּפֹּל לְאֶפְיוֹ אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ [לפני יהונתן] שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, וַיִּשְׁקוּ אִישׁ אֶת רַעְהוּ, וַיִּכְבּוּ אִישׁ אֶת רַעְהוּ עַד דָּוִד הַגִּדְיָל". ואף על פי שלפי הדין, המלכות ירושה היא, שנאמר (דברים יז ט): "לְמַעַן יֵאָרְיֶה יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל", מכל מקום מאהבת יהונתן לדוד, ויתר על המלכות לדוד, וכמו שכתב הרמב"ם (פרק א מהלכות מלכים הלכה ז), יהונתן שהיה יורש העצר, ויתר על המלכות לטובת דוד, שנאמר (שמואל א כג טז): "וַיִּקָּם יְהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל וַיִּלָּךְ אֶל דָּוִד... וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַל תִּירָא כִּי לֹא תִמְצָאָךְ יַד שָׁאוּל אָבִי, וְאַתָּה תִמְלֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֶהְיֶה לְךָ לְמִשְׁנָה, וְגַם שָׁאוּל אָבִי יֵרַע בְּךָ. וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית לִפְנֵי ה'". ועוד שכבר ידע שדוד נמשח למלך בידי שמואל הנביא. ובלי ספק שאהבתם היתה בבחינת (ויקרא יט יח): "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ אֲנִי ה'". ואהבה כזאת רצויה ואהובה מאוד לפני ה' יתברך, וגם ה' אוהבם, ועליה נאמר (משלי ח כא): "לְהַנְחִיל אֶהְבִּי יֵשׁ, וְאַצְרַתִּיהֶם אִמְלֵא".

ושאינה תלויה בדבר. הזוכה לאהוב את השם יתברך אהבה שאינה תלויה בדבר, דהיינו שאינו אוהבו רק כשמיטיב עמו, אלא גם בזמן שלא הכי נעים לו, אוהב את השם ושומר כל מצוותיו, זוהי אהבה שאינה תלויה בדבר, שאינה בטלה לעולם. וכמבואר בזהר הקדוש (בהקדמה דף יא ע"ב) מזהי אהבת השם אמיתית: "אמר רבי אלעזר, אהבה רבה היינו אהבה שלימה בשלימות של שני צדדים, ואם אינה נכללת בשני צדדים, אינה אהבה כראוי בשלמות. כי באהבת השם, יש מי שאוהב אותו מתוך שיש לו עושר, אורך ימים, בניו סביבו, שולט על שונאיו, דרכיו מתוקנות לו, ומתוך כך אוהב את השם. אבל אם חלילה יתהפך מצבו, ויגלגל עליו הקדוש ברוך הוא דין קשה, לא יאהב אותו כלל, אהבה זו אינה אהבה שיש לה עיקר. אבל אהבה שלימה, היא אהבה משני הצדדים, בין בדין בין בחסד, וכמו ששינוי "בכל נפשך", אפילו שנוטל את נשמתך ממך, זו היא אהבה שלימה בשני צדדים". עיי"ש.

וכיוצא בזה כתב מרן השלחן ערוך (אורח חיים סימן רכב ס"ג): חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלימה ובנפש חפצה, כדרך שמברך בשמחה על הטובה, כי הרעה לעובדי השם היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם, נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם, שהיא שמחה לו. ע"כ. ובאר המשנה ברורה: כי כל הייסורים, בין בגוף ובין בממונו, הוא הכל כפרה על העוונות, כדי שלא יצטרך להתייטר לעולם הבא, ששם העונש הוא הרבה יותר גדול. וכמו שנאמר (דברים ח טז): "לְמַעַן עֲנִתְךָ וְלְמַעַן נִסְתָּךְ, לְהִיטִיבָךְ בְּאַחֲרִיתֶךָ". ואמרו במדרש (בראשית רבה פה ט), עד ימיו של יצחק אבינו, לא היו יסורים בעולם, אך מחמת

יז כל מחלקת שהיא לשם שמים, סופה להתקים. ושאִינה לשם שמים, אין סופה להתקים. איזו היא מחלקת שהיא לשם שמים, זו מחלקת הלל ושמאי. ושאִינה לשם שמים, זו מחלקת קרח וכל עדתו.

מאירת עיניים

האמת, אכן תתברר להם האמת, אך אם כוונתם לשם ניצוח, ימנעם ה' מכבוד. איזו היא מחלקת שהיא לשם שמים? זו מחלקת הלל ושמאי – כיון שהיתה מטרתם להשגת האמת, אכן התבררה האמת מתוך מחלוקתם, שהלכה כבית הלל (ברטנורא). ועוד, שדברי שניהם נותרו קיימים בידינו, שהרי "אלו ואלו דברי אלוקים חיים" (רשב"י). **ושאִינה לשם שמים, זו מחלקת קרח וכל עדתו** – כיון שהיתה מטרתם להשגת שררה וכבוד, לא השיגו את מטרתם, אלא להיפך, אבדו וכלו מן העולם. ובמחלוקת זו דקדקה המשנה בלשונה ולא אמרה "מחלוקת משה וקורח", אלא הזכירה רק את הצד של קורח ועדתו, כי משה רבנו אדרבה ניסה למונעה ולבטלה (אור החמה). ועוד, שודאי שכוונתו היתה לשם שמים (עתי"ט).

יז כל מחלוקת שהיא לשם שמים – לא לשם קינטור והתנצחות, אלא לכבוד ה', סופה – מטרתה, תכליתה להתקיים – תושג המטרה שלשמה נחלקו, ויזכו להשיג האמת. ושאִינה לשם שמים – כשהמחלוקת אינה לכבוד ה', אלא לאינטרסים אישיים, כגון ניצוח, קידום ויוקרה, אין סופה להתקיים – לא תושג המטרה, ולא ישיגו ממנה תועלת. לדוגמא, אם נחלקו ביניהם פרנסי העיר באיזה אופן יוכלו להרבות תורה בעיר, זה אומר בכה וזה אומר בכה, אם מטרתם אמיתית לשם שמים, תקויים כוונתם ויזכו להגדיל תורה יותר ויותר. אך אם אינה לשם שמים אלא כל אחד רוצה להגדיל את שמו, לא יגדל שמו. וכמו כן במחלוקת בלימוד תורה, כשכל אחד אומר את סברתו והבנתו בעניין, אם מטרתם לשם שמים לחתור אל

שמחת הלב

שידע יצחק את חומרת מידת הדיו, אמר: "רבנו של עולם, אדם מת בלא יסורים, מידת הדיו מתוחה כנגדו בעולם הבא, אבל אם אתה מביא עליו יסורים, אין מידת הדיו מתוחה כנגדו". אמר לו הקב"ה: "חייך דבר טוב בקשת, וממך אני מתחיל", שנאמר: "וַיְהִי כִּי זָקַן יִצְחָק, וַתִּכְהֶיּוּ עֵינָיו מִרְאֵת". (ובן אמר דוד (תהלים קיט קב): "סִמְרֵי מִפְתִּיחַ בְּשָׂרִי וּמִמְשִׁפְטֵיךָ יִרְאֵתִי", לכן תבע מהקב"ה שיתן לו יסורים, כדי שינקה מכל וכל ולא יפחד עוד. (כמבואר במסכת סנהדרין קז ע"א)

יז איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים? זו מחלוקת הלל ושמאי. אמרו חז"ל (מסכת עירובין יג ע"ב): שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו, והללו אומרים

שמחת הלב

הלכה כמותנו. [כלומר היתה מחלוקת יסודית ביניהם, כי בית שמאי היו מיעוט במספר ביחס לבית הלל, ולכן בית הלל אמרו הלכה כמותנו כי אנחנו הרוב, ונאמר "אחרי רבים להטות". ואילו בית שמאי אמרו הלכה כמותנו, שאימתי הלכה כרבים בזמן שהם שווים בחכמה, אבל אנחנו מחודדים וחרפים יותר]. יצאה בת קול ואמרה, אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל. ואומנם, מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים, מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותם? מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן. ללמדך שכל המשפיל עצמו, הקדוש ברוך הוא מגביהו. וכל המגביה עצמו, הקדוש ברוך הוא משפילו. כל המחזר על הגדולה, גדולה בורחת ממנו. וכל הבורח מן הגדולה, גדולה מחזרת אחריו. וכל הדוחק את השעה, שעה דוחקתו. וכל הנדחה מפני השעה, השעה עומדת לו. ע"כ. ופירש מרן רבנו יוסף קארו בכללי הגמרא, שעל ידי שבית הלל היו נוחים ועלובים, שכינה היתה שורה עליהם, והיו מכוונים לאמת, כי מידת הענוה סגולה היא שיזכה האדם לסייעתא דשמיא שתפסק הלכה כמותו. וכמו שמצאנו אצל דוד המלך שעליו נאמר "וזה עמו", שהלכה כמותו בכל מקום, והיה עניו שנאמר "ואנכי תולעת ולא איש", וכן נאמר "ה' לא גבה לבי" [בשעה שמשחני שמואל למלך], "ולא רמו עיני" [בשעה שהרגתי את גלית], "ולא הלכתי בגדולות" [בשעה שהעליתי את הארון] "ובנפלאות ממני" [בשעה שהחזירוני למלכותי אחרי מות אבשלום]. והמהר"ל צינץ ביאר, כי מלבד הדבר הסגולי שבזה, הרי שזוהי סיבה עצמית שהענווים יכוונו לאמת תמיד, כיון שאין להם נגיעה להעמיד דבריהם דוקא, שהרי נוחים ועלובים הם, ולא אכפת להם מי יצדק, וממילא אוזנם קשבת לשמוע גם את חבריהם ולהתבונן ולהכריע לאמת ללא נגיעה שהיא, עד כדי כך שמוכנים אף להקדים דברי בית שמאי לדבריהם.

ושאינה לשם שמים, זו מחלוקת קרח וכל עדתו. כתב הגאון רבנו יהונתן אייבשיץ בספר יערת דבש (חלק ב' דרוש א מדרשות אה"י), אומנם יצר הרע מסית ומדיח בכל מחלוקת לומר שהיא לשם שמים, אבל רבותינו נתנו סימן אמיתי לדבר, איזוהי מחלוקת שהיא לשם שמים, זו מחלוקת בית שמאי ובית הלל, שאף על פי שהיו חולקים בדבר הלכה, נשאר ידידים ואהובים זה לזה. וכדברי חז"ל בקידושין (ל ע"ב): אפילו אב ובנו, רב ותלמידו, שעוסקים בתורה, נעשים כאויבים זה את זה, שנאמר (במדבר כא יד): "על פן יאמר בספר מלחמות ה'", ואף על פי כן אינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר (ס): "את זהב בסופה", שבסופו של דבר נעשים ידידים ורעים זה לזה. וכן אמרו ביבמות (יד ע"ב), אף על פי שנחלקו בית שמאי ובית הלל, מכל מקום לא נמנעו בית הלל מלישא נשים מבית שמאי, ללמדך שחיבה ורעות היו נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר (זכריה ה ט): "והאמת והשלום אהבו". מה שאין כן במחלוקת קורח ועדתו, שהיו מלאים איבה ושנאה למשה רבנו, זוהי מחלוקת שאינה לשם שמים. וזהו אות נאמן בכל מחלוקת להבין אם היא לשם שמים או שלא לשם שמים.

יח כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו. וכל המחטיא את הרבים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה. משה זכה וזכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו, שנאמר (דברים לג) צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. ירבעם חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו, שנאמר (מלכים א טו ל) על חטאות ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל.

מאירת עיניים

ז: "אדם עשק בדם נפש, עד בור ינוס אל יתמכו בו" - אדם שאיבד ועשק נפש, עד בור הגהינם ינוס, ולא יתמכו בו משמים להצילו (רש"י). והיכן ראינו שהמזכה את הרבים, הרבים נחשבים לתלמידיו, וכן להיפך, במי שהחטיא את הרבים? ממשיכה המשנה ואומרת: **משה זכה וזיכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו, שנאמר "צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל"** - אכן רואים בפסוק זה, שהתורה מייחסת ותולה במשה את זכויותיהם של ישראל. ולעומת זאת: **ירבעם חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו, שנאמר "על חטאות ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל"** - הפסוק אינו אומר "על חטאות ירבעם וחטאות ישראל", אלא תולה בירבעם את חטאיהם של ישראל.

יח כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו - המדריך בני אדם בדרך טובה, הקב"ה שומר עליו שלא יבוא לידי חטא, כדי שלא יהיה הוא בגהינם ותלמידיו בגן עדן. וכמו שאומר הפסוק (תהלים טז ז): "לא תתן חסידך לראות שחת" - הקב"ה אינו נותן לחסידיו, אלו שאכפת להם ומשפיעים על הרבים ללכת בדרך טובה, לראות פני גהינם. ולעומת זאת: **כל המחטיא את הרבים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה** - המתעה את הרבים לחטוא ולקלקל מעשיהם, אין מסייעים לו משמים לחזור בתשובה [ובגמרא (וימא פז ע"א) דייקו לומר: "כמעט אין מספיקין בידו", שאין שוללים ממנו לגמרי את הבחירה לחזור בתשובה, אלא שאין מסייעים לו בכך], וזאת כדי שלא יהיה הוא בגן עדן ותלמידיו בגהינם, וכמו שאומר הפסוק (משלי כח

שמחת הלב

יח כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו. כתב המאירי בפירושו המשנה: "אין לך חסידות בעולם כמו המזכה את הרבים, לפיכך אין הקב"ה מניחו לעשות עבירה שיראה מתוכה שחת, כי אין ראוי לירד לגיהנם מי שזכות הרבים תלוי בו". ע"כ. וכתב רבנו יונה (שערי תשובה סער ג אות יט): "דע, כי נתחייב הנברא להיות ציר נאמן ועבד משכיל בכל מלאכת עבודת אדוניו. והפועל הנאמן יהיה במלאכתו וישגיח על מלאכת הפועלים חבריו. ועיניו על דרכיהם לראות אם באמונה הם עושים, ויזהרים ויודיעם את המעשה אשר יעשו. כי חפצו ורצונו

שמחת הלב

אשר תיעשה מלאכת אדוניו בלא רמיה, על כן יחזיק ידי עושי המלאכה". וכתב על זה רבי אליהו לופיאן: הרי שלא מספיק אם אמר יאמר האדם די לי להציל את עצמי ולא ישגיח לזכות גם אחרים בקיום רצון השם יתברך, כי רק בכך יקרא עבד משכיל ופועל נאמן, ולא זולת זה. כי אם יש בכוחך להרבות פעלים לתורה ולמצוה, ואין אתה עושה כן, הרי זאת עדות ברורה כי אין עבודתך לשמים, ולא לכבוד שמים אתה עוסק בתורה ובמצוות, כי אם להרבות שכרך ותו לא. ע"כ.

והנה חז"ל דרשו על אהרון הכהן את הפסוק (מלאכי ב ו): "תִּזְרַת אֶמֶת הַיְתֵה בְּפִיהוּ, וְעִוְלָה לֹא נִמְצָא בְּשִׁפְטָיו, בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אֶתִּי, וְרַבִּים הִשִּׁיב מֵעוֹן. וּתְנֵא דְבִי אֵלֵיהוּ (רבה פרשה יד): מזה היה עושה אהרן? קושר חבל של ברזל במותניו, ומחזר על כל פתחי ישראל, וכל מי שאינו יודע לקרוא קריאת שמע, לימדו קריאת שמע. ומי שאינו יודע להתפלל, לימדו תפילה. ומי שאינו נכנס בגופה של תורה, היה מלמדו. ולא אהרן בלבד, אלא כל המלמד תורה ברבים לישראל לשם שמים, ואינו נושא פנים לעשיר ולעני, מתוך כך הקב"ה מרחם עליו, ונותן בו רוח חכמה ובינה ודעה והשכל, ונותן חלקו עם שלושה צדיקים אברהם יצחק ויעקב.

ותנא דבי אליהו (רבה פרשה ט): מפני מה זכה אלקנה שיצא ממנו בן – שמואל הנביא, ששקול כמשה ואהרן? מפני שהכריע את ישראל לכף זכות, וחינך אותם במצוות, וזכו רבים על ידו. הקב"ה בוחן לבות וכליות אמר לו: "אלקנה, אתה הכרעת את ישראל לכף זכות, וחינכתם במצוות, וזכו רבים על ידיך, אני אוציא ממך בן שיכריע את ישראל לכף זכות, ויחנך אותם במצוות, ויזכו רבים על ידיו".

להלן מעשה נפלא במעלת זיכוי הרבים שכתב מרן זצוק"ל בהקדמה לספרו "טהרת הבית" (חלק ב עמוד יד): אזכרה ימים מקדם, עם לבבי אשיחה, ועלה במחשבה לפני למעט בהופעותיי ברבים כדי להתמסר יותר בעריכת כל חיבורי אשר עמי בכתובים, כי מתי אעשה גם אנוכי לביתי, ואם אין אני לי מי לי, ורעיוני על משכבי עלו. והנה בחלומי בלילה ההוא, ראיתי את הגאון רבי יוסף חיים זצ"ל מבבל, בעל ה"בן איש חי", אשר בא לבקר בביתי ופניו מאירות כזוהר החמה, נכנס לחדר הספריה, והתיישב ליד השולחן, ראה לפניו אחד מחיבורי, כמדומני שו"ת יביע אומר, והתחיל לעיין בו אחת הנה ואחת הנה, וכשסיים, אמר, טוב מאוד. ושאל אותי, האם אני ממשיך להופיע ולדרוש ברבים דברי תורה ומוסר, כאשר היתה באמנה אתי? ענית ואמרת, כי עדיין אני ממשיך גם בימים אלה להופיע ברבים בשיעורי תורה ובדרשות כאשר חנני ה', ובדרך כלל אני מופיע ביחד עם עמיתי הרב הגדול רבי יהודה צדקה (שליט"א) (שהוא קרובו ושאר בשרו של רבנו יוסף חיים), אך התאוננתי לפניו שדבר זה מפריע לי בהמשך הכנת עריכת חיבורי להוציאם לאור, "שמוני נוטרה את הכרמים, כרמי שלי לא

שמחת הלב

נטרתי". ענה דודי ואמר לי בסבר פנים יפות, טוב אשר תאחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך, כי יש נחת רוח מאוד לפני ה' יתברך בזיכוי הרבים כששומעים דברי תורה ומוסר וחוזרים בתשובה. וכל אחד שחוזר בתשובה הוא עולם מלא. ואיקץ והנה הלום.

והנה אמת נכון הדבר, כי כיוצא בזה אמר לו המלאך המגיד למרן הבית יוסף (עין מגיד מישרים פרשת שמות דף מז ע"ב), ואל תצטער על שאתה מטפל בענייני הציבור ועל ידי כך אתה מתבטל מעסק התורה, כי אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך, כי שניהם כאחד טובים, ועל ידי הכל זוכה לחלוקת דרבנן [לבוש כבוד לחכמים] וכו', כי עסק התורה לחוד, וצרכי ציבור לחוד, וכן תפילה לחוד, ומכולם יחד יעשו אותם לבושי כבוד, שיתלבש בהם האדם כשיצא מהעולם הזה, לכך עסוק בכולם. עכ"ד.

וראה עוד להגאון החיד"א (מחזיק ברכה אורח חיים סימן רצ סק"א) שכתב: והן כל יקר ראתה עיני ספר חזיונות כתובים באצבע, מטהרת יד קדשו של מורנו הרב רבי חיים ויטאל זצ"ל, בכתב ידו ממש, ושם נאמר שרבנו האר"י היה מזהירו תמיד לאתר שנפטר ובחלום ידבר בו, שירבה דרושיו להוכיח לעם ולהחזירם בתשובה, ובזה תלויה הגאולה וכו'. ואין קץ לשכרו וכמו שהפליגו בזה הקדוש בשבח המגיע למזכה את התועים מדרך האמת. וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים. ע"כ.

והנה בזה הקדוש (פרשת תרומה קכח ע"ב) אמרו: בא וראה כמה גדול כח האוחז בידיהם של עמי הארץ ומשתדל עמהם לעזוב דרכם הרעה ולהחזירם בתשובה, שהקב"ה מתייקר בו בחדוה שלימה, ומביאים את דיוקנו לפני המלך, ומוסרים בידו שבעים מפתחות של כל גנוי ריבונו. והמלך מברך את אותו הדיוקן בכל הברכות שברך את אברהם כשעשה את נפשות הרשעים. והקב"ה רומז לארבעה מחנות עליונים, ונוטלים את אותו הדיוקן והולכים עמו, והוא נכנס לשבעים עולמות גנוזים שלא זכה בהם איש אחר, זולת אותם שעושים את נפשות הרשעים. ואלמלי היו יודעים בני אדם כמה תועלת וזכות יש ברדיפה אחר הרשעים להחזירם בתשובה, וכמה זוכים בגללם כשמוזכים אותם, היו הולכים ורודפים אחריהם בכל כוחם כמי שרודף אחר החיים שלו. בא וראה, כי העני שנותנים לו צדקה מזכה את בני האדם בכמה טובות, בכמה גנוזים עליונים, אבל לא כמי שמזכה את הרשעים. כי מי שמשדל אחר העני, הוא משלים חיים לנפשו וגורם לו להתקיים. אבל מי שמשדל אחר הרשע, הוא משלים יותר, וגורם להכניע את הסטרא אחרא תחת הקדושה, שיתכופף ולא ישלוט, ומעביר אותו משלטונו, וגורם קיום לעולם, ועושה שמתעלה הקב"ה על כסא כבודו, ועושה לאותו הרשע נפש אחרת. ורואה בנים לבניו עוסקים בתורה, וזוכה בעולם הזה ובעולם הבא. ע"כ.

שמחת הלב

בספר "החפץ חיים חייו ופעלו" (עמוד פז, ז) מתאר את חיבתו של החפץ חיים ל"זיכוי הרבים", כמה דאג לאחינו התועים שעדיין לא זכו להבין בתורה ובמצוות, וזה תוכן דבריו: תכופות היה רבי ישראל מאיר מצטט את המאמר (ירושלמי סוטה): "אפילו למד ולימד שמר ועשה והיה סיפק בידו [אפשרות] להחזיק ולא החזיק, הרי הוא בכלל (דברים כו כ): "... אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְעִשׂוֹת אוֹתָם". פירושו של דבר, כי אף תלמיד חכם שעוסק בתורה יומם ולילה ומקיימה, מחויב לסייע בידי אחרים שילמדו אף הם, כי שתי מצוות נפרדות הן, מצות לימוד התורה לעצמו, ומצות החזקת התורה לסייע בידי אחרים, וכשם שאין העוסק בתורה פטור ממצוות סוכה ולולב, כך אינו נפטר בלימודו ממצות החזקת התורה. בסגנון אחר: אין אדם מישראל רשאי להסתפק במטען הרוחני שרכש לעצמו בלבד.

ריבון העולמים, הלא אב רחמן הוא הדואג לכל אחד מילדיו, כל נפש חביבה ויקרה היא בעיניו, ומה צורה תתואר לאדם שלא דאג מעולם לאחיו האביון אלא הסתפק בכך שלו לבדו טוב יהיה, שהוא לבדו יירש גן עדן, הקב"ה כביכול מעט מאד ישמח על בן אנוכי שבוה. "התבוננו", היה אומר, "התורה הקדושה צייתה לאדם לחוס על רכוש אחיו (דברים כב א): "לא תִרְאֶה אֶת שׂוֹר אַחִיךָ אוֹ אֶת שִׂי נֶגְחִים וְהִתְעַלְמֶתָ מֵהֶם, הֲשִׁב תְּשִׁיבֵם לְאַחִיךָ", מה גדולה אפוא צריכה להיות התעניינותך באישיותו של אחיך לסייע לו ברוח! "עזוב תעזוב עמו", בראותך זולתך מתלבט להושיע לעצמו, אלא שהוא עומד אין אונים, הלא עליך לסייע לו בכל כוחותיך לשאת את משאו. אם כך דורשת התורה מן האדם להתייחס לענייניו החומריים של הזולת, הלא דברים קל וחומר להתייחס אל ענייני נפש הזולת, אל צרכי נשמתו. האדם החי ודואג גם למען הזולת ונושא בעול הזולת, הלא בו בזמן הוא עושה גם לנפשו".

גדול היה כאבו על ההפקרות שנפוצה ביהדות, לבו דאב על כבוד שמים שמתחלל. מהו הדבר שהיה נמנע מלעשותו אם היה בכוחו למעט חילול שם שמים?! בשיחה אודות חילול שבת התבטא בקירוב כך: "אלמלי נשיקה בידו של פלוני היתה מועילה לכך שיהודי לא יחלל את השבת, הייתי מעניק לו נשיקה זו. אלמלי ידעתי שבהשתרעי לרגליו של פלוני ובהעתירי עליהם נשיקות או אפילו על מנעליו המסואבות, ימנע הלה מחילול שבת, הייתי עושה זאת בשמחה. פי אמנם היה מסתאב בכך, אבל הן הייתי מגדיל כבוד שמים. וכי קלה היא זו שיהודי ישמור שבת? מה ערך אפוא במקרה זה לאי ניקיונו של פי?!" עיקר דאגתו לשמור על ניקיון הפה באופן מוסרי ורוחני. עכ"ד.

והנה חז"ל במדרש (ויקרא רבה פרשת אחרי מות פרשה כב סימן ב) אמרו: כל מי שהומה ומהמה אחר המצוות, ומצוה קבועה לדורות אין לו, מה הנאה יש לו. תדע לך שהוא כן, שהרי משה

שמחת הלב

רבנו כמה מצוות וצדקות עשה, וכמה מעשים טובים היו בידו, ויש לו מצוה קבועה לדורות, שנאמר (דברים ד מא): "אִזְּ וּבְדִיל מִשֶּׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שְׁמִשׁ". ע"כ. ויש להתבונן בדברי המדרש הללו, הלוא מדובר פה על מי שהוא הומה ומהמה אחר המצוות, דהיינו שאינו רק מקיים את המצוות אלא הוא מתלהב ורדוף אחריהן, ובכל זאת אומר המדרש שאם בהיותו פה בעולם הזה, הוא לא עשה מצוה לדורות שתמשיך להניב לו פירות ופירי פירות גם לאחר פטירתו, "מה הנאה יש לו?" וצריך להבין, למה עד כדי כך, הרי כל חייו הוא יגע במצוות ובמעשים טובים, וכי על כל אלו יאה לומר: "מה הנאה יש לו?"

אם נתבונן נראה, שסוחר אמיתי זריז וממולח, עיניו צופיות תמיד על העתיד, היכן אפשר עוד להשקיע, אלו עסקים יניבו לו פירות ופירי פירות בעתיד, כי סוחר רציני שרוצה להתעשר ברמות על, הוא לא מתעסק בעצעועים, הוא מתעסק בנדל"ן שרק תופח ותופח ועולה. ואם ככה מעשי הסוחרים בעניינים הגשמיים, על אחת כמה וכמה עלינו להיות סוחרים רציניים בעניינים הרוחניים, וכמו שאמר שלמה (משלי ג יד): "כִּי טוֹב סִחָרָה מִסִּחָר כֶּסֶף", טובה סחורה של תורה ומצוות מכל סחורות העולם הזה. על כן, גם אדם שבעולם הזה הרבה במצוות מאוד, אבל אם הוא לא השקיע במצוות שיניבו לו פירות ופירי פירות לדורות, ממילא נראה שאינו סוחר ממולח ורציני, כי אם היה רציני, איך יכול להיות שלא השקיע במצוות המייצרות מצוות גם בעתיד, והרי נאמר (תהלים פח ו): "בְּמַתִּים חֲפְשִׁי, שְׂכִיּוֹן שְׂאֵדָם מֵת, נַעֲשֶׂה חֲפְשִׁי מִן הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת (שבת ל ע"א), ואיך לא דאג שהזכויות שלו יתרבו גם בהיותו בעולם הבא?! לכן אומר המדרש, אם מצוה קבועה לדורות אין לך, "מה הנאה יש לך?" הלוא גילית שאינך מבין באמת לעומק מעלת המצוות, ולכן לא דאגת לייצר עוד ועוד מצוות בעתיד, נמצא שאינך סוחר רציני במצוות, אלא רק 'חובב'.

עוד ניתן לבאר, על פי משל לאדם שאמרו לו, ברצוננו להעניק לך כבחירתך מתנה אחת מן השתים: או \$10,000,000 או \$100,000,000. והנה להפתעת כולם הוא העדיף לקחת רק את ה-\$10,000,000. מה נגיד עליו? כולם פה אחד יודו שהוא פשוט מסכן, כנראה שאיננו שפוי ברעתו, הוא לא 100%. אבל למה, הלוא גם \$10,000,000 זה לא סכום זעום, אז למה אומרים שהוא לא שפוי? כי פשוט וברור, שלעומת האפשרות לקחת \$100,000,000, מי שלוקח את ה-\$10,000,000, ברור שהוא לא נורמלי.

נבהיר יותר, אדם שאמרו לו לבחור אחת מן השתים: או \$1,000,000 סכום חד פעמי, או מכונה שמייצרת כסף באישור החוק, הלוא ברור כי אם הוא לא יבחר במכונה, הוא פשוט מבולבל ומסכן.

שמחת הלב

והנמשל: העולם הזה, הוא עולם חולף, "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורת שמונים שנה" (תהילים צ"א), "מי גבר יחיה ולא יראה מות" (שם פס מט), הרי גם אם אדם יחיה כל כך הרבה שנים כמו מתושלח, בסוף זה יגמר. ולעומת זאת, העולם הבא, הוא עולם ה"נצח", הוא לעולם לא יגמר, כמו שהמשילו בעלי המוסר כדי לסבר את האוזן, מה זה מושג של "נצח"? נתאר לעצמנו, הר ענק כולו גרגירי חול, ותבוא יונה אחת לאלף שנה, ותיקח גרגיר חול אחד בלבד, מתי יגמר ההר הזה? גם זה עדיין לא "נצח". אם כן כמה שאדם יעשה מצוות בעולם הזה, אף שהוא רדוף אחריהם, זה כביכול עדיין כסף קטן לעומת המצוות שבכותן לייצר עוד ועוד מצוות לדורות עולם. לכן אומר המדרש: "אם מצוה קבועה לדורות אין לו, מה הנאה יש לו?!", הרי כל מה שטרח ועשה והרבה בהיותו כאן בעולם הזה, זה כלום לעומת המצוות שבכותן לייצר עוד ועוד מצוות לדורות בהיותו בחיי ה"נצח", אז איך לא השכיל לעשות מצוה שתהיה קבועה לו לדורות, שאז גם לאחר פטירתו, היה נחשב לו כאילו הוא עדיין חי וממשיך לקיים ולעשות עוד ועוד מצוות.

ולפי זה יובן המשך המדרש: "תדע לך שהוא כן, שהרי משה כמה מצוות וצדקות עשה, וכמה מעשים טובים היה בידו, ויש לו מצוה קבועה לדורות". ולכאורה יפלא מאוד, הרי מי לנו גדול ממושה רבנו, ומדוע הוא עדיין צריך לחפש לעצמו עוד מצוה שתהיה קבועה לו לדורות? אבל לפי המבואר שכמה שאדם יעשה בעולם הזה, אם אינו עושה גם מצוה שתייצר לו מצוות לדורות, כביכול כל מה שעשה זה כסף קטן לעומת המצוות הללו, לכן גם משה רבנו ראה לנכון לפני פטירתו לעשות עוד מצוה שתהיה קבועה לו לדורות בשביל חיי הנצח.

ובאמת, משה רבנו אשר מי כמוהו סוחר במצוות, כמבואר בגמרא מסכת מכות (י"א): דרש רבי סימאי, מהו שכתוב (קהלת ה ט): "אֲהָבָה כֶּסֶף לֹא יִשְׁפַע כֶּסֶף" – זה משה, שהיה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש בארץ כנען, ואמר: מצוה שבאה לידי אקיימנה. וכן במסכת סוטה (יד ע"א): דרש רבי שמלאי, מפני מה נתאוה משה להיכנס לארץ ישראל? וכי לאכול מפריה הוא צריך, או לטבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה: הרבה מצוות נצטוו ישראל, ואינן מתקיימות אלא בארץ ישראל. אכנס אני לארץ, כדי שיתקיימו כולן על ידי! ועוד אמרו שם (יג ע"א): בא וראה כמה חביבות מצוות על משה רבנו, שכל ישראל כולם התעסקו בביזת מצרים, והוא התעסק במצוות ונשא את ארונו של יוסף, שנאמר (משלי י ח): "חֲכָם לֵב יִקַּח מִצְוֹת". נמצא שאין לך סוחר במצוות גדול ממושה, ועם כל זה הוא לא נח ולא שקט עד שעשה מצוה שתהיה קבועה לו לדורות, כי סוחר ממולח ורציני לא נח לרגע מלהשקיע עוד ועוד על העתיד.

גם בשו"ת דברי מלכיאל (הובא לעיל פרק ג משנה א) הביא את המדרש הנ"ל, וכתב, שהמניח מצוה

שמחת הלב

קבועה לדורות, חשוב כאילו עושה אותה בכל שעה, ומתנחם בה במותו, כי מצוה זו תעשה פירות ופירי פירות אף לאחר מותו. ובפרט הזוכה במצוה של הדפסת חיבורים חדשים בדבר הלכה שהוא עיקר חיזוק תורתנו הקדושה, שעל ידי זה תרבה הדעת בישראל. שאין גבול לעילוי הנשמה שהם גורמים, ומעלים אותה במעלות אין סוף, כי כל הזכויות שיצאו מהלימוד בהם, ומזרעם וזרע זרעם של הלומדים והמתחזקים מהם, באמונה בהשם, ובשמירת התורה והמצוות, הכל נזקף לזכותו, ומכניסים אותו בשערי גן עדן העליון, אפילו אם לא זכה בהיותו פה בעולם הזה ללכת בדרכי השם יתברך. עכ"ד.

ובאמת, זכינו שבדורותינו מתקיימת נבואת הנביא עמוס (ה יא): "הֲנָה יָמִים בָּאִים נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹהִים, וְהִשְׁלַחְתִּי רֶעֶב בְּאָרֶץ, לֹא רֶעֶב לֶלֶחֶם וְלֹא צָמָא לַמַּיִם, כִּי אִם לְשִׁמְעַת אֶת דְּבָרֵי ה'". רבים רבים מעם ישראל שבים אל צור מחצבתם. וברוך השם מיום ליום מתרבים בעלי התשובה בכל אתר ואתר, מדרשות לבנים ומדרשות לבנות, "בְּגַן פְּרֵת יוֹסֵף בְּגַן פְּרֵת עֲלֵי עֵינַי", כן ירבו. ואולם, הן רבים עתה עם הארץ, ולא כל אחד מסוגל לפתוח ספר וללמוד את ההלכות, ותהילות לאל זיכנו בחוברות אלו "בהלכה ובאגדה", לבאר ולהפשיט את ההלכות בשפה קלה ונעימה, ובכל יום יוצאים אברכים ובנות בעלי תשובה, לשם שמים ללא קבלת תמורה כספית כלל, ומכתתים רגליהם מבית לבית, מְסוּפָּר לְסוּפָּר, מעיר לעיר, אצל אחינו אהובנו שעדיין לא זכו לשמור תורה ומצוות, ונותנים להם מחוברות אלו "שבת", "טהרה", מועדים ועוד, ורואים את הצימאון העז שבליבותיהם. ורבים שקיבלו את החוברות, בחסדי השם עלו והתעלו בשמירת התורה והמצוות מעלה מעלה.

להלן מכתב שנשלח לנו מאחת הפעילות בחלוקות החוברות "השבת" ו"הטהרה" בהלכה ובאגדה: באחד מימי השישי, בעודי חושבת על הדברים שחסרים לשבת, הלכתי לחנות 'מקסטוק' בתלפיות בירושלים. לקחתי דברים שחסרים לי לשבת וכשעברתי ליד האגף של האגרטלים, החזקתי אגרטל, והמכסה שלו בלי לשים לב נפל ונשבר. הדבר האחרון שחשבתי שמשוהו ישבר לי שאני יציבה עם שתי ידיים. אף אחד לא שם לב, אבל החלטתי שאני לוקחת לקופה את האגרטל ומשלמת על מנת שלא לעבור חלילה על איסור גזל. בדרך לקופה אני מנסה לחשוב ולפשפש במעשי, למה נשבר המכסה של האגרטל, הרי אין דבר כזה "מקרה", הכל בהשגחה פרטית, אך לא הצלחתי להבין. אבל "רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום", לה' יש תוכניות יותר טובות משלי. קיבלתי באמונה ובשמחה ועברתי אל הקופות, אם ככה ה' רוצה, אז גם אני רוצה בלי לפקפק כלל! אחרי שהמוכרת סיימה לעשות לי חשבון, אמרתי לה "היי, אני רוצה לשלם בנוסף על האגרטל, כי המכסה נשבר לי, אני לא רוצה שיהיה לי גזל חס ושלום, ואני מתעקשת לשלם".

שמחת הלב

המוכרת שלייד המוכרת שלי, ענתה לי: "שמעתי אותך, אבל רגע, את לא צריכה לשלם אין צורך, זה רק המכסה והכל בסדר. אבל רציתי לשאול אותך, מה זה גזל? למה כל כך התעקשת לשלם אני הייבת לדעת!!" הסברתי לה מה המשמעות של "גזל", וכמה זה חמור, ועד כדי כך "שגזל מקטרג בראש!" בשיחה זו התחברנו מאוד והפכנו להיות חברות רק על ההסבר של משמעות הגזל! אחרי 5 דקות שיחה, היא הבינה שאני חוזרת בתשובה, וגם אני הייתי במקום שלה עם כל העולם מסביבי. ואז היא שאלה אותי על חוברות "שבת" שהיא ראתה שלפני כמה ימים ששמו בקופות, ובדיוק זה נגמר. אמרתי לה שאני יודעת מי מביא את החוברות, ואביא לה עוד חוברות. היא לא האמינה והחלה להתרגש, ולהגיד לי שהיא התחילה לשמור שבת, וזאת השבת השלישית שהיא שומרת, ובעבודה היא החלה לקרוא בחוברת "שבת" והתעניינה מאוד! ולצערך נגמרו החוברות.

לי, לא היה מושג למה נשבר המכסה של האגרסל, אבל יש פה מלך שמנהיג את העולם, בורא עולם ידע, כי במידה ולא היה נשבר המכסה, לא הייתי מדברת איתה על "גזל", ולא הייתי בכלל יוצרת שיחה איתה, וכל השיחה שהייתה לי איתה לא הייתה מתקיימת כלל. בורא עולם ידע שרק במידה והמכסה ישבר, אני אתקש לשלם, והיא תנסה להבין מה זה גזל, וכל זה כי יש יהודיה שצמאה לדעת את השם, ולכן בורא עולם לגלג הכל, שבתוך רגע גם נהפוך לחברות, וגם היא תקבל חוברת "שבת", ובנוסף סיכמנו את הדבר הכי חשוב, שנעביר לחנות חוברות "השבת בהלכה ובאגדה", בכל ימי ראשון ושלישי! והיא אישית תדאג שהן תחולקנה טוב. תודה לבורא עולם שזיכה אותי בכל זה. עד כאן.

עם ישראל היקרים, בואו לעזרת ה' בגיבורים, להרים את תרומת ידכם ונדבותיכם, כיד השם הטובה עליכם, וביחד נקרב את אחינו בית ישראל לתורה ולמצוות. לצערנו, רבים עדיין לא יודעים מהי שבת? ומהי טהרה? והלוא מבואר בגמרא (שבת לא סע"א) בשעה שמכניסים את האדם לדין בעולם הבא, שואלים אותו: ציפית לישועה? ולכאורה מה השאלה הזו, והרי ברור שכל יהודי מצפה למשיח, מי לא רוצה שתבוא כבר הגאולה, הרי כולנו מתפללים: "כי לישועתך קיווינו וציפינו כל היום..."! אלא הביאור בזה הוא, אם אתה באמת מצפה לגאולה, אם כן מה עשית בשביל לקרב אותה?! הרי בגמרא אמרו (שם ק"ח ע"ב): "אמר רבי שמעון בר יוחאי, אם משמרים ישראל שתי שבתות כהלכתן, מיד נגאלים". האם התאמצת שעוד יהודים יתאספו למעגל שומרי השבת, וככה נגאל?

ישנם מענגים את השבת במינים ממינים שונים של בשרים ודגים יקרים מאוד, וכן קינוחים יקרים ונחמדים, והכל כמובן "לכבוד שבת קודש". אך שאלה לי אליהם, אם כל כך מוקירים ומעריכים את השבת, אם כן מה הם עושים כדי שעוד יהודים ישמרו את השבת? למה שלא

שמחת הלב

יבזו את המחירים היקרים הללו גם לטובת אחינו בית ישראל, שישמרו את השבת הקדושה בפועל!!! לזאת, 'החלש' יאמר גבור אָנִי, ויעלה ויבוא ויגיע ויראה להיות שותף במפעל הגדול של זיכוי הרבים הגדול הזה.

וכבר כתב מרן מלכא זצוק"ל (בהקדמה לשו"ת יביע אומר חלק א'): **למעלה בקודש הוא "זיכוי הרבים", שאין לך מעלה גדולה כמו מי שמזכה את הרבים, שנאמר (דניאל יב א): "וְהַמְשַׁכְּלִים יִזְהָרוּ כְּזֶהֱרָה הָרְקִיעַ, וּמִצְדִּיקֵי הָרְבִים כְּכּוֹכְבִים לְעוֹלָם וָעֶד", כשם ששבעת כוכבי לכת נראים לנו כניצוצות קטנים, והאמת שהם פי כמה וכמה מיליונים מכל כדור הארץ, כך המזכים את הרבים ערכם גדול אצל השם יתברך, שמושכים את אחינו התועים מדרך השם בעבודות אהבה לתוך קדושת התורה, שהרי כל ישראל ערבים זה לזה. צא ולמד מה שכתב רבנו בחיי בספרו חובות הלבבות (שער אהבת ה' פרק א'): ודע, שאפילו החסיד הגדול ביותר, וגדול בתורה, עד שיגיע לתכלית השלמות בתיקון נפשו אצל השם יתברך, ואפילו אם יגיע למדרגת מלאכי השרת במידותיהם הטובות, ובמנהגייהם הנחמדים, ובהשתדלותם העצומה בעבודת הבורא, ובאהבתם הזכה בהשם יתברך, עדין לא יגיע לזכויות מי שמורה ומדריך את בני האדם אל הדרך הטובה והישרה בעבודת השם, ומיישר אורחותיהם, להטותם לעבודת השם, ולקרבתם לצור מחצבתם, ולהחזירם בתשובה שלימה. שזכויותיו של זה נכפלות שבעתיים, בעבור זכויותיהם של אלו שבמשך כל הימים והזמנים, ובזכויות זרעם וזרע זרעם. כן הדבר, אחי, מי שאינו מתקן אלא נפשו בלבד, תהיה זכותו מועטת, אבל מי שמתקן נפשו ונפשות רבות, תכפל זכותו כפי זכויות כל אותם שתקנם, ועליו אמרו חז"ל: כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו, משה זכה וזיכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו. וכן אמרו (בבא מציעא פה ע"א): "כל המלמד את בן עם הארץ תורה, אפילו אם הקדוש ברוך הוא גוזר גזרה, מבטלה בשבילו, שנאמר (ירמיה טו יט): "וְאִם תּוֹצִיא יָקָר מְזוּלָל, כְּפִי תִהְיֶה", וזוכה ויושב בישיבה של מעלה". ובזוהר הקדוש אמרו, אילו ידעו בני האדם כמה גדולה מעלת המזכה את הרבים, ומחזירם בתשובה, היו רצים אחר זה כאדם הרץ אל חייו. ובדורנו זה בנקל יכולים להשיב אנשים תמימים אל דרכי ה', מה טוב ומה נעים גורלם, ומלאה הארץ דעה את ה'. עד כאן מדבריו חוצבי להבות אש של מרן זצוק"ל. ישמע חכם ויוסף לקח. (ועיין עוד פרק ו משנה ט ד"ה אמר לי)**

וכל המחטיא את הרבים, אין מספיקים בידו לעשות תשובה. כתב מרן הבית יוסף (אורח חיים סימן תקפ) בשם בעל הלכות גדולות, בשבעה [י"ז] באלול יש נוהגים להתענות, כי מתו בו המרגלים מוציאי דיבת הארץ רעה, ועונשם היה שמיד השתרבבה לשונם, כמבואר בגמרא בסוטה (לא ע"א), והיו מתמצים בחולאים רעים עד שבעה באלול. והקשה הבית יוסף, למה התקינו להתענות ביום שמתו בו, והלוא היו צריכים לעשות בו שמחה, שנאמר (משלי יא א): "וּבְאֶבֶד רָשָׁעִים רְגָה" [וכמו שנפסק בשלחן ערוך (יורה דעה סימן שמה ס"ה), שאותם שפרקו עול

שמחת הלב

המצוות מעל צווארם... וכן המומרים והמוסרים, כל אלו אין אוננים ואין מתאבלים עליהם, אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמים? ושוא מפני שלא זכו שתתקבל תשובתם אנו מצטערים, שמתמא שבו ולא נתקבלו. ע"כ. השם ירחם ויציל, על מה מתענים? על הצער הזה שאותם רשעים לא זכו שהקב"ה יקבל את תשובתם, כי לא כולם זוכים לחזור בתשובה!!!

משה זכה וזיכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו... ירבעם חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו... הנה כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ה הלכה ב): ראוי לכל אדם להיות צדיק כמשה רבנו או חלילה רשע כירבעם בן נבט. ולכאורה צריך להבין, וכי באמת אפשר להיות צדיק כמשה רבנו? והרי על משה רבנו מעיד הקב"ה (במדבר יב ז): "בְּכֹל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא, פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בוֹ, וּמִרְאָה וְלֹא בְּחִידָת וּתְמִנַת ה' יִבִּיט", כל הנביאים היו מקבלים את הנבואה כמו בחלום, ואילו על משה רבנו נאמר (שמות לג יא): "וְדַבַּר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים, כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ". כשבנות צלפחד באו לבקש חלק בארץ, מה הוא עונה להם? "עֲמְדוּ וְאִשְׁמְעָה מֶה יֵצֵה ה' לָכֶם" (במדבר ט ח), אומר רש"י, אשרי ילוד אשה שמתי שהוא רוצה, הוא מדבר עם הקב"ה, כמו תלמיד שאומר, המתינו שאשאל את רבי ואחזיר לכם תשובה. זה היה משה רבנו, הוא היה בטוח שהקב"ה יענה לו. ואם כן מי יכול להיות כמשה רבנו? וכי הרמב"ם בעצמו היה משה רבנו? וכי הלל הזקן? רבי עקיבא? רבי שמעון בר יוחאי? אפילו דוד המלך לא הגיע לדרגת משה רבנו, אז מה כוונת הרמב"ם: "ראוי לכל אדם להיות צדיק כמשה רבנו". והרי הרמב"ם כתב הלכות לכלל ישראל, גם לדורות שלנו ולדורות הבאים?

עוד צריך להבין מה שכתב הרמב"ם, שחלילה יכול אדם להיות רשע כירבעם בן נבט. ולכאורה למה תפס דוקא דוגמא של ירבעם בן נבט, והרי היו הרבה יותר רשעים ממנו, כמו שהגמרא בסנהדרין (ק) מביאה על אחז הרשע, ונכדו מנשה, ובנו אמון שלא היו רשעים כמותם. ולמה נקרא שמו אחז – שאחז דלתות בתי כנסיות ובתי מדרשות וסגר אותם, אמר אם אין גדיים אין תיישים. אם לא יהיו תינוקות של רבן, חלילה עוד דור אחד ושנים, לא תהיה תורה בכלל. על מנשה נאמר (מלכים ב כא טז): "וְגַם דָּם נָקִי שִׁפָּה מְנַשֶּׁה הִרְבֵּה מְאֹד". אומרת הגמרא שעשה צלם במשקל כבד מאוד, שצריכים להרים אותו אלף בני אדם, ובכל יום היו מתים כולם מכובד המשא. בנו אמון – עשה תועבות קשות בלי שום הנאה, רק בשביל להכעיס את הקב"ה. וכמה שהרשיעו אלו, בא יהויקים הנכד של אמון, ואמר: "קמאי לא ידעי לארגוזי", הראשונים לא ידעו להרגיז את הקב"ה, אבל הוא ירשיע כל כך עד שירגיז באמת את הקב"ה. ובגללו ביקש הקב"ה להחזיר את כל העולם לתוהו ובוהו, אבל כיון שהסתכל בדורו שהיו צדיקים, התקררה דעתו.

שמחת הלב

מבהיל מה הגמרא מספרת (שם ופב ע"א) על יהויקים. הסבא של רבי פרידא [הוא רבי פרידא שהיה חוזר לתלמידו 400 פעם כדי שיביין. (עירובין נד ע"ב)] מצא גולגולת זרוקה בשערי ירושלים שהיה כתוב עליה "זאת ועוד אחרת", הוא לא ידע מה המילים האלו, אבל מפני הכבוד, קבר אותה באדמה. והנה לאחר דקה פתאום בעצמה הגולגולת מהאדמה. אמר אולי טבע האדמה הזאת בעייתי, הלך וקבר אותה שוב במקום אחר, ושוב בעצמה ממקומה. אמר, כנראה זו הגולגולת של יהויקים, שקילל אותו ירמיה הנביא (כב יט): "קבורת חמור יקבר", דהיינו כמו החמור שנוסעים אתו לכל מקום, ואם היה זקן ותש כוחו, ובאמצע הדרך נפל ומת, לא קוברים אותו אלא משאירים אותו כדומן על פני האדמה, כך גם יהויקים לא יזכה לקבורה, ולכן הגולגולת שלו מבצבצת. אמר הסבא של רבי פרידא, סוף סוף הוא היה מלך, ולא דרך ארץ לבזות אותו כל כך, לכן לקח את הגולגולת ועטף אותה והניח בארגו, והחביא בביתו בבוידם למעלה. והנה ערב פסח הגיע, אשתו נקתה את הבית ופתאום היא רואה את הגולגולת, נבהלה מאוד. ומכיון שבעלה לא היה בבית, הלכה וסיפרה לשכנותיה. אמרו לה, כנראה שזו היא הגולגולת של אשתו הראשונה של בעלך שמרוב שאהב אותה, הוא לא רצה לשכוח ממנה, לכן הוא שמר את הגולגולת שלה, ומידי פעם הוא מסתכל עליה. היא האמינה להם, ומחמת כעסה שרפה את הגולגולת בתנור שבבית. פתאום הגיע בעלה, אמרה לו, בא תראה מה עשיתי לגולגולת של אשתך הראשונה. אמר לה מה את מדברת, זו הגולגולת של יהויקים הרשע. אמר, עכשיו הבנתי מה שהיה כתוב עליה "זאת ועוד אחרת", זאת - נענש שלא זכה לקבורה, ועוד אחרת - נענש ששרפו אותה. ונתבונן, כ-700 שנה עברו מיהויקים עד הסבא של רבי פרידא (עין מנחת נב סע"ב, ומגילה כז סע"ב ובתוספות שם), ועדיין הגולגולת שלו היתה מושלכת בחוצות. על כל פנים, ראינו כמה הרשיע יהויקים. ואם כן, למה הרמב"ם תפס דוגמא של רשע את ירבעם ולא את יהויקים שהרבה הרבה יותר להרשיע?

כדי ליישב את השאלות הללו, הנה משנתנו אומרת: "כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו. משה זכה וזיכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו. ירבעם חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו". ולכאורה, למה הביאה המשנה לסמל ודוגמא של מזכה הרבים דוקא את משה רבנו, והרי אברהם אבינו קדם לו, ומי כמוהו היה מזכה את הרבים, הרי אברהם אבינו זכה לתואר "אַבְרָהָם אֱהִי" (ישעיה מא ח), בגלל שהיה מזכה את הרבים, שנאמר (בראשית כא א): "וַיֵּשֶׁע אֶשֶׁל בְּבֶאֱר שְׁבַע, וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם", אש"ל ראשי תיבות, אכילה, שתיה, לוויה. וכשהיו מזדים לו, היה אומר להם, וכי לי אתם אומרים תודה? תגידו לבורא עולם שהכל שלו, והוא ברא את הכל, הוא הביא את הרוח, ועשה את העננים והוריד את הגשם והצמיח את התבואה והפירות וכו', וככה היה נוטע בהם אמונה, והיו מפסיקים לעבוד עבודה זרה. כמו שדרשו חז"ל (סוטה י סע"א), אל תקרי 'ויקרא' אלא ויקריא, מלמד שהקריא אברהם אבינו את שמו של הקב"ה בפי הבריות, וכמו שנאמר: "וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂו בְּחַרְוֹ".

שמחת הלב

שואל התנחומא (פרשת לך לך אות יב), והרי אפילו אם היו מתכנסים כל הבריות כולן לעשות יתוש אחד, לא היו יכולים לעשות, אם כן מהו שנאמר: **“וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחַרְוֹן?”**! אלא אברהם מגייר את האנשים, שרה מגיירת את הנשים (במדבר רבה נשא פרשה יד), שבזה שגייר אותם ולימד אותם את דרך השם, נחשב לו כאילו עשה אותם. ולמה אם כן לא הביאה המשנה לסמל מזכה הרבים את אברהם?

והנה אם נתבונן, מי היה המזכה הרבים הגדול בעולם, אברהם אבינו או משה רבנו? הרי אברהם לימד את אומות העולם אמונה בהקב"ה, בזכותו הפסיקו לעבוד עבודה זרה, אבל לא יותר מזה, כי הרי עדיין לא היו תורה ומצוות. ואמנם אברהם לכשעצמו קיים את כל התורה, שנאמר (בראשית כו ה'): **“עָקֵב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי וְתוֹרָתַי”**, ודרשו חז"ל (יומא כח ע"ב) שקיים אפילו עירובי תבשילין שהם מדרבנן, שנאמר **“תוֹרָתִי”** – לשון רבים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, אבל לאחרים מקסימום לימד שבע מצוות בני נח. מה שאין כן משה רבנו, הוריד את התורה לעם ישראל ולימד אותם את כל המצוות, למשל כשאנחנו נוטלים ארבעת המינים בחג הסוכות, מי אמר ש"פרי עץ הדר" זה אתרוג? אולי תפוז? אולי לימון? מי אמר ש"ענף עץ אבות" זה הדס? מי אמר ש"כפות תמרים" זה לולב? אולי ניקח אשכול גדול של תמרים צהובים משובחים? כל זה הלכה למשה מסיני, הקב"ה ישתבח שמו אמר למשה רבנו, והוא העביר לכל עם ישראל. כולנו מניחים תפילין כל יום, מי אמר שהתפילין יהיו מרובעות? ש' מפה ש' משם? צבע שחור? הכל הלכה למשה מסיני. מי אמר שהמצות שנצטוונו לאכול בפסח הן מקמח דגן? אולי מקמח תירס? הכל משה רבנו לימד את הדור שלו מפי הקב"ה, מיליונים של עם ישראל במשך ארבעים שנה במדבר קיימו את המצוות בזכותו, והם העבירו לבניהם, ובניהם לבניהם עד היום הזה, וככה זה ימשיך לעולם עד סוף כל הדורות, לנצח נצחים, כל עם ישראל קיימו ומקיימים ויקיימו מצוות בזכות משה רבנו, נמצא שגדול מזכה הרבים בעולם הוא משה רבנו, לכן בחר התנא להביא דוקא את משה רבנו לסמל ודוגמא של מזכה הרבים.

והנה לפי מה שהבאנו לעיל מרבנו בחיי שמזכה הרבים גדול יותר מהחסיד והצדיק הגדול בעולם שהגיע למדרגת מלאכי השרת. וכן כתב המאירי, שאין לך חסידות בעולם כמו המזכה את הרבים. אמור מעתה מובן מה שכתב הרמב"ם, **“ראוי לכל אדם להיות צדיק כמשה רבנו”**, שכיון שהצדיק הגדול הוא **“המזכה את הרבים”**, אם כן ראוי לכל אדם להיות מזכה הרבים כמשה, דהיינו כמו שמשה העביר את התורה לכלל עם ישראל ובזכותו הם מקיימים, כך ראוי לכל אחד ואחד להגיע לדרגות אלו ולזכות להיות ממעתיקי השמועה ולהעביר את התורה לדורות עולם דור אחר דור, וכמו כל גדולי הדורות שהעבירו את התורה לתלמידיהם ותלמידיהם לתלמידיהם, וגדולי ישראל הם בחינת **“משה רבנו”** של הדור, וכמו שמציאנו כמה פעמים בתלמוד (שבת קא ע"ב, סוכה לט רע"א) שקוראים לחכם **“משה”**, כי גדול הדור

שמחת הלב

הוא בחינת משה רבנו של הדרור. וגם הרמב"ם היה 'נאה דורש נאה מקיים', וגם הוא זכה בבחינה זו להיות צדיק כמשה רבנו, כי מי לנו גדול מהרמב"ם שהיה ממעתיקי השמועה לכל הדורות, ואין כמעט הלכה שלא מזכירים בה רמב"ם. וכן הלאה בכל דור ודור, קמים גדולי עולם שמעבירים את התורה לכלל ישראל.

אך מאידך גם להיפך, חלילה "יכול אדם להיות רשע כירבעם בן נבט", כי כשם שאין צדיק וחסיד גדול כמו המזכה את הרבים, כך אין לך רשע גדול כמו מי שמחטיא את הרבים, כי מכלל הן אתה שומע לאו. ולכן אפילו שאחזו ואמון הרבו להרשיע ויהויקים עלית על כולנה, אבל עדיין המחטיא הרבים הגדול בעולם זה היה ירבעם. הוא בא לאחר תקופה כל כך יפה של עם ישראל, לאחר תקופת דוד המלך ושלמה המלך, שהיו עם ישראל בשיא תפארתם עוסקים בתורה ובמצוות, ולא ידעו מה זה עבודה זרה, פתאום בא ירבעם והעמיד שני עגלי זהב בדרך ובית אל, ואמר להם במקום לחוג את חג הסוכות בבית המקדש, יחגגו ויקריבו לעגלי הזהב, שנאמר (מלכים א' יב כח): "הִנֵּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". הוא המלך הראשון שהכניס את הארס של יצר הרע לעבודה זרה לעם ישראל, ובעוונות הרבים אכלנו קש מהפירות הבאזשים שלו שהמשיכו לקלקל ולהשחית את עם ישראל מאות שנים עד חורבן בית ראשון שנחרב גם בעוון עבודה זרה. לכן אף שיהויקים הרשיע יותר, היתה זו רשעות לעצמו, אבל ירבעם החטיא את הרבים, קלקל את אחרים, לכן תפס הרמב"ם דוקא את ירבעם למשל ולשנינה של הרשע הגדול ביותר בעולם. ובעוונות הרבים, בזמנינו לא כל כך קשה להבין איך אפשר להיות הרשע הגדול בעולם, כלומר המחטיא הגדול בעולם, כי בעידן המכשירים הטמאים שהורסים כל חלקה טובה, פעמים שבלחיצה אחת של שליחת דבר טמא ומטומא, אדם יכול בקל להיות המכשיל והמחטיא הגדול בעולם. ודי בזה למבין. השם יצילנו.

משה זכה וזיכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו. הרבנית הצרפת מרת רייזל, אמו של הגאון רבי משה סופר בעל החתם סופר זיע"א, התגוררה בעיר פרנקפורט, בעוד בנה הגאון מכהן פאר בעיר רחוקה ברבנות פרשבורג. לעת זקנותה שיגרה הרבנית שליח מיוחד אל בנה, שיבוא לבקרה בפרנקפורט. בנה החתם סופר התלבט מאוד – מחד גיסא חפץ היה לקיים מצות כיבוד אם, אך מאידך לא רצה שבנסיעתו הארוכה יגרם ביטול תורה לרבים. אולם לא רצה להורות הלכה לעצמו, לכן הלך להימלך בדייני בית הדין הגדול שבפרשבורג. דייני העיר פסקו לו, שתלמוד תורה של רבים עדיף. לפיכך בלא החתם סופר את רגשותיו ואת געגועיו לאמו, ונשאר להרביץ תורה לתלמידיו שבפרשבורג. ואולם כדי לפייס את דעתה של אמו, שלח החתם סופר את רבי בר פרנק, אשר התעניין במצבה ובשלומה, ומסר לה פריסת שלום מבנה, ובעיקר הניח את דעתה של האם בספרו לה בהרחבה על מניעותיו וטרדותיו בציבור ובישיבה, שמנעו ממנו מלבוא ולכבדה. ואכן אמו נתפייסה, ומחלה לו. (כבוד הורים)

יט כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו. ושלשה דברים אחרים, מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע.

מאירת עיניים

וחומדם לעצמו, שאמר (במדבר כב יח): "אם יתן לי בלק מלא ביתו פסוף וזהב". **ורוח גבוהה** – גאוה ורדיפת כבוד, כמו שאמר אל שרי בלק "לכו אל ארצכם, כי מאן ה' לתתי להלף עמכם", ועל כן צריך שרים גדולים וחשובים מכם. ולכן: "ויסוף עוד בלק שלח שרים רבים ונכבדים מאלה. ויאמרו לו פה אמר בלק בן צפור אל נא תמנע מהלף אלי, כי כבוד אכבדך מאד" (במדבר כב יג). וכן מעיד בלעם על עצמו (שם כד טז): "שמע אמרי אל וידע דעת עליו". **ונפש רחבה** – בעל תאוה, שהרי יעץ להפקיר את בנות מואב, וזה מראה על שקיעותו וחמדתו לתאוה.

יט מתלמידיו של אברהם אבינו – למד ממנו והולך בדרכיו. **עין טובה** – מסתפק במה שיש לו ואינו חומד ממון אחרים. שכן מצינו באברהם שאמר למלך סדום (בראשית יד): "אם מחוט ועד שרוף נעל, ואם אקח מכל אשר לך". **ורוח נמוכה** – ענוה יתרה. וכן אמר אברהם (בראשית יח כז): "ואנכי עפר ואפר". **ונפש שפלה** – זהירות ופרישה מן התאוות. ומצינו זאת באברהם, שנאמר (שם יב יא): "הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את", שעד עכשיו לא נתן ליבו ליופיה. ולעומת זאת בלעם מתאפיין בשלוש תכונות הפוכות: **עין רעה** – בטובתם ובממונם של אחרים,

שמחת הלב

יט רוח נמוכה ונפש שפלה. כתב הרמב"ם (הלכות דעות פ"ב ה"ג): ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר, והוא גובה הלב, שאין דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד, אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאוד. ולפיכך נאמר במשה רבנו עניו מאוד' ולא נאמר עניו' בלבד, ולפיכך ציוו חכמים מאוד מאוד הוי שפל רוח. ועוד אמרו כל המגביה לבו כפר בעיקר, שנאמר ז'רם לבבך ושכחת את ה' אלקיך' ועוד אמרו בנידוי יהיה מי שיש בו מקצתה. עי"ש.

ורוח נמוכה ונפש שפלה... "להנחיל אהבי יש, ואצרתיהם אמלא". אמרו בירושלמי (נדרים סוף פרק ה), פעם אחת חלה הלל הזקן, ונכנסו כל תלמידיו לבקרו, ורבן יוחנן בן זכאי עמד בחצר [מרוב ענוה]. אמר להם הלל, היכן הוא הקטן שבכם, שהוא אב בחכמה ואב לדורות? אמרו לו, הרי הוא בחצר, אמר להם יכנס, כיון שנכנס קרא עליו הכתוב, "להנחיל אהבי יש, ואצרתיהם אמלא". (רבן יוחנן בן זכאי עם הכולל [467], גימטריא "להנחיל אהבי יש").

מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע. תלמידיו של אברהם אבינו, אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא, שנאמר (משלי ח) להנחיל אהבי יש, ואצרתיהם אמלא. אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת, שנאמר (תהלים נה) ואתה אלהים תורידם לבאר שחת, אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, ואני אבטח בך.

מאירת עיניים

הזה. ואכן ראינו כי בלעם, לא הגיע לחצי ימיו, שימי שנותיו של האדם הם שבעים שנה, והוא מת לפני גיל שלשים וחמש.

ובאמת, מה שלפעמים רואים שיש צדיק ורע לו בעולם הזה, אין זה סותר, כי שורת הדין אכן נותנת חיים טובים לצדיקים אף בעולם הזה, אולם יש שהקב"ה משנה זאת, לטובתו של הצדיק - "אבל אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות להנחילו יותר שכר בעולם הבא" או לכפר על עבירות שנכשל בהן (עתי"ט). וניתן להמחיש זאת בדוגמא: מי שמקפיד על תזונה נכונה, גופו בריא יותר. ואם כן איך יתכן שיש המקפידים על תזונה נכונה והם חולים? ויש שאינם מקפידים כלל והם בריאים? כי יש לכך סיבות אחרות, אבל אין זה סותר את הכלל, שאכן תזונה נכונה גורמת לגוף להיות בריא. כך אם יש צדיק ורע לו, עדיין אין זה סותר את הכלל שהצדיק נוחל טובה הרבה מאד גם בעולם הזה.

ואמרו חז"ל (סנהדרין קה ע"א) בלעם בועל אתונו היה. **מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע:**
 - מה בין גורלם של אלו לגורלם של אלו? **תלמידיו של אברהם אבינו, אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא**
 - יש להם נחת רוח ושמחה בעולם הזה ו"אוכלים" הם מפירות מעשיהם הטובים, וגם נוחלים חיי העולם הבא, **שנאמר "להנחיל אהבי יש, ואצרתיהם אמלא"** - יש לי להנחילם לעולם הבא, ואמלא אוצרותיהם אף לעולם הזה. **אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת** - בעולם הזה חיייהם בבחינת גיהנם, שלקויים הם בשלושת הדברים המוציאים את האדם מן העולם, קנאה [עין רעה], תאוה [נפש רחבה] וכבוד [רוח גבוהה]. ואף בעולם הבא יורדים לבאר שחת, **שנאמר "ואתה אלהים תורידם לבאר שחת"** - בעולם הבא, **"אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם"** - בעולם

שמחת הלב

ואמר רבן יוחנן בן זכאי, אם יהיו כל השמים יריעות, וכל האילנות קולמוסים, וכל הימים דיו, אינם מספיקים לכתוב את חכמת התורה שלמדתי מרבתי, ולא אצלתי מחכמתם, אלא כזבוב הטובל בים הגדול, ומשהו מחסרו (מסכת סופרים פ"ז ה"ח). ולכן דוקא רבן יוחנן בן זכאי אומר (לעיל פרק ב משנה ט) "אם למדת תורה הרבה [כמוהו שזכה להפליג בתורה כל כך], אל תחזיק טובה לעצמך, כי לך נוצרת", בעצם זה תפקידך עלי ארמות, ואין לך מה להתגאות בזה.

כ יהודה בן תימא אומר, הוי עז פנמר, וקל פנשר, ורץ כצבי, וגבור פארי, לעשות רצון אביך שבשמים. הוא היה אומר, עז פנים לגיהנם, ובשת פנים לגן עדן. יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו שתבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך.

מאירת עיניים

אך זאת רק כדי לעשות רצון אביך שבשמים. אבל סתם עזות פנים הינה מידה רעה בתכלית, של גאווה וחוצפה, ומביאה את האדם לידי גהינם. לעומת זאת בושת הפנים מביאה את האדם לגן עדן, כפי שאמרו חז"ל: "כל אדם שיש לו בושת פנים, לא במהרה הוא חוטה". ועיקר תכלית המעמד הקדוש של מתן תורה לא היה אלא כדי שיתלבשו ישראל בענווה ובושה, שנאמר (שמות כ ז): "ובעבור תהיה יראתו על פניכם", ודרשו רבותינו ז"ל: "בלבבכם" לא נאמר, אלא "על פניכם", זוהי הבושה שניכרת בפנים, וכל המתלבש בה הרי הוא מלובש ומכוסה מכל המידות המשובחות ורבונו בחייו. ומסיים התנא בתפילה: **יהי רצון מלפניך ה' אלקינו שתבנה בית המקדש במהרה בימינו, ושם תן חלקנו בתורתך** – באופן שנבדיל בין העזות הטובה והעזות הרעה, וכן בכל התכונות תהיה לנו אבחנה נכונה להשתמש בהם אך ורק לפי רצון ה' (ספורנו). [ויש אומרים, כי כאן הסתיימה מסכת אבות, ולכן סיימה התנא בתפילה זו. אלא שהוסיפו בה אחר כך תוספות (המאירי)].

כ אומר רבי יהודה בן תימא, כי על האדם להשתדל לעבוד את ה' בכל כוחותיו. **הוי עז כנמר** – "עזות" היא היפך הבושה. על האדם להיות עז בעבודת ה', וכגון: שלא יבוש מלהוכיח את החוטאים, ואפילו שוב ושוב. שלא יבוש מפני המלעיגים עליו. שלא יבוש לשאול ולהקשות בפני רבו. וכפי שאומר הפסוק (ישעיה נ ז): "על פן לא נכלמתי, על פן שמתתי פני פחלמיש וְאָדַע פִּי לֹא אָבוֹשׁ" (רמב"ם. ספורנו. ברטנורא). **וקל כנשר** – להיות קל ורענן ולא עייף ויגע מלחזור שוב ושוב על תלמודו, ככתוב (ישעיה מ לא): "יקוץ ה' יחליפו כח, יעלו אבר פנשרים, ירצו ולא ייגעו" (ברטנורא). ועוד, שעל האדם לשאוף ולעלות מעלה מעלה במידות נעלות ובחכמת התורה. וזהו להיפך מן הכסיל אשר הוא "כבד" בכך ומרגיש שחכמת התורה היא למעלה מהשגותיו, ככתוב (משלי כד ז): "ראמות לאויל חכמות" (ספורנו). **ורץ כצבי** – להיות זריז במצוות. **וגיבור כארי** – לכבוש את היצר הרע. **הוא היה אומר: עז פנים לגיהנם, ובושת פנים לגן עדן** – אמנם יש להיות עז כנמר,

שמחת הלב

והוא עצמו היה נאה דורש ונאה מקיים להתנהג בענוה (הרשב"ץ). וכן אמרו (מסכת סנהדרין פט ע"ב) איזהו בן העולם הבא? ענוותן ושפל ברך, שייף עייל שייף נפיק [כפוף נכנס כפוף יוצא], ועסיק באורייתא תדירא [ועוסק בתורה תדיר], "ולא מחזיק טיבותא לנפשיה" [ולא מחזיק טובה לעצמו].

שמחת הלב

ב הוי עז כנמר. כתב רבנו יעקב בעל הטורים (אורח חיים סימן א): פרט ארבעה דברים בעבודת הבורא יתברך, והתחיל ב"עז כנמר" לפי שהוא כלל גדול בעבודת הבורא, לפי שפעמים אדם חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשותה מפני בני אדם שמלעיגים עליו, ועל כן הזהיר שתעז פניך כנגד המלעיגים ואל תמנע מלעשות המצוה. וכן הוא אומר לענין הבושה שפעמים אדם מתבייש מפני האדם יותר ממה שיתבייש מפני הבורא יתברך, על כן הזהיר שתעז מצחך כנגד המלעיגים ולא תבוש. וכן אמר דוד המלך עליו השלום "וארברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש", אף כי היה נרדף ובורח בין הגויים, היה מחזיק בתורתו ולומד, אף כי היו מלעיגים עליו. וכבר אמרו חז"ל (ערויות פ"ה מ"ו): "מוטב שיקרא אדם שוטה כל ימיו, ואל יהיה רשע שעה אחת לפני המקום".

ואמנם השאלה נשאלת, היאך אפשר לצוות לאדם שלא יתבייש מפני המלעיגים עליו, והלא לכאורה אין הדבר בשליטתו כל כך. אפשר אולי לשכנעו שיקיים את המצוה אף שמתבייש ויקבל שכר גדול, אבל לצוותו שלא יתבייש? ויש לבאר על פי מעשה באדם אחד שהתעורר משנתו בשעה שלוש לפנות בוקר. משלא באה לו שינה, עמד בחלון ביתו והביט אנה ואנה. פתאום הוא רואה לנגד עיניו שני אנשים רצים בבהלה עם שקית אשפתון גדולה, וכשהגיעו לפח זבל גדול זרקו את השקית בחופזה, וברחו מהר. אחר דקות ספורות הוא רואה ניידת משטרה מגיעה לאזור. הבין האיש שכנראה הם גנבו משהו, וזרקוהו בפח מפחד המשטרה. הוא הסתקן מאוד לדעת מה זרקו שם. בבוקר השכם החליט שהוא הולך לחפש אחר השקית, ומאחר שלא ראה את השקית בפח, מרוב סקרנותו, "ויפן כה וכה וירא כי אין איש", החליט להיכנס לתוך הפח לבדוק מה היתה תכולת השקית. ויכנס בכבודו ובעצמו אל תוך הפח הגדול, ויחטט פה ושם, ופתאום מצא שטר של \$100, וישמח מאוד, וימשיך לחפש עוד ועוד, וימצא עוד שטר, ועוד שטר. הבין שזרקו כאן שקית אשפתון מלאה שטרות כסף. וימשיך עוד ועוד בחיפושיו, ומיותר לומר כי בתוך כדי החיפוש נפלו עליו ועל בגדיו קליפות ביצים, תפוחי אדמה, מלפפונים, עצמות, טיטולים, באופן שכולו נעשה מלוכלך ומסונף עד מאוד, אך הוא בשלו. אנשים ברחוב עברו והסתכלו, כי מי הוא זה ואיזהו אשר מלאו ליבו לעשות כן ולהכנס בתוך הפח, ויביטו אליו כאל מסכן שהשתבשה דעתו וילעגו לו ויבוזו לו, אבל הוא בשלו, לא שם לבו עליהם, וימשיך לאסוף ולקבץ את שטרות הכסף.

לאחר שעה ארוכה שסיים את אסיפת השטרות, עלה לביתו עם כל השטרות, ויקנח את השטרות במגבונים לחים, וישטח את השטרות בחצר ביתו מול השמש. ויכנס למקלחת לשטוף ולרחוץ את גופו המטונף. ובסיימו, יצא מן המקלחת שמח וטוב לב, ויספור את הכסף, וירא כי נעשה עשיר גדול בשעה אחת.

שמחת הלב

ועתה הבה נתבונן, בשעה שהיה זה בתוך הפת, ושמע שלועגים לו אנשים ברחוב, האם הוא התבייש? התשובה פשוטה, "לא". ולמה? כי הוא יודע מה הוא אוסף, הוא יודע שיש פה אוצר גדול, הוא מעריך מה יש לו בידים, לכן אינו מתבייש. אדרבה, בלבו הוא לועג להם, בלבו הוא אומר, אילו הם היו יודעים מה אני עושה כאן, אף הם היו נכנסים לפח ואוספים את הכסף. הוי אומר, שכאשר מבינים ומעריכים את הדבר, כבר אין בושה כלל. כך גם במצוות השם יתברך, אדם שיודע להעריך מהי זכותו הגדולה שזוכה לשמוע בקול השם ולעבוד את השם ולקיים מצוותיו, אדם שמאמין באמת במה שאמר דוד המלך: "הנחמדים מזהב ומפז רב, ומתוקים מדבש ונופת צופים", "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף", אין לו מה להתבייש, כי בכל רגע שהוא עושה מצוה או עוסק בתורה, הוא יותר מאדם שאוסף יהלומים. ואדרבה, אותם המלעיגים עליו ואינם מקיימים מצוות, הם עצמם מסכנים, צריך לרחם עליהם, הם לא יודעים מהי מעלת המצוות ומאיך מהי חומרת המבטלן.

וקל פנשר. כתב הטור (אורח חיים סימן א): ואמר "קל כנשר" כנגד ראיית העין, ודימה ענין הראיה לנשר, כי כאשר הנשר שט באויר כן העין משוטטת, ואמר "קל", לומר שיחיש מהר להסיר ולעצום עיניו מראות ברע, כי הראיה תחילת העבירה, שעין רואה ולב חומד וכלי המעשה גומרים. וכן התפלל דוד (תהלים קיט לו) "הַט לְבִי אֶל עֲדוֹתֶיךָ... הַעֲבֵר עֵינֵי מִרְאוֹת שָׁוְא", והזכיר בלב הטיה ובעין העברה, כי הלב הוא ברשותו להטותו בדרך הטובה או חלילה לרעה אף אחר שראה מעשה השוא, על כן התפלל שיעזרנו השם להטותו לדרך הטובה. אבל ראות השוא אינו ברשותו, כי אפשר שיפגע בו פתאום ויראנו, לכן התפלל שיעביר עיניו מראות שוא ולא יזמינהו לפניו כלל.

ורץ פצבי. כנגד הרגלים, שרגליו לטוב ירוצו לקיום התורה והמצוות (הטור שם). וכמו שנפסק בשלחן ערוך (אורח חיים סימן צ ס"ב): מצוה לרוץ כשהולך לבית הכנסת, וכן לכל דבר מצוה, ואפילו בשבת שאסור לפסוע פסיעה גסה, מצוה לרוץ. אבל כשיוצא מבית הכנסת אסור לרוץ. וכתב עוד (שם סימן נו ס"א): ישתדל לרוץ כדי לשמוע קדיש. וכן היה אומר רבי נחוניא בן הקנה (מסכת ברכות כח ע"ב): ביציאתי מבית המדרש אני נותן הודאה להשם על חלקי, ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא חלילה מיושבי קרנות, שאני רץ והם רצים, אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת.

וגבור כארי. כנגד הלב, כי הגבורה בעבודת הבורא יתברך היא בלב, ואמר שתחזק לבך בעבודתו. על כן יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו. ואף אם ישיאנו [יפתהו] יצרו הרע בחורף, ויאמר לו, היאך תקום ממיסתך עתה, הלוא הקור גדול? ובקיץ יאמר לו, היאך תקום ממיסתך, ועדיין לא שבעת משנתך? לא ישמע לו, אלא יחשוב בליבו, אילו הייתי עובד בעבודת מלך בשר ודם, והיה מצווה אותי להשכים באור הבוקר לעבודתו, היאך הייתי זהיר

כא הוא הָיָה אוֹמֵר, בֵּן חֲמֵשׁ שָׁנִים לְמִקְרָא, בֵּן עֶשֶׂר לְמִשְׁנָה, בֵּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצּוֹת, בֵּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לְתַלְמוּד, בֵּן שְׁמֹנֶה

מאירת עיניים

מלמד תינוקות. (מסכת כתובות נ ע"א ותוספות שם. רמב"ם הלכות תלמוד תורה פ"א ה"ו, פ"ב ה"ב. סמ"ג, הגר"ז) **בן עשר למשנה... בן חמש עשרה לתלמוד** – לומד חמש שנים מקרא, וחמש שנים משנה, וחמש שנים תלמוד [גמרא], ואחר כך מוסיף והולך

כא האדם במשך חייו עובר מסלול של שלבים ושינויים, וצריך הוא בכל שלב לעבוד את ה' בהתאם למצבו. **בן חמש למקרא** – בגיל חמש כבר בשל הוא ללמוד, ויש להתחיל ללמדו חומש בנחת, עד שבגיל שש יוליכו אצל

שמחת הלב

וזריו לעמוד לעבודתו כאשר ציוני, קל וחומר בן בנו של קל וחומר, שאני קם עתה לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שאהיה זהיר וזריו לעמוד לעבודתו כאשר ציוני. וכבר אמר שלמה בחכמתו (משלי ו ט): "עד מתי יַעֲצֵל תִּשְׁכַּב, מְתֵי תִקּוּם מִשְׁנֵתְךָ". (הסוד שם)

הוי עז כנמר, וקל כנשר, ורץ כצבי וגבור כארי... עז פנים לגהינם ובושת פנים לגן עדן. מורנו ורבנו הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל בספרו "קול יהודה" עמד על דברי התנא, למה הזכיר דוגמא לכל מידה ומידה, עז "כנמר", קל "כנשר", רץ "כצבי", גבור "כארי", די היה לו לומר, הוי עז וקל ורץ וגבור לעשות רצון אביך שבשמים? אך דבר גדול כיוון בדבריו. והוא, כי האדם צריך להשיג את המידות הללו ויתמיד בהם עד שיהיו קנויים לו בטבע בלי כל התאמצות, כדוגמת הנמר שהוא עז בטבע, וכן הארי שהוא גבור בטבע מבלי כל התאמצות, וכן יתר הדוגמאות. כן צריך האדם להשיג המידות הללו בטבעו, מבלי להרגיש שהוא מתאמץ בהם, וכל זמן שהוא משיגם מתוך התאמצות, עדיין לא הגיע אל השלימות האמיתית. כי דבר שבא בכל פעם ופעם בהתאמצות, אין לו קיום, כי לא תמיד יוכל האדם להתגבר ולהתאמץ. על כן ישתדל שמידות הללו יהיו חקוקים בלבו ויתעוררו מאליהם כדוגמת הנמר והארי ודומיהם. ופן תאמר שמידת העזות היא טובה, לכן סיים התנא ואמר: "הוא היה אומר, עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן". כלומר מידה זו ששמה "עזות", איננה טובה, ורק כדי לעשות רצון אביך שבשמים תשתמש בה, אבל לא תמיד, אלא תשתדל להתרחק ממנה, ולהגיע למידת הבושה שהיא אחד מן הסימנים היפים שבעם ישראל.

כא. בן שלוש עשרה למצוות. בזהר הקדוש (זהר חדש בראשית כ ע"ב) מובא, מעשה ברבי שמעון בר יוחאי שהזמין את התנאים הקדושים לסעודה גדולה ביום בר המצוה של בנו רבי אלעזר. הוא יָפָה את כל ביתו בכלים יקרים, והיה בשמחה רבה ועצומה. אמרו לו החכמים, מה

עֶשְׂרֵה לַחֲפָה, בֶּן עֶשְׂרִים לְרֹדֶף, בֶּן שְׁלֹשִׁים לַכַּח, בֶּן אַרְבָּעִים לְבִינָה, בֶּן חֲמִשִּׁים לְעֵצָה, בֶּן שְׁשִׁים לְזִקְנָה, בֶּן שִׁבְעִים לְשִׁיבָה,

מאירת עיניים

כבר שקט האדם מרתחת נעוריו, והוא נעשה מיושב יותר בדעתו, ובעל מבט נבון על החיים. ומצאנו שאף עם ישראל במדבר, אחר ארבעים שנה הגיעו לידי בינה, ואמר להם משה "וְלֹא יָתֵן ה' לָכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לְרֹאֹת וְאָזְנִים לְשִׁמֹּעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה". וזה הזמן שהאדם ישיג לעצמו תבונה וישוב דעת יותר, בתורה ובעבודת ה'. **בן חמישים לעצה** – בגיל זה האדם כבר "מוריד הילוך" בפעילות ובעשייה, אך יש לו נסיון רב, ועדיין הוא במלוא תבונתו, ולכן עצותיו ראויות ומועילות ביותר. ואף בזאת יראה האדם להיות יועץ טוב בעבודת ה' ובתורתו, וידיך ויכוון אנשים לדרך הטובה. וכן מצינו בלויים: "וּמִבְּנֵי חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצְבָּא הָעֲבוּדָה, וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד, וְשֵׁרֵת אֶת אֶחָיו" – ומהו השרות? שיתן להם עצה. **בן ששים לזקנה** – בגיל זה "ענייני העולם בורחים ממנו". הוא מתחיל כבר "לצאת מהעניינים" ומתחיל לחוש במוחש את אפסיות העולם, ומבין לאחריתו ולשים מגמתו ביותר לענייני העולם הבא. **בן שבעים לשיבה** – כבר

בכל מקצועות התורה. חמש שנים הם פרק זמן שבו האדם מבסס היטב את לימודו, כפי שמצינו שאף הלויים, מגיל עשרים וחמש היו לומדים את עבודת בית המקדש, ובגיל שלושים מתחילים לעבוד בפועל. **בן שלוש עשרה למצוות** – שאז הוא כבר בגדר "איש" ומתחיל את בגרותו, וניתנת בו דעה טובה וראוי לשאת בעול המצוות. **בן שמונה עשרה לחופה** – הוא הזמן המוכשר לכך. ואומר הפסוק: "טוֹב לְקַבֵּר כִּי יִשָּׂא עַל בְּנֵעוּרָיו", טוב לשאת בעול אשה כבר בימי הנעורים. וכתב המהר"ם מרוטנבורג (תשב"ץ קטן תסה) רמז לזה מהפסוק: "וְהוּא כְּתָן יָצָא מִחֲפָתוֹ" – "והוא" בגימטריא 18. **בן עשרים לרדוף** – בגיל עשרים האדם "מתחיל את חייו" ורודף אחר הישגיו, וזהו הזמן לרדוף אחר הישגים רוחניים ולבקש את ה' בכל ליבו. **בן שלושים לכח** – בגיל שלושים האדם מגיע למלוא כוחותיו, כפי שראינו בלויים שהתחילו בעבודת המשכן בגיל זה. וזהו הזמן שיראה את כוחו ועוצמתו בתורה ובעבודת ה'. **בן ארבעים לבניה** – בגיל ארבעים

שמחת הלב

היא השמחה של אדוננו ביום זה יותר משאר ימים? אמר להם, ביום זה ירדה נשמה קדושה עליונה לרבי אלעזר בני. הושיב רבי שמעון את רבי אלעזר בנו אצלו, ואמר לו שב בני שב, כי ביום הזה אתה קדוש, ואתה בגורל הקדושים. עיי"ש. על כן, חשוב מאוד שזמן רב קודם הגיע הנער לגיל מצוות, יתפלל ויבקש מהשם יתברך שיזכהו לנשמה קדושה ועליונה, שבה הוא יעבוד אותו כל ימי חייו. [וראה עוד דברים נמרצים בזה בחוברת "בר מצוה בהלכה ובאגדה" ותרורה נחת].

בן שמונים לגבורה, בן תשעים לשוח, בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם.

מאירת עיניים

- הולך שחוח וכפוף, וכביכול צועד אל שוחת [בור] הקבר. וראוי לו אכן להיות מנותק מענייני העולם הזה, ולא לשוט הנה והנה, אלא להתכבד בביתו ו"לשוח" בתפילה ובדברי תורה כל רגעיו. **בן מאה כאילו מת ובטל מן העולם** - שכמעט לא נשארה בו לחלוחית של חיים, וכאילו הוא מת. וכל שכן שאם נשארו לו איזה דעת וכת, שלא יוציאם אלא רק לתורה, תפילות ותחינה ובקשה. (מאירי רשב"ץ ועוד)

הלבינו כליל שערות ראשו מחמת תשישות הגוף, והוא נראה ישיש ובעל שיבה. על כן לא יהיה מאותם שנאמר עליהם (הושע ז ט): "גם שיבה זרקה בו והוא לא ידע". ואדרבה ישים כל מגמתו לדעת את בוראו ולהבין לאחריתו. **בן שמונים לגבורה** - שהגביר והעצים לחיות יותר, כמו שנאמר (תהלים צ ז): "ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ואם בגבורת שמונים שנה". ויוסיף אומץ לעבוד יוצרו ביראה. **בן תשעים לשוח**

שמחת הלב

בן שלוש עשרה למצוות. הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל אמר פעם בשיחה עם תלמידיו, הלכה זו שבישראל תלויים כל דיני תורה במלאת שלוש עשרה שנה, היא מן הדברים הנפלאים ביותר, שנראה בעליל שאין המושג 'דעת' נקבע לפי השגתנו והבנתנו, שהרי אפילו חכם גדול ביותר, כגון הגאון מוילנא אשר סופר עליו שכבר בילדותו עזב את בית רבותיו שהיו מגדולי דורו, כי לא היה לו מה לקבל מהם עוד, כדברי בניו בהקדמה לביאור הגר"א על אורח חיים, עם כל זה, אילו היה כותב תפילין, לא היתה חלה עליהם קדושה, אף על פי שכבר אז ידע מהות וסוד התפילין יותר מאיתנו. ע"כ. (הליכות שלמה ניסן - אב עמוד שפח)

בן שמונה עשרה לחופה. חכמינו זכרונם לברכה קבעו ברוח קדשם וברוחם בינתם, כי על הבחור לישא אשה בגיל שמונה עשרה שנה, ובשום אופן לא יאחר מגיל עשרים. ואמרו חז"ל (מסכת קידושין כט ע"ב): בן עשרים שנה ולא נשא אשה, כל ימיו בהרהורי עבירה. ועוד אמרו: עד עשרים שנה, הקב"ה מצפה לאדם אימתי ישא אשה, כיון שהגיע עשרים ולא נשא, אומר: "תיפח עצמותיו". וכתב הרמב"ם (פס"ו מהלכות אישות ה"ב), **כיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה, הרי זה עובר ומבטל מצות עשה.** וכתב בשו"ת חקרי לב, **ועובר על עשה זה בכל יום ויום.**

וזו לשון מרן השלחן ערוך (סימן א ס"א): **מצוה על כל אדם שישא אשה בן שמונה עשרה... ובשום ענין לא יעבור מעשרים שנה בלי אשה.** ומי שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא, בית

שמחת הלב

דין כופין אותו לישא כדי לקיים מצות פריה ורבייה. ע"כ. ואמנם כתב הרמ"א, זבזמן הזה נהגו שלא לכוף על זה. אך בספר קרית מלך רב (הלכות אישות פט"ז ה"ב) לגאון רבנו יהודה נבון (אב בית הדין של מדינת החרדי"א, ורבו של מהר"ש אלגאזי) כתב, דע שכופין בית הדין לרווק שעברו עשרים שנה לישא אשה, ומכין אותו בשוט. וכן כתב הרא"ש, שהרי זה כשאר מצוות עשה שכופין ומכין אותו עד שתצא נפשו. וכן פסק מדין השלחן ערוך. ומה שהרמ"א כתב, וזמן הזה נהגו שלא לכוף, מה מאוד תמהני על המנהג הרע הזה, שאין לו על מה לסמוך, והוא היפך דין תורה שמלבד שמבטל מצות עשה, עוד בא לידי הרהורים רעים, ולידי הוצאה לבטלה, שאין מספיקים בידו לעשות תשובה, וכל כך החמירו חז"ל בחומרת המאחרים מלישא... ועוון זה לעניות דעתי גרם לנו אורך הגלות. לכן אף שאיני כדאי, אומר אני כל דין שלא יכוף על זה ויעלים עיניו, יורש גהינם. ושומע לנו ישכון בטח. עכ"ד.

וכתב בשו"ת שואל ונשאל, בכל מצב חייב לישא אשה עד עשרים שנה, שהרי אמרו: "בן עשרים שנה ולא נשא אשה, כל ימיו בהרהורי עבירה", והיאך ירשה לעצמו להיות כל ימיו בהרהורי עבירה, והלא "הרהורי עבירה קשים מעבירה" (מסכת יומא כט ע"א). וכן כתב מופת הדור הגאון החזון איש (קידושין כט ע"ב), אף למי שאומר שילמד תורה ואחר כך ישא אשה, מכל מקום לא יאחר מעשרים שנה, שהרי שנינו: "ואם אי אפשר לו בלא אשה, ישא אשה ואחר כך ילמד תורה", ולאחר עשרים שנה הוא בגדר שאי אפשר לו בלא אשה, שהרי שנינו "בן עשרים שנה ולא נשא, כל ימיו בהרהורי עבירה", ולפי זה אין היתר לאחר יותר מעשרים בשביל תורה. ע"כ.

ועיין למאירי (סוטה ב ע"א) שכתב, שרק על זיווג שקודם גיל עשרים שנה, זוכה אדם לקבל את מה שייחד לו השם יתברך, כפי שאמרו חז"ל שארבעים יום קודם יצירת הולד, בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני. אבל אחרי גיל עשרים, הזיווג הוא לפי מעשיו. עיי"ש.

צא וראה כמה החמירו רבותינו להזדרז ולישא אשה קודם עשרים, עד שלפני כשלוש מאות שנה עשו גאוני ירושלים חרם על אותם בחורים שלא ישאו אשה עד גיל עשרים שנה, וכמובא בספר התקנות של ירושלים, וזה תוכן דבריהם: בשבטי ישראל הודענו נאמנה, כי יש הסכמה קדומה עשויה בכל תוקף ההסכמות מזמן קדמון לקדושים אשר בארץ המה, שרווק מבן עשרים שנה ומעלה, לא יוכל לדור בעיר הקודש ירושלים ת"ו, כשהוא שרוי בלא אשה. והנה בְּעֵתָהּ, ראינו כמה רווקים מבן עשרים שנה ומעלה, שרויים בלא אשה בעיר הקודש ירושלים ת"ו, וטוענים שאין ידם משגת לצרכי החופה ולזון ולפרנס את נשותיהם וכו'. ולכן נתוועדנו עם אסיפת חכמי ומנהיגי טובי עיר הקודש, רוב בנין ורוב מנין, וחידשנו ההסכמה הקדומה, וכולנו פה אחד עלינו בהסכמה שלא יורשה שום בחור רווק מבן עשרים

שמחת הלב

שנה ומעלה לדור פה עיר הקודש ירושלים ת"ו בלא אשה, וזמן קצוב ניתן לרווקים היושבים בעיר הקודש מהיום ה' באייר עד ראש חודש אלול לישא אשה, ואז יוכל להמשיך לדור פה כרצונו, ואם לא מצא מנוח לישא אשה, מחוייב הוא לצאת מעיר הקודש. ורשות נתונה לפקידי ירושלים לכל העובר על דברינו לגרשו מן העיר ולדרוף אותו עד חורמה בכל מאמצי כוחם עד מקום שידם מגעת. וכל זה הסכמנו בכל תוקף ההסכמות וכו'. וחתומים על זה הגאונים: רבי נסים חיים משה מזרחי (בעל אדמת קודש), הראשון לציון רבי מיוחס בכ"ר שמואל (בעל פרי האדמה), רבי ישראל יעקב אלגאזי (בעל קהילת יעקב, שמע יעקב, ארעא דרבנן ועוד), רבי גדליה חיון (ראש ישיבת בית אל), רבי רפאל יצחק זרחיה אזולאי (אביו של מרן החיד"א), רבי רפאל משה בולח (בעל גט מקושר) ועוד. ע"ש.

וכתב על זה מרן זצוק"ל (שו"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה סימן יד אות ג): והן עתה, עינינו הרואות כמה בחורי חמד הלומדים בישיבות, ועוד בחורים אחרים יראי השם, מנן עשרים שנה ומעלה, אשר לא השיגה ידם לישא אשה, ודרים בעיר הקודש ירושלים, ואין פוצה פה ומצפצף. ונועדתי יחד עם ידידי הגאונים רבי יהודה צדקה ורבי בן ציון אבא שאול, ודנתי עמהם על דבר ההסכמה הנ"ל, ושאפילו לא פשטה התקנה עתה ברוב הציבור אשר פה עיר הקודש ירושלים, ואילו היו חיים עימנו הגאונים המסכימים ורואים שבדורנו אין אפשרות לעמוד בה, לא היו גוזרים כן, מכל מקום צריך לפחות בית דין קטן לבטלה, כמבואר ברמב"ם ועוד. והסכמנו פה אחד בביטול התקנה הנ"ל, כדי שלא תהיה התקנה שנעשתה מפי גאוני ירושלים, לפוקה ולמכשול לבחורים רווקים שלא הצליחו עדיין למצוא עזר כנגדם. ע"ש.

וזו לשון החזון איש באגרותיו (ח"ב קל"ה): רצוני להעירך, כי מן המשנה ומן הגמרא יש להקדים הפרק, ובשמונה עשרה שנה יש חיוב, וכן נהגו דורות הרבה. ויש מאחרים מפני עסק התורה, אבל אין דרך זו רק ליחידיים, ולכן אם יזדמן לך ענין הנותן אפשרות [פרנסה] לקבוע על התורה בעתיד הקרוב, אל תזניחהו. ועל העתיד הרחוק, אין ראוי לחקור, שנאמר 'תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ'. ע"כ. ודבריו הברורים נכתבו לפני כשמונים שנה שהיתה עניות של ממש בארץ ישראל, קל וחומר בזמננו שהמצב בחסדי השם יתברך הרבה יותר טוב, ואברכים רבים 'בן פורת יוסף' שעוסקים בתורה ומתפרנסים ממשכורת הכולל ועבודת האשה ועוד.

ומסופר על האדמו"ר מגור בעל ה"בית ישראל", שפגש פעם בחור רווק למעלה מגיל עשרים, ושאלו למה אינו מקיים מה שאמרו חז"ל: בן שמונה עשרה לחופה? השיב הבחור בחיוך: רבי, אני מאריך בשמונה עשרה... אמר לו הרבי: כשמאריכים בשמונה עשרה, מפסידים את

שמחת הלב

ומעשה בבחור מיישיבת "תורה אור", אשר בהיותו בגיל תשע עשרה פנה אל ראש הישיבה הגאון הרב חיים פנחס שיינברג זצ"ל אם מסכים שינשא. הרב לא היה דוגל כל כך בנישואין בגיל מוקדם, ואמר שמעדיף היה שילמד, אבל שישראל את המשגיח רבי זידל אפשטיין זצ"ל, גם הוא התחמק מלענות, ואמר לבחור שיתיעץ עם הרב שלמה וולבה זצ"ל. כאשר פנה הבחור אל הרב וולבה, שאלו הרב: אתה רוצה להתחתן? אמר לו: כן. אמר לו: אם כן מה השאלה, בודאי שתתחתן.

ומעשה בבחור בן תורה ירא שמים בגיל תשע עשרה שקיבל הצעת שידוך, אך מאחר ובישיבה שלו לא מסכימים לכך, הלך לשאול דעת תורה מפי הגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל, והורה לו הרב שיתחתן. וכששאל: "אבל יוציאו אותי מהישיבה"? השיבו הרב: "לא נורא אם תלמד בכולל שלושה חודשים לפני החתונה". ולבחור אחר ששאלו, אבל ראש הישיבה לא מסכים? ענה לו הרב: "אבל הגמרא כן מסכימה".

ובצוואת רבה של ירושלים הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, ציוה ליוצאי הלציו להשתדל להשיא ילדיהם בטרם ימלאו להם עשרים שנה. (הנהגות ופסקים, הנהגות נישואין אות ט)

לאור כל האמור, על הבחור להזדרז ולישא אשה קודם גיל עשרים שנה, ולנגד עיניו יהיה תמיד מה רצון השם ממני, ובעזרת השם יזכה לסייעתא דשמיא גדולה שתלווה אותו, וכבר אמר הקב"ה לישראל (דברים רבה ד): "בני, שמעו לי, שאין אדם שומע לי ומפסיד".

ומכל מקום ברור ופשוט עד מאוד שכל האמור לעיל הוא ברוב הבחורים שבגיל זה הם בוגרים בדעתם וראויים להקים בית, אבל בחור שעדיין אינו ראוי לכך, בודאי שימתין עד שיהיה בוגר ומתאים. וכן הורה מרן זצוק"ל לבחור מסויים שבא לשואלו, האם להתחיל בשידוכיו. מרן שקלט את הבחור והבחין שעדיין אינו בשל כל צרכו, ולא ראוי עדין לנישואין, ענה לו: "וכי הציעו לך הצעה?" וכשענה הבחור "לא", אמר לו מרן: "אם כן מה שאלתך, תשב תלמוד". ועיין עוד בכל זה בהרחבה בחוברת "הנישואין בהלכה ובאגדה", ותרזה נחת. (עיין עלון "ותענג בדשן" גיליון מס' 50 אות ט ותרזה נחת)

בן שמונה עשרה לחופה. מעשה ששמעתי ממרן זצוק"ל. אצל בני ספרד כשרוצים לבחור חתן, מבררים מפה ומשם, ושואלים מעט את הרבנים והחברים, ועושים פגישות. אבל אצל בני אשכנז, היה מצוי בעיקר בזמנם, שבוחנים את הבחור, ובפרט אם אבי הכלה רוצה בחור עילוי, ומוכן לתת דירה, הוא לא יתן בלי מבחן... ואם הוא לא יודע לבחון, הוא שולח תלמיד חכם שיבחן, והוא כבר אומר לו אם כדאי לו להשקיע בבחור הזה או לא.

שמחת הלב

והנה אשכנזי שהיה עשיר גדול, אך גם 'עמא דארעא' - עם הארץ גדול, היתה לו בת יחידה, חכמה ונבונה, יפה כלבנה ברה כחמה, הלך אצל ראש הישיבה ואמר לו, יש לי בת כלילת המעלות, אני רוצה את הבחור הכי עילוי שיש בישיבה, וכמובן אני אשקיע בו 'סידור מלא', דירה, רהיטים, רכב... ראש הישיבה חיפש, ומתוך 200 בחורים מצא בחור חשוב במיוחד, והודיע לאבי הבחורה שיש לו הצעה טובה בשבילו, וכדאי שיעשו פגישות לראות אם מתאימים. אמר העשיר, אני רוצה קודם לתהות על קנקנו של הבחור, לבחון אותו. הבחור התארגן ביאות ובא. אמר לו העשיר: יש לי שאלה שאני מתקשה בה הרבה זמן, ואני רוצה שתענה לי תשובה, אנחנו אומרים בכל ערב שבת: "אין מדליקין בחלב נחם. המדי אומר מדליקין בחלב מבושל". אני רוצה לדעת, מה נחם עשה שלא מדליקים בחלב שלו? אמר לו הבחור, במחילה מכבודו, לא ככה קוראים, אלא: "אין מדליקין בחלב. נחם המדי אומר מדליקין בחלב מבושל". אמר לו העשיר, וכי אתה תגיד לי איך לקרוא? 50 שנה אני קורא ככה ואתה תבוא לתקן אותי?... סליחה, אתה לא מתאים להיות חתניו הלך לראש הישיבה, אמר לו, הבחור לא עמד במבחן, בבקשה תשלח לי בחור אחר יותר עילוי ממנו. חיפש ראש הישיבה עוד בחור רציני ביותר, ושוב נפגש עמו ושאל את אותה שאלה, למה לא מדליקים בחלב של נחם? וענה הבחור, סליחה אדוני, לא קוראים ככה... ושוב חזר האבא לראש הישיבה ואמר לו, כבוד הרב! הבחורים שלך לא רציניים, אם לא תמצא לי בחור מיוחד שבמיוחדים, אני אחפש בישיבה אחרת...

התפלא ראש הישיבה, איך שני העילויים לא עמדו במבחן?! התעניין ראש הישיבה, מה שאל אתכם? אמרו לו כך וכך... אמר להם, אם ככה אני אשלח לו את פלוני, הברחן של הישיבה, הוא כבר יטפל בו. הלך ראש הישיבה לאותו בחור, אמר לו, אתה רוצה שידוך עם סידור מלא? אמר הבחור, בטח! אמר לו, תלך לבית של ההוא, תענה לו על השאלות שלו כפי חכמתך ובינתך... הבחור לבש חליפה יוקרתית, עניבה אדומה, בורנטה עם נוצה, נעלים שפיצי... וככה כשיכולו אומר כבודי הגיע לאבי הכלה. הוא התפעל ממנו מאוד, ושאל אותו את השאלה המפורסמת, למה לא מדליקים בחלב של נחם? אמר לו הבחור: או... שאלה גדולה שאלתו... זו באמת שאלה רצינית שהתחבטו בה הרבה הרבה מפרשים ראשונים ואחרונים... אבל אם אתה כבר שואל, אגיד לך תירוץ אמיתי ביותר, תשמע טוב, כתוב בפרשת בשלת, "וַיְהִי בְשֶׁלַח פְּרָעָה אֶת הָעָם וְלֹא נָחַם", כשפרעה שלח את ישראל ממצרים, נחם לא רצה לצאת, ובגלל שנחם לא רצה לצאת, לכן מענישים אותו ולא מדליקים בחלב שלו... אמר האב, עכשיו סוף סוף אני שומע תירוץ, אתה יישבת את דעתי מקושיא של שנים רבות, אתה תהיה התן לבתי...

בן שבעים לשיבה. נאמר בתורה (ויקרא יט לב) "מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקְוִים", ופסק מרן בשלחן ערוך (יורה

כב בן בג בג אומר, הפך בה והפך בה, דכלא בה. ובה תחזי, וסיב ובלה בה, ומנה לא תזוע, שאין לך מדה טובה הימנה.

מאירת עיניים

וטעמים נוספים. ובה תחזי – בה תראה. כלומר בה יהיה לך מבט אמיתי וישר. **וסיב ובלה בה** – "סיב" מלשון שיבה, "ובלה" מלשון בלייה וזקנה. כלומר: עמה תזדקן. גם עד זקנה ושיבה לא תעזבנה. **ומנה לא תזוע** – ממנה לא תזוז. שלא תאמר למדתי חכמת ישראל, אלך ואלמד חכמה יוונית, ואכיר חכמות נוספות. אין לך לעשות כן שהרי **אין לך מידה טובה הימנה** – בה תמצא את כל החכמות, וההנהגות המדיניות והחברתיות הנכונות, כי כל המידות והמעלות הטובות ערוכות ושמורות בה (ברטנורא. עתי"ט). "הפוך בתורה להבין ולהביט נפלאות ממנה, ולא תצטרך לספרי פילוסופי האומות וחוקריהם, שהכל בה, ובה תראה מופתים [הוכחות] שכליים על דעות אמיתיות..." (ספורנו). "שכל זמן שאדם מהפך בדברי תורה, שם ימצא שלימות הכל" (רבנו בחיי).

כב לגודל חשיבותה ונחיצותה של משנה זו, אמרוה בארמית, שהיתה הלשון המדוברת כשעלו מבבל, כדי שכולם יבינו אותה. (מדרש שמואל) ועיין עוד לעיל (פרק א משנה יג) בשם רש"י. **בן בג בג** – יש אומרים שהוא ו"בן הא הא" המוזכר במשנה הבאה, היו גרים. ו"בן הא הא" פירושו בן של אברהם ושרה, אשר הוסיף להם ה' אות ה"א לשם, כשנכנס אברהם בברית ה'. ו"בן בג בג" אף הוא פירושו כן, כי "בג" גימטריה ה"א, אלא שכדי להבדיל ביניהם קראוהו בשם שונה. וקראום כך בכינוי של רמז בלבד, כדי שלא לפרסם את היותם גרים, מפני המלשינים (מדרש דוד לרבי דוד הנגיד. מדרש שמואל). **הפוך בה והפוך בה** – תלמוד את התורה היטב מכל הצדדים, ושוב תחזור ותהפוך בה מכל צדדיה, וכך שוב ושוב, **דכלא בה** – שהכל תמצא בה: כל החכמות שבעולם אתה מוצא בתורה, ובכל שעה תמצא בה חידושים

שמחת הלב

דעה סימן רמד ס"א) מצוה לקום מלוא קומתו מפני שיבה, דהיינו בן שבעים שנה, משיגיע לתוך ארבע אמותיו [2 מטר]. ע"כ. ומצוה לפרסם זאת, כי לצערנו רבים לא נותנים דעתם להלכה זו. ומאידך, כדאי לומר לזקן שימחל על כבודו, כדי שחלילה לא יענש מי שלא קם לכבודו. ובכל זה אין הבדל בין זקן לזקנה. (ועיין בהרחבה בשו"ת יחזקאל דעת חלק ג סימנים ע-עב)

כב דכלא בה. במדרש שיר השירים (פרשה א אות ט) הובא משל לאהובו של מלך שעשה רבות לכבוד המלך. יום אחד קראו המלך ואמר לו: שאל ממני מה אתן לך, ואת בקשתך לא אשיב ריקם. חשב האהוב בלבו ואמר: אם אני שואל מן המלך כסף וזהב – הוא נותן לי. אבנים

שמחת הלב

טובות ומרגליות – הוא נותן לי, אבל כמה עשירים יש בעולם. ואם אבקש ממנו שימנה אותי לשר וילבישני בגדי מלכות – הוא ימנה אותי וילבישני, אך כמה שרים יש בעולם. אלא הריני מבקש דבר שהכל ינתן לי. אמר: אדוני המלך, שאלה אחת אבקש! יש לאדוני המלך בת יחידה, תן לי אותה לאשה, ואזכה להיות חתן המלך. נתנה לו המלך, וגם נתן לו נדוניה, אוצר של זהב ומרגליות, וגם מינהו שר, והלבישו בגדי מלכות. הרי ששאל בקשה יחידה – אך הכל נכלל בבקשתו. כך שלמה המלך, אמר לו הקדוש ברוך הוא: שאל ממני מה אתן לך? אמר שלמה: אם אשאל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות – הוא נותן לי, ומה בעצם בכסף וזהב? אלא הריני שואל חכמה – והכל בכלל, שנאמר (מלכים א ג ט): ונתת לעבדך לב שמע לשפט את עמך להבין בין טוב לרע, כי מי יוכל לשפט את עמך הכבד הזה. וייטב הדבר בעיני אדני כי שאל שלמה את הדבר הזה. ויאמר אלהים אליו, יען אשר שאלת את הדבר הזה, ולא שאלת לך ימים רבים, ולא שאלת לך עשר, ולא שאלת נפש איבה, ושאלת לך הבין לשמע משפט. הנה עשיתי כדברך, הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריו לא יקום כמוך. וגם אשר לא שאלת נתתי לך, גם עשר, גם כבוד, אשר לא היה כמוך איש במלכים כל ימיו. ואם תלך בדרכי לשמור חקי ומצותי כאשר הלך דויד אביו, והארכתי את ימיו. ויקץ שלמה והנה חלום [הבין שחלמו אמת, שומע ציפור מצייצת, חמור נוהק, כלב נובח ומבין לשונם], ויבוא ירושלם ויעמד לפני ארון ברית אדני, ויעל עלות ויעש שלמים, ויעש משתה לכל עבדיו [משמחת לבו שהבין שחלמו אמת (רש"י)].

מעשה בפילוסוף אחד ברומי, שעשה מחקר לדעת לכמה שנים הנחש מוליד, כלומר מהו משך זמן ההריון אצלו. פעם אחת ראה אותם מזדווגים זה עם זה, נטלם ונתנם בשתי חביות, והיה מספק להם מזונם במשך שבע שנים, עד שהנקבה ילדה. באותו זמן, עלו חכמי ישראל לרומי ושאלו את רבי יהושע "לכמה נחש מוליד?" השיב להם "לשבע שנים". אמרו לו: "מנין לך?", אמר להם: "הכלב חיה טמאה ומוליד לחמישים יום. ובהמה טמאה יולדת לשנים עשר חודש. הרי לנו שהבהמה ארוכה מן החיה פי שבע. וכתוב על הנחש: 'ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה' – וכשם שהבהמה ארוכה מן החיה פי שבע, כך הנחש ארוך מהבהמה פי שבע". לעת ערב נכנס הפילוסוף, וכששמע את הדברים מפי חכמי ישראל, הטיח ראשו בקיר, אמר: "כל מה שעמלתי שבע שנים, בא זה והושיטו לי בקנה אחד!" (בראשית רבה כ ד)

אמר מר שמואל, נהירין לי שבילי הרקיע, כשם שאני מכיר ובקי בשבילי עירי נהרדעא (ברכות נח ב"ב). ומהיכן שמואל ידע כל זאת? וכי עלה לרקיע? אלא מתוך שיגע ועמל בתורה, למד מחכמות התורה כל מה שיש ברקיע. (מדרש תהלים יט אות ד) ופעם שמעתי מהגאון רבי יעקב גלינסקי זצ"ל שכאשר אסף כסף לשיבתו בחוץ לארץ, נפגש ברופא עשיר גדול, ושאל

שמחת הלב

אותו, מנין לשמואל להיות בקי בשבילי עירו נהרדעא, וכי הוא מטייל שם, והלוא הוא יושב ועוסק בתורה כל היום, ואינו הולך אלא מביתו לבית המדרש? ותירץ הרופא, מכיון ששמואל היה רופא (כמבואר בגמרא שבת ע"א, ק"א, ק"ב ועוד), לכן היה בקי בכל השבילים, כי חייב היה להכיר את הדרך היטב כדי להגיע מהר לבית החולה ולהעלות מזוהר למחלתו... והרב גלינסקי תירץ, שכיון ששמואל היה ראש ישיבה בנהרדעא, ומידי פעם היה צריך ללכת לאסוף כסף לישיבתו, ממילא היה בקי בכל שבילי עירו, כדי להגיע לביתם של התורמים לזכותם להיות שותפים בהוצאות ישיבתו...

הגאון החסיד רבי פנחס שפירא מקוריץ - הסתופפו בצילו אלפי חסידים. שני אחים מחסידיו, נפטר להם אב זקן, ולאחר השבעה היה בא להם מידי פעם בחלום ומבקש מהם שימירו דתם. בער להם, פנו אל רבם בעינים זולגות דמעות, ויספרו לו על זאת, ולא ידע הרב להשיב להם. ויתענה ארבעים תעניות, ויעש שאלת חלום, על מה נעשה ככה. ויודיעוהו מן השמים, כי אביהם של אלו, עבר עבירה שחייב עליה נידוי, ומת בנידויו, ולכן בא בחלום ככה, ואם יתירו לו את נידויו, יחל מזה. ויתירו לו את נידויו, ומאז חל לבוא להטרידם. לאחר זמן הגיע הצדיק הגאון רבי יעקב שמשון משפיטווקא אל רבי פנחס, וישאלהו רבי פנחס, מה דעתו על מקרה של חלומות אלו. ויען לאלתר, בתלמוד ירושלמי מבואר שאדם שמת בנידויו עשוי להראות כן בחלום. כששמע כך רבי פנחס בכה ואמר: למה צריכים להתענות ארבעים תעניות? הלוא מוטב לתלמוד ולדעת הכל מתוך התורה! (דרך הנשר עמוד כא)

ומנה לא תזוע, שאין לך מידה טובה הימנה. כתב בשו"ת הריב"ש (סימן מה) וכבר שאל הנגיד רבי שמואל בן חפני הלוי מרבנו האי גאון, אם מותר לתלמוד חכמות חיזוניות. והשיב לו: תיקון הגוף ויושר הנהגת האדם הוא בעסק המשנה והתלמוד. כי לימוד התורה יועיל לעצמו ולאחרים שכמותו ויועיל לעמי הארץ, כי ימשכם לדרכי התורה והמצוה. ואשר יסיר לבו מהתורה ויתעסק בדברים ההם, יסיר מעליו תורה ויראת שמים. ומזאת ההסרה יארע לאדם שישיבש דעתו עד שלא יחוש לעזיבת התפילה. אבל אלה אשר ימסרו עצמם לתורה ויראת שמים, ינהיגו כל ההמון לאחרית טובה בלי פקפוק, ולא ישימו שום ספק בהקב"ה. ואם יאמרו לך המתעסקים באותן חכמות, כי דרכם סלולה וזוה ישיגו ידיעת הבורא, לא תאבה להם. ודע כי יחזבו לך באמת, כי לא תמצא יראת שמים ויראת חטא וזריזות במצוות וענוה וטהרה וקדושה אלא במתעסקים במשנה ובתלמוד. ע"כ. ואין להביא ראיה מהרמב"ם שידע כל החכמות, כי הוא למד קודם לכן כל התורה כולה בשלמות, הלכות ואגדות תוספתא ספרא וספרי וכל תלמוד בבלי וירושלמי, כמו שנראה מספר משנה תורה שחיבר. ורק כדי להשיב לאפיקורוס, חיבר ספר "מורה נבוכים" לסתור הראיות שהביא הפילוסוף על קדמות העולם, לפי שהיו בזמנו הרבה מישראל נבוכים בעיקרי התורה, מפני מה שלמדו מן החכמה ההיא. וכמה וכמה ראינו פרקו עול התפילה, ניתקו מוסרות התורה והמצוה מעליהם בסיבת לימוד אותן חכמות. עיי"ש.

כג בן הא הא אומר, לפום צערא אגרא.

רבי חנניא בן עקשיא אומר, רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר: "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר".

מאירת עיניים

וסוף שישתכח ממנו" (ורבנו בחיי. וכן הוא ברמב"ם). "כי אמנם כל מה שיגדל העמל, תגדל מעלת הנפש השכלית לחיי עולם" (ספורנו).

בזה תמה מסכת אבות. וראויה היתה להיחתם בדברים אלו של בן בג בג ובן הא הא (רשב"ץ). ואולם מאוחר יותר הסמיכו וצירפו אליה את הפרק הבא, כפי שיתבאר.

כג לפום צערא, אגרא – לפי הצער, השכר. כפי רוב המאמץ והקושי בלימוד התורה ועשיית המצוה, יהיה שכרך מרובה (ברטנורא). וכמו כן, ככל שהאדם יגע ומתאמץ בתורה, כך היא נחקקת היטב בלבבו. "לא נתקיים מן החכמה אלא מה שאדם למד מתוך הטורח והעמל וכתישת החומר, כמו שאין אדם זוכה לשמן אלא מתוך כתישת הזית... אך לימוד התורה והחכמה מתוך התענוג, אין לה קיום,

שמחת הלב

כג לפום צערא, אגרא. במדרש שיר השירים רבה על הפסוק "האלף לך שלמה, ומאתים לנוטרים את פריו", רבי חייא אמר: העושה בצער נוטל אלף, שלא בצער נוטל מאתים בשכרו. ממי אתה למד, משיבט יששכר ומשבט נפתלי. שבט נפתלי על ידי שהיו עוסקים בתורה בצער, נטלו שכר אלף, שנאמר (דברי הימים א יב לה): "ומנפתלי שרים אָלְף", אבל שבט יששכר על ידי שהיו לומדים תורה שלא בצער, שהרי זבולון היה דואג לכל מחסורם, נטלו שכר מאתים, שנאמר (שם לב): "ראשיהם מאתים". ועוד אמרו באבות דרבי נתן (פרק ג משנה ו): "אם למדת תורה בשעה שאתה שמח, אל תשב [בטל] בשעה שאתה עצב. ואם למדת תורה בשעת הריוח אל תשב בשעת הדחק. לפי שטוב לו לאדם דבר אחד בצער, ממאה בריווח".

ומסופר על הגאון רבי שמואל שטראשון מוילנא (הרש"ש על התלמוד), שהוקשה לו פעם בלשון התוספות במסכת יבמות (פא ע"ב). והנה נזדמן באותו זמן שהגאון הנצי"ב עבר דרך העיר וילנא, והציע הרש"ש לפניו את שאלתו על דברי התוספות. הנצי"ב עיין שעה קלה, והשיב לו את כוונת התוספות, (ראה בחדושי הרש"ש שם). שאל הרש"ש את הנצי"ב איך העלחת ליישב זאת בשעה קלה. ענה לו הנצי"ב, כבוד תורתו לומד תורה מתוך עושר, ואילו אני לומד תורה מתוך עוני ודוחק, ולכן זכיתי להבין זאת בשעה קלה, כי לפום צערא אגרא.

פרק ו

פרק זה כולל ברייתות העוסקות בשבחה של תורה ובמעלת העוסק בה, ומכאן שם הפרק: "קנין התורה". פרק זה צורף למסכת אבות בזמן מאוחר, משום המנהג ללמוד פרקי אבות בשבתות שבין פסח לשבועות, והוסיפו את הפרק "קנין התורה" כדי ללמדו בשבת שלפני חג השבועות.

(מילי דאבות, רבי אברהם פריצול ולפני כ-530 שנה), מדרש שמואל

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא,

שְׁנֵאמַר: וְעַמֵּד כָּלֵם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ, נֶצַח מְטַעֵי מַעֲשֵׂה יְדֵי לְהַתְפָּאֵר.

שְׁנוּ חֲכָמִים בְּלִשׁוֹן הַמְּשֻׁנָּה, בְּרוּךְ שֶׁבָחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם:

א רַבִּי מֵאִיר אָמַר כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה לְשִׁמָּה, זֹכֶה לְדַבְרִים הַרְבֵּה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כְּלוּ כְּדִי הוּא לוֹ. נִקְרָא רַע, אָהוּב, אֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, מְשַׁמַּח אֶת הַמָּקוֹם,

מֵאִירַת עֵינַיִם

א זֹכֶה לְדַבְרִים הַרְבֵּה – המפורטים להלן (רש"י). ויש מפרשים שמלבד כל המעלות הרוחניות המפורטות להלן, זוכה אף בגשמיות להטבות רבות, כגון אריכות ימים, נחת מבנים, פרנסה טובה וכו' (מדרש שמואל). **כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ כְּדִי הוּא לוֹ** – ראוי כל העולם להיות נברא בשבילו. **נִקְרָא רַע** – שותף לקב"ה במעשה בראשית, בהיותו עוזר להביא את הבריאה לתכליתה (ספורנו). **אֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם** – שהרי לומד מתוך אהבת ה'. **אֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת** – שמקרבן לתורה ומדריכֵן בדרך טובה כדי שיזכו אף הם לרוב טובה. **מְשַׁמַּח אֶת**

שְׁנוּ חֲכָמִים בְּלִשׁוֹן הַמְּשֻׁנָּה, בְּרוּךְ שֶׁבָחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם – פתיחה זו בראש הפרק, באה לציין שמכאן ואילך אין זה מעצם המסכת שחיבר רבי יהודה הנשיא, אלא "ברייתא" היא השנויה בלשון המשנה. ומובא ב"מדרש שמואל" שהקדמה זו באה להודיענו, כי הברייתות שוות הן במעלתן למשניות, אלא שהמשניות נשנו בבית מדרשו של רבי יהודה הנשיא, והברייתות נשנו מחוץ לבית מדרשו, על ידי תלמידיו, רבי חייה ורבי אושעיא. [ברייתא – מלשון בר, בָּרָה, שפירושו בארמית – חוץ].

**מְשַׁמַּח אֶת הַבְּרִיּוֹת. וּמַלְבִּישְׁתּוֹ עֲנוּה וְיִרְאָה, וּמְכַשְׂרֵתּוֹ לְהִיּוֹת
צְדִיק וְחָסִיד וְיֹשֵׁר וְנֶאֱמָן, וּמְרַחֲקֵתּוֹ מִן הַחֲטָא, וּמְקַרְבֵּתּוֹ לְיַדֵּי
זְכוּת, וְנִהְיִין מִמֶּנּוּ עֶצֶה וְתוֹשִׁיָה בִּינָה וְגִבּוּרָה, שְׁנֵאֲמַר (משלי ה) לִי**

מאירת עיניים

רושם בנפשו, ככתוב: "כִּרְחַק מִזָּרַח
מִמַּעַרְב הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אֶת פְּשְׁעֵינוּ". וכן
אמרו בירושלמי (ראש השנה פ"ד): "אמר
להם הקב"ה: מכיון שקיבלתם עליכם
עול תורה, מעלה אני עליכם כאילו
לא חטאתם מימיכם". **ומקרבתו לידי
זכות** – התורה נותנת לו יכולת גדולה
מהרגיל להגיע לידי זכות ומצוה, ואף
אם המצוה רחוקה ממנו ואינו יכול
לעשותה, מקרבתו וזוכה לעשותה (מדרש
שמואל). **ונהנין ממנו עצה ותושיה בינה
וגבורה** – בני אדם נהנים ללמוד ממנו
עצה – עצות טובות ונכונות. **תושיה** –
עצות יותר עמוקות בעניינים רוחניים
(מאירי). **בינה** – להבין ולהתבונן כראוי
בעיונם של הדברים. **וגבורה** – דרכי
גבורה והתמודדות מעשית מול היצר
הרע. **שנאמר** – בספר משלי, התורה
כביכול מדברת על עצמה ואומרת: "לי

המקום, משמח את הבריות – שבלמוד
התורה הוא גורם להשפיע שפע של
הטבה לעולם, ובזה משמח הוא את
הבריות וגם את הקב"ה החפץ להיטיב
לבריותיו (מדרש שמואל). **ומלבישתו ענוה
ויראה** – התורה מלבישה אותו ונוסכת
על פניו ענוה ויראת שמים. **ומכשרתו**
– מכשירה ומכינה אותו לעלות מחיל
אל חיל: תחילה **להיות צדיק** – לנהוג
כראוי בצדק ובמשפט. **וחסיד** – לנהוג
אף לפנים משורת הדין. **וישר** – שהדרך
הטובה והישרה מוטבעת בטבעו ממש
וליקוטים (זכר תנוד). **ונאמן** – לא ידבר כזב
ולא ימצא בפיו לשון תרמית, ולא
יגלה סוד, בבחינת "נֶאֱמָן רוּחַ מְכֻסָּה
דְּבָר", "בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא" (רבי יעקב
ב"ר שמשון). **ומרחקתו מן החטא** – אף אם
חלילה חטא, התורה מסייעת לו לשוב
בתשובה ולהתרחק מחטאו, לבל ישאיר

שמחת הלב

א כל העוסק בתורה לשמה. יש להתבונן, כי הנה בגמרא ברכות (ז' ע"א) אמרו, כל העושה
שלא לשמה, נוח לו שלא נברא. ואילו בגמרא פסחים (ג' ע"ב) אמרו, לעולם יעסוק אדם בתורה
אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה? ותרצו התוספות שישנם שני סוגים שלא
לשמה, אחד שלומד לשם הנאה לנחול כבוד ושיקראוהו רבי או כדי ליטול שכר, שבכל אלו
אינו מתכוין להשלים רצון יוצרו שציוהו לעסוק בתורה, ואף על פי כן מותר לעשות כן,
שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה. אבל יש סוג אחר שלא לשמה שלומד על מנת לקנטר את
חבריו ורבותיו, ועל זה אמרו נוח לו שלא נברא. וכן מזה שאמרו בתענית (י' ע"א) כל העוסק
בתורה שלא לשמה, תורתו נעשית לו סם המות, הוא באופן זה שלומד על מנת לקנטר את

חבריו ורבותיו, השם יצילנו. (וכן תירצו רש"י, ר"י שירליאון, ספר חסידים, הרא"ש, הר"ש משאנז, הרשב"ץ ועוד)

**עצה ותושיה אני בינה לי גבורה. ונותנת לו מלכות וממשלה
 וחקור דין, ומגלין לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר וכנהר
 שאינו פוסק, והוי צנוע וארך רוח, ומוחל על עלבונו, ומגדלתו
 ומרוממתו על כל המעשים.**

מאירת עיניים

ועוד והוא אינו פוסק (מדרש שמואל). והוי צנוע – על אף שהוא מפורסם בחכמתו ובמעשיו, הוא צנוע ואינו מתהדר. ואורך רוח – יש לו סבלנות לסבול את קושי ועמל הלימוד. וכן יש לו סבלנות כלפי תלמידיו, אף כששואלים שלא כענין וכדומה, ואינו כועס (מדרש שמואל). ומוחל על עלבונו – מעביר על מידותיו מרוב ענוה (רש"י). ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים – התורה מגדלת ומרוממת אותו על הבריאה כולה ועל כל מעשי ה', ככתוב: "תמשילוהו כמעשי ידך, כל שפתה [שמת] תחת רגליו" (קהתי בשם מנחת שבת).

עצה ותושיה, אני בינה לי גבורה – ולכן גם מי שלומד אותה זוכה בתכונות הללו. ונותנת לו מלכות וממשלה – הכל חפצים לעשותו ראש וקצין עליהם וחולקים לו כבוד. וכן אמרו (גיטין סב ע"א): מאן מלכי? רבנן (רבי יעקב ב"ר שמשו). וחקור דין – התורה נותנת ללומדיה עומק לב, להבין ולחקור היטב את הדין לעומקו. ומגלין לו רזי תורה – נותנים לו סיוע מן השמים לגלות סודות תורה. ונעשה כמעין המתגבר – שמוסיף יותר ממה שלומד מרבותיו, כי מבין דבר מתוך דבר, והולך ומתגבר. וכנהר שאינו פוסק – מזכה את הרבים, ונעשה כנהר שכולם שותים ממנו עוד

שמחת הלב

כל העוסק בתורה לשמה. כתב הגאון רבי חיים מוולוז'ין (נפש החיים שער ג פרק ג), כמעט בלתי אפשרי שתיכף בתחילת לימודו יגיע למדרגת לשמה כראוי, והעסק בתורה שלא לשמה הוא מדרגה שמתוך כך יוכל להגיע ללשמה, ולכן גם הוא אהוב לפני השם יתברך, כמו שבלתי אפשרי לעלות מן הקרקע לעליה אם לא דרך מדרגות הסולם, ולכן אמרו "לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה". ומה שאמרו 'לעולם', רוצה לומר בקביעות. דהיינו שבתחילת הלימוד אינו מחוייב אלא שילמד בקביעות ובהתמדה יומם ולילה, ואפילו אם לפעמים יפול במחשבתו בודאי איזו פניה עצמית לשם גאווה וכבוד וכיוצא בזה, אל ישים לב להתרפות מהתורה בעבור זה חלילה, אלא אדרבה יתחזק מאוד בעסק התורה, ויהיה לבו נכון ובטוח שבודאי יבוא מתוך כך למדרגת לשמה. וצריך להזהר ולכבד ולרומם את כל העוסק בתורה אפילו שלא לשמה, כדי שלא יתרפה מלימוד התורה ויוכל להגיע למדרגת לשמה. ואפילו מי שעסק בתורה כל ימיו שלא לשמה עד זקנה ושיבה, חייבים לנהוג בו כבוד, שכיון שעסק בתורת ה', אין ספק שלפעמים היתה כוונתו גם לשמה, כמו שהבטיחו חז"ל שמתוך שלא לשמה בא לשמה. שאין הפירוש דוקא

שמחת הלב

שאחר כך יגיע לעסוק בה תמיד כל ימיו רק לשמה, אלא הפירוש שבכל פעם שלומד בקביעות במשך כמה שעות רצופות, אי אפשר שלא תכנס בלבו באמצע לימודו אפילו זמן מועט כוונה רצויה לשמה, ולכן כל מה שלמד עד הנה שלא לשמה, נתקדש ונטהר על ידי אותו המועט שכיון בו לשמה. עכ"ד.

כל העוסק בתורה לשמה. עיין לעיל (פרק ג משנה יח ד"ה חביבין ישראל) בשם הגאון בעל האגלי טל.

משמח את הבריות. מעשה שהוזמן הראשון לציון הגאון הרב מרדכי אליהו זצ"ל לשמחת בר מצוה של ילד יתום. הרב חפץ מאוד להגיע כדי לשמחו, אך הודיע שהדבר נבצר ממנו, כי באותו ערב עליו למסור שיעור גדול בכנס רבנים שיתקיים באחד המלונות שעל שפת ים המלח. והנה ביום המיועד ירדו גשמי ברכה, בכמות כזו, שהציפה את כל הנחלים במדבר יהודה, והנחלים הציפו את הכבישים המוליכים למלונות שבים המלח, כך שהדרך למלון היתה חסומה, ורכבו של הרב נאלץ לשוב על עקבותיו לירושלים. בדרך פנה הרב אל הנהג: "סע לבר מצוה. כל המים האלה הם מדמעותיו של החתן היתום!" הדברים הללו נשמעו קצת תמוהים לנהג המסור. הגעתו של הרב לשמחה, ריגשה והפתיעה את כולם. הרב דרש, שימח ובירך את החתן, ושהה באולם זמן ממושך, יותר מכפי הרגלו. כשעזב הרב את האולם, יצא החתן היתום, מאושר, ללוות את הרב אל רכבו. בדרך סח החתן לנהגו של הרב: "אחרי שהרב הודיע כי לא יוכל להשתתף בשמחת בר המצוה שלי, בכיתי כל הלילה. אני כה שמח ונרגש מהברכה ומהכבוד שהנחיל לי כבוד הרב". והנהג נותר משתומם.

כאשר הביאו אל הרב, חתן בר מצוה יתום להנחת תפילין, היה נוהג הרב להושיב את הנער על ברכיו, והיה מספר לו שאף הוא התייתם בגיל צעיר מאוד, וידע שהקב"ה קרוב מאוד אל היתומים, הוא האבא שלהם, כמו שנאמר (תהלים סח ו): "אָבִי יְתוּמִים וְדִין אֱלֹמֶנוֹת". והיה מתאר את הילדות שלו בעיר העתיקה בירושלים, איך היה מוכר תורמוסין כדי לפרנס את אמו האלמנה. "והנה, אתה רואה, הקדוש ברוך הוא מינה אותי להיות רב ראשי לישראל...". וסיפר, כי בהיותו נער צעיר, הגיע באחד הימים יהודי עשיר לתלמוד תורה שבו הוא למד, והחליט להעניק לכל ילד סכום נאה, והכריז בגאון, כי כל ילד שאין לו אבא – יקבל פי שניים. הילד מרדכי מנה את עצמו בין יתר הנערים. כשפנה אליו המלמד ואמר לו, שעליו להימנות עם הילדים שאין להם אבא, השיבו הנער: "יש לי אבא, ועוד איך יש לי אב – אבינו שבשמים!". (הספר הנפלא "מופת לשבת" עמ' 189, 190)

משמח את הבריות. פעמים שבמעט מחשבה אדם יכול לשמח את הבריות, וכמה כדאי ומשתלם לעשות כן, שבכך זוכה גם למידה כנגד מידה שמשמים ישפיעו עליו שמחה ורחמים. למשל: ישנם בתי כנסת שמתקינים מכשיר מטבעות להדלקת מזוג, וצריכים לתת

שמחת הלב

כמה שקלים כדי להדליקו. [אינני מתייחס לעצם הרעיון אם הוא נכון או לא, כי ישנם מקומות שבאמת זה מקובל וטוב. וישנם מקומות שאם יעשו כן, הציבור יכעסו ויברחו.] הנה גם אם נאמר שהינך מבין שבמקום זה, לא היה מן הראוי לתת מכשיר מטבעות, כי יש להם מספיק תרומות, הציבור קונים עליות ביד רחבה ומשלמים בעין יפה וכו'. אבל כדאי שתשנה את ההסתכלות שלך ותסתכל בעין טובה של אמונה, הלוא רצה הקב"ה לזכות את ישראל ולבטל מעליהם כל מיני גזירות קשות ורעות, לכן שלח לפנינו כל מיני אפשרויות ורעיונות שנרחם על הבריות ונשמח אותם, ואז גם מן השמים ירחמו עלינו. גם אם חלילה מידת הדין תקטרג, יוכל הקב"ה להשתיק אותה ולרחם עלינו, כי "כל המרחם על הבריות, מרחמים עליו מן השמים". וכי לא כדאי לרחם על הציבור למשל בימות הקיץ שרבים חם להם ולא יכולים להתרכז בתפילה, ואתה שולח מכיסך כמה מטבעות ומשלשל למכשיר המזוגן, כדי שיהיה להם אויר נעים וקריר, ויתפללו בישוב הדעת, האם זו לא רחמנות שהקב"ה ישמח בה? ובזכות זה, גם הוא ירחם עליך. כמה שקלים בסך הכל יצטברו למשך תקופת הקיץ? 400 שקל, אולי 500 שקל. האם לא שווה לשלם 500 שקל, בשביל להגביר את מידת הרחמים עליך ועל כל עם ישראל. הלוא בראש השנה אנחנו מתחננים להקב"ה לפני תקיעת שופר: "ועמוד מכסא הדין ושב על כסא החסד והרחמים", באותו רגע יכולים בשמים להסתכל, מה קורה עם אדם זה שמבקש בקשות נחמדות כאלו, האם הוא גם כן מתנהג ברחמים עם אחרים ולא עומד על הדין? ותן להכם ויחכם עוד, כל מיני רעיונות שאפשר לשמה ולרחם על הבריות, כגון להביא חבילת טישו ולהניח על השלחן, לזכות את הציבור שצריכים מידי פעם, וכן כיוצא בזה. (ועיין עוד פרקו משנה ו' ד"ה אהוב, אהב את הבריות)

ומלבשתו ענוה. כי המידות הן כמלבוש האדם, וכמו שנאמר (איוב כ"ה): "צֶדֶק לְבִשְׁתִּי וְיִלְבָּשֵׁנִי". ועל כן העוסק בתורה לשמה, רואה את גדולת רבותינו וחריפותם, ומתלבשת בו הענוה, ויחשוב שפלותו נגד רוממות רבותינו ז"ל. בא וראה כי הגאון בעל החפץ חיים היה עניו עד מאוד, הוא לא ראה על עצמו שום יתרון ומעלה על שאר האנשים. הוא היה טוען: "היתכן שאדם יתגאה או יחשוב שמגיע לו שכר על שאכל או שתה, והרי הוא אוכל להנאת עצמו כדי שיהיה בריא! ובמה שונה אפוא המזון הרוחני מן המזון הגשמי, והלוא גם התורה והמצוות הם לטובתנו, כמו שנאמר (דברים ו' כד): "וַיִּצְנְנוּ ה' לְעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה, לְיִדְרָא אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ, לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים, לְחִיתָנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה". אם כן מה יתרון יש לאדם שמקיים את חובתו ותכליתו?!" ובהיות שלא הרגיש בעצמו שום מעלה יתירה משאר העם, התנהג כבעל בית פשוט, לא לבש איצטלא דרבנן, אלא בגדים פשוטים, ולראשו חבש קסקט כמנהג בעלי הבתים בעירו. בהסכמות על ספריו לא הרשה לרבנים המסכימים לדבר בשבח המחבר, כי אם בשבח הספר ותועלתו לרבים, ובכל הדברים האפשריים השתדל למעט דמותו. גם בדרשותיו נמנע מלומר דברי תוכחה קשים, אלא כעין

שמחת הלב

שיחה משותפת להתעוררות, שכללה גם את עצמו. בהקדמה לספרו ליקוטי הלכות הוא כותב: "אני השפל והעני בתורה ובמעשים טובים, אינני יודע בתורה אפילו הלכה אחת על בוריה, ולא מצוה אחת בשלימותה, בטל אני באלף אלפים נגד הראשונים, ואני רק כשמש קטן בבית המדרש, שמביא ספרי הרי"ף והרמב"ם ושאר ספרים על השלחן ללמוד בהם...". כמה נפלאות ענוותנותו. ואנחנו מה נענה ומה נאמר אחריו, כי דלונו מאד. ולא לחינם זכה שפוסקים הלכה מתוך ספרו הגדול "משנה ברורה", אלא בזכות גדולתו וענוותנותו.

וכתב מרן החיד"א בספרו שם הגדולים (מערכת ספרים, ערך בית יוסף): שלושה חכמים גדולים בתורה היו בדורו של מרן ה"בית יוסף", רבנו יוסף קארו, רבנו יוסף טאיטצאק [רבנו של מהרש"ם], ורבנו יוסף בן לב [מהריב"ל]. וכל אחד מהם ראוי היה למלאכה זו לחבר ספר על הטור המקיף וכולל מכל הפוסקים, אך הסכימו מן השמים ותנתן דת שהחיבור יהיה על ידי מרן הקדוש רבנו יוסף קארו, מפני ענוותנותו היתירה.

ומלבשתו ענוה. הגאון רבנו יונה נבון – רבו של החיד"א, היה מתנהג בענוה גדולה עד מאוד, כפי שהעידו עליו תלמידיו. וכן רואים בתשובותיו שכתב אפילו לתלמידיו, והיה חותם: "כה דברי המתאבק בעפר רגלי יודעי דת ודין לתיאבון" או: "כה דברי עבד נרצע לכל יודעי דת ודין ושותה בצמא דבריהם לתיאבון". ופעם הוא ביקש מתלמידו החיד"א לכתוב תשובה על שאלה מסוימת, ואחר כך כשביקש ממנו החיד"א שיעבור על תשובתו, כתב: "ואף כי אינו מן הראוי לאיש אשר כמוני... לשלוח אל הארז אשר בלבנון שר ומכון, אענוותנותיה קא סמיכנא, כי ידענא ביה מדת קונו יש בו, ובמקום שמצינו גדולתו שם מצינו ענוותנותו. עיי"ש. ובספר "שם הגדולים" כותב החיד"א על רבו: "וכמעט לא הניח פסקן כמותו בגלילותינו". וכל זה בהיותו צעיר בשנים, כי בעוונות, הוא נפטר בגיל 47.

ומלבשתו ענוה. אני זוכר לפני כ-40 שנה, היינו הולכים מידי שנה בשנה בחג פסח וסוכות לקיים מצות הקבלת פני רבו ברגל, לראות את פני מרן מלכא זצוק"ל, בבית המדרש "חזון עובדיה" בשכונת קטמון בירושלים. והיו באים רבנים גדולים, רבני ערים, אבות בני הדין ואדמו"רים גדולים, ומביניהם היינו רואים את מורנו ורבנו רבי יהודה צדקה זצ"ל ראש ישיבת "פורת יוסף", שאף שהיה גדול בגיל ממרן, היה בא באהבה ובחיבה ובהערצה גדולה. והיו אומרים חידושים ופרפראות, והדברים היו מתוקים ושמחים כנתינתם מסיני. וסיפר לי מר אבי שליט"א שעוד שנים רבות קודם לכן, פעמים רבות לאחר החג כשחזרו התלמידים לישיבה, היה הרב צדקה שואלם בזו הלשון: "קיבלתם פני רבכם ברגל?!", וכוונתו היתה על מרן זצוק"ל. פלא פלאות, איך העריצו והעריכו הגדולים זה לזה, איזו התבטלות וענוה. ומי יתן ונלמד מהם.

שמחת הלב

ומלבשתו ענוה. הענוה של מרן מלכא זצוק"ל היתה לשם דבר, פלא והפלא, לא פעם ולא פעמיים, היינו רואים את הוולוו של מרן, עוצר ליד בית הכנסת "מוסיוף", ומרן לבדו היה יוצא מהרכב, ושואל איפה יש מנחה, ונכנס להתפלל. פעם אחת היו כל בתי הכנסת מלאים במניינים של מנחה וערבית, וארגנו מנין בחצר, ומרן עמד בחצר להתפלל. וכשהביאו לו כסא לשבת בחזרת הש"צ, לא הסכים לשבת, כי נהג בעצמו מה שאמרו חז"ל (מסכת דרך ארץ פ"ד ה"ה): "עמוד בין העומדים ושב בין היושבים". [ועיין בשו"ת יחיה דעת (חלק ה סימן יא, ובחלק ו סימן ה) ובספר "ארחות מרן" (ח"א עמוד שלג)].

ופעם בילדותי כשלמדתי בתלמוד תורה "סוכת דוד" ברחוב דוד ילין בירושלים, יצאנו כמה חברים בגמר הלימודים בשעה 6 בערב בקיץ, ופתאום באמצע הכביש אנחנו רואים את מרן יוצא מרכבו לבדו, והנהג נשאר ברכב תקוע בפקק, ניגשנו מיד למרן, ושאל אותנו, איפה גרים משפחה פלונית? חברי שהיה גר באזור ידע את הבית והראה למרן, ומרן הלך כך ברחוב כ-150 מטר עד שהגיע לביתם לתפילת מנחה ומצות ניחום אבלים.

שוב פעם, כאשר המתנתי בכניסה לבית הכנסת "היזדים" לבואו של מרן לשיעור, פתאום אני רואה מרחוק שמרן בכבודו ובעצמו מגיע ברגל לבדו, כי מפאת שהיה פקק בכביש, חס מרן על הזמן, ירד מהרכב ובא ברגל, רצתי לקראת מרן, וליוויתי אותו עד הכניסה לבית הכנסת. שוב זכורני, כי באחד הפעמים לאחר השיעור ביום רביעי בבית הכנסת "בורוכוב", משום מה הנהג הקבוע של מרן התעכב ולא הגיע, או אז נסע מרן עם אדם אחר ברכב "חיפושית" צהובה. גדולה ענוה.

ומרחקתו מן החטא. רבי שמעון בר יוחאי אומר: כל הנותן דברי תורה על לבו, מעבירים ממנו הרהורי עבירה, הרהורי חרב, הרהורי מלכות, הרהורי שטות, הרהורי יצר הרע, הרהורי זנות, הרהורי אשה רעה, הרהורי עבודה זרה, הרהורי עול בשד ודם, הרהורי דברים בטלים (תנא דבי אליהו זוטא אות טז). וכתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פכ"א ה"ט, ופכ"ב הכ"א): לעולם יתרחק אדם מן השחוק והשכרות ומדברי עגבים, שאלו גורמים גדולים לאדם לחטוא. ואם בא לו הרהור רע, יסיח את לבו מדברי הבאי לדברי תורה, שהיא "אֵילַת אֶהָבִים וַיַּעֲלַת חַן". ולעולם יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה, וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת בליבו של אדם אלא בלב הפנוי מן החכמה, ובחכמה הוא אומר (משלי ה יט): "אֵילַת אֶהָבִים וַיַּעֲלַת חַן, דְּדִיהָ יִדְוֶף בְּכָל יָעַת, בְּאֶהְבְּתָהּ תִּשְׁגָּה תְּמִיד".

אמרו חז"ל (ויקרא רבה פרשה כה א), אם נכשל אדם בעברות חמורות והתחייב מיתה, מה יעשה ויחיה? אם היה למוד [רגיל] לקרוא דף אחד, קורא שני דפים. ואם היה למוד לשנות פרק אחד, ישנה שנים. שהתורה מכפרת על כל העוונות החמורות ביותר שחייבים עליהם כרת

שמחת הלב

או מיתה, ומעילה אותו מן היסורים. ואם אינו יודע ללמוד, ילך ויעשה פרנס על הציבור וגבאי של צדקה והוא חי. שגם הצדקה מגינה מן היסורים, ומכל מקום מעלת לימוד התורה למעלה מכל, שתלמוד תורה כנגד כולם.

ומעשה שהיה לפני למעלה משישים שנה, כאשר סיים מרן מלכא זצוק"ל באחד הימים את שיעורו בבית כנסת "אהל רחל" בירושלים, המתין לו אדם שאינו נמנה על משתתפי שיעוריו וסודו בפיו. בקול נמוך ומתוך צער אמר: "כבוד הרב, נכשלתי בעוון חמור ובאתי לבקש מכבודו תיקון"... הוא פירט את חטאו החמור והמתין לתשובה. מרן שמע את מבוקשו, הביט בו, והשיב: "אם אתה רוצה לתקן עוון חמור זה, תקבל על עצמך להשתתף שנה שלימה בשיעורי תורה!" הלה התפלא מאוד, הדבר היה נראה לו מוזר, כי כפי הידוע לו כדי לכפר על עוונות מסוימים, צריכים להתענות כך וכך תעניות, ומעודו לא שמע על תיקון שכזה לבוא לשיעורי תורה. אבל דבריו של מרן היו כה ברורים, שהוא לא שאל יותר, ומיד החל ליישם. מיני אז אותו אדם השתתף בשיעורי תורה, הוא למד, החכים ונעשה לאוהב תורה אמיתי, את בניו הכניס לשיבות קדושות וזכה להקים דור של תלמידי חכמים. אכן, ראייתו הרחבה של מרן עמדה לו, ובמקום להורות לו לצום מספר ימים ולחזור לשגרתו, נגע בשורש הבעיה שכאשר אדם לא לומד תורה, ממילא המוח שלו ריק ופנוי למחשבות רעות ומשוונות, ונגרר אחר מעשים רעים ביותר. ולכן נתן לו את התיקון הטוב ביותר לבוא לשיעורי תורה, ובכך הציל אותו ואת כל משפחתו לדורות עולם.

וכבר רמזו בזה על פי הגמרא במסכת שבת (כב רע"א) שדרשה על הפסוק (בראשית לו כד): "וְהַבּוֹר רִק אֵין בּוֹ מִים", והלוא כיון שנאמר "והבור ריק" איני יודע שאין בו מים? אם כן למה נאמר "אין בו מים"? אלא ללמדנו "מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו". כלומר, שלא תאמר שהבור ריק לגמרי, אלא הוא ריק רק ממים, אבל נחשים ועקרבים יש בו. ובדרך רמז אמרו, כשהבור – היינו המוח של האדם, ריק ממים, ואין מים אלא תורה, ממילא נחשים ועקרבים יש בו. כלומר, כיון שהוא פנוי מהתורה, ממילא הוא נעשה משובש ומלוכלך במחשבות של הבליים, ובכך הוא נגרר גם לעוונות ופשעים, השם יצילנו. לא כן כשאדם בא לשיעורי תורה, אט אט המוח שלו מתמלא בתורה, ממילא כל הנחשים והעקרבים שהם המחשבות וההרהורים הרעים, מתרחקים ובורחים ממנו.

ומוחל על עלבוננו. אמרו חז"ל (מסכת שבת פח ע"ב): הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים, עושים מאהבה ושמחים ביסורים, עליהם הכתוב אומר: "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו". ועוד אמרו (חולין פט ע"א): אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם עצמו בשעת מדיבה, שנאמר (איוב כו ז): "תולה ארץ על בלימה". וכתב מרן החיד"א בספרו דבש לפי (מערכת מ אות כג), שמעתי מפי הרב המופלא עיר וקדיש כבוד מורנו הרב רבי חיים בן עטר

שמחת הלב

זלחה"ה, במעשה שהיה, שראה לעשיר אחד תקיף ואלים, שר וגדול בבית המלך, שהיה נוזף בתלמיד חכם אחד ומזלזל בו. ואחר שהלך, ביקש הרב מאותו תלמיד חכם בדברי פיוס, שלא ישים לבו אליו, וימחול לעשיר הנזכר. והשיבו החכם, כי תיכף ומיד מחל לו, מפני שאמרו בזוהר הקדוש (פרשת צו דף כח ע"ב) שהחטאים ועוונות של ישראל מכבידים על כנפי השכינה חס ושלום, ואם לא היה מוחל לו, היה נחשב עוון לעשיר, והיה נגרם צער לשכינה, ולכן תיכף ומיד מחל לו, שעל ידי כך אין צער לשכינה מחמת אותו עוון, והנאהו לרב ז"ל. ואחר שהביא את המעשה הנ"ל בספרו כבר לאדון (דף ק"ה סע"א) סיים, שלכן אמרו (מסכת ראש השנה יז ע"א) "כל המעביר על מידותיו, מעבירים לו על כל פשעיו", שזהו מידה כנגד מידה, שכשם שהוא מעביר על מידותיו ומוחל למי שמצער אותו, כדי שלא לגרום צער לשכינה בעוון המצער, כך מוחלים לו כל עוונותיו, כדי שלא יהיה צער לשכינה בגלל עוונותיו. אתה הראת, כמה נכבד האיש ששומע הרפתו ואינו משיב, ובלבו מוחל וסולח מיד. אשרי חלקו ומה נעים גורלו. ולכן נקרא בכלל "ואוהביו" כצאת השמש בגבורתו, כי בדבר הזה גילה דעתו שבגלל אהבת השם שבו, לכל יכביד על כנפי השכינה, הוא מוחל על עלבונו.

ומוחל על עלבונו. מעשה ברבי נחומ'קה מהורודנא, שהיה גבאי צדקה לעניי עירו לספק להם צורכיהם. היה הולך לבתי העשירים, ואף לבתי המלון שבעירו, כדי לאסוף צדקה מאורחי המלון. פעם דפק באחד מחדרי המלון שישב שם עורך דין מבני עירו והמתיק שיחה עם יהודי בעל משרה ממשלתית גבוהה מפטרבורג. כשפתח העורך דין את הדלת, וראה את רבי נחום ניצב בפתח, הבין את מטרת בואו, ומיד פנה אליו בזעם: אין לי זמן אליך, לך לשלום! אבל רבי נחום לא הסתלק, ואמר: יותר מנדבה לעניי עירך לא אבקש. אולם העורך דין טרק בפניו את הדלת בזעם. הדבר נודע בעיר, והכל קצפו וזעמו על העורך דין, איך העיז פניו להתנהג כך עם רבי נחום, אך רבי נחום מחל על עלבונו ולא דיבר עם איש על כך, וכעבור זמן נשכח הכל. לימים, אותו עורך דין היה לו משפט קשה, אשר כל הסימנים הראו שהוא יצא חייב בדינו. עצה אחת היתה לו, לגשת אל ידידו הפקיד הגבוה מהעיר פטרבורג, ולבקש ממנו שישתדל בעבורו לחלצו מהערה. הוא נסע לפטרבורג, והלך לביתו של מכירו, ותכנן לפוגשו בבית בטרם ילך אל לשכת המינסטריון. הוא מסר לשומר הבית פתק להודיע מי הוא הרוצה להתקבל. השומר חזר אליו והודיע, כי האדון עסוק ואין לו פנאי לראות פניו. האם אמרת מי אני? שאל העורך דין בתמהון. כן, ענה לו השומר. הוא תחב שקל כסף לידו של השומר כדי שישוב ויברר מה העניינים, אך הלך חזר שוב עם אותה תשובה – לאדון אין זמן. והציע לו לנסות שוב אחרי הצהריים, אחר שיחזור האדון מהלשכה. הוא חזר שוב אחר הצהריים, ושוב נענה: האדון מסרב לקבל. הוא התפלא מאוד, למה כך הוא מתנהג אליו?! אך מאחר שידע כי בלי עזרתו, אין לו עצה אחרת, החליט להשפיל את עצמו, והמתין עד שיצא האדון מביתו, אולי ירחם עליו. הוא עשה כן, וכצאת האדון מביתו, הוא ניגש אליו,

שמחת הלב

וקרא בקול תחנונים: הוד מעלתו, שלום! אבל הלא הסיט את עיניו ממנו, ועשה עצמו כאינו שומע, ונסע. העורך דין בא במבוכה, ולא הבין מדוע ירדו מפנה לו עורף, אבל לא היתה לו ברירה, והחליט, שכאשר יחזור הארון, הוא יפול לפני רגליו בבכיות, אולי הוא ירחם עליו. המתין לו, ובשובו מלשכתו, נפל לפני רגליו בדמעות ובתחנונים שיקבל אותו, כי צרה ממשמשת ובאה עליו. ואז ענה לו הארון: אם העזת לסגור את הדלת בפני רבני נחום מהורודנא, ראוי אתה שישגרו בעדך את הדלת! העורך דין ניסה להצטרק, אך הלא שיסע את דבריו, ואמר לו: לא תוכל לראות פני, בלתי אם תביא לי פתק מרבי נחום, ובו יכתוב שהוא סולח לך! אבל וחפוי ראש עזב את פטרבורג, ונסע חזרה להורודנא, כדי להשיג את הפתק המבוקש. רבי נחום קיבלו בסבר פנים יפות, ומיד כששמע את מבוקשו, סלח לו בלב שלם ובנפש חפצה, וכתב לו פתקה בלשון זה: **"מעולם לא מצאתי את עצמי נעלב ונפגע ממוסר כתב זה, וכי לא לקחתי את המקרה ללבי"**. עתה כשהפתק בידו, חזר שוב לפטרבורג ואז נפתחו בפניו הדלתות, וירידו השתדל עבורו, עד שיצא זכאי בדינו.

"לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה". אמרו חז"ל (מסכת סנהדרין כו ע"ב): למה נקראת התורה "תושיה", מפני שמתשת כוחו של אדם. וכתב רבי חיים ויטאל: **"בענין עסק הלכה של העיון בישיבה עם החברים. ראיתי למורי האר"י ז"ל, מתגבר כארי בכוח בעת שהיה עוסק בהלכה, עד שהיה נלאה ומזיע זיעה גדולה. ושאלתי את פיו, מדוע טורח כל כך. והשיב לי, כי הנה העיון הוא לשבר את הקליפה, שהם הקושיות שיש בהלכה ההיא, שאינם מניחים לאדם שיבין אותה. ולכן צריך האדם לטרוח ולהתיש כוחו אז, כי לכן נקראת התורה "תושיה", שמתשת כוחו של העוסק בה. ולכן ראוי לטרוח ולהתיש כוחו בהיותו עוסק בהלכה"**. ועוד כתב: **"אמר לי מורי האר"י ז"ל, כי שורש הכל לענין ההשגה, הוא העיון בהלכה"**. ואמר לי כי הטעם הוא, כי הנה לענין עיון ההלכה, יכוון האדם שיש קליפת אגוז החופפת על המוח, שהוא ענין הקדושה. וזו הקליפה, הוא ענין הקושיא שיש בהלכה ההיא, כי הקליפה חופפת על ההלכה, ואינה מניחה אל האדם שיבין אותה. וכאשר האדם מתרץ הקושיא ההיא, יכוון לשבר כח הקליפה ולהסירה מעל גבי הקדושה, ואז יתגלה המוח שהוא ההלכה. ונמצא שאם אין מתמיד לעיין ולשבר הקליפה, איך יתגלה לו המוח שהם רזי התורה...". (הנהגות האר"י ז"ל (ערך תורה). הובא באורחות צדיקים למקובל רבי חיים שלמה פירנאנדיס דיאש זצוק"ל)

ובענין זה כתב בשו"ת מן השמים [לרבי יעקב ממרויש מבעלי התוספות, לפני כ-800 שנה]: **"אובה ה' שיערים המצוינים בהלכה, כשמחדשים חידוש בהלכה ומעמידים אותה על בירור, אותם שיערים נאהבים לפני המלך הגדול, יותר מכל משכנות יעקב המקיימים בהם שאר המצוות"**. וכל מי שמחשב מחשבות וסובר סברות, בהלכות החמורות ובפסקים החמורים, נאהב ונחמד לפני המלך העליון, והדברים והמחשבות ההם, הם כמרגליות היקרות בעיניו.

ב אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי, בְּכָל יוֹם וַיּוֹסֶה בֵּית קוֹל יוֹצֵאת מֵהָר חוֹרֵב וּמְכַרְזֵת וְאוֹמֶרֶת, אוֹי לָהֶם לְבָרִיּוֹת מַעֲלָבוֹנָה שֶׁל תּוֹרָה. שְׁכַל מִי שְׁאִינוֹ עוֹסֵק בְּתוֹרָה נִקְרָא נָזוֹף, שְׁנֶאֱמַר (משלי יא) נָזֵם זָהָב בְּאֵף חֲזִיר יִפֶּה יִפֶּה וְסָרֵת טַעַם. וְאוֹמֵר (שמות לב) וְהִלַּחַת מַעֲשֵׂה

מאירת עיניים

בערכה! והרי זה דומה לנזם זהב יקר הערך, שנתן באפו של החזיר, אשר אינו מכיר כלל במעלתו, ונובר עימו באשפתות! (עפ"י מדרש שמואל) **בת קול יוצאת מהר חורב** – אפשר שהענין הוא דרך משל, לפי שהתורה ניתנה בהר חורב שהוא הר סיני, ושם נשבעו כל ישראל לעסוק בה יומם ולילה, אם כן כשישראל אינם עוסקים בתורה, כאילו הר חורב בעצמו מכריז ואומר אוי להם לבריות מעלבונה של תורה (מדרש שמואל). ו"בת קול" היינו קול הנולד מקול אחר, הקול הקטן מהדהד ויוצא מהקול הגדול שנשמע אז בעת מתן תורה (תפארת ישראל). **נקרא נזוף** – שהבת קול נזפת בו ואומרת אוי לו (שם). וכמה קשה היא נזיפה זו, המדמה אותו לחזיר (ספורנו). **נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם** – כשם שהחזיר אינו מכיר במעלת נזם הזהב שבאפו, ומשתמש בו לחיטוט באשפתות, כן אשה יפה, אם היא "סרת טעם" דהיינו

התורה הקדושה היא "חמדה גנוזה", אשר הקב"ה היה משתעשע בה עוד לפני בריאת העולם, וגם המלאכים התאוו עד מאוד לקבלה. ואולם במעמד הר סיני הוריד הקב"ה את התורה מן העליונים, ונתנה לבני אדם ילודי אשה, הלוא הם בניו חביביו עם ישראל, כדי שיזכו הם להתעטר במעלותיה. הקב"ה בעצמו יצר את הלוחות וכתב עליהם, ונתן בכבודו ובעצמו את החמדה היקרה הזו לעם ישראל, שבה יוכלו לעלות ולהתעלות, להיות בני חורין אמיתיים, ולעלות מחיל אל חיל במעלות מרוממות ונשגבות. והנה מי שאינו מכיר בערכה, ומניח אותה בקרן זווית ואינו עוסק בה כראוי, מקבל הוא כביכול נזיפה של בת קול המהדהדת מהר חורב ואומרת: "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה!" איזה עילבון גדול הוא לתורה מה שמעליבים אותה הבריות כשלא עוסקים בה ואינם מכירים

שמחת הלב

ב אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. מספר אליהו הנביא: פעם אחת הייתי עובר בדרך, ומצאני אדם אחד והיה מלעיג לי. אמרתי לו: בני, מה אתה משיב לאביך שבשמים ליום הדין? אמר לי: רבי, יש לי דברים שאני משיב. אומר אני, בינה ודעה לא נתנו לי מן השמים! אמרתי לו: בני, מה מלאכתך? אמר לי, צייד אני. אמרתי לו: בני, מי אמר לך שתביא פשתן ותאגוד ממנו רשתות ותשליכהו לים ותעלה דגים מן הים? אמר לי: רבי, בזה בינה ודעה ניתנו בי מן השמים. אמרתי לו: בני, ומה להשליך מצודות ולהעלות דגים מן הים ניתנו בך

אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמְּכַתֵּב מְכַתֵּב אֱלֹהִים הוּא חֲרוֹת עַל הַלְּחָת, אֶל תִּקְרָא חֲרוֹת אֶלָּא חֲרוֹת, שְׂאִין לָךְ בֶּן חוֹרִין אֶלָּא מִי שְׂעוּסָק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה. וְכָל מִי שְׂעוּסָק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה הָרִי זֶה מִתְעַלָּה, שְׂנַאמֵר (במדבר כא) וּמִמֶּתְנָה נַחְלִיאֵל וּמִנְחִיאֵל בְּמוֹת.

מאירת עיניים

כתבו! (מדרש שמואל) **אל תקרא חרות אלא חרות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה** – הפסוק "חרות על הלוחות", נדרש גם בשינוי הניקוד "חרות על הלוחות", שהעוסק בתורה נעשה בן חורין על עסק הלוחות. דהיינו שכל אדם משועבד לחומריות, אך מי שעוסק בתורה נעשה בן חורין, שאינו משועבד ליצרו הרע ולתאוות ליבו, אלא הוא שולט עליהם. **וכל מי שעוסק בתלמוד תורה הרי זה מתעלה, שנאמר "וממתנה נחליאל ומנחליאל במוות"** – חז"ל דרשו פסוק זה ואמרו: **ממתנה נחליאל** – כיון שניתנה להם תורה במתנה, נחלו אל, כלומר הביאם ה' בחלקו. **ומנחליאל במוות** – כיון שנחלו אל, עולים לגדולה ["במות"] (רש"י).

חסרת תוכן, משתמשת היא ביופיה לרעה ולא לטובה, לחיטוט באשפתות של חטא והכשלת הרבים. וזהו כאמור משל לאדם שאינו יודע לתת את הערך הראוי לדברים יקרים שחננו ה'. **ואומר** – עתה מבארת המשנה כמה גדולה היא מעלת התורה וכמה יכול האדם לעלות ולהתעלות בה, ומכאן נבין כמה הוא שוטה ונבזה כשעוזב אותה. **והלוחות מעשה אלהים המה, והמכתב מכתב אלהים הוא, חרות על הלוחות** – כשהמלך בכבודו ובעצמו מתעסק בדבר מסויים, בהשתדלות גדולה ונמרצת, הדבר מראה על גודל חשקו ואהבתו לדבר זה. והנה ראינו שה' יתברך בא למעמד הר סיני בכבודו ובעצמו, ועשה פלאים עצומים, והלוחות עצמם מעשה ידיו, והכתב

שמחת הלב

בינה ודעה, תורה שכתוב בה, "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו", לא ניתנו בך בינה ודעה?! מיד היה מתאנח ומרים קולו ובוכה. אמרתי לו: בני, דע לך כי כל בני אדם שמשויבים כמזר, ממעשי ידיהם יוכיחו אותם (תנא רבי אליהו זוטא י"ד). וכבר אמר דוד: "תוֹרַת ה'... מִן־חִבְיֹתַי פִּתְיִי". שאפילו הפתי, אם יקבע לו עת ללמוד תורה, אט אט יפתח שכלו ויבין ויחכם, ויוכל להגיע למעלות נשגבות עד מאוד.

אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. כתב בספר מעלות התורה (הובא בחפץ חיים שמירת הלשון ח"א שער התורה פ"ד), ועתה, הסכת ושמע, אילו היו מזכים לאיש שפל אנשים לעבוד למלך גדול ונורא, בעבודה שכל גדולי המלכות עושים אותה, בודאי היה אותו האיש שמח שמחה עצומה לאין תכלית, אף על פי שאין מקבל שום שכר על עבודתו, וכל שכן שלא היה מונע

שמחת הלב

את עצמו מלשרת לפני המלך. על אחת כמה וכמה צריך האדם לשמוח שזוכה ללמוד את התורה הקדושה שכל מלאכי מעלה משתעשעים בה תמיד, וגם כל הצדיקים שבגן עדן עוסקים בה, ואיך ימנע עצמו ממנה. ואמרו חז"ל, כשאדם עוסק בתורה, מקיפים אותו מלאכים הנבראים מהבל פיהו כמלוא עין והוא בתוכו.

אבל חלילה העוזב את התורה, מה יענה ליום פקודה, היש קץ לעונשו, וכפי גודל השכר, כן גודל העונש לפורש ממנה. וידמה בנפשו, אילו מלך גדול ונורא ראה אדם אחד מוטל באשפה, מוכה ומסובב בכל מיני יסורים וחולאים רעים, וחסר בכל מיני חסרונות, ונשא האיש הלז חן בעיני המלך, וציוה לרחצו מכל טינופת שעליו, וריפאו מכל תחלואיו עד שנעשה בריא ושלם בכל אבריו, והלבישו לבוש יקר ועיטרו בכמה אבנים טובות ומרגליות, ומסר לו כל גניו, ומינהו על כל הנהגת המלכות, ונתן לו את בתו לאשה, וגידלו על כל השרים עבדי המלך, עד שציוה לכל גדולי המלכות לשמש לפניו בבגדי יקר ככל אשר יחפוץ. והנה בעוד שהוא בגדולה זו, וכל גדולי המלכות הולכים לפניו ומאירים לו בפנסים, באותה שעה ראה ילדים מלקטים אבנים ומשחקים באשפה, והתקנא בהם, והשליך מעליו כל בגדיו היקרים, ומאס בתענוגים שנתגדל, ועזב לכל גדולי המלכות שלפניו ונתגלגל ונתלכלך באשפה כמנהגו מאז. היש קץ לעונשו אשר ביזה כבוד המלך ומשרתיו עושי רצונו, וטינף בגדיו היקרים וכו'?! והנמשל מובן מאליו, שעל אחת כמה וכמה מעותד ומוכן עונשים לעוזבי התורה ופורשים ממנה לטפח באשפה הבלי העולם הזה.

אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. בהקדמת ספר לב אליהו לופיאן (עמוד 22) הובא סיפור זה בשם הרה"ג רבי אליהו הכהן דושינצר ששמע מפי הגאון רבי אלעזר משה מפינסק; איש סוחר היה בקלם, ושמו רבי נטע, ולו בת יחידה, והשיאה לבחור בן ישיבה תלמיד חכם מופלג, ונתן לו נדוניא כמה אלפי רובל, וכמה שנים האכילם על שלחנו והחתן ישב ועסק בתורה. כשנשלם הזמן המדובר וירד הזוג מעל שלחנו, התחילה אשת האברך לטעון טענות של חוסר פרנסה. והבעל ענה לה, שאינו יכול להפרד מהתורה, ולעסוק במסחר, ולהשליך את כל תורתו לים. עד שהשיאתו עצה ואמרה: אנו נקח את כסף הנדוניא ונפתח בית מסחר, ואני אעמוד שם כל היום. חוץ משתי שעות ביום שאתה תעמוד, ושאר השעות תוכל להמשיך ללמוד תורתך כמקדם. הלה הסכים ועשו כן. והנה בשלושה חודשים הראשונים אמנם נהג כך, אבל אחרי זה נהפכו שתי השעות לארבע שעות, ואחר כך לשמונה וכו'. עד שהשתקע כולו במסחר, ולא היה לו זמן אפילו לפתוח גמרא. ויהי היום במוצאי שבת קודש אחר חצות לילה, ובחוץ ירד שלג כבד בסופות וסערות, והאשה יצאה לחוץ לשפוף חבית של מים לא נקיים, והנה חזרה כאילו היא נחנקת ואינה יכולה לדבר. בעלה רץ מיד והבהיל רופא לביתו, אך הרופא לא ידע מה לעשות. למחרת הלך אתה לרופאים רבים ולא

ג הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או

מאירת עיניים

ג התורה היא לבדה הכבוד האמיתי. כי מידת הכבוד היא מידתו של "מלך הכבוד" הקב"ה בלבד, ככתוב וישעיה מב
 ח: "וּכְבוֹדִי לְאַחַר לֹא אֶתֶן". ואין שייך כבוד אמיתי לשום דבר בעולם, אלא לקב"ה ולתורתו ולמי שעוסק ודבק

שמחת הלב

הועיל. התחילו לדבר בעיירה אולי זה דיבוק. ונסעו לעיר שטוצין, שם היה מקובל ושמו רבי מנחם מנדל, שהיו נוסעים אליו בעניינים אלו. כשבאו לפניו, שאל לדיבוק איזה דבר, ושמעו קול עונה, וכידוע שכאשר הדיבוק מדבר בטן החולה מתרוממת, אבל השפתים אינן מתנענעות, והקול יוצא. ואז נבהלו כל השומעים ואמרו, אהה, הנה הדיבוק. וישאל הצדיק [את הנפש המגולגל באשה], מי הולך אתך? ויאמר, חמשה מלאכי חבלה. וישאל אותו, מה שמם. ויאמר לו, כך וכך. אז אמר רבי מנחם מנדל, כי נכון אמר, וזהו דיבוק אמיתי. והתחיל לשאול אותו שיאמר מי הוא, ויאמר: כי מלפני כמה עשרות שנים הוא היה בחור בישיבת בריסק, ואחר כך נסע לאפריקה, וחבריו קלקלוהו שם. ועבר כמעט על כל התורה כולה, ואחר כך היה נוסע בעגלה, ונפל ממנה ונהרג, וכך היה מתגלגל והולך בעולם עד עכשיו, בליווי מלאכי חבלה שהיו מלקים אותו בשבטים של אש. אמר לו למה לא עשית תשובה קודם מיתתך? וענה לו, כי מתוך הבהלה שנבהל בעת נפילתו מהעגלה, לא הספיק להרהר בתשובה. אחר כך שאל אותו, מה יש לך ולאשה הזאת שגרמת לה יסורים נוראים כל כך, והתחיל לצחוק בקול, ויאמר: אמה של אשה זאת ואמו של בעלה [ששתיהן נפטרו לעולמן], פנו בבקשה למעלה בשמים, ודרשו שאני אכנס בה ואגרום לה יסורים, כי אם לא זאת, לא היתה לה תקומה, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, מפני שביטלה את בעלה מעסק התורה. כיון ששמעו כך, אמר רבי מנחם מנדל לבעל, שיבטיח לחזור לתורה, וכן עשה. וגם רבי מנחם מנדל הבטיח ללמוד משניות לעילוי נשמתו של הבחור הדיבוק, וגם התנדב סכום של נרות להדליק בבית הכנסת עבורו. אחר כך קיבץ רבי מנחם מנדל בחדרו עשרה אנשים שיאמרו תהלים, והוא עמד מאחוריהם, וביקש מהדיבוק לצאת מן האשה, מן האצבע הקטנה שברגלה, והסכים הדיבוק לעשות כן, ואז הושיבו את האשה על כסא באמצע החדר, ופתאום נפלה והתגלגלה מן הכסא לארץ, ויצא קול אדיר ממנה "שמע ישראל...", עד ששמעו הקול בכל שטוצין, ואחר כך פקע צפורן הזרת מרגלה האחת וגם נופצה זכוכית אחת מהחלון, ולאחר מכן נרפאה, וחזר הבעל לתורתו, כהבטחתו.

ג "כִּי לָקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם, תוֹרַתִּי אֶל תַּעֲזֹבוּ". מפסוק זה אנו רואים כמה חשובה התורה לאין ערוך ולאין שיעור כלל וכלל. הלוא בנוהג שבעולם, יש אדם שמתפעל מחולצה חדשה, ויש

דבור אחד או אפלו אות אחת, צריך לנהוג בו כבוד, שכן מצינו בדוד מלך ישראל, שלא למד מאחיתפל אלא שני דברים בלבד, קראו רבו אלופו ומידעו, שנאמר (תהלים נה) ואתה אנוש פערפי אלופי ומידעי. והלא דברים קל וחמר, ומה דוד מלך ישראל, שלא למד מאחיתפל אלא שני דברים בלבד קראו

מאירת עיניים

וכדומה] (תפארת ישראל). **שכן מצינו בדוד מלך ישראל –** אשר היה גדול בתורה ומופלא שבסנהדרין, והלכה כמותו בכל מקום, **שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד –** ואלו הם: א. שלא ילמד תורה יחידי ללא חברותא. ב. שיכנס לבית הכנסת ברגש ובאימה ולא בקומה זקופה כפי שהיה רגיל, אף שכוונתו היתה לטובה להטיל אימה על הבריות בתור שהוא מלך. **קראו רבו אלופו ומידעו, שנאמר: "ואתה אנוש פערפי אלופי ומידעי" – כערכי –** חשוב כמוני, דהיינו רב וגדול. **אלופי –** שמאלף אותי דעת. **ומידעי –** לשון חשיבות וחכמה [כמו בפסוק: "אנשים חכמים וידועים"]. **והלא דברים קל וחומר... הלומד מחברו... על אחת כמה וכמה –** קל וחומר לאדם פשוט הלומד מחברו איזה דבר תורה, ואפילו מעט מאוד, **שצריך לנהוג בו כבוד!** ומדוע כה צריך לכבד אדם אף על דבר תורה

בתורה. כדברי הרמח"ל (מסילת ישרים פרק יא): "הכבוד האמיתי אינו אלא ידיעת התורה באמת... וזולתה אינו אלא כבוד מדומה וכוזב" (ואהל בנימין). וכיון שהתורה היא כבוד, הרי שכל חלק וחלק מחלקיה הוא כבוד (ספורנו). [כי הכבוד ראוי הוא אל כל חלקי השלם. ובדרך משל: אם נניח שנותנים למשפחת מלוכה מסויימת, המונה עשר נפשות, כבוד במידה x, אזי גם כשיופיע לפנינו רק אחד מבניה, ינתן לו כבוד במידה x ולא עשירית מזה]. והאדם המכיר בערך כבוד התורה, אזי גם 'פסיק קטן' ממנה נחשב בעיניו 'כבוד' ודבר אשר לא יסולא בפז, ועל כן: **הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דיבור אחד או אפילו אות אחת, צריך לנהוג בו כבוד! דיבור אחד –** איזה דבר הסבר וביאור בתורה. **אות אחת –** לימוד הנלמד מאות אחת [וכגון ו' המוסיף על עניין ראשון. דרשה מכתוב מלא וחסר

שמחת הלב

שאינו מתפעל מחולצה אלא מחליפה חדשה. ויש שגם מחליפה חדשה אינו מתפעל אלא מרכב חדש מיוחד. ויש עשיר גדול שגם מרכב אינו מתפעל אלא מוילה מיוחדת, שלוש קומות, חצר גדולה, מדשאות, מזרקות מים זכו וכו'. וכן הלאה ככל שהאדם עשיר ומכובד יותר, אינו מתפעל אלא מדברים מיוחדים יותר ויותר, עד שנגיע אל המלך שאינו מתפעל מכל הדברים הללו, אלא רק מנצחון של מדינה גדולה שהיה קשה מאוד לכבושה, והנה סוף סוף ניצח אותה, או אז לבו שמח ומתפעל כולו.

רבו אלופו ומיידעו, הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפלו אות אחת, על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד. ואין כבוד אלא תורה, שנאמר (משלי ג) כבוד חכמים ינחלו, (משלי כח) ותמימים ינחלו טוב, ואין טוב אלא תורה, שנאמר (משלי ד) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו.

מאירת עיניים

כבוד, כמבואר לעיל]. ומנין שהתורה היא כבוד? שנאמר "כבוד חכמים ינחלו". והלא פסוק אחר אומר: "ותמימים ינחלו טוב"? אלא החכמים הנקראים תמימים נוחלים 'כבוד' שהוא 'טוב'. ואין טוב אמיתי אלא תורה, שנאמר "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו". הרי לנו שהכבוד שנוחלים החכמים הוא טוב התורה. (עפ"י ספורנו)

מועט? מפני שאין כבוד אלא תורה – כנזכר לעיל שהתורה אינה רק נותנת כבוד, אלא היא עצמה כבוד. [מה שאין כן, למשל, העושר, שכביכול יכול לתת לאדם כבוד, אך העושר עצמו אינו כבוד. וכי ערמות השטרות או ארגזי היהלומים יש בהם עצמם איזה כבוד? לא, אלא הם גורמים לאדם כבוד בנסיבות מסוימות. ובודאי ששטר אחד אין בו כבוד כלל. אבל התורה שהיא עצמה כבוד, כל חלק מחלקה הוא

שמחת הלב

מענתה צא וחשוב, אם כך הוא במלך בשר ודם, אם כן השם יתברך שברא את כל העולם, והכל שלו, ממה נשאר לו להתפעל?! ואם בכל זאת הוא מתפעל מהתורה הקדושה, ואומר שהיא לקח טוב ומשהו מיוחד, מה צריך יותר מזה?! ואם רואים עדין בני אדם שאינם מתפעלים, סימן שחסר אצלם משהו. הא למה הדבר דומה? לתבשיל מיוחד, טעים ומשובח, שכולם אוכלים ונהנים ממנו, והגישוהו לאדם מקורר ומצונן מאוד, וטועם ממנו ואינו מרגיש טעם, והוא תמה: למה נהנים כולם מהתבשיל, הלוא אינני מרגיש בו שום טעם! ומה באמת, האם הבעיה היא בתבשיל או באדם? אין ספק שהבעיה היא באדם זה – הוא חולה, הוא מצונן, אפו סתום, לכן אינו מרגיש בטעם המאכל. כן הדבר בתורתנו הקדושה, מי שאינו מרגיש את מתיקות וערבות התורה, הבעיה היא אצלו, שהוא חולה בנפשו בהעדר ממנו הטעם הרוחני, כי התורה עצמה אין כמוה מתוקה ויקרה, כמו שנאמר (תהלים יא): "הַנְּחַמְדִּים מְדֻבָּב וּמִפֵּז רֵב וּמִתּוֹקִים מְדִבֵּשׁ וְנִפְתַּת צִיפִּים", ונאמר (משלי ג טו): "יְקַרְהָ הִיא מִפְּנִינִים וְכָל חֶפְצֵיךָ לֹא יִשְׁווּ בָהּ". וכמו שכותב אור החיים הקדוש (דברים כו ח): "אם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם".

ד כַּךְ הִיא דְרָכָהּ שֶׁל תּוֹרָה, פֶּת בְּמִלַּח תֹּאכַל, וּמִים בְּמִשׁוּרָה תִשְׁתֶּה, וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן, וְחַיֵּי צַעַר תַּחִּיה, וּבַתּוֹרָה אֶתָּה עֹמֵל, אִם אֶתָּה עֹשֶׂה כֵן, (תהלים קכח) אֲשֶׁרִיךְ וְטוֹב לָךְ. אֲשֶׁרִיךְ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לָךְ לְעוֹלָם הַבָּא.

מאירת עיניים

מידה קטנה של נזולים. ועל הארץ תישן – ללא כר וכסת. וחיי צער תחיה – אף ביתר תנאי החיים, תחיה בדוחק וצמצום. ובתורה אתה עמל – למרות התנאים המצומצמים, אין אתה מתרפה בלימודך, אלא אדרבה למד בעמל ויגיעה. אם אתה עושה כן – אזי תזכה להרגיש את האושר המופלא שבתורה, שאין למעלה ממנו, ותהיה בבחינת אשריך בעולם הזה – מאושר אמיתי מאין כמוך. ולבד מזאת הלוא כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר. וטוב לך לעולם הבא – מה רב הטוב הצפון לך לעולם הבא!

(רש"י, מדרש שמואל, תפארת ישראל ועוד)

ד כך היא דרכה של תורה – התורה אינה צריכה שום תנאים גשמיים להשגתה, מלבד הצרכים הקיומיים הבסיסיים ביותר. אף אם לא יהיה לאדם מאומה, אלא הדברים ההכרחיים ביותר בלבד לצורך קיומו, יוכל ללמוד תורה, ואף להיות מאושר ושמח. ואדרבה, דווקא המיעוט בדברים הגשמיים מסייע יותר להשגת האושר והתענוג בלימוד התורה. פת במלח תאכל – על האדם לדעת כי אף בתנאים כאלו של פת במלח וכו', יכול וצריך הוא ללמוד. ואף לכתחילה ישתדל למעט בתענוגות גשמיים ולא יהיה כרוך אחר המותרות והפינוק. ומים במשורה תשתה – "משורה" היא

שמחת הלב

ד כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. להלן קטע מהזוהר הקדוש (בראשית רנה ע"א) היאך זכה רבי שמעון בר יוחאי להגיע למעלות גדולות ונשגבות עקב עמלו בתורה בעער: זימנא חדא נפיק רבי שמעון וחמא עלמא דחשיך ואפיל ואסתתם נהוריה [פעם אחת יצא רבי שמעון וראה את העולם חשך ואפל בלי אור]. אמר ליה לרבי אלעזר ברביה, תא ונחזי מה בעי קודשא בריך הוא למעבד בעלמא. [אמר לו לרבי אלעזר בנו, בא ונראה מה רוצה הקב"ה לעשות בעולם]. אזלו ואשכחו חד מלאכא דדמי לטורא ברבא, ואפיק תלתין שלהובין דנורא מפומיה [הלכו ומצאו מלאך אחד שדומה להר גבוה, ויוצאים שלושים שלהבות של אש מפיו]. אמר ליה רבי שמעון מה בעי למעבד? [אמר לו רבי שמעון מה אתה רוצה לעשות?] אמר ליה בעינא למחרביה לעלמא, בגין דלא שביחי תלתין זכאין בדרא, [אמר לו רצוני להחריב את העולם, משום שלא נמצאים שלושים צדיקים בדור, שיגנו על הדור]. דהכי גזר קודשא בריך הוא

שמחת הלב

על אברהם, [שכך גזר הקב"ה על אברהם], דכתיב (בראשית יח יח) "וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהִיָּה לְגוֹי גָּדוֹל וְעֲצוּם", 'יהיה' בגימטריא תלתין [שלושים].

אמר ליה רבי שמעון, במטו מינג, זיל קמי קודשא בריך הוא, ואימא ליה: בר יוחאי שביח בארעא. [אמר לו רבי שמעון בבקשה ממך, לך לפני הקב"ה ואמור לו: בר יוחאי נמצא בעולם!] אזל ההוא מלאכא קמיה דקודשא בריך הוא, ואמר ליה: מאריה דעלמא גלי קמך מה דאמר לי בר יוחאי. [הלך אותו מלאך לפני הקב"ה, ואמר לו: רבון העולם, גלוי וידוע לפניך מה שאמר לי בר יוחאי.] אמר ליה קודשא בריך הוא, זיל אחריביה לעלמא, ולא תשגח בבר יוחאי. [אמר לו הקב"ה, לך תחריב את העולם, ואל תשגיח בבר יוחאי.] כד אתא, הוייה רבי שמעון למלאכא, אמר ליה: אי לא תיזיל, גזרנא עלך דלא תיעול לשמיא, ותהוי באתר עזא ועזאל. [כשחזר המלאך, אמר לו רבי שמעון למלאך, אם לא תלך מכאן, גוזרני עליך שלא תעלה לשמים, ותהיה מוכרח להידחות למקום שבו נמצאים עזא ועזאל, שנידחו מלפני ה' והפיל אותם מימי בראשית מן השמים לארץ!] וכד תיעול קמי קודשא בריך הוא, [וכאשר תעלה לפני הקב"ה] אימא ליה: אי לית תלתין זכאין בעלמא, להוון עשרין, [תאמר לו, אם אין שלושים צדיקים בעולם, שיהיו עשרים], דהכי כתיב [שהרי כך כתוב] (בראשית יח): "לֹא אֶשְׁחִית בְּעֶבֶר הָעֵשְׂרִים". ואי לית עשרים, להוון עשרה, [ואם אין עשרים, שיהיו עשרה] דהכי כתיב: "לֹא אֶשְׁחִית בְּעֶבֶר הָעֵשְׂרֶה". ואי לית עשרה, להוון תרין דאינון אנא וברי, [ואם אין עשרה, שיהיו שנים שהם אני ובני], דהכי כתיב (ברים יט): "עַל פִּי שְׁנַיִם עֲדִים יָקוּם דְבָר", ואין דבר אלא עולם, דכתיב (תהלים לג): "בְּדָבַר ה' שָׁמַיִם נִעֲשׂוּ". ואי לית תרין, הא אית חד ואנא הוא, [ואם אין שנים, הרי יש אחד ואני הוא], דכתיב (משלי י): "יְצַדִּיק יִסּוּד עוֹלָם". [שבצדיק אחד יכול להתקיים העולם]. בה שעתא, קל מן שמייא נפק ואמר [באותה שעה, קול מן השמים יצא ואמר]: זכאה חולקך רבי שמעון, דקודשא בריך הוא גזר לעילא, ואת מבטל לתתא, [אשרי חלקך רבי שמעון, שהקב"ה גזר למעלה, ואתה מבטל למטה], בודאי עלך אתמר [בודאי עליך נאמר] (תהלים קמח): "רְצוֹן יִרְאִיו יַעֲשֶׂה" ע"כ. פלא והפלא, עד כדי כך, כמה כח התורה של רבי שמעון, הקב"ה מצווה את המלאך: לך תחריב את העולם, ואילו רבי שמעון אומר לו: אל תחריב, ואפילו מזהיר אותו שאם הוא יחריב, הוא יעניש אותו. והרי המלאך הוא שליח של השם, ו"דברי הרב ודברי התלמיד, דברי מי שומעים!?" (קידושין מב ע"ב), אבל זהו כוחו של רבי שמעון.

עוד מעשה נפלא מביא הזוהר הקדוש (מגילת רות מד ע"א) המראה מה כוחו של רבי שמעון אפילו יותר ממלאכי השרת: זימנא חדא הוה דְבַר בלוד, [פעם אחת היה דבר בעיר לוד], אתא רבי שמעון בן יוחאי למתא, אמרו ליה לרבי שמעון מאי נעביד? [הגיע רבי שמעון לעיר, אמרו לו

שמחת הלב

מה נעשה? קם ועבר במתא והמא בני נשא שכיבון, [קם ועבר בעיר וראה בני אדם מתים], אמר: כל האי במתא ואנא הכא! גזרנא דליבטל. [אמר: "כל זה בעיר - ואני כאן! גזרני שיתבטל"]. שמעו ברת קלא דהות אמרה פוקו מהכא [שמעו בת קול שאמרה צאו מכאן], דהא רבי שמעון בן יוחאי הכא, דקודשא בריך הוא גוזר והוא מבטל. [שהרי רבי שמעון כאן, שהקב"ה גוזר והוא מבטל]. הוה תמן רבי חנינא, אתא ואמר ליה לרבי מאיר, [היה שם רבי חנינא, בא וסיפר זאת לרבי מאיר], אמר ליה רבי מאיר: "שבחא דיליה, מאן יכול למיקם ביה, מי לאו גדול כמשה?!" [אמר לו רבי מאיר: שבחו של רבי שמעון, מי יכול לעמוד בו, האם לא גדול הוא כמשה?]. שהרי משה רבנו, בבואו לעצור את המגיפה שפרצה בעם ישראל לאחר עדת קורת, אמר לאהרן [במדבר י"א]: "קח את המחטה ותן עליה אש מעל המזבח, ושים קטרת. והולך מתרה אל העדה וכפר עליהם, כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף". וכתוב: "ויקח אהרן... וירץ אל תוך הקהל... ויתן את הקטרת ויכפר על העם, ויעמד בין המתים ובין החיים ויתעצר הנגף". כולי האי אצטריך ליה למשה למטרח. [כל זה היה צריך לו למשה לטרוח כדי לעצור המגיפה!] ורבי שמעון במימריה, הקדוש ברוך הוא גוזר, והוא מבטל מותנא. [ואילו רבי שמעון במאמר פיו! הקב"ה גוזר, והוא מבטל את המגיפה!] ע"כ. מפליא לעשות!!!

ועתה נתבונן, מאיפה קיבל רבי שמעון את הכת העיצום הזה? ובפרט במעשה הקודם, שהוא חולק על הקב"ה, והמלאך מפתח ממנו ושומע בקולו, איך זה עד כדי כך? אלא זהו כוח של תורה שלמד בצער, בקושי, ביסורים, במערה, בפחדים שלא יהרגו אותו.

מסירות נפש כזאת, מזכירה את דברי רש"י במסכת סוכה (מד ע"א) שכאשר הגלה נבוכדנצר הרשע בגלות הראשונה את יהויכין עם עוד רבים רבים מעם ישראל, צירף אליהם גם אלף תלמידי חכמים גדולי עולם, שנקרא שמם "התָרְשׁ וְהַמְסַגֵּר", וכמו שדרשה הגמרא במסכת גיטין (פח ע"א): הַתָּרְשׁ - שבשעה שפותחים את פיהם בדברי תורה, נעשים הכל כחרשים. דהיינו חרשים מלשמוע דברים אחרים, מרוב שהם קשובים ומאזינים רק לדבריהם. וְהַמְסַגֵּר - כיון שביררו איזו הלכה ופסקו להיתר או לאיסור, שוב אין מי שיפתח ויחלוק עליהם. (מדרש תנחומא פרשת נח אות ג) ועליהם נאמר בנביא (מלכים ב כד טז): "וְהַתָּרְשׁ וְהַמְסַגֵּר אִלָּף, הַפֶּלַג גְּבוּרִים עֲשִׂי מִלְחָמָה, וַיְבִיאִם מִלְּךָ בְּבֶל גּוֹלָה בְּבֶלְהָ". אומר רש"י: ותניא בסדר עולם: "וכי מה גבורה עושים בני אדם הנתונים בשלשלאות של ברזל? אלא שגיבורים היו במלחמתה של תורה!!!". פלא פלאות, לוקחים אותם בשבי, קשורים בשלשלאות של ברזל, מורידים אותם מקדושת בית המקדש וארץ ישראל לטומאת העמים, ואיפה הראש שלהם מונח? במלחמתה של תורה, הם עוסקים בתורה בעיון ופלפול, זה מקשה וזה מתרץ, וכן הלאה כל הדרך, תורה ותורה ותורה. מבהיל על הרעיון, עד כדי כך!!!

שמחת הלב

האדמו"ר ממונקטש מביא בשם רבי צבי אלימלך מדינוב בעל הבני יששכר [לפני כ-200 שנה. רבו החוזה מלובלין גילה לו שהוא משבט יששכר, ולכן קרא לספרו "בני יששכר"]: קבלה בידינו, שרבותינו בעלי התוספות אשר רוב גדוליהם נהרגו על קידוש השם כנודע. בהיותם במאסר וידעו כי למחר יקראו אותם ליום הדין האחרון לפני שוביהם הרשעים, ואם לא יודו לעבודה זרה שלהם יהרגום מיד, ואף על פי כן בלילה שלפניו, עסקו וכתבו חידושי תוספות הארוכים ביותר במסכת בבא קמא פרק שביעי – מרוּבָּה". פלא פלאות. (הובא בדרכה של תורה ח"ב עמוד קעז) זו מסירות נפש מיוחדת לתורה, כשיש מסירות נפש של צער, התוצאות הן מבהילות מרחיקות לכת, פלא והפלא.

הגמרא בבבא מציעא (פד ע"ב) מספרת שאחרי שנפטר רבי אלעזר בנו של רבי שמעון בר יוחאי, שלח רבי יהודה הנשיא לשאול את אשתו אם רוצה להינשא אליו, שלחה לו תשובה מבהילה ביותר: "כלי שנשתמש בו קודש, ישתמש בו חול"?! שלח לה רבי, אמנם בתורה הוא היה גדול ממני, אבל במעשים טובים מי גדול ממני? שלחה לו: בתורה שהוא גדול ממך, זה לא ידעתי, אבל במעשים אני יודעת שהוא גדול ממך, כיון שקיבל על עצמו יסורים. פלא פלאות, עד כדי כך, רבי יהודה הנשיא, היחיד שנקרא בתואר "רבנו הקדוש", היא מחשיבה אותו ביחס לבעלה "חול", למה? כי יש הבדל בין תורה של יסורים לתורה לא של יסורים, רבי זכה לתורה וגדולה במקום אחד (גיטין נט ע"א), זו לא כמו התורה של רבי אלעזר שהיתה ביסורים, פלא והפלא.

כך היא דרכה של תורה... יש להתבונן, וכי רק כך קונים את התורה? הלא אם בורא עולם נתן לאדם שפע ומזון טוב, ויש ביכולתו לאכול כל יום יותר מפת במלח, ולשתות מים בשפע, וביכולתו לישון על מיטה טובה ולא על הארץ, האם במצב כזה אינו יכול לזכות לדרכה של תורה? האם כך הם פני הדברים שכדי לזכות לדרכה של תורה, יצטרך האדם להסתפק בפת במלח, ומים במידה, ושינה על הארץ?!

הנה בודאי שאין זו כוונת המשנה, כי מי שהקב"ה נתן לו שפע טובה וברכה, אדרבה ישתמש בהם כדי ללמוד תורה יותר ויותר, ויכוון שאוכל טוב וישן טוב כדי לעשות רצון השם בחשק ובשמחה. אך נקודת המוצא כאן, האם גם במצב שהבורא לא היה נותן לך את כל השפע הזה, גם היית נשאר לעסוק בתורה? או שאז כבר היית יוצא למסחר ולעסקים, כי חסרות לך ההנאות הללו שהורגלת אליהם? זו נקודת המבחן של האדם! אם עתה הוא עוסק בתורה, רק מפאת שיש לו את כל צרכיו וסיפוקיו, אבל אם יגיע יום שלא יושלמו לו כל צרכיו, הוא יעזוב את עסק התורה – הוא לא יזכה לקנות את התורה. אבל אם בדעתו שגם אם יגיע

שמחת הלב

לקשיי פרנסה ולא יושלמו לו כל צרכיו, הוא ימשיך לעסוק בתורה ולא יעזבה, הוא באמת יזכה לקנין תורה.

נקודה זו מדויקת בלשון התנא שכתב בלשון עתיד: פת במלח 'תאכל', ומים במשורה 'תשתה', ועל הארץ 'תישן', ולא אמר בלשון הווה, פת במלח 'אתה אוכל', ומים במשורה 'אתה שותה', ועל הארץ 'אתה ישן', ואילו בתורה אמר בלשון הווה: "ובתורה אתה עמל", ללמדך שלא מן ההכרח שעכשיו בפועל צריך אתה לאכול כך ולישון כך, אלא אף שעתה חננך השם יתברך בשפע, אל תחשוב שרק במצב זה אתה עוסק בתורה, אלא גם אם חס ושלום יגיע יום בעתיד ולא יהיה לך שפע כמו שיש לך עכשיו, גם אז תשב ותעסוק בתורה ולא תחדל ממנה. ובדרך זו ובהבנה זו, תזכה לדרכה של תורה.

וכתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות תלמוד תורה הלכה ג, ז): מי שנשאו ליבו לקיים מצוה זו כראוי, ולהיות מוכתר בכתר תורה, לא יסיח דעתו לדברים אחרים, ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת. שמה תאמר עד שאקבץ ממון, ואחר כך אחזור ואקרא או עד שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקי ואחזור ואקרא, אם תעלה מחשבה זו על לבך, אין אתה זוכה לכותרה של תורה לעולם, אלא עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי. ואם הרבית תורה הרבית שכר, והשכר לפי הצער. ואל תאמר לכשאפנה אשנה, שמה לא תפנה.

וכתב המאירי (מסכת הוריות י ע"ב): הצדיקים אין ראוי להם להיותם הומים אחר הממון עד שיתרשלו מדברי תורה. רחוק הוא להשיג תורה וממון כאחד. חכמי המליצות כתבו במשליהם, 'רחוק הוא לתפוש שני צביים במרוצה אחת'. ועתה ראה הפלגת המשל שהצבי לרוב קלותו ילאה הרוצה ללכדו גם באחד, וכל שכן בשניים. כן התורה והממון, כל אחד מהם קשה להשיגו, כל שכן שיבקש להשיג שניהם כאחד, ומתוך כך אין ראוי לו להשתדל על כך. עיי"ש.

מעשה שסיפר החפץ חיים על משפחת הלר, מלפני כ-250 שנה. האבא רבי יחיאל מיכל (נין ונכד לבעל התוספות יום טוב), שידך את בנו העילוי רבי יוסף עם בת עניים טובה. אך כיון שלבני הזוג לא היתה פרוטה בכיס, נכנסו ההורים להתייעץ עם הגאון רבי חיים, שהיה גדול חכמי ברודי בזמנו. הרב יעץ להם שבודאי לא ירחו את השידוך, ולבעיה הכלכלית יש פתרון, שגם לאחר החתונה ימשיך הבעל לאכול אצל הוריו, והאשה תמשיך לאכול אצל הוריה עד שירווח להם. סיים החפץ חיים: משידוך זה אף אחד לא הצטער, ובודאי לא דורות שלמים ההוגים בתורת בניהם עד היום, הלוא הם: רבי יהודה הכהן הלר, מחבר "קונטרס הספיקות" ו"תרומת הכרי". ואחיו רבי אריה לייב הכהן, מחבר: "שב שמעתתא", "קצות החושן", ו"אבני

ה אל תבקש גדלה לעצמך, ואל תחמד כבוד יותר מלמודך. עשה ואל תתאוה לשלחנם של מלכים, ששלחנך גדול משלחנם, וכתרך גדול מפתרם, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך.

מאירת עיניים

של מלכים, מאן מלכי רבנן [המלכים האמתיים הם חכמי התורה]. שולחן הוא משל לקיבול שכר, אל תתאוה לשכר ולגדולה הרוחנית של הגדולים ממך, כי **שולחנך גדול משולחנם**, השכר והמעלה הרוחנית שהקב"ה נותן לך בעבור העבודה שאתה עובד אותו מתוך הכוחות שלך, הוא גדול בעבורך יותר ממה שתקבל את השכר שלהם שהשיגו הם בעבודתם. כי כל אחד יכול להשיג גדלות כזו ששייכת רק בו,

ה הנה פעמים שבבוא האדם ללמוד תורה ולעבוד את ה', רואה הוא גדולי עולם וענקי הרוח, ויש שנחלשת דעתו ורוצה גם הוא בגדולת התורה הזו, להיות כה גדול ורם ומכובד. אולם אומרת לו המשנה, אל תתאוה לגדולה הזו לעצמך, ואל תחמוד כבוד תורה כזה יותר ממה שלמדת והשגת בכוחותיך. **עשה**, עשה את שלך, עשה את יכולתך, עשה מהמקום שלך מה שאתה יכול, **ואל תתאוה לשולחנם**

שמחת הלב

ה ואל תתאוה לשולחנם של מלכים, ששולחנך גדול משולחנם. מעשה בעשיר מופלג וסוחר גדול, שהיה לו בית הרושת לאריגים, והיו לו פקידים ופועלים רבים, ובכל יום ויום היה נוטה שכמו לסבול טורח המשא ומתן, וכתיבת מכתבים, והחשבונות, במשך שעות רבות. יום אחד בא אליו חבר נעוריו לבקרו בשעות הצהריים, וימצאהו עסוק מאוד בחשבונותיו ומכתביו, עד שלא היה לו פנאי לאכול את ארוחת הצהריים, והמאכל הצטנן באופן שלא היה ראוי לאוכלו. ויאמר לו אהובו: עד מתי תהיה משרת ועני, ולא תשמח בחלקך?! אמר לו: מה אתה שח, אני עני?! הלוא כל מה שאתה רואה סביבך שלי הוא, ואני אדון על כל הפועלים הללו! אמר לו אהובו: ראה נא ידידי, כל הפועלים עובדים לצורך פרנסתם, וכשהגיעה עת ארוחת הצהריים, הם פונים לדרכם לאכול ולשבוע כראוי, ואחר כך חוזרים איש איש למלאכתו אשר המה עושים. אולם אתה נחשב כאילו עני היית, כי הלוא העני רעב שאין לו לחם להשביע נפשו, ואף אתה רעב וצמא כי השארת את ארוחתך עד שתתקלקל, ומה בצע בכל מסחרך ופקידך?! אמר לו: מה אעשה, והלוא העסק רב מאוד, ואם אין אני לי מי לי, וכי אשליך את מסחרי לאיבוד?! אמר לו אהובו: לא כן, אחי. אלא עליך להוסיף עוד פקידים אשר יש לך אמון בהם, ותתן להם משכורתם כראוי, ותהיה אתה יושב ומפקח עליהם, כמלך בגדוד, והכל על מקומו יבוא בשלום. ועל כגון זה נאמר "אל תתאוה לשולחנם של עשירים", שהם

ו גדולה תורה יותר מן הפהנה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלשים מעלות, והפהנה בעשרים וארבע, והתורה נקנית

מאירת עיניים

אתה סובל עניות ודחקות, עלבונות וחלישות הדעת גדולה מאוד, ואתה רואה שלאחרים לא חסר שום דבר... בודאי הקב"ה ישלם לך את שכרך המגיע לך. העיקר ראה לברוח אליו יתברך... ואל תבלבל את עצמך משום בריה שבעולם, כי מה לך עם אחרים?! כי כל אחד יש לו נקודה אשר אין בחברו... ואם תכניס דיבורים אלו לתוך ליבך, אזי עולמך תראה בחייד". ע"כ. "שפתיים ישק משיב דברים נכחים" (משלי כד כו).

ביאור נוסף: הן אמת שבמשנה הקודמת הבטיחנונו "אשריך בעולם הזה...", אולם אל לך לחמוד ולרדוף אחר הטובות הללו, ואל תשאל איה כל ההבטחות שהבטיחנוני, אלא עשה את שלך, והקב"ה ישלח לך כטוב בעיניו את הטוב בשבילך. וכן אמר דוד: "אך טוב וחסד ירדפוני" - הם רודפים אחרי ולא אני רודף אחריהם. וכן יעקב אבינו לא ביקש כי אם "לחם לאכול ובגד ללבוש" שהוא מהדברים ההכרחיים לו, והקב"ה נתן לו עושר וכבוד, מבחינת 'אוכל מפירותיהם בעולם הזה'. אבל כאשר ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף, כי אין מן הדין שיבקש גם עולם הזה. (תפארת ישראל. ליקוטים זכר חנוך)

ו גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלושים מעלות - שלושים זכויות יש למלך

ובה הוא גדול יותר מכולם, ושולחנו גדול משולחנם, ואין לו להתאוות כלל לשולחנות אחרים, כי באמת שולחנו גדול יותר בעבורו. **וכתריך גדול מכתרים** - שבעולם הבא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, וכשאתה עובד את ה' ולומד תורה מתוך כוחותיך ויכולותיך שלך, בזה מקבל אתה את הכתר הגדול ביותר בעבורך ואין לך לחמוד כתר אחר! וכדברי רבי חיים מוואלוז'ין (בפירושו רוח חיים כאן): "כי הכתר בעולם הזה ניטל מאחד על חברו [יכול לעבור מאחד לשני], אבל בעולם הבא כל אחד יש לו כתר שלו בפני עצמו, וזהו שאמר "עטרותיהם", **שכל אחד לפי מדרגתו יש לו כתר גדול**, וכמו שאמרו חז"ל (בבא בתרא עה ע"א): 'כל אחד נכוה מחופתו של חברו'. ע"כ. **ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך** - הקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה, נאמן הוא למדוד כראוי את פעולותיך ומאמציק ולתת לך שכרך גדול ומושלם.

וכה כותב מוהרא"ש זצ"ל בספרו נחלת אבות: "עשה, ואל תתאוה לשולחנם של מלכים..." - נותן לך עצה, לבל תסתכל על שום בריה שבעולם, אלא עשה ותלמד הרבה תורה לשמה לשם אל עולם, ולא תתאוה לשולחנם של שאר תלמידי חכמים, כי מה יש לך עמהם?!... כי מה אתה יודע עד כמה אתה חשוב למעלה בשמים עם התורה שאתה לומד לשמה. ואף שבין כך

בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה דְּבָרִים. וְאֵלוּ הֵן, בְּתִלְמוּד, בְּשִׁמְיעַת הָאָזָן, בְּעֵרִיכַת שְׁפָתַיִם, בְּבִינַת הַלֵּב, בְּשִׁכְלוֹת הַלֵּב, בְּאִימָה, בְּיִרְאָה,

מֵאִירַת עֵינָיִם

מפאת חשיבותו ושררתו [המבוארים במשנה (מסכת סנהדרין פרק ב) ומהם: המלך לא דן, ולא דנים אותו, לא מעיד, ולא מעידים אותו... ופורץ לעשות לו דרך ואין מוחים בידו... וכל העם בוזזין ונותנים לפניו, והוא נוטל חלק בראש... וכותב לו ספר תורה לשמו, אין רוכבין על סוסו, ואין יושבין על כסאו, ואין משתמשין בשרביטו וכו'].

והכהונה בעשרים וארבע – אלו כ"ד מתנות כהונה, דהיינו הטבות ומתנות הניתנות לכהנים [המפורטים בגמרא ובבא קמא קי ע"ב], ומהם: לחם הפנים, ביכורים, תרומה, חלה, ראשית הגז, פדיון הבן, פדיון פטר חמור ועוד]. והתורה נקנית בארבעים

ושמונה דברים – שבהם צריך להיות מיוחד משאר העם. [ואינם נקראים "מעלות" אלא "דברים", כי הם יותר בגדר חובות ומטלות, ולא זכויות והטבות הבאות מאליהן כבמלכות וכהונה (תפארת ישראל)]. ואלו הם: א. בתלמוד – לימוד בשקידה ובהתמדה. ב. בשמיעת האזן – שיקשיב היטב לדברי רבותיו. ג. בעריכת שפתים – שיחזור ויערוך ויוציא בשפתיו את לימודו. ד. בבינת הלב בשכלות הלב – שמתבונן בדברים שלומד ונותן אל ליבו להבין ולהשכיל בהם כראוי. ה. באימה – שתהא אימת רבו עליו.

ביתלמוד. אומר הילקוט שמעוני, תלמידי חכמים בשעה שעוסקים בתורה, הרי הם דומים למלאכי השרת שנקראים קדושים. ואמרו בתנא דבי אליהו: אשרי מי שמחדש בדברי תורה, שהוא דומה כמי שמשמיעים אותו מן השמים, ואומר לו הקב"ה, בני, בנית לי בית המדרש, והשכר הגדול שיש לי באוצרי, שלך הוא, ובשבילך ובזכותך אני מציל את עמי ישראל מכל צרה, כמו שנאמר בשירת דבורה (שופטים ה ח): "אֵז לָחֵם שְׁעָרִים, מִגֵּן אִם יִרְאָה וְרָמַח, בְּאַרְבָּעִים אֶלְפֵי בִישָׁאֵל", מלמד שאם יצאו למלחמה ארבעים אלף מישראל, ותלמידי חכמים עסקו בתורה, דומה להם כאילו אחזו מגן וצינה וחרב פיפיות להצלחתם. וכן אמרו (מכות י ע"א): "עֲמֻדוֹת הָיוּ רְגָלֵינוּ בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלָיִם", מי גרם שיהיו רגלינו עומדות איתן במלחמה? שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה. (עיין בהקדמה לשו"ת יביע אומר חלק ז)

שִׁמְעַת הַלֵּב

ביתלמוד. להלן מלל משיעורו של מרן זצוק"ל (מעדני המלך ח"ג עמוד 185): אנו מצפים בכיליון עיניים שיהיו לנו מאורות כאלו בדור הבא! ישנם צעירים שקדנים, עוד עשרים שנה לפחות יהיו מאורי הדור, צריך לטפחם לחזקם ולגדלם, לתת להם את האפשרות שילמדו מתוך עיון ומחשבה, ולא מתוך דאגה על פרנסה. תורתנו 'ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים', אם יעסוק במשך היום לפרנסתו 'יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב', ואחר כך בסוף היום ישאיר

ביתלמוד. להלן מלל משיעורו של מרן זצוק"ל (מעדני המלך ח"ג עמוד 185): אנו מצפים בכיליון עיניים שיהיו לנו מאורות כאלו בדור הבא! ישנם צעירים שקדנים, עוד עשרים שנה לפחות יהיו מאורי הדור, צריך לטפחם לחזקם ולגדלם, לתת להם את האפשרות שילמדו מתוך עיון ומחשבה, ולא מתוך דאגה על פרנסה. תורתנו 'ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים', אם יעסוק במשך היום לפרנסתו 'יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב', ואחר כך בסוף היום ישאיר

**בְּעֵנֹה, בְּשִׂמְחָה, בְּטַהֲרָה, בְּשִׁמוּשׁ חֲכָמִים, בְּדַקְדּוּק חֲבָרִים,
וּבְפִלְפּוּל הַתְּלַמִּידִים, בְּיִשׁוּב, בְּמִקְרָא, בְּמִשְׁנָה, בְּמַעוֹט סְחוּרָה,
בְּמַעוֹט דֶּרֶךְ אֶרֶץ, בְּמַעוֹט תַּעֲנוּג, בְּמַעוֹט שִׁנְיָה, בְּמַעוֹט שִׁיחָה,
בְּמַעוֹט שְׁחוּק, בְּאֶרֶךְ אַפִּים, בְּלֵב טוֹב, בְּאַמוּנַת חֲכָמִים,**

מאירת עיניים

מלבד הצורך ההכרחי. טז. **במיעוט דרך ארץ** – שלא יהא מצוי עם בני אדם בשוק. יז. **במיעוט תענוג** – שימעט בתענוגים גופניים, שמיעוטם טוב ורבוים רע. יח. **במיעוט שינה** – שלא יישן יותר מכפי צורכו, כי מלבד בזבז הזמן, הדבר מביאו לידי עצלות ורפיון בתורה. יט. **במיעוט שיחה** – שימעט בדבורי חולין. כ. **במיעוט שחוק** – שהשחוק מיעוטו טוב, כפי שמצינו שהיו החכמים משתמשים ב"מילי דבדיחותא" [דברי בדיחות] להרחיב דעתם של התלמידים. אך ריבוי רע כי שחוק וקלות ראש מרגילים לערוה [לפריצות]. כא. **בארך אפים** – שיתרחק ממידת הכעס, שכל הכועס, אם חכם הוא, חכמתו מסתלקת ממנו. כב. **בלב טוב** – שליבו פנוי מקנאה ושנאה, ואז לבו רחב לקבל דברי תורה. כג. **באמונת חכמים** – שמאמין בדברי חכמים על

ו. **ביראה** – שתהא לו יראת שמים. ז. **בענוה** – שמתוך ענוה לא יבוש מללמוד גם מהקטנים ממנו. ח. **בשמחה** – שכאשר ילמד בשמחה ובשירים אז ידבק בה, ובאהבתה ישגה תמיד, ולא יעזבנה. ועוד, שבכך הדברים נקלטים בליבו היטב. ט. **בטהרה** – שיטהר עצמו ממחשבות והרהורים רעים. י. **בשימוש חכמים** – שדוחק ונכנס בכל מקום לשמוע דבריהם ולהידבק בהם ולשמם. יא. **בדקדוק חברים** – שלומד בחבורה ועל ידי כך מבין כראוי את הלימוד. יב. **ובפלפול התלמידים** – שעל ידי קושיותיהם ושאלותיהם, לימודו מתחדד יותר. יג. **בישוב** – להתישב בדברים ולהשיב במתינות ובשיקול דעת. יד. **במקרא במשנה** – בקי בכ"ד כתבי הקודש [תנ"ך], ובמשנה שהיא יסוד התורה שבעל פה. טו. **במיעוט סחורה** – שימעט בעסקים ובסחורות,

שמחת הלב

זמן ללמוד תורה, כמה שילמד יתכן שיהיה תלמיד חכם, אך לא יוכל להיות מורה הוראות בישראל. המורה הוראות צריך שילמד דבר מתוך דבר בכח סברותיו, שיהיו לו סברות דקות, ידבר דבור על אופניו, זהו דבר שאינו מצוי אפילו בתלמידי חכמים אמיתיים שכל היום עוסקים בתורה, רק מעטים הם שזוכים להיום מורי הוראות בישראל. בתורה יש כל כך חילוקים דקים, ואם אינו תלמיד חכם מושלם קשה מאוד לסמוך על הוראותיו.

בלימוד ההלכה לא רבים יחכמו לדעת מי כן יודע ההלכה ומי לא. כל שלוקח ספר ולומד, כבר נחשב ליודע הלכה?! אומרים העולם "לא כל מי שמשחיר את פניו נעשה פחח..."

וּבְקִבְלַת הַיְסוּרִין, הַמְּכִיר אֶת מְקוֹמוֹ, וְהַשְּׂמַח בְּחֻלְקוֹ, וְהַעוֹשֶׂה סִיג לְדַבְרָיו, וְאֵינוֹ מַחְזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ, אֱהוּב, אֱהוּב אֶת הַמְּקוֹם, אֱהוּב אֶת הַבְּרִיּוֹת, אֱהוּב אֶת הַצְּדָקוֹת, אֱהוּב אֶת הַמַּיִשְׁרִים, אֱהוּב אֶת הַתּוֹכְחוֹת, מֵתִרְחַק מִן הַכְּבוֹד, וְלֹא מְגַיֵּס

מאירת עיניים

לעסוק בה. ל. **אוהב את המקום** – מתוך שהוא לומד מאהבת ה', רזי תורה מתגלים לו. **לא. אוהב את הבריות** – ומשתף ליבו בשמחתם ובצערם [תפארת ישראל]. **אוהב את הצדקות** – לעשות צדק. [ולפי רש"י והגר"א אין גורסים פסקה זו], **לב. אוהב את המישרים** – הולך בישרות ולא מחניף. **לג. אוהב את התוכחות** – מקבל דברי מוכיחיו באהבה. **לד. מתרחק מן הכבוד** – אם רוצים הבריות לכבדו בגלל תורתו, מתרחק הוא מזה, כי אינו לומד בשביל הכבוד אלא מתוך אהבת התורה. **לה. ולא מגיס לבו בתלמודו** – גם בתוך ליבו אינו מתגאה

אף שאינו משיגם בשכלו. **כד. ובקבלת היסורין** – שמקבל את ייסוריו באהבה, ואינו זונח תלמודו בגללם. **כה. המכיר את מקומו** – יודע ערכו ומקומו ואינו נדחק למקום שאינו ראוי לו. **כו. והשמח בחלקו** – שמח ומסתפק במה שיש לו, ואינו מתבטל מלימודו כדי להשיג ממון וכדומה. **כז. והעושה סייג לדבריו** – זהיר במעשיו לבל יבוא לידי מכשול וטעות. **כח. ואינו מחזיק טובה לעצמו** – אינו מתנשא על שלמד תורה, שהרי לכך נוצר. **כט. אהוב** – שמיישר אורחותיו בחן ובחסד וברחמים, ועל ידי זה יאהבוהו הכל, ומחזיקים ידו

שמחת הלב

אומנות התורה הינה מיוחדת במינה, רק יחידי סגולה מבינים מי הוא תלמיד חכם שיכול להיות מורה הוראות בישראל. התלמיד חכם אינו יכול להיות "חצי-חצי", חצי יום עובד וחצי לומד, לא יצא ממנו מורה הוראות, בקושי נקרא סוחר... לא תצא ממנו תועלת לרבים. אך אם ילמד יום שלם, יוכל להגיע לדרגה של מורה הוראות, ואף לדרוש ברבים ולהשיב רבים מעוון.

בימים האחרונים קבלתי ספר שאלות ותשובות עמוק, וכותב לי המחבר: "אני הייתי לומד בישיבה תיכונית, ובאתי פעם לשיעור של כבודו שדיבר בשבח התורה, מיד קמתי ועברתי לישיבה, ועתה נעשיתי תלמיד חכם בזכות כבודו!" אשרי אבא שזוכה לכך, אם על ידי לשון רכה תשבר גרם, או אמצעים אחרים. ויתיעץ עם חכמים מה ניתן לעשות. שיהיה הדבר נוגע ללב, לא ישב בביתו כמו אדון, אלא יחקור וידרוש, והקב"ה ישלח לו את עזרו כשיראה כמה הוא מצטער ורוצה באמת את טובת בנו, יפתח את מוחו לטובה וירצה ללכת לישיבה כשיראה בצער אביו ועונויו. כשאדם מגיע למצב שאינו יכול בעצמו, הקב"ה עוזרו, יבא ליטהר מסייעים אותו. ע"כ.

לְבוּ בְתַלְמוּדוֹ, וְאִינוּ שְׂמַח בְּהוֹרָאָה, נוֹשֵׂא בְעַל עִם חֵבְרוֹ, מְכַרְיֵעוּ לְכַף זְכוֹת, מְעַמְיָדוּ עַל הָאֲמֵת, וּמְעַמְיָדוּ עַל הַשְּׁלוֹם, מְתִישֵׁב לְבוּ בְתַלְמוּדוֹ, שׂוֹאֵל וּמְשִׁיב, שׂוֹמֵעַ וּמוֹסִיף, הַלּוֹמֵד עַל מְנַת לְלַמֵּד וְהַלּוֹמֵד עַל מְנַת לַעֲשׂוֹת, הַמְּחַכֵּים אֶת רַבּוֹ,

מאירת עיניים

מא. מתיישב לבו בתלמודו – לומד מתוך ישוב הדעת ודרך קבע, ולא מתוך פזיזות ודרך ארעי. **מב.** שואל ומשיב – יודע להקשות ולהעלות את כל השאלות הנכונות, ואחר כך למצוא להן תשובות, ובכך להבין וללבן את הדברים היטב. **מג.** שומע ומוסיף – בכל מה ששומע, מוסיף נופך משלו. מעבד את הדברים ששמע ומוסיף עליהם, בבחינת "ישמע חכם ויוסף לקח". **מד.** הלומד על מנת ללמד – ומתוך שמלמד לאחרים, תלמודו מתקיים בידו. **מה.** והלומד על מנת לעשות – כשיש ללימוד משמעות מעשית, הוא נחקק טוב יותר, עם כל פרטיו ודקדוקיו. **מו.** המחכים את רבו – בשאלות של טעם, שעל ידי כך מוכרח הרב להעמיק בעניין

בלמודו. **לו.** ואינו שמח בהוראה – אם באה הוראה לידו וצריך להוציא פסק דין, אינו שמח על כך, כי ירא שמא חלילה יכשל ויטעה בדיון. **לז.** נושא בעול עם חברו – משתתף בצערו של חברו ועוזר לו בין בגופו בין בממונו ובין בעצה והדרכה נכונה. **לח.** מכריעו לכף זכות – מטה את לב חברו לזכות ולעשיית טוב. **לט.** מעמידו על האמת – אם חברו נכשל, מוכיחו ומעמידו על האמת. **מ.** ומעמידו על השלום – אם חברו חולק עליו ועומד על סברתו, עד שמתעוררת ביניהם מלחמת דעות, הרי הוא מעמידו על יחסי השלום שביניהם, שלא מתוך קינטור והתנצחות בא לחלוק עליו, אלא מתוך אהבת התורה והשאיפה לברר את האמת לאמתה.

שמחת הלב

בתלמוד. מעשה בתלמיד ישיבה קטנה שנפשו חשקה בתורה, אבל אמו הלכה ורשמה אותו בבית ספר מקצועי, למרות מחאותיו. הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל שהיה רבו, הביאו לפני הגאון החזון איש. מיד הוציא הרב מן הארון גמרא מסכת תענית וישב עם הנער ולמד עמו מתוכה בצוותא בדף כא עמוד א, מעשה באילפא ורבי יוחנן שהיו לומדים בצוותא, וכשהגיעו למצב של דוחק גדול בפרנסה, החליטו ליצאת למסחר. בדרכם ישבו תחת כותל רעוע וסערו ליבם. באו שני מלאכי השרת, ורבי יוחנן שמע את אחד מהם אומר לחברו: **נפיל עליהם קיר זה ונהרגם, מפני שמניחים חי עולם ועוסקים בחיי שעה...** כאן הפסיק רבנו והעיר לתלמיד: מכאן למדנו, שאינו חייב למלא את רצון אמו בענין זה! שמע התלמיד לעצת הרב, והמשיך ללמוד בישיבה ועלה והתעלה בלימודו, ונעשה תלמיד חכם גדול.

**וְהִמְכוּן אֶת שְׁמוּעָתוֹ, וְהָאֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אֹמְרוֹ, הֵא לְמַדְתָּ
שְׁכַל הָאֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אֹמְרוֹ מִבֵּיא גְאֻלָּה לְעוֹלָם, שְׁנֵאמַר (אסתר
ב) וְתֵאמַר אֶסְתֵּר לְמֶלֶךְ בְּשֵׁם מְרַדְכִי.**

מאירת עיניים

כבר למדת ונוכחת לראות, שכל האומר דבר בשם אומר מביא גאולה לעולם, שנאמר "ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי" – שעל ידי שאסתר גילתה את מזימתם של בגתן ותרש בשם מרדכי ולא בשם עצמה, התגלגלה ובאה גאולה לישראל. (מדרש שמואל וקהתי)

כדי להשיב לו כהלכה, וזה מוסיף לו חכמה. מז. והמכוון את שמועתו – שמעמיק להבין כוונת הדברים ששמע מפי רבותיו וליישבם זה עם זה. מח. והאומר דבר בשם אומר – שכך אמרו (קהלת רבה ב): "אם אין התלמיד רגיל לומר שמועה משמו של רבו, למחר תורתו משתכחת". הא למדת – שהרי

שמחת הלב

בענוה. בשנת ד' אלפים תשי"ן [לפני 1030 שנה] נשבו ארבעה חכמים גדולים שהיו בספינה, בידי שר של מלך ישמעאל: רבנו חושיאל [אביו של רבנו הננאל], רבנו שמריה בר אלחנן, רבנו משה ובנו רבי חנוך. השר מכר את רבי חושיאל באפריקה בחוף הים, והרביץ תורה במדינת אלקירואן. את רבי שמריה מכר באלכסנדריה של מצרים, ואת רבי משה ורבי חנוך בנו מכר בספרד בעיר קורדובה. שם היה דיין בשם רבי נתן מרביץ תורה וחסיד גדול, יושב בבית המדרש ומלמד תלמוד, ורבי משה היה יושב שם בלבוש שק. כששאלו מרבי נתן פירוש ההלכה, ולא היה בידו לענות, ענה רבי משה ופירש ההלכה כהוגן, וכל הספקות ששאלו ממנו, היה משיב להם ברוב חכמתו. כשראה כך רבי נתן, אמר להם: אני לא יכול להיות דיין, האיש הזה הלובש שק הוא הדיין, הוא מורי ורבי ואני תלמידו. וביקש מהפרנסים ומינהו לדיין עליהם בקורדובה, והלבישוהו בגדי כבוד והרכיבוהו במרכבה חשובה וקבלוהו עליהם לראש וקצין. כששמע זאת השר הישמעאלי שמכרו, רצה לחזור בו ממכירתו, ולא הניחו המלך, כי שמח המלך מאוד כשנודע לו שאין היהודים שבמלכותו צריכים יותר לחכמי בבל. והקול נשמע בכל ספרד, והיו באים תלמידים ללמוד ממנו והרביץ תורה בישראל.

בשמחה. אומר רבי אליהו הכהן האתמרי בספרו "שבט מוסר" (פרק יד אות טז): אל יהא אדם מיצר מה ילד יום, אלא לעולם יהיו פניו שוחקות וברחן, שזהו מורה על בטחונו בהקב"ה, ולכך הוא שמח תמיד, כי בוטח ביוצרו, שאף אם יבוא רע, הוא יתברך יתקנו. ועל כוונה זו אמר אליהו לרבי ברקא על שני אנשים בדחנים ומשמחים לדאוגים, שמזומנים הם לעולם הבא (תענית כב ע"א). וכי בדבר זה קונה אדם עולם הבא?! אלא שהיו בעלי בטחון ומכניסים לאחרים למידה זו, ובעל בטחון לעולם הוא שמח. רמז לדבר (משלי טו טז): 'יטוב לב משתתה תמיד', רצה

שמחת הלב

מי שהוא טוב לב [רגוע], בטוח ביוצרו, לעולם הוא בשמחה כאילו עומד במשתה תמיד. אבל מי שאינו בעל בטחון, חלילה הוא עצב יומם ולילה, ועל זה אמר איוב (יב ט): "לִמָּה יִתֵּן לְעַמֶּל אוֹר, וְיַחִים לְמַרְי נֶפֶשׁ", כלומר, מי שהוא מר נפש שמרירותו עמו יומם ולילה, ואין לו נחת רוח לא יום ולא לילה, למה לו חיים, טוב לו המות, ולכן ראוי שלא לתן למרי נפש לא אור ולא חיים". ע"ש.

בטהרה. הנה מלבד הענין שבעוונותינו התמעטו הלבבות מהדורות הקודמים ועד דורותינו אנו שהולכים הלוך וחסור, הרי גם שבדורות הקודמים היתה הרבה יותר טהרה וקדושה, ולכן זכו להגיע לפסגות גבוהות לאין תכלית. וכמו שכותב רבנו יהודה רוזאניס בעל המשנה למלך (הלכות אבל פ"ג ה"א) שמצאנו בכמה מקומות שהאמוראים היו מציינים את האורך והרוחב של מערות הקבורה, כמו רבי בנאה (בבא בתרא נח ע"א) ועוד, כדי שבטעות לא יאהילו העוברים ושבים על הטומאה. והרי בזמן האמוראים היו כולם תמים, ולא היה עליהם שום חיוב טומאה? אלא עדיין חלקם היו נטהרים באפר פרה אדומה, כמו שאמרו (נדה ו ע"ב) "חברייא מדכן בגלילא", ופירש רש"י, חברים שבגליל היו מטהרים יינם לנסכים ושמןם למנחות, שמה יבנה בית המקדש בימיהם. ועל כרחנו לומר שהיו טהורים מטומאת מת, כי אם לא כן, איך היו מטהרים יינם ושמןם, אלא ודאי שהיה להם אפר פרה אדומה. וכן כתבו רבנו שמשון והרא"ש שבימי האמוראים היו אוכלים תרומה טהורה, כי היה להם אפר פרה אדומה. ע"ש.

ומפליא לעשות מה שכותב מרן החיד"א בספרו מדבר קדמות (מערכת א אות כז): ובכך ינוח לנו שהאמוראים היו כל כך קדושים, והן עתה בשגם המצא ימצא מי שרוצה להתקדש ולפרוש מדרכי העולם, אף שיטרח טורח גדול, לא יעלה בידו. כי הטומאות חדשות גם ישנות, אשר אנתנו ואבותינו במ היו בעוכרנו, כי הטהרה מעכבת. ובכל טורח וקושי, לא מסקי אלא כדמסיק תעלא מבי כרבא [לא מעלים כלום, אלא כמו השועל שמעלה ברגליו מעט עפר כשהולך בשדה (עין יומא מג ע"ב)]. ואני בעניותי פשיטא לי דרבנו האר"י ז"ל היה נטהר באפר פרה על יד אליהו הנביא זכור לטוב, ואז נחה עליו רוח הקודש להפליא. והגם כי לא ראיתי כתוב רמז מזה ולא שמעתי, לבי אומר לי שהרב ז"ל היה מעלים הדבר העלם נמוץ לרוב ענוותנותו. ע"כ.

ובזה מובן מה שכתב רבנו חיים ויטאל על מורו האר"י ז"ל (שער רוח הקודש ד ע"ב): ובענין השגתו אין הפה יכול לספר, ואמנם מה שראיתי בעיני, דברים נפלאים ואמיתיים הם: היה יודע להמשיך לפניו נפש מי שתהיה מן החיים ומן הנפטרים, מן הראשונים ומן האחרונים, ושואל מהם כל רצונו בידיעת העתידות וברזי התורה. גם היה נגלה אליו אליהו הנביא ז"ל ומלמדו. גם היה מכיר באותיות המצה, ובחכמת הפרצוף, ובאורות שיש בעור גוף

שמחת הלב

האדם, ובאורות שבשערות, ובצפופי עופות, ובשיחת דקלים ואילנות ועשבים, ואפילו שיחת הדומם, ושיחת להבת הנר, ולהבת גחלי אש. ורואה המלאכים המכריזים בעולם כל ההכרזות כנודע, ומדבר עמהם. ובקי בכל העשבים ובסגולותיהם האמיתיים, וכאלה רבות לא יכילם ספר, לא יאמינום השומעים כי יסופר להם, ואשר עיני ראו ולא זר, כתבתי באמת ובאמונה. ובהקדמה לספרו "עץ חיים" כתב: הרב הגדול האלהי החסיד מורי ורבי כמהר"ר יצחק לוריא זלה"ה אשכנזי, מלא תורה כרימון, במקרא, במשנה, בתלמוד, בפלפול, במדרשים והגדות, מעשה בראשית ומעשה מרכבה. בקי בשיחת אילנות, בשיחת עופות, בשיחת מלאכים. מכיר בחכמת הפרצוף, יודע בכל מעשה בני אדם שעשו ושעתידים לעשות, יודע במחשבות בני אדם טרם יוציאו מן הכח אל הפועל, יודע כל העתידות, וכל הדברים ההווים בכל הארץ, ובמה שנגזר תמיד בשמים. יודע בחכמת הגלגול מי חדש ומי ישן, יודע בשלהבת הנר ולהבת אש דברים נפלאים. מסתכל וצופה בעיניו נשמות הצדיקים ראשונים ואחרונים, ומתעסק עמהם בחכמת האמת. מכיר בריח האדם כל מעשיו. וכל החכמות הנזכרות, היו אצלו כמונחים בחיקו בכל עת שירצה, מבלתי שייצטרך להתבודד ולחקור עליהם. ועיני ראו ולא זר דברים מבהילים, לא נראו ולא נשמעו בכל הארץ מימי רבי שמעון בר יוחאי ועד הנה, וכל זה השיג שלא על ידי שימוש בקבלה מעשית חלילה וחס, כי איסור גדול יש בשימושם. וכל זה היה לו מעצמו, על ידי חסידות ופרישות וזריזות וטהרה וקדושה, והביאתו לידי אליהו ז"ל שהיה נגלה אליו תמיד ומדבר עמו פה אל פה ולימדו חכמה זאת. עיי"ש. מבהיל על הרעיון, פלאי פלאות, לא יאומן כי יסופר!!! הנה לנו מהו כוחה של טהרה.

וברור הדבר שכל הטהרה שהיתה ברבנו האר"י, אינה אלא כתוספת לעצם שקידתו ועסקו בתורה יומם ולילה, שלא היה נותן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה, וכמו שכתב מהרח"ו (ש): ואמר לי מורי, כי בתחילת ימי השגתו, היה טורה לפעמים שבוע אחד על מאמר אחד מן הזוהר כדי להבין אותו ולא היו אומרים לו פירושו, כי אם כן נמצא שלא היתה התורה ההיא שלו, וצריך שהוא יחדש בשכלו מעצמו בתורה מה שקיבלה נפשו בחלקה בהר סיני כנודע, ולכן כאשר היה טורה, אז היו אומרים לו בענין פלוני ובמאמר פלוני עיינת ועמדת על האמת, אבל עדיין צריך קצת עומק יותר, ולפעמים היו אומרים לו טעית בענין פלוני בכולו או במקצתו, והיה חוזר ומעיין עד שהיה עומד על האמת. עיי"ש. וכתב עוד: וראיתי למורי האר"י ז"ל, מתגבר כארי בכוח בעת שהיה עוסק בהלכה, עד שהיה נלאה ומזיע זיעה גדולה. (עיין לעיל משנה א ד"ה לי עצה. עיי"ש)

ובזה ניתן לפרש מה שאמרה התורה בפרשת פרה אדומה: "זאת חוקת התורה", ולמה לא אמרה "זאת חוקת הפרה" או "חוקת הטהרה"? אך לפי המבואר נמצא שענין הטהרה הוא יסוד חשוב ונצרך ביותר כדי לזכות בתורה ברמות אל על, כי אף על פי שאמרו חז"ל (ברכות

שמחת הלב

כב ע"א), אין דברי תורה מקבלים טומאה, שנאמר (דמיה כג כט): "הֲלוֹא כֹה דְבָרֵי כָאֵשׁ נָאֵם ה'", מזה אש אינה מקבלת טומאה, אף דברי תורה אינם מקבלים טומאה, מכל מקום עדיין קשה להגיע לפסגות גבוהות בלי הסהרה, וכמו שהיה פשוט לו לחיד"א שהאר"י ז"ל היה נטהר באפר פרה אדומה, ולכן הגיע לדרגות גבוהות ונשגבות ביותר.

בשימוש חכמים. במדרש רבה (פרשת פנחס פרשה כא אות טו) אמרו, שחשב משה שבניו יירשו את כבודו, אמר לו הקב"ה: יהושע בן נון הרבה טרח לשרת ולשמש אותך, והרבה חלק לך כבוד, הוא היה משכים ומעריב בבית המדרש שלך, הוא היה מסדר הספסלים ופורס המחצלאות, הואיל והוא שרת אותך בכל כוחו, קח לך את יהושע בן נון, שכדאי הוא להיות מלך על ישראל, שנאמר (משלי כז יח): "נִצֵּד תֵּאָנֶה יֵאָכֵל פְּרִיָּהּ". ע"כ. למדנו מכאן ערך שימוש תלמידי חכמים, וכמו שאמרו גם כן בברכות (ו ע"ב): גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה, שנאמר (מלכים ב ג יא): "פֶּה אֶלְיָשָׁע בֶּן שֹׁפָט אֲשֶׁר יֵצֵק מִים עַל יָדֵי אֶלְיָהוּ". לא נאמר "למד", אלא "יצק מים", מלמד שגדול שימושה יותר מלימודה. ובוה פירשו המפרשים מה שאמרו בבבא בתרא (עג ע"א): "זנתת מהודך עליו" – זקנים שבאותו הדור אמרו, פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה, "אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה". הם ראו את יהושע משרת את משה בכל ליבו, משכים קום לסדר את הספסלים ולפרוס את המחצלאות, אבל הם לא נקפו אצבע, כי התביישו להיות כשרתים ושמישים, ולבסוף נחל יהושע את המשרה הרמה על ישראל, לכן הצטערו על עצמם באומרם: אוי לה לאותה בושה ואוי לאותה כלימה שהתביישנו לשמש את משה רבנו, ומחמת כן פספסנו לזכות בכל האוצרות הרוחניים, ולהגיע למעלה הרמה בנבואה ובחכמה, כשם שזכה יהושע.

בדקדוק חברים בפלפול התלמידים. חברים הם תלמידי חכמים. ודייק התנא לומר "דקדוק" בחברים, ו"פלפול" בתלמידים. לפי שהחכמים בנפות שכלם, לא יצטרכו לפלפולים רבים כדי להבין הדבר לאשורו, כי מיד ירגישו בדיוק הלשון את אמיתות הענין להלכה ולמעשה. לא כן התלמידים, שעדיין לא הגיעו לכך, וכל לימודם בפלפול ובאריכות לבידור הדברים. ועיין בשו"ת מהר"י מברונא (סימן כט) שכתב, שלענין פסק הדין, אין לעשות כן על ידי פלפולים, כי הן אמת שבשעה שאנו לומדים עם התלמידים אנו מפלפלים בחריפות, ורגילים להקשות ולתרוץ בחילוקים דקים כמעיייל פילא בקופא דמחטא' [כמכניס הפיל בחור המחט, דהיינו חילוקם דחוקים עד מאוד שאינם נראים להלכה למעשה], אבל לפסוק הדין להיתר או לאיסור, אין להתיר אלא בדעות ברורות ומלוכנות ומחוזרות, מתוך הבנת הפשט. ע"כ. וכיוצא בזה הובא בכנסת הגדולה (יורה דעה סימן רמב ס"ק עח): כתב מהר"ר אבטליון בספר פלגי מים, וזו לשונו: שמעתי מפי מורי הגאון מהרשי"ק [הרב שמואל יהודה קאענלנבויוגן, בנו של מהר"ם פאדובה, בדורו של מרן הבית יוסף] שהיה אומר: רבים מן החכמים והגדולים בדורנו טועים בחברם פסקים על פי החריפות

שמחת הלב

והפלפול, ולא כן היא המידה, כי הפסקים צריכים להיות נעשים על פי יושר העיון וההיקש הנכון, ללמוד דבר מדבר בדברים ישרים ופשוטים, ולא בפלפולים בארחות עקלקלות. ע"כ. ועיין במאירי (יומא כו ע"א) שכתב, ראינו תלמידי חכמים גדולים בחכמת התלמוד, ואינם יודעים לכוון שמועה אחת להלכה, ולמה שראוי להורות, וכמה מהם מוחזקים לבקאים בחדרי התורה, וכשבאה הוראה לידם, אף את הפתח אינם מוצאים. ע"כ. גם הריב"ש בתשובה (סימן דע"א) כתב, ועיינו הרואות כמה חכמים מופלגים שמפלפלים בהוויות דאבי ורבא, ועל כל קוץ וקוץ אומרים עליו תלי תילים קושיות ותירוצים, ולפום חורפא לא סלקא להו שמעתתא אליבא דהלכתא [ולגודל חריפותם, לא זוכים לכוון להלכה ולמעשה], ואומרים על אסור מותר, ועל מותר אסור. עי"ש.

וזו לשון השאגת אריה (תשובות החדשות קונטרס חובת קרקע סימן א): ואני איני מכניס ראשי בפלפולים כאלה, שאין זו דרכה של תורה, ולא דרכו בהם רבותינו הגדולים הקדמונים, רק דקדוקים קלושים הם שלימדו את עצמם בדורות אלו, לחדד את התלמידים משנתמעטו הלבבות וננעלו שערי בינה, והרגילו את עצמם בהם עד שהרגל נעשה טבע, ומשתמשים בדרך זו גם בפסקי הלכה ודינים, ומעתה בטל כבוד התורה, שכל חכם בעיניו מחבר חיבורים וכותב תשובות והלכות על דרך פלפולים אלו, ובודאי שהתורה חוגרת שק עליהם, וראוי לקרוע על זה כמו על ספר תורה שנשרף. ע"כ. ועל כגון זה אמרו (בבא מציעא צו ע"ב) לפום חורפא שבשתא. ועיין בפירוש רש"י (תולין פא ע"א ד"ה התראת ספק), "ופירוש משובש הוא מאדם חריף ומפולפל". ובשו"ת חות יאיר (סימן קנב) כתב, ואל יבלה זמנו בחילוקים וחרפות של הבל שנתפשטו בדורות אלו בעוונות הרבים, כי אוי ואבוי על מבחר הזמן, שמבלים לפעמים רוב היום בחילוקים אלו, ובמקום זה היו יכולים ללמוד כמה דפים בש"ס ובפוסקים. ע"כ. ועיין עוד בארחות צדיקים (שער כז). ישמע חכם ויוסף לקח.

ובזה ניתן לפרש מה שאמרו בגמרא (תניינא ה ע"ב), שלושה הקדוש ברוך הוא בוכה עליהם בכל יום: על שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, "ועל שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק", ועל פרנס המתגאה על הצבור [שלא לשם שמים]. ולכאורה יש לשאול, מפני מה הקדוש ברוך הוא בוכה על שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק, הלא אדרבה יש לשמוח על זה? ונראה לפרש שלשון עוסק בתורה, היינו שלומד בעיון נמוץ בשביל להוציא ההלכה למעשה. וכמו שאמר יוסף לאחיו (תענית י ע"ב) "אל תרגזו בדרך", אל תתעסקו בדבר הלכה, שמא תרגז עליכם הדרך, ובארה הגמרא שאמר להם לא לעסוק בעיון בדרך, שמא יתבלבלו בה. והנה מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה בעיון להלכה ולמעשה, כלומר, שאינו ראוי להורות הלכה, כי כולו מלא בפלפולים כמעיייל פילא בקופא דמחטא' וכנ"ל, ובכל זאת הוא תוקע עצמו לעסוק בהלכה ומתנשא לאמר, אני יורה הלכה למעשה, הקדוש ברוך הוא בוכה עליו, מפני שהוא

שמחת הלב

עלול לשבש ולזמזם על אסור מותר, ועל מותר אסור, ועליו נאות לומר "יורה יורה ומלקושי". וכמו שאמרו (סוטה כב ע"א) "כי רבים חללים הפילה", זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. אולם הנאה והיארה לו שילמד על מנת שלא להורות הלכה למעשה, ויקיים בעצמו מאמר התנא "איזהו חכם המכיר את מקומו". וכן מבואר במאירי (מסכת הוריות יד ע"א) שכתב, מי שרק סוגיית התלמוד סדורה בפיו, אך אין לו דרך פסק ובחינה בדמיונות ובהבנת דבר מתוך דבר, אינו בכלל בעל הוראה, ולא עוד אלא שצריכים להזהר מהוראותיו הרבה, עד שיפלטו מי שמאזניו מעויינות [שקולות], ושכלו זך להכריע את הכף לאחד מצדדיו. ומכל מקום אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. ע"ש. [עיינו לעיל פרק ב משנה יב ד"ה אם יהיו כל]

במקרא. במשנה. פסק מרן בשלחן ערוך (יורה דעה סימן רמו ס"ד): חייב אדם לשלש לימודו, שליש בתורה שבכתב, דהיינו הארבעה ועשרים כתבי הקודש. שליש במשנה, דהיינו תורה שבעל פה, ופירושי תורה שבכתב בכלל זה. שליש בתלמוד, דהיינו שיבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מתוך דבר, וידמה דבר לדבר וידון במדות שהתורה נדרשת בהם עד שידע היאך עיקר המצוות, והיאך יוצא האסור והמותר וכיוצא בזה, דברים שלמד מפי השמועה. כיצד? היה בעל אומנות ועוסק במלאכתו שלוש שעות ביום ותשע שעות בתורה, קורא שלוש מהם בתורה שבכתב, ושלוש בתורה שבעל פה, ושלוש יבין דבר מתוך דבר. במה דברים אמורים, בתחילת לימודו של אדם. אבל כשיגדיל בתורה ולא יהיה צריך ללמוד תורה שבכתב, ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה, יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי תורה שבעל פה, כדי שלא ישכח דבר מדיני התורה, ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד לפי רוחב לבו וישוב דעתו. עכ"ל. נמצינו למדים כי חובה קדושה על כל אדם ואדם ללמוד תנ"ך, שכל יסוד התורה נשען על המקרא. ומכאן למלמדים תלמוד לנערים, להקדים ללמוד להם את הפרשיות הנוגעות לנושא הנלמד, עם פירוש רש"י מתוך החומש, כדי שיבינו וידעו מקור דברי התלמוד וביאוריו. וגם כל תלמיד חכם המבשר צדק בקהל רב, עליו להיות בקי היטב בתנ"ך, ובדרשותיו ישבץ פסוקי המקראות, ויהיו הדברים ערבים על אוזן שומעיהם, וימצאו מסילות בלבבם.

ולצערנו לא רבים יחכמו להשקיע בלימוד הנביאים והכתובים אפילו מעט זמן בכל יום, וחושבים זאת חלילה כביטול תורה או למנהג בעלי בתים וכיוצא בזה, ולא ידעו ולא יבינו שכל התורה שבעל פה, וכל דרשות חז"ל הקדושים והטהורים, אשר השכינה מדברת מתוך גרונם וכל דבריהם ברוח הקודש, מקורם טהור בעשרים וארבעה כתבי הקודש. על כן עצה טובה לכל אדם, שישתדל להתחיל ללמוד בעשר דקות בכל יום לפחות פרק אחד בנביאים עם פירוש רש"י או מצודות להבנת פשט הדברים, וקובץ על יד ירבה ואט אט יסיים הנביאים, וימשיך כן בכתובים פרק אחד בכל יום, והולך בדרך זו יזכה לראות ברכה בעמלו.

שמחת הלב

במיעוט שינה. בגמרא בבא בתרא (י"א) על הפסוק (תהלים י"ט): "אני בצדק אֶחֶזֶה פְּנִי, אֲשַׁבֵּעַ בְּהִקְוֵי תְמוֹנֹתָךְ", אלו תלמידי חכמים שמנדרים שינה מעיניהם בעולם הזה, הקב"ה משיביעם מזיו השכינה לעולם הבא. ולא רק הם זוכים אלא גם נשותיהן זוכות כיון שמסייעות להן, וכמו שדרשה הגמרא בכתובות (סב ע"א) מהפסוק (תהלים קכ"ב): "שָׁוֵא לְכֶם מִשְׁכִּימֵי קוֹם מֵאַחֲרֵי שַׁבָּת, אֲכָלִי לֶחֶם הַעֲצִיבִים, כִּן יִתֵּן לְיָדֵידוֹ שְׁנָא", אמר רב יצחק, אלו נשותיהן של תלמידי חכמים שמנדרות שינה מעיניהם בעולם הזה עד שיחזרו בעליהן מבית המדרש, ובאות לחיי העולם הבא. וכן אמרו בברכות (י"ז ע"א), שבזה שהנשים שולחות את בניהן ובעליהן לעסוק בתורה, וממתינות לבעליהן בסבלנות בלילה עד שיחזרו מבית המדרש, נעשות שותפות בלימוד תורתם, ובזכות זה יקומו בתחיית המתים. (עין שלמי תודה לרבי שלמה דאנה מרבני תוניס לפני כ-130 שנה)

במיעוט שינה, במיעוט תענוג. כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות תלמוד תורה ה"ב): אין דברי תורה מותקיימים במי שמרפה עצמו עליהם, ולא באלו שלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהם, ומצער גופו תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. ע"כ. אמרו חז"ל (תוספות כתובות ק"ד ע"א): "עד שיתפלל שיכנסו דברי תורה לגופו, יתפלל שאל יכנסו מעדנים לגופו".

על התורה נאמר (איוב כ"א): "לֹא יָדַע אָנוּשׁ עֲרָפָה, וְלֹא תִמְצָא בְּאָרֶץ הַחַיִּים", ושאלו במדרש תנחומא (נח סימן ג), מזה זה "לֹא תִמְצָא בְּאָרֶץ הַחַיִּים", וכי היכן תמצא התורה, בארץ המתים?! אלא, שלא תמצא תורה שבעל פה אצל מי שיבקש חיי העולם הזה, תאוה, כבוד, וגדולה, אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר "זאת התורה אדם כי ימות באהל", שממית עצמו עליה. וכיוצא בזה, מסופר בגמרא (מסכת סנהדרין ק"א ע"א) על רב שראה את תלמידו רב כהנא שחפף את ראשו ועירן את עצמו, בשעה שהיה לו ללמוד תורה. לאחר מכן שבא רב כהנא ללמוד, קרא לו את הפסוק: "וְלֹא תִמְצָא בְּאָרֶץ הַחַיִּים". אמר לו, כבודו מקלל אותי שלא אבוא לעולם הבא?! אמר לו: חס ושלום, אני רק אומר לך מה שהפסוק אומר, שלא תמצא התורה במי שמחיה את עצמו עליה.

מסופר על הגאון רבי אליהו מני זצ"ל שעלה מבגדד לדור בארץ ישראל, וכשהגיע להתיישב בעיר האבות - חברון, הבחין בעזובה הרוחנית השוררת בעיר, באשר לא היו בה לא תורה ולא יראה, ועל כן את כל מרצו הקדיש והשקיע לשם הפחת רוח התורה בעיר. עבור המוכשרים והראויים, הקים אוהלי תורה אשר יסתופפו בהם, ועבור העוסקים בסחורה ולבעלי אומניות שבה, ייסד שיעורים לקביעת עיתים לתורה. הצלחתו זו הקנתה לו כמובן גם מתנגדים לא מעטים, אשר התנכלו להפריעו במלאכת הקודש, ובפרט שלחם במסירות נפש נגד זרם ההשכלה אשר החלה להציף את החינוך הטהור והקדוש.

שמחת הלב

לימים עלה לביקור בארץ ישראל ידירו גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים זיע"א, והשתטח בקברות הצדיקים בעפת, מירון, עמוקה, וירושלים, ולאחר מכן הגיע לחברון ושם התארח אצל ידידו רבי אליהו מני. רבי אליהו כיבדו כבוד מלכים, ולאחר שאכלו ושתו, אמר רבי יוסף חיים חידושי תורה כמעייין המתגבר, מגמרא בבלי לירושלמי, לזוהר ולמדרשים, וכל כך התפעל רבי אליהו מדבריו עד שהחל לבכות מרוב התרגשות. לשאלת רבי יוסף חיים, מדוע כבודו בוכה? אמר לו רבי אליהו, תאמר לי את האמת, לפני מספר שנים באת לבקר כאן, ולא ראינו בך גדלות כל כך כמו עכשיו, איך זכית עתה להגיע לדרגות גדולות ונפלאות כאלו? בתחילה ניסה רבי יוסף חיים להתחמק, אך משלא היתה לו ברירה, אמר לרב, בזכות שקיבל על עצמו למעט בתענוגות העולם הזה.

כי ידוע שרבנו יוסף חיים הרבה בתעניות, ואף בזקנותו נהג להתענות ארבעה ימים בחודש אב, בתוקף החום ובבגדאד, ערב ראש חודש, ה' באב יום פטירת האר"י, ז' באב יום פטירת אמו, ותשעה באב. והעיד עליו רבי בן ציון חזן זצ"ל שהיה מסגף עצמו בסיגופים גדולים ומניעת תענוגות, עד שלא היה אוכל אבטיח בכל ימות הקיץ, והיה ממתין עד ראש השנה ומברך עליו ברכת "שהחיינו", והלא ידוע כמה דבר זה קשה מתוקף החמימות בבבל. ובמכתב לידידו מעיד רבי יוסף חיים, כי נמנע כליל משתיית מיני משקאות שהם, אפילו בשבתות ומועדים. (ירושלים של מעלה ח"ה עמוד 227. בן איש חי תולדותיו וקורותיו עמוד 108)

במיעוט שיחה. בגמרא מסכת חגיגה (יב ע"ב) אמרו: כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה, מאכילים אותו גחלי רתמים, שנאמר (איוב ל ד): "הַקְּטָפִים [החותכים ומפסיקים] מְלוּחַ [דברי תורה הכתובים על הלוחות] עָלַי שִׁיחַ [בשביל שיח של דברים בטלים] וְשָׂרֵשׁ רְתָמִים לְחֶמְם". על כן יש להתאמץ מאוד שהלימוד יהיה נקי וטהור בלי דיבורים בטלים, ואשרי הזוכה ללמוד בתענית דיבור. וזכורני שבאחת הפעמים שמרן זצ"ל חיזק אותנו בישיבה על עסק התורה בהתמדה, התבטא בלשון זו: "אני מתחנן אליכם, תלמדו בתענית דיבור, אתם לא יודעים כמה שבר של הלומד בתענית דיבור, פי אלף יותר ממי שמדבר באמצע הלימוד".

גם בספר "אור לציון - חכמה ומוסר" (עמוד ל) כתב: והנה הרב נועם אלימלך כתב, שמי שעושה יום אחד תענית דיבור וקורא את התהילים שלוש פעמים, נחשב לו כ"תענית הפסקה" משבת לשבת, שמעלתו כאילו התענה שישים וחמש אלף ושש מאות תעניות. והרי זה קל, וכי לא כדאי ביום אחד להרוויח כל כך הרבה תעניות? ומזה נלמד על אחת כמה וכמה לעוסק בתורה, שמעלתו הרבה הרבה יותר מקריאת תהלים, ואם כן מה גדולה מעלתו אם הוא עוסק בתורה בלי דיבורים בטלים, ובמיוחד מי שיש לו תאוה לדבר וסקרנות להתעניין בכל מיני נושאים ומתגבר על תאוותו ובולם פיו, מי יודע כמה זכויות והטבות הוא מוסיף לעצמו ולעולם כולו. עיי"ש.

שמחת הלב

במיעוט שינה, במיעוט שיחה, במיעוט תענוג. מספר הרב פתחיה מנקין זצ"ל, מתלמידי הישיבה של החפץ חיים בראדין (הובא בספר "חיים בריאים כהלכה"): אהבתו של החפץ חיים ללומדי התורה היתה אהבת אב לבנים. הוא לא הסתפק בכך שקיבץ אליו בני תורה למקום תורה אחד, ולא אמר די בדאגתו למצבם הרוחני, אלא דאג גם למצבם החומרי בחיבה יתירה. זכורני, כשלמדתי בראדין בראשית הקיץ של שנת תרס"ג, ומרן החפץ חיים זצ"ל בא כדרכו בקודש בכל יום שני וחמישי לעזרת נשים – מקום לימוד המוסר לפני תפילת מעריב – לעורר את בני הישיבה בדברי מוסרו, ומה השתוממתי לשמוע מפה קדשו את המוסר הבלתי רגיל דלהלן, וכה אמר: "אל תרבו ללמוד הרבה יותר מדי. האדם צריך לשמור את גופו שלא יחלש ולא יחלה, לכן צריך לנוח ולהינפש ולשאוף רוח צח. צריך לטייל לפנות ערב או לשבת בחדר ולנוח, וכשאפשר יש לרחוץ בנהר כדי לחזק את הגוף! כי ההתמדה היתירה הרי היא עצת היצר, לעמול יותר מדי, כדי שהגוף יחלש, ויזכרח בהמשך הזמן להתבטל לגמרי מתלמוד תורה, ואז יצא שכרו בהפסדו. ומבשרי אחזה – המשיך החפץ חיים לומר לנו – בימי נעורי הרבתי ללמוד יותר מכוחי ונחלשו עיני, עד שציוו עלי הרופאים שלא לעיין בשום ספר שנתיים. נו, האין ההתמדה היתירה עצת היצר הרע? והוסיף – ואם יחלה האדם חלילה עקב אי שמירת בריאותו כתוצאה מהתמדתו היתירה, הרי חלילה יקצר את ימי חייו של שבעים שנה, ואם כן הרי הוא עתיד ליתן את הדיון! כה המשיך לדבר לפנינו בסגנון זה עוד עשרים דקות בערך, ונושא זה בלבד היה כל 'מוסרו' באותו ערב. "כמו כן היה רבנו שומר את צעדי בני הישיבה שלא ילמדו כשכבר הגיעה שעת השינה, ולא אחת קרה שהגיע בכבודו ובעצמו להיכל הישיבה בשעת לילה מאוחרת, ובדברי נחת מתוך קפידה היה מצוה על בני הישיבה שיפסיקו כעת מלימודם וילכו לישון, ולפעמים היה עולה בעצמו על הספסל ומכבה את מנורות בית מדרשו.

במיעוט תענוג. מעשה שהיה בבחרותי לפני כ-35 שנה, הייתי עייף ביום טוב ראשון של פסח בצהריים, לא עייפות מחוסר שינה, אלא כברות של יום חם, ובמילים אחרות "שאור שבעיטה מעכב", והיה קשה לי ללמוד. אבל כבר לימדנו שלמה (משלי כד ה): "בְּתַחְבֻּלוֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ מִלְחָמָה". והנה בזמנו, יצא מחדש שו"ת חזון עובדיה ב' חלקים עבים מאוד רק על הלכות ליל הסדר, פלא פלאות, מלא וגדוש בפלפולים קושיות ותירוצים. אמרתי לעצמי אלמד בזה כי יש חשק יותר לדבר חדש, אך מאחר והייתי עייף, לקחתי שקית גרעינים, [אנחנו ספרדים אוכלים גרעינים בפסח], וישבתי ללמוד עם פיצוח הגרעינים כדי להתעורר מעייפות החומר, והיה הלימוד ממש בשמחה גדולה, ועד היום אני זוכר את הענין שמרן הסתעף שם בתחילת

סימן א'. (עיין עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 23 הארה 3 ותרזה נחת)

ומענין לענין באותו ענין, כשהתארחתי פעם ל"שבת שכולה תורה" ב"קרית שמואל", מסרתי

שמחת הלב

שיעור בבוקר לאחר התפילה בבית הכנסת של אברכים, בהלכות בורר, והזכרתי דוגמא של גרעינים שנמצא בהם פסולת בשבת, אם מותר להוציא וכו'. ואמר לי מישהו, מי בכלל אוכל גרעינים, הרי הרב הראשי אמר בשם מרן, ש"גרעינים מאכל בטלנים"? אמרתי לו, כוונת מרן היתה על מי שיושב סתם, ומבזבז את זמנו בפיצוח גרעינים, זה לא טוב, זה בודאי ביטול תורה, אבל אם אדם יושב בשלחן שבת, וסומע את הבן שלו שאומר דבר תורה מהדף קשר, ותוך כדי הוא מפצח גרעינים, וכי מה יש בזה, אדרבה, בזכות זה הוא מקשיב יותר טוב לדברי תורה. לכן אדרבה, אם אדם נהנה לפצח לכבוד שבת, יפצח ויכוון גם לקיים מצות עונג שבת מהתורה. (ועיין בזה בעלון "זתענג בדת" גיליון מס' 8 ותורה נחת)

ופעם שמעתי מהראשון לציון הגאון הרב מרדכי אליהו זצ"ל שאמר, שבשלחן שבת הוא מפצח מכל סוגי הפיצוחים שיש בשלחן, 5 אחדים מכל אחד, 5 פיסטוקים, 5 שקדים וכו'. וכי בגלל שהוא נהיה הרב הראשי, אז הוא כבר לא נהנה מהפיצוחים לכבוד שבת? על כן, אם אדם נהנה לפצח גרעינים, וזה עושה לו עונג שבת, תבוא עליו ברכה. רק שישתדל שזה יהיה בתוך דברי תורה, או עיון בספר שהוא, כי פעמים והוא נמשך ונמשך... ושורף את זמנו, אבל ברור שלא יצער את עצמו, בגלל שמרן אמר "גרעינים מאכל בטלנים".

אדרבה בתלמוד ירושלמי (סוף קידושין) אמרו: "עתידי אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל", ולכן, רבי אלעזר בן פדת שהיה עני, היה אוסף כל פעם מעט כסף, כדי שיאכל מכל פרי חדש. הקב"ה ברא פיצוחים בעולם, בשביל עם ישראל שעוסקים בתורה ובמצוות, והכל לפי הענין, כי פעמים שמחמת הגרעינים הוא מתעורר ולומד טוב יותר.

מספרים על הרה"ג רבי שלום שברדון זצ"ל המגיד הירושלמי, שהיה מוסר דרשה בכל ליל שבת לאחר הסעודה בשיבלך "זכרון משה", ובכל הדרשה היו נשמעים קולות פיצוחי הגרעינים של הקהל. פעם אמרו לו כבוד הרב, וכי זה כבוד בית הכנסת שיפצחו גרעינים? אמר להם הרב: "עדיף שיפצחו גרעינים בבית הכנסת וישמעו דברי תורה, מאשר שיפצחו בשכונת "גאולה" וידברו דברים בטלים!"

לכן דייק התנא לכתוב, "במיעוט" תענוג, דהיינו שמעט צריך כדי ליישב את דעתו ללימוד התורה כיאות. וזכורני לפני כ-30 שנה שנפתחה ישיבת "חזון עובדיה", הגיע מרן זצוק"ל לישיבה ביום הפתיחה, ולאחר שמסר שיעור בתחילת מסכת גיטין, לקח ראש הישיבה שליט"א את מרן דרך החדר אוכל, וכשמרן ראה את השפע הגדול שהכינו לארוחת ערב הראשונה בישיבה, אמר בלשון זו: "תן להם לאכול טוב, לישון טוב, תוכל לתבוע מהם טוב". כי כשאדם רעב, אין לו ישוב הדעת, והוא לא יכול ללמוד כהוגן.

שמחת הלב

ועל כל פנים, ברור שלא ירגיל את עצמו במעדנים ותפנוקים כלל, וכמו שכתבו התוספות (כתובות קד ע"א) בשם תנא דבי אליהו: "עוד שיתפלל אדם שיכנסו דברי תורה לגופו, יתפלל שאל יכנסו מעדנים לגופו". וכמו שאמר פעם מרן: יש אחד לומד תורה, פעם אוכל 'בטיח', פעם מילון, ככה לא קונים תורה...

ובדרך אגב, גם לגבי ההנהגה עם בני הבית, אין זה חינוכי כלל להרגיל את הילדים למותרות, מעדנים וממתקים, ובפרט שדברים אלו לא בריאים, ורק מיעוטים יפה לכבוד שבת וחג וכדומה. וכמו כן, אף על פי שבבית נורמלי - סטנדרטי, שולחים את הילדים לתלמוד תורה עם פרוסת לחם עם גבינה או קוטג', חמאה וכדומה, בכל זאת לכבוד ראש חודש שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן תיש סע"ף א): "מצוה להרבות בסעודת ראש חודש", ישתדל לפנק את ילדיו בשוקו ולחמניה. אבל בשאר ימים, אין ענין להרגיל את הילדים לפינוקים. וכמובן, שיש פעמים יוצאים דופן, כגון שישנה איזו סיבה טובה, לזרז אותם בלימוד, או לדרבן ועידוד שעמדו באיזה ניסיון, או שהצליחו במבחן וכדומה.

כמו כן פעמים שאדם מותש, טוב יעשה אם יפנק את עצמו בממתק וכדומה, כדי לעסוק בתורה בחשק. וזכורני לפני כ-20 שנה כשהיינו גרים בכרמיאל, והגיעו ימי "בין הזמנים" בחודש מנחם אב, בזמנו לא היו כל כך ישיבות בין הזמנים מסודרות, ונשארתי ללמוד בבית, ומרוב החום התקיים בי הפסוק: "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לְבֹא וְתַרְדְּמָה נִפְלְאָה עַל אַבְרָם". אמרתי לעצמי, שלמה המלך אמר (משלי כד ו): "בְּתַחֲבֻלוֹת תַּעֲשֶׂה לָּךְ מִלְחָמָה", על כן מלאתי כוס גלידה, ואמרתי לעצמי כשאגמור עמוד בית יוסף שלם, אוכל את הגלידה. נמצא שאם הייתי לומד טוב בהתמדה, העמוד נגמר מהר, והגלידה נשארת קפואה ונאכלת כהוגן. אבל אם חלילה הלימוד היה בעצלתיים, העמוד נגמר לאחר הרבה זמן, והגלידה נמסה, ולא היה בה לא טעם ולא ריח. אין ספק שבמקרים כיוצא באלו, ככה נאה וככה יאה לעשות כדי לדרבן את עצמנו, ואין זה חלילה בגדר מותרות, כי אדרבה, אם זה הצורך עתה, שעל ידי זה יעסוק בתורה, אשרי חלקו ומה נעים גורלו. ואין ספק שיקבל שכר טוב אצל הקב"ה על כל כפית גלידה שאכל.

במיעוט דרך ארץ. יש לפרש כי פעמים ישנם הורים המבקשים מבנם שיזכה לשבת באהלה של תורה, שיבוא לשמחה משפחתית וכיוצא בזה, ואילו הבן נפשו חשקה בעסק התורה בהתמדה, והם אינם מבינים את מעלת התורה וניצול הזמן, ולכן טוענים לו שאם הוא לא יבוא, יש בזה חשש של **מיעוט דרך ארץ**. אין ספק שכל מקרה לגופו, אך הנכון הוא שיבהיר להם הבן את חשיבות עסק התורה, שאין מידה גדולה ממנה, והרוצה לזכות לכתרה של תורה, ולהיות תלמיד חכם אמיתי, עליו לשקול בפלס אימתי להפסיק מלימודו וללכת

שמחת הלב

לשמחות, ואימתי לא. [ועל כל פנים, מן הדין אין חיוב לבן לשמוע להוריו בזה, כיון שזה ציווי שאין בו הנאה ישירה להורים. והעיקר שיזהר שלא לגרום שום מחלוקת חלילה.]

צא וראה מה כתב בשו"ת מהרש"ג (חלק ב סימן קכה), הגם שמצוה רבה ללכת לסעודת מצוה, אבל אם יש שם מנין בלעדיו, אין לך מצוה רבה מלישב ולעסוק בתורה ולידע הדינים וההלכות שציונו הקב"ה בכל פרטיהם. וכשלמדתי תורה אצל מורי ורבי הגאון הצדיק המהר"ם שיק, ולעת התונתי הלכתי להיפרד ממנו ולקבל ברכתו, אמר לו מר זקני שהיה מבעלי הבתים החשובים שבעיר חוסט, שיאמר לי שלא אלך לכל הסעודות והשמחות. ואז אמר לי מורי (בתרגום מלשון אשכנז): "אם יושבים ולומדים, אף פעם לא מתחרטים!" ומאז הרבה פעמים נזכרתי בדבריו הקדושים, וראיתי על פי הנסיון שהם דברים אמיתיים ונכונים. ולתלמיד חכם שיכול לברר הלכה, פשוט וברור בלי ספק שטוב לו לישב בביתו לברר הלכה, שזה גדול יותר מכל השמחות של זמן הזה, אלא אם כן במקום נחוץ מאוד. ע"כ. ודברי פי חכם הן, ושפתים ישק, משיב דברים נכוחים. (שו"ת יביע אומר חלק ד יורה דעה סימן יט)

באמונת חכמים. מעשה שהיה עם הגאון רבי מנחם מנדל מלובאוויטש בעל הצמח צדק, שנכנס אצל סבו הגאון רבנו זלמן בעל התניא לבשרו על אירוסיו בשעה טובה. הסתכל הסבא וראה את נכדו חגור אבנט מוזהב, שאל אותו, האם החותן שלך נתן לך אבנט זה במתנה? אמר לו כן. וכמה נדוניא נתן לך? אמר לו, עשרת אלפים רובל. ומה תעשה בהם? אמר לו, אתנם לסוחר עשיר נאמן לעיסקה, וארוויה אחוזים לפרנסת ביתי. אמר לו: ואולי העשיר הזה יפשוט רגל ויהיה עני, ותפסיד גם את הקרן וגם את הרווח? אמר לו הנכד, הוא עשיר גדול, ואין לחשוש לזה. אמר לו הרב, אני מייעץ לך שתפקיד את הכסף בקופת גמילות חסדים שלי, וכשתרצה אותם בחזרה, אחזירם לך, ואז ישארו בשלימות. הנכד התבייש לסרב בפירוש לסבו, וחמק והלך, ומסר את כל הכסף של הנדוניא לעשיר הסוחר, שהיה נאמן מאוד. כעבור חודשיים ימים פתאום נשרף כל רכושו של העשיר, ונעשה עני מרוד, מובן מאליו שכל כסף הנדוניא ירד לטמיון, ויצטער רבי מנחם מאוד על זה. לימים נכנס אצל סבו, ולא אחרה שאלת הסבא להגיע, האם הרווחת כסף מהנדוניא שלך, סיפר לו רבי מנחם את האמת שהכל ירד לטמיון. נאנח הסבא ואמר, חבל שלא שמעת בקולי לתת את המעות לקופת גמילות חסדים, והיו הקרן והרווח בשלימות, חבל מאוד שאין לכם אמונת חכמים ברבותיכם. בא ואספר לך מעשה מהדור הקודם על גודל אמונתם של אנשי ווהלין בחכמי ישראל.

פעם אחת בימות החורף נסעתי אל מורי ורבי המגיד ממזריטש, והיה הקור גדול ושלג כבר, הגעתי לאכסניה אחת של איש ירא שמים, וסיפרתי לו שאני תלמידו של המגיד, וקיבלני

שמחת הלב

בכל הכבוד והשיב את רוחי במשקה חם. שאלתי אותך, כמה שנים אתה במלון זה? אמר לי, עשרות שנים. שאלתי, היש לכם מנין להתפלל בשבת ולקרוא בתורה? השיבני, לא, ורק לימים הנוראים אני נוסע לעיירה הסמוכה עד לאחר החגים. אמרתי לו, וכי כך נאה שיהודי יתפלל תמיד ביחידות, ללא קדיש, קדושה וברכו, למה לא תלך לדור בעיירה ההיא? השיבני, ומאין תהיה פרנסתי? שאלתי, כמה בעלי בתים יש בעיירה ההיא? אמר לי, יותר ממאה משפחות. אמרתי לו, מאה משפחות יש להקב"ה לפרנסם, ובשילך אין לך? הוא שתק. לפני שם בלילה ההוא, ובבוקר השכם ראיתי שעל יד המלון עומדות עגלות מלאות רהיטים וחפצים ומטלטלים, שאלתי אותך, מה זאת? אמר לי, שמעתי בקול כבודי, ואני מיד נוסע אל העיירה לדור שם. וכן עשה. צא ולמד, חוזק אמונת חכמים של בעל המלון ההוא, אף כי הייתי צעיר לימים, בכל זאת תיכף כשמע שני תלמיד רבנו, השליך את נפשו מנגד לעקור מיד את דירתו שהיתה לו פרנסה ממנה בכבוד עשרות בשנים, ולנסוע לעיירה שאין כל בטחון שיוכל להתפרנס שם כראוי, ובטח בה' ומיד שמע לעצתי. ואתה שמעת ממני שיש חשש שתפסיד את הקרן והרווח, ולא האמנת לדברי.

ובקבלת היסורין. כתב מרן השלחן ערוך (אורח חיים סימן רכב ס"ג): חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלמה ובנפש חפצה, כדרך שמברך בשמחה על הטובה, כי הרעה לעובדי השם היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם, נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם, שהיא שמחה לו. ע"כ. והנה השלחן ערוך הוא ספר הלכות ולא אגדות ומוסר, ואם הוא כותב כן, משמע שזו הלכה ממש ולא רעיון מוסרי נחמד שאתה רוצה תקבל, אתה לא רוצה אל תקבל. גם מרן כותב בלשון "חייב", והוא מבאר את הטעם: "כי הרעה לעובדי השם היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם, נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם, שהיא שמחה לו". פירוש הדברים, מי שעובד השם באמת, הוא מקבל את כל מה שהשם עושה עמו באהבה, כי מאחר והגמרא בחולין (ו' ע"ב) אומרת, אין אדם נוקף אצבעו מלמטה, אלא אם כן מכריזים עליו מלמעלה, שנאמר (תהלים לו כג): "מהו מצעדי גִּבְרַת פּוֹנְנִי", וכן נאמר (משלי כ כד): "אִן־אִדָּם מִהַ יִּבִּין דְּרָכֹוֹ", כלומר, כל מה שעושה האדם זה לא מבינתו, אלא משמים מכוונים ומוליכים אותו. נמצא שהכל הם שליחיו של הבורא, הכל הם רובוט של בורא עולם, לכן גם אם חברך הזיק לך וציער אותך, אז נכון שחז"ל אמרו (שבת לב ע"א), מגלגלים זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב, וממילא מסכנים הם אותם שליחים שהבורא שלח אותם להצר לאנשים, אבל מה זה עניינינו, מה אכפת לנו מהם, נסתכל על עצמנו, איך בורא עולם רוצה שאנחנו נסתכל על הדברים, איך הוא רוצה שנקבל אותם, האם בטרזניא ובתלונות, הוא עשה לי, הוא אמר לי, הוא הוא הוא... או לקבל באהבה, על ידי שנתחזק באמונה בו יתברך ונפנים לליבנו היטב שהוא ורק הוא המשגיח עלינו על כל צעד ושעל, והוא עשה, עושה ויעשה לכל העניינים, ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם,

שמחת הלב

וכדברי הגר"ח מל״וויזין המפורסמים. וכבר כתב רבנו בחיי בחובות הלככות (שער הבטחון) שאחד משבעת עמודי הבטחון הוא, שאף אחד לא יכול להזיק לי ולא להיטיב לי, אם לא ברצון הבורא יתברך. וכשאדם לוקח את הדברים בהבנה כזו, ממילא יקל עליו יותר להתמודד ולקבל את הדברים באהבה, וזה שאומר מרן השלחן ערוך: **וכיון שמקבל עליו מאהבה מה שגזר עליו השם, נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם, כי זו בעצם עבודת השם לקבל את הנהגתו של השם יתברך איך שהיא, ולא להקשות קושיות חלילה על הקב"ה. לכן אם הוא עובד את השם, ממילא, שמחה היא לו.** וכיון שהוא שמה, אפשר לצוות אותו, לברך על הרעה בדעת שלמה ובנפש חפצה, כדרך שמברך בשמחה על הטובה, כי אם הוא עובד את השם, אז הוא אמור להיות שמח.

והנה המקור לנימוק להלכה זו בשלחן ערוך, היא מרבנו יעקב בעל הטורים (טור א"ח סימן רכב), שידוע שהיה בעל יסורים גדול, ומחמת הפחד האיום והנורא מהגויים, הוא ברח יחד עם אביו הרא"ש וכל משפחתו מגרמניה לברצלונה. הוא היה גם עני מרוד, כמו שמפורש בדבריו בתחילת הלכות שבת (סימן רמב) שכתב: **וכמה פעמים נשאתי ונתתי בדבר לפני אדוני אבי הרא"ש ז"ל כמוני היום, שיש לי מעט משלי ואינו מספיק לי, וצריך אני לאחרים, אם אני בכלל יעשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות" אם לאו.** ולא השיבני דבר ברור. ע"כ. הנה לנו שהטור הרגיש את העוני היטב היטב על בשרו, ועם כל זה, זכה לכתוב חיבור גדול, עצום ונורא, שעליו מתבססים דברי הבית יוסף, שהוא הספר המפתח לכל הלכה בעולם. ואיך זכה להגיע לכל זה, אם לא שהרגיש באמת את מה שכתב, **"כי הרעה לעובדי השם היא שמחתם וטובתם"**, לכן הוא היה שמח וטוב לב, והרגיש הכי טוב, וככה התעלה בתורה, וחיבר חיבורים והעמיד תלמידים וכו' וכו'.

וזו לשון רבי נתן בעל הערוך (תחילת ערך טב): **כי הרעות שמביא הקב"ה על האדם, לטובתו הן, שהן כפרה לעוונותיו, כאדם שמצער עצמו בהקזת הדם ורפואתו היא. ע"כ. הנה בזמננו היה מצוי שהיו מקיזים דם אחת לשלושים יום, כדי לאזן את הדם בגוף, אדם הולך לדופא בכוונה תחילה, הוא יודע שיכאב לו, הוא ידקור אותו במחט, אבל הוא הולך בשמחה, למה? כי הוא יודע שזו הרפואה שלו. על אחת כמה וכמה, הוא צריך להיות שמח כשהוא יודע שזו הרפואה שלו הנצחית. וכיוצא בזה כותב אור החיים הקדוש (שמות כח א), וז"ל: ומזה אני משכיל על דבר שאמרו ז"ל בסוף ברכות, חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה, ומפרש בגמרא, לקבל הרעה בשמחה כשם ששמח בטובה. והיה הדבר קצת בעיני רחוק, ועל פי הדברים האמורים בענין, הנה היסורים הם מקריבים ענפי הנשמה שהיו רחוקים משורשם, שאין לך רע ומר כעוזבו את ה' אלקיו, ובאמצעות היסורים יתקרב הרחוק, ועל זה ישמח לב המשכיל. עיי"ש.**

שמחת הלב

גם המשנה ברורה (סימן רכב סק"ה) כתב, כי באמת כל היסורים בין בגוף ובין בממון, הוא הכל כפרה על העוונות כדי שלא יצטרך להתייטר לעתיד לבוא, ששם העונש הוא הרבה יותר גדול. וכמו שאמרו במדרש, יצחק תבע יסורים, והיינו שהכיר את גודל מדת הדין, אמר לו הקב"ה, חייך, דבר טוב בקשת ממך אני מתחיל, שנאמר (בראשית כו א): "וַיְהִי כִּי זָקַן יַצְחָק וַתִּבְהֶיֶן עֵינָיו מִרְאֵת". וכעין זה אמר דוד (תהלים קט טב): "סֹמֵר מִפְתָּחַי בְּשָׂרֵי וּמִמְשַׁפְּטֵי יָדָאֵתִי", ותבע בעצמו יסורים כדי שיתנקה מכל וכל, ולא יצטרך לפחד עוד. עיי"ש. וכן אמרו בגמרא סנהדרין (קו סע"א) בשעה שביקש דוד מהקב"ה שימחל לו, אמר לו הקב"ה, קבל עליך יסורים, קיבל עליו. ואז ששה חדשים נצטרע דוד, ופרשו ממנו הסנהדרין, ונסתלקה ממנו שכינה. אמר לפניו: רבנו של עולם, מחול לי על אותו עוון. אמר לו, מחול לך. ע"כ. מי מילל ומי פילל, דוד המלך קיבל צרעת, למה? כי רצה לבוא זך וטהור לעולם הבא, בלי שום רבב. מפחיד! מה זה עומק הדין!!! דוד המלך קודש קדשים, רגל רביעי במרכבה, חסידא קדישא, 'בדחנא דמלכא' כמובא בזהר (משפטים קו ע"א), הוא רוצה לקבל צרעת, כדי להתנקות לגמרי. (ועיין בגמרא ברכות ס סע"ב)

באמונת חכמים ובקבלת היסורין. המגיד הירושלמי הגאון רבי אייל עמרמי שליט"א, סיפר על כהן צעיר שהתגרש זמן קט לאחר נישואיו, וחיפש כלה רווקה דוקא, כיון שהוא אסור בגרושה, ואלמנה הוא לא רצה בשום אופן. לאחר זמן ממושך סוף סוף הציעו לו בחורה רווקה, וברוך השם מצאו חן אחד בעיני השני, עשו ארבע פגישות, כולם היו מרוצים, ההורים שלו, ההורים שלה, ובאו לקבוע תאריך לחתונה, אולם וכו', פתאום הבחורה מודיעה שעתה היא שאלה את הרב שלה, והוא אמר לה שהוא לא מסכים לשידוך, שתבטל אותו. הבחור ממש כאב לו, למה לבטל את השידוך כשכולם מרוצים?! בצר לו פנה לרב עמרמי. אמר לו הרב: תשמת, תרקוד, ורק תודה להשם. וכי אתה חושב שהרב מדעתו אמר כן?! הלוא הקב"ה ישתבח שמו בוחן לבות וכליות, הוא שם פה לאדם, והוא נתן לו את המחשבה הזו, ושם לו בפה להגיד לה כן, אם כן מה אתה מצטער, כנראה שמשמים היא לא מתאימה לך, ולכן אדרבה אתה צריך לשמוח ורק להודות להשם שהציל אותך ממנה. ולבד מזה, כדי שתוציא כל קפידה מהלב על הרב שלה, לך תקנה לו עניבה יפה, יוקרתית עם סיכת זהב, ותתן לו במתנה, ותגיד לו "תודה רבה שביטל את השידוך". הבחור התעלה על עצמו, התחזק באמונה, "ויאמינו בה" ובמשה עבדו", קנה עניבה משובחת והביא לרב בשמחה עם מילות תודה. כעבור שלשה חודשים, הזמין לו הקב"ה בחורה באותו שם של הראשונה, והוא אומר לרב, תדע לך שהיא שווה עשרת מונים מהראשונה, גם המשפחה שלה יותר מתאימים, ומכל הבחינות היא עולה על הראשונה פי כמה וכמה. ישתבח שמו לעד. פלא והפלא.

וכאן הבן שואל, וכי הקב"ה לא יכל להזמין לו מראש את הבחורה השניה הטובה יותר, אם

שמחת הלב

כן למה היה צריך "לשגע" אותו עם הראשונה? אלא הקב"ה ישתבח שמו ויתעלה כבוד הדרו רוצה רק להיטיב לנו, אבל לא תמיד האדם ראוי לקבל את הישועה, אז מה עושה בורא עולם? מביא לו ניסיון של אמונה, לבחון אותו אם יעמוד בו או לא. נתאר לעצמנו שכאשר הרב שלה התנגד, הוא היה מגיב כמו הרבה אחרים, בכעס ועצבים, מי זה בכלל הרב הזה? וכי הוא נביא או בן נביא? מנין לו לדעת אם אנחנו מתאימים או לא, וכי בכלל הוא מכיר אותי? וכי הוא פעם דיבר אתי? הרי כולם מרוצים, כולם שמחים, אז למה הוא מתערב? ומי יודע, אם גם לא היה מחרף ומגרף ומקלל? ולאחר זמן שהיה נרגע, היה מתחיל לחפש שוב בחורה אחרת, מי יודע מתי היה מקבל? ואת מי היה מקבל? כי הוא לא עמד בניסיון האמונה. אבל עכשיו שעמד בניסיון האמונה, ועבר אותו בהצטיינות עד כדי כך שהוא קנה לו גם מתנה, אומר הקב"ה: אם ככה אתה מתנהג, אתה מתבטל, אתה מוריד את הראש בפני ההנהגה שלי, אתה תקבל כאלו ישועות שלא חלמת עליהם, אתה תקבל בחורה ששווה עשרת מונים מהראשונה, זהו כח ההתבטלות.

אומר רבי ישראל מאפטא (פרשת וראי) על הפסוק (משלי כו ה): "טובה תוכחת מגילה מאהבה מסתרת", שכאשר באה לאדם איזו סיבה לא טובה וצרה ודחקות חס ושלום, הכל הוא לטובתו, והרבה טוב גנוז בתוכו. וכל איש מזרע ישראל מחויב להאמין בזה, שהכל הוא לטובתו מאת השם יתברך ויתעלה אשר דרכו להיטיב לברואיו, ובפרט לזרע ישראל עם סגולתו. אך כעת הזאת עדיין לא נתגלה הטוב והחסד ההוא, והוא טמיר וגנוז, מחמת שהאיש הלזה עדיין אינו ראוי לטוב זה. וכאשר יגיע לשכל ואמונה כזו בלב שלם, אז יכול להמתיק מעליו הדינים באמונתו השלימה הזו, ויהיה מבין ומביט וצופה את הטוב והחסד אשר עשה אתו הבורא יתברך ויתעלה בזה. וזה שאומר הפסוק: "טובה תוכחת מגילה" [היינו הצרה והדחקות], הבאה "מאהבה מסתרת", מחמת שהאהבה והחסד מסותרת וגנוזה בתוכה, כי באמת הכל לטובתו. עי"ש. נמצא שדוקא בקושי ובבעיות מטמין הקב"ה את הטוב עבור האדם, וכמו שראינו בשידוך הנ"ל שדוקא מחמת ההתנגדות לשידוך, צמחה הישועה הגדולה, שעד היום הוא לא מעכל, איך הקב"ה סידר לו את העניינים, איך נתן לו את ניסיון האמונה שכמעט חלילה יכל להפסיד וליפול בו, אבל בזכות שעמד בו, הקב"ה פינק אותו בישועה גדולה. ובאמת, סיפורים כאלו אין ספור, ורק אם אדם יתבונן, יראה כמה וכמה פעמים שבזכות שהוא שתק, והוריד את הראש, וקיבל את הנהגת השם, ועמד בניסיון במבחן האמונה, דוקא משם צמחה לו הישועה, דוקא מתוך הצרה והדחקות, דוקא מתוך מה שעשו לו לא לפי רוחו, הוא קיבל ישועות.

וכן מבואר בזהר הקדוש (פרשת שלח לך דף קעג ע"ב) על הפסוק (תהלים לא כ): "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך", "צפנת", מלשון "צפון" – מוסתר. שואל הזוהר, מה פירוש "מה רב טובך אשר

שמחת הלב

צִפְנַתְּ, וכי מאן יגזול ויטול מן ידוי דקודשא בריך הוא, מה דהוא בעי למיהב, דכתיב "צפנת?" [וכי מי יגזול ויקח מידיי של הקב"ה מה שהוא רוצה לתת, שכתוב "צפנת", הסתרת? ואם כן למה הקב"ה צריך להסתיר את רוב הטוב שרוצה לתת ליראיו?]^א אלא פוק וחמי עובדין דרחמנו דעבד קודשא בריך הוא [אלא צא וראה מעשי רחמים ואהבה שעושה הקב"ה], במה דאיהו מחי, ביה יהיב אסוותא [במה שהוא מכה, בו הוא נותן את הרפואה והישועה]. כתיב (ירמיה א יד): "מִצְפּוֹן תִּפְתַּח הָרְעָה", בצפון מחי, דמתמן נפקי כל דינין וכל גזירין קשיין [בצפון הוא מכה, שמשם יוצאים כל הדינים וכל הגזירות הקשות], וביה שרי כל אגר טב, וכל טיבו דזמין קודשא בריך הוא למיהב לישראל [ובו בצפון שרוי כל השכר הטוב, וכל הטוב שרוצה הקב"ה לתת לעם ישראל]. ע"כ. פלא פלאות, דוקא שם בצפון, בקשיים, בהתנגדויות, בבעיות, אם האדם מוריד את הראש בפני הנהגת השם, ועומד במבחן האמונה, ומאמין שכל העיכובים הם לטובה, דוקא מתוך זה הוא זוכה לישועות והצלחות גדולות שלא חלם עליהם. כי שם הקב"ה מטמין את כל ההטבות הענקיות, לחשל ולחזק אותו באמונה בו יתברך.

המכיר את מקומו. יש לפרש, כי תלמיד חכם שנתברך בחכמה ובתבונה בפלפול ובסברא ישרה להלכה ולמעשה, ובמדרש ובאגדה, בבואו לבשר צדק בקהל רב, חייב להכיר את קהל מקומו, אם הם אברכים תלמידי חכמים, יעניק להם מחכמתו פלפול עמוק לאמיתתה של תורה עד יגיע לחקר ההלכה. ואם הקהל הוא מהמוני העם, ולא ישיכילו להבין עומק דבריו, יעניק להם מאמרותיו בדברי הלכה למעשה ובדברי מוסר ומעשיות, למשוך לבכם ליראת ה' טהורה, בכל מקום ומקום כפי הראוי לו.

המכיר את מקומו. יש לפרש כי הנה חכם הבא לכתוב דבר בהלכה נגד מה שהעלה באחד מספרי רבותינו האחרונים, לא תזוח דעתו עליו חלילה, ויזכור מאמר חז"ל (ירושלמי פ"א שבת ה"ב), "יראה כאילו בעל השמועה עומד כנגדו". וכמו שכתב הגאון רבי חיים מוולוז'ין ברוח חיים (אבות פ"א מ"ד), אף על פי שניתן לנו רשות ללחום מלחמתה של תורה, עם כל זה יזהר בנפשו מלדבר בגאווה ובגודל לבב, כאשר מצא מקום להשיג על מחבר הספר ההוא, אלא ידבר ויכתוב רק בענווה יתירה. ע"ש. וקל וחומר לכל יעזי לדבר גבוהה גבוהה נגד גדולי עולם, אשר קטנם עבה ממתינו. וכמאמר חז"ל (מסכת יומא ט ע"ב) טובה ציפורנם של ראשונים מכרסם של אחרונים. ואמרו עוד (מסכת שבת קיב ע"ב) אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, ואם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים. והכוונה בזה, שאם אנו מעריכים את גודל מעלת הראשונים כמלאכים, אז סימן יפה הוא לנו שאנו בני אדם, בעלי דעה נכונה, שידענו להכיר רוב ערכם ותפארת גדולתם, אבל אם אנו חושבים בדעתנו שראשונים כבני אדם, וכבשר ודם הצפוי לשיגאות, כמונו כמוהם, סימן שאנו כחמורים נבערים משכל אנוש (הקדמה לשו"ת רב פעלים חלק א). ומי לנו גדול כהגאון רבי עקיבא איגר, ובכל קושיותיו והערותיו כותב בענווה

שמחת הלב

יתירה, בלשון: "לא זכיתי להבין דבריו הקדושים". ומה אנחנו לעומת הגאון הזה, אשר מה מאד עמקו מחשבותיו, ועם כל זה היה כותב בענווה יתירה כלפי קודמיו.

אהוב, אהוב את הבריות. חז"ל שאלו במסכת סוטה (יד ע"א): מה באור הפסוק (דברים יג ה): "אֲחֵרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תִּלְכּוּ", וכי אפשר לו לאדם להלך אחרי השם יתברך, והלא כבר נאמר (שם ד כה): "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֲכָלָה הוּא!"? אלא הנה מהלך אחר מידותיו של הקב"ה, מה הוא ביקר חולים, אף אתה בקר חולים. מה הוא נחם אבלים, אף אתה נחם אבלים. ע"ש. וכתב הרמב"ם (הלכות דעות פ"א ה"ה): ומצווים אנו ללכת בדרכיו הטובים והישרים, שנאמר (דברים כה ט): "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו", כך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש... וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהידמות אליו כפי כוחו. ע"כ. וכתב ה"פלא יועץ" (ערך דבקות): הדבקות בהשם יתברך, היא מצוה מתרי"ג מצוות, שיהא דבק בהשם תדיר, בחשק רב, ברשפי שלהבת אהבה, ואין לך מדה טובה ממנה, כי הכל בה. ולפי חשיבותה קושי השגתה, הכל לפי מעשיו של אדם, ולפי השתדלותו במחשבה, דיבור ומעשה יום יום, הולך וגדל, והמקדש עצמו מלמטה מקדשים אותו מלמעלה, עד יערה עליו רוח ממרום וטהרו וקדשו. וכל אדם חייב כשיעורו להשתדל בכל כוחו לקיים מצוה זו בכל עת שזוכר. והנה אמרו רבותינו ז"ל על הפסוק: "וְלִדְבָקָה בּוֹ", הידבק במידותיו, מה הוא רחום אף אתה רחום, מה הוא חנון וכו' (עיין מסכת שבת קלג ע"ב) וכל ישראל הם רחמנים בני רחמנים, ואין לך אדם שאינו חונן דלים. אבל כדי להדמות אליו יתברך, צריך שיהיה מרחם וחונן אפילו לאויבו מבקש רעתו, ואפילו אם הוא איש רע מעללים שעומד ומתריס כנגדו, לא ימנע טובתו ורחמיו וחסדיו מאיתו, אפילו שבאותו חסד שיקבל ממנו ישתמש בו להרע לו, אפילו הכי לא ימנע טובתו ממנו, כמו שהקב"ה מתנהג עם ברואיו. ע"ש. פלא פלאות, מה אנחנו מצווים? שנרחם על האויב שלנו ונעשה עמו טובות וחסדים אפילו שירע לנו בזה!!!

ואומר הזוהר הקדוש (פרשת מקץ דף דא ע"א) על הפסוק במשלי (כ כב): "אֵל תֹּאמַר אֲשַׁלְמָה רָע, קְנֹה לְה' וְיִשַׁע לָךְ", פירושו, אפילו מי שעשה לך רעה, אל תשלם לו רעה תחת רעה, אלא "קְנֹה לְה' וְיִשַׁע לָךְ". כמו שראינו ביוסף הצדיק, שלא ביקש לשלם רעה לאֶחָיו בשעה שנפלו בידו, כי היה ירא את השם, והיה מחכה תמיד לישועת השם. ולא רק שלא השיב רעה לאֶחָיו, אלא עשה עמהם חסד ואמת, שכך דרכיהם של הצדיקים תמיד, לכן הקב"ה מרחם עליהם תמיד, בעולם הזה ובעולם הבא. ומספר רבי אבא שפעם אחת הוא ישב בפתח העיר לוד, וראה אדם אחד שבא וישב על אבן גדולה שהיתה בולטת מצד ההר, ומעיפות הדרך נרדם על האבן. פתאום רואה רבי אבא נחש שמגיע אצל האיש להכישו, אך יצא שָׂרָץ שנקרא

שמחת הלב

"קוסטפא דגורדנא" והרג את הנחש. כשהקיץ אדם זה משינתו קם ממקומו, ובדיוק באותו רגע נתלשה האבן הבולטת שישב עליה ונפלה לעמק וניצל. אם חלילה היה מתעכב רגע אחד מלקום, היה נופל יחד עם האבן לעמק ונהרג. ממש מעשה ניסים. בא אליו רבי אבא ושאלו, מה מעשיך, לא לחינם הקב"ה הציל אותך בשני ניסים הללו. השיב לו, כל ימי, גם כשעשה לי מישהו רעה, התפייסתי עמו ומחלתי לו. ואם לא יכולתי להתפייס עמו [בגון שהוא גר רחוק וכיוצא], לא עליתי על מיטתי לישון לפני שמחלתי לו ולכל מי שציער אותי. ולא נטרתי לו שנאה כל היום, על אותו רע שעשה לי. ולא רק זה, אלא שמאותו היום והלאה, השתדלתי לעשות לו טובות. בכה רבי אבא ואמר, כמה גדולים מעשיו של זה יותר מיוסף הצדיק, כי ביוסף, אותם שעשו לו רעה, הם היו אחיו, אם כן בוודאי שהיה לו לרחם עליהם, אבל זה עושה כן עם שאר בני אדם, לכן ראוי שהקב"ה יעשה לו נס על נס. פלא פלאות!!!

ובאמת שהדברים מפורשים בפסוק (משלי יז יג): "מְשִׁיב יָדָה תַּחַת טוֹבָה, לֹא תִמוֹשׁ יָדָה מִבֵּיתוֹ", והרי מרובה מידה טובה ממידת פורענות פי חמש מאות. ואם כן, קל וחומר שהמשיב טובה תחת טובה, לא תמוש טובה מביתו, ויקבל טובות פי חמש מאות. וקל וחומר בן בנו של קל וחומר שהזוכה להשיב טובה תחת רעה, בוודאי שלא תמוש טובה מביתו, הרבה יותר מפי חמש מאות. מפליא לעשות!!! (עיין עלון 'זאת הענג ברשון' גיליון מס' 76 ותרזה נחת)

אהוב, אוהב את הבריות. אמרו בתוספתא (בבא קמא פרק ט הלכה ו'): "זה סימן יהיה בידך, כל זמן שאתה רחמן, הרחמן מרחם עליך". וכן דרשו חז"ל בגמרא מסכת שבת (קנא ע"ב) על הפסוק (דברים יג יח): "וְנָתַן לָךְ יְרַחֲמֶיךָ וְיִרְחַמְךָ וְיִרְחַמְךָ", כל המרחם על הבריות, מרחמים עליו מן השמים, וכל שאינו מרחם על הבריות, אין מרחמים עליו מן השמים. וכתב הרמב"ם (הלכות מתנות עניים פרק י הלכה ב'): כל המרחם, מרחמים עליו. וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם, יש לחוש ליחסו, שאין האכזריות מצויה אלא בגויים, שנאמר (ירמיה נ מב): "אֲכַזְרֵי הַמָּה וְלֹא יִרְחַמוּ", וכל ישראל והנלווה עליהם כאחים הם, שנאמר (דברים יד א): "בְּנֵי אֶתֶם לְה' אֱלֹהֵיכֶם", ואם לא ירחם האח על האת, מי ירחם עליו? ע"כ. ובאמת שזו גם הסגולה הטובה ביותר לקבלת רחמים מן השמים, על ידי שהאדם משתדל לרחם על אחרים, וראשית כל, עם בני הבית להתייחס אליהם בנועם וברוך, בפיוס ובסלחנות, גם אם התנהגו שלא כהוגן. וכמו כן, יחשוב לעצמו רעיונות שהם, איך לשמח את בני ביתו, ולעשות להם נעים יותר. למשל, בימי החורף הקרים כשמדיחים את הכלים, כמה נחת רוח תהיה לבורא יתברך שתאמר להם להפעיל את המים החמים, כדי שינעם ויקל עליהם יותר. כמה נחת רוח תהיה לבורא יתברך, שהילדים יקומו בבוקר ויטלו את ידיהם וישטפו את פניהם במים חמים ונעימים, ולא ירעדו בקור. אדם כזה שמרחם על בני ביתו, זוכה לרחמים מהקב"ה.

שמחת הלב

ויש לדעת כי לפני שאדם ירחם על העניים ויתן אוכל לנזקקים, ישים ללבו שגם אשתו כלפיו היא בגדר "עניה". ולמה? כי כל אשה אפילו שיש לה אוכל בשפע, ולא חסר לה כסף כלל ועיקר, אבל מה שבעלה יכול לתת לה, אף אחד לא יכול לתת לה, גם החברה שלה הכי טובה שתפרגן לה, זה לא כמו שבעלה יפרגן לה ויתייחס אליה. המילה הטובה והחמה של הבעל לאשתו, שווה הרבה יותר מהמילים של חברותיה, כי עיקר חפצה ורצונה של האשה למצוא חן בעיני בעלה. וכמו כן, הבעל כלפי אשתו גם הוא בגדר "עני", כי הפירגונים והמילים הטובות והחמות שיקבל מאשתו, לא ישוו ולא ידמו אם יקבל את אותן מילים מחבריו ומאחיו, ואפילו מאמא שלו...

מסופר על הגאון רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל רבה של "הוד השרון", שהיה גברא רבה בעל רוח הקודש פלא והנא דרכו בקודש היתה ללכת בבקרים של ראש השנה מבית הכנסת לבית הכנסת לפני התקיעות, כדי לדבר דברי התעוררות, מוסר וחיזוקים. גם הרבנית היתה מתלווה אל הרב לשמוע את דרשותיו. והנה שנים או שלשה אנשים שהיו מלווים את הרב, שמעו שהרב מדבר עם אשתו בדרך ואומר לה, את רואה את הבנין הגבוה הזה, אם עולים פה למעלה, רואים איזה נוף יפה, רואים את כל הים וכו' וכו', והיא היתה שמחה ונהנית מהדברים. הם לא הבינו מה פשר הדיבורים הללו, וכי זה הזמן עכשיו בראש השנה לדבר על הנוף היפה? במקום לדבר על איזה רעיון מוסרי, איזה חיזוק ביראת שמים, או על איזו דיון הלכתי, אם מצות שופר היא בתקיעה או בשמיעה, הרב מדבר על נוף וים. למחרת הם שאלו את הרב שיבהיר להם את הנהגתו, והרב ענה להם: אנחנו נמצאים בשעות הבוקר של יום הדין, שהקב"ה ישתבח שמו ויתעלה כבוד הדרו דן את העולם, והלא אנחנו מבקשים בתפילה "ועמוד מכסא הדין ושב על כסא החסד והרחמים", הוי אומר שאנחנו זקוקים ביותר לרחמים של הקב"ה, והרי חז"ל לימדונו שכל המרחם על הבריות, מרחמים עליו מן השמים, ואם כן כמה חשוב שבאותה שעה אני ארחם על הבריות, ובראש ובראשונה על אשתי היקרה. לכן דוקא בשעה זו אני מדבר איתה בדברים שישמחו אותה, וכך גם בשמים יתנהגו אתי במידה כנגד מידה.

בזמנו היה אומר רבנו בן ציון אבא שאול זצ"ל שחשוב מאוד שכאשר אדם חוזר לבית מהכולל או מהעבודה, מידי פעם יקנה לאשתו 100 גרם פיסטוק או 100 גרם שקדים וכדומה שהיא אוהבת, כדי לשמח אותה ולהראות שהוא מתעניין וחושב עליה. היום, פחות מעניין את הנשים פיסטוקים ושקדים. אבל יקנה למשל: במבה מתוקה, אגוזי, טעמי, מקופלת, פסק-זמן, כייף-כייף... ומידי פעם גם: 'טילון' נחמד, מגנום מעניין, ארטיק סורבה בטעם אבטיח, מנגו... ותן לחכם ויחכם עוד.

שמחת הלב

ועיין לגאון החיד"א שכתב בספרו "דבש לפי" (מערכת ה' אות טז): כפי מה שמתנהג האדם עם משרתיו ועם בני ביתו, כך מתנהגים עמו בשמים על פי מידותיו. ואם מתנהג עמהם באהבה וחיבה, בנועם וברוך, כך יתנהגו עמו בשמים. אבל אם מתנהג עמהם בדרכים קשות, חס ושלום יתנהגו עמו כך. ע"כ. וכן מבואר ב"פתח אליהו": "לאשתמודעא תוקפן וחילך לבני נשא [להודיע עווןך וכוחך לבני אדם] ולאחזאה לון איך אתנהיג עלמא [ולאראות להם איך מתנהג העולם] בדינא וברחמי, דאינון צדק ומשפט [בדין וברחמים, שהם צדק ומשפט] כפום עובדיהון דבני נשא" [כפי מעשיהם של בני האדם]. (ועיין לעיל פרק ג' משנה טז ד"ה והוי מקבל את כל

האדם בשמחה)

שוב מעשה נפלא על הרבנית קנייבסקי ז"ל אשת חבר לגאון רבי חיים קנייבסקי זצ"ל. כידוע שהרבה נשים היו מתייעצות עם הרבנית ומתברכות מברכותיה. והנה אשה אחת מצרפת היתה רגילה להתקשר לרבנית אחת לשבוע ולבקש ברכה ודברי חיזוק. במשך הזמן היא התרגלה אל הרבנית, ועד כדי כך שהעיזה לבקש בקשה מוזרה, לא פחות ולא יותר שתתן לה הרבנית... נשיקה בטלפון. הרבנית עשתה כרצונה ונישקה אותה. **אט אט הרגישה הגברת שלא מספיק שהרבנית תנשק רק אותה, אלא היא רוצה שתנשק גם את בנותיה ונכדותיה, וכך הרבנית היתה מחלקת נשיקות לכולן בטלפון, כדי להשיביע את רצונה ולשמחה.** באחת הפעמים שהרבנית דיברה איתה בטלפון, שמעה אותה נכדתה, ומאוד לא מצא חן בעיניה שסבתה רבנית כזו גדולה, אשת שר התורה תחלק נשיקות בטלפון, זה לא מכבודה. לכן הציעה הנכדה שהיא תנשק במקום הרבנית, כי בלאו הכי הגברת מצרפת לא יודעת מי מנשקת. אך הרבנית סירבה בכל תוקף ואמרה: "זו הזכות שלי, לרחם על אשה יהודיה ולשמח אותה, אינני רוצה לוותר על הזכות הזו בשום פנים ואופן".

מעשה מבהיל שמסופר בגמרא מסכת בבא מציעא (פה ע"א) על רבי יהודה הנשיא: ערב שבת אחד, רבי היה יושב ועוסק בתורה, ומשרתיו לקחו עגל לשוחטו לכבוד שבת, אבל העגל לא רצה שישחטוהו וברח והתחבא תחת כנפי המעיל של רבי שירחם עליו. אבל רבי אמר לעגל: לך ותמסור את עצמך לשחיטה, כי לכך נוצרת! כמו שחז"ל (ברכות יז ע"א) אמור: סוף אדם למות, וסוף בהמה לשחיטה. בשמים לא אהבו את הנהגה זו, כי נכון שסוף בהמה לשחיטה, אבל עכשיו הוא מבקש ממך שתרחם עליו, היה לך לרחם עליו שישחטו אותו פעם אחרת. לכן אמרו בשמים, "הואיל והוא לא מרחם, יבואו עליו יסורים". וכך סבל רבי במשך שלוש עשרה שנה יסורים קשים ומרים. ובפרט כשרבי היה יוצא לבית הכסא היה צועק צעקות גדולות ונוראיות, ומפני כבודו היה מקפיד שומר הסוסים שלו להאכילם בדיוק בשעה זו, כי בעת האוכל היה קולם נשמע למרחק של שלש מיל [כ-3 ק"מ] מרוב שהיו הרבה סוסים, ובכך יתגבר הקול שלהם על הקול שלו. ובכל זאת זה לא עזר, ועדיין קולו של רבי היה

שמחת הלב

עולה על הקול שלהם. ואפילו השטים בים הכנרת [רבי היה גר בטבריה (מגילה ה ע"ב)], היו שומעים את קולו של רבי שצועק ומתייסר, עד כדי כך!!!

ונתבונן, הרי ברור שאין לנו מושג והבנה כלשהי בגדלותו של רבי, הגמרא במסכת שבת (ק"ה ע"ב) אומרת שרבי היחיד שזכה לתואר "רבנו הקדוש", ולמה? כי לא הכניס ידו תחת האבנט, רבי נהג בקדושה יתירה. רבי חיבר לנו את "ששה סדרי משנה", שהם היסוד לכל התורה שבעל פה. ועם כל זה בשמים לא אהבו את ההנהגה שלו עם העגל, ואמרו "הואיל והוא לא מרחם, יבואו עליו יסורים", וסבל כל כך. ומתי סוף סוף עזבו אותו היסורים? יום אחד שפחתו היתה מטאטאת את החצר, והיתה איזו חולדה שהמליטה את הגורים שלה שם, והיא רצתה לטאטא אותם ולזרוק אותם לאשפה, אבל רבי אמר לה, תניחי להם, כתוב: "ורחמינו על כל מעשיו!" תרימי אותם ותניחי אותם במקום אחר שאמא שלהם תטפל בהם. רק אז אמרו בשמים: "הואיל והוא מרחם, נרחם עליו", והפסיקו לו היסורים. ממש מבהיל, עד כדי כך, מה הכח והמעלה של הרחמנות. ואם ככה על בעלי חיים, קל וחומר על בני אדם. ואם ככה המרחם על בני אדם בגשמיות, קל וחומר בן בנו של קל וחומר המרחם על בני אדם בעניינים רוחניים, כמבואר לעיל (פרק ג משנה י"א).

אוהב את התוכחות. כמו שכתוב (משלי ט ח): "אל תוכח לץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך". ונאמר (משלי כו ח): "טובה תוכחת מגילה מאהבה מסתרת". ובמסכת תמיד (כח ע"א), רבי אומר, איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם, יאהב את התוכחות, שכל זמן שתוכחות בעולם, נחת רוח באה לעולם, שנאמר (משלי כד כח): "ולמוכיחים ינעם, ועליהם תבוא ברכת טוב". ובאר המהרש"א, שמתוך שמקבלים את התוכחות, חוזרים למוטב, ונחת רוח באה לעולם. משל לאדם שיש לו מראה, ומביט בה לראות אם יש דבר שלא כהוגן בפניו או על כובעו, במקום שאינו רואהו בעצמו. ואם יראה דבר שאינו הגון, יתקן עצמו לבל יהיה ללעג וקלס בפי הבריות. וכזה הוא עניין התוכחה, כי בדרך כלל אין אדם רואה חובה לעצמו (שבת קט רע"א), ורק חברו המרגיש בו איזה חיסרון, מוכיחו כדי ליישר דרכו ולתקן מעשיו. ובודאי שעליו להחזיק לו טובה, שעל זה אמרו "וקנה לך חבר" למען שלימות נפשו, וימצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם. וכן אמרו באבות דרבי נתן (פרק כט), אוהב את המוכיחך, שהוא מביאך לחיי העולם הבא, ושנא את המשבחך. [וכתב בספר כבר לאדן (דף רנב ע"א) לאו דווקא לשנוא, אלא יתרה בו לבל יוסיף לשבחו בפניו, שאם לא כן יפרוש ממנו].

מספרים על הגאון רבי יהודה אריה לייב בעל ה"שפת אמת", שבצעירותו לא היה מגיע לבית המדרש לפנות בוקר ככל חבריו, והיה מאחר קצת. הדבר נודע לסבו הגאון רבי יצחק מאיר אלתר (בעל "חידושי הרי"ם" ומייסד חסידות גור, שגידל את רבי יהודה כבן, כי אביו נפטר בילדותו) והוכיחו על

שמחת הלב

כך בדברים קשים. רבי יהודה שמע תוכחתו בהקשבה ושתק. לאחר מכן נודע לרבי יצחק שנכדו למד כל הלילה, ומחמת כן לא יכל לבוא לפנות בוקר לבית המדרש. פנה רבי יצחק אל נכדו, מדוע כשהוכחתך לא אמרת לי שלמדת כל הלילה, והקשבת לתוכחתי מבלי להפסיקני ולומר לי את האמת? השיב הנכד: האמת שחבל היה לי להפסיד אפילו מילה אחת מדברי תוכחתו של סבא, ולכן לא הפסקתיו להעדיק את עצמי. ואף מצאנו כן בתורה, שכאשר הוכיח משה רבנו את בני גד ובני ראובן, על שרוצים לנחול נחלתם בעבר הירדן ולא בארץ ישראל, דיבר עמהם בלשון קשה: "וְהָיָה קִמְתֶּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תַּרְבוֹת אַנְשִׁים חֲטָאִים..." ובני גד ובני ראובן האזינו לדבריו בקשב רב, ורק לאחר שסיים תוכחתו, ענו: "וַיֹּאנְחֵנוּ נְחֻלָּץ חֲטָאִים לְפָנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... לֹא נָשׁוּב אֶל בְּתִינוּ עַד הַתְּנַחַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלָתוֹ". ומדוע לא אמרו זאת מיד למשה רבנו שזו כוונתם? אלא מכאן שהיתה אהובה עליהם תוכחתו של משה רבנו, כי נאמנים פצעי אוהב, ואף אני נהגתי כן.

אוהב את התוכחות. אין ספק שהרגיל בספרי מוסר מידי יום, הריהו בגדר אוהב את התוכחות, כי בכך יוכל לראות במה לתקן עצמו בתורה ויראת שמים ומידות טובות. וכמו שאמרו חז"ל (ספרי פרשת עקב) על הפסוק: "כִּי אִם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוָה אֲתֶכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ", שמא תאמר למדתי הלכות די לי? תלמוד לומר "אֵת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת", כל המצוות למוד: מדרש, הלכות ואגדות. ואם רצונך להכיר את מי שאמר והיה העולם, למוד אגדה, שמתוך כך תדבק בדרכיו ובמידותיו. ואמרו באבות דרבי נתן (פרק כט), כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש, לא טעם טעם יראת חטא. וכל מי שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות, לא טעם טעם חכמה. הוא היה אומר כל שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות, זה גיבור ואינו מזויין. כל שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש, חלש וזיין בידו. יש בידו זה וזה, גיבור ומזויין. ע"כ. ומבואר שאפילו העוסק בתורה, אם אינו לומד בדברים המביאים ליראת חטא, הרי הוא בגדר חלש עם כלי זיין, שאם חלילה יבוא הגיבור להילחם בו, יוכל אף לחטוף לו את כלי הזיין ולנצחו. כך מי שלומד תורה בלי יראת שמים, אם יבואו לו ניסיונות, בין בעניינים שבין אדם לחברו ובין בעניינים שבין אדם למקום, חלילה יוכל ליפול מטה מטה.

לא לחינם היה שגור בפי אביי: "לעולם יהא אדם ערום ביראה [יהיה חכם לפעול נגד יצר הרע בכל מיני ערמה, כדי לירא מבוראו], מענה רך, משיב חמה, ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק, כדי שיהיה אהוב למעלה ונחמד למטה, ויהיה מקובל על הבריות". ובפי רבא היה שגור: "תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים [עיקרה של תורה שיהיה עמה תשובה ומעשים טובים. (רש"י)], שלא יהיה קורא ושונה, ובוטט באביו ובאמו וברבו ובמי שגדול ממנו בחכמה ובמנין, שנאמר ראשית חכמה יראת ה'". ע"כ. (מסכת ברכות יז ע"א) והלא מי כאביי ורבא שהיו שקועים בעסק התורה תמיד [עיין עירובין (סח ע"א), סח ע"א],

שמחת הלב

וכמעט אין שנים או שלושה דפים בתלמוד שלא מוזכרים דבריהם. ואם היו שואלים אותנו, אלו הנהגות טובות היו שגורות בפייהם? היינו עונים, לעולם ישקיע האדם בלימוד וילמד כך וכך דפים ביום, ויחזור כך וכך וכו'. אבל חז"ל מלמדים אותנו לא כן, אלא היה שגור בפייהם דברים שלכאורה נראים לנו שוליים, אבל הם העמידונו על האמת שהם מרכזיים: חיזוקים ביראת שמים, חיזוקים בבין אדם לחברו, תחשוב לפני שאתה מדבר עם חברך, תענה לו ברפנות, תשיב חמתו מעליך, תרבה שלום עם קרוביך וחבריך ועם כל אדם ואפילו עם גוי. כי עיקר התורה הם המידות הטובות שיתנהג בהן האדם, לא יהיה כפוי טובה, לא יבעט בגדולים ממנו, וכל כיוצא בזה.

וכבר הובא לעיל (בפירוש "מאירת עיניים" פרק ג משנה יז), "אם אין דרך ארץ אין תורה", כלומר, הלומד תורה, אך אינו משתדל בתיקון מידותיו והנהגותיו עם הבריות, אין שלימות לתורתו, והרי היא דומה ליין משובח הנתון בכלי מאוס. וכתב רבנו יונה, על כן, צריך תחילה לתקן עצמו במידות, ובזה תשכון התורה עליו, שאיננה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מידות טובות. ואמר הגאון מוילנא: "עיקר חיות האדם הוא להתחזק תמיד בשבירת המידות, ואם לאו למה לו חיים?" (עיין אבן שלמה פרק א אות ב)

ומספרים שפעם בא רבי בונם מפשיסחא אצל רבו החוזה מלובלין, והיו עיניו של רבי בונם אדומות ודומעות מבכי. לתמיהת רבו מה זה ועל מה זה? ענהו, איש אחד העליב אותי. שאלו הרב, ומה עשית לזו? ענה לו, נשקתיו. לפליאת הרב, ביאר רבי בונם את דבריו, למדתי בספר "שבט מוסר", לרבנו אליהו הכהן, דבריו נגעו לליבי ולכן בכיתי, וכשסיימתי, נשקתי את הספר והחזרתיו למקומו.

אוהב את התוכחות. חז"ל (סנהדרין כו ע"ב) דרשו על הפסוק (ויקרא כו לז): "יִכְשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו", איש בעוון אחיו, מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה! הוי אומר שחלילה יכול אדם להיענש בעוונם של אחרים, אם היה בידו להוכיחם ולמחות בהם ולא מחוה. וכמו שמספרת המשנה במסכת שבת (נד ע"ב): פרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאת בשבת ברצועה שבין קרניה [קישוט], שלא ברצון חכמים. שכיון שאין דרך לקשט בהמה, לכן הקישוט שלה נחשב למשא, ויש בזה איסור מדרבנן של הוצאה וטלטול בשבת. ואומרת הגמרא, שבאמת הפרה לא היתה של רבי אלעזר, אלא של שכנתו, רק מכיון שלא מיחה בה, נקראת על שמו, כי כל מי שאפשר לו למחות ולא מוחה, העוון תלוי בו. ואומר הירושלמי (מסכת שבת פרק ה הלכה ה) שרק פעם אחת יצאה הפרה כן, ואפילו הכי הושחרו שיניו מהצומות שצם לכפר על עוון זה. עד כדי כך!!! כי הוא ידע שיום הדין קשה עד מאוד, וחלילה יכולים לדונו על זה ולשאול אותנו בשמים, למה לא מחית בה, למה לא הסברת לה שזה אסור?!

שמחת הלב

ואם ככה, מה נענה ומה נאמר, מה נדבר מה נצטדק, אם ישאלו אותנו, למה לא עשיתם מספיק לדאוג לאחינו בשרנו שישמרו גם הם: שבת, טהרה ושאר מצוות? אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש. הרי אומרת שם הגמרא, שכל מי שאפשר לו למחות באנשי ביתו ולא מיחה, נתפס בעוון אנשי ביתו. באנשי עירו - נתפס בעוון אנשי עירו. בכל העולם כולו - נתפס בעוון העולם כולו. ואם ישאלך אדם, אם כן מה אעשה, וכי אני הרב אלבז או הרב זמיר או הרב יגאל כהן שיודעים להחזיר בתשובה? אף אתה אמור לו, כל אשר בכוחך עשה, אם יש באפשרותך לדבר על לב השכנים או החברים בעבודה או עם מכרים שהם, תדבר. ואם אינך יודע לדבר, תהילות לאל עליון, ישנן חוברות "בהלכה ובאגדה" על שבת, טהרה ועוד, שנכתבו בשפה קלה ונעימה השווה לכל נפש, ומזכים בהם את הרבים, ומי כעמך ישראל שצמאים ורוצים לשמוע ולקבל, ורבים רבים שקיבלו את החוברות עלו והתעלו בשמירת התורה והמצוות. וברוך השם כמעט בכל יום יוצאים אברכים ובנות בעלות תשובה, ומכתתים רגליהם מבית לבית ומעיר לעיר, אצל אחינו שעדיין לא זכו לשמור תורה ומצוות, ונותנים להם מחוברות אלו "בהלכה ובאגדה", "שבת", "טהרה" ועוד, ורואים את הצימאון האדיר שיש להם. ומעשה ביהודי יקר שקיבל כמות גדולה של חוברות "ימי החנוכה בהלכה ובאגדה" לחלק בעיר "מודיעין", שצריכים שם הרבה חיזוק בשמירת המצוות, והניח בחנויות וסופרים כדי שיקחו אחינו שעדיין לא זכו לשמור תורה ומצוות. ולאחר יומיים, קיבל כמה וכמה טלפונים מבעלי החנויות, שיש ביקוש לעוד ועוד חוברות, מי כעמך ישראל.

מעשה נוסף שהיה בשתי בנות שהלכו לחלק חוברות "שבת" בתחנה מרכזית בירושלים, והנה למולך באו שתי נשים שאינן שומרות תורה ומצוות, ואחת מהן היתה נראית רחוקה ביותר לגמרי לגמרי, וחשבו שאין טעם לתת לה חוברת, כי מן הסתם היא לא תרצה לקחת. אך תוך כדי שהן מתדיינות אם לתת לה או לא, אמרה אחת אני אתן, ומקסימום היא תחזיר לי. הלכה והניחה לה ביד חוברת "שבת". פתאום אותה אשה מסתכלת עליה בתמיהה: מאיפה ידעת להביא לי את החוברת דוקא עכשיו? אמרה הבת, למה את שואלת? ענתה האשה: כי בדיוק באותו רגע, אמרתי לחברה שלי שאני רוצה להתחזק, אבל אני לא יודעת איך! ובאותה שניה בדיוק, הנחת לי את החוברת ביד. פלא פלאות, לא יאומן כי יסופר. (ועיי

פרק ד משנה ג ד"ה אל תהי בו לכל אדם)

מבריעו לכף זכות. מעשה מפורסם עם רבי לוי יצחק מברדיטשוב סגורן של ישראל, שראה פעם עגלון שמזפת את אופני העגלה, ובתוך כך מתפלל תפילת שחרית. ובכל זאת סגור עליו: "רבנו של עולם, תראה יהודי זה, שגם בשעה שהוא מזפת את אופני העגלה, הוא מתפלל אליך". ויש להבין מה הבאור בזה, הלוא עומד כאן יהודי שבמקום להתפלל כמו

שמחת הלב

בן אדם, הוא מזלזל בתפילה בצורה בוטה, ותוך כדי תפילה מזפת את אופני העגלה, אז מה הסנגוריא בזה, כביכול להפוך את היוצרות ולומר שאפילו בעת זיפות הגלגלים הוא מתפלל, וכי אנחנו מערימים על הקב"ה?! והבאור בזה, רבי לוי יצחק הסתכל לעומק וראה לפניו יהודי שבווער לו לצאת לדרך, אבל עוד יותר בווער לו שלא לצאת לדרך בלי להתפלל, הוא לא היה מוכן לוותר על התפילה. נמצא שהסנגוריא נובעת מהסתכלות בעין טובה על מעשיו, לחפש את הטוב שבהם, אל תסתכל על שהוא מזפת בתפילה, אלא תסתכל על זה שהוא לא מוכן לצאת בלי להתפלל, לכן גם בשעה שהוא מזפת את אופני העגלה, הוא מתפלל אליך, הוא לא יכול לוותר על התפילה.

מעמידו על השלום. החפץ חיים בספרו שמירת הלשון (חלק א שער התבונה פרק יא) מביא מה שאמרו חז"ל (מנחות בט ע"ב), כל התולה בטחונו בהקב"ה, הרי הוא מחסה לו בעולם הזה ובעולם הבא. וכל שכן מי שמעמיד עצמו מלריב עם חבירו, מפני כבוד שמים, שירא שלא יוכל להתאפק בעת הכעס מלדבר דברים שלא כהוגן, על כן הוא מעביר על מדותיו ובוטה בהשם ומבקש ממנו שיזמין לו ממקום אחר, בודאי יהיה לו הקב"ה גם למחסה בעולם הזה. למה הדבר דומה, לאיש שבניו מסובין על שולחנו, וחילק מנה לכל אחד ואחד מבניו, וחטף אחד מיד חבירו. והלך הבן הנגזל אצל אביו ואמר לו, אבי, בקשתי מאחי שיחזיר לי חלקי ולא רצה, ואני יודע שאין רצונך שנכה איש את אחיו ואף לא נריב יחד, על כן בבקשה ממך תן לי מנה אחרת. כשמוע אביו את הדבר, נישק אותו ונתן לו מנה אחרת גדולה. ואמר לו, בני, עתה מצאת חן בעיני עבוד מידתך הטובה. אחיך השוטה יחזיק את חלקך, והיה לסעודה אחרת אתן לך בכפלים, ולו לא אתן כלל. אבל אם הבן הנגזל לא יעשה כן, אך יריב עם אחיו, ויכו זה את זה לעיני אביו עד שיוצא בלעו מפיו, אף שהאמת עם הבן הנגזל, בודאי יהיה זה למוורת עיני אביו וישנא את שניהם יחד, באמרו, היה לך לבקש ממני מנה אחרת, והייתי נותן לך ברוב שמחה, ולא להכות ולריב איש את אחיו לעיני, עבור דברי הבליים כאלה.

כן הדבר הזה ממש, הקב"ה שהוא מחלק מזון לכל ברואיו, הוא אביהם של ישראל והם בניו, ורוצה בשלומם, ואינו רוצה במחלוקתם, וכשחלילה אחד נוגע בעסק של חבירו, וביקש שיעזבהו ולא רצה, ובא לפני השם יתברך ומתחנן אליו שיתן לו מנה אחרת ולא יצטרך לריב עם חברו, בודאי ימצא זה חן בעיני השם עבור מידתו הקדושה, שהרי העולם קיים על מי שבולם פיו בשעת מריבה, ועבור בטחונו יתן לו מנה אפים. אבל אם לא יעשו כן, ויריב עמו תמיד עבור זה, אפילו אם האמת אתו, לא יהא דבר זה לנחת רוח לפני השם. אך כשיתנהג במידת הבטחון, יזכה לראות בחסדו ובטובתו של השם, כמו שנאמר (תהלים לד ט): "טַעֲמוּ וַיֵּדְעוּ כִּי טוֹב ה', אֲשֶׁר־יִהְיֶה הַגֶּבֶר יַחֲסֶה בּוֹ". ומה שאמר "טעמו וראו", להורות לנו, כאדם הטועם דבר בפיו, אז הוא מכיר את דבר הנטעם איך הוא, כן מי שיש לו באמת מידת הבטחון, הוא מכיר את גודל טובו של הקב"ה. ע"כ.

ז גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעשיה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר (משלי ד) כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא. ואומר (שם א) רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך. ואומר (שם א) עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאשר. ואומר (שם א) כי לוית

מאירת עיניים

לדבר מסויים בגוף, אך מזיקה היא לדבר אחר. ולעומת זאת "הקב"ה נתן תורה לישראל - סם חיים לכל הגוף, שנאמר 'ולכל בשרו מרפא'! ואומר: רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך - "לשרך" הוא המעיים או הטבור [כעין הפסוק "שרך אגן הסהר"], והיינו שהתורה מרפאה גם את אבריו הפנימיים של האדם, ומהווה היא שקוי מרפא וחיזוק לעצמות. ומפסוקים אלו למדנו שהתורה נותנת חיים ורפואה בעולם הזה. ואומר: עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאשר - על עץ החיים נאמר "ואכל וחי לעולם", כמו כן על ידי התורה יקנה האדם חיים שלא ימות בסופם, שהם חיי העולם הבא, ואף יהיה מאושר בחיים אלו ותעלה שם

ז גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה ללומדיה ולמקיימיה בעולם הזה ובעולם הבא! מבחינת "אוכל מפירותיהם בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא", ועל אחת כמה וכמה במצות לימוד תורה שעלית על כולנה, ו"תלמוד תורה כנגד כולם". והמשנה מביאה פסוקים שונים, שבהם רואים כמה התורה מיטיבה לאדם. וכל הלומד תורה משיג טובות הללו "כפי טוב כוונת העוסק בה, וכפי רוב השתדלותו [בתורה]" (ספורנו). שנאמר: כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא - המוצא את חכמת התורה, היא בעבורו סם חיים. ואמרו חז"ל: "מידת בשר ודם, אדם נותן לחברו סם - יפה לזה וקשה לזה", דהיינו שבכל תרופה יש תועלת

שמחת הלב

ז גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה. אמרו חז"ל (מסכת תמיד לב ע"א) מזה יעשה אדם ויחיה? ימית את עצמו. ומזה יעשה אדם וימות? יחיה את עצמו. ויש לפרש על פי מה שאמרו בגמרא (מסכת ברכות סג ע"ב), אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר "זאת התורה, אדם כי ימות באהל". והיינו, שהרוצה לחיות חיים אמיתיים ונעלים גם בעולם הזה, וכל שכן בעולם הבא, ימית את עצמו באהלה של תורה, שגם בשעות הקשות לו לעסוק בתורה, וכגון פועל שעבד כל היום ובא לקראת ערב לביתו, והולך ללמוד תורה, הרי בכך ממית את עצמו באהלה של תורה, שמוסר נפש ומבטל רצונותיו ותאוותיו למען התורה. אין ספק כי בכך יזכה שהתורה תיכנס בו ותשפיע עליו להדריכו לחיים טובים ולהנהגות טובות וישרות

בעולם הזה. (ועיין עוד לעיל פרק א משנה טו)

חַן הַס לְרֵאשֶׁף וְעֵנְקִים לְגִרְגָּתִיךָ. וְאוֹמֵר (טו) תִּתֵּן לְרֵאשֶׁף לֹוִית חַן עֵטֶרֶת תְּפֹאֶרֶת תְּמַגֵּנְךָ. וְאוֹמֵר (טז) כִּי בִי יִרְבוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שָׁנוֹת חַיִּים. וְאוֹמֵר (יז) אַרְךְ יָמִים בְּיַמִּינָהּ בְּשִׂמְאוּלָהּ עֵשֶׂר וְכָבוֹד. וְאוֹמֵר (יח) כִּי אַרְךְ יָמִים וְשָׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לְךָ. וְאוֹמֵר (יט) דְּרָכֶיהָ דְרָכֵי נַעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם.

מאירת עיניים

הבא היא מרפאת אותו ומגינה עליו מפני המזיקים. (תפארת ישראל. מדרש שמואל) **ואומר: ארך ימים בימינה בשמאולה עשר וכבוד** – מלבד חיים ואורך ימים, עוד יש עימה הטבות נוספות של עושר וכבוד. **ואומר: כי ארך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך** – שמא תאמר, לחיים ועושר וכבוד זוכה, אבל לא לשלום? לפיכך בא פסוק זה ומוסיף "ושלום" (רש"י).

נשמתו לאין סוף. **ואומר: כי לויית חן הם לראשף וענקים לגרגתיך** – בעולם הבא התורה תעטר אותו בתכשיטים יקרים ותתן לו חן וכבוד ויקר. **ואומר: תתן לראשף לויית חן, עטרת תפארת תמגנך** – מלבד לויית החן, עוד גם תהיה לו התורה למגן מפני החיצוניים הרוצים להזיק לו ולאבד ממנו את כבודו. וכמו שהתורה בעולם הזה נותנת לאדם רפואה אם יחלה, כך בעולם

שמחת הלב

גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה. כתב המאירי (מסכת סנהדרין כ ע"א): "לעולם תהא כל מחשבתו של אדם לעסוק בתורה, ואל ימנעוהו לא טרדת מלחמות ולא מבוכת העוני והדוחק ושאר הסיבות המונעות, וכל שמקיימה מתוך הטרדה, שכרו כפול ומכופל". ומעשה שהיה בשנת ה'תרצ"ד באחד הערבים התחוללה בירושלים הפגזה קשה מאויבינו הערבים ימח שמם, ובגין המצב הקשה שרדה בכל שכונות ירושלים עלטה מוחלטת. הנער הצעיר בן השלוש עשרה, עלה כבר בשעות היום לבית המדרש "בית יעקב" שמעל בית הכנסת המרכזי בשכונת בית ישראל בירושלים עיר הקודש, שם איוה למושב לו לעסוק בתורה, ובידו האחת מחזיק נר להאיר לו את החשכה. מספר בחורים צעירים שעברו ברחוב, ראו את אור הנר הדולק בבית המדרש למעלה, וחששם עלה שמא ניצלו גנבים את החשיכה ונכנסו למקום. וימהרו להזעיק את רב השכונה הגאון רבי שמשון אהרון פולנסקי זצ"ל הנודע בשם הגאון מטפליק. הרב עלה חיש לבית המדרש, ולעיניו נגלו מראות אלוקים, נער רכון על ספריו. כדי שלא יבהל, נגע בו הרב ברוך בכתפו ואמר לו, שעת סכנה היא עתה מחשש הפגזות מהאויבים ולא עת ללמוד. לקחו הרב יד ביד לבית הוריו. באותה עת, חיפשוהו אביו ואחיו והתרוצצו בכל רחובות השכונה למוצאו מחשש לשלומו. כאשר נראה הרב פולנסקי עם הנער, כעס עליו אביו וביקשו להוכיחו על פניו בעת כזו. אך מיד עצרו הרב ואמר לו, אינני נותן לך אותה אלא אם תבטיח לי שלא תכה אותו ולא תכעס עליו, כי הוא עתיד לצאת גדול

שמחת הלב

בישראל. וכך במסירות נפש עילאית כזאת, זכינו למרן מלכא מאור ישראל הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל. ("מלך ביופיו" 29)

מעשה שסיפר הגאון רבי יהודה צדקה על מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל. בעעירותו כשלמד בישיבת "פורת יוסף" בעיר העתיקה בירושלים, והפגיוזו הערבים ימח שמם את בנין הישיבה, הרבנים והתלמידים כולם ברחו למקום מסתור. והנה ראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטיה זצוק"ל כשראה כשחכם עובדיה אינו עם כולם, אמר להרב צדקה, רוץ לישיבה ותביא את חכם עובדיה. כשהלך הרב, ראהו שוקד ומרוכז בלימודו ולא הרגיש ברעש ההפגזות כלל. והנה אך כשיצאו, נפל פגז בדיוק במקום שהרב למד. (שו"ת 'זשננתם' קניינים שנג)

מרן הראשון לציון זצוק"ל התגורר בשנים תשי"ח-תשכ"ט עם הגאון רבנו בן ציון אבא שאול באותו בנין. וסיפר כי במלחמת ששת הימים, כל המשפחות הדרות בבנין ירדו יחד למקלט, כשהירדנים מרעישים את ירושלים בהפגזות נוראיות ומחרידות, ועסקנו עם חכם בן ציון בגמרא מסכת יבמות בהתלהבות רבה, ולא שמנו לב להפגזות הנוראות אשר סביבנו. (חזון עובדיה ארבע תעניות עמוד תפס. מראה האש עמוד 71)

בשנת ה'תשנ"א באמצע חודשי החורף פרצו במזרח התיכון המאורעות הידועות בשם "מלחמת המפרץ" שנמשכו כחודש ימים. העורר מבגדר סדם חוסן ימח שמו, התקיף אז את היהודים בארצנו הקדושה וביקש להשמידנו בפצצות טילים שנקראו בשם סקאדים, ורק בהשגחת הבורא יתברך נצלנו ממות לחיים. באותם ימי אימה וחרדה שכל ישוב בארץ ישראל נתקף בפחד נורא, ומחדרים [האטומים] אימה, באו מנהלי וראשי תלמוד תורה "סוכת דוד" בירושלים, לשאול את רבנו יהודה צדקה זצ"ל האם רשאים אנחנו להמשיך בלימודים כרגיל גם בימי החירום? האין זו סכנה להוציא ילדים לעת כזאת ולטלטלם דרך הרחוב אל התלמוד תורה? הם סיפרו לו שלמעשה כבר שאלו את פי גדולי ישראל, איך לנהוג בשעה כזו, והורו להם במפורש שלא לבטל תורה, אבל מי מסוגל לקחת על עצמו אחריות כבידה זו. הקשיב לדבריהם הרב וענה בהחלטיות: אני לוקח על עצמי את האחריות, בהוסיפו: עליכם לוודא שהילדים ימצאו במקום המוגן והבטוח ביותר, ואין לכם בכלל מה לפחד. תשובה זו ענה הרב למנהלים נוספים שבאו לשאול עצה ותושיה בימים טרופים אלו. ההחלטיות בה דיבר, הפתיעה את האנשים. הוא שכב על ערש דווי, מטופל ומחובר לאביזרים רפואיים בבית החולים, אך כרב חובל אמיץ בגיבורים שגבורתו נחשפת בעליל בעת הסכנה, לקח בעת כזאת את האחריות על עצמו, כי גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה, ומרבה תורה מרבה חיים, כי הם חיינו ואורך ימינו, ובהם נהגה יומם וליילה. ("זאת

שמחת הלב

גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה. מעשה בבחור מנתניה שעלה לירושלים כדי לשבות שבת בישיבה לבעלי תשובה "אור החיים" בראשות הגאון רבי ראובן אלבז שליט"א, וראה היאך מענגים את השבת בדברי תורה וחכמה ונהנה מאוד, הוא החליט להתעלות בתורה ולהישאר בישיבה בירושלים. כעבור שנה נזכר בחברי ילדותו שנשאלו שם ללא תורה וללא מצוות, נסע אליהם וביקש שיבואו עמו לשבות שבת בישיבה, ובכך יטעמו טעמה של תורה, בבחינת "טעמו וראו כי טוב ה'". אבל הם דחוהו לפעם אחרת, כי בשבת ההיא התקיים משחק כדורגל עם נבחרת רוסיה. לשבת הבאה חזר לבקשם לבוא עמו, אך שוב דחוהו בטענה שיש מסיבת יום הולדת של חבר במוצאי שבת, ואינם רוצים להיעדר משם, אך הבטיחו שיבואו עמו בשבת שאחריה. ושוב מצאו תרוץ בשבת השלישית שקרוביו של אחד החברים, חוגגים מסיבת בר מצוה לבנם, ואמרו לו שיבוא אליהם ביום ראשון בבוקר, ואז יבואו עמו לירושלים. כשחזר ביום ראשון, לתדהמתו הוא רואה את הוריהם יושבים לארץ ובוכים. שאל מה קרה, אמרו לו: כלילה כשחזרו הבחורים מהמסיבה, סתתה מכוניתם מן הדרך והתנגשה בעמוד חשמל, וכולם נהרגו בתאונה. התאונן החבר ואמר: חבל, אילו היו באים עמי לישיבה היו נשארים בחיים, כי גדולה תורה שנותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא.

וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מֵרָפָא. וְאוֹמֵר: רְפָאוֹת תְּהִי לְשָׂרְךָ וְשָׂקוֹי לְעִצְמוֹתֶיךָ. אמר רבי יהושע בן לוי: החש בראשו - יעסוק בתורה, שנאמר: שְׂנֵאמְרוּ: כִּי לַיִּת חֵן הֵם לְרֵאשֶׁה. החש בגרונו - יעסוק בתורה, שנאמר: וְעִנְקִים לְגִרְגָּתֶיךָ. החש במעיו - יעסוק בתורה, שנאמר: רְפָאוֹת תְּהִי לְשָׂרְךָ. החש בעצמותיו - יעסוק בתורה, שנאמר: וְשָׂקוֹי לְעִצְמוֹתֶיךָ. החש בכל גופו - יעסוק בתורה, שנאמר: וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מֵרָפָא. אמר רב יהודה: בא וראה, שלא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם. מידת בשר ודם, אדם נותן סם [תרופה] לחברו - לזה מועיל הסם, ולזה יכול להזיק. אבל הקב"ה אינו כן, נתן תורה לישראל, היא סם חיים לכל הגוף, שנאמר: וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מֵרָפָא (עירובין נד ע"א). ואמר חזקיה, דברי תורה רפואה ללב, שנאמר (תהלים יט ט): "פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָיִם מְשֻׁמְחֵי לֵב". וקילורין הם לעינים, שנאמר: "מֵצֵת ה' בְּרַה מְאִירַת עֵינַיִם". (ילקוט שמעוני שמיני תקכח)

רְפָאוֹת תְּהִי לְשָׂרְךָ וְשָׂקוֹי לְעִצְמוֹתֶיךָ. בגמרא (חולין נו ע"ב) שנינו, אם יצאו בני מעיו של העוף, וחזרו מאליהן, כשרה. אולם אם היפך בהם, טריפה, שנאמר (דברים לב ו): "הוא עשך ויבוננך", מלמד שברא הקב"ה "כונניות לאדם", שאם נהפך אחת מהן אינו יכול לחיות. [כלומר ברא ה' בסיס לישיב עליו, ואם ידרו המעיין מבסיסם, שוב אינם מתיישבים כראוי, והעוף טריפה]. ומעשה באחד שנפל מן הגג לארץ, ונבקעה בטנו, ויצאו בני מעיו חוצה. ובא גוי הבקי באחיזת עיניים, והביא את בנו יחידו של הנפול, ועשה כאילו הוא שוחטו, והיה זה האיש נאנח אנחות רבות עד שנכנסו בני מעיו פנימה [כי לא היה רוצה לנגוע במעיו שלא יתחפכו בידו], ואחר כך תפר את כרסו, ונתרפא. נמצא שתרופת בני מעיים היא על ידי אנהח, ואילו תרופת חיזוק העצמות על ידי שמחה וחדוה, שנאמר (משלי טו ט): "שמועה טובה תדשן עצם". וזהו שאמר, "רפאות תהי

ח רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון בן יוחאי אומר, הנוי והפח והעשר והכבוד והחכמה והזקנה והשיבה והבנים, נאה לצדיקים ונאה לעולם, שנאמר (שם טז) עטרת תפארת שיבה

מאירת עיניים

מיד עושקו. והעושר – מועיל לצדיקים לעשות צדקה וחסד. וגם שיהיו דבריהם נשמעים יותר. **והכבוד** – כבוד הצדיקים מגדיל את ערך התורה בעיני ההמון. **והחכמה** – ללמוד וללמד דעת את העם. **והזקנה והשיבה** – שכן זקני תלמידי חכמים, כל זמן שמזקינים, דעתם מתווספת עליהם, ויוכלו ללמד את העם מנסינום הרב. **והבנים** – שנוטעים הם נטיעות יפות רבות בישראל, לעשות פרי ולהפיץ דעת ה' בעולם. וכעת מביאה המשנה ראיות מן הפסוקים, על מעלת הימצאות ההצלחות הללו בצדיקים: **שנאמר "עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה"**

ח הנוי, והכח, והעושר, והכבוד, והחכמה, והזקנה והשיבה, והבנים – נאה לצדיקים ונאה לעולם – שיהיו לצדיקים אלו ההצלחות, כדי שיוכלו להיטיב לזולתם. מה שאין כן הרשעים שמשתמשים בהצלחות הללו להרע. לכן ראוי להתפלל על צדיקי הדור שישיגו כל ההצלחות הללו, לטובתם ולתועלת בני דורם (ספורנו). **הנוי** – זיו פנים, והולך בהדרת קודש של יופי וקדושה, ודבריו נשמעים יותר. **והכח** – חוזק הגוף, מועיל לצדיקים ללימוד התורה המתשת כוחו של אדם. ועוד, שיוכל ללחום מלחמתה של תורה לעשות משפט וצדק ולהציל עשוק

שמחת הלב

לשרך", זה הטבור, שאם חלילה יפתח הטבור ויצאו בני מעיים, יתרפא. "וְשִׁקְוֵי לְעִצְמוֹתֶיךָ", שאף את העצמות הרופפות התורה תרפא, כי בתורה יש שתי הסגולות לרפואתך, אף שהן הפכיות זו מזו. ולא כתרופת בשר ודם שהסם מועיל לזה ומזיק לזה.

"כִּי לֵאמֹת חַן הֵם לְרֵאשֵׁי וְעֲנָקִים לְגִרְתֵּיךְ". אמר רבי שמואל בר נחמני: מה ביאור הפסוק (משלי י"ט): **"אֵלֶּת אֲהַבִּים וְעֵלֶת חַן, דְּדִיָּה יְרוּךְ בְּכָל עֵת, בְּאַהֲבַתָּה תִּשְׁגָּה תְּמִיד"**. למה נמשלו דברי תורה לאילת? לומר לך: מה אילה רחמה צר, וחביבה על בעלה כל שעה ושעה כשעה ראשונה, אף דברי תורה חביבים על לומדיהם כל שעה ושעה כשעה ראשונה. ויעלת חן – שמעלה חן על לומדיה. דדיה ירווך בכל עת – למה נמשלו דברי תורה כדד? מה דד זה, כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב, אף דברי תורה, כל זמן שאדם הוגה בהם, מוצא בהם טעם. באהבתה תשגה תמיד – שמרוב אהבתו לתורה, הוא מבחינת "כי חולת אהבה אני", ולא שם לבו לעניינים אחרים, וכרבי אלעזר בן פדת שהיה עוסק בתורה בשוק התחתון של צפורי, ומאהבתו לתורה שכח את בגדו מונח בשוק העליון. ופעם בא אדם לקחת את בגדו, ומצא נחש שהיה שומר על הבגד שלא יגנבוהו. (מסכת עירובין נד ע"ב ורבנו חננאל שם)

בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמְצָא. (אומר כ) תִּפְאֶרֶת בַּחֹרִים פָּחַם וְהִדַּר
זְקֵנִים שִׁיבָה. (אומר יד) עֶטְרַת חֲכָמִים עֶשְׂרָם. (אומר יז)
עֶטְרַת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אָבוֹתָם. (אומר ישעיה
כד) וְחִפְרָה הַלְבָּנָה וּבֹשֶׁה הַחֲמָה, כִּי מֶלֶךְ ה' צְבָאוֹת בָּהֵר צִוּן
וּבִירוּשָׁלַיִם וְנִגְדַּד זְקֵנֵינוּ כְּבוֹד. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן מְנַסִּיא אָמַר, אֵלּוּ
שֶׁבַע מִדּוֹת שְׁמֵנוּ חֲכָמִים לְצַדִּיקִים, כֻּלָּם נִתְקִימוּ בְּרַבִּי וּבְבָנָיו.

מאירת עיניים

שמוזכרת בהם זקנה ה"עטרת זקנים", הדר זקנים, "ונגד זקניו", שהרי זקן הוא זה שקנה חכמה. (רש"י וביאור משנת ראובן). **רבי שמעון בן מנסיא אומר** – מעיד כי אין זו מציאות רחוקה שיימצאו כל ההצלחות הללו יחד בצדיקים, שהרי **אלו שבע מידות שמנו חכמים לצדיקים, כולם נתקיימו ברבי ובבניו** – מעיד הוא שנמצא כן בדורו, ברבי יהודה הנשיא ובניו (ספורנו).

תמצא – מפסוק זה לומדים על כמה מעלות הנמצאות "בדרך צדקה" דהיינו בצדיקים: "עטרת" – זה העושר, כמו שנאמר: "עטרת חכמים עשרם". "תפארת" – זה נוי, כפשוטו. וגם **בנים** שהרי כתוב "ותפארת בנים אבותם". וגם **כח** שהרי כתוב "תפארת בחורים כחם". "שיבה" – כפשוטו. הרי שמפסוק זה נלמד: עושר, נוי, בנים, כח, שיבה. ומנין נלמד **הכבוד?** – מהפסוק "ונגד זקניו כבוד". ומנין נלמדת **החכמה?** מן הפסוקים

שמחת הלב

ח הנוי נאה לצדיקים. כמו שנאמר (קהלת ה א) "חֲכָמַת אָדָם תֵּאִיר פָּנָיו", שעל ידי הארת פניו, חכמתו ותורתו מתקבלים יותר. וכן מצאנו בכמה צדיקים שהיו יפי תואר, כמו שאמרנו בגמרא (מסכת ברכות ה ע"ב) שכשחלה רבי אלעזר בן פדת, בא לבקרו רבי יוחנן, וראה שהוא שוכב בבית חשוק. גילה רבי יוחנן את זרועו, ונעשה אור בבית. פתאום רואה רבי יוחנן את רבי אלעזר בוכה. אמר לו מדוע הנך בוכה? אמר לו רבי אלעזר, איני בוכה על גורלי, אלא על היופי שלך שעתיד להתבלות בעפר. וכן ראינו בגמרא (בבא מציעא פד ע"א) שאמר רבי יוחנן, אני נשארתי מהאנשים היפים ביותר שהיו בירושלים בבנינה. והסבירה הגמרא, הרוצה לדעת כיצד היה נראה קירון עור פניו של רבי יוחנן? יקח כוס כסף מיד כשהוא יוצא מבית האומן, שאז הוא עדיין צהוב ממראה להב האש, וימלאהו גרעיני רימון אדומים. ויעשה שפה על פי הכוס סביב, מזורד אדום, וישים את הכוס בין השמש לצל. ומראה הזוהר הנשקף מהכוס על פני הארץ, הוא רק מעין היופי של רבי יוחנן, ועדיין לא כל יופיו. וכן אמרו שם, שופריה [יופיו] דרב כהנא, מעין שופריה דרבי אבהו, ושופריה דרבי אבהו, מעין שופריה דיעקב אבינו, ושופריה דיעקב אבינו, מעין שופריה דאדם הראשון. ומסיימת הגמרא שרבי

שמחת הלב

יוחנן, היה רגיל לשבת בשער בית הטבילה. והסביר, שכאשר תעלינה בנות ישראל מטבילת מצוה, יראו אותי, ויסתכלו ביופיי, וכך יולידו בנים יפים כמותי, ולומדי תורה כמותי. וכן מציאנו בגמרא (גדרים מט ע"ב) על יופיו של רבי יהודה ברבי עלאי ועוד. [עיין במהרש"א (ברכות ה ע"ב), ובמסכת עבודה זרה (כ ע"ב) ובבא בתרא (נח ע"א) ועוד]

העושר. בסוף ספר מהרי"ל כתב: מעידים על רבנו תם, שכאשר היה לומד סוגיא עמוקה, היה שם לפניו קערה מלאה דינרי זהב, ומשתעשע בהם בשעת לימודו, להרחבת לבו. וכן היו כמה מגדולי ישראל שזכו לשני שולחנות גם לעושר וגם לתורה.

תפארת בנים אבותם. כתב הפלא יועץ (ערך "תורה"): מי ימלל שבח התורה כי טוב סחרה מסחר כסף, וכבר אמר התנא הקדוש רבי נהוראי, מניח אני כל אומנויות שבעולם, ואיני מלמד את בני אלא תורה. והתלמוד והמדרשים והזוהר הקדוש וכל ספרי הקודש מלאים זיו, הם המדברים בשבח התורה, אבל אין כל איש שם על לב למסור נפשו ומאודו ללמד את בניו תורה כמו שצריך לעשות. והנה כי כן, האיש אשר הוא טהור, וידע שבחה של תורה, ובשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל על שלא זכה להיות חלקו מיושבי בית המדרש, יחוס על נפש בניו וימסור נפשו על כל בניו, שיהיו תלמידי חכמים, ולא יניחם שיהיו עמי הארץ, אלא יהיו יודעי ספר ומלאים יראת השם. ולא על נפש בניו בלבד הוא חס, כי אם גם על נפשו, רוחו ונשמתו, כי רבה התועלת שעושים הבנים לאביהם בהיותם תלמידי חכמים על ידי תורתם ועבודתם להשם יתברך שמו. ומתוך שהם תלמידי חכמים, זהירים בכבוד אביהם בחייהם ובמותם, ותמיד כל הימים עושים כל אשר בכוחם למנוחתם ולעילוי נשמתם, באופן שמעלים אותם מגיהנם ומצילים אותם מכל דינים ומעלים אותם במעלות, מעלה אחר מעלה, עד שיעמדו במחיצתם של צדיקים. ולא על נפש בניו ועל נפשו בלבד הוא חס, אלא העיקר הוא שיחוס על כבוד קונו, כי זה העיקר שיתאווה לבנים שיהיו עושים רצון קוניהם, לעשות נחת רוח ליוצרנו, כי בלי זה מזה יתן ומה יוסיף הבנים. ואם הם בנים רעים, ההעדר טוב ממציאות הרע.

ולא טוב עשו איזה תלמידי חכמים שאינם רוצים ללמוד עם בניהם ועם תלמידים קטנים, מפני שדומה בעיניהם כביטול בית המדרש, שכשלומו מלמד יכולים ללמוד ביום אחד כמה דפי גמרא ופוסקים ולכתוב רובי תורתם, לא כן עם התלמידים צריך להוציא זמן זמנים להיות חוזר עמהם עד שילמדו כל דבר, וצריך טרחה ועמל ויגיעה רבה. ומי שמעשיו לשם שמים לעשות נחת רוח ליוצרנו, לא יחוש על כל זה, רק יבחר לו את אשר יותר נחת רוח ליוצרנו.

שמחת הלב

וזה כלל גדול, שאל יתייבש אדם מן הרחמים כמנהג איזה אנשים שאומרים, זה הבן בודאי לא יצא חכם, ואם אניחאו בתלמוד תורה, יהיה קרח מכאן ומכאן, הלוא טוב שאוציאנו למשא ומתן שילמד להביא טרף לביתו. וזה הבל, שכל אשר ישב על התורה בודאי ירויח ולא יפסיד, שאם לא יצא חכם, לפחות יהיה יודע ספר ולא עם הארץ, אבל לתלמוד להיות סוחר אין צריך חכמה וזמן, כי במהרה ילמד, והזוזים הם זזים מאליהם, ואפשר שמלאכתו תהיה נעשית על ידי אחרים. ויתאמץ על זאת, כי אף אם לא יגיעו בניו להיות חכמים גדולים מורי הוראות בישראל, על כל פנים יוכלו להיות חזנים ומלמדי תינוקות ויהיו מצדיקי הרבים ככוכבים, ויהיו עוסקים במלאכת שמים ויהיה חלקם מיושבי בית המדרש ולא מיושבי קרנות. ע"ש.

מעשה שהיה בעת אשר שהה החפץ חיים בעיר וינה. הבית הקטן בו התאכסן היה הומה אנשים, פשוטי עם לצד תלמידי חכמים, מבוגרים גם צעירים, צבאו על דלת הבית, תושבי וינה ניצלו הזדמנות זו, כדי לזכות בברכה מגדול הדור הגאון החפץ חיים זצ"ל. "אני אני רבי", אמר הרב, אך התושבים הפעירו רבות עד שבלית ברירה נענה להם והחל לברכם. והנה הגיע תורו של איש אחד, אשר עמו התלווה נער צעיר. "רצוני לקבל ברכה מכבוד הרב", אמר האיש ביראת כבוד. החפץ חיים, שלא הכירו מקודם, התבונן בו בריכוז, ואחר נענה ואמר: "אני יודע מה אתה מבקש ממני ברכה. אם אתה שולח את בנך לישיבה, אינך זקוק לברכתי, ברכתך מפורשת בתורה (דברים כו יב) כשעמדו כל ישראל על הר גריזים והר עיבל עם הכהנים והשכינה וארון הברית וענו ואמרו: "ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת". אבל אם אתה נותן את בנך בבית ספר ללא יראת שמים, איך אוכל לתת לך ברכה? איני יכול לגרד את התוכחה הכתובה בתורה!!!" היהודי רעד, שיניו נקשו זו לזו, מנין ידע ה"חפץ חיים" לומר לו זאת?!

אין ספק שאב ואם "הזורעים בדמעה" בקטנותם של הילדים, ובעודם רכים מתאמצים לחנכם בבתי ספר תורניים אמיתיים, ולא במקומות שלעערנו רואים את תלמידיהם, כמה מהם נשארים שומרי שבת, וכמה מהם הולכים בדרך השם באמת, אזי "ברינה יקצורו". אמנם בתחילת הדרך, מוטל על ההורים להשגיח רבות: על לימודם, על שמירת המצוות, על דרך ארץ ומדות טובות, כבוד לזולת ועוד ועוד, אך לאחר שגדלו בדרך זו, ליבם סמוך ובטוח שבניהם הולכים בדרך ה', אשר סללו אבותינו קדושים.

להלן מלל משיעורו של מרן הראשון לציון זצוק"ל ("מעדני המלך" ח"ג עמוד 188) כמה על האדם לעשות מסירות נפש למען חינוך טהור לילדיו: הנביא זכריה (פרק א) אומר: "וַיִּרְאֵנִי אֶת הַיְהוֹשֻׁעַ

שמחת הלב

הכהן הגדול עמד לפני מלאך ה', והשטן עמד על ימינו לשטנו. ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן יגער ה' בך הבחר בירושתלם, הלא זה אוד מצל מאש. ויהושע היה לבש בגדים צואים ועמד לפני המלאך. ויען ויאמר אל העמדים לפניו לאמר: הסירו הבגדים הצאים מעליו, ויאמר אליו: ראה העברתי מעליך עונך והלבש אתך מחלצות". אמרו בגמרא מסכת סנהדרין (עג ע"א): וכי דרכו של יהושע היה ללבוש בגדים צואים? אלא מלמד שבניו נשאו נשים שאינן הגונות לכהונה, ולא מיחה בהם כהוגן. וזהו הבגדים הצואים שנחרכו, מפני שלא חינך את בניו. מכאן מוסר השכל איך צריך למסור את נפשו לחנך את בניו לתורה. לפעמים יש ילד שובב שאינו רוצה ללמוד, צריך לשחד אותו לתת לו כסף ושקולד עד שיסכים ללמוד, ידבר אתו בטובות וישפיע עליו, יביא אנשים מבחוץ, רבנים חשובים שישפיעו עליו עד שיסכים ללמוד תורה, ואז יהיה לו 'בן חכם ישמח אב', רק יעשה כל מאמץ.

הגאון רבי יהודה צדקה עליו השלום סיפר לי, היה אדם אחד מבאי שיעורו שהתייעץ עמו: אני רוצה לשים את בני בישיבה, אך אשתי מתנגדת, מה אעשה? אמר לו הרב, תעשה בכל כחך שבנך יכנס לישיבה. אחרי כמה ימים ראה אותו, שאל מה עם בנך? – אשתי גברה עלי, איני יכול עליה. – כשאמרת לה שאתה רוצה שילך לישיבה, עשית איזה איום, שאם לא ילך לישיבה, לא תאכל מהתבשיל שלה? – לא עשיתי כלום. – סימן שלא כואב לך, אם היה כואב לך היית מתעלף! ראה שהרב צודק, חזר לביתו והודיע: לא אוכל ולא אשתה מהאוכל שלך עד שבננו יהיה בישיבה! ראתה כך, השתכנעה, אמרה לו: קחהו לאן שתרצה. לקח אותו לישיבה ונעשה תלמיד חכם.

ללמדך שלא יתייאש אדם תיכף ומיד כשאשתו אינה מסכימה. למה אתה מבטל דעתך? תעשה איומים "איני אוכל עד שתסכימי שבננו יהיה בישיבה", וכשתראה שפעם פעמיים אינו אוכל אלא לחם ומרגרינה, לחם ופלאפל, יכאב לה. מי לנו יותר צדיק מיהושע הכהן גדול שנענש על דבר זה, על גדלותו נאמר (זכריה ג ח): "שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך הישיבים לפניך כי אנשי מופת המה", חבריו היו חנניה מישאל ועזריה ולמד עימם תורה, לא בחינם עשאוהו כהן גדול. ובוודאי שחינך את בניו ואמר להם, והם לא שמעו לו, אך לא עשה אמצעים של איומים.

על ידי שיחנך את בניו, תהיה נשמתו בגן עדן עולה מעלה מעלה, 'ברא מזכה אבא'. כמה מפליג בזוהר הקדוש על הזכות של אדם שמניח בנים תלמידי חכמים, איך מקבלים אותו ומעלים אותו ממדרגה למדרגה בזכות בניו, זהו לא רק לטובת בניו אלא גם טובת האישה. לכן כל אדם יתאמץ לא ירפה, שבניו ילכו בדרכי טובים לישיבה ויגדלו בתורה. עכת"ד.

שמחת הלב

מעשה ששמעתי ממרן זצוק"ל, כי פעם הזדמן לאיזו חתונה וישב על ידו עשיר מופלג. מפעם לפעם היה העשיר נאנח אנחה עמוקה ומרה. שאלו הרב אולי יוכל לעזור לו. אמר לו העשיר, לא תוכל לעזור לי. בכל זאת – הפעיר הרב – דאגה בלב איש ישיחנה. והלה סיפר כי בן יחיד יש לו, ומקטנותו דאג לו לכל מחסורו ביד רחבה ומיני תפנוקים כיאות לבן יחיד. לאחרונה כל לילה הולך הוא עם חבריו להעביר את הזמן מהשעמום, וחוזר בשעות הלילה המאוחרות 12, 1 ואני ממתין לו עד בואו מדאגתי אליו. אמש המתנתי לו עד שעה 2, ועדיין לא הגיע, ולבי דואג. לפתע בשעה 2:30 אני רואה אותו מרחוק כשהבריו תופסים אותו משני ידיו והוא מיטלטל מצד לצד, הבנתי שהוא שיכור. החברים הביאוהו עד פתח הבית, זרקו אותו והלכו. ואני בוכה על מר גורלי, מדוע קרה לי כן, אחר שכל כך השתדלתי עבורו, ודאגתי לו לכל צרכיו מעל ומעבר, האם מגיע לי כך? אמר לו הרב, תאמר לי באיזה בית ספר חונכת אותו? אמר לו בבית ספר "קצלנסון", [המפורסם והידוע לפני ארבעים שנה בירושלים, לבית ספר שאין בו לא תורה ולא יראת שמים, ככל בתי הספר שאינם שומרים תורה ומצוות שיש כיום בעוונות הרבים]. אמר לו הרב, עכשיו כבר אין שאלה למה יצא לך בן כזה. אם היית שומע להקב"ה ומחנך את בנך בתלמוד תורה עם יראת שמים, היית מאושר היום מאין כמותך, אך לא השכלת עשה, ולכן לא פלא כי אלו הן התוצאות.

ברוך השם, כבר שנים רבות שכולם רואים שהחינוך הקלוקל פשט את הרגל, כי ככה זה כשהס מלהזכיר בשם ה'. והזוכה להוכיח הורים אלו בדרכי נועם, עליו נאמר (משלי כח כג): "מוכיח אדם אחר, הן ימצא ממחליק לְשׁוֹן". פירושו: המוכיח את האדם ומפרישו מהעבירה, ימצא הן יותר ממי שדיבר עמו בחלקקות ויָפָה את מעשיו (מצודת דוד).

תהילות לאל יתברך, היום נבין בית הספר קצלנסון נהפך לתלמוד תורה "יקירי ירושלים", המונה למעלה מאלף תלמידים, בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, כן ירבו בעזרת השם. ואט אט בנו שם עוד שתי ישיבות ברוב פאר והדר, אשר מונים למעלה משיבוע מאות בחורי חמד העוסקים בתורה יומם ולילה, כן ירבו. ועוד רבים הם המקומות ששימשו לבתי ספר ומתנ"סים למיניהם שלא על פי דרך התורה והמצוות, וכיום נהפכו לתלמודי תורה וישיבות קדושות. כפי הבטחת חז"ל: "עתידיים בתי קרקסאות ובתי תיאטראות ליהפך לבתי כנסיות ולבתי מדרשות".

"עֲשֶׂרֶת זְקָנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם". אומר הזוהר הקדוש (שלח לך קעג סע"ב) "וכמה כבוד על כבוד, ועטרה על עטרה, מעטרים את אביו של אותו אדם המחדש חידושי תורה, ובאותה שעה אומר הקב"ה לפמליא שלו, התאספו לשמוע חידושים בתורה של פלוני בן פלוני, ומנשקים את האב על ראשו בזכות בנו. אשרי חלקם של העוסקים בתורה, ובפרט ביום השבת יותר משאר הימים". עי"ש.

ט אמר רבי יוסי בן קסמא, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד, ונתן לי שלום, והחזרתי לו שלום. אמר לי, רבי, מאיזה מקום אתה. אמרתי לו, מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני. אמר לי, רבי, רצונך שתדור עמנו במקומנו, ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות.

מאירת עיניים

המקדימים בשלום כל אדם. אמר לי, רבי, רצונך שתדור עמנו במקומנו, ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות – משאלתו ניכר כי לא היתה כוונתו שיבוא להיות להם לרב ולמורה, אלא "עמנו במקומנו", להיות כחלק מהם, וזאת מפני שרבי יוסי היה מכובד אצל השלטונות, ורצה אותו האיש את רבי יוסי עמהם לכבוד ולתפארת עירם, שיהיה אצלם כשגריר יצוגי ויגדיל את שמם. ועל כן הוכרח לפתותו במיליון דינרי זהב! השמענו כי רב הכי גדול יקבל מיליון דינרי זהב? (ענף עץ אבות). ולפיכך השיב

ט אמר רבי יוסי בן קסמא – שהיה מגדולי דורו והרביץ תורה בקיסרין שבצפון הארץ. פעם אחת הייתי מהלך בדרך – אין זה מדרכי ללכת ולסובב בדרכים, אולם קרה פעם אחת שהלכתי בדרך. ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום, והחזרתי לו שלום – ולא אמר "ופגעתי באדם אחד", כי היה שקוע בלימודו, ולא פינה ליבו לבטלה להסתכל אנה ואנה, לכן לא הבחין באותו אדם, עד אשר פנה אליו הוא ואמר לו שלום. ואילו היה מבחין בו בתחילה, היה מקדים לומר לו שלום, כמנהג אנשי התורה והחסידות

שמחת הלב

ט רבי יוסי בן קיסמא. מעשה ברבי יוסי בן קיסמא שנשבו שני ילדיו בידי שר אחד מגדולי רומי, בזמן חורבן בית המקדש השני. לימים כשנודע לרבי יוסי מקום המצאם, הלך אצל אותו השר ואמר לו, טול ממני מאה מנה, והחזר לי את שני הילדים. סירב השר, ולא רצה להחזירם. כששב רבי יוסי ריקם, התענה והתפלל להשם יתברך להושיעו ולהשיב לו את בניו. שלח הקדוש ברוך הוא מלאך, והכה את השר בחולי כבד בבטנו, והשר נצטער מאד וצעק מומכאוביו, כי גדל הכאב מאד. אמרו לו אוהביו, שמא חולי זה בא עליך בסיבת אותו חכם יהודי, שבא לפדות את בניו מהשבי, וסירבת לו. שלח השר אחר רבי יוסי, וכשנכנס אל חדרו של השר, מיד הפסיק הכאב אצל השר. אמר לו השר, תן לי מאה מנה שאמרת, בפדיון בניך, וטול את שני הילדים. אמר לו רבי יוסי, לא אתן אלא חמשים מנה, כעס עליו השר וגירשו מביתו. לאחר שיעצ רבי יוסי, גבר חוליו של השר, וכמעט התעלף מרוב כאב. חזר ושלח אחר רבי יוסי, ויבא אליו, ויאמר לו, תן לי חמשים מנה וקח את שני ילדיך. אמר לו רבי יוסי, איני רוצה לתת כלום, אלא אני לוקח את הילדים בחינם. גער בו השר, ויצא

אִמְרַתִּי לּוֹ, בְּנִי, אִם אַתָּה נּוֹתֵן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב וְאַבְנִים טּוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת שְׁבַעֲוֹלָם, אֵינִי דָר אֶלָּא בְּמִקּוֹם תּוֹרָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שְׁבַשְׁעַת פְּטִירְתּוֹ שֶׁל אָדָם אֵין מְלוּיִן לוֹ לְאָדָם לֹא כֶּסֶף וְלֹא זָהָב וְלֹא אַבְנִים טּוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת, אֶלָּא תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טּוֹבִים בְּלִבָּד, שְׁנֵאמַר (משלי ו) בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אֶתְךָ, בְּשִׁכְבְּךָ תִּשְׁמַר

מאירת עיניים

פטירתו של אדם אין מלווין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים טובים בלבד – התורה היא נצחית ותעמוד לימיני תמיד, ואילו הכסף יאבד ממני ולא יישאר עמי כלל! שנאמר... בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אֶתְךָ, בעולם הזה – התורה תנחה ותכוון אותך בדרכים

לו רבי יוסי בשלילה מוחלטת: אמרתי לו, בני, אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם, איני דר אלא במקום תורה! כי תלמידי חכמים מחדדים זה את זה, ובמקום של תורה ישיג יותר שלימות לנפשו. ולא עוד – לא רק שהתורה חשובה ויקרה יותר מכסף, אלא, שבשעת

שמחת הלב

משם רבי יוסי בידים דיקניות. ויהי אך יצוא יצא רבי יוסי, מיד קפץ החולי והכאב על השר ביתר שאת. שלח השר וקרא לרבי יוסי, אמר לו, טול ילדיך בחינם, אמר לו, איני זו מכאן עד שתשלם לי את שכר עבודתם של שני בני, אשר עבדת בהם משעה ששבית אותם עד היום הזה, ישבו ועשו חשבון, ועלה שכר עבודתם שמונים מנה, נאלץ השר לשקול לידו של רבי יוסי שמונים מנה, עבור שני הילדים, ואז לקח רבי יוסי את בניו והלך לו לשלום.

אילו היה השר מסכים לתת מיד את הילדים שנשבו אצלו, היה מרויח מאה מנה, והיה חוסך את היסורים והמכאובים שקיבל, אך השם יתברך חיזק את רוחו ואימץ את לבבו, עד שנאלץ לשחררם בחינם, ועוד ששילם מכיסו שכר עבודתם, כאשר עשה הקדוש ברוך הוא לפרעה.

(מדרש כתיבת יד. ספר עזר יוסף חי פרשת נשא בפסוק יברכך ה' וישמרך)

אמר רבי יוסי בן קיסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך... כתב רבי שמואל אוזידה [תלמידו של האר"י ז"ל] בפירושו מדרש שמואל, כי כל ימיו היה רבי יוסי יושב באהלה של תורה, ופעם אחת כשיצא לדרך, תיכף בא יצר הרע לפתותו על ידי ממון רב [מיליון דינרי זהב!] שיעזוב מקור מים חיים זו התורה, להוציאו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים. וסיפר לנו, שאותו אדם שהציע לו דבר זה, היה איש מנומס, והקדים לו שלום בסבר פנים יפות, למשוך אותו בעבותות אהבה, אל עירו ואל שער מקומו. אבל רבי יוסי לא נפתה, וכמו שאמר, איני דר אלא במקום תורה.

עליך, והקיצות היא תשיחך. בהתהלכך תנחה אתך, בעולם הזה, בשכבך תשמר עליך, בקבר, והקיצות היא תשיחך, לעולם הבא. וכן פתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל (תהלים קיט), טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף. ואומר (חגי ב) לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות.

מאירת עיניים

היה בעצמו מלך עשיר, ובכל זאת קבע ואמר: טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף! ואומר: לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות – לכן ברצות ה', יתן לי מכספו ומזהבו במקום שאני נמצא, ואינני צריך לעזוב מקום תורה בשביל כסף וזהב. (קהתי)

טובות וישרות ונעימות בעולם הזה. בשכבך תשמר עליך, בקבר – תגן עליך מפני הרימה והתולעה. והקיצות היא תשיחך, לעולם הבא – בתחיית המתים היא תתגלה אליך בכל סודותיה, כאילו משיחה עמך. וכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל – אשר

שמחת הלב

ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות. אמרו חז"ל (סנהדרין קב ע"ב): אחאב הרשע – וותרן בממונו היה, ומתוך שהיה מהנה תלמידי חכמים מנכסיו – כיפרו לו מחצה מעוונותיו.

אמר לי: רבי, מאיזה מקום אתה? אמרתי לו: מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני. אמר לי: רבי, רצונך שתדור עמנו במקומנו, ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות. אמרתי לו: בני, אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם, איני דר אלא במקום תורה. לכאורה יש להבין, למה לא הסכים רבי יוסי לילך למקום ההוא ולעשותו מקום של תורה, על ידי הרבצת תורה ופתיחת שיעורי תורה, והקמת תלמודי תורה וישיבות? אלא הבחין רבי יוסי שאין מגמתו של העשיר להגדלת התורה והאדרתה, אלא כדי שיהיה שגריר יצוגי אצל מלכים ושרים לצורך עסקיו של איש זה, כי גדולה היתה חשיבותו של רבי יוסי אשר לפני מלכים יתייבב, וכמו שאמרנו (עבודה זרה יח ע"א), שכאשר נפטר רבי יוסי בן קיסמא הלכו כל גדולי רומי אחר מיסתו והספידוהו, כי היה לו קסם על שפתיו עד שאפילו הגויים היו מכבדים ואוהבים לשמוע אותו. והבין כן רבי יוסי מדבריו שביקש לשלם לו אלף אלפים דינרי זהב, ואילו מטרתו היתה באמת להגדלת התורה, הנשמע כדבר הזה שרב יקבל משכורת של אלף אלפים דינרי זהב! מובן מזה שאין מגמתו לתורה, אלא ליצוג בפני השלטונות, ולכן רבי יוסי לא היה מוכן לוותר על התורה אפילו בעד כל הון שבעולם.

ובענין זה אציגה נא בסייעתא דשמיא ממה שהבאנו בעלון "ותתענג בדשן" (עין גליון מס' 35,

שמחת הלב

³⁶ בענין העתקת מקום המגורים מהערים החרדיות בירושלים עיר הקודש, ביתר עילית, בני ברק, אלעד וכדומה, כדי ללכת ולהרביץ תורה בשאר ערי הארץ הצמאים לדבר השם: נשאלתי מאברך צעיר ירושלמי, איזה דרך ישכון אור, האם להמשיך לגור בירושלים עיר הקודש, או לצאת לערים אחרות ששם יש הרבה יותר ציבור שצמאים לתורה, ורבים שואלים ומבקשים 'מִי יִשְׁקֶנִי מַיִם', אין מים אלא תורה. ואילו בירושלים, הגם שיש באזורים מסוימים ציבור הצמאים לתורה, אבל ישנם 'בן פורת יוסף' אברכים שיכולים לתת מתורתם לאחרים, ואילו בערי הארץ יש מחסור גדול באברכים? ראשית, שאלה זו היא נקודה רגישה מאוד אצל אברכים רבים, ולא אחד ולא שנים מתלכטים ומתחבטים בה, וגם אם מגיעים למסקנה שצריכים לעשות צעד כזה, עדיין יצר הרע דואג להסיח דעתם מלפטפט ביצרים בזה, ועוד יום ועוד יום עובר, עד שהם יורדים מזה. לכן נעיין מעט בדברי חז"ל הקדושים, נבדוק את היתרונות מול החסרונות, כי 'גַּם אֶת זֶה לְעִמַּת זֶה עָשָׂה הָאֱלֹקִים', זיתקננו מלכנו בעצה טובה מלפניך'.

בגמרא מסכת סוכה (מט ע"ב) אמר רבי אלעזר: מהו שכתוב (משלי לא כו): "פִּיהָ פִּתְחָה בְּחִכְמָה, וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ", וכי יש תורה של חסד, ויש תורה שאינה של חסד? אלא תורה ללמודה - זו היא תורה של חסד, שלא ללמודה - זו היא תורה שאינה של חסד. ומפורש שהקב"ה חפץ יותר בתורה של חסד, שאדם לומד על מנת ללמד לאחרים, ולא רק דואג לעצמו למלאות כרסו בש"ס ופוסקים, ולא איכפת לו מאחרים. וכן מצאנו באהרן הכהן שהיה מכתת רגליו לזכות את עם ישראל וללמדם תורה ומצוות, כמובא בתנא דבי אליהו (רבה פרשה יד): מזה היה עושה אהרן? קושר חבל של ברזל במותניו, ומחזר על כל פתחי ישראל, וכל מי שאינו יודע לקרוא קריאת שמע, לימדו קריאת שמע. ומי שאינו יודע להתפלל, לימדו תפילה. ומי שאינו נכנס בגופה של תורה, היה מלמדו. עיי"ש. פלא פלאות, אהרן הכהן עם כל גדלותו וקדושתו מצא לנכון לזכות את הרבים, עמך ישראל.

והנה אם נראה פועל שעושה מלאכתו נאמנה, וכל מה שבעל הבית מבקש הוא עושה, בין כשבעל הבית נמצא ובין כשהוא לא נמצא, ולעומתו ישנם פועלים אחרים שלא עושים את מלאכת בעל הבית אלא רק כשהוא נמצא, אבל כשהולך מעבירים את זמנם בש"ה פ"ה [שיחות הבל, פטפוטי הבל], קפה וסיגריה. לכאורה הפועל שעובד תמיד, נאמר עליו שהוא פועל נאמן. אבל אומר רבנו יונה, שעדיין אינו נחשב נאמן, אלא אם כן ילך וידבר על ליבם שיעבדו כהוגן, אז זו הוכחה שהוא נאמן לבעל הבית! וזו לשונו (שערי תשובה שער ג אות יט): דע, כי נתחייב הנברא להיות ציר נאמן ועבד משכיל בכל מלאכת עבודת אדוניו. והפועל הנאמן יהיה מהיר במלאכתו, וישיגה על מלאכת הפועלים חבריו, ועיניו על דרכיהם לראות אם באמונה הם עושים, ויזהירם ויודיעם את המעשה אשר יעשו. כי חפצו ורצונו אשר תיעשה מלאכת אדוניו בלא רמיה, על כן יחזיק ידי עושי המלאכה". וכתב הגאון רבי אליהו לופיאן:

שמחת הלב

הרי שלא מספיק אם אמר יאמר האדם די לי להציל את עצמי, ולא ישגיח לזכות גם אחרים בקיום רצון השם יתברך, כי רק בכך יקרא 'עבד משכיל ופועל נאמן', ולא זולת זה. **כי אם יש בכוחך להרבות פעלים לתורה ולמצוה, ואין אתה עושה כן, הרי זאת עדות ברורה כי אין עבודתך לשמים, ולא לכבוד שמים אתה עוסק בתורה ובמצוות, כי אם להרבות שכרך ותו לא.** ע"כ. ומבואר מדבריו שעבודת השם שלנו נמדדת בהתייחסותנו כלפי אחרים, ולכן אפילו מי שמקיים הכל, אבל לא מסתכל ימינה ושמאלה מה אפשר לזכות את אחינו התועים, אינו נחשב 'עבד משכיל ופועל נאמן' של השם יתברך.

זאת ועוד, אם היו שואלים אותנו, מי נחשב בעינינו חסיד רציני אמיתי? היינו אומרים מי שמקפיד על קלה כבחמורה, מחמיר בכל החומרות, לא אוכל מהכשר זה ומהכשר זה, ואוכל רק בד"ץ פלוני, ורק שחיטה של אלמוני, או לא אוכל בשר בכלל, ובקושי מעט עוף לכבוד שבת וחג, לאחר שבדק את הסכין היטב היטב וכו', וכו', כל אחד יהיו לו תשובות פחות או יותר ברעיון זה. והנה הגמרא במסכת יומא (פו ע"א) אומרת, כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, מאי טעמא? כדי שלא יהא הוא בגהינם ותלמידיו בגן עדן, שנאמר (תהלים סו ז): **"כִּי לֹא תַעֲזֹב נַפְשִׁי לְשׂוֹאֵל, לֹא תִתֵּן חֲסִידְךָ לְרְאוּת שְׂחַת [גיהנם]".** מקשה המאירי (אבות פרק ה) קושיא עצומה, למה דוד המלך מתפלל על החסידים שלא ילכו לגהינם, והלוא אם הם חסידים מה להם ולגהינם, היה לו להתפלל על המסכנים ברחוב שטועים אחר יצרם הרע, אבל מי שחסיד ומקפיד קלה כבחמורה, מה לו ולגהינם? ומה הענין שיהיה החסיד רואה שחת, והלא הוא חסיד? אלא אומר המאירי: "מאחר שהוא חסיד, שאין לך חסידות בעולם כמו המזכה את הרבים, אין הקב"ה מניחו לעשות עבירה שיראה מתוכה שחת, כי אין ראוי לירד לגהינם מי שזכות הרבים תלוי בו, וכן בדין מאחר שהוא סיבתם". ע"כ.

מבהיל לשמוע מה אומר המאירי, ונרחיב את הדברים. יש סוג של חסיד כמו שבארנו שמקפיד על כל דבר קלה כבחמורה, כל החומרות וכו', ויש סוג של חסיד שהוא לא מחמיר, אבל הוא יותר חסיד מהראשון, איך זה יתכן? כי הוא מזכה את הרבים, הוא עושה שגם אחרים יעבדו את הקב"ה, כלפי שמים הוא נחשב יותר חסיד, ולא רק יותר חסיד, אלא החסיד הכי גדול, וכלשונו הזהב של המאירי: **"שׂאִין לְךָ חֲסִידוֹת בְּעוֹלָם כְּמוֹ הַמְּזַכֵּה אֶת הַרְבִּיּוֹם",** פלא פלאים. רק שמאחר שאינו נוהג בכל ההידורים והחומרות, אולי תליה הוא יבוא לידי מכשול, לכן עליו מתפלל דוד המלך שלא יכשל **"לֹא תִתֵּן חֲסִידְךָ לְרְאוּת שְׂחַת",** וברין הוא שהוא לא יכשל, מאחר והוא סיבתם במצוות, לכן כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו. נמצא שמזכה הרבים הוא **"עבד נאמן לבורא",** וגם הוא **"החסיד הגדול".**

והנה חידוש גדול ועצום שכתב מרן זצוק"ל בשם רבנו בחיי שמזכה הרבים גדול יותר מהחסיד והצדיק הגדול בעולם וגדול בתורה שהגיע למדרגת מלאכי השרת, (הובא לעיל פרק ה

שמחת הלב

משנה יח) ומפורש בדבריו, שאף שלימוד תורה עלית על כולנה, אבל עדיין למעלה בקודש, הוא מעלת "זיכוי הרבים". ובאמת צריך להבין למה עד כדי כך, הרי על התורה נאמר (משלי יא): "טובה חכמה מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה", ואמרו חז"ל (מועד קטן ט ע"ב): אפילו חפצי שמים [מצוות] לא ישוו בה לתורה. ועוד אמרו (מגילה ג ע"ב): "גדול תלמוד תורה יותר מהקרבנות תמידים", "גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות" (שם טז ע"ב), "גדול תלמוד תורה יותר מבנין בית המקדש" (שם), "גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם" (שם). אם כן אין למעלה מהתורה, ולמה פתאום זיכוי הרבים עולה גם על זה?

ויש להבהיר את הדברים במשל לאבא שבנו האחד מציית תמיד לדבריו על הצד הטוב ביותר. לעומתו, בנו השני אינו מציית כל כך ופעמים רבות גם היה עובר על דברי אביו. והנה קרה פעם שאחיהם האחר חלה בחולי כבד עד מות, וטרח הבן השני רבות עם מיטב הרופאים עד שהצילו ממות לחיים. עתה, אם נשאל את האבא למי הערך שלך גדול יותר, את מי אתה מחבב יותר, האם את הראשון שתמיד עושה את רצונך, או את השני?! בודאי יאמר האבא שהערכתו כלפי השני גדלה שבעתיים, וכל כסף וזהב שבעולם לא ישווה ולא ידמה לטובה שעשה לו שהחיה את בנו חי. כן הדבר כאן, אנחנו בניו של הקב"ה, שנאמר (דברים יד א): "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם", ופסק הרשב"א (שו"ת ח"א סימן קעד) שגם אם חלילה לא עושים רצונו של מקום, עדיין נקראים בנים, כדעת רבי מאיר (קידושין לו ע"א) שאפילו אם עובדים עבודה זרה קרויים בנים, שנאמר (ישעיה א ד): "זָרַע מְרַעִים בָּנִים מִשְׁחִיתִים". וכן דעת רבי עקיבא (בבא בתרא י ע"א). עיי"ש. והנה התורה מכריזה ואומרת (דברים ל יט): "הֲעֵלֹתִי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, הַחַיִּים וְהַמּוֹת נִתְּנִי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה, וּבַחֲרַתְּ בַחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיֶה אֶתְּהָ וְזִרְעֶךָ. לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמְעַ בְּקוֹלוֹ וּלְדַבְּרָה בּוֹ כִּי הוּא חַיִּיךָ וְאָרְךָ יָמֶיךָ". התורה פשוט מודיעה ואומרת (שם טו): "רְאֵה נִתְּנִי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַמּוֹת וְאֶת הַתְּרֵעָה, דַּע לִךְ יִשְׁנֵן שְׁתֵּי דַרְכִּים, הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה הִיא דֶּרֶךְ הַחַיִּים, הַדֶּרֶךְ הָרַעָה הִיא דֶּרֶךְ הַמּוֹת, אִם תִּבְחַר בַּדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה יִתְקִיִּים בְּךָ לְמַעַן תַּחֲיֶה אֶתְּהָ וְזִרְעֶךָ". נמצא שכאשר יהודי מתרחק מדרך השם, הוא פשוט הולך בדרך המוות, וכשבא מישוה ומדריך אותו בדרך התורה, הוא מציל אותו ממות לחיים, לכן אפילו שהוא מוזג ומקרע בדברים אחרים, ולא מודקק קלה כבחמורה, אבל אי אפשר שאבא שבשמים לא ישמח בו כל כך ויעריך אותו הרבה יותר כאשר הוא מוטר נפש למען הבנים שלו. לכן עם כל הכבוד לעסק התורה שעלית על כולנה, וזה הדבר הכי חשוב והכי עצום, שלא נתבלבל חלילה, וכמו שאמר בתנא דבי אליהו (רבה פרשה יד): ירבה אדם דברי תורה, שאין לך שכר גדול יותר מהם. אבל עדיין מי שזוכה להשיב בנים שגלו מעל שלחן אביהם אל חיק אביהם, כמה אהבה והערכה יש לאבא עליו, עלית על כולנה אף יותר מעסק התורה, אל על.

שמחת הלב

זאת ועוד, אדם שאכפת לו מאחרים, והולך ומכתת רגליו שגם הם יעסקו בתורה ובמצוות, הוא מראה לאבא שבשמים שהוא עובד אותו מאהבה, כי אם היה רק מיראה, די היה לו לדאוג לעצמו, שהוא לבדו יקיים את התורה והמצוות, ובזה ינצל מגהינם ויקבל גן עדן. אבל כשאכפת לו מאחרים, כואב לו שאחרים לא יודעים מה זו שבת, מה זו טהרה, מה זו תפילה, מה זו ברכה. כואב לו שאנשים לא קובעים עיתים לתורה, ומקרב אותם ומדבר על ליבם, זה מראה שעובד את השם מאהבה. וכמו שראינו באברהם אבינו שזכה לתואר "אַבְרָהָם אֱהָבִי", על מה ולמה? כי מתחילת דרכו, ולאורך כל הדרך, נתן דעתו על אחרים שגם הם לא ילכו אחרי ההבל, וכמו שכותב הרמב"ם (הלכות עבודה זרה פ"א ה"ג), שכיון שהכיר אברהם וידע את בוראו, התחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול ל**כל העולם** ולהודיעם שיש אלוה אחד לכל העולם, ולו ראוי לעבוד. והיה מהלך וקורא ומקבץ את העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, עד שהגיע לארץ כנען, וכיון שהיו העם מתקבצים אליו ושואלים לו על דבריו, היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת, עד שהתקבצו אליו אלפים ורבבות, והם אנשי בית אברהם, ושתל בליבם העיקר הגדול הזה. עי"ש. ואם ככה אברהם עשה לגויים, על אחת כמה וכמה אנחנו מצווים על אחינו בשרנו, ובפרט בדורנו שהאוזן קשבת בכל מקום.

הוא אומר שכדי להיות ממש "מוזכה הרבים", לא די בזה שאדם יגיד "אני מוסר שיעור בכל ערב", וחזק וברוך, אלא צריך גם להשתדל יותר ויותר לעשות מאמצים כבירים, איך בכל זאת נוכל להשיב עוד ועוד בנים להקב"ה. וכן אמרו בתנא דבי אליהו (רבה פרשה יב): ושמא תאמר אותם שבעים אלף שנהרגו בגבעת בני בנימין במעשה של פילגש בגבעה, מפני מה נהרגו (עין שופטים פרקים ט - כא)? לפי שהיה להם לסנהדרין גדולה לקשור חבלים של ברזל במתניהם ולהגביה בגדיהם למעלה מארכובותיהם [כדי שיזדרזו בהליכתם], ולחזר בכל ערי ישראל, יום אחד ללכיש, יום אחד לבית אל, יום אחד לחברון, יום אחד לירושלים, וילמדו את ישראל תורה ומוסר, כדי שיתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה בעולם כולו שברא מסוף העולם ועד סופו. והם לא עשו כן, אלא כשנכנסו לארצם, כל אחד מהם נכנס לכרמו ויינו ושדהו, ואמר, שלום עליך נפשי, כדי שלא להרבות עליו את הטורה. לפיכך בגבעת בנימין שלא היו עוסקים בתורה וברוך ארץ, כשעשו דברים מכוערים, ביקש הקב"ה להחריב את העולם כולו, אמר, לא נתתי תורתך לאלו אלא בשביל שיקראו וישנו בה וילמדו הימנה דרך ארץ, לפיכך נתקבצו ישראל ויצאו למלחמה ונהרגו מהם שבעים אלף. ומי הרג את כל אלו? הוא אומר, לא הרגו אותם אלא הסנהדרין. עי"ש. מבחיל ומפחד ביותר.

זו באמת התביעה, עלינו להתאמץ ולכתת רגלים, כדי לפקוח עיניים עיוורת, להורות לעם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון. וכמו שדרשו מהפסוק (שופטים ה'): "רַכְבֵּי

שמחת הלב

אתנות צְהָרוֹת יִשְׁבִי עַל מִדִּין וְהִלְכִי עַל דֶּרֶךְ שִׁיחוֹ, אִלּוּ תִלְמִידֵי חֲכָמִים, שְׁמַחֲלִים מֵעִיר לְעִיר וּמִמְדִינָה לְמִדְינָה לְלַמֵּד בָּהֶם תּוֹרָה (עֵינִי עִירֻבִין נר ע"ב). וְזֶה שֶׁאִמַּר הַפְּסוּק (ישעיה נא א): "שָׂמְעוּ אֵלַי רְדִפֵי עֶדֶק מִבְּקֵשֵׁי ה', הַבִּיטוּ אֶל צוּר חֲצֵבְתָם, וְאֶל מִקְבַּת בּוֹר נִקְרְתָם. הַבִּיטוּ אֶל אֲבָרְהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תַחֲוֹלְלֶכֶם, כִּי אֶחָד קָרָאתִיו וְאֶבְרָהֵם וְאֶבְרָהֵם". וּלְכַאוּרָה בְּאִיזָה עֲנִין כּוֹונַת הַנְּבִיא שֶׁעֲלִינוּ לְהַבִּיט אֶל אֲבָרָהָם אֲבִינוֹ? אֵלֵּא אֹמֵר הַמְּדַרְשׁ (בְּרַאשִׁית רַבָּה לֶךְ לֶךְ פֶּרֶשָׁה מֵא), אֲבָרָהָם אֲבִינוּ נִקְרָא אֲבָרָהָם הָעִבְרִי, עַל שֵׁם שֶׁהוּא הָיָה מֵעֵבֶר אֶחָד וְכָל הָעוֹלָם כּוֹלוֹ מֵעֵבֶר אַחֵר, הוּא הַיְחִידִי שֶׁחִכֵּר אֶת בּוֹרְאוֹ וַיֵּצֵא בְּפִרְהִסְיָא נֶגֶד כָּל הָעוֹלָם. אֲבָל הַמַּעֲלָה שֶׁלּוֹ הִיְתָה שֶׁהוּא לֹא הִסְתַּפֵּק בְּמַה שֶׁחִכֵּר לְעֵצְמוֹ, אֵלֵּא "וַיֵּשֶׁע אֶשֶׁל בְּבָאָר שְׁבַע, וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם", וְכִמוֹ שֶׁדִּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (סוֹסָה י ס'ע"א), אֵל תִּקְרִי וַיִּקְרָא אֵלֵּא וַיִּקְרָא, מִלְּמַד שֶׁהִקְרִיא אֲבָרָהָם אֲבִינוּ אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּב"ה בְּפִי כָּל עוֹבֵר וְשׁוֹב, וּבִדְרֶךְ זֶה הַכְּנִיס אֶלְפִים וְרַבּוּבוֹת תַּחַת כְּנַפֵּי הַשְּׂכִינָה.

וְאִם אֲבָרָהָם טָרַח וַיִּגַּע לְהַכְנִיס עוֹד נֶפֶשׁ וְעוֹד נֶפֶשׁ תַּחַת כְּנַפֵּי הַשְּׂכִינָה, אִף שֶׁהֵם הָיוּ נִפְשׁוֹת שֶׁל גּוֹיִים, עַל אַחַת כַּמּוֹה וְכַמּוֹה שְׁמוּטֵלֶת עֲלֵינוּ הַחֻבָּבָה לְהִשְׁתַּדֵּל עִם אֲחֵינוּ בְּשִׂרְנוֹ, שֶׁלְּעֵצְרָנוּ הַתַּרְחֻקוֹ מִשְׁמִירַת הַתּוֹרָה וְהַמְצוּוֹת, וְלִקְרַבָּם תַּחַת כְּנַפֵּי הַשְּׂכִינָה. זֶהוּ שֶׁאִמַּר הַפְּסוּק: "הַבִּיטוּ אֶל אֲבָרְהָם אֲבִיכֶם... כִּי אֶחָד קָרָאתִיו וְאֶבְרָהֵם וְאֶבְרָהֵם". הַבִּיטוּ אֶל אֲבָרָהָם שֶׁהִיָּה בְּתַחֲלוּלָה יְחִיד בְּעוֹלָם - אֲבָל אַחֵר כֵּךְ - וְאֶבְרָהֵם וְאֶבְרָהֵם, אֶלְפִים וְרַבּוּבוֹת הַכְּנִיס תַּחַת כְּנַפֵּי הַשְּׂכִינָה. לְכֵן לֹא יִתְיַאֵשׁ אָדָם לּוֹמֵר, "מַה כָּבֵד אֲנִי יְכוֹל לַעֲשׂוֹת, מִי מְכִיר אוֹתִי בְּכָלֵל", אֵלֵּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד יִתְאַמֵּץ כְּמִיטֵב יְכוֹלְתּוֹ לְהַתְחִיל לְהַרְבוֹת פְּעֻלִים לְתוֹרָה אֲפִילוֹ לְמַתִּי מֵעַט, וְהַקְּב"ה יִקְיִים בּוֹ "וְאֶבְרָהֵם וְאֶבְרָהֵם", כְּמוֹ אֲבָרָהָם אֲבִינוּ שֶׁהִיָּה יְחִיד, וְהַקְּב"ה גִּידֵל אוֹתוֹ וְהִגִּיעַ אוֹתוֹ לְמִימָדִים עֲצוּמִים אֶל עַל. וְתַהֲלִלוֹת לֹאֵל יִתְבַרֵּךְ, גַּם בְּדוֹרוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ רוֹאִים בְּעֵלִיל, רַבָּנִים שְׁעוֹשִׂים זִיכּוּי הַרְבִּים, וְהַתְחִילוּ בְּזַמְנּוֹ 'בְּקִטְנָה' זְעִיר פֶּה זְעִיר שֵׁם, אֲבָל אַחֵר כֵּךְ הַקְּב"ה יִשְׁתַּבַּח שְׁמוֹ קִיִּים בָּהֶם (ישעיה ס כב): "הִקְטַן יְהִיָּה לְאֵלֶיךָ וְהִצְעִיר לְגוֹי עֲצוּם", וְהִיָּה רֵאשִׁיתֶךָ מִצְעֵר, וְאַחֲרֵיתֶךָ יִשְׁגָּה מְאֹד" (איוב ח ז).

וּמִי לָנוּ גְדוֹל מִמֶּרְךָ זְעוּקֵי שְׂכִשְׁחוֹר מִמְצָרִים לְפָנַי כְּשִׁבְעִים שָׁנָה, הַתְחִיל לְמִסּוֹר שִׁיעוּרִים בְּעֵרְבִים, וּמֵר דּוּדֵי הַיָּם סִפֵּר לִי שֶׁהִיָּה אוֹסֵף מִנֵּין לְקִדִּישׁ שֶׁלְּאַחַר הַשִּׁיעוּר, וְכַבָּה הַתְחִיל עוֹד מֵעַט וְעוֹד מֵעַט עַד שֶׁפָּרַח וְגִדֵּל בְּמִימָדִים עֲנֻקִים שְׂקִיבֵץ סְבִיבוֹ אֶלְפִים וְרַבּוּבוֹת וְיוֹתֵר. וְגַם כְּשִׁכְבַּר הַתְּפִרְסָם הָרַב, וְהִיָּה רַב רֵאשִׁי לְתַל אֲבִיב, הִיָּה מוֹסֵר שִׁיעוּרִים בְּבִתִּי כְּנִסַּת גַּם כְּשֶׁהָיוּ שֵׁם מוֹסֵפֵר מוֹעֵט שֶׁל אֲנָשִׁים. וְפַעַם כְּשֶׁשָּׂאֲלוּ אֶת מֶרְךָ עַל זֶה, אָמַר: וְכִי לָהֶם לֹא מִגִּיעַ לְלַמּוֹד תּוֹרָה?! וְפַעַם אַחֲרַת אָמַר, אֲנִי לֹא מוֹסְתַכֵּל רַק עַל אוֹתָם שֶׁנִּרְאִים לְנֶגֶד עֵינַי, אֵלֵּא עַל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים שֶׁלָּהֶם, שְׁבֻזְכוֹת זֶה הֵם יִשְׁלַחוּ אֶת בְּנֵיהֶם לְתַלְמוּדֵי תּוֹרָה וְיִשְׁבִּיבוֹת קְדוּשׁוֹת, וַיֵּצְאוּ מֵהֶם דּוֹרוֹת דּוֹרוֹת שֶׁל יִרְאֵי שְׁמִים וְתַלְמוּדֵי חֲכָמִים. וְכִמוֹ שֶׁכָּתַב מֶרְךָ (חַוּוֹעַ אַרְבַּע תַּעֲנוּת

שמחת הלב

עמ' תקב): "זכיתי להסתופף בצילו של המאור הגדול מורי ורבי עטרת ראשי רבנו עזרא עטייה זצ"ל ראש הישיבה, והשפיע עלי הגאון מורי ורבי למסוד שיעורי ערב לבעלי בתים ולקרובם לצור מחצבתם על ידי התורה, ולהשפיע עליהם לשלוח את בניהם לישיבה. ולאט לאט התחילו לזרום לישיבה כל חניכי התלמוד תורה, ואז נפתחו כמה ישיבות קדושות לתלמידים הצמאים לדבר ה". עיי"ש.

כמו כן, ישנם רבנים בדורנו שגם כן התחילו במתי מעט ועלו והתעלו, בבחינת (דברים י כב): "בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיִמָה, וְעַתָּה שְׁמֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב, וּנְבִיאָה רַק בַּקְצֵרָה שְׁתֵּי דוּגְמָאוֹת: הַגְּאֹן רַבִּי רְאוּבֵן אֲלֶבָז שְׁלִיט"א רֹאשׁ יִשִּׁיבַת "אוֹר הַחַיִּים", סִיפֵר כְּמָה פַעֲמִים אִיךְ הִתְחִיל בְּצַעֲרֵירוֹתוֹ עִם קְבוּצָה קְטָנָה שֶׁל בַּחוּרִים שֶׁאִסְף אוֹתָם מִרְחוֹבוֹת הַבּוֹכְרִים לְפָנָי כ־50 שָׁנָה, וְהִיָּה מְכַנֵּס אוֹתָם בְּכָל עֶרֶב לְשִׁיעוֹר תּוֹרָה בְּבֵית הַכִּנְסַת "מִדְרַשׁ אֲלִיהוּ" בְּשִׁכּוֹנַת בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְחֻלְקָם הָיוּ כָּל כֵּךְ רְחוּקִים שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים בְּשִׁיעוֹר עִם רְגָלִים עַל הַסְּפָסָלִים וְהַשׁוֹלְחָנוֹת, וּמַעֲשֵׂנִים סִיגְרִיּוֹת וְשׁוֹתִים קָפָה, אֲבָל הוּא הֵנִיחַ לָהֶם, הָעֵיקָר שֶׁתוֹךְ כְּדֵי יִשְׁמְעוּ דְבַרֵי תּוֹרָה, דְּבַרֵי אֲלוֹקִים חַיִּים. הוּא סִיפֵר שֶׁהִזְקֵנִים שֶׁהָיוּ שָׁם בְּבֵית הַכִּנְסַת, הָיוּ גּוֹעֲרִים בָּהֶם, אִיךְ הֵם יוֹשְׁבִים בְּבֵית הַכִּנְסַת, אֲבָל הוּא שֶׁהִכִּיר אֶת נַפְשׁוֹתֵם הַרְכוּת, הַבֵּין שֶׁלֹּא כְּדָאֵי כְּרָגַע לְהוֹכִיחַ אוֹתָם עַל זֶה, וְכַכָּה אֵט אֵט הִחְדִּיר בָּהֶם תּוֹרָה וִירַאת שָׁמַיִם עַד שֶׁפָּרְחוּ וְשִׁגְשְׁגוּ, וְהַיּוֹם מֵהֵם: תְּלִמִּידֵי חֲכָמִים, דִּינִים רֹאשֵׁי יִשִּׁיבוֹת... וְבֵן פּוֹרֵת יוֹסֵף הִישִׁיבָה פְּרָחָה וְגַדְלָה בְּמִימֵידִים עֲנֻקִים, עַד שֶׁאִין סֶפֶק שֶׁבְּמְרוּצַת הַשָּׁנִים זָכָה הָרַב לְהַכְנִיס רַבֵּי רַבּוֹת תַּחַת כִּנְפֵי הַשְּׂכִינָה.

גם ידידנו הגאון הרב זמיר כהן שליט"א, כמה פעמים סיפר שהרגיש את הכוחות הטמונים בו, ורצה מאוד לצאת לעם שבשדות כדי להגיש לפניהם את דבר השם באמונה והוכחות מדעיות על בריאת העולם וכו', ולכן ניגש לארגון "ערכים" שיקבלוהו למרצה אצלם, אבל הם לא הסכימו [לא הכירו בזמנו מספיק בגדלותו ובמתקן שפתיו להפוך את העולם], ודוקא בגלל זה, אמר לעצמו "אם אין אני לי, מי לי?", והלך ופתח בעצמו את ארגון "הידברות", וברוך השם 'בן פורת יוסף' עלה והתעלה, כן ירבה וכן יפרוץ. אני זוכר בזמנו לפני כ-15 שנה, מרן זצ"ל הורה לשר התקשורת דאז ר' אריאל אטיאס לתת לרב זמיר לפתוח את ערוץ "הידברות" בטלוויזיה, ועשו כנס ענק באצטדיון "יד אליהו" בתל אביב, ומרן בכבודו ובעצמו הגיע לכנס כדי לחזק את הדבר הזה, כי מרן ידע מהי המשמעות הענקית שבכך, הרבה אחים שלנו מסכנים שעדיין לא שומרים תורה ומצוות, הם לא יבואו לשמוע דרשה, הרצאה, בבית הכנסת או באולם, הם רוצים אבל מתביישים, שלא יגידו שהם באים לחזור בתשובה וכו' וכו', אבל על ידי ערוץ "הידברות", הם יושבים בבית בטלון וצופים מסך תורני, הוכחות מהמדע, דברים מחזקים לשמירת התורה והמצוות, ואף אחד לא יודע ולא רואה אותם. מי פילל ומי מילל, שיבוא דור כזה.

שמחת הלב

על כן בוודאי שזו הדרך הנכונה והמועדפת לכתחילה לצאת לערים אחרות ששם יש הרבה יותר ציבור שצמאים לתורה, ולזכותם ביתר שאת ויתר עוז. אלא שברור שעדיין ישנם כמה פרטים לבאר בזה. כי מה לאברך צעיר לצאת למקומות כאלו, בלי לבדוק מראש שיש שם כולל עם לימוד כיאות, כדי שבעזרת השם הוא יפרח ויגדל מעלה מעלה בתורה, כי עם כל הכבוד למעלת זיכוי הרבים העצום והאדיר, אבל חלילה שיזניח האדם את לימודו ולא יתקדם. ופעם כשמרן צוק"ל דיבר בשבח זיכוי הרבים, אמר: אבל מי שלא ילמד תורה, יהיה חלילה "עם הארץ", ומה יהיה ממנו?! הרי כל זמן שהוא לא לומד תורה, הוא שוכח.

לכן אדרבה ילך למקום שיש שם כולל טוב ויגדל וישגשג בתורה, ותהיה לו סייעתא דשמיא יותר, גם בזיכוי הרבים וגם בלימוד, וכמו שנאמר (קהלת ז יח): "טוֹב אֲשֶׁר תִּאָחַז בְּזָה, וְגַם מִזָּה אֶל תִּנַּח אֶת יָדְךָ, כִּי יֵרָא אֱלֹהִים יֵצֵא אֶת פְּלִים". וכמו שאמר המלאך המגיד למרן הבית יוסף (מגיד מושרים פרשת שמות דף מז ע"ב), ואל תצטער על שאתה מטפל בענייני הציבור ועל ידי כך אתה מתבטל מעסק התורה, כי אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך, כי שניהם כאחד טובים, ועל ידי הכל זוכה לחלוקא דרבנן [לבוש כבוד לחכמים] וכו', כי עסק התורה לחוד, וצרכי ציבור לחוד, וכן תפילה לחוד, ומכולם יחד יעשו אותם לבושי כבוד, שיתלבש בהם האדם כשיצא מהעולם הזה, לכך עסוק בכולם. עי"ש. ואדרבה בכך תהיה לו סייעתא דשמיא יותר, כמו ששמעתי פעם ממרן שאמר: "זכי הקב"ה החסיד משהו מהתורה שלי", אדרבה כשמזכים את הרבים, הקב"ה נותן סייעתא דשמיא להבין יותר טוב ולזכור יותר. ועיין עוד בעלון "ותתענג בדשן" (שם) ביתר אריכות בעוד כמה וכמה פרטים, ותרוה נחת. (ועיין עוד לעיל פרק ד משנה יד)

איני דר אלא במקום תורה. סיפר רב מזכה הרבים מאזור המרכז, כי בצעירותו היה מוסר שיעור בגמרא מידי יום משעה 5:00 עד שעה 7:00 בערב בעיר בת ים. אחד ממשתתפי השיעור, היה מקפיד לבוא כל יום בזמן, וקנה במיוחד גמרא לשיעור, והיה מביאה עמו יום יום מביתו. אך למרבה הפלא, לא יאוחר מ-5 דקות מתחילת השיעור, כבר היה מתנמנם ונרדם עד סוף השיעור. לאחר שנשנה הדבר יום אחר יום, ניגש אליו הרב ואמר לו: שמע נא ידידי, למה לך להטריח את עצמך לבוא לשיעור לאחר יום עבודה מייגע ומעייף, האם לא עדיף שתישאר בבית ותנוח על מיסתך, במקום להצטער כך ולהירדם על השולחן?! ענה לו אותו יהודי: דע לך כבוד הרב, כי עובד אני קשה כל היום, וחוזר מהעבודה בשעה 4:00 אחר הצהריים, טועם משהו, בקושי רואה את ילדי, וכבר אני צריך לצאת לשיעור. ילדי אומרים לי, אבא! הישאר אתנו, אנחנו רוצים שתהיה אתנו, בקושי אנחנו רואים אותך, ואני אומר להם: בני! כל היום עבדתי קשה, ולא זכיתי ללמוד תורה, לפחות עכשיו הולך אני ללמוד תורה". לכן, אף על פי שאני ישן בשיעור, בכל זאת - עצם הדבר שבני רואים שאבא שלהם הולך ללמוד תורה, אף שהוא עייף וקשה לו, בכך מרוויח אני כי נחקקים בליבותיהם אהבה

שמחת הלב

עצומה וחשק וערך ללימוד התורה. מספר הרב, כי באמת זכה אב זה וכל בניו יצאו עוסקים בתורה ואוהבים תורה באמת.

"וְהַקִּיצוּת הַיָּא תְּשִׁיחָה". אמרו חז"ל (מסכת שמחות, חיבוט הקבר פ"א ה"ח): משל לשלשה אנשים, אחד עובד אדמה, אחד עוסק בתורה, ואחד עוסק בכסף וזהב. הגיע זמנו של עובד אדמה ליפטר מן העולם, אומר להם: תנו לי מעמלי בעולם הזה, ואלך ואשא לבית עולמי, שלא אלך ריקם. אומרים לו: והלא עובד אדמה היית, והאדמה של הקב"ה, שנאמר "לה' הארץ ומלואה, תבל ויושבי בה". הגיע זמנו של עוסק בכסף וזהב ליפטר מן העולם, אומר להם: תנו לי מעמלי שעמלתי ואלך ואשא עמי, שלא אלך ריקם לבית עולמי. אומרים לו: שוטה, והלא כסף וזהב של הקב"ה, שנאמר: "לי הכסף ולי הזהב". הגיע זמנו של עוסק בתורה ליפטר מן העולם, אומר להם תנו לי מעמלי שעמלתי בעולם הזה, ואלך ואשא לבית עולמי, ולא אלך ריקם, אומרים לו: צדיק ישר ונאמן, היאך ניתן לך מעמלך, והלא עוסק בתורה היית, ותורה מאירה לפניך, והקב"ה יקבלך בסבר פנים יפות, שנאמר (משלי ו כב): "בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אֶתְךָ, בְּשֹׂכֶךָ תִּשְׁמַר עֲלֶיךָ, וְהַקִּיצוּת הַיָּא תְּשִׁיחָה", מלאכי השרת יוצאים לקראתך, ויאמרו לך שלום בואך, שנאמר (ישעיה נח ח): "אָז יִבְקַע פֶּשַׁח אֹרְךָ, וְאֶרְבֶּתְךָ מִהֲרָה תִּצְמַח, וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקָה, כְּבוֹד ה' יֵאֱסָפָה".

"וְהַקִּיצוּת הַיָּא תְּשִׁיחָה". על הפסוק (ישעיה כו יט): "יִחִיו מִתִּיךְ נִבְלָתִי יְקוּמוּן, הַקִּיצוּ וְרָנְנוּ שְׁכָנֵי עִפְרָיִם, כִּי טַל אֹרֶת טַלְךָ, וְאָרְצְךָ רְפָאִים תִּפְיֵל", דרשו חז"ל (מסכת כתובות קיא ע"ב): כל המשתמש באור תורה [שעוסק בתורה] - אור תורה מחייהו, אבל כל שאין משתמש באור תורה - אין אור תורה מחייהו. ועמי הארץ שלא זכו לעסוק בתורה, באיזו זכות יקומו בתחיית המתים? אלא ממה שנאמר (דברים ד ה): "וְאֵתֶם הִדְבַּקְתֶּם בְּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים בְּלֶכֶם הַיּוֹם" - וכי אפשר להידבק בשכינה, והלא נאמר (שם): "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֲכָלָה הוּא"? אלא כל המהנה תלמידי חכמים מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו נדבק בשכינה, ובזה שנדבק בשכינה ויש לו חלק בלימוד התורה, זוכה לקום בתחיית המתים, כפי שנאמר בהמשך הפסוק: "חַיִּים בְּלֶכֶם הַיּוֹם".

בְּשֹׂכֶכָה תִּשְׁמַר עֲלֶיךָ, כְּבוֹד, וְהַקִּיצוּת הַיָּא תְּשִׁיחָה, לעולם הבא. מעשה בעגלון שהיה טורח קשות לפרנסתו, ובכל יום היה מביא עמו פירות וירקות מהכפר הסמוך לעיר ומוכרם. יום אחד כשיצא לעבודתו, החלו לרדת שלגים, הדרך השתבשה והעגלה נתקעה כשהוא באמצע הדרך. כל מאמציו לחלץ את העגלה עלו בתוהו. בינתיים הגיע הלילה, בצר לו עזב את העגלה וחיפש מחסה ללון. והנה מרחוק ראה אור, היה זה בית שבו הרב עסק בתורה, קבלו הרב במאור פנים, הושיבו ליד התנור, והגיש לו מאכל ומשקה לחמם את גופו. לאחר שאכל ושתה והשיב את נפשו, פנה אל הרב בשאלה: כבוד הרב, עמל אני בזיעת אפי, מתייגע ומתייסר בקור ובחום, בגשם ובשלג - עולם הזה אין לי, איני נהנה ממנו כלל, אמור נא לי

שמחת הלב

כבוד הרב, האם לפחות עולם הבא יהיה לי? אמר לו הרב: ישמעו אוזניך מה שפיר מדבר, והלוא דברים קל וחומר, אם עולם הזה שאתה עמל עליו כל כך להשיגו, אתה אומר שאין לך, עולם הבא שאינך עמל עליו, מאין יהיה לך? רק אם תעמול בתורה ובמצוות, תוכל לצפות לשכר לעולם הבא. (חזון עובדיה פסח בשם קול יהודה)

"טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וקסף". אמרו בגמרא פסחים (נג ע"ב), כל המטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים, זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר (קהלת ז יב): **"כִּי בָצַל הַחֲכָמָה בָּצַל הַכֶּסֶף"**. ויש לשאול, לכאורה מה יהנה העשיר לשבת בישיבה של מעלה בגן עדן עם החכמים, והלוא שם אין לא אכילה ולא שתיה, לא הנאות העולם הזה ולא טיולים, לא השקעות בנדל"ן ולא מפעלי ים המלח, לא רותם ולא קמ"ג [קרית מחקר גרעינית]... אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה, ועוסקים בתורה ומפלפלים בה, יש ישיבה של רבי עקיבא, ישיבה של רבי מאיר, של רבי שמעון בר יוחאי, של הרמב"ם, של מרן הבית יוסף וכו', והרי העשיר לא למד תורה, ומהיכן ידע לפלפל איתם? ושמעתי פירוש נפלא מרבה הראשי של כרמיאל הגאון הרב אליהו מלכא שליט"א בשם המדרש, שהקדוש ברוך הוא ישתבח שמו ילמד אותם את התורה, ויעשה להם קורס מזורז... על ידי שינסק אותם בפה, ובנשיקה זו יעביר להם את כל התורה ברגע אחד, וככה יהיו חכמים גדולים בתורה ויוכלו לפלפל עם החכמים למעלה, ואז העשירים יגידו: **"טוב לי תורת פיך - מאלפי זהב וקסף"**, כלומר, טוב לי תורת פיך של הקדוש ברוך הוא, בזכות אלפי זהב וכסף שתמכו בתורה.

כיוצא בזה שמעתי ממרן זצוק"ל על הגמרא בסנהדרין (צב ע"א): כל פרנס שמנהיג את הציבור בנחת, זוכה ומנהיגם לעולם הבא, שנאמר (ישעיה מט י): **"כִּי מְרַחֵמִם יְנַהֲגֶם וְעַל מְבוּעֵי מַיִם יְנַהֲלֵם"**. ושאל מרן, מדוע הרב שהנהיג אותם פה בעולם הזה ינהיג אותם לעולם הבא, והרי בעולם הבא יש גדולי עולם קדמונים ענקים, ראשונים כמלאכים, ולמה שירצו לשמוע דוקא את הרב שלהם? אלא כשיבוא החכם לעולם הבא, הקב"ה ישתבח שמו יפתח לו את מעיינות החכמה, **"כִּי ה' יִתֵּן חֲכָמָה, מִפִּי דַעַת וּתְבוּנָה"** (משלי ב ו), ויהיה כמעין המתגבר עד כדי כך שיוכל גם לפלפל עם גדולי החכמים הענקים. והציבור שלו בראותם זאת, יתלהבו ממנו ויחפצו בו. וסמך לזה מצאתי בתנא דבי אליהו (רבה פרשה יד): כל המלמד תורה ברבים לישראל לשם שמים, ואינו נושא פנים לעשיר ולעני אלא מלמדם כאחת, מתוך כך הקב"ה מרחם עליו, ונותן בו רוח חכמה ובינה ודעה והשכל, ונותן חלקו עם אברהם יצחק ויעקב. ע"ש.

"טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וקסף". תלמידו של הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, הראה לו פעם את שעון הזהב שקיבל מתנה מכלתו. התעניין הרב, **"מה מחירו של השעון?"** "חמש מאות דולר", השיב התלמיד. רבי יחזקאל התבונן בשעון שעה ארוכה, ואמר בהתרגשות:

שמחת הלב

“עכשיו תוכל להבין את כוונת הפסוק ‘טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף’, מילה אחת של תורה שווה הרבה יותר מאלפי שעונים כאלו...” (הפוח ככל יום, ד' בשבט תשע"ט)

“טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וְכֶסֶף”. “שמי גולן ואני עוד מעט בן שמונה עשרה. רציתי לספר לכם על ניסיון עצום שעמדתי בו, ושגרם לי לאהוב את הבורא ואת תורתו בצורה אדירה שקשה לי להגדיר אותה במילים. לפני כשנתיים שכנעו אותי שני חברים לבוא לשמוע שיעור תורה. זה לקח להם זמן רב, כי אני בן למשפחה חילונית רחוקה לחלוטין מתורה ומצוות. הורי היו אנשים אמידים מאוד, ואנחנו, הורי ואחי הקטן, מתגוררים באחת השכונות היוקרתיות בירושלים. משפחתי עונה בגדול על התואר “שני ילדים וכלב”. הייתי רחוק כל כך מתורה, שכאשר נכנסתי לבית הכנסת בפעם הראשונה בחיי, רציתי מיד לברוח. הרבנים, הכיפות, ארון הקודש, הספרים, האווירה, הכל דמה בעיני למקום שאין לי קשר אליו, וכאילו שתי ידיים ענקיות דחפו אותי החוצה. חברי הושיבו אותי בכת, תקעו לי כיפת קרטון על הראש, ואז לראשונה בחיי שמעתי שיעור תורה. למחרת, מסקרנות, באתי שוב ושוב, עד שליבי נפתח לדברי תורה והלכה. מובן שהסתרתי מהורי שאני לומד תורה, משום שהם ממש אנטי, ומדברים לא יפה על הדת. לא מזמן אבא שלי תפס אותי “על חם”. הוא עבר במכוניתו בכביש הסמוך לבית הכנסת, וקלט בעיניו שאני נכנס לשם עם כיפה על ראשי. אני לא הבחנתי בו. למחרת בערב, כשעמדתי ליצאת שוב, אבא פנה אלי רגוע ושליו וביקש לשוחח איתי. פניו היו רציניות מתמיד, וחששתי שמא הוא שמע משהו על תחילת החזרה בתשובה שלי. אכן כן. הוא סיפר לי שאמם הוא ראה אותי נכנס לבית הכנסת וחקר אותי. סיפרתי לו את האמת, אני אוהב ללמוד תורה, יש בה דברים אמיתיים, ולמדתי להתפלל.

אבא שתק, וראיתי שהוא פגוע או מבוהל, וכמובן מאוד לא מרוצה. ואז אבא אמר לי בשיא החביבות, בקור רוח, את המילים: “גולן, אני ואמא אוהבים אותך, ולא רוצים לאבד אותך. אנחנו בפירוש לא רוצים שתחזור בתשובה. אני מציע לך הצעה שבוודאי תשמח אותך. לא מזמן עשית רשיון נהיגה, החלטנו אמא ואני לקנות לך מכונית חדשה, הכי טובה שיש, אבל בתנאי אחד, אתה מפסיק את הקשר שלך עם הדתיים והלימוד שלהם. אנחנו יודעים שמכונית תשמח אותך, וכשם שאנו רוצים לשמח אותך, אנא תשמח אותנו, ותפסיק ללמוד שם”.

הרגשתי באותן דקות שאני נקרע לגזרים. כמו רעם ביום בהיר. אני אוהב מאוד את הורי ומכבד אותם, אבל אני אוהב את התורה ומאמין בקב"ה. אינני רוצה לעזר את הורי, אבל לא רוצה לעזר את הקב"ה. מה עושים? ואני בהחלט מעוניין במכונית חדשה. אינני אחד כזה שמתנזר מתענוגי העולם הזה, אבל איך אפשר בלי שיעור תורה? כמה קשה. אבל היצר הרע גם הוא לא הרפה. מכונית חדשה? איזו מתנה. אולי אעשה הפוגה קצרה משיעורי התורה. לא נורא. “גולן”, אבא היה תקיף, “תחליט עכשיו, מכונית חדשה או שיעור תורה”.

שמחת הלב

עצמתי את העיניים חזק חזק כדי לעצור את הרמעות, לחצתי על החזה כדי שהלב לא יפרוץ משם. רציתי לבכות, להניח את הראש על הכתף של אבא וללחוש לו: "אבא, התורה היא גם שלנו, יש בורא בשמים. גם אתה הבן שלו. אנא רחם עלי ותן לי ללכת על פי שכלי ורגשותי. פניתי להשם יתברך וצעקתי בשקט מתוך ראותי: "אבא שבשמים, תן לי אומץ לענות לאבא". ואז פקחתי את עיני והודעתי לאבא: "אני מצטער. אני אוהב אתכם, אני רוצה מאוד מכונית חדשה, אבל אני לא מוותר על שיעור תורה ואמונה בה. אנא תבין אותי".

חשתי רוגע עצום ושמחה פנימית רקדה בתוכי לאין שיעור. אבא הורה לי לצאת. נכנסתי אחר כך לשיעור גמרא והרגשתי אור עצום בלב ובשכל. הבנתי כל מילה, הקשיתי קושיות, שמחה אינסופית מילאה את ליבי. עמדתי בניסיון, וידיו של הבורא ליטפו את פני.

אחרי חצות נכנסתי הביתה, וחששתי מהנורא מכל. מצעקות, מבכיות, מהאשמות. וכאן קיבלתי הפתעה. הורי ישבו בסלון, קמו, נישקו וחיבקו אותי, ואמרו לי במפורש: "גולן, אם זו הדרך שבחרת, שתצליח".

ומה לגבי המכונית החדשה? מי צריך מכונית חדשה, אם הדרך שאני נוסע בה מקובלת על הורי, ומשמחת את מלך מלכי המלכים?! (מכתב מגולן בעל המעשה. במה מדליקין)

"לִי הַפֶּסֶף וְלִי הַזֶּהָב נָאם ה' צְבָאוֹת". מעשה בבחור מיישיבת כפר חסידים, שהגיע לגיל הנישואין, ובא לפני המשגיח רבי אליהו לופיאן זצ"ל וביקש שרוצה לצאת ללמוד מקצוע קודש - כתיבת סת"ם. מדוע? שאל הרב. ענה הבחור: אני מקוה בעזרת ה' להתארס בקרוב, וכדאי שיהיה לי מקצוע לחיות בכבוד. חקר המשגיח: ומי אמר שתתארס בקרוב, אולי תשאר רווק ותוכל ללמוד בלי טרחה? נבהל הבחור: מה פתאום, מה? אשה לאיש, הזיווג כבר נגזר משמים. אמר הרב, טוב, אך מי אמר שהמשפחה תגרל ויהיו לך ילדים, אולי תשאר זוג ויספיק לך בהרווחה משכורת הכולל? נרעש הבחור ושאל: מדוע המשגיח מנבא שחורות? ה' יעזור ויהיו לי בנים, למה לחשוב אחרת? והוסיף, אני מבקש שהרב לא יפתח פה לשטן, שלא יהיה חס ושלום כשגגה היוצאת מלפני השליט. אכן מיהר המשגיח להסכים עמו ולהרגיעו, ושאל: אך מי אמר שהמקצוע יהיה מבוקש, הלוא הרבה מובטלים יש? שוב התפלא הבחור, למה לחשוב כך? ה' יעזור ותהיה לי כתיבה יפה, ויהיו לי הרבה קליינטים! חיך המשגיח ואמר: ישמעו אוזניך מה שפיך מדבר, על הכל אתה אומר: ה' יעזור, ה' יעזור שתהיה לי אשה, ה' יעזור שיהיו לי ילדים, ה' יעזור שתהיה לי כתיבה יפה ויבואו קליינטים, אינך נוקק לעזור לו כלל, אם כן בפרנסה, שכתוב: "לִי הַפֶּסֶף וְלִי הַזֶּהָב נָאם ה'", והקב"ה ישתבח שמו: "פֹּתַח אֶת יָדָךְ וּמְשִׁיבֵי לְכָל חַי צִוּוֹן", דוקא בזה אתה רוצה לעזור לו?! תלמד תורה והוא יעזור לך! הבין הבחור היטב את הדברים, המשיך בלימודיו בישיבה, וה' עזר לו

י חֲמִשָּׁה קְנִינִים קָנָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, וְאֵלוֹ הֵן, תּוֹרָה קְנִין אֶחָד, שָׁמַיִם וָאָרֶץ קְנִין אֶחָד, אַבְרָהָם קְנִין אֶחָד, יִשְׂרָאֵל קְנִין אֶחָד, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קְנִין אֶחָד. תּוֹרָה מְנִין, דְּכַתִּיב (משלי ה), ה' קְנִי רֵאשִׁית דְּרָכּוֹ קָדֵם מִפְּעֻלּוֹ מֵאֵז. שָׁמַיִם וָאָרֶץ קְנִין

מאירת עיניים

לעולם, אחר כך שמים וארץ, אחר כך אברהם אבינו, עם ישראל, ובית המקדש. תורה מנין? – היכן רואים בה לשון "קנין", והיכן רואים שבשבילה העולם מתקיים? דכתיב: "ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז" – התורה אומרת שהקב"ה קנאה עוד לפני שברא את העולם, והיא סיבת קיומו. כפי שאמרו חז"ל: "תשע מאות שבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם היתה התורה כתובה ומונחת בחיקו של הקב"ה". שמים וארץ קנין

י חמישה קנינים קנה לו הקדוש ברוך הוא בעולמו – העולם וכל אשר בו של הקב"ה, ככתוב "לה' הארץ ומלואה", אך רק על חמישה דברים החשובים וחביבים אצל הקב"ה מאוד, נזכר לשון "קנין", [על דרך מה שפירש רש"י על הפסוק "עם זו קניתי" – חבבת יותר משאר אומות, כחפץ הקנוי בדמים יקרים, שחביב על האדם], כי בהם מושגת תכלית הבריאה ובשבילם העולם מתקיים. ואלו הן – מובאים הם לפי סדר הזמנים: תחילה התורה שקדמה

שמחת הלב

והתארס, ה' עזר לו והתחתן, ה' עזר לו ונולדו לו ילדים, וה' עזר והיום הוא תלמיד חכם ראש ישיבה. (מעין השבוע במדבר סו. ועיין עלון "ותענג בדשן" גיליון מס' 92 ותרזה נחת)

י חמישה קנינים... תורה, שמים וארץ, אברהם, עם ישראל, ובית המקדש. אפשר שרמזו בחמשה דברים הללו שהם הם העולם ועמודיו ומקיימיו, על דרך שאמר התנא שמעון הצדיק (פרק א משנה ב), "על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים". והיינו השמים והארץ שהם העולם, עומדים על התורה, ועל העבודה זה בית המקדש, ועל אברהם אבינו שהוא עמוד החסד, ועל ידי ישראל שהם מקיימים את שלשת הדברים הללו. "ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז". בגמרא מסכת שבת (פח ע"ג): אמרו: בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מה לילוד אשה בינינו? אמר להם, לקבל את התורה בא. אמרו לפניו, חמדה גנוזה, שגנוזה לך תתקע"ד [974] דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם? "מה אנוש כי תזכרנו, וכן אדם כי תפקדנו"?... "תנה הודך על השמים" [כלומר תן את התורה למלאכים שהם בשמים] אמר לו הקב"ה למשה, החזר להם תשובה. אמר לפניו, רבונו של עולם, מתיירא אני שמה ישרפוני

אֶחָד מִנִּין, דְּכָתִיב (ישעיה סו), כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כְּסָאֵי וְהָאָרֶץ הַדָּם רָגְלֵי אֵי זֶה בֵּית אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵי זֶה מְקוֹם מְנוּחָתִי, וְאוֹמַר (תהלים קד) מָה רַבּוּ מַעֲשֵׂיךָ ה' כֻּלָּם בְּחֶכְמָה עָשִׂיתָ מְלֵאָה הָאָרֶץ קִנְיָנְךָ. אֲבִרְהֶם קִנְיִן אֶחָד מִנִּין, דְּכָתִיב (בראשית יד), וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אֲבָרָם לְאֵל עֲלִיוֹן קִנְיִן אֶחָד שָׁמַיִם וָאָרֶץ. יִשְׂרָאֵל קִנְיִן אֶחָד

מאירת עיניים

והאפל. מנין? שכאשר מלכי צדק מברך את אברהם, כתוב: "וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אֲבָרָם לְאֵל עֲלִיוֹן קִנְיִן שָׁמַיִם וָאָרֶץ" – ולכאורה מה המקום להכניס בתוך שבחו של אברהם את שבחו של ה' ה"קונה שמים וארץ", והלוא לאחר מכן הוא מדבר בנפרד בשבחו של ה', וממשיך ואומר: "וַיְבָרְכֵהוּ אֵל עֲלִיוֹן אֲשֶׁר מִנֵּן צָרִיךְ בְּיָדְךָ?" אלא המילים "אל עליון קונה שמים וארץ" הם שבחו של אברהם, שהוא הוא קונה שמים וארץ, כי בזכותו ולמענו ברא ה' שמים וארץ! וכפי שכתוב במדרש (בראשית רבה יב ח. וזוהר הקדוש לך לך פי ע"ב): "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" – באברהם, שנבראו הם למען אברהם. ואם השמים והארץ החשובים כ"קנין", נבראו בשביל אברהם, כל שכן שאברהם בעצמו

אחד, מנין? דכתיב: "כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כְּסָאֵי וְהָאָרֶץ הַדָּם רָגְלֵי..." – מפסוק זה רואים שהשמים והארץ יחדיו מהווים כביכול את כסאו של ה', דהיינו מכוונים את מלכותו בעולם, כשהשמים הם כביכול מושב הכסא, והארץ היא תחתיתו – "הדום רגלי". כלומר השמים והארץ יחדיו הם העמודים המקיימים את העולם. אך עדיין לא ראינו בהם לשון קנין, ולפיכך בא פסוק נוסף: "מָה רַבּוּ מַעֲשֵׂיךָ ה' כֻּלָּם בְּחֶכְמָה עָשִׂיתָ מְלֵאָה הָאָרֶץ קִנְיָנְךָ" – הארץ נקראת כאן "קנין", וכל שכן שגם השמים הם בגדר קנין, שהרי ראינו בפסוק הקודם כי השמים והארץ מהווים חטיבה אחת ומשלימים זה את זה להיות כסאו של ה' ולכונן את העולם. **אברהם קנין אחד** – שהוא הראשון שהכיר את ה' והפיצו בעולם החשוך

שמחת הלב

בהבל שבפיהם. אמר לו, אתו ככסא כבודי והחזר להם תשובה. אמר לפניו, רבוננו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתוב בה? "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", אמר להם למלאכים, וכי למצרים ירדתם? לפרעה השתעבדתם? תורה למה תהא לכם? ועוד, מה כתוב בה? "לא יהיה לך אלהים אחרים", וכי בין עמים אתם שרויים שעובדים עבודה זרה? ועוד מה כתוב בה? "זכור את יום השבת לקדשו", וכי מלאכה אתם עושים, שצריכים לשבות? עוד מה כתוב בה? "לא תשא", וכי משא ומתן יש ביניכם? עוד מה כתוב בה? "כבד את אביך ואת אמך", וכי אב ואם יש לכם? עוד מה כתוב בה? "לא תרצח", "לא תנאף",

מִנִּין, דְּכָתִיב (שמות טו), עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ ה' עַד יַעֲבֹר עִם זֹ קָנִיתָ, וְאוֹמֵר (תהלים טז) לְקֹדְשִׁים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ הַמָּה וְאֲדִירִי כָּל חֲפְצֵי בָּם. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קָנִין אֶחָד מִנִּין, דְּכָתִיב (שמות טו), מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת ה' מִקְדָּשׁ ה' פּוֹנְנוּ יָדֶיךָ. וְאוֹמֵר (תהלים עח) וַיָּבִיֵאם אֶל גְּבוּל קִדְשׁוֹ הֲרֵ זֶה קִנְיָתָה יְמִינוּ.

מאירת עיניים

קנין אחד, מנין; דכתיב: "מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' פוננו ידיך" – מפסוק זה רואים כי בית המקדש הינו מכון לשבתו של ה', הוא מכונן את שבתו ומהווה בסיס לקיום העולם. אך עדיין לא מצאנו לשון קנין, לכך בא פסוק נוסף: **ואומר: "ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו"** – מהמילה "קדשו" ניתן להקיש כי מדובר על בית המקדש, והרי לנו לשון קנין. (רש"י. מדרש שמואל)

חשוב כקנין. ישראל קנין אחד, מנין; דכתיב: "עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קנית" – ומפורש "קנין" לעם ישראל. אך עדיין היכן רואים שהעולם מתקיים בשבילם? לכך בא פסוק נוסף: **"לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם"** – מכאן רואים שהקדושים שהם עם ישראל, הינם הדיירים העיקריים של הארץ, וכל חפצו של הקב"ה – בם. **בית המקדש**

שמחת הלב

"לא תגנוב", וכי קנאה יש ביניכם? יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו לו להקב"ה, שנאמר: "ה' ארוננו, מה אדיר שמך בכל הארץ", ואילו "תנה הודך על השמים" – לא אמרו. ע"כ.

ומעתה, אומר החפץ חיים, דבר המובן הוא, כי מאחר והתורה היא כולה רוחנית, הרי המלאכים שמורכבים מרוחניות בלבד, היו הם המבינים ביותר בערכה של התורה. אם כן, מה גדולה צריכה להיות שמחתנו שמשח רבנו ניצח את המלאכים וקיבל את התורה בשבילנו.

יא כל מה שברא הקב"ה בעולמו, לא בראו אלא לכבודו. כתב הרמח"ל בתחילת ספרו מסילת ישירים (פרק א) יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא, שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו, ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו. והנה מה שהורונו חכמינו וזכרונם לברכה הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמציא. ומקום העידון הזה באמת הוא העולם הבא, כי הוא הנברא בהכנה המצטרפת לדבר הזה. אך הדרך כדי להגיע אל מחוז חפצנו זה, הוא זה העולם. והוא מה שאמרו (אבות פ"ד מט"ז): העולם הזה דומה לפרוודור בפני העולם הבא. והאמצעים המגיעים את האדם לתכלית הזה, הם המצוות אשר ציונו עליהן האל יתברך שמו. ומקום עשיית המצוות הוא רק העולם הזה. על

יֵא כָּל מַה שֶּׁבְּרָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, לֹא בְּרָאוּ אֱלֹא לְכַבּוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג) כָּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי וְלְכַבּוֹדִי בְּרָאתִיו יִצְרָתִיו אֶף עֲשִׂיתִיו. וְאוֹמֵר (שמות טו) ה' יִמְלֹךְ לְעַלְמֵי וָעַד.

רַבִּי חֲנִינְיָ בֶן עֲקִשָּׁי אָמַר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכֶךָ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' חָפֵץ לְמַעַן צְדָקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֵּאדִיר".

מֵאִירַת עֵינַיִם

החוקרים חיה קטנה ברוחב שיערה, שיש לה כ"ד רגלים, שיש לשאול איה מקום לרוחב שיערה שיכיל כ"ד רגלים על רוחבו! והרי זה יותר פלא מבריאת הפילו! וכיון שנברא כל אחד כל כך בדקדוק וחריצות גדול, מזה תדע כי כולם לתכלית גדול נבראו! וְאוֹמֵר: ה' יִמְלֹךְ לְעַלְמֵי וָעַד – דהיינו שכעת נעלם מבני העולם תכליתן של כל אחד ואחד מהבריות. ומתי ה' ימלוך, כלומר, אימתי יפתחו עינינו להציץ קצת ממחשבות ה'! לעולם ועד! דהיינו באחרית הימים, שייטתהו הלבבות כולם לעובדו שכסם אחד, ואז הקב"ה יערה עליהם רוח ממרום, לידע קצת מהתכלית הגדול הנעלם, הוא החוט החורז את כל הברואים כולם יחד, כי נורא וקדוש הוא! וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן!

יֵא כהמשך למשנה הקודמת, אומרת כאן המשנה כי אמנם נמנו חמישה דברים עיקריים המהווים את עיקר תכלית קיומו של העולם, אולם למעשה כל מה שברא הקב"ה בעולמו, בראו לכבודו, ועל ידי כל אחד מהברואים נוכל להציץ באור כבודו יתברך. שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי וְלְכַבּוֹדִי בְּרָאתִיו יִצְרָתִיו אֶף עֲשִׂיתִיו. בְּרָאתִיו – שהקב"ה הויה אותם, יִצְרָתִיו – נתן להם צורה נאותה, עֲשִׂיתִיו – תיקן והשלים את צורתם בתכלית השלימות, עד אשר כל חוקרי הטבע משתוממים ומתפעלים אף מן הייצורים הקטנים ביותר, כמה הם "עשויים"! כמה עשייה יש בהם! וכתב בתפארת ישראל, ויש להיפלא על היותר קטן של כל הברואים יותר ממה שיש לתמוה על היותר גדול שבהם, וכפי שראו

שִׁמְחַת הַלֵּב

כן הושם האדם בזה העולם בתחילה, כדי שעל ידי האמצעים האלו המזדמנים לו כאן, יוכל להגיע אל המקום אשר הוכן לו, שהוא העולם הבא, לרוות שם בטוב אשר קנה לו על ידי אמצעים אלו. ע"כ. נמצא שכל מטרת הבריאה היא להיטיב עם הברואים להתענג על השם, וכמו שכתב הרמח"ל בספרו דעת תבונות, 'כי מחוק הטוב הוא להיטיב, ואם כן היאך נבאר את משנתנו שכל מה שברא הקב"ה בעולמו הוא לכבודו? ואפשר לפרש על דרך משל למלך רם ונישא אשר מלאו ליבו להיטיב עם בני מדינתו, ויעש להם נשף נכבד במיטב המאכלים

שמחת הלב

ובמיטב הנגנים והפייסנים, ויאכלו וישתו וישמחו עד מאוד. הנה אין ספק כי המלך התכבד במעשיו, בראותם את מידת טובו עמהם. נמצא שמטרתו להיטיב לבני מדינתו, אך בד בבד ניכר בזה כבודו וגדולתו, כי כאשר הטוב מיטיב לאחרים, זהו עצמו כבודו. אף כאן בורא עולם ישתבח שמו ויתעלה כסא הדרו, ברא את העולם להיטיב עם בריותיו, כמו שנאמר "עולם חסד יבנה", "חסד אל כל היום", ועל כן ברא שמש, ירח וכוכבים וכל צבא השמים וכו' וכו', להיטיב לבריותיו, אך אין ספק שזה גם כבודו שלו, וכמו שנאמר (תהלים לג ה): "חֶסֶד ה' מְלֵאָה הָאָרֶץ", ונאמר (חבקוק ג א): "וּתְהַלְּתוּ מְלֵאָה הָאָרֶץ", והיינו שבעצם חסדו וטובו של השם יתברך להיטיב לנו בריותיו, הוא כבודו ותהילתו.

בדרך אחרת אפשר לבאר, כי הקב"ה ברא את עולמו לכבודו לשמוע בקולו ולקיים מצוותיו, רק שאם נקיימם באמת כאשר ציונו בהתלהבות ושמחה, נזכה להטבות גדולות ונשגבות, ובכך יתגלה חסדו וטובו עם בריותיו, מבחינת מה שאמרה תורה (דברים י כה): "יִצְנְנוּ ה' לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים לְחִיַּתְנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה".

וכיוצא בזה כתב רבנו האר"י ז"ל (שער המצוות דף א): "דע כי העושה מצוה, אין מספיק לו במה שיעשה אותה. שהרי מצינו בדברי חז"ל (קידושין לט ע"ב) שאמרו, כל העושה מצוה אחת מטיבים לו ומאריכים לו ימיו. וכיוצא בזה אמרו, כל המקיים מצוה פלונית, יש לו שכר כך וכך. והנה אנחנו ראינו כמה וכמה מצוות שעושים בני אדם ואינם מתקיימים דברי רבותינו חס ושלום בענין גודל שכרם אפילו בעולם הזה. אך דע כי השורש שהכל נשען עליו הוא, שבעשיית המצוה אל יחשוב שהיא עליו כמשא, וממהר להסיר מעליו, אלא יחשוב כאילו בעשותו אותה המצוה, ירויח אלף אלפים דינרי זהב, ויהיה שמה בעשותו אותה המצוה, בשמחה שאין לה קץ, מלב ומנפש ובחשק גדול, כאילו ממש בפועל נותנים לו אלף אלפים דינרי זהב, אם יעשה אותה המצוה וכו'. וכפי גודל שמחתו באמת ובטוב לבב הפנימי, כן יזכה לקבל אור עליון. ואם יתמיד בזה, אין ספק שישרה עליו רוח הקודש, וענין זה נוהג בקיום כל המצוות כולם, ובעת שעוסק בתורה, שיהיה בחשק גדול נמרץ בהתלהבות עצום, כאילו עומד לפני המלך ומשרת לפניו בחשק גדול למצוא חן בעיניו, לקבל ממנו מעלה יתירה וגדולה. עכ"ל.

**תמה ונשלמה מסכת אבות, בעיניים מאירות זיו יקרות, לשמח לבבות החביבות,
בדברות חוצבי להבות, שבח לאל רוכב ערבות, הגומל לחייבים טובות.**

נקודות מכירה לרכישת החוברות:

05271-53938 ,077-5504905 *	השמונאים: 058-7737616	אופקים: 054-8433308
נתניה: *052-6473598	טבריה: *0508-361166	אור יהודה: 050-3387587
0527-632800*	054-8482638*	אור עקיבא: 0547-878874
052-8281272*	052-9256124 *	אזור: 0507-555810
עכו: 052-4317340 055-6700579	טירת הברמל: 0522-753310	אילת: 052-5257266
עפולה: 054-5288797	יבנה: *052-7129739	אלעד: *054-8422891
עתלית: ,054-8590068	*08-6757677	*03-5233303
0546-303926	יד בנימין: 052-5277260	אריאל: 052-3066012
פתח תקוה: *0527603435	יהוד: ,053-4158435	אשדוד: *052-7667048
054-8439076 ,054-3346241*	.052-7010722	054-8447156*
צפת: 0504-121786	יקנעם: 054-3320744	אסקלון: ,052-7689873
קיסריה: 052-7644622	ירוחם: 052-7115988	08-6722103
קריית: ,0504-102069	ירושלים: *0502290082	באר שבע: 054-8447230
04-8492473	שמואל הנביא *0548573908	054-8499378 *
קריית אתא: 054-2399998	*054-8417188	054-8508067 *
קריית גת: *052-4830879	*058-3251274	בית שאן: 052-7183329
0533-126950 *	052-7176887	בית שמש: ,0528-985558
קריית מלאכי: *052-7150358	הר שמואל - רמת	02-9995076
052-5454211 ,052-4315009 *	052-7114363*	ביתר עילית: 054-8437294 (A)
קריית ספר: 0504-172416	02-5827008*	בני ברק: *0504-174567
קריית שמונה: 05271-92976	02-6542292 ,058-6680000*	[18:00-20:00] 0504-174567*
ראש העין: *0545-250370	0583217945*	054-8517294 ,054-8494964*
054-2260186*	*054-6726721	052-7616868 * 054-8438347*
ראשל"צ: *0503332293	*0506-518504	052-7646027*
055-6771727*	*0545-810328	בת ים: 054-2491168*
0533-000093*	*077-3396020	054-5847762*
05484-98449*	*052-7141907	גדרה: 054-7429955
רחובות: *052-7153567	*053-2476758	גן יבנה: ,052-4315009
052-6575529* 054-7429955*	054-2561977	052-5454211
054-7444103	כפר סבא: 050-4143094	דימונה: 054-8427237
רכסים: *054-8408840	כרמיאל: 052-5705148	הרעליה: 052-8046337
077-3005038	לוד: 0504-107540	זכרון יעקב: 052-7129661
052-7101791	מבשרת ציון: 052-6111881	חדרה: 052-7117668
053-6203733	מגדל העמק: 0506-830791	חולון: *0507-849649
053-3131382	מודיעין: ,058-3278597	*058-3262447 ,054-8499504*
052-7101791	08-9725742	*052-7101791
משלוח עד הבית בעלות 60 ₪	מעפה רמון: 052-4619144	חיפה: *052-7657756
במייל: 6410995@okmail.co.il	נהריה: 053-4322936	052-7184820 *
	נוף הגליל: 054-8461451	הצור: 054-8462601
	נתבות: *052-5326090	חריש: 052-7161207

...נניח? כמה גם את זכריך...